

کشف الباری

عَمَّا فِ

صَحیح البخاری

تصنیف

حضرت مولانا سید محمد علی خان

مدرسہ اسلامیہ دارالعلوم دیوبند

مترجم

مولانا شاد فیضی
و حاجی محمد علی

پیشکش

وائس ایپ گروپ
کتابت دینی کتب خانہ
کتابت اللہ ابن صدیق
نیلی گرام وائس نمبر
+923247442395
+923052488551
کتابت pdf وائس ایپ نیلی
گرام جیل دینی کتب خانہ

کشف الباری

عمافی
صحیح البخاری

کتاب البيوع

تأليف ← صدروفاق المدارس مولانا سليم الله خان مدظلہ العالی
شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی
ترتیب و تحقیق ← مولانا مفتی محمد مزمل سلاوت صاحب
ترجمہ ← مولانا شہ فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

- ① دا حدیثو تخریج
② د تعلیقات بخاری تخریج کول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ دگرانو لغاتو لغوی، صرفی او نحوی حل
⑤ ماقبل باب سرہ د ربط پہ بارہ کنبی پورہ تحقیق
⑥ د شرحی د ہری خبری پہ حاشیہ کنبی حوالہ و رکول
⑦ د ترجمۃ الباب مقصد پہ بیانولو کنبی پورہ تحقیق
⑧ د مختلفو مذاہبو تحقیقی بیان او بیاد مذہب حنفی ترجیح
⑨ د حدیث اطراف بیانول چہ پہ بخاری کنبی د حدیث پہ کوم کوم خانی کنبی دی

فیصل مکتب خانہ محلہ جنگی پینشور

ہورونکی

موبائل :- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د کتاب ټول حقوق د مصنف او ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم: - کشف الباری عماني صميم (البغاري)

جلد: کتاب (البیوع)

خالص: صدر وفاق المدارس شيخ الحديث مولانا سليم الله خان مدظلہ العالی

توثيق و تعقيق: مولانا مفتي محمد مزمل سلاوت صاحب

پښتو مترجم: مولانا شاه فيصل فاضل امداد العلوم وفاق المدارس

ايم اے اسلاميات و عربي پيپيوريو رستي

د کشف الباري د پښتو اور فارسي د ترجمي د حقوقو په حقله وضاحت

دا خبره دې په ذهن کښي وي چې فيصل کتب خانہ د صدر وفاق المدارس العربيه مهتم جامعہ فاروقيه شيخ الحديث مولانا سليم الله خان مدظلہ العالی څخه د کشف الباري پښتو او فارسي ژبو کښي د ترجمو حقوق ترلاسه کړل او د حقوقو معاوضه يې ورته ورکړه ددې څخه روسته هيڅ چاته د کشف الباري پښتو او فارسي د ترجمه کولو او چاپ کولو اجازت نشته او د هر يو جلد رجسټريشن نه هم د حکومت پاکستان سره شوي دي.

د ملاويډو پټي: د فيصل کتب خانہ پيښور څخه علاوه

- ١- رشديه کتب خانہ اکوړه خټک
- ٢- علميه کتب خانہ اکوړه خټک ٠٩٢٣٦٣٠٥٩٤
- ٣- مکتبه رشديه کوئټه ٠٨١٢٦٦٢٢٦٣
- ٤- مکتبه عثمانيه کانسي روډ کوئټه ٠٣٠١٣٧٣٧٠٣٠
- ٥- مکتبه يوسفيه کانسي روډ کوئټه ٠٣٢١٠٨٢٨٩٣٠
- ٦- راشد کتب خانہ چمن ٠٣٠٠٣٨٩٦٣٥٣
- ٧- مکتبه عمريه تاج مير روډ چمن بلوچستان
- ٨- مکتبه علوم اسلاميه تاج مير روډ چمن بلوچستان ٠٣٣٣٧٩٥٨١٩٦
- ٩- مکتبه حقانيه چمن ٠٣٣٣٧٧٥٢٢١٩
- ١٠- صداقت کتب خانہ قندهار افغانستان ٠٧٨٧٧٤٢٣٢١
- ١١- مکتبه رحمانيه قندهار افغانستان ٠٧٩٧٧٣٥٢٨١
- ١٢- مکتبه عبدالحی قندهار افغانستان ٠٧٠٠٨٢٤٣٣٤
- ١٣- اسد الله کتب خانہ قندهار افغانستان ٠٧٠٧٤٧٧٦٢٧
- ١٤- مکتبه غفاريه قندهار افغانستان ٠٧٠٠٣٤١٧٤٩
- ١٥- مکتبه رشديه قندهار افغانستان ٠٧٧٢٢١٠٧٠٩
- ١٦- مکتبه جيبه قندهار افغانستان ٠٧٩٩٤٤٧٤١٣
- ١٧- مکتبه القدس قندهار افغانستان ٠٧٠٧٩٤٨٥٥٩
- ١٨- قدرت کتب خانہ کابل افغانستان ٠٧٩٩٢١٩٢٠٣
- ١٩- عبد المجيد کتب خانہ جلال آباد ٠٧٠٨١٩٧٧٤٩
- ٢٠- شاهين کتب خانہ خوست افغانستان
- ٢١- بلال کتب خانہ خوست افغانستان
- ٢٢- اسلامي کتب خانہ خوست افغانستان ٠٧٩٩٣١٠٢٤٧

فهرست مضامین

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۴- کتاب السلم

۲۰	د ماقبل کتاب سره مناسبت	۲۰
۲۰	د بیع سلم مشروعیت	۲۰
۲۰	د کتاب الله نه ثبوت	۲۰
۲۰	د احادیث مبارکه نه ثبوت	۲۰
۲۰	اجماع امت	۲۰
۲۱	د سلم لغوی او اصطلاحی تعریف	۲۱

۱- باب: السلم فی کیل معلوم

۲۱	باب مقرر کولو سره عقد سلم کول	۲۱
۲۱	د ترجمه الباب مقصد	۲۱
۲۱	رجال الحديث	۲۱
۲۱	عمرو بن زرارہ	۲۱
۲۲	شیوخ او تلامذه	۲۲
۲۲	إسماعیل بن علیة	۲۲
۲۲	ابن ابی نجیح	۲۲
۲۲	عبد الله بن كثير	۲۲
۲۲	شیوخ	۲۲
۲۲	تلامذه	۲۲
۲۳	ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم	۲۳
۲۳	شیوخ	۲۳
۲۳	تلامذه	۲۳
۲۳	عبد الله بن عباس رضي الله عنهما	۲۳
۲۳	قوله: من سلف في تمر	۲۳
۲۴	قوله: من سلف في تمر فليس في كيل معلوم وزن معلوم باندي اشكال او دهغي جواب	۲۴
۲۴	د علامه سند هي رحمه الله جواب	۲۴
۲۴	د علامه قسطلانی رحمه الله جواب	۲۴
۲۵	د ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵
۲۵	د حديث مذکور دویم سند	۲۵
۲۵	رجال الحديث	۲۵

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۲۵	قوله: حدثنا محمد.....	
۲۵	محمد بن سلام بن الفرج.....	
۲۵	وفات.....	
۲۵	اساتذہ.....	
۲۵	تلامذہ.....	
۲۲	اسماعیل.....	
۲۲	ابن ابی نجیح.....	

۲ - باب: السلم فی وزن معلوم

۲۲	تول یعنی وزن مقرر کولو سرہ سلم کول.....	
۲۲	د ترجمۃ الباب مقصد او مناسبت.....	
۲۷	رجال الحديث.....	
۲۷	قوله: حدثنا صدقة.....	
۲۷	اساتذہ.....	
۲۷	تلامذہ.....	
۲۸	سفيان بن عيينه ابن ابی نجیح.....	
۲۸	تشریح حدیث.....	
۲۸	بیان اختلاف فقہاء.....	
۲۸	د حدیث باب مقصد.....	
۲۸	ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	
۲۹	د حدیث مذکور دویم طریق.....	
۲۹	رجال الحديث.....	
۲۹	علی.....	
۲۹	سفيان.....	
۲۹	د حدیث د دویم طریق مقصد.....	
۲۹	د حدیث مذکور دریم طریق.....	
۲۹	رجال الحديث.....	
۲۹	قتیبہ.....	
۷۰	رجال الحديث.....	
۷۰	ابو الولید.....	
۷۰	شعبہ.....	
۷۰	ابن ابی المجالد.....	

شماره	مضمون	صفحه
۷۰	اساتذہ.....	۷۰
۷۰	تلامذہ.....	۷۱
۷۱	تشریح حدیث.....	۷۱
۷۱	یواشکال او جواب.....	۷۱
۷۱	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت.....	۷۱
	۳- باب: السلم الى من ليس عنده أصل	
۷۱	داسی سری سرہ سلم کول چاسرہ چہ اصل مال نہ وی.....	۷۱
۷۱	د ترجمہ الباب مقصد.....	۷۳
۷۳	رجال الحديث.....	۷۳
۷۳	موسی بن اسماعیل.....	۷۳
۷۳	عبد الواحد.....	۷۳
۷۳	الشیبانی.....	۷۳
۷۳	محمد بن ابی المجالد.....	۷۳
۷۳	عبد اللہ بن شداد.....	۷۳
۷۳	ابو بردہ.....	۷۳
۷۳	عبد اللہ بن ابی اوفی.....	۷۳
۷۳	عبد الرحمن بن أبی.....	۷۳
۷۳	دمذکورہ حدیث دویم طرق.....	۷۳
۷۳	رجال الحديث.....	۷۴
۷۴	اسحاق.....	۷۴
۷۴	خالد بن عبد اللہ.....	۷۴
۷۴	الشیبانی.....	۷۴
۷۴	د حدیث مذکور دریم طریق.....	۷۴
۷۴	رجال الحديث.....	۷۴
۷۴	عبد اللہ بن الولید.....	۷۴
۷۴	سفیان.....	۷۴
۷۴	تشریح حدیث.....	۷۴
۷۴	د روایت ترجمہ الباب سرہ مطابقت او د شارح بخاری ابن بطل رحمہ اللہ اشکال.....	۷۵
۷۵	د ابن منیر مالکی جواب.....	۷۵
۷۶	یوہ عجیبہ خبرہ.....	۷۶
۷۶	د احنافو تائید.....	۷۶
۷۶	یوبل احتمال.....	۷۶

شمیره	مضمون	صفحه
۷۷	قوله: کنا نلف نبيط أهل الشام.....	۷۷
۷۷	د مذکوره حدیث یوبل طرق.....	۷۷
۷۷	رجال الحديث.....	۷۷
۷۷	قتیبة.....	۷۷
۷۷	جریر.....	۷۷
۷۸	رجال الحديث.....	۷۸
۷۸	آدم.....	۷۸
۷۸	شعبة.....	۷۸
۷۸	عمرو.....	۷۸
۷۸	أبو البختري سعيد بن فيروز كوفي الطائي.....	۷۸
۷۸	اساتذه.....	۷۸
۷۸	تلامذه.....	۷۸
۷۹	د حدیث تشریح.....	۷۹
۷۹	قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانبه).....	۷۹
۷۹	رجال الحديث.....	۷۹
۷۹	معاذ.....	۷۹
۷۹	شعبة.....	۷۹
۷۹	د تعلیق تفصیل.....	۷۹

۴- باب: السلم فی النخل

۸۰	یه ونه کنبی چه کومی کهجوری لکیدلی وی په هغی کنبی عقد سلم کول.....	۸۰
۸۰	د ترجمه الباب مقصد.....	۸۰
۸۰	رجال الحديث.....	۸۰
۸۰	أبو الوليد.....	۸۰
۸۰	شعبة.....	۸۰
۸۰	عمرو.....	۸۰
۸۱	أبو البختري.....	۸۱
۸۱	لغات.....	۸۱
۸۱	ناجز.....	۸۱
۸۱	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۸۱
۸۱	د حدیث تشریح.....	۸۱
۸۱	رجال الحديث.....	۸۱
۸۱	محمد بن بشار.....	۸۱

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٨١ غندر

٥- باب: الكفيل في السلم

٨٢ به عقد سلم كني كفيلا كول

٨٢ د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف بيان

٨٢ رجال الحديث

٨٢ محمد بن سلام

٨٢ يعلى

٨٢ الاعمش

٨٣ ابراهيم نخعي

٨٣ اسود

٨٣ د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت

٨٣ د حديث تشريح

٦- باب: الرهن في السلم

٨٣ به عقد سلم كني مغانه كيخودل

٨٣ د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف

٨٤ رجال الحديث

٨٤ محمد بن محبوب

٨٤ عبد الواحد

٨٤ اعمش

٨٤ ابراهيم نخعي

٨٤ اسود

٨٤ عائشه

٨٤ د حديث ترجمه الباب سره مطابقت

٨٤ د حديث تشريح

٨٤ قوله: (تذاكرنا عند ابراهيم الرهن في السلف):

٨٥ د بخاري د شراح تسامح

٨٥ ادله فقهاء

..... رجال الحديث

..... محمد بن محبوب

٧- باب: السلم الى أجل معلوم

٨٢ تنقيح المذهب

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۸۶	د ترجمۃ الباب مقصد	۸۶
۸۷	د تعلیقات تفصیل	۸۷
۸۸	رجال الحديث	۸۸
۸۸	أبو نعیم	۸۸
۸۸	سقیان	۸۸
۸۸	ابن ابی نجیح	۸۸
۸۸	عبد اللہ بن کثیر	۸۸
۸۸	ابو المنہال	۸۸
۸۸	ابن عباس	۸۸
۸۸	د حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۸۸
۸۸	قوله: (وقال عبد الله بن الوليد الخ)	۸۸
۸۹	د تعلیق فائدہ	۸۹
۸۹	رجال الحديث	۸۹
۸۹	محمد بن مقاتل	۸۹
۸۹	عبد اللہ	۸۹
۸۹	سقیان	۸۹
۸۹	سليمان شيباني	۸۹
۸۹	محمد بن ابی مجالد	۸۹
۸۹	ابو بردہ	۸۹
۸۹	عبد اللہ بن شداد	۸۹
۸۹	عبد الرحمن بن ابزی	۸۹
۸۹	عبد اللہ	۸۹
۸۹	د حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۸۹
۸ - باب: السلم الى أن تنتج الناقة		
۹۰	سلم کنبی دامیعاد لگول چہ کلہ اوبنہ بچی راوری	۹۰
۹۰	حل اللغات	۹۰
۹۰	د ترجمۃ الباب مقصد او دفعہاؤ اختلاف	۹۰
۹۱	رجال الحديث	۹۱
۹۱	موسی بن اسماعیل	۹۱
۹۱	جویریہ	۹۱
۹۱	نافع	۹۱
۹۱	عبد اللہ	۹۱

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٩١ د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت

٤٠- کتاب الشفعة

٩١ د شفعه لغوی او اصطلاحی تعریف

٩٢ د تسمیه وجه

٩٢ په شفعه کېنې د فقهاؤ د مذاهبو بیان

٩٢ د جمهورو د طرف نه جواب

٩٢ په شفعه کېنې د فقهاؤ د مذاهبو بیان

٩٣ په منقوله خبرو کېنې د شفعه باره کېنې د فقهاؤ مذاهب

٩٣ دلیل فریق اول

٩٤ دلیل فریق ثانی

٩٤ د حضرت امام شافعی، علامه بغوی او علامه خطابی رحمهم الله اشکال

٩٥ د احنافو د طرف نه یوبل جواب

٩٥ د احنافو د مذهب نور تائید او تاکید

٩٥ د علامه ابن بطال اشکال

٩٥ د علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله جواب

٩٦ د فریق اول دلیل قیاسی جواب او الزامی دلیل

٩٧ یواهم اشکال

٩٨ د حضرت انور شاه کشمیری رحمه الله د طرفه یوبل جواب

١- باب: الشفعة فی مال یقسم، فأذا وقعت الحدود فلا شفعة

٩٨ د ترجمه الباب مقصد

٩٨ رجال الحديث

٩٨ مسدد

٩٨ عبد الواحد

٩٩ معمر

٩٩ الزهري

٩٩ أبو سلمه

٩٩ جابر

٩٩ د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت

٢- باب: عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع

٩٩ د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ د اختلاف بیان

١٠٠ یوه بله اختلافی مسئله

شماره	مضمون	صفحه
۱۰۱	د تعلیقاتو تفصیل.....	۱۰۱
۱۰۲	رجال الحديث.....	۱۰۲
۱۰۲	مکی بن ابراهیم.....	۱۰۲
۱۰۲	ابن جریج.....	۱۰۲
۱۰۲	ابراہیم بن میسرہ.....	۱۰۲
۱۰۲	عمرو بن الشرید.....	۱۰۲
۱۰۲	اساتذہ.....	۱۰۲
۱۰۲	تلامذہ.....	۱۰۲
۱۰۲	سعد بن بی وقاص.....	۱۰۲
۱۰۳	مسور بن مخرمہ.....	۱۰۳
۱۰۳	ابورافع.....	۱۰۳
۱۰۳	تلامذہ.....	۱۰۳
۱۰۳	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت.....	۱۰۳
۱۰۳	تشریح.....	۱۰۳

۳- باب: أی الجوار أقرب

۱۰۴	کوم یوگاوندی ډیرنیزدی دی یعنی د شفعہ زیات حق دار دی.....	۱۰۴
۱۰۴	د ترجمہ الباب مقصد.....	۱۰۴
۱۰۴	رجال الحديث.....	۱۰۴
۱۰۴	حجاج.....	۱۰۴
۱۰۴	شعبه.....	۱۰۴
۱۰۴	علی.....	۱۰۴
۱۰۵	شبابه.....	۱۰۵
۱۰۵	أبو عمران.....	۱۰۵
۱۰۵	اساتذہ.....	۱۰۵
۱۰۵	تلامذہ.....	۱۰۵
۱۰۵	وفات.....	۱۰۵
۱۰۵	طلحه بن عبد الله.....	۱۰۵
۱۰۵	عائشه.....	۱۰۵
۱۰۵	تشریح.....	۱۰۵
۱۰۶	د علامہ ابن بطال رحمہ اللہ اشکال.....	۱۰۶
۱۰۶	د بخاری د نورو شراح رحمہم اللہ جواب.....	۱۰۶
۱۰۶	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت.....	۱۰۶

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۴- کتاب الاجارة

- د اجاره لغوی او اصطلاحی تعریف..... ۱۰۶
د اجاره ثبوت..... ۱۰۷

۱- باب: استئجار الرجل الصالح

- د ترجمه الباب مقصد..... ۱۰۸
قوله تعالى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ﴾ مختصر پس منظر..... ۱۰۸
د ترجمه الباب د دویم جزء مقصد..... ۱۰۹
رجال الحديث..... ۱۱۰
محمد بن يوسف..... ۱۱۰
سفيان..... ۱۱۰
ابو بردة..... ۱۱۰
ابو بردة..... ۱۱۰
ابو موسى اشعري..... ۱۱۰
د حديث باب ترجمه الباب سره مناسبت..... ۱۱۰
د علامه اسماعيلي او داؤدي رحمهما الله په حديث باب اشكال او دهغي جواب..... ۱۱۰
رجال الحديث..... ۱۱۱
مسدد..... ۱۱۱
يحيى..... ۱۱۱
قرة بن خالد..... ۱۱۱
حميد بن هلال..... ۱۱۱
د حديث باب ترجمه الباب سره مناسبت..... ۱۱۱

۲- باب: رعى الغنم على قراريط

- په قيراط تنخواه باندې چيلنى څرول..... ۱۱۱
قوله قراريط تحقيق..... ۱۱۱
د ترجمه الباب مقصد..... ۱۱۲
د انبياء کرامو عليهم السلام په چيلو څرولو کښې حکمت..... ۱۱۲
رجال الحديث..... ۱۱۳
احمد بن محمد مکی..... ۱۱۳
عمرو بن يحيى..... ۱۱۳
عن جدة..... ۱۱۳
ابو هريرة..... ۱۱۳

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۱۱۳	حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت	۱۱۳
۳ - باب: استیجار البشركین عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الاسلام		
۱۱۳	که چرته مسلمان مزدور ملاؤنه بشی نو د ضرورت په وخت مشرک مزدور لگول	۱۱۳
۱۱۳	د ترجمه الباب مقصد	۱۱۳
۱۱۴	د علماؤ د اختلاف بیان	۱۱۴
۱۱۵	رجال الحديث	۱۱۵
۱۱۵	ابراهيم بن موسى	۱۱۵
۱۱۵	هشام	۱۱۵
۱۱۵	معمر	۱۱۵
۱۱۵	الزهري	۱۱۵
۱۱۵	عروة	۱۱۵
۱۱۵	عائشة	۱۱۵
۱۱۵	قوله: رجلاً من الدليل	۱۱۵
۱۱۵	قوله: هادياً خريئاً	۱۱۵
۱۱۵	قوله: قد غس يمين حليف	۱۱۵
۱۱۶	قوله: وهو على دين كفار قریش	۱۱۶
۱۱۶	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۱۱۶
۴ - باب: إذا استأجر أجيراً يعمل له بعد ثلاثة أيام، أو بعد شهر، أو بعد سنة جاز، وهما على شرطهما الذي اشترطاه إذا جاء الاجل		
۱۱۶	د ترجمه الباب مقصد	۱۱۶
۱۱۶	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۱۱۶
۱۱۷	رجال الحديث	۱۱۷
۱۱۷	يحيى بن بكير	۱۱۷
۱۱۷	ليث	۱۱۷
۱۱۷	عقيل	۱۱۷
۱۱۷	ابن شهاب	۱۱۷
۱۱۷	عروة بن زبير	۱۱۷
۱۱۷	عائشة	۱۱۷
۱۱۷	حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۱۱۷
۱۱۸	دامام اسماعيلي رحمه الله اشكال او دهغي جواب	۱۱۸

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٥ - باب: الاجير في الغزو

١١٨	به غزوه كني مزدور سائل	١١٨
١١٨	د ترجمه الباب مقصد	١١٩
١١٩	رجال الحديث	١١٩
١١٩	يعقوب ابن ابراهيم	١١٩
١١٩	اسماعيل بن عليه	١١٩
١١٩	ابن جريج	١١٩
١١٩	عطاء	١١٩
١١٩	صفوان بن يعلى	١١٩
١١٩	يعلى بن اميه	١١٩
١١٩	وقوله جيش العسرة	١١٩
١١٩	حديث ترجمه الباب سره مناسبت	١١٩
١١٩	د فقهاؤ اختلاف	١٢٠
١٢٠	د تعليق تفصيل	١٢٠
١٢٠	رجال الحديث	١٢٠
١٢٠	ابن جريج	١٢٠
١٢٠	عبد الله بن ابي مليكة	١٢١
١٢١	قوله: عن جده	

٦ - باب: من استأجر أجيراً فبين له الاجل ولم يبين العمل

١٢١	قوله: يا جرفلان	١٢١
١٢١	د ترجمه الباب مقصد	١٢٢
١٢٢	يو اشكال او د علامه كرمانى رحمه الله جواب	١٢٢
١٢٢	د علامه مهلب اشكال	١٢٢
١٢٢	د علامه ابن المنير رحمه الله جواب	١٢٢
١٢٢	تنبيه	١٢٢
١٢٢	قوله: يا جرفلان الخ	

٧ - باب: إذا استأجر أجيراً على أن يقيم حائطاً يريد أن ينقض جاز

١٢٢	د ترجمه الباب مقصد	١٢٣
١٢٣	رجال الحديث	١٢٣
١٢٣	ابراهيم بن موسى	

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۱۲۳	هشام بن یوسف	۱۲۳
۱۲۳	ابن جریج	۱۲۴
۱۲۴	یعلی بن مسلم بن هرمز المکی	۱۲۴
۱۲۴	اساتذه کرام	۱۲۴
۱۲۴	تلامذه کرام	۱۲۴
۱۲۴	عمرو بن دینار	۱۲۴
۱۲۴	سعید بن جبیر	۱۲۴
۱۲۴	ابن عباس	۱۲۴
۱۲۴	ابی بن کعب	۱۲۴
۱۲۴	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۱۲۴

۸- باب: الاجارة إلى نصف النهار

۱۲۴	دَنِمِی وِرْخ دَ پاره مزدور ساتل	۱۲۴
۱۲۴	دَ ترجمه الباب مقصد	۱۲۵
۱۲۵	رجال الحديث	۱۲۵
۱۲۵	سلیمان بن حرب	۱۲۵
۱۲۵	حماد	۱۲۶
۱۲۶	ایوب	۱۲۶
۱۲۶	نافع	۱۲۶
۱۲۶	ابن عمر	۱۲۶
۱۲۶	حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت	۱۲۶

۹- باب: الاجارة إلى صلاة العصر

۱۲۶	دَمازیگرد مَوْنِخ پوری مزدور لگول	۱۲۶
۱۲۶	دَ ترجمه الباب مقصد	۱۲۷
۱۲۷	رجال الحديث	۱۲۷
۱۲۷	اسماعیل بن ابی اویس	۱۲۷
۱۲۷	مالک	۱۲۷
۱۲۷	عبدالله بن دینار	۱۲۷
۱۲۷	حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۱۲۷
۱۲۷	یواسکال اودهنی جواب	۱۲۷

۱۰- باب: إثم من منع أجر الاجیر

۱۲۷	مزدور ته مزدوری نه ورکونکی گناه	۱۲۷
-----	---------------------------------	-----

شماره	مضمون	صفحه
۱۲۷	د ترجمه الباب مقصد	۱۲۷
۱۲۸	د حضرت شیخ الحدیث رحمہ اللہ توجیہ	۱۲۸
۱۲۸	رجال الحديث	۱۲۸
۱۲۸	یوسف بن محمد	۱۲۸
۱۲۹	اساتذہ کرام	۱۲۹
۱۲۹	تلامذہ	۱۲۹
۱۲۹	یحییٰ بن سلیم	۱۲۹
۱۲۹	اسماعیل بن امیہ	۱۲۹
۱۲۹	سعید بن ابی سعید	۱۲۹
۱۲۹	ابو ہریرہ	۱۲۹
۱۲۹	ترجمہ الباب سرہ مطابقت	۱۲۹

۱۱- باب: الإجارة من العصر إلى الليل

۱۲۹	د مازگرد وخت نہ د شیپ پورې مزدور ساتل	۱۲۹
۱۲۹	د ترجمه الباب مقصد	۱۲۹
۱۳۰	رجال الحديث	۱۳۰
۱۳۰	محمد بن العلاء	۱۳۰
۱۳۰	ابو اسامة	۱۳۰
۱۳۰	برید	۱۳۰
۱۳۰	ابو بردہ	۱۳۰
۱۳۰	ابو موسیٰ اشعری	۱۳۰
۱۳۱	د حدیث ترجمه الباب سرہ مناسبت	۱۳۱
۱۳۱	تشریح حدیث	۱۳۱
۱۳۱	یو اشکال او دہغی جواب	۱۳۱
۱۳۱	یوہ بلہ شبہ او دہغی ازالہ	۱۳۱

۱۲- باب: من استأجر أجيراً فترك أجره، فعمل فيه المستأجر فزاد

أو من عمل في مال غيره فاستفضل

۱۳۲	د ترجمه الباب مقصد	۱۳۲
۱۳۲	د فقہاء کرامو اختلاف	۱۳۲
۱۳۵	رجال الحديث	۱۳۵
۱۳۵	ابو الیمان	۱۳۵
۱۳۵	شعیب	۱۳۵

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٣٥	زهري	١٣٥
١٣٥	سالم بن عبد الله	١٣٥
١٣٥	عبد الله بن عمر	١٣٥
١٣٥	حديث ترجمه الباب سره مطابقت	١٣٥
١٣٥	تشریح	١٣٥
١٣٥	امام مهلب رحمه الله کا امام بخاری رحمه الله باندی اشکال	١٣٥
١٣٥	فوائد حديث	١٣٥

١٣ - باب: من أجر نفسه ليحمل على ظهرة. ثم تصدق به. وأجرة الحمل

١٣٨	چا چه په خپله شاباندې بوج او چتولو سره مزدوری او کړه اوبیائی صدقه کړه اوډ بوج	١٣٨
١٣٨	او چتولو اجرت	١٣٨
١٣٨	ترجمه الباب مقصد	١٣٨
١٣٩	رجال الحديث	١٣٩
١٣٩	سعيد بن يحيى	١٣٩
١٣٩	يحيى بن سعيد	١٣٩
١٣٩	أعمش	١٣٩
١٣٩	شقيق	١٣٩
١٣٩	أبومسعود انصاري	١٣٩
١٣٩	حديث ترجمه الباب سره مطابقت	١٣٩

١٤ - باب: أجر السمسرة

١٤٠	د دلالتی اجرت	١٤٠
١٤٠	لغات	١٤٠
١٤٠	ترجمه الباب مقصد او فقهاؤ اختلاف	١٤٠
١٤٢	تعليقاتو تفصيل	١٤٢
١٤٢	قوله: المسلمون عند شروطهم	١٤٢
١٤٣	بخير بن عبد الله بن عمرو بن عوف مرنى رحمه الله تعارف	١٤٣
١٤٣	تعليق مذكور مقصد	١٤٣
١٤٤	رجال الحديث	١٤٤
١٤٤	مسدد	١٤٤
١٤٤	عبد الواحد	١٤٤
١٤٤	معمر	١٤٤
١٤٤	ابن طاؤس	١٤٤

شماره	مضمون	صفحه
.....	قوله: عن أبيه:	۱۴۴
.....	عبد الله بن عباس	۱۴۴
.....	د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت	۱۴۴
.....	اشكال	۱۴۴
.....	جواب	۱۴۵
.....	۱۵ - باب: هل يؤاجر الرجل نفسه من مشرك في أرض الحرب	
.....	آيايو مسلمان په دار الحرب كښې د يو مشرك مزدوري كولې شي؟	۱۴۵
.....	د ترجمة الباب مقصد	۱۴۵
.....	د فقهاؤ اختلاف	۱۴۵
.....	رجال الحديث	۱۴۶
.....	عمر بن حفص	۱۴۶
.....	أعمش	۱۴۶
.....	مسلم	۱۴۶
.....	مسروق	۱۴۶
.....	خياب	۱۴۶
.....	د حديث ترجمة الباب سره مناسبت	۱۴۶
.....	۱۶ - باب: ما يعطى فى الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب	
.....	حل لغات	۱۴۷
.....	د ترجمة الباب مقصد	۱۴۷
.....	"الاجارة فى القوب" يعنى طاعات باندې اجرت اخستلو كښې د فقهاؤ د اختلاف بيان	۱۴۷
.....	د احنافو او نورو حضراتو نور دلائل	۱۴۸
.....	د متاخرين احناف فتوى	۱۴۹
.....	د تعليقاتو تفصيل	۱۵۰
.....	قوله: وقال الشعبي لا يشترط المعلم الا ان يعطى شيئاً فليقبله	۱۵۰
.....	قوله: وقال الحكم لم اسمع احداً ذكره أجر المعلم	۱۵۰
.....	قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة)	۱۵۱
.....	قوله: ولم ير ابن سيرين بأجر القسام بأشأ الخ	۱۵۱
.....	حل لغات	۱۵۱
.....	د ابن سيرين رحمه الله نه د قسام د اجرت په سلسله كښې نقل شوى مختلف روايات او په هغې	
.....	كښې تطبیق	۱۵۲
.....	د قسام د اجرت په مسئله كښې اختلاف	۱۵۲

شماره	مضمون	صفحہ
رجال الحديث.....	۱۵۳	
ابو النعمان.....	۱۵۳	
ابو عوانہ.....	۱۵۳	
ابو بشر.....	۱۵۳	
ابو سعید.....	۱۵۴	
أبو المتوکل.....	۱۵۴	
اساتذہ.....	۱۵۴	
تلامذہ.....	۱۵۴	
دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرِهِ مَنَاسِبَتْ.....	۱۵۴	
قوله: قال شعبة.....	۱۵۵	

۱۷ - بَابُ: ضَرِيَّةُ الْعَبْدِ، وَتَعَاهُدُ ضَرَائِبِ الْأَمْوَالِ

دَ غَلَامٍ بِهِ مَحْصُولٌ أَوْ وَيَنْخُو بِهِ مَحْصُولَاتُ بَانْدِي دَ خِيَالِ سَاتْلُو بَيَان.....	۱۵۵
لغات.....	۱۵۵
دَ تَرْجَمَةُ الْبَابِ مَقْصِدُ.....	۱۵۵
دَ عَلَامَةُ ابْنِ مَنِيرٍ مَالِكِي رَحِمَهُ اللَّهُ رَأَيْتُ.....	۱۵۵
دَ حَافِظِ ابْنِ حَجَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ رَأَيْتُ.....	۱۵۲
دَ حَضْرَتِ كُنْكَوْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ رَأَيْتُ.....	۱۵۲
رجال الحديث.....	۱۵۷
محمد بن يوسف.....	۱۵۷
سفيان.....	۱۵۷
حميد الطويل.....	۱۵۷
انس بن مالك.....	۱۵۷
دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرِهِ مَطَابَقَتْ.....	۱۵۷

۱۸ - بَابُ: خُرَاجُ الْحَجَامِ

دَ حَجَامٍ دَ اجْرَتْ بَيَان.....	۱۵۷
حل لغات.....	۱۵۷
دَ تَرْجَمَةُ الْبَابِ مَقْصِدُ.....	۱۵۷
دَ عَلَمًا وَدَ اخْتِلَافِ بَيَان.....	۱۵۷
دَ جَمْهُورِ دَلَائِلِ.....	۱۵۸
اشكال او دَهْفِي جَوَاب.....	۱۵۸
دَ اِمَامِ طَحَاوِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَوْل.....	۱۵۸

شمیرہ	مضمون	صفحہ
.....	احادیث باب
.....	رجال الحديث.....	۱۵۹
.....	موسیٰ بن اسماعیل.....	۱۵۹
.....	وہیب.....	۱۵۹
.....	ابن طاؤس.....	۱۵۹
.....	عن ابیہ.....	۱۵۹
.....	ابن عباس.....	۱۵۹
.....	رجال الحديث.....	۱۵۹
.....	مسدد.....	۱۵۹
.....	یزید بن زریع.....	۱۵۹
.....	خالد.....	۱۵۹
.....	عکرمہ.....	۱۵۹
.....	ترجمہ.....	۱۲۰
.....	رجال الحديث.....	۱۲۰
.....	ابو نعیم.....	۱۲۰
.....	مشعر.....	۱۲۰
.....	عمرو بن عامر.....	۱۲۰
.....	انس.....	۱۲۰
.....	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت.....	۱۲۰
.....	۱۹- باب: من کلم موالی العبد أن یخفقوا عنه من خواجه
.....	چا چہ دیو غلام مالکانوسرہ د غلام پہ خراج کنبی د کمی د پارہ خبری او کرپی.....	۱۲۰
.....	د ترجمہ الباب مقصد.....	۱۲۰
.....	رجال الحديث.....	۱۲۱
.....	آدم.....	۱۲۱
.....	شعبہ.....	۱۲۱
.....	حمید الطویل.....	۱۲۱
.....	انس.....	۱۲۱
.....	د حدیث باب ترجمہ الباب سرہ مناسبت.....	۱۲۱
.....	۲۰- باب: کسب البغی والاماء
.....	جل لغات.....	۱۲۱
.....	د ترجمہ الباب مقصد.....	۱۲۲

شمیره	مضمون	صفحه
.....	تشریح	۱۲۲
.....	شان نزول	۱۲۲
.....	قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتيا تكم اي امانكم)	۱۲۲
.....	رجال الحديث	۱۲۳
.....	قتيبة	۱۲۳
.....	مالك	۱۲۳
.....	ابن شهاب	۱۲۳
.....	ابوبكر بن عبد الرحمن	۱۲۳
.....	ابومسعود	۱۲۳
.....	حديث ترجمة الباب سره مناسب	۱۲۳
.....	رجال الحديث	۱۲۴
.....	مسلم بن ابراهيم	۱۲۴
.....	شعبة	۱۲۴
.....	محمد بن جحادة	۱۲۴
.....	اساتذه	۱۲۴
.....	تلامذه	۱۲۴
.....	أبو حازم	۱۲۴
.....	أبو هريرة	۱۲۴
.....	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت	۱۲۴

۲۱ - باب: عسب الفحل

.....	د نربه جفتی باندی اجرت	۱۲۴
.....	حل اللغات	۱۲۴
.....	د ترجمه الباب مقصد	۱۲۵
.....	د فقهاء کرامو اختلاف	۱۲۵
.....	د جمهور و استدلال	۱۲۵
.....	د جمهور و نور دلائل	۱۲۵
.....	په عسب الفحل باندی کرامت خه وړکول جائز دی	۱۲۲
.....	رجال الحديث	۱۲۲
.....	مسدد	۱۲۲
.....	عبد الوارث	۱۲۲
.....	اسماعيل بن ابراهيم	۱۲۲
.....	على بن حکم بنانی	۱۲۲

شمیرہ	مضمون	صفحہ
-------	-------	------

۱۲۶	اساتذہ.....	۱۲۶
۱۲۷	تلامذہ.....	۱۲۷
۱۲۷	وفات.....	۱۲۷
۱۲۷	نافع.....	۱۲۷
۱۲۷	عبد اللہ بن عمر.....	۱۲۷
۱۲۷	حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	۱۲۷

۲۲- باب: إذا استأجر أرضاً فمات أحدهما

۱۲۸	یوکس زمکہ پہ اجارہ واخستلہ بیا پہ فریقینو کس یو وفات شو.....	۱۲۸
۱۲۸	د ترجمۃ الباب مقصد اود فقہاؤ اختلاف.....	۱۲۸
۱۲۸	د احنافود طرف نہ جمہورو تہ جواب.....	۱۲۸
۱۲۸	رجال الحديث.....	۱۲۸
۱۲۸	موسیٰ بن اسماعیل.....	۱۲۸
۱۲۸	جریر بن اسماء.....	۱۲۸
۱۲۸	نافع.....	۱۲۸
۱۲۸	عبد اللہ.....	۱۲۸
۱۲۸	حدیث ترجمۃ الباب سرہ مناسبت.....	۱۲۸
۱۲۸	د علامہ عینی رحمہ اللہ اشکال.....	۱۲۸
۱۲۸	قوله: وأن رافع بن خديج حدثنا:.....	۱۲۸
۱۲۸	قوله: وقال عبيد الله عن نافع عن ابن عمر.....	۱۲۸
۱۲۸	قوله: عن ابن عمر حتى اجلاهم عمر.....	۱۲۸

۴۳- کتاب الحوالات

۱۷۱	دحوالہ شرعی حیثیت.....	۱۷۱
-----	------------------------	-----

۱- باب: فی الحوالۃ، وهل يرجع فی الحوالۃ

۱۷۲	دحوالہ مسائل.....	۱۷۲
۱۷۲	د ترجمۃ الباب مقصد.....	۱۷۲
۱۷۲	د فقہاؤ د اختلاف بیان.....	۱۷۲
۱۷۳	د امام بخاری رحمہ اللہ اختیار.....	۱۷۳
۱۷۴	قوله: وقال ابن عباس رضي الله تعالى عنهما يتخارب الشريكان الخ.....	۱۷۴
۱۷۵	د اہل میراث د تخارج تشریح.....	۱۷۵
۱۷۵	حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما د تعلیق مقصد.....	۱۷۵
۱۷۵	د تعلیقات تفصیل.....	۱۷۵

شمیره	مضمون	صفحه
رجال الحديث.....	۱۷۲	
عبد الله بن يوسف.....	۱۷۲	
مالك.....	۱۷۲	
ابو الزناد.....	۱۷۲	
اعرج.....	۱۷۲	
ابو هريره رضى الله عنه.....	۱۷۲	
حل اللغات.....	۱۷۲	
اتباع.....	۱۷۲	
تبع.....	۱۷۲	
فليتبع.....	۱۷۲	
د حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	۱۷۲	
قوله: (فليتبع).....	۱۷۲	

۲- باب: اذا احاك على ملى فليس له رد

تنبيه.....	۱۷۷
د ترجمة الباب مقصد.....	۱۷۷
د علماؤ د اختلاف بيان.....	۱۷۷
قوله: معناه اذا كان لاحد عليك شىء اخر.....	۱۷۸
د علامه انور شاه كشميرى رحمه الله قول.....	۱۷۸
د حضرت گنگوهى رحمه الله قول.....	۱۷۹
رجال الحديث.....	۱۷۹
محمد بن يوسف.....	۱۷۹
سفيان.....	۱۷۹
ابن ذكوان.....	۱۷۹
اعرج.....	۱۷۹
ابو هريره.....	۱۷۹
د حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	۱۷۹

۳- باب: ان احال دين الميت على رجل جاز

كه د يومرى قرض د يوژوندى سړى طرف ته منتقل كړې شى نو جائز دى.....	۱۸۰
د ترجمة الباب مقصد.....	۱۸۰
اشكال.....	۱۸۰
د علامه ابن بطال رحمه الله جواب.....	۱۸۰

شمیره	مضمون	صفحه
۱۸۰	دعلماؤد اختلاف بیان	۱۸۰
۱۸۰	د امام ابوحنیفه رحمه الله په مسلك باندې اعتراض او دهغې جواب	۱۸۰
۱۸۱	دعلامه عینی تنبیہ	۱۸۱
۱۸۲	رجال الحديث	۱۸۲
۱۸۲	مکی بن ابراهیم	۱۸۲
۱۸۲	یزید بن ابی عبید	۱۸۲
۱۸۲	سلمة بن الاکوع	۱۸۲
۱۸۲	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۱۸۲
۱۸۲	فوائد	۱۸۲

۴۴ - کتاب الکفالة

۱۸۳	کفالة	۱۸۳
۱۸۳	کفیل	۱۸۳
۱۸۳	مکفول عنه	۱۸۳
۱۸۳	مکفول به	۱۸۳
۱۸۳	مکفول له	۱۸۳
	۱ - باب: الکفالة فی القرض والديون بالابدان وغيرها	
۱۸۳	د قرض اودین په معامله کښې د چا شخصي وغيره (مالی) ضمانت اختل	۱۸۳
۱۸۳	په قرض اودین کښې فرق	۱۸۳
۱۸۳	د ترجمه الباب مقصد	۱۸۳
۱۸۳	د فقهاء اختلاف	۱۸۳
۱۸۴	د عدم جواز د قائلینو دلیل	۱۸۴
۱۸۴	د جمهورو دلیل	۱۸۴
۱۸۵	رجال الحديث	۱۸۵
۱۸۵	ابو الزناد	۱۸۵
۱۸۵	محمد بن حمزه ابن عمرو اسلمی حجازی	۱۸۵
۱۸۵	تلامذه	۱۸۵
۱۸۵	حمزة بن عمرو	۱۸۵
۱۸۵	تشریح	۱۸۵
۱۸۶	ترجمه الباب سره مطابقت	۱۸۶
۱۸۶	د فقهاء کرامو د اختلاف بیان	۱۸۶
۱۸۶	په تعزیر کښې څه حد مقرردې که نه؟	۱۸۶

شماره	مضمون	صفحه
.....	دحافظ ابن حجر رحمه الله قول	۱۸۷
.....	رجال الحديث	۱۸۷
.....	جریر	۱۸۷
.....	اشعت بن قیس بن معدیکرب بن معاویة کندي	۱۸۷
.....	تلامذه	۱۸۸
.....	ابن مسعود	۱۸۸
.....	د مذکوره اثر ترجمه الباب سره مناسبت	۱۸۸
.....	تشریح
.....	تنبيه	۱۸۸
.....	آیا په حدود کښې کفالت بالابدان جائز دې؟	۱۸۹
.....	قوله: وقال حماد إذا تكفل بنقيس الغ	۱۸۹
.....	رجال الحديث	۱۸۹
.....	حماد	۱۸۹
.....	حکم	۱۸۹
.....	د فقهاؤ اختلاف	۱۸۹
.....	د امام بخاری رحمه الله رأي	۱۹۰
.....	د تعليق تفصيل	۱۹۰
.....	رجال الحديث	۱۹۲
.....	ابو عبد الله	۱۹۲
.....	لیث	۱۹۲
.....	جعفر بن ربيعة	۱۹۲
.....	عبد الرحمن	۱۹۲
.....	ابوهريره	۱۹۲
.....	ترجمة الباب سره مطابقت	۱۹۲
.....	شرائع من قبلنا زمونږ په شریعت کښې حجت دې که نه؟	۱۹۲
.....	۲- باب: قول الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيهِمْ﴾
.....	د الله تعالی ارشاد دې چه کومو خلقو ته تاسو قسمونه خوړلو سره وعده کړې دهغوی حصه
.....	ادا کړئ	۱۹۳
.....	د ترجمه الباب مقصد	۱۹۳
.....	رجال الحديث	۱۹۴
.....	① صلت	۱۹۴
.....	② ابو اسامه	۱۹۴

شميره	مضمون	صفحه
③	ادريس بن يزيد	١٩٤
	اساتذه	١٩٤
	تلامذه	١٩٤
④	طلحه	١٩٥
⑤	سعيد بن جبیر	١٩٥
①	ابن عباس رضی اللہ عنہما	١٩٥
	ترجمة الباب سره مطابقت	١٩٥
	قوله: وقد ذهب البيراث ويوصى له	١٩٥
	رجال الحديث	١٩٦
①	قتيبه	١٩٦
②	اسماعيل	١٩٦
③	حميد	١٩٦
④	انس رضی اللہ عنہ	١٩٦
	رجال الحديث	١٩٧
①	محمد بن صباح	١٩٧
②	اسماعيل بن زكرياء	١٩٧
③	عاصم	١٩٧
④	انس	١٩٧
	حديث ترجمة الباب سره مناسبت	١٩٧
	قوله: لا حلف في الاسلام	١٩٧
٣ -	باب: من تكلف عن ميت ديناً، فليس له أن يرجع	
	ترجمة الباب مقصد	١٩٧
	دققهاؤ اختلاف	١٩٨
	رجال الحديث	١٩٨
①	ابو عاصم	١٩٨
②	يزيد	١٩٩
③	سلمه بن اكوع	١٩٩
	حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت	١٩٩
	د علامه كرماني رحمه الله قول اود علامه عيني رحمه الله په هغه پاندي رد	١٩٩
	رجال الحديث	٢٠٠

شميره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

①	على بن عبدالله	٢٠٠
②	سفيان	
③	عمرو	
④	محمد بن علي	
⑤	جابر بن عبدالله	
٢٠٠	حديث ترجمة الباب سره مناسبت	
٤ -	باب: جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده	
	حضرت ابوبكر صديق ﷺ رسول الله ﷺ به زمانه كنبی (دیو کافر) ته امن ورکول او هغه	
٢٠١	سره عهد کول	
٢٠١	د ترجمه الباب مقصد	
٢٠٤	رجال الحديث	
٢٠٤	① يحيى بن بكير	
٢٠٤	② ليث	
٢٠٤	③ عقيل	
٢٠٤	④ ابن شهاب	
	⑤ عروه بن الزبير	
٢٠٤	قال ابو صالح حمدتني عبدالله نه خوك مراد دی؟	
	سليمان بن صالح ليثي	
٢٠٥	اساتذه	
٢٠٥	تلامذه	
	⑥ عبدالله	
	⑦ يونس	
	⑧ عائشه رضي الله عنها	
٢٠٥	حل اللغات	
٢٠٢	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت	
٢٠٢	تشریح	
٢٠٢	قوله: ولم يمر علينا يوم الا ياتينا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم	
٢٠٢	يولطيف اشكال اود هغي جواب	
٢٠٢	فضيلت خليفه بلا فصل حضرت ابوبكر الصديق رضي الله تعالى عنه	
٢٠٧	يوسوال اود هغي جواب	

شمیرہ	مضمون	صفحہ
-------	-------	------

۵۔ باب: الدین

۲۰۷	دَقْرَضِ بِيَان.....	۲۰۷
۲۰۸	رَجَالُ الْحَدِيث.....	۲۰۸
۲۰۸	① يَجْبِي بِن بَكِير.....	۲۰۸
۲۰۸	② لَيْث.....	۲۰۸
۲۰۸	③ عَقِيل.....	۲۰۸
۲۰۸	④ ابْن شَهَاب زَهْرِي.....	۲۰۸
۲۰۸	⑤ ابُو سَلْمَة.....	۲۰۸
۲۰۸	⑥ ابُو هَرِيرَة.....	۲۰۸
۲۰۸	دَ مَذْكُورَة رَوَايَت دَمَخْتَلَف نَسْخُو تَفْصِيل.....	۲۰۸
۲۰۹	دَ قَوْلُهُ فَعَلَى قَضَاؤُهُ تَشْرِيحُ او دَعْلَمَاؤُ دَاخْتَلَا فِ بِيَان.....	۲۰۹
۲۱۰	بِرَاعَتِ اخْتِتَام.....	۲۱۰

۴۵۔ کتاب الوکالۃ

۲۱۰	الْوَكَالَة.....	۲۱۰
۲۱۱	دَ وَكَالَتِ مَشْرُوعِيَة.....	۲۱۱
۲۱۱	دَ كِتَابِ اللّٰهِ نَهْ ثَبُوت.....	۲۱۱
۲۱۱	اَحَادِيثُ مَبَارَكَة نَهْ ثَبُوت.....	۲۱۱
۲۱۱	حَضْرَتِ عَرُوه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ دَ جَيْلِي اَخْسَلُو وَكِيْل جُوْرُول.....	۲۱۱
۲۱۱	حَضْرَتِ حَكِيْم بِن حَزَام رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ دَ قَرْبَانِي دَ خَارُوِي دَاخْسَلُو دَبَارَه وَكِيْل جُوْرُول.....	۲۱۱
۲۱۲	حَضْرَتِ ابُو رَافِع رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ دَاْمَ الْمُؤْمِنِيْنَ حَضْرَتِ مِيْمُونَه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا دَ نِكَاحِ يَهْ وَخْتِ وَكِيْل جُوْرُول.....	۲۱۲
۲۱۲	اَجْمَاع.....	۲۱۲
۲۱۲	دَ وَكَالَتِ اَقْسَام.....	۲۱۲

۱۔ باب: وكالۃ الشريك في القسمة وغيرها

۲۱۳	دَ تَرْجَمَة الْبَابِ مَقْصِد.....	۲۱۳
۲۱۳	قَوْلُهُ: وَقَدْ أَثَرَكِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيَّ فِي هَدِيَّةٍ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا.....	۲۱۳
۲۱۴	رَجَالُ الْحَدِيث.....	۲۱۴
۲۱۴	① قَبِيصَه.....	۲۱۴
۲۱۴	② سَفِيَان.....	۲۱۴
۲۱۴	③ ابْنُ أَبِي نَجِيح.....	۲۱۴
۲۱۴	④ مُجَاهِد بِن جَبْرِ.....	۲۱۴

شمیره	مضمون	صفحه
⑤	عبد الرحمن	۲۱۴
⑥	علی <small>رضی اللہ عنہ</small>	۲۱۴
	حل اللغات	۲۱۴
	دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مِطَابَقَتْ	۲۱۵
	یَواشْکَالِ اَوْ دَهْفِیْ جَواب	۲۱۵
	رِجَالِ الْحَدِیْثِ	۲۱۵
①	عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ	۲۱۵
②	لِیْثٌ	۲۱۲
③	یَزِیدٌ	۲۱۲
④	اَبُو الْخَیْرِ	۲۱۲
⑤	عَقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ	۲۱۲
	لِغَاتٍ	۲۱۲
	دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مِطَابَقَتْ	۲۱۲
	قَوْلُهُ: ضَحَّأَنْتَ:	۲۱۲
۲ - بَاب: إِذَا وَكَلِ الْمُسْلِمُ حَرَبِيًّا فِي دَارِ الْحَرْبِ، أَوْ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ رَجَا زَكَوْكَ مُسْلِمَانِ دَارَ الْحَرْبِ بَاشْتَدِهْ بِهِ دَارَ الْحَرْبِ يَا دَارَ الْإِسْلَامِ كُنْ بِي وَكَيْلَ جَوْرِ كَرِي		
	نَوَاجِزْدِي	۲۱۷
	دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ مَقْصِدٌ	۲۱۷
	رِجَالِ الْحَدِیْثِ	۲۱۸
①	عَبْدُ الْعَزِیزِ	۲۱۸
②	یُوسُفُ بْنُ الْمَاجْشُونِ	۲۱۸
	اَسَاتِذُهُ	۲۱۹
	تَلَامِذُهُ	۲۱۹
	وَفَاتٍ	۲۱۹
③	صَالِحُ بْنُ اِبْرَاهِیمَ	۲۱۹
	اَسَاتِذُهُ	۲۱۹
	تَلَامِذُهُ	۲۲۰
	وَفَاتٍ	۲۲۰
④	اِبْرَاهِیمُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ	۲۲۰
⑤	عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ	۲۲۰
	قَوْلُهُ: صَاغَيْتِي	۲۲۰

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۲۰	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۲۲۰
۲۲۰	قوله: کانت	۲۲۰
۲۲۱	قوله: لأعرف الرحمن	۲۲۱
۲۲۱	دهغه نومونویه سلسله کنبی چه غیر الله طرف ته مضاف وی، د حضرت شاه صاحب او حضرت گنگوهی رحمهما الله تحقیق	۲۲۱
۲۲۱	قوله: لانجوت أن نجأمية	۲۲۱
۲۲۲	قوله: فالقيت عليه نفسی لامنعه:	۲۲۲
۲۲۲	اشکال او دهغې جواب	۲۲۲
۲۲۲	قوله: قال ابو عبد الله سمع يوسف صالحاً الخ	۲۲۲

۳ - باب: الوکالة فی الصرف والمیزان

۲۲۲	د ترجمه الباب مقصد	۲۲۲
۲۲۲	د حضرت گنگوهی رحمه الله ترجمه	۲۲۲
۲۲۳	قوله: والمیزان	۲۲۳
۲۲۳	قوله: وقد وكل عمرو ابن عمر فی الصرف	۲۲۳
۲۲۴	رجال الحديث	۲۲۴
۲۲۴	① عبد الله بن يوسف	۲۲۴
۲۲۴	② امام مالك	۲۲۴
۲۲۴	③ عبد المجيد	۲۲۴
۲۲۴	④ سعيد بن مسيب	۲۲۴
۲۲۴	⑤ ابو سعيد خدری	۲۲۴
۲۲۴	⑥ ابو هريره	۲۲۴
۲۲۴	حل اللغات	۲۲۴
۲۲۴	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۲۲۴

۴ - باب: إذا أبصر الراعی أو الوکیل شاةً تموت، أو شيئاً یفسد

ذبحه وأصلحه ما یخاف علیه الفساد

۲۲۴	د ترجمه الباب مقصد	۲۲۴
۲۲۴	① د علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله قول	۲۲۴
۲۲۵	② د علامه ابن التین رحمه الله قول	۲۲۵
۲۲۲	رجال الحديث	۲۲۲
۲۲۲	① اسحاق بن ابراهيم	۲۲۲

شميره	مضمون	صفحه
①	معتمر بن سليمان.....	٢٢٢
②	عبيد الله.....	٢٢٢
③	نافع.....	٢٢٢
④	ابن كعب بن مالك <small>رضي الله عنه</small>	٢٢٢
	كعب بن مالك.....	٢٢٢
	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٢٢
	قوله: قال عبيد الله فيعجبني أنها أمة وأنا أذبح.....	٢٢٧
	قوله: تابعه عبدة عن عبيد الله.....	٢٢٧
	رجال الحديث.....	٢٢٧
	عبدة.....	٢٢٧

٥ - باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

٢٢٧	د ترجمة الباب مقصد او د علماؤ د اختلاف بيان.....
٢٢٨	د علامه ابن بطال رحمه الله اشكال.....
٢٢٨	د علامه عيني رحمه الله جواب.....
٢٢٩	حل اللغات.....
٢٢٩	تشریح.....
٢٢٩	رجال الحديث.....
٢٢٩	① ابو نعیم.....
٢٢٩	② سفيان ثوري.....
٢٢٩	③ سلمه بن كهيل.....
٢٣٠	④ ابو سلمه.....
٢٣٠	حل اللغات.....
٢٣٠	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....
٢٣٠	آياد حيوان استقراض جائز دي؟.....

٦ - باب: الوكالة في قضاء الديون

٢٣٢	قرضه اداكولو د پاره و كيل كول.....
٢٣٢	د ترجمة الباب مقصد.....
٢٣٢	د حافظ ابن حجر رحمه الله قول.....
٢٣٢	د حضرت شيخ الهند رحمه الله قول.....
٢٣٣	رجال الحديث.....
٢٣٣	① سليمان بن حرب.....

شماره	مضمون	صفحه
٢٣٣	شعبة.....	٢٣٣
٢٣٣	سلمة ب كهيل.....	٢٣٣
٢٣٣	ابو سلمة.....	٢٣٣
٢٣٣	ابو هريرة.....	٢٣٣
٢٣٣	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٣٣

٧- باب: إذا وهب شيئاً لوكيل أو شقيق قومٍ جاز

٢٣٤	دترجمة الباب مقصد.....	٢٣٤
٢٣٥	رجال الحديث.....	٢٣٥
٢٣٥	١ سعيد بن كثير.....	٢٣٥
٢٣٥	٢ ليث.....	٢٣٥
٢٣٥	٣ عقييل.....	٢٣٥
٢٣٥	٤ محمد.....	٢٣٥
٢٣٥	٥ عروة.....	٢٣٥
٢٣٦	٦ مروان.....	٢٣٦
٢٣٦	٧ مسور.....	٢٣٦
٢٣٦	قوله: وزعم عروة.....	٢٣٦
٢٣٦	حل لغات.....	٢٣٦
٢٣٦	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٣٦

٨- باب: إذا وكل رجل أن يعطي شيئاً، ولم يبين

كم يعطى، فأعطى على ما يتعارفه الناس

٢٣٦	يوسرى بل سري ته خه وركولو سره وكييل كرو اودائى بيان نه كره چه خومره وركرى نوهغه د	٢٣٦
٢٣٦	دستور مطابق وركره.....	٢٣٦
٢٣٦	دترجمة الباب مقصد.....	٢٣٦
٢٣٨	رجال الحديث.....	٢٣٨
٢٣٨	١ مكى بن ابراهيم.....	٢٣٨
٢٣٨	٢ عبد الملك.....	٢٣٨
٢٣٨	٣ عطاء.....	٢٣٨
٢٣٨	٤ جابر بن عبد الله.....	٢٣٨
٢٣٨	قوله: عن عطاء بن ابي رباح وغيره يزيد بعضهم على بعض الخ.....	٢٣٨
٢٣٩	دحافظ ابن حجر رحمه الله تنقييد.....	٢٣٩

شمیرہ	مضمون	صفحہ
۲۳۹	حل اللغات.....	۲۳۹
۲۳۹	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت.....	۲۳۹
۲۴۰	قوله: كنت مع النبي صلى الله تعالى عليه وسلم في سفر.....	۲۴۰
۲۴۰	قوله: قال جابر لا تفارقني زيادة رسول الله صلى الله عليه وسلم.....	۲۴۰
	۹ - باب: وكالة المرأة الاما في النكاح	
۲۴۰	دَيُوِيْ بُسْخِي امام (حاکم)، د نكاح و كیل جوړول.....	۲۴۰
۲۴۰	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۴۰
۲۴۱	رجال الحديث.....	۲۴۱
۲۴۱	① عبد الله بن يوسف.....	۲۴۱
۲۴۱	② مالك.....	۲۴۱
۲۴۱	③ ابو حازم.....	۲۴۱
۲۴۱	④ سهل بن سعد.....	۲۴۱
۲۴۱	د حدیث ترجمه الباب سرہ مطابقت او د علامه داؤدی رحمه الله اشكال.....	۲۴۱
۲۴۱	د علامه عینی رحمه الله او حافظ بن حجر رحمه الله جواب.....	۲۴۱
۲۴۱	قوله: جاءت امرأة.....	۲۴۱
۲۴۱	یونحوی اشكال او دهغې جواب.....	۲۴۱
۲۴۲	تشریح.....	۲۴۲
	۱۰ - باب: إذا وکل رجلا، فترك الوكيل شيئاً فأجازة البوکل فهو جائز وإن أقرضه إلى أجل مسمى جاز	
	چه یو سړې څوک وکیل جوړ کړي بیا وکیل یو څیز پرېږدي اوس که چېرې موکل ددې اجازت ورکړي نو داسې کول صحیح دی او که د معین میعاد پورې قرض ورکړي نو هم جائز دی.....	۲۴۲
۲۴۲	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۴۲
۲۴۵	رجال الحديث.....	۲۴۵
۲۴۵	① عثمان بن الهيثم.....	۲۴۵
۲۴۵	② عوف.....	۲۴۵
۲۴۵	③ محمد بن سيرين.....	۲۴۵
۲۴۵	④ ابو هريره.....	۲۴۵
۲۴۵	قوله: قال عثمان بن الهيثم.....	۲۴۵
۲۴۵	د حدیث ترجمه الباب سرہ مطابقت.....	۲۴۵
۲۴۲	یو اشكال او دهغې جواب.....	۲۴۲

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۴۲	یوبل اشکال اود هغی جواب	۲۴۲
۲۴۲	قوله: آیه الكرسي (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ)	۲۴۲
۲۴۲	ذآیت الكرسي اوسورت بقره د آخری مختصر فضائل	۲۴۲

۱۱ - باب: إذا باع الوكيل شيئاً فأسدأ، فبيعه مردود

۲۴۸	که وکیل یوخیز دبیع فاسد په طریقہ خرڅ کړی نو هغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی	۲۴۸
۲۴۸	د ترجمه الباب مقصد	۲۴۸
۲۴۹	رجال الحديث	۲۴۹
۲۴۹	① اسحاق	۲۴۹
۲۴۹	② یحیی	۲۴۹
۲۴۹	③ معاویه	۲۴۹
۲۴۹	④ یحیی	۲۴۹
۲۴۹	⑤ عقبه بن عبد الغافر	۲۴۹
۲۴۹	اساتذه کرام	۲۴۹
۲۴۹	تلامذه کرام	۲۴۹
۲۴۹	وفات	۲۴۹
۲۴۹	① ابوسعید خدری	۲۴۹
۲۵۰	② بلال رضی الله عنه	۲۵۰
۲۵۰	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې یواشکال اود هغې جواب	۲۵۰

۱۲ - باب: الوکالة فی الوقف ونفقته، وأن يطعم صدقاً له ویاکل بالمعروف

۲۵۰	د وقف په مال کښې اود دې په خرچہ کښې د وکیل جوړولو حکم اود وکیل د دستور موافق	۲۵۰
۲۵۰	په خپل دوست باندې خوراک کول او پخپله خوړل	۲۵۰
۲۵۱	د ترجمه الباب مقصد	۲۵۱
۲۵۱	رجال الحديث	۲۵۱
۲۵۱	① قتیبہ	۲۵۱
۲۵۱	② سفیان	۲۵۱
۲۵۱	③ عمرو	۲۵۱
۲۵۱	④ عمر بن خطاب	۲۵۱
۲۵۱	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵۱

۱۳ - باب: الوکالة فی الحدود

۲۵۲	د حد لگولو د پاره څوک وکیل جوړول	۲۵۲
-----	----------------------------------	-----

شمیره	مضمون	صفحه
۲۵۲.....	د ترجمه الباب مقصد او د علماؤ د اختلاف بیان	۲۵۲.....
۲۵۲.....	اثبات حدود استیفاء حدود (اقامت حدود) کنبی د اختلاف نور تفصیل	۲۵۲.....
۲۵۳.....	د امام ابویوسف رحمه الله دلیل	۲۵۳.....
۲۵۴.....	د امام ابوحنیفه رحمه الله دلیل	۲۵۴.....
۲۵۵.....	رجال الحديث	۲۵۵.....
۲۵۵.....	① ابوولید	۲۵۵.....
۲۵۵.....	② لیث	۲۵۵.....
۲۵۵.....	③ ابن شهاب	۲۵۵.....
۲۵۵.....	④ عید الله	۲۵۵.....
۲۵۵.....	⑤ زید بن خالد	۲۵۵.....
۲۵۵.....	⑥ ابوهریره	۲۵۵.....
۲۵۵.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵۵.....
۲۵۵.....	تشریح	۲۵۵.....
۲۵۲.....	رجال الحديث	۲۵۲.....
۲۵۲.....	① ابن سلام	۲۵۲.....
۲۵۲.....	② عبد الوهاب	۲۵۲.....
۲۵۲.....	③ ایوب	۲۵۲.....
۲۵۲.....	④ ابن ابی ملیکه	۲۵۲.....
۲۵۲.....	⑤ عقبه	۲۵۲.....
۲۵۲.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵۲.....
۲۵۷.....	قوله: بالنعیمان، أو ابن النعمان	۲۵۷.....
۲۵۷.....	د حضرت نعیمان بن عمرو بن رفاعه انصاری <small>رضی الله عنه</small> ذکره	۲۵۷.....
۱۴ - بآب: الوکالة فی البدن وتعاهدھا		
۲۵۸.....	د قربانتی په اوبیانو کنبی اود دې د نگرانۍ په سلسله کنبی وکالت	۲۵۸.....
۲۵۸.....	د ترجمه الباب مقصد	۲۵۸.....
۲۵۹.....	رجال الحديث	۲۵۹.....
۲۵۹.....	① اسماعیل بن عبد الله	۲۵۹.....
۲۵۹.....	② مالک	۲۵۹.....
۲۵۹.....	③ عبد الله بن ابی بکر	۲۵۹.....
۲۵۹.....	④ عمرة بنت عبد الرحمن	۲۵۹.....
۲۵۹.....	⑤ عائشه	۲۵۹.....

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۵۹..... حدیث ترجمه الباب سره مطابقت

۱۵ - باب: إذا قال الرجل لوكيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل:

قد سمعت ما قلت.

که چرتە چاخپل وکیل ته داسی اووئیل چه ته په کوم کار کښې مناسب گنډې دا مال خرج کړه

او وکیل اووئیل چه تاسو څه اووئیل ما واوریده..... ۲۶۰

د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ دا اختلاف بیان..... ۲۶۰

رجال الحديث..... ۲۶۲

① يحيى..... ۲۶۲

② مالك..... ۲۶۲

③ اسحاق بن عبد الله..... ۲۶۲

④ انس..... ۲۶۲

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت..... ۲۶۲

قوله: تابعه إسماعيل عن مالك..... ۲۶۲

قوله: وقال روح عن مالك رابع..... ۲۶۲

۱۶ - باب: وكالة الامين في الخزانة ونحوها

۲۶۳..... دخزاني وغيره باره کښې امين وکیل کول

۲۶۳..... د ترجمه الباب مقصد

۲۶۳..... رجال الحديث

① محمد بن العلاء..... ۲۶۳

② ابواسامه..... ۲۶۳

③ يزيد بن عبد الله..... ۲۶۳

④ ابو برده..... ۲۶۳

⑤ ابو موسى اشعري..... ۲۶۳

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت..... ۲۶۴

۲۶۴..... براعت اختتام

۴۶ - كتاب المزارعة

۲۶۴..... زمینداری او مزارعة ابواب او هغه روایات کوم چه په دې باره کښې وارد شوی دی

۲۶۴..... د فقهاؤ دا اختلاف بیان

۲۶۵..... د مزارعت د صحت شرائط

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۱ - باب: فضل الزرع والغرس إذا أكل منه

۲۲۶	د ترجمه الباب مقصد	۲۲۶
۲۲۷	د کسب د بولونه غوره طريقه	۲۲۷
۲۲۸	رجال الحديث	۲۲۸
۲۲۸	① قتیه بن سعید	۲۲۸
۲۲۸	② ابو عوانة	۲۲۸
۲۲۸	③ عبد الرحمن	۲۲۸
۲۲۸	④ قتادة	۲۲۸
۲۲۸	⑤ انس بن مالك	۲۲۸
۲۲۸	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۲۸
۲۲۸	آيا كافرانو ته به هم د ثواب فائده رسی؟	۲۲۸
۲۲۹	د تعليق مقصد	۲۲۹
۲۲۹	د حديث تشريح	۲۲۹

۲ - باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

۲۷۰	خوک چه ويرولي شوی دی د زمينداري په سامان کښې ډير مشغول پاتې کيدل يا د اجازت د خدنه تجاوز کوونکو انجام نه	۲۷۰
۲۷۰	د ترجمه الباب مقصد	۲۷۰
۲۷۱	رجال الحديث	۲۷۱
۲۷۱	① عبد الله بن يوسف	۲۷۱
۲۷۱	② عبد الله بن سالم	۲۷۱
۲۷۱	شيوخ	۲۷۱
۲۷۱	تلامذه	۲۷۱
۲۷۲	وفات	۲۷۲
۲۷۲	③ محمد بن زياد	۲۷۲
۲۷۲	④ حضرت ابو امامه باهلي <small>رضي الله عنه</small>	۲۷۲
۲۷۲	تلامذه	۲۷۲
۲۷۳	وفات	۲۷۳
۲۷۳	حل لغات	۲۷۳
۲۷۴	ترجمة الباب سره مطابقت	۲۷۴
۲۷۴	قوله: قال محمد اسم أبي أمية صدى بن عجلان	۲۷۴

شمیرہ	مضمون	صفحہ
-------	-------	------

۳ - باب: اقتناء الکلب للحرث

۲۷۴	دَپَتی دَحفاظت دَپارہ سَپی سائل	۲۷۴
۲۷۴	دَترجمۃ الباب مقصد	۲۷۴
۲۷۴	دَعلماؤ دَاختلاف بیان	۲۷۴
۲۷۵	رجال الحديث	۲۷۵
۲۷۵	① معاذ بن فضالة	۲۷۵
۲۷۵	② هشام	۲۷۵
۲۷۵	③ یحییٰ بن ابی کثیر	۲۷۵
۲۷۵	④ ابو سلمہ	۲۷۵
۲۷۵	⑤ ابو ہریرہ	۲۷۵
۲۷۵	دَحدیث ترجمۃ الباب سرہ مناسبت	۲۷۵
۲۷۵	دَتعليقاتو تفصیل	۲۷۵
۲۷۲	دَیوقیرط اودوو قیراطو والا روایات کنہی تطبیق	۲۷۲
۲۷۲	اشکال	۲۷۲
۲۷۲	دویم اشکال اودہغی جواب	۲۷۲
۲۷۲	پہ سَپی سائلو سرہ پہ اجر کنہی دَکمی سبب	۲۷۲
۲۷۷	دا یویا دوه قیراط دَکوم یو عمل نہ کمیہی؟	۲۷۷
۲۷۷	دَ قیراط مقدار اود اللہ تعالیٰ وفور رحمت	۲۷۷
۲۷۸	رجال الحديث	۲۷۸
۲۷۸	① عبد الله بن يوسف	۲۷۸
۲۷۸	② امام مالك	۲۷۸
۲۷۸	③ یزید	۲۷۸
۲۷۹	④ سائب	۲۷۹
۲۷۹	⑤ سفیان	۲۷۹
۲۷۹	دَحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۲۷۹

۴ - باب: استعمال البقر للحراثة

۲۷۹	دَزمیندارنی دَپارہ دَغوا غوثی نہ کار اختل	۲۷۹
۲۷۹	دَترجمۃ الباب مقصد	۲۷۹
۲۸۰	رجال الحديث	۲۸۰
۲۸۰	① محمد بن بشار	۲۸۰
۲۸۰	② غندر	۲۸۰

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

٢٨٠	شعبه.....	٢٨٠
٢٨٠	سعد بن ابراهيم.....	٢٨٠
٢٨٠	ابو سلمه.....	٢٨٠
٢٨٠	ابو هريره.....	٢٨٠
٢٨٠	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٨٠
٢٨٠	حضرات شيخین رضی اللہ عنہما فضيلت او تعلق.....	٢٨٠
٢٨١	قوله: من لها يوم السبع النخ.....	٢٨١

٥ - باب: إذا قال: اكفني مؤونة النخل أو غيره، وتشركن في الثمر

٢٨١	كله چه (يوباغ والا) چاته او وائی چه ته زما دکهجورو ذ ونو وغيره خیال ساته اوت به ماسره	٢٨١
٢٨١	به میوو کنبی شريك نئی.....	٢٨١
٢٨٣	د ترجمه الباب مقصد.....	٢٨٣
٢٨٣	رجال الحديث.....	٢٨٣
٢٨٣	١ حکم بن نافع.....	٢٨٣
٢٨٣	٢ شعيب بن دينار.....	٢٨٣
٢٨٣	٣ ابو الزناد.....	٢٨٣
٢٨٣	٤ اعرج.....	٢٨٣
٢٨٣	٥ ابو هريره.....	٢٨٣
٢٨٣	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٨٣
٢٨٣	قوله: اقم بيننا وبين اخواننا النخل النخ.....	٢٨٣
٢٨٤	حضرت گنگوهی او علامه احمد بن اسماعيل يوه عجيبه توجيه.....	٢٨٤

٦ - باب: قطع الشجر والنخل

٢٨٤	د ترجمه الباب مقصد.....	٢٨٤
٢٨٥	يواشكال او دهغي جواب.....	٢٨٥
٢٨٥	د تعليق تفصيل.....	٢٨٥
٢٨٦	رجال الحديث.....	٢٨٦
٢٨٦	١ موسى بن اسماعيل.....	٢٨٦
٢٨٦	٢ جويرية.....	٢٨٦
٢٨٦	٣ نافع.....	٢٨٦
٢٨٦	٤ عبد الله بن عمر.....	٢٨٦
٢٨٦	حل اللغات.....	٢٨٦

شماره	مضمون	صفحه
.....	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٢٨٦
.....	تشریح	٢٨٦
.....	باب	٢٨٧
.....	د ترجمه الباب مقصد	٢٨٧
.....	د علامه مهلب بن ابی صفره رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	د علامه ابن المنير مالکی رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	د حضرت شيخ الحديث رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	اشکال	٢٨٧
.....	رجال الحديث	٢٨٨
.....	① محمد	٢٨٨
.....	② عبدالله	٢٨٨
.....	③ يحيى	٢٨٨
.....	④ حنظله بن قيس	٢٨٨
.....	اساتذه کرام	٢٨٩
.....	تلامذه کرام	٢٨٩
.....	⑤ رافع بن خديج	٢٨٩
.....	حل اللغات	٢٨٩
.....	ترجمه الباب سره مطابقت	٢٨٩

٧ - باب: المزارعة بالشرط ونحوه

.....	په نيمه يا کم وزيات باندې د زمينداري حکم	٢٨٩
.....	د ترجمه الباب مقصد	٢٨٩
.....	د فقهاؤ اختلاف	٢٩٠
.....	قول راجح	٢٩٠
.....	د علامه انور شاه کشميري رحمه الله رائي	٢٩٠
.....	د علامه شرنبالی رحمه الله قول	٢٩٠
.....	د علامه شامي رحمه الله رائي	٢٩٠
.....	د تعليقات تفصيل	٢٩١
.....	د تعليقاتو تفصيل	٢٩٢
.....	يو اشکال او دهغي جواب	٢٩٣
.....	قوله: وقال الحسن: لا بأس أن يجتنى القطن على النصف: تشریح	٢٩٣
.....	قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين: وعطاء والحكم والزهرى وقتادة: لا بأس أن يعطى الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه: تشریح	٢٩٤

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۲۹۵	رجال الحديث	۲۹۵
۲۹۵	① ابراهيم بن منذر	۲۹۵
۲۹۵	② انس	۲۹۵
۲۹۵	③ عبید الله	۲۹۵
۲۹۵	④ نافع	۲۹۵
۲۹۵	⑤ عبد الله بن عمر	۲۹۵
۲۹۵	حل لغات	۲۹۵
۲۹۵	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	۲۹۵
۲۹۵	قوله: (عامل خير)	۲۹۵

۸ - باب: إذا لم يشترط السنين في المزارعة

۲۹۵	که په مزارعت کښې د کالونو د مقدار شرط اونه کړی (نوخه حکم دي؟)	۲۹۵
۲۹۵	د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف بیان	۲۹۵
۲۹۲	په دوو تراجم کښې په فرق باندې تنبيه	۲۹۲
۲۹۷	رجال الحديث	۲۹۷
۲۹۷	مسدد	۲۹۷
۲۹۷	يحيى بن سعيد	۲۹۷
۲۹۷	عبید الله	۲۹۷
۲۹۷	نافع	۲۹۷
۲۹۷	ابن عمر	۲۹۷
۲۹۷	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	۲۹۷
۲۹۷	باب	۲۹۷
۲۹۷	د باب مقصد	۲۹۷
۲۹۸	رجال الحديث	۲۹۸
۲۹۸	① علی بن عبد الله	۲۹۸
۲۹۸	② سفیان	۲۹۸
۲۹۸	③ عمرو	۲۹۸
۲۹۸	④ طاؤس	۲۹۸
۲۹۸	⑤ ابن عباس	۲۹۸
۲۹۹	حل لغات	۲۹۹
۲۹۹	مزارعة او مخابرة کښې فرق	۲۹۹
۲۹۹	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۲۹۹

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

..... ٣٠٠ د حديث ترجمه الباب سره مطابقت

٩ - باب: المزارعة مع اليهود

..... ٣٠٠ يهود يانوسه مزارعة معامله كول

..... ٣٠٠ د ترجمه الباب مقصد

..... ٣٠١ رجال الحديث

..... ٣٠١ ابن مقاتل

..... ٣٠١ عبد الله

..... ٣٠١ عبيد الله

..... ٣٠١ نافع

..... ٣٠١ ابن عمر

..... ٣٠١ د حديث ترجمه الباب سره مناسبت

١٠ - باب: ما يكره من الشروط في المزارعة

..... ٣٠١ به مزارعت كني كوم شرطونه لگول مكروه دي

..... ٣٠١ د ترجمه الباب مقصد

..... ٣٠٢ رجال الحديث

..... ٣٠٢ صدقة بن الفضل

..... ٣٠٢ ابن عيينه

..... ٣٠٢ يحيى

..... ٣٠٢ حنظلة

..... ٣٠٢ رافع

..... ٣٠٢ حل لغات

..... ٣٠٣ د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت

١١ - باب: إذا زرع بمال قوم يغير اذنه، وكان في ذلك صلاح لهم

..... كه ديوقوم مال بغير د تيوس نه په زميندارني كني اولگولي شي او په هغي كني د دغه

..... ٣٠٣ قوم فلاح او فائده وي

..... ٣٠٣ د ترجمه الباب مقصد

..... ٣٠٣ د علامه ابن المنير المالكي رحمه الله قول

..... ٣٠٣ د حافظ ابن حجر رحمه الله قول

..... ٣٠٤ د فقهاؤ د اختلاف بيان

..... ٣٠٥ رجال الحديث

..... ٣٠٥ ابراهيم بن منذر

شماره	مضمون	صفحه
۳۰۵	ابوضمره.....	۳۰۵
۳۰۵	موسی بن عقبه.....	۳۰۵
۳۰۶	نافع.....	۳۰۶
۳۰۶	عبدالله بن عمر.....	۳۰۶
۳۰۶	حل لغات.....	۳۰۶
۳۰۶	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۳۰۶
۳۰۶	قوله: (بفرق ارز) باندی یو اشکال او دهغی جواب.....	۳۰۶
۳۰۷	قوله: (قال ابو عبد الله الخ).....	۳۰۷
۱۲ - باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم		
۳۰۷	دترجمه الباب مقصد.....	۳۰۷
۳۰۸	قوله: (وقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لعمر رضى الله تعالى عنه: تصدق بأصله لا بضاعه ولكن ينفق ثمرة فتصدق به).....	۳۰۸
۳۰۸	رجال الحديث.....	۳۰۸
۳۰۸	صدقة.....	۳۰۸
۳۰۸	عبد الرحمن.....	۳۰۸
۳۰۸	مالك.....	۳۰۸
۳۰۸	زيد بن اسلم.....	۳۰۸
۳۰۸	عن أبيه.....	۳۰۸
۳۰۸	عمر رضى الله عنه.....	۳۰۸
۳۰۸	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۳۰۸
۳۰۹	قوله: (كما قدم النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر).....	۳۰۹
۳۰۹	به مفتوحه زمكو كنبی د فقهاؤ اختلاف.....	۳۰۹
۱۳ - باب: من أحيأ أرضاً مواتاً		
۳۱۰	حل لغات.....	۳۱۰
۳۱۰	دترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف.....	۳۱۰
۳۱۲	د تعلیقاتو تفصیل.....	۳۱۲
۳۱۳	قوله: ويروى عن عمرو بن عوف رضى الله تعالى عنه عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم.....	۳۱۳
۳۱۴	حضرت عمرو بن عوف مزنی ﷺ نوم اونسب.....	۳۱۴
۳۱۴	کنیت اونسب.....	۳۱۴
۳۱۴	روایات.....	۳۱۴
۳۱۴	قوله: وقال: في غير حق سلم الخ.....	۳۱۴

شماره	مضمون	صفحہ
رجال الحديث	۳۱۵
یحییٰ بن بکیر	۳۱۵
اللیث	۳۱۵
عبید اللہ بن ابی جعفر	۳۱۵
محمد بن عبد الرحمن	۳۱۵
عروۃ	۳۱۵
عائشہ	۳۱۵
قوله: من أعرأرضاً	۳۱۶
قوله: قال عروۃ: قضیٰ به عمر	۳۱۶
ذہدیت ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۱۶
باب	۳۱۶
ذہدیت ترجمۃ الباب مقصد	۳۱۶
رجال الحديث	۳۱۷
قتیبہ	۳۱۷
اسماعیل بن جعفر	۳۱۷
موسیٰ بن عقبہ	۳۱۷
سالم بن عبد اللہ	۳۱۷
عن ابیہ	۳۱۷
جل لغات	۳۱۷
ذہدیت ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۱۸
ذعلامہ ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ او حافظ بن حجر رحمہ اللہ قول	۳۱۸
ذعلامہ عینی رحمہ اللہ رائی	۳۱۹
رجال الحديث	۳۱۹
اسحاق بن ابراہیم	۳۱۹
شعیب بن اسحاق	۳۲۰
اوزاعی	۳۲۰
یحییٰ	۳۲۰
عکرمہ	۳۲۰
ابن عباس	۳۲۰
عمر	۳۲۰
ذہدیت ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۲۰

شماره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

۳۲۰	قوله: وقال عمره في حجة	۳۲۰
۳۲۱	د حج قران فضيلت	۳۲۱
۳۲۱	يواشكال او دهغي جواب	۳۲۱
۱۴ -	باب: إذا قال رب الأرض: أقرك ما أقرك الله. ولم يذكر أجلاً معلوماً	
	فهما على تراضيهما	

۳۲۱	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۱
۳۲۱	د فقهاؤ د اختلاف بيان	۳۲۱
۳۲۳	رجال الحديث	۳۲۳
۳۲۳	احمد بن مقدم	۳۲۳
۳۲۳	فضيل بن سليمان	۳۲۳
۳۲۳	موسى	۳۲۳
۳۲۳	نافع	۳۲۳
۳۲۳	ابن عمر	۳۲۳
۳۲۳	عبد الرزاق	۳۲۳
۳۲۳	ابن جريج	۳۲۳
۳۲۳	د تعليق تفصيل	۳۲۳
۳۲۳	قوله: أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز	۳۲۳
۳۲۴	ارض حجاز	۳۲۴
۳۲۴	قوله: حين ظهر عليها الله ورسوله صلى الله عليه وسلم والمسلمين	۳۲۴
۳۲۴	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۲۴

۱۵ -	باب: ما كان أصحاب النبي ﷺ يواسى بعضهم بعضاً في الزراعة والثمرة	
	د رسول الله ﷺ صحابه كرامو ﷺ به په زميندارئى او ميوو په معامله كښي يوبل سره	
۳۲۴	همدردي كوله	۳۲۴
۳۲۴	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۴
۳۲۶	رجال الحديث	۳۲۶
۳۲۶	محمد بن مقاتل	۳۲۶
۳۲۶	عبد الله	۳۲۶
۳۲۶	اوزاعى	۳۲۶
۳۲۶	أبي النجاشي مولى رافع بن خديج	۳۲۶
۳۲۶	رافع بن خديج	۳۲۶
۳۲۶	ظهير بن رافع	۳۲۶

شمیره	مضمون	صفحه
۳۲۷	قوله: أوأزروعوها أوأمكوها.....	۳۲۷
۳۲۷	قوله: سمعاً وطاعة.....	۳۲۷
۳۲۷	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	۳۲۷
۳۲۷	رجال الحديث.....	۳۲۷
۳۲۷	عبيد الله بن موسى.....	۳۲۷
۳۲۷	أوزاعي.....	۳۲۷
۳۲۷	عطاء.....	۳۲۷
۳۲۸	جابر.....	۳۲۸
۳۲۸	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت.....	۳۲۸
۳۲۸	رجال الحديث.....	۳۲۸
۳۲۸	الربيع بن نافع نوم أو نسب.....	۳۲۸
۳۲۸	شيوخ.....	۳۲۸
۳۲۸	تلامذه.....	۳۲۸
۳۲۹	انتقال.....	۳۲۹
۳۲۹	معاوية.....	۳۲۹
۳۲۹	يحيى.....	۳۲۹
۳۲۹	أبي سلمة.....	۳۲۹
۳۲۹	ابو هريرة.....	۳۲۹
۳۲۹	تعلیق تفصیل.....	۳۲۹
۳۳۰	تعلیق ترجمة الباب سره مطابقت.....	۳۳۰
۳۳۰	رجال الحديث.....	۳۳۰
۳۳۰	قيصة.....	۳۳۰
۳۳۰	سفيان.....	۳۳۰
۳۳۰	عمرو.....	۳۳۰
۳۳۰	طاؤس.....	۳۳۰
۳۳۰	ابن عباس.....	۳۳۰
۳۳۰	قوله: إن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه.....	۳۳۰
۳۳۱	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	۳۳۱
۳۳۱	حل لغات.....	۳۳۱
۳۳۲	تشریح حدیث.....	۳۳۲
۳۳۲	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	۳۳۲

شماره	-	مضمون	صفحه
.....	رجال الحديث	٣٣٢
.....	يحيى بن بكير	٣٣٢
.....	الليث	٣٣٢
.....	عقيل	٣٣٢
.....	ابن شهاب	٣٣٢
.....	سالم	٣٣٢
.....	عبد الله بن عمر	٣٣٢
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣٣
١٦ - باب: كراء الارض بالذهب والفضة... الخ			
.....	د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف	٣٣٣
.....	د تعليق تفصيل	٣٣٤
.....	رجال الحديث	٣٣٥
.....	عمرو بن خالد	٣٣٥
.....	الليث	٣٣٥
.....	ربيعة	٣٣٥
.....	حنظلة	٣٣٥
.....	رافع بن خديج	٣٣٥
.....	عمای	٣٣٥
.....	قوله: ليس بها باس بالدنيا والدرهم	٣٣٥
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣٦
.....	د امام بخاري رحمه الله قول او د شراح مشکوة تشويش	٣٣٦
.....	باب	٣٣٦
.....	د ترجمة الباب مقصد	٣٣٦
.....	رجال الحديث	٣٣٧
.....	محمد بن سنان	٣٣٧
.....	فليح	٣٣٧
.....	هلال بن علي	٣٣٧
.....	عطاء بن يسار	٣٣٨
.....	ابو هريره	٣٣٨
.....	قوله: وعنده رجل من اهل البادية	٣٣٨
.....	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣٨

شمیره	مضمون	صفحه
-------	-------	------

١٧ - باب: ما جاء في الغرس

٣٣٨	دَوْنُو کرلو بیان	٣٣٨
٣٣٨	دَ ترجمه الباب مقصد	٣٣٩
٣٣٩	رجال الحديث	٣٣٩
٣٣٩	قتيبة بن سعيد	٣٣٩
٣٣٩	يعقوب	٣٣٩
٣٣٩	أبي حازم	٣٣٩
٣٣٩	سهل بن سعد	٣٣٩
٣٣٩	قوله: كانت لنا عجوز	٣٤٠
٣٤٠	حديث مبارك ترجمه الباب سره مطابقت	٣٤١
٣٤١	رجال الحديث	٣٤١
٣٤١	موسى بن اسماعيل	٣٤١
٣٤١	ابراهيم بن سعد	٣٤١
٣٤١	ابن شهاب	٣٤١
٣٤١	اعرج	٣٤١
٣٤١	ابو هريرة	٣٤١
٣٤١	حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٣٤١
٣٤١	قوله: مانيت من مقالته تلك إلى يومى هذا وبراعت اختار	

٤٧ - كتاب المساقاة، الشرب

٣٤٢	دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشكال او دهغى جواب	٣٤٢
٣٤٢	دَ مساقاة لغوي او شرعى تحقيق	٣٤٢
٣٤٢	يو اشكال او دهغى جواب	٣٤٣
٣٤٣	دَ فقهاؤ اختلاف	

١ - باب: في الشرب

٣٤٥	حل لغات	٣٤٥
٣٤٥	دَ ترجمه الباب مقصد	٣٤٦
٣٤٦	قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشترى بئرومة الخ	٣٤٦
٣٤٦	قوله: فاشترها عثمان باندې اشكال او دهغى جواب	٣٤٧
٣٤٧	رجال الحديث	٣٤٧
٣٤٧	سعيد بن ابي مریم	٣٤٧
٣٤٧	ابو غسان	

شماره	مضمون	صفحه
۳۴۷	ابو حازم	۳۴۷
۳۴۷	سهل بن سعد	۳۴۷
۳۴۷	قوله: عن یمنه غلام أصغر القوم	۳۴۷
۳۴۸	قوله: والأشیاخ عن یساره	۳۴۸
۳۴۹	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۴۹
۳۴۹	یوشک او ذهفی ختمول	۳۴۹
۳۵۰	حل للغات	۳۵۰
۳۵۰	رجال الحديث	۳۵۰
۳۵۰	أبو الیمان	۳۵۰
۳۵۰	شعیب	۳۵۰
۳۵۰	الزهری	۳۵۰
۳۵۰	أنس بن مالک	۳۵۰
۳۵۰	قوله: فقال عمر: وخاف أن يعطيه... الخ	۳۵۰
۳۵۱	قوله: الايمن فالایمن	۳۵۱
۳۵۱	یواشکال او ذهفی جواب	۳۵۱
۳۵۱	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۵۱
۳۵۱	فوائد	۳۵۱

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى،

لقول النبي ﷺ (لا يمنع فضل الماء)

۳۵۳	د ترجمه الباب مقصد	۳۵۳
۳۵۳	رجال الحديث	۳۵۳
۳۵۳	عبد الله بن يوسف	۳۵۳
۳۵۳	مالك	۳۵۳
۳۵۳	أبي الزناد	۳۵۳
۳۵۳	الاعرج	۳۵۳
۳۵۴	أبي هريره	۳۵۴
۳۵۴	تشریح	۳۵۴
۳۵۴	د فقهاء اختلاف بیان	۳۵۴
۳۵۵	وابنه د حقوق عامه نه دی	۳۵۵
۳۵۶	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۵۶
۳۵۶	رجال الحديث	۳۵۶

شميره	مضمون	صفحه
.....	يحيى بن بكير	٣٥٢
.....	الليث	٣٥٢
.....	عقيل	٣٥٢
.....	ابن شهاب	٣٥٢
.....	ابو هريره	٣٥٢
.....	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت	٣٥٢

٤- باب: من حفرت في ملكه لم يضمن

.....	كه يوسري به خيله زمكه كنهى كوهى اوباسى (اوپه هغى كنهى خوك پريوخى مريشى) نو په	٣٥٧
.....	هغه به خه تاوان نه وى	٣٥٧
.....	د ترجمه الباب مقصد	٣٥٧
.....	يواشكال	٣٥٧
.....	د علامه گنگوهى رحمه الله جواب	٣٥٧
.....	د فقهاؤ د اختلاف بيان	٣٥٧
.....	د حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح	٣٥٧
.....	رجال الحديث	٣٥٩
.....	محمود	٣٥٩
.....	عيد الله	٣٥٩
.....	اسرائيل	٣٥٩
.....	ابى حصين	٣٥٩
.....	ابى صالح	٣٥٩
.....	ابو هريره	٣٥٩
.....	جل لغات	٣٥٩
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٥٩
.....	ترجمة الباب سره مطابقت باندي اشكال او دهغى جواب	٣٦٠
.....	د علامه ابن منير مالكي رحمه الله جواب	٣٦٠
.....	قوله: البعدن جباراً	٣٦٠
.....	قوله: وفي الركاز الخمس	٣٦٠

٥- باب: الخصومة في البئر والقضاء فيها

.....	په كوهى كنهى خصومت او دهغى فيصله كول	٣٦١
.....	د ترجمه الباب مقصد	٣٦١
.....	رجال الحديث	٣٦٢
.....	عبدان	٣٦٢

شمیرہ	مضمون	صفحہ
۳۲۲	ابی حمزہ.....	۳۲۲
۳۲۲	اعمش.....	۳۲۲
۳۲۲	شقیق.....	۳۲۲
۳۲۲	عبد اللہ.....	۳۲۲
۳۲۲	أشعث.....	۳۲۲
۳۲۲	دَحْدِثُ باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	۳۲۲
۳۲۳	تشریح.....	۳۲۳
۳۲۳	قوله: شمودك وفيهينه.....	۳۲۳
۳۲۳	قوله: كانت لي بئر في أرض.....	۳۲۳
۳۲۳	قوله: ابن عملي.....	۳۲۳
۳۲۴	قوله: إذا يخلف.....	۳۲۴
۳۲۵	د آیت مبارک تشریح او ددی شان نزول کنیہی دا اختلاف بیان.....	۳۲۵
۳۲۶	یوہ شبہ او دھغی جواب.....	۳۲۶

۲- باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء

۳۲۷	کوم سړي چه مسافر داوبو (دا استعمال) نه منع کړی دھغی گناه بیان.....	۳۲۷
۳۲۷	د ترجمۃ الباب مقصد.....	۳۲۷
۳۲۸	رجال الحديث.....	۳۲۸
۳۲۸	موسی بن اسماعیل.....	۳۲۸
۳۲۸	عبدالواحد بن زیاد.....	۳۲۸
۳۲۸	اعمش.....	۳۲۸
۳۲۸	أبا صالح.....	۳۲۸
۳۲۸	أبو هريره.....	۳۲۸
۳۲۸	د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	۳۲۸

۷- باب: سكر الانهار

۳۲۸	په نهرونو کنیہی بندیز لگول.....	۳۲۸
۳۲۸	حل لغات.....	۳۲۸
۳۲۸	د ترجمۃ الباب مقصد.....	۳۲۸
۳۷۰	حل لغات.....	۳۷۰
۳۷۰	رجال الحديث.....	۳۷۰
۳۷۰	عبد اللہ بن یوسف.....	۳۷۰
۳۷۰	اللیث.....	۳۷۰

شمیرہ	مضمون	صفحہ
-------	-------	------

۳۷۰	ابن شہاب.....	۳۷۰
۳۷۰	عروہ.....	۳۷۰
۳۷۰	عبد اللہ بن زبیر.....	۳۷۰
۳۷۰	زبیر.....	۳۷۰
۳۷۰	حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	۳۷۰
۳۷۰	قولہ: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبير.....	۳۷۰
۳۷۲	قولہ: أن كان ابن عمك.....	۳۷۲
۳۷۲	د آیت مبارک تشریح اوشان نزول بیان.....	۳۷۲
۳۷۳	قولہ: قال محمد بن العباس قال أبو عبد الله: ليس احد الخ.....	۳۷۳

۸ - باب: شرب الاعلى قبل الاسفل

۳۷۴	د چاپتی چہ اوچت وی هغه دې دښکته زمکې والا نه مخکښې اوبه اولری.....	۳۷۴
۳۷۴	د ترجمۃ الباب مقصد.....	۳۷۴
۳۷۴	رجال الحديث.....	۳۷۴
۳۷۴	عبدان.....	۳۷۴
۳۷۴	عبد الله.....	۳۷۴
۳۷۴	معمر.....	۳۷۴
۳۷۴	الزهري.....	۳۷۴
۳۷۴	عروہ.....	۳۷۴
۳۷۵	حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	۳۷۵

۹ - باب: شرب الاعلى الى الكعبين

۳۷۵	اوچت پتی والا دې تر گیتو پورې دک کری.....	۳۷۵
۳۷۵	د ترجمۃ الباب مقصد.....	۳۷۵
۳۷۵	د فقهاؤ دا اختلاف بیان.....	۳۷۵
۳۷۵	د اوبود تقسیم نور تفصیل.....	۳۷۵
۳۷۷	رجال الحديث.....	۳۷۷
۳۷۷	محمد.....	۳۷۷
۳۷۷	مخلد.....	۳۷۷
۳۷۷	ابن جریج.....	۳۷۷
۳۷۷	ابن شہاب.....	۳۷۷
۳۷۷	عروہ.....	۳۷۷
۳۷۷	حل لغات.....	۳۷۷

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۳۷۷	حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۷۷
۳۷۷	قوله: قال لی ابن شہاب رحمہ اللہ تعالیٰ فقد رت الانصار الخ	۳۷۷
۳۷۸	قوله: الجدر هو الاصل	۳۷۸
	۱۰ - باب: فضل سقی الماء	
۳۷۸	ذ ابو و رکولو فضیلت	۳۷۸
۳۷۸	د ترجمۃ الباب مقصد	۳۷۸
۳۷۹	رجال الحديث	۳۷۹
۳۷۹	عبد اللہ بن یوسف	۳۷۹
۳۷۹	مالک	۳۷۹
۳۷۹	سمى	۳۷۹
۳۷۹	أبی صالح	۳۷۹
۳۷۹	ابو هريره	۳۷۹
۳۷۹	ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۷۹
۳۷۹	فوائد	۳۷۹
۳۷۹	قوله: تأبعه حماد بن سلمة والريعي بن مسلم عن محمد بن زياد	۳۷۹
۳۸۰	رجال الحديث	۳۸۰
۳۸۰	ابن أبي مريم	۳۸۰
۳۸۰	نافع	۳۸۰
۳۸۰	ابن أبي مليكة	۳۸۰
۳۸۰	د علامہ عینی رحمہ اللہ او علامہ قسطلانی تسامح	۳۸۰
۳۸۱	أسماء بنت أبي بكر	۳۸۱
۳۸۱	حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۸۱
۳۸۱	قوله: فإذا المرأة	۳۸۱
۳۸۲	حل لغات	۳۸۲
۳۸۲	رجال الحديث	۳۸۲
۳۸۲	إسماعيل	۳۸۲
۳۸۲	مالک	۳۸۲
۳۸۲	نافع	۳۸۲
۳۸۲	حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت	۳۸۲
	۱۱ - باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربة أحق بمائه	
۳۸۲	د حوض یا مشکیزی مالک دخیلو ابو زیات حقدار دی	۳۸۲

شماره	مضمون	صفحه
۳۸۲	در ترجمه الباب مقصد	۳۸۲
۳۸۳	رجال الحديث	۳۸۳
۳۸۳	قتیبة	۳۸۳
۳۸۳	عبد العزیز	۳۸۳
۳۸۳	ابو حازم	۳۸۳
۳۸۳	سهل بن سعد	۳۸۳
۳۸۳	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې اشکال	۳۸۳
۳۸۳	د علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله جواب	۳۸۳
۳۸۴	د علامه عینی رحمه الله رد	۳۸۴
	د علامه کرمانی او حافظ بن حجر رحمه الله جواب	
	علامه عینی رحمه الله نقد	
۳۸۴	حل لغات:	۳۸۴
۳۸۴	رجال الحديث	۳۸۴
۳۸۴	محمد بن بشار	۳۸۴
۳۸۴	غندر	۳۸۴
۳۸۴	شعبة	۳۸۴
۳۸۴	محمد بن زیاد	۳۸۴
۳۸۴	ابو هریره	۳۸۴
۳۸۴	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۸۴
۳۸۵	د علامه عینی او علامه مهلب رحمهما الله قول	۳۸۵
۳۸۵	د علامه ابن المنیر مالکی ددې حضراتو په جواب باندې رد	۳۸۵
۳۸۵	تشریح	۳۸۵
۳۸۶	قوله: لاؤدون رجالا عن حوضی	۳۸۶
۳۸۶	یوه شبه او دهغې ازاله	۳۸۶
۳۸۶	رجال الحديث	۳۸۶
۳۸۶	عبد الله بن محمد	۳۸۶
۳۸۷	عبد الرزاق	۳۸۷
۳۸۷	معمر	۳۸۷
۳۸۷	ایوب	۳۸۷
۳۸۷	کثیر بن کثیر	۳۸۷
	نوم ونسب	
۳۸۷	اساتذہ	۳۸۷

شماره	مضمون	صفحه
۳۸۷	تلامذه	۳۸۷
۳۸۷	سعید بن جبیر	۳۸۷
۳۸۷	عبد الله بن عباس	۳۸۷
۳۸۷	حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۸۷
۳۸۸	قوله: یزید اُحد هـ اعلی الاخر	۳۸۸
۳۸۸	قوله: یرحم الله امراسما عیل	۳۸۸
۳۸۹	د بنو جرهم حه تفصیل	۳۸۹
۳۹۰	رجال الحديث	۳۹۰
۳۹۰	عبد الله بن محمد	۳۹۰
۳۹۰	سفیان	۳۹۰
۳۹۰	عمرو	۳۹۰
۳۹۰	أبی صالح	۳۹۰
۳۹۰	ابوهریره	۳۹۰
۳۹۰	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۹۰
۳۹۰	قوله: قال علی حدثنا سفیان الخ	۳۹۰
۳۹۰	د تعلیق مقصد	۳۹۰
۱۲ - باب: لاحمی الإله و لرسوله ﷺ		
۳۹۱	محفوظ دخرن خایونه د الله تعالی او دهغه د رسول ﷺ دپاره دی	۳۹۱
۳۹۱	حل لغات	۳۹۱
۳۹۱	د ترجمه الباب مقصد	۳۹۱
۳۹۱	رجال الحديث	۳۹۱
۳۹۱	یحیی بن بکیر	۳۹۱
۳۹۱	لیث	۳۹۱
۳۹۲	یونس	۳۹۲
۳۹۲	ابن شهاب	۳۹۲
۳۹۲	عبید الله	۳۹۲
۳۹۲	ابن عباس	۳۹۲
۳۹۲	صعب بن جشامة	۳۹۲
۳۹۲	حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۹۲
۳۹۲	تشریح	۳۹۲
۳۹۲	قوله: وقال بلغنا أن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم الخ	۳۹۲

شمیره	مضمون	صفحه
قوله: النقيع.....	٣٩٣	٣٩٣
قوله: الشرف.....	٣٩٣	٣٩٣
قوله: الریذة.....	٣٩٣	٣٩٣
١٣ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار		
دنهرونونه انسانان او حیوانان اوبه شكلی شی.....	٣٩٤	٣٩٤
دترجمة الباب مقصد.....	٣٩٤	٣٩٤
رجال الحديث.....	٣٩٥	٣٩٥
عبد الله بن يوسف.....	٣٩٥	٣٩٥
مالك بن انس.....	٣٩٥	٣٩٥
زيد بن اسلم.....	٣٩٥	٣٩٥
أبي صالح السمان.....	٣٩٥	٣٩٥
ابوهريره.....	٣٩٥	٣٩٥
حل اللغات.....	٣٩٥	٣٩٥
حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٣٩٥	٣٩٥
قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولا ظهورها.....	٣٩٦	٣٩٦
قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الخمر.....	٣٩٦	٣٩٦
يوده شبه اود هفي جواب.....	٣٩٧	٣٩٧
حل لغات.....	٣٩٨	٣٩٨
رجال الحديث.....	٣٩٨	٣٩٨
اسماعيل.....	٣٩٨	٣٩٨
مالك.....	٣٩٨	٣٩٨
ربيعه بن ابي عبد الرحمن.....	٣٩٨	٣٩٨
يزيد مولى المنيعث.....	٣٩٩	٣٩٩
زيد بن خالد جهني ^{رضي الله عنه}	٣٩٩	٣٩٩
حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	٣٩٩	٣٩٩
١٤ - باب: بيع الحطب والكلاء		
دلرگی اود ونود بيع بيان.....	٣٩٩	٣٩٩
دترجمة الباب مقصد.....	٣٩٩	٣٩٩
يوسوال اود هفي جواب.....	٣٩٩	٣٩٩
حل اللغات.....	٤٠٠	٤٠٠
رجال الحديث.....	٤٠٠	٤٠٠

شماره	مضمون	صفحه
.....	معلی بن اسد	٤٠٠
.....	وهيب	٤٠٠
.....	هشام	٤٠٠
.....	عن أبيه	٤٠٠
.....	زبير بن العوام	٤٠١
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٤٠١
.....	رجال الحديث	٤٠١
.....	يحيى بن بكير	٤٠١
.....	ليث	٤٠١
.....	عقيل	٤٠١
.....	ابن شهاب	٤٠١
.....	أبي عبيد مولى عبد الرحمن بن عوف <small>رضي الله عنه</small>	٤٠١
.....	أبو هريره رضي الله عنه
.....	حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت	٤٠٢
.....	حل لغات	٤٠٣
.....	رجال الحديث	٤٠٣
.....	ابراهيم بن موسى	٤٠٣
.....	هشام	٤٠٣
.....	ابن جريج	٤٠٣
.....	ابن شهاب	٤٠٣
.....	علي بن حسين	٤٠٣
.....	حسين بن علي <small>رضي الله عنه</small>	٤٠٣
.....	علي بن أبي طالب <small>رضي الله عنه</small>	٤٠٣
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٤٠٤
.....	قوله: ألا يا حمز للشرف النواء	٤٠٤
.....	قوله: وذلك قبل تحريم الخمر	٤٠٤
.....	اللم: (Predecessor, Anticipation)	٤٠٥
.....	كتاب الشفعة (Pre-emption Priority)	٤٠٥
.....	كتاب الاجارة (Lease)	٤٠٥
.....	كتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment)	٤٠٥
.....	كتاب الكفاله (Guarantee)	٤٠٦

شماره	مضمون	صفحه
۴۰۷	وكالة (Agency Agreement)	۴۰۷
۴۰۷	مزارعة (Share-Cropping)	۴۰۷
۴۰۷	علو اسناد او ثلاثیات مقام او مرتبه او و صحیح بخاری فوقیت	۴۰۷
۴۰۹	① علو مطلق	۴۰۹
۴۰۹	② علو نسبی	۴۰۹
۴۱۰	د علو نسبی دویم صورت	۴۱۰
۴۱۰	③ علو بوجه قدم وفاة الشیخ	۴۱۰
۴۱۰	④ علو بوجه قدیم الاستفادۃ	۴۱۰

یو وضاحت:

په دے تقریر کښه چه مونږ د صحیح بخاری کومه نسخه د متن په طور غوره کړې ده. په هغه باندې د ډاکټر مصطفی ديب البغا تحقیقی کار شوی دے. ډاکټر مصطفی ديب په احادیثو باندې د نمبرو لگولو سره سره د احادیثو د مواضع متکرره د خودلو التزام هم کړې دے. که یو حدیث روستو راتلونکې وی. نو د حدیث په آخر کښه په نمبرو سره د هغه خودنه کوی. یعنی چه په دے نمبر باندې دا حدیث راځی. او که حدیث تیر شوی وی. نو د نمبر نه وړاندې «ر»، «ل» کوی. یعنی دے نمبر طرف ته رجوع او کړه.

فهرست رجال الحديث

نمبر	اسماء المترجم لهم	كتاب	باب	صفحة
١	عمرو بن زرار بن واقد الكلاني ابو محمد النيسابوري رحمه الله تعالى	كتاب السلم	باب السلم في كيل معلوم	٦١
٢	عبد الله بن كثير الداري المكي . ابو معبد القاري . مولى عمرو بن علقمة الكناني رحمه الله	ايضا	ايضا	٦٢
٣	ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم البناني المكي	ايضا	ايضا	٨٨
٤	محمد بن عبد سلام بن الفرج السلي مولاهم ابو عبد الله البخاري البيكندي رحمه الله	ايضا	ايضا	٦٥
٥	صدقة بن الفضل ابو الفضل المروزي رحمه الله	ايضا	باب السلم في وزن معلوم	٣٠٢
٦	عبد الله بن ابي المجالد الكوفي رحمه الله	كتاب السلم	ايضا	٤٥
٧	ابو البختری سعيد بن فيروز كوفي الطائفي رحمه الله	ايضا	باب السلم الى من ليس عنده اصل	٤٨
٨	عمرو بن الشريد بن سويد ابو الوليد الطائفي	كتاب الشفعة	باب عرض الشفعة على صاحبها	١٠٢
٩	ابو رافع القيطي رضي الله عنه	كتاب الشفعة	ايضا	١٠٣
١٠	ابو عمران عبد الملك بن حبيب الازدي الجوني البصري رحمه الله	كتاب الاجارة	اي الجوار اقرب	١٥٥
١١	يحيى بن مسلم بن هرمز المكي رحمه الله	ايضا	باب اذا استاجر اجيرا الخ	١٢٣
١٢	يوسف بن محمد العصفري الخراساني لزيل البصرة	ايضا	باب اثم من منع اجرا لاجير	١٢٨

١٣	كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزني رحمه الله	ايضا	باب اجر السمرة	١٣٣
١٤	ابو المتوكل بن داود رحمه الله	ايضا	باب ما يعطى في الرقية	١٥٤
١٥	محمد بن جحادة اودي الكوفي ايامي	ايضا	باب كسب البهي والاماء	١٦٣
١٦	علي بن حكيم البنان	ايضا	باب عسب الفحل	١٦٦
١٧	محمد بن حمزة ابن عمرو اسلمى الحجازي رحمه الله	كتاب الكفالة	باب الكفالة في القرص والديون الخ	١٨٥
١٨	اشعث بن قيس بن معدى كرب بن معاوية كندى رضى الله عنه	ايضا	ايضا	١٨٤
١٩	يوسف بن يعقوب بن سلمه الباجيشون رحمه الله	كتاب الوكالة	اذا وكل المسلم حربيا في دار الحرب او في دار الاسلام جاز	٢١٨
٢٠	صالح بن ابراهيم بن عبد الرحمن بن عوف القرشي الزهري البصري رحمه الله	ايضا	ايضا	٢١٩
٢١	عقبة بن عبد الغفار اذى العوذى رحمه الله	كتاب الوكالة	اذا باع الوكيل شيئا فأسدا فبيعه مردوده	٢٣٩
٢٢	نعيمان بن عمرو بن رفاعه الانصاري رضي الله عنه	ايضا	باب الوكالة في الحدود	٢٥٤
٢٣	عبد الله بن سالم اشعري رحمه الله	كتاب المزارعة	باب ما يحذر من عواقب	٢٤١
٢٤	ابو امامة الباهلي رحمه الله	ايضا	الاشتغال بآلة الزرع الخ	٢٤٢
٢٥	حنظلة بن قيس بن عمرو رحمه الله	ايضا	باب	
٢٦	عمرو بن عوف المزني رحمه الله	ايضا	من احيا ارضا مواتا	٢٨٨
٢٧	ظهير بن رافع رحمه الله	ايضا	باب ما كان من اصحاب النبي يواسي بعضهم بعضا في الزراعة والثمار	١٣٣
٢٨	ربيع بن نافع رحمه الله	ايضا	ايضا	٢٢٨
٢٩	كثير بن كثير رحمه الله	كتاب المساقاة	من راي ان صاحب الحوض الخ	٢٨٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰- کتاب السلم

د ماقبل کتاب سره مناسبت. امام بخاری رحمته الله علیه د کتاب البیوع نه د فارغیدو نه پس کوم چه د بیوع په عام احکامو باندې مشتمل وو اوس د یو خاص قسم بیع، بیع سلم احکام ذکر کوی
د بیع سلم مشروعیت - د بیع سلم مشروعیت د کتاب الله، سنت رسول الله صلی الله علیه و آله د اجماع او عقل نه ثابت دی

د کتاب الله نه ثبوت - ① (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَعْتُمْ بَيْنَكُمْ فِي أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوا) (البقرة: ۲۸۲)

امام قرطبي رحمته الله علیه د دې آیت مداینه باره کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول نقل کوی چه هذه الآية نزلت في السلم خاصة یعنی دا آیت خاص توگه باندې د بیع سلم د اجازت دپاره نازل شوې دې (۱)
د احادیث مبارکه نه ثبوت - د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوم چه امام بخاری رحمته الله علیه او امام مسلم رحمته الله علیه نقل کړې دي: عن ابن عباس قال قدم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم المدينة وهم يسلفون في الشار السنة والستين والثلاث فقال من أسلف في شيء فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم (متفق عليه) (۲) یعنی حضور اکرم صلی الله علیه و آله مدینې منورې ته تشریف راوړو، د مدینې خلقو به په میوو کښې د یو دوه او دریو کالو دپاره بیع سلم کوله نو حضور اکرم صلی الله علیه و آله او فرماښل څوک چه په یو څیز کښې بیع سلم کوی نو ناپ تول او موده مقرر کولو سره دې سلم کوی
اجماع امت - اودامت هم د دې په جواز او اباحت باندې اتفاق دې صرف د حضرت سعید بن مسیب رحمته الله علیه نه انکار نقل دې (۳)

بل عقل هم د دې خبرې تقاضا کوی چه بیع سلم جائز کیدل پکار دی ځکه چه اکثر داسې کیرې چه مبيع فوری طریقه باندې نه شی حاضرولي نو که چرې د دې دپاره اجل مقرر کړې شی نو څه بدیت نشته چونکه کوم وخت چه هغه مبيع موجود وی نو ډیر ځل داسې کیرې چه هغه وخت مشترې سره پیسې نه وی او کله په دغه وخت کښې بایع طرف نه مبيع ته سخت حاجت وی او فی الحال به مبيع باندې قدرت هم یقینې وی نو هغه خپل دغه حاجت د بیع سلم په ذریعه پوره کولې شی (۴)

(۱) الجامع لاحکام القرآن (تفسیر قرطبي) ۳/۳۵۹ دارالکتاب العربی بیروت ومعارف القرآن للشیخ الکاذهلوی رحمته الله علیه ۱/۵۳۷ مکتبه المعارف شهدادپور.

(۲) صحیح البخاری کتاب ۳۵ الباب: رقم الحديث ۲۲۳۹ وصحیح مسلم کتاب: ۳۲ باب: ۲۵ رقم: ۱۶۰۴.

(۳) فتح الباری: ۴/۵۳۹ قدیمی.

(۴) فتح القدیر: ۷/۶۷ عثمانیه کویته.

د سلم لغوی او اصطلاحی تعریف - سلم او سلف دواړه په یو وزن او په یوې معنی دی سلم د حجاز والو لغت دي او سلف د عراق والو (۱) د تقدیم په اعتبار سره دې بیع ته سلف او د تسلیم په اعتبار سره سلم ونيلې شی په اصطلاح کښې بیع سلم بیع آجل بعاجل ته ونيلې شی یعنې په دې کښې د آجل بیع د عاجل سره کیږي (۲) مبيع آجل وی او په اجل مقرر باندې مشتری ته حواله کولې شی او ثمن مشتری په وخت د عقد کښې بائع ته ادا کوي په بیع سلم کښې مشتری ته رب السلم او ثمن او قیمت ته راس المال بائع ته مسلم الیه او مبيع ته مسلم فیه وائی

۱- باب: السلم فی کیل معلوم

ناپ مقرر کولو سره عقد سلم کول

د ترجمه الباب مقصد :- د ترجمه الباب مقصد دا دی چه که مسلم فیه چرته کیلی څیز دي نو د دې د کیل علم هم ضروری دي (۳)

[حدیث باب ۲۱۲۴] (۴) - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيٍّ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الَيْتَمَالِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَرِ الْعَامَ وَالْعَامَيْنِ - أَوْ قَالَ عَامَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً. شَكَ إِسْمَاعِيلُ - فَقَالَ «مَنْ سَلَفَ فِي ثَمَرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزَنٍ مَعْلُومٍ».

یعنی حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړو او خلقو به په کهجورو کښې د یو کال دواو کالو یا دریو کالو په میعاد باندې بیع سلم کوله. نو رسول الله ﷺ او فرمایلی چه څوک هم تاسو نه په کهجورو کښې سلم کوي هغوی دي ناپ تول مقرر کولو سره کوي.

رجال الحديث

عمرو بن زرارۃ :- عمرو بن زرارۃ بن واقد الکلابی ابو محمد النیسابوری رحمه الله ۲۳۸ هجری کښې

(۱) عمدة القاری: ۸۷/۱۲ رشیده لسان العرب: ۳۸۱/۳.

(۲) البناۃ: ۴/۱۱ حقانیه ملتان.

(۳) فتح الباری: ۴/۲۸.

(۴) أخرجه البخاری أيضاً باب السلم فی وزن معلوم رقم الحدیث: ۲۲۴۰ وفی باب السلم إلى اجل معلوم. رقم الحدیث: ۲۲۵۳. ومسلم فی المساقاة: باب السلم رقم الحدیث: ۴۱۱۸ - ۴۵۱۲۱. والترمذی فی البیوع. باب ماجاء فی السلف فی الطعام والتمر. رقم الحدیث: ۱۳۱۱ وأبو داؤد فی الجارة باب السلف رقم: ۳۴۶۲ والسائی فی البیوع باب السلف فی الثمار رقم الحدیث: ۴۶۲۰ وابن ماجه فی التجارات باب السلف فی کل معلوم. رقم الحدیث: ۳۲۸۰.

وفات شوي دي^(١)، علامه ذهبي رحمه الله فرماني المحدث الامام الشهاب المقيري^(٢)،

شيخ او تلامذه - هغوي به د هسيم يحيى بن زكريا سفيان بن عيينه وغيرهم رحمهم الله نه حديث نقل كولو او دهغوي نه امام بخاري امام مسلم امام نسائي وغيرهم رحمهم الله روايت نقل كړي دي^(٣)، امام نسائي رحمه الله فرماني ثقة^(٤)، علامه محمد عبد الوهاب رحمه الله فرماني ثقة^(٥)، علامه ابو العباس سراج رحمه الله فرماني كان مجاب الدعوة^(٦)، امام بخاري رحمه الله^(٧) او امام مسلم رحمه الله اته^(٨)، احاديث د دوي نه نقل كړي دي^(٩)

اسماعيل بن علي - دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رحمه الله دي^(١٠)

ابن ابي نجيع - دا ابن ابي نجيع عبدالله بن يسار رحمه الله دي د دوي حالات هم كشف الباري كتاب العلم باب الفهم في العلم كنيي تير شوي دي^(١١)

عبدالله بن كثير - دا عبدالله بن كثير الداري المكي ابو معبد القاري سولي عمرو بن علقمة الكتاني رحمه الله دي^(١٢)، دي د ابناني فارس نه دي د دوي انتقال ١٢٠ هجري كنيي شوي دي^(١٣)، شيخ - هغوي درباس رحمه الله او عكرمه رحمه الله (كوم چه د ابن عباس رضي الله عنهما آزاد كړي شوي غلام دي، او عبدالله بن زبير رضي الله عنهما ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم او مجاهد بن حبر المكي وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل كول^(١٤))

تلامذه - او دهغوي نه اسماعيل بن امية اسماعيل بن عبدالله ايوب السختياني حماد بن سلمه سفيان بن عيينه عبدالله بن ابي نجيع او ليث بن ابي سليم وغيرهم رحمهم الله روايات نقل

(١) سير اعلام النبلاء: ٢/٢٩٤٩ بيت الافكار الدولية، تهذيب التهذيب: ٣/٢٧١ مؤسسة الرسالة، بيروت، تقريب التهذيب: ٣/٧٦ دار المعرفة بيروت.

(٢) المصدر السابق.

(٣) المصدر السابق.

(٤) المصدر السابق.

(٥) المصدر السابق.

(٦) المصدر السابق.

(٧) تهذيب التهذيب: ١٥/٤٦٩.

(٨) اوغورني كشف الباري: ٢/١٢.

(٩) كشف الباري: ٣/٢٦٠.

(١٠) تهذيب الكمال: ١٥/٤٦٩ طبقات ابن سعد: ٥/٤٨٤.

(١١) المصدر السابق.

(١٢) المصدر السابق.

کړې دی

محمد بن سعید رضی الله عنه فرماني کان ثقة ^۱ امام نسائي رضی الله عنه فرماني عبدالله بن کثیر ثقة ^۲، سفیان بن عیینه رضی الله عنه فرماني لم یکن بمكة أحد أقرأ من عمرو بن قیس، وعبدالله بن کثیر رحمهما الله تعالى په مکه کښې حمید بن قیس او عبدالله بن کثیر نه لونی قاری بل څوک نه وو ^۳،

ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم - دا بناتي مکی دی ددوی انتقال ۱۰۶ هجري کښې شوې دي ^۴، علامه يحيى رضی الله عنه فرماني بصري، کان ينزل مكة ^۵،

شیوخ - هغوی رضی الله عنه به د براء بن عازب زید بن ارقم عبدالله بن عباس او ایاس بن عبد مزنی رضی الله عنه نه حدیث نقل کولو ^۶،

تلامذه - او دهغوی رضی الله عنه نه به اسماعیل بن امیه جیب بن ابی ثابت سلیمان الاحول عامر بن مصعب عبدالله بن کثیر القاري او عمرو بن دینار و غیرهم رحمهم الله احادیث نقل کول ^۷، ابو زرعه رضی الله عنه فرماني مکی ثقة ^۸، ابن جبان رضی الله عنه دهغوی ذکر ثقات کښې کړې دي ^۹، ابن سعد رضی الله عنه فرماني کان ثقة قليل الحديث ^{۱۰}، امام بخاري رضی الله عنه فرماني أثق عليه ابن عيينة رضی الله عنه خیراً ^{۱۱}،

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما - ددوی احوال کشف الباري کتاب بدء الوحی د لاتدي تیرشوی دی ^{۱۲}،

قوله: من سلف في قمر - دلته یوه خبره د غور قابل ده چه زمونږ په روایت کښې من سلف فی تیرفلسف لی کیل معلوم ووزن معلوم دي علامه کرمانی رضی الله عنه او علامه عینی رضی الله عنه فرماني چه

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) تهذيب الكمال: ۴۰۶/۱۷.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

(۸) تهذيب التهذيب: ۴۰۶/۱۷.

(۹) الجرح والتعديل: ۵ الترجمة: ۱۳۵۴.

(۱۰) الثقات: ۱۰۸/۵.

(۱۱) طبقات ابن سعد: ۴۷۷/۵.

(۱۲) التاريخ الكبير: ۵ الترجمة: ۱۱۱۸.

(۱۳) كشف الباري: ۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

بعض روایاتو کنبې من سلف في ثمر لفظ راغلي دي. يعنی دتمر په ځانی کوم چه مثلاً دې ثمر لفظ دې چه ناء مثله سره دې (۱) دې حضراتو دا د امام نووی رحمته الله علیه په اتباع کنبې و نیلی دی علامه نووی رحمته الله علیه شرح مسلم کنبې لیکلی دی. فلی بعضها شریاً بالثلثة (۲)

لیکن زموږ بحث خو د بخاری رحمته الله علیه په روایت کنبې کیږي او د بخاری رحمته الله علیه په روایت کنبې دا وینا کول چه په هغې کنبې دتمر په ځانی ثمر هم وارد شوې دې صحیح نه ده. ځکه چه د بخاری رحمته الله علیه چرته په یو طریق کنبې هم د تمر په ځانی دتمر ذکر نشته.

قوله: من سلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم باندې اشکال او د هغې

جواب: علامه بدرالدین دمامیمی رحمته الله علیه فرمائی چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمائیلی دی من سلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم. په دې کنبې دا اشکال کیږي چه دتمر دپاره شرعی معیار کیل دې وزن نه دي.

علامه سندھی رحمته الله علیه فرمائی چه بدرالدین دمامیمی رحمته الله علیه مطلب دادې چه دتمر په ځانی ثمر کیدل پکاردی په دې وجه که چرې ثمر شی نوهغه به د خیل عموم د وجی نه به کیلی او وزنی دواړو ته شامل شی او که د تمر لفظ شی نو په دې کنبې کیل متعین دي بیا به هلته د کیل او وزن دواړو ذکرېې محل شی. دا خبره علامه سندھی رحمته الله علیه علامه دمامیمی رحمته الله علیه د قول خودلود مطلب دپاره ذکر کړې دي (۳)

د علامه سندھی رحمته الله علیه جواب: ددې نه پس علامه سندھی رحمته الله علیه ددې سوال چه د تمر لفظ کیدلو سره حضور اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم ولي فرمائیلی. دا تاویل چه دلته به څه مقدار منلې کیږي یعنی من سلف في تمر مثلاً نو دمثلاً لفظ اوس تمر او غیر تمر ټولته شامل شی او ددې نه پس به دوزن ذکرېې محل نه شی. یا تقدیر عبارت به داسې راویستې شی من سلف في تمر او غیره نو په دې صروت کنبې به هم د وزن ذکر صحیح شی (۴)

د علامه قسطلانی رحمته الله علیه جواب: علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه واؤ د او په معنی کنبې دي یعنی فليسلف في كيل معلوم او وزن معلوم او مطلب دادې چه چرته کیلی څیز دې نو دهغې کیل معلوم کیدل پکاردی یا که چرې د وزن څیز دې نو وزن ئی معلومیدل پکاردی. (۵)

(۱) شرح الکرمانی رحمته الله علیه ۸۵/۱۰ عمدة القاری: ۸۸/۱۲.

(۲) الصحيح المسلم مع شرحه الكامل للنووی رحمته الله علیه ۳۱/۲.

(۳) صحيح البخاری مع حاشیة علیه للامام أبی الحسن السندی رحمته الله علیه ۱/۳۷۱.

(۴) صحيح البخاری مع حاشیة علیه للامام أبی الحسن السندی رحمته الله علیه ۳۷۱/۱.

(۵) إرشاد الساری: ۱۱۷/۴.

دا توجیه کوم چه علامه قسطلانی رحمته الله کړې ده نه صحیح کړې ځکه چه په روایت کښې خو صرف دتمر ذکر دې اود دې مناسب هم کیل دې وزن نه دې لهدا بهتر جواب هم هغه دې کوم چه علامه سندهی رحمته الله ورکړې دې

د ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت ښکاره دې

د حدیث مذکور دویم سند:-

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ مَوْزَنٍ مَعْلُومٍ».

[حدیث ۲۱۲۵، ۲۱۲۶، ۲۱۳۵]

یعنی امام بخاری رحمته الله فرمائی چه هم دا حدیث مونږ د محمد رحمته الله نه هم په دې طریق سره بیان کړې دې او په دې کښې هم دغه دی چه معین ناپ اوتول سره (۱)

رجال الحديث

قوله: حدَّثَنَا مُحَمَّدٌ:- دامام بخاری رحمته الله شیخ محمد رحمته الله کښې د شراحو اختلاف دې ابوعلی جیانی رحمته الله فرمائی چه چاددوی باره کښې صراحت نه دې کړې چه دا څوک دې زمانه نیز دامحمد بن سلام رحمته الله دې. علامه کلابازی رحمته الله هم دا اختیار کړی دی. (۲)

محمد بن سلام بن الفرج رحمته الله:- محمد بن سلام بن الفرج السلمي، مولا هم، ابو عبدالله البخاری، البیکندي و يقال: الباكندی ایضا و يقال بالفاء ایضا. (یعنی فیکندی اوفاکندی)

وفات:- ددوی انتقال ۲۲۵ هجری کښې شوې دې.

اساتذه:- هغوی رحمته الله د ابراهیم بن عبدالرحمن الخوارزمی ابواسحاق ابراهیم بن محمد الزاری احمد بن بشیر الکوفی اسماعیل بن جعفر اسماعیل بن علیه اسماعیل بن عیاش سفیان بن عیینه عبدالله بن مبارک او محمد بن الحسن الشیبانی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کړی دی.

تلامذه:- او هغوی دامام بخاری رحمته الله اود هغوی د خونی ابراهیم بن محمد بن سلام البیکندي السؤد، احمد بن الفؤ، احمد بن عبدالرحمن، سلیمان بن داؤد السمرقندی، طاهر بن محمود بن نصر، طفیل بن زید (سفیان) او عیید الله بن عمرو بن حفص الهزدي وغیرهم رحمهم الله تعالی نه روایات کړی دی. (۳)

(۱) مر تخریجه سابقا.

(۲) عمدة القاری: ۶۲/۱۲ فتح الباری: ۵۴۱/۴ وارشاد الساری: ۱۱۶/۴.

(۳) تهذیب الکمال: ۲۵/۳۴۰ - ۳۴۳.

علامه یحییٰ بن یحییٰ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: بخراسان کثران، کنز عند محمد بن سلام البیکنندی، وکنز عند اسحاق بن راهویه ^(۱)، خراسان کنبی، دعلم، دوه خزانی دی یوه خزانه محمد بن سلام بیکنندی سره او یوه خزانه اسحاق بن راهویه سره

عبید بن شریح رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: کان محمد بن سلام من کبار المحدثین.... ^(۲) یعنی محمد بن سلام رحمۃ اللہ علیہ د کبار محدثینو نه دې اود هغوی (خدمت) حدیث کنبی یو لونی نوم دې علامه ابن حبان رحمۃ اللہ علیہ د دوی تذکره په ثقات کنبی کړې ده ^(۳)، علامه ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ د ابو عصمة سهل بن متوکل رحمۃ اللہ علیہ قول نقل کړې دې چه ما امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ ته او وئیل حدیثی، فقال من أين أنت؟ قلت من بخاری، فقال: ألم تسمع من محمد بن سلام ما یکتفیک. ^(۴) یعنی ابو عصمة رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه ما امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ ته عرض او کړو چه تاسو ماته حدیث او وائینی هغوی تپوس او کړو ته د کوم ځانی یشی؟ ما عرض او کړو د بخاری نه، نو هغه او فرمائیل ولې د محمد بن سلام رحمۃ اللہ علیہ نه احادیث اوریدل ستاد پاره کافی نه دی.

اسماعیل - دا اسماعیل بن علیه رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۵)

ابن ابی نجیح - دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۶)

۲- باب: السلم فی وزن معلوم

تول یعنی وزن مقرر کولو سره سلم کول

د ترجمة الباب مقصد :- امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ اول باب قایم کړې وو باب السلم فی کیل معلوم که چرې مسلم فيه د مکيلات نه دې نو کیل معلومول ضروری دی او اوس امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ داخودل غواړي که چرې مسلم فيه د موزونات نه وی نو وزن معلومیدل ضروری دی لکه چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ خبردارې ورکول غواړي چه په موزونات کنبی د کیل په ذریعه عقدسلم صحیح نه دي. ^(۷)

(۱) تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴۰ - ۳۴۳.

(۲) تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴۰ - ۳۴۳.

(۳) کتاب الثقات: ۷۵/۹.

(۴) تهذيب: ۲۱۲/۹.

(۵) کشف الباری: ۱۲/۲.

(۶) کشف الباری: ۳۰۲/۳.

(۷) عمدة القاری: ۶۳/۱۲.

احديث ۲۱۲۵ - ۲۱۲۶ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْيَمْنَانِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالْأَمْوَالِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَنِيَ كَيْلٌ مَغْلُومٌ وَوَزَنٌ مَغْلُومٌ، إِلَى أَجَلٍ مَغْلُومٍ» (۱)

توجه - حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائی کہ رسول اللہ ﷺ مدینہ منورہ تہ تشریف راوردو او خلقو کہنجورہ ددوو کالو اودریو کالو یہ میعاد باندہی سلم کولہ حضور پاک ﷺ اوفرمانیل کله چہ خوک پہ یوخیز کنبہی سلم اوکری نو معین ناپ تول اومعین میعاد سرہ دہی کوی

رجال الحديث

قوله: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ - صدقة بن الفضل. دَ دَہ کنیت ابو الفضل دہی. المروزی نسبت دہی. دَدُو انتقال د امام بخاری رحمہ اللہ د قول مطابق ۲۲۰ ہجری نہ لہ شان پس شوہی دہی (۲) «اود ابن عساکر رحمہ اللہ د قول مطابق ۲۲۳ ہجری کنبہی شوہی دہی (۱)»

اساتذہ: - هغوی رحمہ اللہ د اسماعیل بن علیہ، حجاج بن محمد، حفص بن غیاث، سفیان بن عیینہ، عبد اللہ بن وہب، عبد الرحمن بن مہدی، وکیع بن الجراح او یحییٰ سعید القطان وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایت نقل کری دی

تلامذہ: - اود هغوی رحمہ اللہ نہ امام بخاری، عبد اللہ بن عبد الرحمن الداری، ابوقدامة، عبید اللہ بن سعید السرخسی، عبید اللہ بن واصل المبیکندی البخاری او محمد بن نصر المروزی وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل کوی

وہب بن جریر رحمہ اللہ بہ فرمانیل چہ جزی اللہ اسحاق بن راہویہ وصدقة ويعمر عن الاسلام خیراً، أحییوا السنة بارض الشهاق یعنی اللہ تعالیٰ دی اسحاق بن راہویہ او صدقہ بن فضل او یعمر بن بشر رحمہم اللہ تہ داسلام د طرف نہ بنکلی بدلہ ورکری هغوی بلاد مشرق کنبہی سنت ژوندی کری دی (۱)

ابن حبان رحمہ اللہ د هغوی ذکر ثقات کنبہی کری دہی اوفرمانی کان صاحب حدیث وسنة (۵) یعقوب بن

(۱) مترخیرچہ فی الحدیث السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۱۳/۱۶۴.

(۳) المعجم المشتمل، الترجمة: ۴۳۵.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۴۵/۱۳.

(۵) الثقات لابن حبان: ۳۲۱/۸.

سفیان رحمته الله فرمائی کان کثیر الرجال (۱) علامہ دولابی رحمته الله فرمائی ثقة بل احمد بن سیار رحمته الله هم دهغوی تعریف کری دی (۲)

سفیان بن عیینہ ابن ابی نجیح:- ددی دواړو حضراتو رحمهما الله تذکره وړاندې حدیث کنبې تیره شوې ده

تشریح حدیث - که چرې مسلم فيه مکيلات نه وی نو دکیل اوکه موزونات نه وی نو وزن معلومیدل پکار دی. دا مسئله اجماعی ده او په دې کنبې هیڅ اختلاف نشته لیکن سوال دادې که یوخیز مکیلی دې او په هغې کنبې بیع سلم د وزن په حساب سره او کړې شی یا یوخیز وزنی دې او په هغې کنبې بیع سلم د کیل په حساب سره او کړې شی نو په دې کنبې فقهاؤ حضراتو اختلاف دي.

بیان اختلاف فقهاء:- زموږ د فقهاؤ فتوی د جواز ده. (۳) امام طحاوی رحمته الله هم دا اختیار کړې ده صاحب د هدایه هم ددې تصریح کړې ده او صاحب د کافی رحمته الله هم دا اختیار کړې ده. دامام احمد بن حنبل رحمته الله نه دواړه اقوال نقل دی یو قول زموږ موافق دې او دویم قول د عدم جواز دې. (۴) امام مالک رحمته الله فرمائی چه عرف بدل شوې دې یعنی چه کوم خیز مکیلی وو اوس دهغې عرف دوزنی شوې دې یا که یوخیز وزنی وو نو دهغې عرف کیل شوې دې. نو په دې کنبې هیڅ بدیت نشته (۵) د شوافع هم دوه اقوال دی په دې کنبې اصح قول د جواز دې. (۶)

د حدیث باب مقصد:- په دې حدیث کنبې امام بخاری رحمته الله الی أجل معلوم زیاتوالې ذکر کړې دې چه د أجل معین کول هم عقد سلم دپاره شرط دې. بل دا روایت د احنافو دلیل هم دې چه عقد سلم بیع مؤجل کنبې صحیح ده نه چه په مبیع معجل کنبې لکه چه د شوافع مسلک دې. (۷) وسیات تفصیله.

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت د حضور پاک رحمته الله د قول ووزن معلوم سره واضح دې (۸)

(۱) المعرفة: ۴۲۰/۲.

(۲) تهذيب التهذيب: ۱۷/۳ د کشف الباری: ۲۳۸/۱ و ۳۰۲/۳.

(۳) بدائع الصنائع: ۲۰۸/۵ رد المحتار: ۵۵/۷ الابواب والتراجم ص: ۱۶۵.

(۴) المغنی: ۹۳۶/۱.

(۵) المغنی: ۹۳۶/۱.

(۶) إرشاد الساری: ۱۱۷/۴ المغنی: ۹۳۶/۱.

(۷) عمدة القاری: ۶۳/۱۳.

(۸) عمدة القاری: ۶۳/۱۳.

ذَٰ حَدِیثِ مَذْکُورِ دَوِیْمِ طَرِیْقٍ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ
وَقَالَ «فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» (۱)

هم دغه حدیث مذکور د علی بن مدینی رحمہ اللہ په طریق سره هم نقل دې او په هغې کښې داسې
دی چه په معین ناپ او معین میعاد سره بیع سلم کونی.

رجال الحديث

علی - دا علی بن عبدالله المدینی رحمہ اللہ دې (۲)

سفیان - دا سفیان بن عیینہ رحمہ اللہ دې. کشف الباری: ۲۹۷/۳.

ذَٰ حَدِیثِ دَوِیْمِ طَرِیْقٍ مَقْصِدٌ - په دې کښې هم امام بخاری رحمہ اللہ د بیع سلم دپاره اجل مشروط
کیدو باندې تنبیہ فرمائی.

ذَٰ حَدِیثِ مَذْکُورِ دَوِیْمِ طَرِیْقٍ - [حدیث ۲۱۲۶]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُهَالِبِ
قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ مَوَازِنَ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» (۳) [۲۱۲۶]

ذَٰ حَدِیثِ تَرْجَمَهُ تِيرَهُ شَوِيْ دِه.

رجال الحديث

قُتَيْبَةُ - دا قُتَيْبَةُ بن سعید ثقفی رحمہ اللہ دې. (۴) بل دَ باقی رجال حدیث تخریج هم په دې باب
کښې تیر شوې دې. او په دې طریق کښې هم د عقد سلم دپاره د اجل په مشروط کیدو باندې
تنبیہ ده.

[حدیث ۲۱۲۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ابْنِ أَبِي الْمَجَالِدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا
وَكَيْعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمَجَالِدِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غَمْرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ
أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمَجَالِدِ قَالَ اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَادٍ بَيْنَ الْأَسَدِ وَأَبُو يَزْدَةَ
فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسَلِّفُ

(۱) مترخیخه فی الحدیث السابق.

(۲) کشف الباری: ۲۹۷/۳.

(۳) مترخیجه ایضاً فی الحدیث السابق.

(۴) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبَى بَكْرٍ وَعُمَرُ، فِي الْخِطَّةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْبِ،
وَالنَّمْرِ. وَسَأَلْتُ أَبْنَى أَيْزَى فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ. (٢١٢٨، ٢١٢٩، ٢١٣٠)

حضرت عبدالله بن ابی المجالد یا محمد بن ابی المجالد رضی اللہ عنہ فرمائی کہ

ترجمہ - عبدالله بن شداد بن الہاد او ابو بردہ عامر بن ابی موسیٰ رضی اللہ عنہ پہ سلم کنبی اختلاف
او کرو نو زہ نی عبدالله بن ابی اوفی صحابی رضی اللہ عنہ تہ تیوس د اولیگلم مادہغوی نہ تیوس
او کرو ہغوی اونیل چہ مونہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ د زمانی
نہ غنمو جوارو منقی او کہجورو کنبی بہ عقد سلم کولو اوما د عبدالرحمن بن ایزى صحابی
رضی اللہ عنہ (٢) نہ تیوس او کرو ہغوی ہم داسی اوونیل.

رجال الحديث

ابوالولید:- د ابوالولید ہشام بن عبدالملک الطیالسی رضی اللہ عنہ دی (٢)

شعبہ:- دا شعبہ بن حجاج رضی اللہ عنہ دی (٤)

ابن ابی المجالد:- عبدالله بن ابی المجالد ویقال: محمد بن ابی المجالد الکوفی ہغوی موی عبدالله بن ابی
اوفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دی.

اساتذہ:- ہغوی رضی اللہ عنہ د حضرت عبدالله بن ابی اوفی، عبدالله بن شداد بن الہاد، عبدالرحمن
بن ایزى، مقسم او وراد موی مغیرہ بن شعبہ رضی اللہ عنہ تہ روایات کری دی.

تلامذہ:- ہغوی رضی اللہ عنہ تہ اسماعیل بن عبدالرحمن السدی، اشعث بن سوار، اشعث بن ابی
الشعنا، حسن بن عمارۃ البجلی، شعبہ بن الحجاج او ابواسحاق الشیبانی رحمہم اللہ تہ
روایات کری دی. (٥)

عیسیٰ بن معین او ابو زرعة رضی اللہ عنہ فرمائی ثقہ (٦) ابو عبیدہ آجری فرمائی مادہ ابو داؤد رضی اللہ عنہ تہ
واؤریدہ چہ امام شعبہ محمد بن ابی المجالد تہ حدیث بیانوی نو شعبہ پہ ہغی کنبی خطاء

(١) وأخرجه البخاری ایضاً فی باب السلم إلی من لیس هذه أصل رقم الحديث: ٢٢٤٤، ٢٢٤٥ وباب السلم إلی أجل
معلوم رقم الحديث: ٢٢٥٤، ٢٢٥٥ وأبو داؤد فی الاجارة باب فی السلف: ٣٤٦٤، ٣٤٦٥ والنسائی فی البيوع باب السلم
فی الزیْب: ٤٦١٩ وانظر كذلك فی جامع الاصول الباب السابع فی السلم رقم: ٤٢٤ وتحفة الاشراف رقم: ٥١٧١.

(٢) ذودی تذکرہ کتاب التیم باب التیم هل ینفع فہما کنبی تیرشوی دی

(٣) کشف الباری: ٣٨/٢.

(٤) کشف الباری: ١/٦٧٨.

(٥) تہذیب الکمال: ٢٨٨/٦.

(٦) الجرح والتعديل: ٥/ الترجمة: ٨، ٨٤٤/ الترجمة: ٤٥٨٨١.

کوی صحیح عبدالله بن ابی المجالدی (۱) بخاری شریف کنبی دهنوی هم یو حدیث دی او هغوی د حضرت مجاهد رضی الله عنه خوم وو. (۲)

تشریح حدیث - حضرت عبدالله بن شداد او حضرت ابو بردہ رضی الله عنه په مینځ کنبی اختلاف په دې خبره شوې وو چه آیا د سلم معامله کول دهنه سړی دپاره جائز ده که نه چا سره چه مسلم فیه فی الحال موجود نه وی نو هغه اوس مسلم الیه جوړیدی شی که نه؟ نو هغوی د تحقیق دپاره ابن ابی المجالد حضرت عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه ته اولیگلو. هغوی جواب ورکړو چه مونږ به د نبی صلی الله علیه و آله په مبارکه زمانه کنبی بیع سلم په مذکوره څیزونو کنبی کوله بیا د وړاندې باب په رومبی روایت کنبی اضافه ده چه مونږ به د دې تپوس نه کولو چه تا سره هغه څیز موجود دی که نه؟ ما کنا نسئله عن ذلك. لهندا د دې نه معلومه شوه چه د دې خبرې تحقیق کول چه مسلم الیه سره مسلم فیه دې وخت کنبی موجود دی که نه دا ضروری نه دی او چه کله دا ضروری نه دی نو عقد سلم هم په دې باندې موقوف نه ده.

یواشکال اوجواب - د مذکوره بحث سره یواشکال هم لرې شو. اشکال داووجه امام بخاری رحمته الله علیه ترجمه الباب قایم کړو السلمی وزن معلوم او په دې روایت کنبی چه کوم څلور څیزونه ذکر کړي شوی دی په هغې کنبی یوهم وزنی نه دی نو د دې جواب دادې چه په وړاندې باب کنبی روایت راځی هلته د زبیب په ځانی زیت ذکر دی او هغه وزنی دی. امام بخاری رحمته الله علیه د هغې طرف ته د دې روایت په ذریعه اشاره کړې ده چه هم د دې روایت په بعض طرق کنبی د زیت لفظ دی کوم چه وزنی دی. (۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - دې بحث سره د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت هم واضح شو.

۳- باب: السلم الی من لیس عنده أصل

داسې سړی سره سلم کول چا سره چه اصل مال نه وی

د ترجمه الباب مقصد - دلته دوه مسئلې دی یوه دا چه مسلم الیه سره د عقد سلم په وخت مسلم فیه موجود کیدل ضروری دی که نه؟ نو هیڅوک هم د دې قائل نه دی چه د عقد سلم په وخت دې د مسلم فیه مسلم الیه سره کیدل ضروری دی. لهندا دامسئله اختلافی نه ده. دویمه مسئله داده چه د عقد سلم په وخت د حلول اجل پورې د مسلم فیه په بازار کنبی موجود کیدل ضروری دی یا د حلول اجل په وخت د دې موجود کیدل ضروری دی. د جمهور علماؤ رائي داده چه د عقد په وخت د مسلم فیه بازار کنبی ملاویدل ضروری نه دی د حلول اجل په وخت ضروری

(۱) سؤالات ابی عیید: ۲۶۸/۳.

(۲) فتح الباری: ۵۴۰/۴.

(۳) فتح الباری: ۴۳۰/۴.

دی لیکن امام سفیان ثوری رحمته الله او امام اوزاعی رحمته الله او امام ابوحنیفه رحمته الله فرمائی چه دَعْقِدَسَلَمَ په وخت دمسلم فیه په بازار کښې ملاویدل ضروری دی او که چرې دحلول اجل نه وړاندې ددې انقطاع اوشی نودا دَعْقِدَسَلَم دپاره مضر دی لکه چه مسلم فیه د عَقْد د وخت نه واخله دحضور اجل پورې یوشان ملاویدل ضروری دی. (۱)

دامام بخاری رحمته الله ددې ترجمه الباب نه په ظاهره دهغه خلقو تائید کیرې چه وائی مسلم الیه سره دَعْقِد وخت کښې دمسلم فیه کیدل ضروری نه دی خو چه څنگه ذکر اوشو چه په دې کښې خود چاهېدو اختلاف نشته لکه چه کوم دلیل امام بخاری رحمته الله په ترجمه الباب کښې پیش کړې دې دهغه د ظاهر نه چه د کوم حضراتو تائید ښکاری نوهغه حضرات چرته شته نه ځکه چه تائید خو په مقابله کښې کیرې اولته خو دتولو په دې خبره اتفاق دې چه دَعْقِد په وخت مسلم الیه سره دمسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی. اختلافی مسئله خودیمه ده چه دَعْقِد وخت نه د حلول اجل پورې بازار کښې دمسلم فیه موجود کیدل ضروری دی که نه؟

لهذا هم دغه به ونیولی شی چه دامام بخاری رحمته الله مقصد هم دا بیانول دی چه دمسلم فیه دَعْقِد په وخت بازار کښې موجود کیدل ضروری نه دی لکه چه د جمهورو مسلک دې او کومه خبره چه د ترجمه د ظاهره نه په ذهن کښې راځی چه هغه مراد وانخستې شی. (۲)

احديث (۲۱۲۸/۲۱۲۹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْمَجَالِدِ قَالَ بَعَثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَادٍ وَأَبُو بَرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَقَالَ سَلْهُ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُسْلِفُونَ فِي الْحَنْظَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَيْبَ أَهْلِ الْقَائِمِ فِي الْحَنْظَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ قَالَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ، مَرَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى قَالَتْهُ فَقَالَ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَمْ نَسْأَلُهُمْ أَهْمُ حَرَّتْ أَمْ لَا.

توجهه: محمد بن ابی المجلد رحمته الله فرمائی چه زه عبدالله بن شداد او ابو برده رحمته الله عبدالله بن ابی اوفی رحمته الله ته ددې تبوس دپاره اولیگلم چه آیا د حضوریاک رحمته الله صحابه کرامو رحمته الله به دهغوی په زمانه کښې په غنمو کښې عقد سلم کوله؟ عبدالله رحمته الله اوونیل او مونږ به د شام د زمیندارانو نه غنم جوار او زیتون کښې عقد سلم کوله په یومعین ناپ او معین مودې پورې ماونیل هغه خلقو سره به تاسو عقد سلم کوله چاسره چه به دغه مالونه موجود وو. هغه اوونیل

(۱) فتح القدیر: ۷/۷۸ و المعنی لابن قدامة: ۱/۹۳۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۶۵

(۳) انظر الحديث السابق للتخریج.

چه مونږ به ډډې هرڅه تپوس نه کولو بيا دې دواړو زه عبدالرحمن بن ابزي صحابي رضي الله عنه له اوليگلو ماذهغوى نه هم تپوس اوکړو هغوى اوونيل چه صحابه کرامو به دحضورياک په زمانه کينې بيع سلم کوله اومونږ به دهغوى نه داتپوس نه کولو چه هغوى سره فصل شته که نه؟

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل - داشيخ موسى بن اسماعيل تبوډكى بصرى رحمته الله دې ^(١)

عبدالواحد - داعبدالواحد بن زياد رحمته الله دې ^(٢)

الشييبانى - دا ابواسحاق الشيبانى رحمته الله دې ^(٣)

محمد بن ابى المجالد - دمحمد بن ابى المجالد رحمته الله ددوى تذکره تيرشوى باب کينې تيره شوه.

عبدالله بن شداد - داعبدالله بن شداد بن الهادى رحمته الله دې. حواله بالا.

ابوبوده - دا ابوبوده عامر بن ابى موسى الاشعري رحمته الله دې ^(٤)

عبدالله بن ابى اوفى - دا عبدالله بن ابى اوفى رحمته الله دې ^(٥)

عبدالرحمن بن ابزي - دوى عبدالرحمن بن ابزي الخزاعى رضي الله عنه دې ^(٦)

دمذکور ه حديث دويم طرق :- [حديث ٢١٢٩] ^(٧) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ
الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي جَالِدٍ يَهْدَاوَقَالَ فَنُظِمُ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ
بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ
الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْتِ. [ر: ٢١٢٧]

رجال الحديث

اسحاق - دا اسحاق بن شاهين الواسطى رحمته الله دې ^(٨)

^(١) كشف الباري: ٤٣٣/١، ٤٧٧/٣.

^(٢) كشف الباري: ٣٠١/٢.

^(٣) صحيح بخارى كتاب الحيض باب مباشرة الحائض.

^(٤) كشف الباري: ٦٩٠/١.

^(٥) صحيح البخارى كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء الا من المخرجين.

^(٦) كتاب التيمم باب التيمم هل ينتفخ فيها.

^(٧) مرتخرجه ايضا.

^(٨) كشف الباري كتاب الحيض باب الاعتكاف للسحاضه.

خالد بن عبدالله - دا خالد بن عبدالله بن عبدالرحمن الطحان الواسطی رحمۃ اللہ علیہ دی (۱)

الشیبانی - دا ابواسحاق سلیمان الشیبانی رحمۃ اللہ علیہ دی (۲)

دا حدیث مذکورہ دویم طریق دی او پہ دی کنبی ذ زیت یعنی زیتون ذکر نشته
حدیث مذکور دریم طریق - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ
وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ.

رجال الحديث

عبدالله بن الوليد - دا عبدالله بن الوليد ابو محمد العدنی رحمۃ اللہ علیہ دی (۳)

سفیان - دا سفیان بن سعید ثوری رحمۃ اللہ علیہ دی (۴)

دا حدیث مذکور دریم طریق دی کوم چہ امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ تعلیقاً شیخ عبدالله بن الولید رحمۃ اللہ علیہ
نہ نقل کری دی او دی فائدہ دادہ چہ پہ دی کنبی ذ زبیب منقی پہ خانی ذ زیت یعنی ذ زیتون
ذکر دی حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ دا تعلیق امام سفیان رحمۃ اللہ علیہ پہ خیل جامع کنبی دعلی
بن حسن الہلالی عن عبدالله بن الولید پہ طریق سرہ موصول نقل کری دی (۵)

تشریح حدیث - امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ پہ دی باب کنبی پہ بنیادی توگہ باندی دوه روایتونہ ذکر
کری دی یو عبدالله بن ابی اوفی او دویم حضرت عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما ذ ابن ابی اوفی
رضی اللہ عنہ روایت نہ دامعلومیری چہ مسلم الیہ سرہ ذ عقد پہ وخت دمسلم فیہ کیدل ضروری نہ
دی پہ دی مسئلہ کنبی لکہ خنگہ چہ تیرشو دجا اختلاف نشته البتہ اختلاف پہ دی خبرہ
کنبی دی چہ د عقد پہ وخت ذ مسلم فیہ پہ بازار کنبی موجود کیدل ضروری دی اوکہ نہ؟
دعبدالله بن ابی اوفی رضی اللہ عنہ روایت ددی نہ خاموش دی او عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما پہ راتلونکی
روایت کنبی دا ذکر دی چہ ابوالختری الطائی رحمۃ اللہ علیہ ذ نخل معین ذ سلم بارہ کنبی سوال اوکرو
کہ چری پہ نخل معین کنبی سلم اوکری شی نوذ دی خہ حکم دی؟ حضرت عبدالله بن عباس
رضی اللہ عنہما او فرمائیل چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیع النخل قبل بدوالصلاح نہ منع کری دہ.

ذ روایت ترجمہ الباب مطابقت اوذ شارح بخاری ابن بطال رحمۃ اللہ علیہ اشکال - خبرہ دکوم خانی نہ کوم
خانی تہ اورسیدہ پہ دی وجہ ذ بخاری شریف بعض شارحینو اوئیل چہ دا روایت پہ ترجمہ

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب من مضمض والمستشق من غرقة.

(۲) کشف الباری کتاب الحيض باب مباشرة الحائض.

(۳) کشف الباری کتاب الحج باب فی رمی الجمار من بطن الوادی.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۷۸.

(۵) فتح الباری: ۴/۴۳۱ تغلیق التعلیق: ۳/۲۷۵.

اَباب باندې منطبق نه دي چونکه دباب مقصد خوداوخودل ووجه دَعَقْد په وخت د مسلم فيه بازار کښي ملاویدل ضروري دی که نه؟ بیع النخل قبل بدوالصلاح سره د باب څه تعلق نشته نو علامه ابن بطلال رحمته الله علیه فرماني چه دابن عباس رضي الله عنه ددې روايت تعلق وړاندیني باب سره وو یو کتاب چرته په غلطی سره په دې باب کښي ذکر کړي دي.

دابن منیر مالکی رحمته الله علیه جواب - علامه ابن منیر مالکی رحمته الله علیه فرماني امام بخاری رحمته الله علیه د ابن عباس رضي الله عنه روايت سره ترجمه الباب ثابت کړي دي هغه داسي چه کله د ابن عباس رضي الله عنه نه سائل تپوس او کړو چه په نخل معین کښي بیع سلم کیدي شی که نه؟ نو هغوی په جواب کښي نهی عن بیع النخل قبل بدوالصلاح ذکر کړو لکه چه دانی اوخودل په نخل معین کښي بیع سلم کول که چرته د بیع نخل قبل بدوالصلاح په باب کښي داخل ده نو ناجائز ده ځکه چه حضور پاک ددې نه منع کړي ده. ددې به دامفهوم راؤخی که چرې نخل غیر معین وی او په هغې کښي بیع سلم او کړي شی نو د بیع النخل قبل بدوالصلاح په باب کښي داخل نه دی لهذا په نخل معین کښي به د سلم کولو اجازت وی

خلاصه دا شوه چه امام بخاری رحمته الله علیه د جمهور علماؤ تائید کړي دي او دانی اوخودل چه دَعَقْد په وخت د مسلم فيه په بازار کښي موجود کیدل ضروري نه دی. که نخل غیر معین وی او په هغې باندې میوه لگیدلې وی او دغه وخت بازار ته نه ده راغلې او تاسو په هغې کښي بیع سلم او کړي نو جائز ده.

یوه عجیبه خبره - لیکن عجیبه خبره داده چه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د کوم روايت نه ابن منیر مالکی رحمته الله علیه د امام بخاری رحمته الله علیه دامسلك ثابته وی چه د مسلم فيه دَعَقْد دوخت نه د حلول اجل پورې موجود پاتې کیدل ضروري نه دی. که د حلول اجل په وخت کښي مسلم فيه چرته موجود وی نو دا کافی دی مگر هم ددغه روايت نه د احنافونه صاحب د هدایه وغیره دمسلك اثبات کړي دي. ^(۱) یعنی د کوم خیز دپاره چه ابن منیر مالکی رحمته الله علیه ددې روايت نه استدلال کړي دي فقهاء احناف ددې د عکس دپاره هم ددې روايت نه استدلال کړي دي. د هغوی د استدلال تقرير دادې چه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه چه کله دا تپوس او کړي شو چه په نخل معین کښي بیع سلم کیدي شی که نه؟ نو هغوی په جواب کښي د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کړو چه حضور پاک د بدوالصلاح نه وړاندې د بیع النخل نه منع فرمانيږي ده. ددې نه معلومه شوه چه بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده او سوال په بیع سلم کښي وو. حضرت ابن عباس رضي الله عنه په جواب کښي هم دا روايت ذکر کړو نو معلومه شوه چه هغه ددې په عموم کښي بیع سلم هم داخلوی. چونکه ابن عباس رضي الله عنه د نخل بیع سلم په دې کښي داخله کړي ده لهذا معلومه شوه لکه څنگه چه بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده دغه شان د نخل معین بیع سلم هم ممنوع ده. ددې وجه داده

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطلال: ۳۶۷/۶.

فتح الباری: ۵۴۵/۴.

فتح القدیر: ۸۹ ۸۷/۷.

لکه چه قبل بدو والصلاح میوه په بازار کښې نه ملاوېږي دغه شان په دې صورت کښې هم میوه په بازار کښې نه ملاوېږي نو د ناجائز کیدو وجه داشوه چه مسلم فیه په بازار کښې موجود نه دي.

بهر حال اوس په دې روایت کښې دواړه احتماله پیدا شو. په دې وجه امام بخاری رحمته الله علیه ترجمه مجمل ساتلې او روایتونه یې دوه پیش کړي یو دابن ابی اوفی رحمته الله علیه په کوم سره چه د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه معلومېږي او دویم دابن عباس رضی الله عنهما په کوم سره چه مسلم فیه موجود کیدل ضروری معلومېږي. امام بخاری رحمته الله علیه د خپل طرف نه هیڅ فیصله نه ده کړې بلکه د مجتهد حواله کړې نی ده چه دا دوه دلیلونه دی کوم چه اولی گټورنی هم هغې ته ترجیح ورکړنی.

د احنافو تائید: د احم ممکن دی چه امام بخاری رحمته الله علیه د احنافو تائید کوی ځکه چه دابن ابی اوفی رحمته الله علیه د روایت نه خو دامعلومه شوه چه مسلم الیه سره د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی خو په دې سره دانه معلومېږي چه د مسلم فیه کیدل ضروری نه دی او دابن عباس رضی الله عنهما په روایت سره دامعلومېږي چه د مسلم فیه د سلم په وخت په بازار کښې ملاویدل ضروری دی ځکه چه که چرې مسلم فیه موجود نه شی نو دا بیع به په قبل بدو والصلاح کښې داخل شی. دغه شان امام بخاری رحمته الله علیه د مسلم فیه موجود کیدل ضروری ثابت کړل او د احنافو تائیدنی او کړو.

یو بل احتمال: خود احم ممکن دی چه امام بخاری رحمته الله علیه د جمهورو تائید کوی او هغه دابن ابی اوفی رحمته الله علیه د روایت نه داثبات کړې وی چه د مسلم فیه د عقد په وخت موجود کیدل ضروری نه دی ځکه چه دابن ابی اوفی رحمته الله علیه نه عبدالله بن شداد پښتنه او کړه هل کان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم یسلفون فی الحنطة آیا صحابه کرامو رضی الله عنهم په حنطة کښې بیع سلم کوله؟ هغوی جواب ورکړو او کوله به نی او هغوی به داسوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دي که نه. په دې روایت کښې ددې خبرې تصریح ده چه هغوی به دا سوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دي که نه. لهذا معلومه شوه چه د عقدسلم په وخت د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی او ددې نه پس دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت چه په ظاهره ددې په خلاف باندې دلالت کولو او د هغې سره د احنافو تائید کیدلو. امام بخاری رحمته الله علیه په دې روایت کښې د تاویل طرف ته اشاره او کړه چه دا روایت د جمهورو خلاف نه دي ځکه چه دابن عباس رضی الله عنهما نه سوال کړې شوې وو چه آیا په نخل معین کښې بیع سلم کولې شی که نه؟ ددې په جواب کښې هغوی د حبیب پاک رضی الله عنه دا ارشاد اوفرمائیلو چه حضور پاک قبل بدو والصلاح د بیع کولونه منع فرمائیلې ده اودا په دې وجه منع کړې شوې ده چه په دې کښې غرر دي ددې خبرې یره ده چه میوه ضائع شی او د مشتری مال هم ضائع شی او په نخل معین کښې چه کله بیع سلم کولې شی نو په دې کښې هم دغه غرر شته په دې وجه دابن عباس رضی الله عنهما د روایت په ذریعه منع او کړې شوه خو چه ترکومی دغیر معین نخل سوال دي نو که په هغې کښې بیع سلم او کړې شی

نولهته خو غرنشته لهذا هغه جائزه نولکه چه د ابن عباس رضی الله عنه ددې روایت تاویل امام بخاری رحمته الله علیه بیان کړو چه هغه د نخل معین باره کښې دې چونکه هلته د غراندیینه ده که چرته په غیر معین کښې سلم کولې شی نوهغه جائزه او مسلم فیه خو به په دې صورت کښې هم په بازار کښې موجودنه وی او بیع سلم به ئی جائزوی نومعلومه شوه چه د عقد سلم دپاره د مسلم فیه په بازار کښې موجود کیدل ضروری نه دی.

قوله: کنا نسلف نبیط أهل الشام..... - نبیط: د نون فتحه سره او د باء کسرې سره ددې جمع انباط ده دا نبیط د عربو یو قوم وو د کوم نسب چه مخلوط شوې وو عربو او عجمو سره او دغه شان ژبه ئی هم خالص عربی پاتې شوې نه وه او دې خلقو به په عام توگه باندې دزمیندارئی وغیره کارونه کول او غله به ئی خرخوله.

بعض حضراتو وئیلی دی چه دوی ته نبیط او انباط په دې وجه وئیلې شی دوی به په انباط ماء کښې معرفت او مهارت لرلو یعنی په زمکه کښې چرته اوبه زیاتې دی او په آسانی سره راوتلې شی او چرته په داوبو په راویستلو کښې مشکلات بینږی. (۱)

د مذکوره حدیث یوبل طرق: - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْمِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّرْبِ.

دا د مذکوره حدیث یوبل طریق دې په کوم کښې چه هم زیب ذکر کړې شوې دې په ځانی د زیت.

رجال الحديث

قتيبة: - دا قتيبة بن سعيد رضی الله عنه دې. (۲)

جرير: - دا جرير بن عبد الحميد رضی الله عنه دې. (۳)

احديث (۲۱۳۰) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عَمْرُو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِيِّ الطَّاهِيَّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَانَ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ. قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وَحَتَّى يُوزَنَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَيُّ شَيْءٍ يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ.

ترجمه: - ابوالبختري رضی الله عنه فرمائی ما د ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس او کړو هغه کهجورې چه په ونه

(۱) عمدة القاری: ۶۶/۱۲ والنهایة فی غریب الحديث والامر: ۷۰۴/۲.

(۲) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۶۸/۳.

(۴) وأيضاً أخرجه البخاری فی کتاب السلم باب السلم فی النخل رقم الحديث ۲۲۴۸، ۲۲۵۰ ومسلم فی البیوع باب النہی عن بیع لثام قبل بدوصلاهما بغير شرط القطع رقم الحديث: ۳۸۷۳.

پورې لکيدلې وې په هغې کښې سلم کول څنگه دي؟ هغوی اوونیل چه رسول الله ﷺ په ونه باندې لکيدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائيلې ترکومې چه هغه د خوراک قابل نه شی اود وزن لائق نه شی یوسړی اوونیل د وزن نه څه مرادې؟ کوم سړې چه هغه سره خواکې ناست وو هغه اوونیل یعنی د اندازه کولو لائق شی

رجال الحديث

ادم - دا آدم بن ابی ایاس رضی الله عنه دي (۱)

شعبة - دا شعبه بن الحجاج رضی الله عنه دي (۲)

عمرو - دا عمرو بن مرة بن عبدالله المرادي الاعمی الکوفی رضی الله عنه دي. ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسوية الصفوف عند الإقامة وبعدها کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری سعيد بن فيروز کوفی الطائي - د دوی رضی الله عنه انتقال ۸۳ هجري کښې شوې دي. (۳)

اساتذه - هغوی رضی الله عنه د حارث اعور، حبيب بن ابی مليکه، حضرت عبدالله بن عباس، حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب، حضرت ابویرزة اسلمی، حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه نه روایات نقل کړي دي بل ددې حضراتو نه نی مرسل روایت نقل کړی دي. حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه حدیثه بن الیمان رضی الله عنه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علی بن ابی طالب رضی الله عنه او عمر بن خطاب رضی الله عنه (۴)

تلامذه - د هغوی رضی الله عنه نه حبيب بن ابی ثابت، ابو الحجاج، داؤد بن ابی عوف، زيد بن جبير، سلمه بن كهيل، عبدالاعلی بن عامر، عطاء بن سائب او عمرو بن مكره وغيرهم رحمهم الله روایات نقل کړي دي. (۵)

يحيى بن معين، ابو زرعه او ابو حاتم رحمهم الله فرمائي ثقه. (۶) حضرت حبيب بن ابی ثابت رضی الله عنه فرمائي زه او ابوالبختری الطائي او سعيد بن جبير رضی الله عنه يوځانی جمع شو نو شيخ طائي رضی الله عنه زمونږ د ټولونه دزيات علم خاوند او فقيه وو. (۷) حضرت بلال بن خباب رضی الله عنه فرمائي ګان من افضل الکوفة.

(۱) کشف الباري: ۱/۶۷۸.

(۲) کشف الباري: ۱/۶۷۸.

(۳) تهذيب الكمال: ۳۴/۱۱ تاريخ البغاري الكبير: ۳/ الترجمة: ۱۶۸۴.

(۴) تهذيب الكمال: ۳۲/۱۱.

(۵) حواله سابقه

(۶) حواله نيز الجرح والتعديل: ۱/۴ والترجمة: ۲۴۱.

(۷) حواله مذکور.

د حدیث تشریح - کله چه ابن عباس رضی الله عنهما د سائل په جواب کښې او فرماییل چه رسول الله صلی الله علیه و آله قبل الاکل او قبل الوزن یعنی د خوراک او وزن کولو نه لاحق کیدو په صورت کښې په ونه کښې لگیدلې که جوړو کښې د بیع سلم نه منع فرمایلی ده نو یو اشکال زاید شو تر کومې پورې چې که جوړې په ونه کښې لگیدلې وی تر هغه وخت پورې د دې د وزن کولو څه امکان نه وی نودلته د قبل الوزن قید ولې اولگولې شو؟ نویو صاحب چه د هغوی په اړخ کښې ناست ووهغه اوونیل چه د دې دامطلب نه دې کوم چه ته خیال کوي بلکه د دې مطلب دادې تر کومې پورې چه د دې اندازه کولې شی یعنی د وزن نه حقیقی معنی مراد نه ده بلکه اندازه لگول مراد دی بل د دې حدیث ترجمه الباب سره مطابقت او نورو اباحات حدیث د وړاندې په ضمن کښې تیر شوی دی

قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانيه) - حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه نه خود دغه سوال کونکی نوم معلوم شواونه د تفسیر کونکی. (۱) علامه کرمانی رحمته الله فرماني چه د سائل نه مراد پخپله ابو البختري رحمته الله دي (۲)
وَقَالَ مُعَاذُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو قَالَ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا -
قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِثْلَهُ. (۲۱۳۱، ۲۱۳۲ وانظر: ۱۴۱۵)

رجال الحديث

معاذ: دامعاذ بن معاذ التيمي قاضي بصره رحمته الله دي د دوی تذکره کتاب الاذان باب إذا قيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة کښې تیره شوې ده.
 شعبة: دا شعبة بن الحجاج رحمته الله دي. (۳)

د تعليق تفصيل: علامه عینی رحمته الله فرماني چه دا تعليق علامه اسماعيلي رحمته الله يحيى بن محمد رحمته الله عن عبيد الله بن معاذ عن ابيه په طريق سره موصولاً ذکر کړې دي. (۴) په سابقه حدیث کښې وو شعبه اعبرنا عمرو قال سمعت ابا البختري قال سالت ابن عباس رضي الله عنهما اودلته دي شعبة عن عمرو قال ابو البختري سمعت ابن عباس رضي الله عنهما الخ يعني شعبة رحمته الله دا روايت عمرو بن مرة رحمته الله نه په صيغه داخبار او عنعنه دواړو طريقو سره نقل کوي.

(۱) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۰۰/۸۸.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) عمدة القاری: ۶۷/۱۲، تعليق التعليق: ۲/۲۷۵.

۴- باب: السلم فی النخل

به ونه کنبی چه کومې کهجورې لیگیدلې وی به هغې کنبی مغلدلم کول

د ترجمه الباب مقصد ددې باب نه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړي چه د ونې په کهجورو کنبی بیع سلم جائز ده (۱) دې نه پس به هم هغه سوال پیدا کیري چه قبل بدو الصلاح به دا سلم وی یا بعد بدو الصلاح دامستله به تفصیل سره تیره شوه

احديث ۲۱۳۱ / ۲۱۳۲ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَضْمَرَ، وَعَنْ بَيْعِ الْوَرَقِ نَسَاءً يَنْاجِزُ.

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْ يَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ (۲).

ترجمه: - ابوالبختري رحمه الله فرماني چه ما دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه دهغه کهجورو باره کنبی کومې چه به ونه کنبی لیگیدلې وی کنبی د بیع سلم متعلق تپوس اوکړو هغوی اوونیل کهجورې چه ترکومي پورې په پخیدو نه وی راغلي ترهغه وخته پورې دهغې خرخول منع دی دغه شان سپین زر د سرو زرو په بدله کنبی چه کله یو طرف ته نقدی او بل طرف ته قرض وی خرخول جائز نه دی. اوما دحضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه به ونه کنبی لیگیدلې کهجورو کنبی د سلم کولو تپوس اوکړو هغوی اوونیل رسول الله ﷺ په ونه لگیدلې کهجورې خرخولونه منع فرمانيلې ترکومي چه هغه د خوړلو او وزن کولو قابل نه شی.

رجال الحديث

ابو الوليد: - دا ابو الوليد هشام بن عبد الملك الطيالسي رحمه الله دی. (۳)

شعبة: - دا شعبه بن حجاج رحمه الله دی. (۴)

عمرو: - دا عمرو بن مرة رحمه الله دی ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسوية الصفوف الخ کنبی تیره شوې ده. ابوالبختري: - دا ابوالبختري سعید بن فیروز طائی احوال ما قبل باب کنبی تفصیل سره تیر شو.

(۱) عمدة القاری: ۶۷/۱۲ تغلیق التعلیق: ۲۷۵/۳.

(۲) أما رواية بن عمر رضي الله عنهما فقد مترجيجه في كتاب الزكاة باب من باع ثماره أو تخله أو أرضه أو زرعه وقد وجب فيه العشر أو الصدقة الخ رقم الحديث: ۱۴۸۶، وأما مسند ابن عباس رضي الله عنه فقد مترجيجه في الحديث السابق.

(۳) كشف الباری: ۳۸/۲.

(۴) كشف الباری: ۶۸/۱.

لغات: - النساء: بفتح النون وبالمدة والقصر یعنی تاخیر سره، قرض یقال نسات الشيء نساؤه (۱)
(انساء، إذا أخرته (۲))

ناجز حاضر نهجینجوزن نه حاضریدل، حاصلیدلویه معنی کنبی دی. (۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ښکاره دی

د حدیث تشریح: - د دې حدیث د بعض مسائلو بحث په وړاندې باب کنبی تیر شو. دلته شراح بخاری رحمهم الله کوم چه د شوافع نه دی د یوې مسئلې اثبات کړې دی چه هغوی دا روایت په سلم حال باندې محمول کوی. (۴)

یوسلم مؤجل دی د کوم چه جمهور قائل دی او یو سلم حال یعنی فوراً سلم فیه ته رب السلم حواله کول لکه چه دامام شافعی رحمته الله علیه مسلك دی. خود احنافو او جمهورو علماو په نیز د سلم مؤجل کیدل ضروری دی لکه چه صریح نصوص په دې باندې دلالت کوی چه د صحت سلم دپاره اشتراط اجل ضروری دی. (۵)

احديث ۲۱۳۲ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ غَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ تَهَيَّئِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلَحَ، وَتَهَيَّئِ عَنِ الْوَرَقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ. وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ تَهَيَّئِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ وَمَا يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحَوَّرَ. (۶)

رجال الحديث

محمد بن بشار: - دامحمد بن بشار بن عثمان بصری رحمته الله علیه دی. (۷)

غندر: - داغندر محمد بن جعفر دی. (۸) او د نورو رواة احوال وړاندې حدیث کنبی تیر شوی دی. دام ددغه حدیث مذکور دویم طریق دی او په دې کنبی دی. دې النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خود ابو زر او ابو الوقت په روایت کنبی دی. دې عمر علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه د حضرت

(۱) النهاية: ۷۳۳/۲.

(۲) النهاية: ۷۱۴/۲.

(۳) فتح الباری: ۵۴۶/۴.

(۴) بدائع الصنائع: ۲۱۲/۵.

(۵) كشف الباری: ۲۵۸/۳.

(۶) كشف الباری: ۲۵۰/۲.

عمر رضی اللہ عنہ منع کول خود هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه د سماع د وجې نه دی اویا دهغوی دخپل اجتهد په سبب سره دی (۱)

۵- باب: الكفيل في السلم

په عقد سلم کښې کفیل کول

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بیان: کفیل څکه کولې شی چه د دین د ضایع کیدو او هلاکیدو اندیښنه نه وی رب السلم چونکه مسلم الیه ته نقد رقم ورکوی او مسلم الیه مسلم فیه به روستو پیش کوی نو د جمهورو په نیز رب السلم ته دا اختیار دي چه د مسلم فیه د پاره یو کفیل مقرر کړی او هغه د دي خبرې ضمانت ورکړی چه مثلاً یوه میاشت پس به مسلم الیه مسلم فیه رب السلم ته حواله کوی او که چرې ته مسلم فیه حواله نه کړو نو د رب السلم پیسې به واپس کوی. نولکه څنگه چه په نورو دیونو کښې کفیل جوړول جائز دی نودلته هم دغه شان جائز دي. (۲)

امام حسن بصری رضی اللہ عنہ او امام اوزاعی رضی اللہ عنہ او په یو روایت کښې امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ د عدم جواز قائل دی امام بخاری رضی اللہ عنہ د دي ترجمة الباب په ذریعه د جمهورو تائید کوی.

[حدیث ۲۱۳۳] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا يَعْلَى حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأُسُودِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - طَعَامًا مِنْ يَهُودِي بَنِي سَيْئَةَ، وَرَهْنَهُ دِرْعَالَهُ مِنْ حَدِيدٍ. [۱۹۶۲]

ترجمه: حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا فرمائی حضور پاک د یو یهودی نه په قرض باندې غله واخسته او خپله د اوسپنې زغره ئې هغه سره گانړه کيخوډه.

رجال الحديث

محمد بن سلام: دا محمد بن سلام بیکندی رضی اللہ عنہ دي (۴)

یعلی: دا یعلی بن عبید الطنافسی الحنفی الکوفی رضی اللہ عنہ دي د دوی تذکره کتاب التیم باب التیم فیه واحدة کښې تیره شوې ده

الاعمش: دا اعمش سلیمان بن مهران رضی اللہ عنہ دي (۵)

(۱) عمدة القاری ۹۷/۱۲ فتح الباری: ۵۴۴/۴.

(۲) بدائع الصنائع: ۲۱۴/۵/۵/۱۹۴۵.

(۳) مرتخریجه فی البیوع باب الشراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسبة رقم الحدیث ۲۰۶۸.

(۴) کشف الباری: ۹۳/۲.

(۵) کشف الباری: ۲۵۱/۲.

ابراہیم نخعی - دا ابراہیم بن یزید نخعی رحمۃ اللہ علیہ دی ^(۱)

اسود - دا اسود بن یزید النخعی رحمۃ اللہ علیہ دی ددوی تذکرہ کتاب العلم باب من ترک بعض الاختیار مخافة ان یتصرفہم بعض الناس کنبی او حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا تذکرہ خیر ہم پہ کشف الباری ^(۲) کنبی تیرہ شوې ده.

د حدیث باب ترجمۃ الباب سره مطابقت - علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه بعض علماء فرمائی چه ددی حدیث ترجمۃ الباب سره مناسبت نشته علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ په جواب کنبی فرمائی که د کفالت نه ضمانت مراد واخستی شی نو مطابقت به پیداشی ځکه چه شی مرهون د قرض د حفاظت دپاره ضامن دی ځکه چه که دڅه وجی نه د قرض واپسی متعذر شی نودغه شی مرهون دهغې په عوض کنبی خرڅولې شی بل دا هم ونیلی شی چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ کفاله په گانړه باندې قیاس کړې ده اود دواړو علت جامعه د دواړو د وثیقه په توگه کیدل دی. ^(۳)

د حدیث تشریح :- حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وفات سره نیزدې د ابو غفاری یهودی نه چه کوم دیرش صاع قرض اخستی وو او خپله د اوسپنې زغرہ نی هغه سره گانړه کیخودې وه اوس ښکاره خبره ده چه هغه گانړه کیخودل هم ددې دپاره وو چه دقرض د ادا کولو دپاره یوه وثیقه شی. دغه شان کفیل هم داسې وی چه د پیسو د ضایع کیدو اندیښنه نه وی اود یو وثیقې شکل پیداشی نو په قرض کنبی چه څنگه کفیل مقررول گانړه کیخودل جائز دی دغه شان په سلم کنبی هم کفالت جائز دی.

۶- باب: الرهن فی السلم

په عقد سلم کنبی گانړه کیخودل

د ترجمۃ الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف :- امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د کفالت مسئله بیانولونه پس اوس د گانړې مسئله بیانوی چه رب السلم د راس المال په بدله کنبی د مسلم الیه نه څه څیز د گانړه کیخودو مطالبه اوکړی نو جائز ده ځکه چه کفالت د توثق دپاره وی او گانړه هم د وثیقه دپاره وی اود دې مقصد هم دغه وی که چرې مسلم الیه په وخت د اجل کنبی مسلم فیه پیش نه کړې شی نو بیا هغه ته پیسې ورکول پکار دی. اوس که چرې هغه نه پیسې ورکوی او نه مسلم فیه نورب السلم د شی: مرهون په ذریعه سره خپل قرض وصول کولی شی. د جمهورو په نیز داسې گانړه کیخودل جائز دی سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ امام اوزاعی رحمۃ اللہ علیہ او په یورایت کنبی امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ رهن فی السلم ته ناجائز ونیلی دی لکه څنگه چه دې حضراتو کفاله فی السلم ناجائز گرځولې وو امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ په دې ترجمۃ الباب کنبی د

(۱) کشف الباری: ۲۵۳/۲.

(۲) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۳) شرح الکرماني: ۹۰/۱۰ عمدة القاری: ۶۸/۱۲.

جمهورو تائید اوکړو او امام بخاری رحمته الله علیه د دلیل په توګه د حضرت عائشه رضی الله عنها حدیث پیش کړې دي هغه روایت څنګه چه د کفالت په ثبوت کښې مفید دي دغه شان هغه د رهن یعنی ګانړې په ثبوت کښې هم مفید دي. اود استدلال تقریر په ماقبل کښې تیر شوې دي

[حدیث (۲۱۳۴) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُحْبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكُرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنِ فِي السَّلَفِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الْأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَأَزْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ. (ار ۱۹۶۲)]

رجال الحديث

محمد بن محبوب :- محمد بن محبوب ابو عبدالله بصری رحمته الله علیه دي د دوی تذکره کتاب الفسل باب تفريق الفسل والوضوء کښې تیره شوې ده.

عبد الواحد :- دا عبد الواحد بن زياد رحمته الله علیه دي. (۱)

اعمش :- دا اعمش سليمان بن مهران رحمته الله علیه دي. (۲)

ابراهيم نخعی :- دا ابراهيم بن يزيد نخعی رحمته الله علیه دي. (۳)

اسود :- دا اسود بن يزيد النخعی رحمته الله علیه دي. (۴)

عائشه :- دا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ده د هغوی ذکر خیر هم تیر شوې دي. (۵)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت واضح دي.

د حدیث تشریح :

قوله: (تَذَاكُرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنِ فِي السَّلَفِ) :- په دې روایت کښې ذکر دي چه د

ابراهيم نخعی رحمته الله علیه په مخامخ د رهن فی السلف تذکره اوشوه دا روایت په کتاب البیوع کښې هم تیر شوې دي. (۶) هلته د رهن فی السلم ذکر و بهر حال چه کله دا تذکره اوشوه نو حضرت

(۱) م رتخیر چه فی البیوع باب شراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسبة رقم الحدیث: ۲۰۶۸.

(۲) کشف الباری: ۲/۵۱۷.

(۳) کشف الباری: ۲/۲۵۱.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۵۳.

(۵) کشف الباری: ۴/۵۵۳.

(۶) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۷) صحیح البخاری کتاب البیوع باب شراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسبة.

ابراهیم نخعی رحمته الله حضرت عائشه رضی الله عنها روایت پیش کولوسره اوخودل چه په سلم کنبی رهن یعنی گانړه کیخودل جانزدی. یعنی چه د مسلم الیه نه کله دا مطالبه اوشی چه هغه دې د راس المال په بدله کنبی خپل څه خیز رب السلم سره گانړه کیږدی نو دا صحیح ده ددې نه پس په دې پوه شنی چه دا کوم عرض کړې شوې وو چه د کتاب البیوع په روایت کنبی د رهن فی السلم لفظ دې او دلته رهن فی السلف لفظ دې نو ددې په سلسله کنبی ټول شراح حافظ ابن حجر رحمته الله (۱) علامه عینی رحمته الله (۲) علامه قسطلانی رحمته الله (۳) وغیرهم هلته دا وئیل چه هلته د سلم نه مراد سلم لغوی دې سلم عرفی مراد نه دې ځکه چه سلم عرفی خو بیع الدین بالعين ته وائی نو هلته دامراده دې صرف قرض مراد دې اودا سلم لغوی دې .

د بخاری د شراح تسامح - معلومیږی داسې چه ددې حضراتو رائي په تسامح باندې ده او امام بخاری رحمته الله هلته هم سلم عرفی مراد اخستی دې او ددې ثبوت دادې چه دلته کتاب السلم روان دې او په دې کنبی هم امام بخاری رحمته الله هم دا روایت ذکر کړې دې. اوس ښکاره خبره ده چه دلته سلم عرفی مراد دې سلم لغوی مراد نه دې. امام بخاری رحمته الله چه دلته کوم لفظ ذکر کړې دې هغه دادې رهن فی السلف او په کتاب البیوع کنبی چه کوم لفظ ذکر کړې وو هغه دا وو رهن فی السلم. دا عجیبه خبره ده چه کوم لفظ صراحة د ترجمه الباب مطابق وو هغه خو امام بخاری رحمته الله په کتاب البیوع کنبی ذکر کړو او کوم لفظ چه محتمل وو یعنی لفظ سلف هغه امام بخاری په سلم کنبی ذکر کړو. دا محتمل لفظ دلته په کتاب السلم کنبی ذکر کولوسره امام بخاری رحمته الله ارشاره کول غواړی چه د سلف نه مراد سلم عرفی او اصطلاحی دې سلم لغوی مراد نه دې.

ادله فقهاء: جمهور رهن فی السلم د جواز قائل دی او دهغوی دلیل ذالک الله تعالی ارشاد مبارک (اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَحَدٍ مِّنْكُمْ فَأُتِيَ بِهِ) (بقره: ۲۸۲، ۲۹۳)، نویع سلم هم ددې آیت په عموم کنبی داخل ده او بعض حضرات ددې د عدم جواز قائل دی.

د فریق ثانی دلیل په سنن ابی داؤد کنبی د ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت دې. من اسلم فی شی فلا یصره إلی غیره او ددې نه د استدلال وجه داده چه شی مروهون د رب السلم په قبضه کنبی دهغه د تعدی د وجې نه هلاک شو نو رب السلم، د مسلم فی نه علاوه دخپل حق وصول کونکې جوړشو ودا لایجوز او دویم دلیل د دارقطنی رحمته الله د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چه من اسلم فی شی فلا یشتط علی صاحبه غیر قضائه اول خودا حدیث سنداً ضعیف دې لکه چه علامه عینی

(۱) فتح الباری: ۴/۲۸۳.

(۲) عمدة القاری: ۱۱/۱۸۲.

(۳) إرشاد الساری: ۴/۱۷ - ۱۸.

ونیلی دی او بل که دا صحیح هم او گنرلې شی نو دا به په داسې شرط باندې محمول کولې شی چه د عقد د مقتضاء نه منافی وی (۱)

۷- باب: السلم الی أجل معلوم

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالْأَسْوَدُ وَالْحَسَنُ . وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ لَا بَأْسَ فِي الظَّعَامِ الْمَوْصُوفِ بِسَعْرِ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ مَا لَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلَاحُهُ.

په عقد سلم کښې میعاد معین کیدل پکار دی ابن عباس رضی الله عنه او ابوسعید خدری رضی الله عنه او اسود اوحسن بصری رضی الله عنه هم دغه قول دي او عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرماني که د غلې نرخ او د هغې صفت بیان کړې شی نو میعاد معین کولو سره په دې کښې سلم کولو کښې قباحث نشته اودا غله چرته دیو داسې پتی نه وی چه غله ئی تراوسه پخه نه وی.

تنقیح المذاهب :- د سلم دوه قسمونه دي یو سلم حال او بل سلم مؤجل. د سلم حال مطلب دادې چه مسلم الیه فی الفور مسلم فیه، رب السلم ته به حواله کوی او په سلم مؤجل کښې میعاد مقرر وی. جمهور علماء د سلم مؤجل قائل دي هغوی فرماني چه د سلم ضرورت خو پینځېری هم د دې دپاره چه بعض وخت د سلم فیه به هغه وخت حاضرول گران او مشکل وی په دې وجه په دې کښې اجل مقررولې شی گنی که مسلم فیه هم دغه وخت موجود وی او فی الحال دهغې احتضار او تسلیم آسان وی نویاد سلم معامله کولو خه ضرورت دې نیغ په نیغه بیع کیدل پکار دی د عام بیوعو په شان امام شافعی رحمته الله علیه د سلم مؤجل سره سره د سلم حال د جواز هم قائل دي. (۲)

بهر حال کله چه سلم مؤجل وی نو په هغې کښې به خومره اجل مقررولې شی د دې باره کښې اختلاف دي. امام احمد رحمته الله علیه فرماني چه یوه میاشت د دې سره نیزدې موده کیدل پکار دی. (۳) مالکیه فرماني چه نیمه میاشت موده پکار ده. (۴) د احنافو قول په دې کښې مختلف دي یو قول د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په شان او دویم قول دادې چه کم نه کم درې ورځې مهلت کیدل پکار دی دریم قول دادې چه د نیمې ورځې نه زیات وخت چه وی. (۵)

د ترجمة الباب مقصد - امام بخاری رحمته الله علیه د دې ترجمة الباب سره د جمهور علماء تائید کوی چه سلم مؤجل وی نه چه حال اودا ځکه چه امام بخاری رحمته الله علیه د سلم حال دپاره هیڅ یو روایت نه دي ذکر کړې اونه ئی د دې طرف ته څه اشاره کړې ده. (۶)

(۱) عمدة القاری: ۹۸/۱۲ فتح الباری: ۵۴۵/۴.

(۲) عمدة القاری: ۶۹/۱۲ وفتح الباری: ۵۴۸/۴.

(۳) المغنی لابن قدامة: ۹۳۷/۱.

(۴) بدایة المجتهد ص: ۶۰۱.

(۵) فتح القدیر: ۸۳/۷.

(۶) فتح الباری: ۵۴۸/۴ عمدة القاری: ۶۹/۱۲.

قوله: وبه قال ابن عباس وابوسعید والاسود والحسن الخ یعنی دا حضرات هم جمهورو سره دی

ذتعلیقات تفصیل - دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تعلیق امام شافعی رحمہ اللہ د سفیان عن قتادة عن ایوب عن ابی حسان بن مسلم الاعرج په طریق سره موصولاً نقل کړې دې. (حاکم رحمہ اللہ هم په دې طریق سره دا نقل کړې دې اود دې تصحیح نی کړې ده. (او ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ دا په یوبل طریق سره موصولاً ذکر کړې دې.)

دحضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ تعلیق شیخ عبدالرزاق رحمہ اللہ بیح الغزی الکلبی عن ابی سعید په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (دغه شان امام بیهقی رحمہ اللہ سنن کبیر کنبی عبدالله بن یحییٰ بن عبدالجبار په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.)

دحضرت اسود رحمہ اللہ تعلیق امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ ثوری عن ابی اسحاق عنه په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (دحضرت حسن رحمہ اللہ تعلیق شیخ سعید بن منصور رحمہ اللہ هشیم عن یونس بن عبید عنه په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې.)

قوله: وقال ابن عمر لایاس فی الطعام البوصوف یسعر معلوم الی اجل معلوم مال یک ذلک فی ربح لم ید صلاحه داتعلیق هم د جمهورو په تائید کنبی نقل کړې شوې دې اودا تعلیق امام مالک رحمہ اللہ خپل موطا کنبی عن نافع عنه په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (دغه شان ابن ابی شیبہ هم عبیدالله بن عمر عن نافع په طریق سره دا موصولاً نقل کړې دې.)

(۱) أخرجه الامام الشافعی رحمه الله تعالى فی کتاب الام: ۸۰/۳.

(۲) رواه الحاكم رحمه الله تعالى فی مستدرکه من هذا الوجه وصححه الفتح: ۴/۳۵ وعمدة القاری: ۶۹/۱.

(۳) وقال ابن حجر رحمه الله تعالى: وروی ابن ابی شیبہ من وجه آخر عن عكرمة عن ابن عباس رضى الله عنهما الخ. فتح: ۴/۳۵.

(۴) وقال العيني رحمه الله تعالى: وتعلیق ابی سعید رضى الله عنه وصله عبدالرزاق رحمه الله من طریق نبیح الغزی الکوفی رحمه الله تعالى عن ابی سعید رضى الله تعالى عنه: عمدة القاری: ۶۶/۱۲.

(۵) كتاب البيوع باب لايجوز السلف حتى يكون بشن معلوم الخ.

(۶) كان فی الفتح: ۴/۳۵.

(۷) قاله ابن حجر رحمه الله تعالى: الفتح: ۴/۳۵.

(۸) مؤطا مالک: ۲/۶۴ كتاب البيوع باب السلف فی الطعام.

(۹) قال العيني، عمدة القاری: ۹۹/۱۲.

[حديث ٢١٣٥] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي نُجَيْعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُلْفُونَ فِي الْعَمَارِ السَّتِينَ وَالثَلَاثَ، فَقَالَ «أُسْلِفُوا فِي الْعَمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نُجَيْعٍ وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ». [ر: ٢١٢٤]

رجال الحديث

أبو نعيم - دا أبو نعيم الفضل بن دكين رحمته الله دي. (١)

سفيان - دا امام أبو سفيان بن عيينه رحمته الله دي. (٢)

ابن أبي نجيع - دا ابن أبي نجيع عبد الله بن يسار رحمته الله دي. (٣)

عبد الله بن كثير - دا عبد الله بن كثير رحمته الله دي. (٤)

أبو المنهال - دا عبد الرحمن أبو المنهال رحمته الله دي ددوی تذکره کتاب البيوع باب التجارة في البركنبي تیره شوي ده.

ابن عباس - او حضرت ابن عباس رحمتهما الله تذکره هم تیره شوي ده. د حديث ترجمه او تخريج باب السلم في كيل معلوم كنبي تير شوي دي. (٥)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قول رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم إلى أجل معلوم د وحي نه واضح دي.

١ قوله: (وقال عبد الله بن الوليد الخ): دا عبد الله بن الوليد العدني رحمته الله دي ددوی تذکره کتاب الحج باب رمي الجمار من بطن الوادي كنبي تيره شوي ده. دا تعليق جامع سفيان كنبي هم په دي طريق سره موصول نقل كړي شوي دي. (٦)

(١) كشف الباري: ٦٦٩/٢.

(٢) كشف الباري: ٢٣٨/١.

(٣) كشف الباري: ٣٠٢/٣.

(٤) كشف الباري كتاب السلم باب السلم في كيل معلوم.

(٥) كشف الباري: ٤٣٥/١، ٢٠٥/٢.

(٦) عمدة القاري: ١٢/١٠٠، تعليق التعليق: ٢٧١/٣.

د تعلیق فائده:- په دې تعلیق کښې د حدیث بیان دې اوبه ماقبل طریق کښې عنعنه ذکر و. (۱)
 [حدیث ۲۱۳۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سَفِيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ
 الثَّقَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ قَالَ أُرْسِلَنِي أَبُو بَرْدَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَادٍ إِلَى عَبْدِ
 الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى فَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ فَقَالَا كُنَّا نَصِيبُ الْمَغَانِمَ
 مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَانَ يَأْتِينَا الْبَاطِلُ مِنَ الْبَاطِلِ الشَّامِ فَنُسَلِّقُهُمْ فِي
 الْحَنْظَلَةِ وَالشَّعْبِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُتَمَمٍّ. قَالَ قُلْتُ أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ، أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ
 قَالَا مَا كُنَّا نَأْكُلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ. (ار. ۲۱۲۷)

رجال الحديث

محمد بن مقاتل:- دامحمد بن مقاتل مروزی رحمته الله دې. (۲)

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارک رحمته الله دې. (۳)

سفيان:- دا سفيان ثوري رحمته الله دې. (۴)

سليمان شيباني:- دا سليمان بن ابى سليمان فيروز الشيباني ابواسحاق الكوفي رحمته الله دې
 ددوى تذکره کتاب الحيض باب مباشرة الحائض کښې تیره شوې ده.

محمد بن ابى مجالد:- د محمد بن ابى مجالد ذکر خير باب السلم فى وزن معلوم کښې تیر شوې.
 ابو برده:- دوى ابو برده عامر بن ابى موسى اشعري رحمته الله دې. ددوى تذکره باب السلم من ليس
 عنده اصل کښې تیره شوې.

عبدالله بن شداد:- دوى صحابى رسول رحمته الله عبدالله بن شداد بن الهاد رحمته الله دې ددوى تذکره هم
 په مذکوره باب کښې تیره شوې ده.

عبدالرحمن بن ابىزى:- دوى صحابى رسول رحمته الله عبدالرحمن بن ابىزى رحمته الله دې. ددوى تذکره هم
 په مذکوره باب کښې تیره شوې ده.

عبدالله:- دا عبدالله بن ابى اوفى رحمته الله دې. ددوى تذکره هم په مذکوره باب کښې تیره شوې ده
 د حدیث ترجمه او تخریج ماقبل کښې باب السلم الى من ليس عنده اصل کښې تیره شوې ده.

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قول رسول الله رحمته الله الى
 اجل مسى د وچې نه واضح دې

(۱) فتح الباری: ۵۴۷/۴.

(۲) کشف الباری: ۲۰۶/۳.

(۳) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۴) کشف الباری: ۲۷۸۹/۲.

۸- باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

سلم کنبی دامیعا له جول چه کله اوښه بچي راوړی

حل اللغات - تنتج صیغه مجهول سره ده مرادې دې الی أن تلد الناقة ترهغې چه اوښه بچي راوړی یقال: تحت الناقة إذا ولدت فهي متوجة (۱)

والنتاج اسم یجمع وضع الغنم والبهائم كلها، تنج ینتج تنجا إذا ولدت تاجها حق وضعت (۲) یعنی کله چه د اوښې، د بچي راوړو وخت نیز دې شی ترهغه وخته پورې چه هغه بچي راوړی.

د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف - جمهور فقهاء په دې خبره خومتفق دی چه په عقد سلم کنبی به اجل مقررولې شی خو آیاداسې اجل چه محتمل وی او په هغې کنبی د وړاندیوالی او روستوالی امکان وی مقرر کولې شی یا اجل بالکل غیر محتمل اومتعین کیدل پکار دی په دې کنبی د فقهاؤ اختلاف دی. د اکثر علماؤ په نیز اجل متعین او غیر محتمل کیدل پکار دی. امام مالک رحمته الله او په یوروايت کنبی د امام احمد رحمته الله په نیز که چرې داسې اجل مقرر کړې شي چه مونږ به تاسوته مسلم فيه هغه وخت ادا کوو کله چه فصل کت کیدل شروع شی نو اوس ښکاره خبره ده چه فصل کت کیدل کله لس ورځې وړاندې کیږی او کله لس ورځې روستو کیږی نولکه دغه حضراتو د دې تقدم او تاخر اجازت ورکړې دي. (۳) خو جمهور د دې خلاف دی او امام بخاری رحمته الله هم د جمهورو تائید کړې دي اود حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت نى نقل کړې دي په کوم کنبی چه دی: كانوا يتهامون الجوزر إلى جبل الحبله د جاهليت په زمانه کنبی به خلقو اوښ په دې وعده سره اخستلو چه ترکومې پورې دخيتې والايعنى حاملې اوښې بچي غټ شی راوړی نو حضور ياک دا غایت گرځول ناجائز او گرځول اودا ممانعت نى د دې دپاره اوفرمانيلو چه اولاً خوداسې کیدل ضروری نه دی دویم په دې کنبی تقديم او تاخير کیدل عين ممکن دی اودا دمنازعت سبب جوړيدې شی (۴)

[حديث ۱۲۳۷] (۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ ثَائِفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ لَوَيْثَبِائِعُونَ الْجَزُورَ إِلَى جَبَلِ الْحَبْلَةِ، فَهَبَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْهُ. فَسَرَّ ثَائِفٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا. [ر: ۲۰۳۶]

(۱) عمدة القاري: ۱۲/۹۰۰.

(۲) المغرب: ۲/۲۸۵.

(۳) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمته الله ۱/۹۳۷ [ارشاد الساری: ۴/۱۲۲].(۴) الابواب والتراجم للشيخ الكانهلوی رحمته الله ص: ۱۶۵.

(۵) مرتعريجه فی البیوع باب بیع الغرور جبل الحبله رقم الحديث: ۲۱۴۳.

نوحه - حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ دَ جاہلیت پہ زمانہ کنبی بہ خلقو اوبن پہ دے وعدہ اختلو چه کله دَ حامله اوبنې بجې لونی شی اوبجې راوړی نو حضور پاک ددې نه منع فرمایلي حضرت نافع رضی اللہ عنہ فرمائی چه جبل الحبله مطلب دادې چه اوبنه خپل بجې راوړی کوم چه دهغې په خیته کنبې دې.

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل - داموسی بن اسماعیل التبوذکی رضی اللہ عنہ دې. (۱)

جویریة - دا جویریة بن اسماء ابن عبید الضبعی البصری رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الغسل باب الجنب یتوضا ثم ینام کنبې تیره شوې ده.

نافع - دا نافع مولی ابن عمر رضی اللہ عنہما دې. (۲)

عبداللہ - دا حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دې. (۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: إلى جبل الحبله سره دې. د کوم مطلب چه د حضرت نافع رضی اللہ عنہ د تفسیر مطابق هم دغه دې چه تردې چه اوبنه بجې راوړی اودویم تفسیر د حضرت عمر رضی اللہ عنہ نه نقل دې. چه إلی أن تلد الناقة وتلدولدها یعنی ترهغې پورې چه اوبنه بجې راوړی اوبیا هغه بجې غټ شی اوبجې راوړی. (۴)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- کتاب الشفعة

ددې ځانی نه امام بخاری رضی اللہ عنہ کتاب الشفعة شروع کوی. زمونږ دمدارسو په متداوله نسخو کنبې دلته د کتاب الشفعة عنوان نشته. (۵) اوبعض نسخو کنبې دلته د کتاب الشفعة عنوان شته. (۶) اوبسم الله الرحمن الرحيم خو امام بخاری رضی اللہ عنہ خامخا ذکر کوی.

د شفعه لغوی او اصطلاحی تعریف - لغة: شفعة د ش په ضمه اوفاء سکون سره دې. اودا شفيع نه ماخوځ دې. د کوم معنی چه ملاوول او ورضم کول راځی. ماخوذ من قولهم: کان وتراشفعتته

(۱) کشف الباری: ۴۳۳/۱، ۴۷۷/۳.

(۲) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۳) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۴) عمدة القاری: ۷۹/۱۲.

(۵) صحیح البخاری: ۱/۳۰۰، طبع: قدیمی.

(۶) عمدة القاری: ۱۰۱/۱۲، فتح الباری: ۵/۵۴۹۹.

باخر، آی جعلته زوجاً له.)

اصطلاحاً: په اصطلاح کښې شفعه وائی تملک البقعة جبراً علی المشتري بها قام علیه. (۲) یعنی بقعه د زمکې په هغه قیمتونو کښې د کوم په بدله کښې چه مشتری دا اخستې دې، جبراً مالک جوړیدل. یعنی یوسړی په یولاکه روپۍ باندې یو مکان واخستو بل سړی په دغه مکان باندې حق شفعه دانر کولو سره د مشتری د رضانه بغیر هغه ته یولاکه روپۍ ورکولو سره د مکان مالک جوړ شو دا شفعه ده.

د تسمیه وجه: شفعه ته شفعه ځکه وائی چه شفع هغه مبيع (زمکه کور وغیره) کوم چه د حق شفعه په ذریعه هغه حاصل کړې دې خپل زمکې سره ملاوونکې او ضم کونکې وې. (۱)

په شفعه کښې د فقهاؤ د مذاهبویان - ائمه اربعه او جمهور علماء د دې خبرې قائل دی چه شفعه جائز ده. او علامه ابن المنذر رحمته الله په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده. صرف عبدالرحمن اصم رحمته الله د دې نه انکار کوی. (۳) هغه فرمائی چه په جواز شفعه کښې د مالکانو نقصان دې ځکه چه کله مشتری ته دا خبره معلومه شی چه هغه دا خپراخستې او د حق شفعه د وجې نه به روستو په زبردستۍ سره د ده نه اخستې شی نو هغه مشتری به ئی دا خستونه منع شی او دغه شان شریک به هم د اخستو خرڅولونه منع شی. شریک فی حق المبيع، شریک فی نفس المبيع د شفعه دعوی د ویرې نه به ئی نه اخلی. بل په بیع او شراء کښې ترازی ضروری ده او بیع شفعه کښې د مشتری رضامندی شامل نه وی په دې وجه دې ته جائز نه شی وئیلې.

د جمهورو د طرف نه جواب: د شفعه په جواز باندې احادیث صریحه صحیحه موجود دی. بل د دې په جواز باندې د جمهور علماء امت اجماع ده. د دې دیرزیات مضبوط دلائل کیدوسره مونږ یقیناً دا وئیلې شو چه شفعه د دغه رضامندۍ د قانون نه مستثنی ده. پاتې شو د اخستونکو د شفعه د ویرې د اخستلونه د منع کیدو احتمال نوهغه د مشاهدهې خلاف دې ترننه پورې د امت په شرکاء کښې دا خستلو خرڅولو سلسله جاری اوساری ده او هیڅ کله دا احتمال جواز شفعه د دې نه مانع جوړ نه شو. (۴)

په شفعه کښې د فقهاؤ د مذاهبویان: په دې خبره خواتفاق دې چه په غیر منقوله څیزونو کښې شفعه کیدې شی لکه زمکه باغونه وغیره اوس پاتې شوه دا خبره چه په منقوله څیزونو کښې هم شفعه دانر کیدې شی او که نه؟ نو د جمهور علماء ائمه اربعه د مشهورو روایاتو مطابق که د

(۱) المغرب: ۴/۸۱ طلبة الطلبة فی الاصطلاحات الفقیه الامام نسفی رحمته الله ص: ۲۵۳.

(۲) الدر المختار مع المختار: ۲۱۶/۶.

(۳) هداية مع فتح القدير كتاب الشفعة: ۲۹۴/۸.

(۴) المغنی لابن قدامة المقدسی رحمته الله ۱۱۹۴/۲ علاء السنن: ۵/۱۷.

(۵) حواله بالا مع زیاده سیره.

زمکې تابع شی او په دې کښې شفعه اوکړې شی یعنی ضمناً او تبعاً خو جائزده او بالاستقلال جائز نه ده لکه په تعمیر او ونوکښې د زمکې تابع کیدو سره شفعه کولې شی انفراداً تعمیر یا ونوباندې شفعه نه شی کیدې. (۱)

عطاء بن ابی رباح رضی الله عنه فرماني چې په هر خیز کښې شفعه کیدې شی که عمارت وی او که ونې وی او هم دغه د امام مالک رضی الله عنه هم وپروایت دې امام احمد بن حنبل رضی الله عنه فرماني په منقولاً کښې صرف په حیوانات کښې عقد شفعه کولې شی او بل په هیڅ خیز کښې نه شی کیدلې. (۲)

په منقوله خیزونو کښې د شفعه باره کښې د فقهاؤ مذاهب - بیا د شفعه مستحقین درې قسمه دی ① شریک فی نفس المبیع ② شریک فی حق المبیع ③ جار - اتمه ثلاثه فرماني چې د جار (ګاونډی، دپاره هیڅ حق شفعه نشته امام ابوحنیفه سفیان ثوري ابن ابی لیلی وغیرهم رحمهم الله فرماني چې شریک فی نفس المبیع مقدم دې. که چرې دې د شفعه دعوی پرېږدي نو بیا شریک فی حق المبیع او که چرې دې ئی هم پرېږدي نو ګاونډی او همسایه به حقدار وی. (۳)

دلیل فریق اول: کوم حضرات چې د جار د شفعه انکار کوی هغوی د جابر بن عبدالله رضی الله عنه حدیث مذکور فی الباب نه استدلال کوی. قضی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم بالشفعة فی کل مال یمسک فاذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة. (۴)

یعنی حضور پاک په هر هغه خیز کښې د شفعه حکم ورکړو دکوم تقسیم چې نه وی شوې کله چې حد بندی اوشی او لارې جدا جدا شی نویایه شفعه پاتې نه شی نوددې حدیث مذکور نه دا حضرت استدلال کوی چې صرف شریک فی نفس المبیع یا شریک فی حق المبیع ته د شفعه حق حاصل دې او جارت ته د شفعه حق حاصل نه دې.

دا حضرات فراني چې د شفعه حق د قیاس خلاف ثابت شوې دې ځکه چې په دې کښې د بل په مال باندې جبراً او د هغه د رضانه بغیر ملکیت حاصلول لازم راځی او ښکاره خبره ده چې دا امر د مقتضی قیاس خلاف دې. نو شریعت په دې کښې صرف د هغه جائیداد په حق کښې د شفعه

(۱) إرشاد الساری: ۵/۳۱۴ فتح الباری: ۵۵۱/۴.

(۲) حواله بالا.

(۳) المغنی لابن قدامة: ۵/۱۹۴ عمدة القاری: ۷۲/۱۲.

(۴) وأخرجه البخاری ایضاً فی البیوع باب بیع الشریک من شریکة رقم: ۲۲۱۳ وباب بیع الارض والدور والمعروض مشاعاً: ۲۲۱۴ وفي الشركة باب الشركة فی الاصلین: ۲۲۹۵ وباب إذا قسم الشركاء الدور أو غيرها: ۲۴۹۶ وفي الحیل باب الهبة والشفعة: ۶۹۷۶ وأخرجه مسلم: ۱۶۰۸ فی المساقاة باب الشفعة والترمذی: ۱۳۷۰ فی الاحکام باب إذا حدت الحدود فلا شفعة: ۱۳۶۹ فی الاحکام باب الشفعة للغائب: ۱۳۱۲ وفي البیوع باب ما جاء فی أرض المشترك یرید بعضهم بیع نصب بعض وأبو داود: ۳۵۱۴. فی البیوع باب فی الشفعة والنسائی: ۴۶۵۰ فی البیوع باب بیع المشاع: ۷۰۵۰ باب الشركة فی الرباع و: ۴۶۰۷ باب ذکر الشفعة وأحكامها.

حق باقی پاتې اوساتلو کوم چه غیر تقسیم شوې دي لېذا دا حق به د شریعت پورې محدودوی او شفعه جوار د غیر مقسوم د جانیداد په معنی کښې نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او مؤونت او په مصالحه باندې په هغه صورت کښې لازم راځي کله چه په اصل یعنی ملکیت کښې شرکت وی د فرع د صورت به اعتبار نه وی یعنی چه ملکیت تقسیم شوې وی نو صرف د گاوند د وجې نه به د شفعه حق نه حاصلیږي.

د کلام خلاصه داشوه که چېرې شریک فی الملك ته د شفعه حق ور نه کړې شی نو د یواجنې خریدار په صورت کښې به په بائع باندې د تقسیم مصارف او مشقت لازم راشي چه په هغه به یو یوچ ثابت شي لېذا شریک ته د شفعه حق ورکړې شو چه بائع د تقسیم د مصارف د مشقت نه بچ شي لېذا د جوار یعنی گاوند په وجه به د شفعه حق نه ثابتیږي (۱).

دلیل فریق ثانی: دا حضرات د ابورافع رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوي الجار أحق بشفعه (۲) قوله: بشفعه س او ص دواړو سره نقل دي. (۳) گاوندی به د خپل نیزدیکت د وجې نه د شفعه زیات حقدار دي.

د حضرت امام شافعی، علامه بغوی او علامه خطابی رحمهم الله اشکال: دا حضرات فرماني چه د حدیث ابی رافع رضی الله عنه نه د شفعه په جواز باندې استدلال کول صحیح نه دی ددې دپاره چه اول خوددې حدیث مطلب د اکیدې شي چه د جار نه مراد هم شریک وی ځکه چه اکثر شریک هم په گاوند کښې اوسیږي او بل دا مطلب هم کیدې شي چه هغه گاوندی د خپل نیزدیکت د وجې نه ددې خبرې زیات حق لري چه د هغه خیال اوساتلې شي په هغه صدقه اوکړې شي او هغه سره ښه سلوک اوکړې شي. (۴)

جواب: خوددې حضراتو د اتوجیح صحیح نه ده ځکه چه د حضرت ابورافع رضی الله عنه ددې روایت بعض طریق کښې د الجار أحق بشفعته الفاظ نقل دی لکه چه دامام شافعی رحمته الله علیه کتاب اختلاف الحدیث کښې هم دغه روایت نقل دي. (۵) دغه شان مسند احمد سنن ابی داؤد اوسنن ترمذی په روایت کښې دی چه جار الدار أحق بالدار (۶) دغه شان د خطابی رحمته الله علیه او بغوی رحمته الله علیه

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۷/۵ - ۶

(۲) واخرجه البخاری ایضاً رقم: ۲۹۷۷ فی الحبل باب فی الهبة والشفعة و: ۶۹۸۰ باب احتیال العامل لیهدي له، وأبو داؤد: ۳۵۱۶ فی البیوع باب الشفعة والنسائی: ۴۷۰۶ فی البیوع باب ذکر الشفعة وأحكامها.

(۳) تحفة الباری کتاب الشفعة: ۹۴/۳.

(۴) إرشاد الساری: ۵/۲۱۶ - ۲۱۷.

(۵) کتاب اختلاف الحدیث مع کتاب الم: ۵/۴ دارالمعرفة بیروت.

(۶) أخرجه احمد رحمته الله علیه ۱۲، ۵/۸، ۱۷، ۱۸ وأبو داؤد کتاب البیوع باب فی الشفعة حدیث رقم: ۳۵۱۷ والترمذی فی کتاب الاحکام باب ما جاء فی الشفعة حدیث رقم: ۱۳۶۸.

داتوجیه چه د جارج حق د قرب د وجبوی او تاسوهغوی سره صله رحمی کوئی اوښه سلوک کوئی صحیح پاتې نه شو

د احنافو د طرف نه یوبل جواب - د احنافو د طرف نه یوبل جواب داور کولې شی چه احق د اسم تفضیل صیغه ده اود اسم تفضیل د صیغې د استعمال قاعده داوی چه مفضل دمفضل علیه سره په نفس فضیلت کښې شریک گنرلې شی نوچه کله چه د شریک شفعه زیات حقدار شو نوڅوک داسې هم پکار دې چه د ده برابر حقدار نه وی بلکه دهغه حق کم وی اوس ښکاره خبره ده چه هغه جار یعنی گاونډی کیدې شی اوکه چرته دجار نه ستاسود قول موافق شریک واخستې شی نویا په دغه صورت کښې دکم حق لرونکی تعیین به ستاسو د پاره گران شی په دې وجه به داسې وینا کیزې چه دې نه مراد هم جار دې

بعینه هم دغه اعتراض د شوافع د طرفه په احنافو باندې هم کیدې شي که چرې جار مراد واخستې شی نویا به مطلب وی چه د جارج حق زیات دې نویا هغه څوک دې چه د ده نه ئی حق کم دې (۱)

د احنافو د طرف نه ددې دا جواب ورکړې شوې دې چه الجارج حق بسقهه معنی داده چه هغه جار کوم چه نيز دې دې دخپل نيز دیوالی د وجې نه د جاربعید په مقابلې کښې زیات حق لري یعنی جاربعید ته به د شفعه حق نه شی ورکولې بلکه جار قریب ته به دهغه د قرب د وجې نه د شفعه حق ورکولې شی. بهر حال دلته اوس مقابلې د یوجار د بل جار سره اوشوه تاسو خوشریک مراد اخستې وو نوچه کله یوشریک ته تاسو احق وائې نو هغه دویم شریک څوک دې کوم چه احق نه دې

د احنافو د مذهب نور تائید او تاکید - ددې نه پس یوه خبره بله ده چه حضرت امام شافعی رحمته الله علیه د حضرت ابورافع رضی الله عنه د حدیث په تاویل کښې فرمائی چه دې نه مراد شریک دې. حالانکه که د ابورافع رضی الله عنه حدیث په تفصیل سره اوکتلې شی نو دهغې نه پخپله معلومېږی چه داهم د جارج مسئله وه نه چه د شریک اودا واقعه په تفصیل سره وړاندې راروانه ده.

د علامه ابن بطلان رحمته الله علیه اشکال - ابن بطلان رحمته الله علیه وغیره د ابی رافع رضی الله عنه د روایت باره کښې دا ونیلې دې چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما دواړه په یو کور کښې شریک وو (۲)

د علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله علیه جواب - ابن منیر مالکی رحمته الله علیه فرمائی چه د حدیث د ظاهره دا معلومېږی چه د حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما معامله د شرکت نه وه. داسې څه خبره نه وه لکه چه په یو کور کښې دوه رونه شریک وی په یو یو جزء کښې په دواړو کښې شرکت وی بلکه هلته خوداسې صورت حال وو چه د حضرت سعد رضی الله عنه خان له مکان وواود حضرت ابورافع رضی الله عنه دوه کمرې جدا اومستقل وې نو دهغوی حیثیت د جارجو هغوی شریک گنرل صحیح نه دی (۳)

(۱) إرشاد الساری: ۲۱۶/۵.

(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطلان: ۳۸۰/۶.
(۳) المتواری علی تراجم أبواب البخاری للشيخ ناصر الدين احمد بن محمد المعروف به ابن المنير السكندري ص: ۲۵۲.

ددې نه هم ډیره واضحه خبره داده چه علامه عمر بن شیبه رضی اللہ عنہ په تاریخ مدینه کنېې دا نقل کړی دی چه حضرت سعد رضی اللہ عنہ د ابورافع رضی اللہ عنہ نه دوه کورونه اخستل غوښتل کوم چه د حضرت سعد رضی اللہ عنہ دمکانونو بالکل مخې ته واقع وو او دا مسجد نبوی علی صاحبها الف الف الصلوة والسلام نبی طرف ته عمارت وو په هغې کنېې د حضرت سعد رضی اللہ عنہ مکانات هم وو او د حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ هم دوه مکانات وو او هغه د حضرت سعد رضی اللہ عنہ دمکانونو مخې ته وو او په مینځ کنېې لس گزه فاصله وه ^(۱) په داسې صورت کنېې دلته د شرکت خبره څنگه صحیح کیدې شی.

بل ددې نه هم واضحه یو روایت امام نسائی او امام ابن ماجه رحمهما الله نقل کړی دی په هغې کنېې دی چه یوسړی اوونیل یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما سره یوډ زمکه ده په کومه کنېې چه څوک شریک نشته او په کومه کنېې چه یوسړی ته د تقسیم څه حق هم حاصل نه دی او البته دا خبره ده چه هغې سره په گاوندۍ کنېې مکانات شته نو حضور پاک او فرمائیل الجار احق بسقېه ^(۲)

دلته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خالص د جاري په سلسله کنېې دا حدیث ارشاد فرمائیلي دي. بیا دا وئیل چه حدیث مذکور په شریک باندې محمول دي صحیح نه دی. پخپله امام بخاری رحمته الله علیه دا واقع وړاندې نقل کړی او ددې نه هم دا خبره په واضحه توگه معلومېږي چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی اللہ عنہ د یو بل شریکوال نه وو بلکه د یو بل گاوندیان وو.

د فریق اول دلیل قیاسی جواب او الزامی دلیل: او ددې حضراتو د دویم دلیل جواب دادې چه د گاوندۍ ملکیت دخپل یعنی دخیردار د ملکیت سره په داسې طریقه سره متصل شوي دي چه دا اتصال اوس مستحکم او دائمی دي. د کرایه دار یا عاریت باندې اخستونکی اتصال په شان د عارضی او محدود وخت د پاره نه دي. لهذا مالی معاوضی موجود کیدو په صورت کنېې به جارتو د شفعه حق حاصل وی. په دې صورت باندې قیاس کولوسره د شریعت حکم وارد شوي دي یعنی د غیر تقسیم شده جائیداد شریک ته چه څنگه د شفعه حق حاصل دي دغه شان به جارتو هم حاصل شی ځکه چه د غیر تقسیم شده جائیداد د شریک د پاره د تقسیم مشقت او د مصارف کنېې د شفعه حق په خیال کنېې ساتلي شوي دي. دغه شان د گاوندۍ په حق کنېې د خیردار اتصال سره ممکنه ضرر او نقصان خیال ساتلوسره د شفعه د حق جواز په ځانی ساتلي شوي دي.

ددې وجه داده چه د ملکیت هم دا صفت یعنی دائمی اوبه استحکام سره اتصال په دې وجه په شریعت کنېې سبب گرځولې شوي دي چه د گاوندۍ د ضرر او نقصان ازاله او کړې شی ځکه چه هم گاوندۍ د ټولو ضررونو او جنگونو اصل بنیادوی لکه چه په عامو خلقو کنېې دا خبره مشهوره ده او شفیع ته د شفعه حق ورکولوسره د خرڅ شوی جائیداد مالک جوړولوسره د

(۱) فتح الباری: ۵۵۲/۴.

(۲) اخرجه النسائی فی باب ذکر الشفعة واحکامها حدیث رقم: ۴۷۰۷ وابن ماجه فی أبواب الشفعة باب الشفعة بالجوار.

حدیث رقم: ۲۴۹۶.

فساد بنیاد ختمول ډیره مناسب خبره ده. ددې ډپاره چه اصل یعنی شفیع دهغه د پلار نیکه په زمکه باندې پریشان کولوسره اخواکول د ضرر اونقصان ډیر واضح او قوی صورت دې یعنی د دې ضرر او تکلیف نه د بچ کیدلو دوه صورتونه دی یو دا چه گاوندی ته اوونیلې شی چه تاته د جائیداد د نوی اخستونکی د اتصال نه ضرر دې لهذا ته دخپل پلارنیکه زمکه پرېږده اوبل چرته لار شه دویم صورت دادې چه گاوندی ته د شفعه حق ورکړې شی چه دنوی خریدار په خانی هغه پخپله داجائیداد واخلی اودمضرت نه بچ شی نودعقل او هوبنیار توب تقاضا هم دغه ده چه رومیې صورت اختیار کړې شی اوگاوندی پریشان نه کړې چه دخپل پلارنیکه خانی پرېږدی ځکه چه په دې کنبې دهغه ټول نقصان دې بلکه هغه له د شفعه حق ورکولوسره دهغه دا ضرر اونقصان پوره کیدلې شی. (۱)

اوترکومی چه ددغه حضراتو د تقسیم دمشق او مصارف شفعه د علت گرځولوتعلی دې هغه صحیح نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او ضرر خومشروع دې یعنی د شریعت د طرف نه یونایت شوې امر دې. د شرکاؤ نه دهریو حصه تقسیم کولوسره چه هغه ته ورکړې شی نودا خیزددې خبرې علت نه شی جوړیدې چه بل سرې هم په ضرر اونقصان کنبې اخته کړې شی. بلکه د شفعه اصل علت دادې چه دشفیع جائیداد کوم سره چه دهیمشه نه متصل دې که غواړی نو مالی معاوضه دې ورکولوسره حاصل کړی اوخپل متصله جائیداد سره دې یوځانی کړې دې ډپاره چه د مضرت اونقصان هغه اند بیننه باقی پاتې نه شی. (۲)

یواهم اشکال: بیایوسوال داپاتې کپړی چه دحضرت جابر رضی الله عنه په حدیث کنبې خو صفا دی فاذا وقعت الحدود بینهم فلا شفعة یعنی کله چه حد بندی اوشی اولارې جدا جدا شی نویابه د شفعه حق پاتې نه شی.

جواب: ددې اعتراض جواب دادې چه کله تقسیم واقع شی اولارې جدا کړې شی نود شرکت د وجې نه چه کوم د شفعه حق حاصل وو هغه ختم شو. په دې سره د گاوندی دحق نفی مقصودنه ده. ددې نه علاوه دویمه خبره داهم ده چه دا کوم زیاتې دې فاذا وقعت الحدود الخ ددې په وقف اوریع کنبې اختلاف دې. امام احمد امام بخاری او ابو محمد بن حزم ظاهری رحمهم الله دا مرفوع گنړی لیکن ابن ابی حاتم رضی الله عنه دخپل پلار ابو حاتم رضی الله عنه نه دا نقل کوی چه دا موقوف دې مرفوع نه دې. (۳)

په دې کنبې لړشان اشکال داکپړی که چرته موقوف هم وی نوڅه اوشو احناف خو موقوف هم حجت گنړی. لهذا د حضرت جابر رضی الله عنه د حدیث هم حجت گنړل پکار دی. نوددې جواب دادې چه موقوف هغه وخت حجت گنړلې شی کله چه په مرفوع روایاتوسره دهغې تعارض نه وی

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۶/۷. بتفصیل.

(۲) المصدر السابق. بتفصیل.

(۳) عمدة القاری: ۲۲/۱۲.

اودلته خو الجار أحق بشفعه یا الجار أحق بشفعته یا جارب الدار أحق بالدار چونکه مرفوع روایات موجود دی په دې وجه به دا نه شی قبلولې. ددې تخریج هم په دې باب کښې تیر شوی دې.

حضرت انور شاه کشمیری رحمته الله د طرف نه یو بل جواب:- حضرت شاه رحمته الله فرماني چه په اصل کښې به د شفعه لفظ هم د شريك د پاره استعمالیدلو او جارتته هم دغه حق حاصل وو کوم چه به شريك ته حاصل وو لیکن دې ته به ئی شفعه نه سقب یا حق الجار ونیلو. نو په مذکوره حدیث کښې نفی د لفظ شفعه کپړی دحدود واقع کیدونه پس اود لارو جدا کیدونه پس به اوس یو شريك ته د شفعه حق حاصل نه وی او حق الجار به وی کوم چه په بل حدیث کښې په سقب سره تعبیر کړې شوي دي.^(۱)

۱- باب: الشفعة فی مال لم یقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

شفعه په هغه جائیداد کښې کپړی چه تقسیم شوې نه وی

یا چه کله حدود واقع شی نو شفعه باقی نه پاتې کپړی

ترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمته الله مقصد د جمهور علماؤ د مذهب موافق شريك فی نفس المبيع دپاره د شفعه اثبات دي.

[حدیث ۲۱۳۸ (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِالشَّفْعَةِ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقَسَّمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْهُدُودُ وَصُرِفَتِ الطَّرُقُ فَلَا شَفْعَةَ. (ر: ۲۰۹۹)

توجه:- حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه فرماني رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر هغه خيز کښې د شفعه حکم ورکړې دي دکوم تقسیم چه نه وی شوي کله چه حد بندی اوشی اولارې جدا جداشی نو بیا به شفعه پاتې نه شی.

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد بن مسریل بن مرعیل الاسدی ابوالحسن البصری رحمته الله دي. (م)

۲۲۸ هجری (۲)

عبدالواحد:- دا عبدالواحد بن زیات رحمته الله دي. (د)

(۱) فیض الباری: ۲۷۲/۳.

(۲) مرتخریجه فی هذا الباب.

(۳) کشف الباری: ۲/۲ الايمان باب من الايمان ان يحب الاخيه ما يحب لنفسه.

(۴) کشف الباری: ۳۰۱/۲ الايمان باب الجهاد من الايمان.

معمّر - دامعمر بن راشد رضی الله عنه دی (۱)

الزهری - دامحمد بن مسلم بن شهاب الزهری رضی الله عنه دی (۲)

ابوسلمه - داابوسلمه بن عبدالرحمن رضی الله عنه دی (۳)

جابر - اود حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنه (۴) احوال تیرشوی دی

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت - دحدیث ترجمه الباب سره مناسبت بالکل واضح دی.
حدیث مذکورده سره متعلق د فقهی مسائلو بحث په تفصیل سره تیرشو.

۲- باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

وَقَالَ الْحَكَمُ إِذَا أذنَ لَهُ قَبْلَ الْبَيْعِ فَلَا شَفْعَةَ لَهُ.

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ مَنْ بَيَعْتَ شَفْعَتَهُ وَهُوَ شَاحِدٌ لَا يَغْتَرُّهَا فَلَا شَفْعَةَ لَهُ.

د بیع نه وړاندې په شفیع باندې شفعه پیش کول او حکم رضی الله عنه وائی چه که شفیع د بیع اجازت ورکړو د بیع نه وړاندې نوییابه دغه د شفعه حق پاتې نه شی اوشعبي رضی الله عنه وائی که چرته جانید ادرخ کړې شو اوشفیع هلته موجود وو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نو د شفعه حق لاړو.

د ترجمه الباب مقصود اود فقهاو د اختلاف بیان - امام بخاری رضی الله عنه دلته دا مسئله بیانوی که یو سړې خپل مکان خرڅول غواړی او بل سړی ته په دغه مکان باندې د شفعه حق حاصل دی نو دغه خرڅونکی له پکار دی چه اول خپل دی گاونډی یا شریک ته نی مخکینې پیش کش اوکړی چه زه دا مکان خرڅول غواړم که چرته ته نی اخستل غواړی نو واخله اوس که چاد شفیع په وړاندې خپله معامله پیش کړه اوهغه اخستلو ته تیار نه شو بیا مالک هغه خرڅ کړو نو د دې بیع نه پس که شفیع په دې کینې دخپلې شفعه حق دانرکول غواړی نو دانرکولې شی که نه؟ په دې مسئله کینې اختلاف دی. سفیان ثوری حکم بن عتیبه ابو عبید ابوخیثمه رحمهم الله او په یور وایت کینې امام احمد بن حنبل رضی الله عنه فرمانی چه کله شفیع اجازت ورکړو بیا د شفعه حق ختم شو او امام ابوحنیفه امام شافعی او امام مالک رحمهم الله فرمانی د شفعه حق خود بیع نه روستووی او په مسئله مذکورده کینې مالکانو د بیع نه اول اجازت واخستو نوکیدې شی چه اول دغه دا رانی نه وی او اوس چه بانع مکان خرڅ کړې دی دده رانی بدله شوه اود شفعه حق خو د بیع نه پس حاصلیږی نوکه اوس دغه شفیع د شفعه دعوی کول

(۱) کشف الباری: ۱/۴۶۵ بدء الوحی.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶ بدء الوحی.

(۳) کشف الباری: ۲/۳۲۳ باب صوم ورمضان احتساباً من الايمان.

(۴) کشف الباری: ۴/۳۵ کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء إلا من المعرجین.

غوازی نوکولی شی اودامکان آخستی شی. (۱) دامام احمد رحمته اللہ علیہ ہم دویم روایت ہم دغه دی کوم موفق الدین ابن قدامة رحمته اللہ علیہ به مغنی کنی نقل کرې دې او ویلی دی چه دامام احمد رحمته اللہ علیہ ظاهری مذهب هم دغه دې. (۲) لکه چه انمه اربعه به دې متفق شوی دی که اول نی اجازت ورکړو نوذ بیع نه پس هم شفیع ته دشفعه حق دائرکولی شی.

امام بخاری رحمته اللہ علیہ به دې مسئله کنی د فریق اول هم خیال معلومیرې یعنی چه کله شفیع اجازت ورکړې وو نوذ شفعه حق ختم شو اوس د بیع نه پس هغه ته د شفعه حق دائر کولو اجازت نشته. ځکه چه امام بخاری رحمته اللہ علیہ دلته کوم آثار نقل کرې دی وقال الحكم الخ یعنی حکم بن عتیبه رحمته اللہ علیہ فرمائی چه که شفیع دبیع اجازت ورکړو د بیع نه وړاندې نویابه د هغه د شفعه حق پاتې نه شی. وقال الشعبي رحمته اللہ علیہ الخ امام شعبی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه که جانید ادریخ کرې شو اوشفیع هلته موجودوو او هغه څه اعتراض اونه کړو نوذ شفعه حق لږو. ددې آثارونه امام بخاری رحمته اللہ علیہ د فریق اول تائید طرف ته اشاره کوی. (۳)

یوه بله اختلافی مسئله: دامام شعبی رحمته اللہ علیہ د اثر نه داهم معلومیرې چه شفیع ته فوراً د شفعه حق دائرکول پکار دی. که هغه د بیع دعلم کیدونه پس تاخیر کوی نوذ هغه د شفعه حق به باطل شی په دې مسئله کنی اختلاف دې. چه شفیع دې د بیع علم کیدو سره د شفعه دحق دعوی اوکړی یا هغه ته د تاخیر هم حق حاصل دې. امام ابوحنیفه رحمته اللہ علیہ فرمائی چه فی الفور د شفعه دعوی دائرکول پکار دی ځکه چه الشفعة لمن واثبها (۴) یعنی شفعه هم ددې دپاره وی چه د مواثبات طلب کوی او فوری توگه د شفعه حق غوښتلو دپاره اودیرې. والشفعة كحل العقال. (۵)

دغه شان که چاته معلومه شوه چه د مکان سودا شوې ده او هغه سستی اوکړه اوفوری نی د شفعه دعوی اونه کړه نو هغه مکان به هغه ته نه ملاویرې. بل د شفعه حق یو کمزورې حق دې چه داعراض کولوسره باطل کیږی لهذا فوری مطالبه او قیام شهادت دواړه به لازم وی دې دپاره چه معلومه شی چه د هغه په شفعه کنی رغبت دې او هغه داعراض نه کار نه اخلی ځکه چه هغه د قاضی په عدالت کنی د شفعه د مطالبه د ثبوت ضرورت هم دې اود دغه احتیاج او

(۱) المغنی لابن قدامة رحمته اللہ علیہ ۱۲۳/۲.

(۲) حواله سابق.

(۳) لامع الدراری: ۱۵۳/۶.

(۴) قال الحافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فی الدراری فی تخريج أحادیث الهدایة: ۲۰۳/۲ حدیث الشفعة لمن واثبها لم أجده وإنما ذكره عبدالرزاق من قول شريح رحمته اللہ علیہ وكذا قال الحافظ الزيلعي رحمته اللہ علیہ فی نصب الراية: ۱۷۶/۴ وقال ابن الملقن رحمته اللہ علیہ غريب (یعنی لا یعلم من رواء كما قال فی المقدمة) (خلاصة البدر المنير: ۱۰۲/۲).

(۵) أخرجه ابن ماجه: ۸۳۵/۲ کتاب شفعه باب طلب الشفعة الحديث: ۲۵۰۰ واليزار كما فی نصب الراية: ۱۸۶/۴ کتاب الشفعة باب طلب الشفعة والبيهقي رحمته اللہ علیہ ۱۰۸/۶ کتاب الشفعة باب فی مسائل الشفعة والخطيب فی التاريخ: ۵۷/۶.

ضرورت د ختمول د گواهنی نه بغیر ممکن نه دی (۱) او هم دغه یعنی د شفعه فوری دعوی کول، دامام احمد رحمته الله علیه منصوص قول دې او دامام شافعی رحمته الله علیه هم یو قول داسې دې او دویم قول د امام شافعی رحمته الله علیه او یو قول د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه دادې چه فوری دعوی د شفعه دائر کول ضروری نه دی بلکه تراضی سره هم د شفعه دعوی دائر کیدې شي. دامام مالک رحمته الله علیه مسلک خو هم دغه دې چه فوری دعوی کول ضروری نه دی. په دې کښې د تراضی گنجانش شته لیکن هغه دا فرمائی چه که دومره موده تیره شي په کوم سره چه اندازه وی چه شفیع شفعه پرېخوډې ده بیا دهغي نه پس د شفعه دعوی نه شی کولې. (۲)

د تعلیقاتو تفصیل: حکم بن عتبه کوفی تابعی رحمته الله علیه تعلیق ابن ابی شیبه رحمته الله علیه په خپل مصنف کښې موصولاً ذکر کړې دې (۳) او هم دغه شان امام شعبی رحمته الله علیه عامر بن شراحیل کوفی تابعی رحمته الله علیه تعلیق هم ابن ابی شیبه رحمته الله علیه په خپل مصنف کښې موصولاً ذکر کړې دې. (۴)

[حدیث (۲۱۳۹)] حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ الْيَسُورُ بْنُ قُورَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى أَحَدِي مَنْكَبَيْ إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْنَةُ مَتَى يَنْتِي فِي ذَارِكٍ. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَتْبَاعُهُمَا. فَقَالَ الْيَسُورُ وَاللَّهِ لَتَبْتَا عَنَّهُمَا. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لَا أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ، مُتَجَمَّةٍ أَوْ مُقَطَّعَةٍ. قَالَ أَبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتَ بِهَا خَمْسِمِائَةَ دِينَارٍ، وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «الْجَارُ أَحَقُّ بِقَبِيهِ» مَا أُعْطِيتُكَهَا بِأَرْبَعَةِ آلَافٍ، وَأَنَا أُعْطِي بِهَا خَمْسِمِائَةَ دِينَارٍ. [۴۵۷۶، ۴۵۷۷، ۴۵۷۹، ۴۵۸۰]

حضرت عمرو بن شريد رحمته الله علیه فرمائی زه سعد بن ابی وقاص رحمته الله علیه سره ولاړ ووم په دې کښې مسور بن مخرمه رحمته الله علیه راغلو او هغه خپل لاس زما په يوه اوگه باندې کيخوډو په دې کښې ابورافع رحمته الله علیه هم راغلو چه د رسول الله صلی الله علیه و آله آزاد کړې شوې غلام دې هغه اوونیل اي سعده زما دواړه کمرې چه ستا په کور کښې دی واخله. سعد رحمته الله علیه اوونیل په خدائی قسم زه خوئی نه اخلم مسور رحمته الله علیه اوونیل چه هم خواکې ولاړو، په خدائی قسم دې هم ته به نی اخلي حضرت سعد رحمته الله علیه اوونیل (بياخو تيك ده مگر، زه د څلورو زرو نه زياتې نه درکوم او هغه هم په قسطونو

(۱) هداية شرح بداية المبتدى: ۷/۱۴.

(۲) بداية المجتهد ص: ۶۵۲ دار الكتب العلمية بيروت، المعنى لابن قدامة المقدسى: ۱/ ۱۲۰۰ بيت الفكار الدولية بيروت.

(۳) فتح الباری: ۴/ ۳۷ عمدة القاری: ۶۲/۱۰.

(۴) حواله سابق.

(۵) الحديث أخرجه النسائي رحمه الله تعالى في كتاب البيوع رقم: ۴۶۲۳ وأبو داود في كتاب البيوع رقم: ۳۰۵۱ وابن ماجة رحمه الله تعالى في كتاب الاحكام رقم: ۲۴۸۶ والامام أحمد رحمه الله تعالى في مسنده رقم: ۲۲۷۵۱، ۲۵۹۲۷ انظر كذلك في جامع الاصول الباب السادس في الشفعة رقم: ۴۱۹.

کنبی یا په یوخانی (د راوی شک دي) حضرت ابورافع رضی الله عنه او وئیل ماته خود دغه کور پنځه سوه دینار ملاوېږي (د کومې چه پنځه زره درهم جوړېږي، که چېرې ما د حضور پاک نه دانه وو اوریدلی چه گاونډی د خپل نیزدیکت د وجې نه زیات جق دار دي نو ما به تاته دا کور په څلور زره درهم کنبی هیڅ کله هم نه وودر کړې خصوصاً چه ماته دهغې پنځه سوه دینار ملاوېږي آخر حضرت ابورافع رضی الله عنه هغه کمرې حضرت سعد رضی الله عنه روکړو.

رجال الحديث

مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشیرین فرقد حنظلی رضی الله عنه دي. (۱)

ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملک بن عبدالعزيز رضی الله عنه دي. ددوی تذکره کتاب الحیض باب فصل الحائض راس زوجها وترجیلها کنبی تیره شوې ده.

ابراهیم بن میسرة:- دا ابراهیم بن میسرة الطائفی ثم المکی رضی الله عنه دي. ددوی تذکره کتاب الجبة باب الدهن للجهة کنبی تیره شوې ده.

عمرو بن الشرید:- دوی عمرو بن الشرید بن سويد الثقفی ابوالولید الطائفی رضی الله عنه دي استاذہ:- دوی رضی الله عنه د حضرت سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن عباس، حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنه او ابورافع رضی الله عنه (د رسول الله صلی الله علیه و آله آزاد کړې شوې غلام، بل د خپل والد محترم چه صحابي دي حضرت شرید بن سويد رضی الله عنه نه هم روایات نقل کوي.

تلامذه:- دوی رضی الله عنه نه ابراهیم بن میسرة طائفی بکیر بن عبدالله، صالح بن دینار، عبدالله بن عبدالرحمن بن یعلی، عبدالله بن عتبہ، عمرو بن شعيب، محمد بن میمون بن مسيکه وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوي. (۲)

احمد بن عبدالله عجلې رضی الله عنه فرماني: حجازی تابعی، ثقة. (۳) ابن جبان رضی الله عنه هم په خپل کتاب الثقات کنبی د دی تذکره کړې ده. (۴) حافظ ابی حجر رضی الله عنه فرماني ثقة (۵) سعد بن ابی وقاص:- حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده. (۶)

(۱) کشف الباری: ۴۶۱/۳.

(۲) تهذيب الكمال: ۶۳/۲۲.

(۳) الثقات: ص: ۴۲.

(۴) ۱۸۰/۵.

(۵) تقريب التهذيب ص: ۴۲۳ دار الرشيد سوريا.

(۶) کشف الباری: ۱۷۲/۲.

مسور بن مخزومه:- حضرت مسور بن مخزومه رضی اللہ عنہ ذکر کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس کنبی راغلی.

ابورافع:- حضرت ابورافع القبطی رضی اللہ عنہ ذنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم آزاد کړې شوې غلام دې. دهغوی رضی اللہ عنہ د نوم باره کنبی مختلف اقوال دی: بعض وائی ابراهیم اوبعض اسلم اوبعض ثابت وغیره وائی. (۱) د واقدی رضی اللہ عنہ قول دې چه دهغوی رضی اللہ عنہ انتقال دحضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ د شهادت نه څه موده پس مدینه منوره کنبی شوې. (۲) خو ابن حبان رضی اللہ عنہ نقل کړی دی چه د حضرت علی رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کنبی انتقال شوې. (۳)

نقل دادی چه هغوی رضی اللہ عنہ د حضرت عباس رضی اللہ عنہ غلام وو اوحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته هبه کړې وو بیا چه حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دحضرت عباس رضی اللہ عنہ د اسلام راوړلو خوشخبری ورکړه نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه آزاد کړو. (۴) هغوی رضی اللہ عنہ ذنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه اود عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ نه حدیث نقل کول.

تلامذه:- دهغوی رضی اللہ عنہ نه دهغوی څوئی رافع بن ابی رافع، عبیدالله بن ابی رافع، معتمر یا مغیره بن ابی رافع اوحسن بن ابی رافع او نمسی حسن بن علی بن ابی رافع صالح بن عبیدالله بن ابی رافع فضل بن عبیدالله بن ابی رافع بل دهغوی بی بی محترمه سلمی ام رافع روایات نقل کوی. بل حصین (د داؤد بن حصین پلار) متین بن ابی المغیره، سالم بن عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ سعید بن ابی سعید، سلیمان بن یسار شرجیل بن سعد، علی بن الحسین بن علی رضی اللہ عنہ عمرو بن شرید، محمد بن المنکدر او ابوسعید مقبری وغیرهم رحمهم الله نه احادیث نقل کړی دی. (۵)

حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمته الله ترجمه الباب قائم کړې وو باب عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیوع او په حدیث مذکور کنبی حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ فرمائی ای سعد رضی اللہ عنہ ته زما دواړه کمړې چه ستا په کور کنبی دی واخله نو په دې کنبی دحق شفعه د وجې نه د یوشریک د بل شریک مخې ته د بیع دپاره عرض کول دی. (۱)

تشریح:- هم ددې حدیث نه امام ابوحنیفه رحمته الله اودهغوی ملگری د گاونډی دپاره د شفعه په اثبات استدلال کوی. فریق مخالف تاویل کوی چه دلته شریک فی نفس المبیع مراد دې څکه

(۱) تهذیب الکمال: ۳۰۱/۳۳.

(۲) طبقات ابن سعد رحمته الله: ۷۵/۴.

(۳) نقات: ۱۷/۳.

(۴) طبقات ابن سعد رحمته الله: ۷۳/۴.

(۵) تهذیب الکمال: ۳۳/۳۰۱-۳۰۲.

(۶) عمدة القاری: ۷۳/۱۲.

چه حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ حضرت سعد رضی اللہ عنہ سرہ پہ دوو کورونو کنبی شریک وو پہ دی وجه هغه د
توونو وړاندې حضرت سعد رضی اللہ عنہ باندې ذکر وړځولو خبره اوکړه خود فریق مخالف دا
استدلال کول هه د حدیث د ظاهر سره رد کیرې ځکه چه په حدیث کنبی صفا دی چه حضرت
ابورافع رضی اللہ عنہ د حضرت سعد رضی اللہ عنہ په کور کنبی د دوو کمر مالک وو داسې نه وه چه د کور په یوه
حصه کنبی دواړه په مشترکه توگه باندې مالکان وو (۱)

۳- باب: أی الجوار أقرب

کوم یو ګاونډی ډیر نږدې دي (یعنی د شفعه زیات هقدار دي)

[۲۱۶۰] حَدَّثَنَا حُجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا شَيْبَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ
حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قُلْتُ يَا رَسُولَ
لَّهِ: إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَأَيُّهُمَا أَهْدَى قَالَ: «إِلَى أَقْرَبِيهِمَا مِنْكَ يَا بَأُ» [۲۴۵۵، ۵۶۷۴]

ترجمه - حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی ماوونیل یارسول الله! زما دوه ګاونډیان دي په دوی
کنبی اول زه کوم یو ته حصه (هدیه) اولیګم؟ حضور پاک اوفرمائیل د کوم دروازه چه تاسره
ډیره نږدې ده (۲)

د ترجمه الباب مقصد - دامام بخاری رحمته اللہ علیہ دا ترجمه په صفاتوگه په دې خبره باندې دلالت کوی
چه د شفعه الجوار قائل دي اوامام بخاری رحمته اللہ علیہ نه صرف دا ترجمه قایم کړې ده بلکه وړاندې
نی د حضرت عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا روایت هم نقل کړې دي چه ماوونیل یارسول الله! زما دوه
ګاونډیان دي زه په هدیه ورکولو کنبی کوم یو وړاندې کړم نو حضور پاک اوفرمائیل د کوم
دروازه چه ستادروازې سره ډیره نږدې ده د هغه حق مخکنبی دي (۳)

رجال الحديث

حجاج - دا حجاج بن المنهال السلمی الاتمطی رحمته اللہ علیہ دي (۴)

شعبه - دا شعبه بن حجاج رحمته اللہ علیہ دي (۵)

علی - دا علی بن المدینی رحمته اللہ علیہ دي (۶)

(۱) عمدة القاری: ۱۲/ ۷۴ فتح الباری: ۴/ ۵۵۲.

(۲) أخرجه البخاری أيضا فی الادب باب حق الجوار فی قرب الابواب وفی الهبة، باب بمن یدأ بالهدیه. وأخرجه
أبو داؤد رحمته اللہ علیہ فی سنن فی الادب. باب حق الجوار رقم: ۵۱۵۵ وانظر جامع الاصول: ۶/ ۶۴۰ رقم الحديث: ۴۹۲۳

(۳) إرشاد الساری: ۵/ ۲۱۷ مع اضعاف بسیره.

(۴) کشف الباری: ۲/ ۷۷۴.

(۵) کشف الباری: ۱/ ۴۷۸.

(۶) کشف الباری: ۳/ ۲۵۶.

شبابه - دا شبابه بن سوار رحمہ اللہ دی. ددوی تذکرہ کتاب الحیف باب الصلوٰۃ علی النفساء کنبی تیرہ شوی دہ

ابوعمران - دوی ابو عمران عبدالملک بن حبیب الازدی وبقال الکندی الجونی البصری رحمہ اللہ دی (۱)

اساتذہ - داسیر بن جابر، انس بن مالک، جندب بن عبداللہ البجلی، ابوفراس ربیعہ بن کعب الاسلمی، زہیر بن عبداللہ بصری، عبداللہ بن رباح الانصاری، عبداللہ بن صامت او ابوبکر بن ابی موسیٰ اشعری وغیرہ ہم رحمہم اللہ نہ ئی روایات نقل کری دی.

تلامذہ - ددوی نہ ابان بن زیدی العطار، جعفر بن سلیمان الضبعی، ابوقدامہ، حجاج بن فرافصہ، حماد بن زید، حماد بن سلمہ، سلیمان التیمی شعبہ بن حجاج اوصالح بن بشیر امری وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل کوی.

یحییٰ بن معین رحمہ اللہ فرمائی: ثقہ. (۱) ابوحاتم رحمہ اللہ فرمائی: صالح. (۲) محمد بن واسع رحمہ اللہ فرمائی: حسن الحدیث. (۳)

وفات - عمرو بن علی رحمہ اللہ وائی چہ دہغوی انتقال ۱۲۸ ہجری کنبی شوی. (۴) بعض وائی ۱۲۹ ہجری کنبی شوی. (۵) علامہ ابن حبان رحمہ اللہ فرمائی چہ ۱۲۳ ہجری کنبی شوی. (۶)

طلحہ بن عبداللہ - دا طلحہ بن عبداللہ بن عثمان بن عبید اللہ بن معمر التیمی رحمہ اللہ دی. (۷)

عائشہ - او دآم المؤمنین حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا (۸) تذکرہ تیرہ شوی دہ.

تشریح - یعنی بعض داسی ہم گاونڈی وی چہ دہغہ دکوردیوال ستاد کوردیوال سرہ لگیدلی وی خودہغہ دروازہ پہ مشرق اوستا دروازہ مغرب کنبی وی ہغہ بہ اقربہما پایانہ شی گرخولی بلکہ اقربہما پایانہ ہغہ وی دچا دروازہ چہ ستا دروازی سرہ نیزدی وی سرہ ددی کہ دہغہ

(۱) ددوی تفصیلی احوال و ذہارہ اوگورنی طبقات ابن سعد: ۲۳۸/۷ تاریخ البخاری الکبیرہ ترجمہ: ۱۳۳۰. تاریخ البخاری الصغیر: ۳۱۸/۱ ثقات لابن حبان رحمہ اللہ ۱۱۷/۵ تہذیب الکمال: ۲۹۷/۱۸ سیر اعلام النبلاء: ۲۵۵/۵.

(۲) الجرح والتعديل: ۵ والترجمہ: ۱۶۳۶.

(۳) حوالہ سابق.

(۴) المعرفة والتاریخ: ۲/۲۶۴.

(۵) تہذیب الکمال: ۲۹۹/۱۸.

(۶) ایضاً.

(۷) الثقات: ۱۱۷/۵.

(۸) کشف الباری: ۴۸/۲.

(۹) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

دیوال ستاد دیوال سره نه وی ملاؤشوی

دعلامه ابن بطال رحمته الله اشکال - علامه ابن بطال رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله دحضرت عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنہا روایت په دې باب کښې نقل کړې دې حالانکه ددې د شفعه الجوار سره څه تعلق نشته دلته خو حضرت عائشه رضی الله تعالی عنہا د هدیه د مسئلې تپوس کوی (۱)

د بخاری د نورو سراح رحمهم الله جواب :- دعلامه ابن بطال رحمته الله اعتراض صحیح نه دې ځکه چه امام بخاری رحمته الله دلته دا روایت ددې خودلو دپاره پیش کړې دې چه هغه جارد چاديوال چه ستا دیوال سره نيزدې دې خودهغه دروازه بل طرف ته ده اوستادروازه یوبل طرف ته اوستا اودهغه په درواز کښې مثلاً تقریباً د یو فوٹاگ فاصله ده نوده ته به په حق شفعه کښې ترجیح نه شی ورکولې بلکه دکوم سړی دروازه چه ستادروازې سره د پنځه یا لس گزه فاصلې باندې ده سره ددې چه دهغه دیوال اتصال ستادیوال سره نه وی نوهغه به ستا نيزدې گاونډی گرځولې شی. په دې وجه امام بخاری رحمته الله دا روایت دلته په ابواب شفعه کښې راوړلې دې اودا وینا کول چه ددې تعلق خو هدیه سره دې نوددې طرف ته خودهرا سوج متبادر کیږی لیکن دا امام بخاری رحمته الله چه دا روایت دلته ذکر کړې دې دا خوددې خبرې دخودلو دپاره دې لکه څنگه چه په هدیه کښې اقریهما باباً احق گرځولې شوې دې دغه شان دلته د شفعه په باب کښې هم دا احق گرځولې کیږی د چادر وازه چه ډیره نيزدې وی. (۲)

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت ای الجوار اقرب سره واضح دي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۳- کتاب الاجاره

ددې ځاني نه امام بخاری رحمته الله د اجارې د احکامو باره کښې بیان فرمائی. بعض نسخو کښې اجارات د جمع صیغې سره دي.

د اجاره لغوی اواصطلاحی تعریف :- اجاره فعالة په وزن باندې ده. لغتاً د اجرة اسم دې چه داجیر کرایه ته ونیلې شی (۱) صاحب د هدايه داجاره تعریف کړې دې: عقد يرد على المئتمن بعوض. (۲) یعنی اجاره هغه عقد دي چه په منافع باندې په عوض واقع کیږی. بعض حضراتو

(۱) شرح صحيح البخاری لابن بطال: ۲۸۲/۶.

(۲) فتح الباری: ۴/۶۵۴.

(۳) الهدایه مع شرحه البنایه: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

(۴) الهدایه مع شرحه البنایه: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

تعریف کړې دې تملیک المنافع بعوض. (۱) یعنی اجاره دمنافع په عوض مالک جوړول دی. اوبعض حضرات وائی بیه منفعة معلومة باجر معلوم یعنی اجاره معلومه منافع په اجرت معلوم باندې خرڅولوته وائی علامه عینی رحمته الله فرمائی وهذا احسن. (۲)

د اجاره ثبوت. اجاره دقرآن مجید نه هم ثابت ده. (۳) **إِنْ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرَ الثَّوِيَّ الْأَمِينُ** (۴) (۵) یعنی بیشکه ښه نوکر کوم چه ته ساتل غواړې هغه دې چه زور اور وی او امانت دار وی. اودامت په دې باره کښې اجماع هم ده چه اجاره جائز ده. (۶)

اود احادیث نبویه علی صاحبها الصلوة والسلام نه هم ددې ثبوت دې لکه چه روایات وړاندې راځی. او قیاساً اجاره ناجائز معلومیری ځکه چه په دې کښې معقود علیه منفعت دې کوم چه د عقد په وخت کښې موجود نه وی اود یو راتلونکی وخت والاخیز طرف ته دتملیک اضافت کول صحیح نه دی. ځکه چه شی معدوم د عقد محل نه وی. (۷)

خو شریعت مطهره د خلقو د ضرورتونو د وجې نه عقد اجاره جائز څرځولې ده. (۸) بعض وخت سړې خپل کار پخپله نه شی کولې د بل ضرورت پېښیږی او بل سړې په مفت کار کولو باندې نه تیاریږی په دې وجه ددې اجازت پکار دې چه یو سړې بل ته اجرت ورکړی او خپل کاریږی او کړی. داسې هم ونیلي کیدې شی چه فقراء د مال محتاج وی او غنیان د اعمالو محتاج. اوس که چېرې اجاره جائز نه وه نو خلقوته به دهغوی ته به د ژوند په مصالح کښې سخت مشکلات پېښیدل.

صرف عبدالرحمن بن الاصب چاچه په ماقبل کښې شفعه ته هم ناجائز و نیلی وو هغه دې اجاره ته هم ناجائز وائی لیکن دهغه د اختلاف هیڅ اعتبار نشته. (۹)

۱- باب: استأجار الرجل صالح

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: **﴿إِنْ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرَ الثَّوِيَّ الْأَمِينُ﴾** / القصص: ۲۶. وَالْحَازِنِ الْأَمِينُ. وَمَنْ تَعَمَّلَ مِنْ أَرَادَةٍ.

(۱) قال البيضاوي في الحدود والاحكام ص: ۹۶ من امش طلبه الطلبة للامام نسفي رحمته الله ص: ۲۶۱.

(۲) عمدة القاري: ۷۷/۱۲.

(۳) القصص: ۲۶ او گورثی الجامع الاحكام القرآن للقرطبي: ۲۴۱/۱۳ وفيه: دليل على أن الاجارة كانت عندهم مشروعة معلومة وكذا لك كانت في كل ملة وهي من ضرورة الخليقة. ومصلحة الخلطة بين الناس.

(۴) بداية المجتهد ص: ۶۱۶.

(۵) هداية شرح بداية المبتدى: ۲۶۸/۶.

(۶) المصدر السابق.

(۷) الفنى لابن قدامة: ۱۲۴۵/۲.

نیک سړې په اجرت ساتل، او د الله تعالی ارشاد، بیشکه ښه ملازم کوم چه تاسو ساتل غواړئ هغه دې چه زور آور او امانت دار وی. او د امانت دار خازن بیان او دهغه سړی بیان چه خواهش مند (طلب گار، عامل جوړنه کړی.

ترجمه الباب مقصد: علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله فرمائی چه په اصل کښې امام بخاری رحمته الله د و هم خاتمه کول غواړئ او هغه دا چه نیک سړې خو قابل تعظیم او تکریم وی او قابل تعظیم او تکریم سړې اجیر ساتل دهغو د اکرام خلاف دې. د دې دپاره امام بخاری رحمته الله دا ترجمه الباب قایم کولو سره د انسانی چه په اجاره باندې کار اخستل اهانت نه دې اونه د اکرام خلاف دې. د ا هم و نیلی شی چه امام بخاری رحمته الله په اصل کښې داخودل غواړئ چه اجیر نیک او طاقتور سړې ساتل پکار دی. ځکه چه که هغه نیک نه وی نو خیانت به کوی او مال به ضائع کوی او اکثر هغه سړی پسی لگیدي هم وی او چه طاقتور وی نو خپل کار به په پوره طریقه سره سرته رسوی قوله تعالی: «إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ: مختصر پيس منظور: حضرت موسی په غیبی القاء سره دمصر نه مدین ته روان شو او چه کله مدین ته نژدې شو نو په یو کوهی باندې نئ گنډه او مجمع اولیدله او دوه عزت دارې ښځې خپلو خپلو سره یو طرف ته ولاړې وې او د څاربانانو خپلو څاروویاندي اوبه څکولو وتللو په انتظار کښې ولاړې وې. حضرت موسی په هغوی باندې رحم راغلو او اوبه نئ راوویستی او دهغوی خپلو باندې اوڅکولې او بیایود سوری ځانی کښې کیناستو خپل رب سره نئ مناجات کول او دغه جینکو طرف ته نئ هیڅ خیال اونه کړو. دواړو جینکو دامنظر په خپلو سترگو باندې اولیدلو ځوان او طاقتور خوداسې دې چه کوم یو کانړې لس کسان سړی او جتوی هغه په یواځې ځان باندې اخواکړو او د امانت دیانت او پاک دامننئ حال نئ دادې چه زمونږ امداد خوښی او کړو مگر زمونږ طرف ته نئ سترگې او چتولوسره هم اونه کتل. او بندگنئ د احوال دې چه د الله تعالی نه په دعا او زارنئ کښې وریدوب دې. کور ته راغلې او خپل بوډا پلار حضرت شعیب رحمته الله ته نئ ټوله قصه بیان کړه. حضرت شعیب رحمته الله حضرت موسی رحمته الله راوغوښتلو. حضرت موسی د پیدائش نه تر دغه وخته پورې خپل ټول حال هغوی ته واورولو. حضرت شعیب رحمته الله هغه ته تسلی ورکړه چه وریر به مه ته د ظالمونو نه خلاص شوې روستو د حضرت موسی رحمته الله دلونونه یوې اووئیل دکومې نوم چه صفورا وو. اې زمونږ پلاره دا خپل نوکر اوساته دې دپاره چه زمونږ خپلئ څره وی. بیشکه ښکلی اجیر او نوکر هغه سړې دې چه مضبوط او طاقتور وی او امانت داروی. د طاقت او تکره والی خوښی د احوال دې کوم کانړې چه به ډیرو سړو نه شو او چتولئ دې سړی هغه یوازې ځان له ډیر په آسانئ سره اوچت کړو اخوانئ کیخودو او د امانت نئ د احوال دې چه دې سړی ماته ځان پسی شاته دتلو اووئیل چه ما پسی بشاشاته راخه او په ژبه راته لارښایه او په چا کښې چه دا دوه خصلتونه وی یعنی طاقت او امانت هغه به ښه خدمت کوی. (۱)

ترجمة الباب ذ دویم جزء مقصد: قوله: (الخالن الامین ومن لم يستعمل من اراده) دا دترجمه الباب دویمه حصه ده اوددی دوه اجزاء دی اوبیا امام بخاری رحمته الله ددی دواړو اجزاو دپاره یو یوحديث پیش کړی

په دې کښې امام بخاری رحمته الله دا ښانی چه که یوسړې خپل خان د اجیر جوړیدلو دپاره خپل خان پیش کړی او بل سړې هغه د اجیر ساتلونه انکار او کړی نو ددې اصل هم په سنت کښې موجود دې خودا خیره په ذهن کښې اوساتی چه دا څه قاعده او کلیه نه ده اکثر داسې کیږی چه سړې خپل خان وړاندې کوی نو ددې خبرې ضرورت داعی ته وی چه دې اجیر اوساتی. تاسو ته د څه کار دپاره د اجیر ضرورت شته اوس تاسو ته نه ده معلومه چه کوم یوسړې د دې کار دپاره موزون او فارغ دې نو که چرې په داسې صورت کښې اجراء خپل خان پیش کړی نو تاسو ته دهغه د اهلیت او آمادگنی هم اندازه کیدې شی. (۱)

اوبیا یوسف عليه السلام پخپله درخواست کولو سره د مالیات کار په خپله ذمه واخستو. (اجعلني على خزائن الأرض) (إني خفيظ عليهم) (۲) حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رحمته الله فرمائی چه حضرت یوسف عليه السلام وزیر مالیات عهده ددې دپاره اختیار کړه، دې دپاره چه ددې په ذریعه هغه عام مخلوق ته فائده اورسولې شی. خاص کر په راتلونکې خطرناک قحط کښې ډیر په ښه طریقه دانتظام د مخلوق خیال ساتل اود حکومت مالی حالت مضبوط اوساتلې شی. ددې نه معلومېږی چه انبیاء علیهم السلام به د دنیا عقل هم ښه کامل لرلو اودا چه د مخلوق د همدردنې دپاره د مالیات په قصو کښې پریوتل نی د شان نبوت اوبزرگنی خلاف نه گنړلو که یوسړې په نیک نیتنې سره دا گنړی چه د فلانکې منصب زه اهل یم او نور به دا کار په ښه طریقه اونه کړې شی نو د مسلمانانو د خیر غوښتلو او نفع رسولو په غرض د هغې خواهش یا درخواست کولې شی او که د ضرورت مطابق خپل بعض خصائل حسنه اوصاف حمیده تذکره کول وی نو دا په ناجائز مدح کولو کښې داخل نه دی. (۳) او په بعض احادیث مبارکه کښې ددې تائید هم راغلې دې. لیکن بعض صورتونه بیشکه داسې وی چه په هغې کښې خپل خان پیش کونکې سړې دهغه کار دپاره مناسب نه وی اود هغه دا طلب په دې خبره باندې دال وی چه هغه د عهدې حریص دې اود هغه په نیت کښې فساد او خرابې دې نو داسې سړې خو یقینا نه دی ساتل بکار.

(حدیث ۲۱۴۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْحَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أَمَرَهُ طَبِيبَةٌ نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ». [ر: ۱۳۷۱]

(۱) لامع الدار: ۱۵۷/۶-۱۵۸.

(۲) یوسف: ۵۵.

(۳) تفسیر شیخ الاسلام حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رحمته الله ص: ۳۲۱.

ترجمه:- حضور پاک ﷺ فرمانیلی دی امانت دار خزانچی (داروغه) چه دخیل مالک ورکړې شوي رقم (پوره پوره) په خوشحالی سره ادا کړې هغه ته به هم د صدقه ثواب ملاوېږي (۱)

رجال الحديث

محمد بن يوسف:- دامحمد بن يوسف بن واقد ابو عبدالله فريابي رحمه الله دي (۲)

سفيان:- دا سفيان ثوري رحمه الله دي. (۳)

ابوبردة:- دا ابوبردة يزيد بن عبدالله رحمه الله دي. (۴)

ابوبردة:- دا حضرت ابوبردة عامر رحمه الله دي. (۵)

ابوموسیٰ اشعري:- دا مشهور صحابي حضرت ابوموسیٰ اشعري عبدالله بن قيس رحمه الله دي (۶)

حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله (الغازن

الامين) سره ظاهر دي.

علامه اسماعيلي او داودي رحمهما الله په حديث باب اشكال:- دي حضراتو په امام بخاري رحمه الله باندې اعتراض کړې دي چه هغه په دې باب د اجاره کنبې د حديث ولې راوړو. او په حديث مذکور کنبې د اجاره هيڅ ذکر هم نشته. (۷)

جواب:- علامه ابن التين رحمه الله فرماني چه د امام بخاري رحمه الله مراد هغه خازن دي چه په جمع شوي مال کنبې دهغه خپل هيڅ خيز نه وي او ښکاره خبره ده چه هغه به هم اجيروي داسې هم ويلي شي چه خزانچي دوه قسمه وي يو اعزازي او بل چه په اجرت باندې اوساتلې شي اودلته ئي خازن عام ذکر کړې دي نو ددې نه هم د اجرت والاخازن مراد واخلي. (۸)

[حديث ۲۱۴۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا أَبُو يَزِيدَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

(۱) أخرجه البخاري أيضا في كتاب الزكاة باب اجر الخادم إذا تصدق الخ الحديث: ۱۴۳۸ وفي كتاب الوكالة باب وكالة الامين في الخزانة ونحوها الحديث ۲۳۱۹ وأخرجه مسلم في كتاب الزكاة باب اجر الخازن الاغمين الخ الحديث: ۲۳۶۰ وأخرجه ابوداؤد في كتاب الزكاة باب اجر الخازن الحديث: ۱۶۸۴ وأخرجه النسائي في كتاب الزكاة باب اجر الخازن إذا تصدق باذن مولاه الحديث ۲۵۵۹.

(۲) كشف الباري: ۲/۲۵۲.

(۳) كشف الباري: ۲/۳۷۸.

(۴) كشف الباري: ۱/۶۹۰.

(۵) كشف الباري: ۱/۶۹۰.

(۶) كشف الباري: ۱/۶۹۰.

(۷) فتح الباري: ۴/۵۵۶.

(۸) عمدة القاري مع اضافة يسيرة: ۷۸/۱۲.

وسلم - ومعی زجلان من الأشعرین، فقلت ما علمت أنهما یطلبان العمل. فقال «لن
أولاً نستعمل علی غلبنا من أرادة». [۶۵۲۵۱، ۶۷۳۰، ۶۷۳۷، ۶۷۳۸]

توجه - حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ زہ د یمن نہ حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم له را غلم ماسره د اشعری قبیلہ دوه سړی هم وو (هغوی د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نه د خه خدمت (منصب) درخواست اوکړو) ماعرض اوکړو یا رسول الله ص ماته معلومه نه وه چه دوی به دا خدمت (منصب) غواړی حضور پاک او فرمائیل خوک چه زمونږ نه خدمت او غواړی مونږ هغه ته هیڅ کله خدمت نه ورکوو د

رجال الحديث

مسدد: - دامسدد بن مسرهد رحمته الله دي (۱)

یحیی - دایحیی بن سعید القطان رحمته الله دي (۲)

فروة بن خالد: - دا فروة بن خالد ابو محمد سدوسی بصری رحمته الله دي د دوی تذکره کتاب مواقیع الصلاة باب السیر فی الققه والخیر بعد العشاء کښې تیره شوې ده.

حمید بن هلال: - داحمید بن هلال بن هبیره عددی بصری رحمته الله دي د دوی تذکره کتاب الصلاة باب یروا المصل من مرین یدیه کښې تیره شوې ده

د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت: - د حدیث مناسبت ترجمه الباب دویم جزء ومن لم يستعمل من ارادة سره ښکاره دي (۳)

۲- باب: رعی الغنم علی قرايط

په قیراط تنخواه باندې چلنی خړول

قوله قرايط تحقيق: - قرايط د قیراط جمع ده او قیراط نصف دانق ته وائی. یو دینار د شپږ دانق وی نویو قیراط د یو دینار دولسمه حصه ده. بعض حضراتو وئيلي دي چه دا د یو دینار شلمه حصه وی او بعضو وئيلي دي چه د یو دینار د خلیر شتمه حصه وی (۴)

^(۱) الحدیث اخرجه مسلم فی کتاب الامارة باب النهی عن طلب الامارة والحرث علیها رقم: ۷۱۸۸ فی کتاب الطهارة باب ینتاک الامام بحضرة رعبه رقم: ۴ و کتاب آداب القضاء رقم: ۵۲۸۷ و ابوداؤد فی کتاب الخراج و الامارة و الفی رقم: ۲۵۴۱ و کتاب الغنبة رقم: ۳۱۰۸ و کتاب الحدود رقم: ۳۷۹۰ و الامام أحمد رحمته الله فی مسنده رقم: ۱۸۶۸۷.

۱۸۸۵۳ انظر كذلك فی جامع الاصول بحث ابی موسی و معاذ إلى یمن رقم: ۶۱۷۹.

^(۲) کشف الباری: ۲/۲.

^(۳) کشف الباری: ۲/۲.

^(۴) الابواب و التراجم ص: ۱۶۶.

^(۵) النهاية فی غریب الحدیث و الاثر: ۴۳۸/۲ مجمع بحار الانوار: ۴/۲۵۱ عمدة القاری: ۷۹/۱۱.

بعض حضرات وادهم ونیلی دی چه دلته متعارف قراړیټ مرادنه دې بلکه دا په مکه مکرمه کښې یوځانی وو علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ دې قول ته ترجیح ورکړې ده لیکن داخبره تسلیم کول گران دی ځکه چه په مکه یا خواؤشا علاقه کښې د دې نومې ځانی هیڅ پته نه لگي. (۱)
 د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د دې ترجمه الباب په ذریعه د چیلو څرولود عمل فضیلت طرف ته اشاره کوي. (۲) چه پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم او نورو انبیاء کرام علیهم السلام هم چیلنی څرولی دی. لکه څنگه چه پخپله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی چه یونې داسې نه دې چه چیلنی نه وی څرولي. (۳) په یوحدیث کښې دی چه یوځل داوښانو څرونکو او چیلو څرونکو په خپل مینځ کښې فخرکولو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد او فرمائیلو چه موسی علیه السلام نبی جوړکړې شو راوې لیکلو او هغه دچیلو څرولووالا وو او حضرت داؤد علیه السلام نبی جوړکړې شو هغه هم د چیلو څرولووالا وو او زه نبی جوړکړې شو نو مابه هم د خپل کوروالا چیلنی مقام اجیاد کښې څرولي. (۴) حضور پاک په اجرت باندې هم د مکې والا چیلنی څرولی دی لکه چه د باب په روایت کښې دی.

د انبیاء کرامو علیهم السلام په چیلو څرولو کښې حکمت: شارحین کرام فرمائی دحضرات انبیاء علیهم الصلوٰۃ السلام چیلنی څرول د امت شپانړتوب طریقه وه ځکه چه داوښانواو غواگانو څرول دومره گران نه وی څومره چه د چیلو څرول گران وی. چیلنی یوکمزورې ځناوردې او ضدی هم دی اوس ددې دکمزورنی د وجې نه په دې سختی هم نه شي کولې اود ضدی کیدود وجې د مسلسل خیال ساتل هم کول وی. چیلنی که په دې لحظه دلته وی نو په بله لحظه بل طرف ته په منډو لیدلې شی. د رمې څه چیلنی دې منډې وهی نو څه به بل طرف ته او شپونړې کې دې چه هر طرف ته خیال ساتی چه چرته څه لیهو وغیره خوددې په فکر کښې نه دې. غواړی چه ټولې چیلنی په یو ځانی راجمع وی او یوه چیلنی د رمې نه چرته جدانه شی او شرمځ دا یوسی. د سحرته ترماتیامه پورې شپونړکی په دې فکر کښې هغوی پسې شاشاته پریشان اوسیری. هم دغه حال د انبیاء کرام علیهم الف الف صلوات وتسلیمات د خپل امت سره وی چه دهغوی داصلاح اوفلاح په فکر کښې شپه ورځ سرگردان وی. دامت کسان خود شرمخانوغوندې او دچیلوپه شان اخوادیخوا منډې وهی گرځی اوانبیاء علیهم الصلوٰۃ والسلام په ډیر شفقت او مینه سره هغوی دحق دین طرف ته راغواړی اود امت په دې بې توجوئې سره چه دې حضراتو ته کوم تکلیف اومشقت وررسی په هغې باندې صبر اوتحمل کوی او سره ددې بیایوخت هم د دعوت اوتبلیغ اود تعلیم ورکولو سره نه ستړې کیری او نه ویریری. اولکه څنگه چه چیلنی د خطرناکو ځناورو دحملونه بې خبره وی دغه شان امت د نفس او شیطان د مهلك حملونه بې خبره وی اوحضرات انبیاء کرام علیهم الصلوات والتسلیمات

(۱) فتح الباری: ۵۵۷/۴ وارشاد الساری: ۲۲۲/۵.

(۲) الابواب والتراجم ص: ۱۶۶.

(۳) رواء البخاری فی هذا الباب سیاتی تخریجه.

(۴) همدۀ الفاری: ۸۰/۱۲.

هروخت په دې فکر کښې وی چه چرته نفس اوشیطان هغوی اوچت نه کړی اود خپل امت خراب حالت ته په کتلوسره دننه دننه ویلی کیږی (لَعَلَّكَ بِأَخِي تَفْسِكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ هـ الشعراء: ۳۰ یعنی کیدې شی ته خپل خان مړکوي په دې خبره چه هغوی ایمان نه راوړی. (۱)
 (۲۱۴۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّي حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ».
 فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَأَنْتَ فَقَالَ «نَعَمْ كُنْتُ أُرْعَاهَا عَلَى قَرَارٍ لِأَهْلِ مَكَّةَ».

ترجمه - حضور اکرم ﷺ فرمائیلې چه الله تعالی یوداسې پیغمبر نه دې پیدا کړې چه هغه چیلنی نه وی څرولې صحاب کرامو ﷺ عرض اوکړو آیا تاسو هم چیلنی څرولې دی نو حضور پاک ﷺ اوفرمائیل او ما هم په یو څو قیراط تنخواه باندې د مکې والا چیلنی څرولې.

رجال الحديث

احمد بن محمد مکی:- دا احمد بن محمد بن ولید بن عقبه ابن الزرق بن عمرو غسانی مکی رضی الله عنه دی دې د جاتذکره چه کتاب الوضوء باب الاستجماء بالحجارة کښې تیره شوې ده عمرو بن یحیی:- دا عمرو بن یحیی بن سعید رضی الله عنه دی. (۲)

عن جده:- دا سعید بن عمرو بن سعید بن العاص الاموی رضی الله عنه دی. ددوی تذکره هم کتاب الوضوء باب الاستجماء بالحجارة قسیره شوې ده.

ابوهریره:- دا صحابی رسول رضی الله عنه حضرت ابوهریره رضی الله عنه دی. (۴)
 د حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- د حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت بالکل

واضح دي. وهرقوله صلى الله تعالى عليه وسلم كنت أُرْعَاهَا عَلَى قَرَارٍ لِأَهْلِ مَكَّةَ

۳- باب: استئجار المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الاسلام

که چرته مسلمان مزدور ملاونه شی نو د ضرورت په وخت مشرک مزدور لږول
 د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رضی الله عنه فرمائی چه په عام حالاتو کښې خونیک اوصالح مزدور ساتل پکار دی څوکه د ضرورت په وخت مسلمان مزدور نه ملاویرې نو غیر مسلم هم اجیر ساتلې شی. (۵)

(۱) فتح الباری ۵۵۷/۵ عمدة القاری: ۸۰/۱۲ إرشاد الساری: ۲۲۲/۵ تحفة الباری: ۹۶/۳ سيرة المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم للشیخ کاندهلوی: ۱/۹۸ - ۹۹.

(۲) وأخرجه ابن ماجه في سننه في كتاب التجارات رقم: ۲۱۴۰ ولم يخرجه أحد من أصحاب السنة سوى البخاری وابن ماجه أنظر جامع الاصول: ۴/۶۷۷ رقم الحديث ۲۷۸۲.

(۳) كشف الباری: ۱۱۵/۲.

(۴) كشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۵) عمدة القاری: ۸۰/۱۲.

دعلماء و اختلاف بیان: د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ترجمۃ الباب په دې خبره باندې دلالت کوی چه بغیر ضرورت نه مشرکان اجیرساتل جائز نه دی خو جمهور علماء فرمائی چه بغیر ضرورت نه هم مشرکان اجیرساتلې شی د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ روایت خو هم دومره خبره ښائی چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم د ضرورت په وخت مشرک اجیر ساتلې. خوددې نه دا نه ثابتیږی چه ضرورت نه وی نو په هغه صورت کښې به مشرک اجیر نه شی ساتلې. په دې کښې ددغه مشرکانو اهانت او ذلت هم دې چه هغوی د اهل اسلام خدمت کوی. (۱)

وَعَامَلَ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم يَهُودُ خَيْبَرَ. (ر: ۲۱۶۵)

یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خیبر زمکه د خیبر یهودیانو ته په کرور کړې وه چونکه هغوی ددې ماهران وو او هلته څوک مسلمان نه وو په دې وجه دغه یهودیان ضرورت اجیر اوساتلې شو (۲) لکه چه مصنف عبدالرزاق کښې اثر نقل دې: عن ابن شهاب قال: لم يكن للنبي صلى الله تعالى عليه وسلم عيال يعملون به انخل خيبر، وعاهدوا النبي صلى الله تعالى عليه وسلم يهود خيبر قد قعها اليهم. (۳)

(احديث ۲۱۴۴) (۴) حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بِنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُو بَكْرٍ جُلَامَيْنِ بَنِي الدَّيْلِ ثَمَرَيْنِ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِي هَادِيًا خَرِيَّتًا - الْخَرِيَّتُ الْمَاهِرُ بِالْهَدَايَةِ - قَدْ غَسَّ يَمِينَ حَلْفٍ فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ أَبِيْلٍ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارٍ قُرَيْشٍ، فَأَمْنَاهُ قَدْ قَعَا إِلَيْهِ رَاجِلَتَيْنِ مَهْمَا عَامِرُ بْنُ قُهَيْرَةَ، وَالذَّلِيلُ الدَّيْلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمَا أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهُوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ. (ر: ۴۶۴)

توجه: حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د هجرت واقعہ نقل کولوسره، بیان فرمائی چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د دیل بستنی یوسړې ملازم اوساتلو چه د بنی عبد بن عدی د خاندان نه وو او په لارو خودلو کښې ښه هوښیار وو او هغه خپل لاس په څه څیز کښې، د بولوسره د عاص بن وائل خاندان سره وعده کړې وه چه هغه د قریشود کافرانو په دین باندې دې. داړو حضراتو (حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ) په هغه باندې یقین اوکړو او خپلې اوبښې ئې هغه ته حواله کړې اودا فیصله ئې اوکړه چه درې شپې پس اوبښې غار ثور ته راوله. هغه د وعدې

(۱) إرشاد الساری: ۲۲۲/۵ وشرح صحیح البخاری لابن بطال: ۳۸۷/۶ لامع الدراری: ۱۶۱/۶.

(۲) حواله بالا.

(۳) فتح الباری: ۵۵۸/۴.

(۴) وأخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الادب باب هل يزور صاحبه كل يوم او بكرة وعيشا الحديث: ۷۹، عوفی کتاب اللباس باب التفتع الحديث: ۵۸۰۷ ولم يخرجہ أحد من أصحاب الاصول السنة سوى البخاری وانظر تحفة الاشراف: ۹۳/۱۲ الحديث ۱۶۶۵۳.

مطابق په دریمه شپه سحر اوښې واخستې لاړو. دواړه روان شو او هغوی سره عامرین فهیره هم وو. د حضرت ابوبکر رضی الله عنه غلام، او هغه لار خودونکې د بنی دیل سرې هم وو او هغه دوی دمکې مکرمې په ښکته لاره یعنی د سمندر په غاړه غاړه بوتلل.

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى - دا ابراهيم بن موسى بن يزيد التيمي ابو اسحاق الفراء الرازي الصغير رضی الله عنه دې د دوی تذکره کتاب الحیض باب الغسل الحائض رأس زوجها وترجمه کښې تیره شوې ده. هشام - دا هشام بن يوسف الاتباری الصنعانی رضی الله عنه دې د دوی تذکره هم په مذکور کتاب او باب کښې تیره شوې ده.

معمّر - دا معمّر بن راشد ازدی رضی الله عنه دې (۱)

الزهري - دا محمد بن مسلم بن شهاب الزهري رضی الله عنه دې (۲)

عروة - دا عروة بن زبیر بن العوام رضی الله عنه دې (۳)

عائشة - دا دام المؤمنین حضرت عائشة رضی الله عنها تذکره هم تیره شوې ده. (۴)

قوله: رجلاً من الدیل - ابن اسحاق رضی الله عنه فرمائی د دغه سړی نوم عبدالله بن ارقم وو. ابن هشام رضی الله عنه وئیلې دی چه ده نوم عبدالله بن اريقط وو او امام مالك رضی الله عنه د قول مطابق دده نوم رقيط وو. (۵)

قوله: هادياً خريئاً - هادی هدی الطريق نه دې یعنی لاره خودونکې. خريت علامه ابن الاثير رضی الله عنه فرمائی: الباهر، الذي يهتدى، لآخراة البقااة وهي طرقاتها الخفية، ومضايقتها وقيل: إنه يهتدى، لشل خريت الابرة، من الطريق. (۶) یعنی په لار خودلو کښې ماهر او د سختو گرانو لارو نه هم خبر. داهم وئیلې شوی دی لکه څنگه چه دستنې سورې باريک وی هم دغه شان خريت ته هم په باريکو لارو باندې واقفيت وی.

قوله: قد غمس يمين حلق - دائی خکه او وئیل چه د عربو دستور ووجه کله به هغوی چاسره معاهده کوله نو فریقینو په خپل لاسونه په خلوک (یوه مشهوره خوشبوده چه زعفران یا نورو خشبویانو ملاوولوسره جوړیږي او په دې باندې سور یا زیر رنگ غالب وی اودا د ښخو د خوشبونه شمیرلې شی، (۷) یا په وینه یا په اوبو کښې لاس ووبوی مطلب ئی دا وی چه په

(۱) کشف الباری: ۱/۴۶۵.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۵.

(۴) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۸۱.

(۶) النهاية فی غريب الحديث والاثار: ۱/۴۷۸.

(۷) النهاية لابن الاثير: ۱/۵۲۶.

یورنگ کښې رنگ شی او په معاهده کښې نور کلکوالې راشی (۱)

قوله: وهو علی دین کفار قریش - په دې کښې ددې خبرې تصریح ده چه هغه سړي کافروو خو حضور پاک ﷺ هغه معتبر او گڼلو هغه نی اجیر مقرر کړو نومعلومه شوه چه کافر اجیر جوړول جائز دی

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت بالکل واضح دي

۴- باب: إذا استاجر أجيراً ليعمل له بعد ثلاثة أيام، أو بعد شهر، أو بعد سنة جائز، وهما علی شرطهما الذی اشترطاه إذا جاء الاجل

کله چه خوک د چارو درې ورځې یا یوه میاشت یا شپږ میاشتې یا

یو کال نه پس د مزد دورتي اخستو معاهده اوکړي او مقرر وخت

رالتوبوري دواړه په خپله وعده باندې قايم پاتې شي نو دا جائز دي.

د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصود داخودل دی چه په عقد اجاره او عمل کښې اتصال ضروري نه دي. تاسون یوسړی سره عقد اجاره اوکړه او هغه ته دي اوونیل چه درې ورځې پس ته خپل کار شروع کړه نو دا جائز دی. په حدیث کښې د دریو ورځو ذکر دي لیکن امام بخاری رحمه الله دا سلسله نوره هم زیاته کړې ده چه کله درې ورځې روستو کولې شی نو میاشت او کال دپاره نی هم مؤخر کولې شی

د فقهاؤ اختلاف بیان - د امام ابوحنیفه رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله هم دغه مسلک دي کوم چه امام بخاری رحمه الله بیان کړې دي او ددې حضراتو دلیل حدیث باب دي چه رسول الله ﷺ او ابوبکر صدیق رضی الله عنهما د قبیله بنو دیل یوسړې د خپلې لار خودلو دپاره مقرر کړې وو او هغه ته نی ونیلې چه ته درې ورځې پس اوښي راوله. د امام مالک په نیز که دي وخت کښې اجرت نه وی ورکړې شوې نو مطلقاً جائز دي او که اجرت نقد ورکړې شو او بیا که د عمل موده نیز دي ده نو دا کار جائز دي گنی جائز نه دي. په دي وجه که اجرت ورکړې شو او عمل د اوږدې مودې دپاره او ساتلې شو نو هیڅ پته نه ده چه هغه سړي به ژوندې وي او که نه خو که په لږه موده باندې عمل او ساتلې شی نو جائز ځکه چه په دي کښې غالب گمان د سلامتیادي (۲)

شوافع فرماني د اجارې دوه قسمه دی ① اجاره عین ② اجاره ذمه. که چرې اجاره ذمه ده نو هغه وخت فصل جائز دي مثلاً د یوسړې په ذمه تا څه کار اولگولو چه یوه میاشت پس زما دا سامان حیدرآباد ته رسول دی نو که هغه نی یو میاشت پس اوسوی نو څه حرج نشته دویمه اجاره عین ده مثلاً داسې اووانی چه زما دا سامان په دي اس باندې بار کړه او دا حیدرآباد ته رسول دی. اول د اس قیدنه وو نو اوس په دي اجاره کښې فصل کول د امام شافعی رحمه الله په نیز

(۱) إرشاد الساری: ۲۲۳/۵.

(۲) عمدة القاری: ۱۱۸/۱۲.

جائز نه ده دا خكه چه كيدې شى هغه اس مړشې (۱)

۱۲۱۴۵) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عَقِيلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوَّجَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ وَأَسْتَأْجَرَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ، هَادِيًا خَرِيَّتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاغِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارًا ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاغِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ. (ار. ۴۶۴)

ترجمه - حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د هجرت واقعه نقل کولوسره، بیان فرمائی چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د دیل یوسړې نوکر اوستاتلو چه په لاز خودلو کښې ښه هوښیار وو. د کفار قریش په دین باندې وو. نودواړو حضراتو خپلې اوبښې هغه ته حواله کړې او هغه سره نى دافصله اوکړه چه درې شپې پس دې هغه ددې حضراتو سورلنى واخلی سحروختی دې غار ثورته راشی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير: - دا يحيى بن بكير عبد الله بن ابوزكريا رحمته الله دې. (۲)

ليث: - داليث بن سعد رحمته الله دې. (۳)

عقيل: - دا عقيل بن خالد بن عقيل رحمته الله دې. (۴)

ابن شهاب: - دا محمد بن مسلم بن شهاب زهري رحمته الله دې. (۵)

عروة بن زبير: - دا عروة بن زبير عوام رحمته الله دې. (۶)

عائشة: - او د حضرت عائشه صديقه رضی اللہ عنہا تذکره هم تيره شوې ده. (۷)

د حديث ترجمه الباب سره مناسبت: - د حديث ترجمه الباب سره مناسبت په دې توگه دې چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ د بنودیل یوسړی سره په دې شرط باندې د اجاره عقد اوکړو چه هغه دې درې ورځې د دواړو حضراتو د اوبښو ساتنه اوکړی او په دريمه ورځ دې غار ثور ته راوړسی او بيا دې ددې حضراتو په لاز کښې لازخودنه اوکړی. کوم چه دې عقد سره

(۱) لامع الدراري: ۶/۱۶۲ - ۱۶۳.

(۲) مرتخرجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۲.

(۴) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(۵) کشف الباری: ۱/۳۲۵.

(۶) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۷) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۸) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

مقصودبذات ده سره ددې چه په حديث كښي شروع دعمل درې ورځې پس ده ليكن امام بخاري رحمه الله اجل قريب په اجل بعيدباندې قياس كولو سره او فرمايل كه چرې دعمل شروع كول مياشت پس يا كال پس هم وي نوبياهم عقدا جاره جانزده (۱)

دامام اسماعيلي رحمه الله اشكال او دهغې جواب - په دې تقرير سره هغه اشكال هم حل شو كوم چه اسماعيلي رحمه الله په امام بخاري رحمه الله باندې كړې وچه دې روايت سره ترجمه الباب ثابت نه شو كه چه د بنوديل هغه سړي په كومه ورځ حضور پاك او صديق اكبر عليه السلام سره معامله كړې وه هم دهغه ورځ نه ئي كار هم شروع كړې وو او هغه ددې حضراتو سورلئ اخستئ وې او روان شوې وو بيا فصل دې روايت سره څنگه ثابتولې شئ (۲) نو ددې جواب اوشو چه اصل معامله دكومي دپاره چه دې اجير ساتلئ شوي وو هغه دلاړي خودلووه كومه چه درې ورځې پس شروع شوه.

٥- باب: الاجير في الغزو

به غزوہ کبھی مزدور سائل

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ پہ حالت غزوہ کنبی د عقد اجارې حکم بیانوی. او د یوشک ازاله کوی چه غزوہ کوم چه د اعمال صالحه نه ده او د دې اصلی مقصد الله تعالی رضا ده نو کیدی شي چه په غزوہ کنبی د بل چانه کار اخستل جائز نه وی او د اجیر ساتلو احازت نه وی، نو امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دې ترجمه الباب سره دا خبره او خود له چه غزوہ بیشکه د عبادات نه ده او د الله تعالی د رضامندنی دپاره ده لیکن که د غزوہ په دروان کنبی یو سړې دخپل ذاتی خدمت دپاره اجیر اوساتی نو جائز دی. (۲)

نورهم. حضرت یعلی بن امیه رضی اللہ عنہ فرمائی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره جیش عسرة غزوه تبوك) کنبی شريك ووم اودا زما په نیز د ټولونه زیات قابل اعتماد عمل وو. زما یومزدور هم وو. هغه یوسری سره جگړه اوکړه او په هغوی کنبی یوکس د بل گوته باندې چک اولگولو بل چه دهغه نه خپله گوته خلاصه کړه نو د پومبی د مخې غاښ هم ورسره رااووتلو او پریوتلو په دې باندې هغه سری خپله مقدمه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راوپه راغلو خو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دهغه د غاښ ماتیدو هیڅ تاوان هغه ته ورنه کړو بلکه ونی فرمائیل چه آیا هغه خپله گوته ستا په خوله کنبی د جقولو دپاره پریخودې وه. راوی فرمائی زما خیال دې چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل لکه چه اوبښ چپول کوی

رجال الحديث

يعقوب بن ابن ابراهيم: دا يعقوب بن ابراهيم بن كثير الدورقي رحمته الله دې ^(۱)
اسماعيل بن عليه: دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رحمته الله دې ^(۲)

ابن جريج: دا عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رحمته الله دې. ددوی تذکره کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترحيلة کنبی تیره شوې ده.
عطاء: دا عطاء بن ابی رباح رحمته الله دې ^(۳)

صفوان بن یعلی: دا صفوان بن یعلی بن امیه التمیمی رحمته الله دې. ددوی تذکره کتاب الحج باب

غسل الخلق، ثلث مرات کنبی تیره شوې ده
یعلی بن امیه: دا یعلی بن امیه ابوصفوان رحمته الله دې. ددوی تذکره هم په مذکور کتاب ابواب کنبی تیره شوې ده.

وقوله جيش العسرة: مراد ترې غزوه تبوك دې اودې ته جيش العسرة نوم ځکه ورکړې شوچه کله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددې غزوه دپاره صحابه کرام رضی اللہ عنہم راوغوښتل نو د تنگنی حالت وواوخته گرمی وه اود کهچورو د پخیدو زمانه وه. په داسې حال کنبی غزوې ته وتل ډیر زیات سخت وو.
دا غزوه په ۹ هجری کنبی پېښه شوې وه ^(۴)

د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت: قوله فكان لي اجير سره د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

د فقهاؤ اختلاف: ددې حدیث مبارک نه مستفاد شوه که څوک په یوسری چک اولگوی او هغه د خان بچ کولو دپاره هغه نه خان خلاص کړی او په دې سره دهغه چک لگونکی غاښ مات شی

(۱) کشف الباری: ۲/۱۱۷.

(۲) کشف الباری: ۲/۱۲۷.

(۳) کشف الباری: ۴/۳۹.

(۴) عمدة القاری: ۱۲/۸۴ ارشاد الساری: ۵/۲۲۶.

نو په هغه باندې څه قصاص نشته او په ضمان کښې اختلاف دې احناف حنابله او بعض شوافع او د اصح قول مطابق مالکيه ضمان هم ساقط کوی ددې حضراتو جمهورو دلیل د قرآن کریم آیت مبارک ﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ (بقره ۱۹۵)، یعنی اوماچونی خپل خان په هلاکت کښې او خپل خان د حمله کونکي په حواله کول خپل خان پخپله په هلاکت کښې د اچولو مترادف دی کوم چه ممنوع دې اود خپل خان دفاع او حفاظت کول واجب دی اود دې جمهورو حضراتو دلیل حدیث باب هم دې بل دا خو دفع صائل (حمله کونکی) په حکم کښې دی ځکه چه په مصول علیه باندې څنگه د خپل خان وژل یعنی خود کشی کول حرام دی دغه شان بل چاد پاره دخان وژلو یا یواندام پرې کول مباح کول حرام دی او په دغه مصول علیه باندې د خپل خان حفاظت کول واجب دی کله چه هغه وجوبا خپله دفاع او کره اود صائل څه نقصان اوشو نو په ده به هیڅ قسم ضمان ثابت نه وی او بعض شوافع اوبعض مالکيه د سقوط ضمان قائل نه دی. (۱) داحضرات فرمائی چه که صائل یعنی حمله کونکي مسلمان معصوم الدم دې نو د هغه نه دفاع کول واجب اولزم نه دی بلکه خپل خان هغه ته حواله کول هم جائز دی

لکه چه ارشاد نبوی ﷺ دې کن کابن آدم یعنی تاسو د آدم ﷺ خونی هابیل په شان شئې چه د قایبل نه ئی خپل خان بچ کړې نه وو، او دغه شان حضرت عثمان غنی رضی الله عنه هم د خپلو دښمنانوسره جنگ ترک کړې وو او پهره دار ئی هم منع کړې وو حالانکه هغوی ته دا خبره معلومه وه چه دا دښمنان هغوی قتل کول غواړی.

قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ جَدِّهِ يُمَيْلٍ هَذِهِ الصِّفَةُ أَنَّ رَجُلًا عَصَى يَدَ رَجُلٍ، فَأَتَدَّرَتْ يَتِيَّتُهُ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (۲۸۱۴، ۴۱۵۵، ۶۴۹۸)

ترجمه:- عبدالله بن ابی ملیکه د خپل نیکه نه بعینه هم هغه شان واقعه نقل کوی چه یوسړی دبل سړی لاس باندې چک اولگولو بل چه کله لاس راښکولونو، د هغه غاښ مات شو او حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د هغه هیڅ تاوان وانخستو.

د تعلیق تفصیل:- دابن جریج رضی الله عنه دا تعلیق امام حاکم په الکنی کښې موصولاً ذکر کړې دې. (۱)

رجال الحديث

ابن جریج:- دا عبدالملک بن عبدالعزيز جریج رضی الله عنه ددوی تذکره شاته باب کښې تیره شوې ده

عبدالله بن ابی ملیکه:- دا عبدالله بن عبيدالله بن ابی ملیکه رضی الله عنه دې. (۲)

(۱) عمدة القاری: ۸۴/۱۲ عون المعبود: ۲۱۴/۱۲ الموسوعة الفقهية الكويتية.

(۲) أخرجه هذا لتعليق الحاكم أبو أحمد في الكنى عن أبي بكر بن أبي داود حدثنا عمرو بن علي حدثنا أبو عاصم عن ابن جريج عن ابن أبي مليكة عن أبيه عن جده عن أبي بكر رضي الله تعالى عنه، عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

(۳) كشف الباری: ۵۴۸/۲.

قوله: ع. ج ۵: - دآبوملیکه نوم زهیر بن عبدالله بن جدعان دې او هغوی صحابی رضی الله عنه دې علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرماني چه د عبدالله بن ابی ملیکه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن زهیر ابوملیکه هم کیدې شی لکه چه علامه مزی رحمته الله علیه بیان کړې دې او عبدالله بن عبدالله بن عبدالله بن زهیر هم کیدې شی لکه چه صاحب اصابه اختیار کړې دې نوډ قول اول مطابق د جده ضمیر مرجع ابوملیکه زهیر بن عبدالله دې اود دویم قول مطابق عبدالله بن زهیر دې (۱)

۶- باب: من استاجر أجيراً فبين له الاجل ولم يبين العمل
لِقَوْلِهِ (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكَحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَاتَيْنِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَلَى مَا تَقُولُ وَكَيْلٌ)
القصص: ۲۷ - ۲۸ / يَا جُرُفَلَاءُ يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّغْزِيَةِ أَجْرَكَ اللَّهُ.

یوسری مزدور او وکړو او موده نی هم ورسره فیصله کړه خودکارخه تعیین نی اونه کړو په دې مسئله کښې وضاحت دالله تعالی په ارشاد سره کیرې (حضرت شعيب عليه السلام اوونیل) زه غواړه چه واده کړم یوه لور تاته د خپلو دوو لوڼو نه په دې شرط چه ته زما نوکری اوکړې اته کاله او بیا که ته پوره کړې لس کاله نوهغه ستاد طرف نه دی اوزه نه غواړم چه په تاباندې څه تکلیف واچوم ته به ما اووینی د نیک بختونه که چرې الله تعالی اوغواړی ونی ونیل داوعده زما او ستا په مینځ کښې اوشوه. څنگه چه په دې دواړو کښې کومه موده پوره کړې نو په مادي زیاتې نه وی او په الله تعالی باندې یقین دې د هغه څیز کوم چه مونږ وایو (قصص ۲۷، ۲۸)

قوله: یا جر فلان: - یعنی فلانکې ده ته مزدوری ورکوی اوهم ددې نه دې کوم چه دتغزیت په موقع باندې وئیلې شی آجرك الله الله تعالی دې تاله بدله درکړی،
دترجمة الباب مقصد: - په اجاره کښې دا ضروری دی چه اجاره معلومه وی او د معلومیدو پومې صورت دادې چه اجل یعنی نېټه معلومه وی که عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاخو د هفتې دپاره اجیر اوستالو اوس به یوه هفته هغه ستا پابندوی کوم کارچه پرې ته کوې هغه به نی کوی اودهغه کومه مزدوری چه تالره مقبر کړې ده هغه به ته ورکوي که هغه ډیر کار اوکړی اوکه کم یا ته دهغه نه څه کاروانخلي اود اجارې معلومیدو دویم صورت دادې چه عمل معلوم وی که اجل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاسو یوکس ته کپړه دقمیص گنډلو دپاره ورکړو اوس هغه سرې د قمیص گنډلو پابنددې دهفتې پابندنه دې که هغه په یوه ورځ کښې تاته قمیص درکوی نوهغه د اجرت مستحق دې دا دواړه صورتونه صحیح دی امام بخاری رحمته الله علیه د صورت اول داثبات دپاره دا ترجمه الباب قایم کړې دې اود دویم صورت د پاره نی راتلونکې ترجمه قایم کړې ده (۱)

(۱) إرشاد الساری: ۲۲۶/۵.

(۱) عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

یواشکال اود علامه کرمانی رحمته جواب: که چری خوک اووانی چه امام بخاری رحمته دا باب ولی قایم کړې دي او هغه په دې باب کښې څه حدیث هم نه دي ذکر کړي.

جواب: علامه کرمانی رحمته فرماني لکه چه مشهوره ده د تراجم ابواب نه زیات دامام بخاری رحمته مقصد مسائل فقهیه بیانول وی نودلته هم هغه د مذکوره آیت نه استدلال کولوسره ددغه اجارې جواز بیانوی.

د علامه مهلب رحمته اشکال: علامه مهلب رحمته فرماني چه د امام بخاری رحمته په عقد اجاره کښې جهالت عمل باندې په دې آیت سره استدلال کول صحیح نه دی ځکه چه عمل خوددې دواړو حضراتو په مینځ کښې معلوم وو یعنی چیلنی خړول زمینداری کول وغیره هم په دې وجه باندې دا مذکوره آیت نه هم حذف کړې شوی.

د علامه ابن المنیر رحمته جواب: ابن المنیر رحمته فرماني چه په ترجمه الباب کښې د امام بخاری رحمته مقصود جهالت عمل جواز خودل نه دی بلکه دهغه مقصود دادې چه د عقد اجاره د جواز دپاره صراحة عمل خودل ضروری نه دي اودا هم قابل اتباع مقاصد کیږي نه چه الفاظ. ^(۱) تنبیه: د هغه مهر مذکور په عوض نکاح د حضرت موسی عليه السلام خصوصیت وو. د اکثر علماؤ دغه مسلک دي په دې وجه د عام سرو په حق کښې په دومره اوږده موده کښې د غرر اودهوکی قوی اندیښنه شته. بل دلته حضرت شعیب عليه السلام دخپلې یوې لور تعیین هم نه وو کړې. ^(۲) **الْبَنَى هَتَيْنِ** اوداسې نکاح هم د جمهورو په نیز جائز نه ده. ^(۳)

قوله: یا جرفلانا الخ: ددې نه د امام بخاری رحمته مقصود دالله تعالی ارشاد **﴿عَلَىٰ أَنْ تُاجِرُنِي ثَمْنِي جِبْرًا﴾** تفسیر دي او دلته د عادت مطابق امام بخاری رحمته مشهور لغوی د ابو عبیده رضی الله عنه کتاب مجاز القرآن نه استفاده کړې ده. ^(۴)

۷- باب: إذا استأجر أجيرًا على أن يقيم حائطًا يريد أن ينقص جاز

که یوسړې خوله ددې کار دپاره مزدور اوساتي

چه پر یوتونکي دیوال صحیح کړي نو جائز دی

د ترجمه الباب مقصد: ددې ترجمه الباب مقصد په تیر شوی باب کښې تیر شو د قوله: (پریدان ینقص جاز) ذکر امام بخاری رحمته صرف د روایت رعایت کولوسره فرمائیلې دي ځنی دهغه مقصد دادې چه دعمل معلوم دپاره اجیر مقرر کول جائز دی. اوس که دیوال نیغول وی او که تنور یا فرش وغیره جوړول وی. داهم په ذهن کښې اوساتنی که چری تاسو چاته اووئیل چه دیوال نیغ کړه لس روپۍ به درکړم او هغه په خپل کرامت سره لږ شان لاس لگولوسره هغه

(۱) شرح الکرمانی: ۱۰۰/۱۰.

(۲) إرشاد الساری: ۲۲۷/۵.

(۳) عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

(۴) حواله بالا.

را نیغ کرو نوتہ بہ ہفہ تہ لس روپی و رکوی تہ ور تہ دانہ شی و نیلی چہ تاخو ہیغ ہم اونہ کرل.
 (۱۲۱۶۷۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جَرِيْمٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ
 أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أَحَدَهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ،
 وَعَمْرُوهُمَا قَالَ قَدْ سَمِعْتُهُ يُعَدُّهُ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا -
 حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «قَاتِلْطَلْقًا قُوْجَدًا
 جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ». قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى حَبِئْتُ
 أَنْ سَعِيدًا أَقَالَ، فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ { قَالَ } لَوْ شِئْتُ لَأَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا». قَالَ سَعِيدٌ أَجْرًا
 ثَاكُلُهُ. (ار: ۱۷۴)

ترجمہ:- رسول اللہ ﷺ ارشاد فرمائیلی (حضرت موسیٰ علیہ السلام) پہ واقعہ کنبی چہ بیادوارہ
 حضرات (حضرت موسیٰ علیہ السلام) اوحضرت خضر علیہ السلام) روان شو نو یودیوال نی اولیدلو چہ ہم اوس
 راپریوتونکی وو۔ حضرت سعید بن جبیر علیہ السلام پہ خیل لاس سرہ داسی اشارہ اوکرہ اوخیل دوارہ
 لاسونہ نی اوچت کرل (د دیوال صحیح کولوڈ کیفیت خودلودیارہ) نوحضرت خضر علیہ السلام دیوال
 اودرولو۔ یعلی بن مسلم علیہ السلام وائی چہ زما خیال دی سعید بن جبیر علیہ السلام اوفرمائیل خضر علیہ السلام
 دیوال تہ لاس اولگولواو ہفہ نیغ شو۔ پہ دی باندی حضرت موسیٰ علیہ السلام اووئیل کہ چری تا
 غوبنٹل نوددی مزدوری دی ہم اخستی شوہ۔ خوسعید بن جبیر علیہ السلام اووئیل چہ (حضرت
 موسیٰ علیہ السلام مراد دا وو) خہ داسی مزدوری (تالہ اخستل پکاروو کومہ چہ مونہ خورلی شوہ
)خکہ چہ دغہ کلی والاخلقو ددوی میلستیانہ وہ کری،

رجال الحديث

ابراہیم بن موسیٰ:- دا ابراہیم بن موسیٰ بن یزید الغراء ابواسحاق الصغیر رحمہ اللہ دی (۱)
 ہشام بن یوسف:- داہشام بن یوسف ابو عبد الرحمن قاضی الیمن رحمہ اللہ دی۔ (۲)
 ابن جریر:- دا عبد الملک بن عبد العزیز بن جریر رحمہ اللہ دی۔ (۳)

(۱) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب العلم باب ما ذکر فی ذهاب موسیٰ إلی الخضر، رقم: ۷۴ وباب الخروج فی طلب العلم رقم: ۷۸
 وباب ما يستحب للعالم إذا سئل الخ رقم: ۱۲۲ وفي کتاب الشروط باب الشروط مع الناس بالقول رقم: ۲۷۲۸ وفي کتاب بدء
 الخلق باب صفۃ ابلیس وجودہ، رقم: ۳۲۷۸ وفي کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الخضر مع موسیٰ علیہما السلام رقم: ۲۴۰۰
 ۳۴۰۱ وفي کتاب تفسیر القرآن سورہ کہف باب واذا قال موسیٰ لفته الایۃ رقم: ۴۷۲۵ - ۴۷۲۷ وفي کتاب الايمان والتزور باب
 إذا حث ناسی فی الايمان الخ رقم: ۶۶۷۲ وفي کتاب التوحید باب فی السبۃ والا رادۃ رقم: ۴۷۸۱ ولسلم فی صحیحہ: ۱۰۳/۷
 وأخرجه أحمد فی مسندہ: ۱۸/۵ وأبو داؤد رحمہ اللہ فی سننہ: ۴۷۰۷ والترمذی فی جامعہ: ۳۱۴۹.

(۲) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) حوالہ مذکورہ.

(۴) حوالہ بالا.

یعلی بن مسلم بن هرمز المکی: دا سلیم بن مسلم بن هرمز او عبدالله بن مسلم هرمز رور دی.
 اساتذہ گرام: - هغوی رحمہ اللہ ابوالشعشاء جابر بن زید، سعید بن جبیر، طلق بن حبیب رحمہم
 اللہ، عکرمہ مولی ابن عباس رحمہم اللہ او مجاہد بن جبر مکی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی.
 تلامذہ گرام: - سفیان بن حسین، شعبہ بن الحجاج، عبد الرحمن بن حرملة اسلمی، عبد الملك
 بن عبد العزيز بن جریج او محمد بن المنکدر رحمہم اللہ ددوی نہ روایات نقل کوی. (۱)
 یحیی بن معین رحمہم اللہ او ابو زرمة رحمہم اللہ فرمائی ثقہ. (۲)
 یعقوب بن سفیان رحمہم اللہ فرمائی مستقیم الحديث. (۳)
 علامہ ابن حبان کتاب الثقات کنبی د هغوی ذکر کری دی. (۴)
 د محدثینو یو یو لویی دہی د هغوی روایات نقل کری دی سوا د ابن ماجہ رحمہم اللہ. (۵)
 عن ابی داؤد: یعلی بن مسلم بصری، کان بککة وهو غیر یعلی بن مسلم البکی ذاک أخو حسن بن مسلم. (۶)
 ابو داؤد رحمہم اللہ فرمائی یعلی بن مسلم بصری دی. کوم چہ بہ مکہ کنبی اوسیدلو او هغه یعلی بن
 مسلم دمکی نہ علاوہ دی کوم چہ د حسن بن مسلم رور دی.
 عمرو بن دینار: دا عمرو بن دینار قرشی اثرم رحمہم اللہ دی. (۷)
 سعید بن جبیر: دا سعید بن جبیر اسدی کوفی رحمہم اللہ دی. (۸)
 ابن عباس: دا حضرت ابن عباس رحمہم اللہ دی. (۹)
 ابی بن کعب: دوی ابی بن کعب رحمہم اللہ دی. (۱۰)
 د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت: حدیث باب سرہ مناسبت قوله: (فوجدا جداراً یریدان
 ینقض فاقامہ، نہ ماخوذ دی. (۱۱)

۸- باب: الاجارة إلى نصف النهار

د نمجی ورخ د پاره مزدور ساتل

د ترجمہ الباب مقصد: امام بخاری رحمہم اللہ دلته درې تراجم منعقد کری دی. باب الاجارة إلى نصف

(۱) تهذيب الكمال: ۴۰۰/۳۲.

(۲) الجرح والتعديل: ۹/ الترجمة: ۱۲۹۹.

(۳) المعرفة والتاريخ: ۲۴۰/۳ بحواله تهذيب الكمال: ۴۰۰/۳۲.

(۴) الثقات: ۶۵۳/۷.

(۵) تهذيب الكمال: ۴۰۰/۳۲.

(۶) تهذيب التهذيب: ۴۵۱/۴.

(۷) كشف الباري: ۳۰۹/۴.

(۸) كشف الباري: ۴۳۵/۱.

(۹) كشف الباري: ۴۳۵/۱.

(۱۰) كشف الباري: ۳۳۷/۳.

(۱۱) عمدة القاري: ۸۷/۱۲.

النهار، باب الاجارة إلى صلاة العصر او باب الاجارة من العصر إلى الليل په دې دريواو تراجم کښې دوه احتماله دي. ① امام بخاری رحمته الله دا خودل غواړي چه اجاره باجر معلوم إلى اجل معلوم جائز ده که اجل قليل وی او که کثیر

② اویا امام بخاری رحمته الله دا ثابتول غواړي چه د بعض ورځې اجاره جائز ده یعنی د ورځې یا شپې د بعضې حصې دپاره که چرې اجیراوساتلې شی نوداهم جائز ده او که دگهښتې یا دوو گهښتو دپاره ولې نه وی. (۱)

احديث (۲۱۴۸) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ ثَابِتٍ عَنِ ابْنِ عُمرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَجْرَاءَ فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ غُدُوَّةٍ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلْتُ الْيَهُودَ، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلْتُ النَّصَارَى، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنَ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ فَأَنْتُمْ هُمْ، فَقَضَيْتُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا مَا لَنَا أَكْثَرُ عَمَلًا، وَأَقَلَّ عَطَاءً قَالَ هَلْ تَنْصَحْتُمْ مَنْ حَقَّكُمْ قَالُوا لَا. قَالَ فَذَلِكَ فَضَّلِي أَوْتِيَهُ مِنْ أَشَاءَ». (ار. ۱۵۳۲)

ترجمه: - نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی ستاسو اونورو اهل کتابو مثال داسې دې چه یو سړی دیرمزدوران په کار لگولې وی اوواڼی چه زما کار به په یوقیراط باندې د سحر نه د نیمې ورځې پورې څوک اوکړي؟ په دې باندې یهودیانو (د سحر نه تر نیمې ورځې پورې، کار اوکړو بیا هغه اوواڼی چه د نیمې ورځې نه تر مازيگره پورې به په یوقیراط څوک کار اوکړي؟ نودا کار نصاری اوکړو. اویا هغه اووڼیل چه د مازيگره ترنمر د ویدو پورې به زما کار په دوه قیراط څوک اوکړي؟ اوتاسو (ای امت محمدیه) هم هغه خلق یشی په دې باندې یهودیانو او نصاری دواوگنرل چه دا څه خبره ده چه مونږ خودې کار زیات کوو او مزدوری دې مونږ ته کمه ملاویری نویا هغه سړی (چا چه مزدوران ساتلی وو) وڼیل ښه ده دا اوواڼی ما ستاسو په حق کښې څه کمې کړي؟ ټول وڼیل چه نه. بلکه مونږ ته خو خپل حق پوره ملاؤ شوې دې، دغه سړی اووڼیل چه بیا زما فضل (او مهربانی) ده چه زه چاله غواړم ورکوم.

رجال الحديث

سليمان بن حرب: دا سليمان بن حرب بن بجيل ازدي واشجی ابویوب بصری رحمته الله دې. (۲)
حماد: داحما بن زيد بن درهم رحمته الله دې. (۱)

(۱) فتح الباری: ۵۴۳/۴.

(۲) سیاتی تخریجی فی باب الاجارة إلى صلاة العصر.

(۳) کشف الباری: ۱۰۵/۲ تهذیب الکمال: ۱۱/۳۸۴ رقم: ۲۵۰۲.

(۴) کشف الباری: ۲۱۹/۲.

ایوب :- دایوب بن ابی تیمه کیسان سختیانی رضی اللہ عنہ دے (۱)

نافع :- دا نافع مولیٰ بن عمر رضی اللہ عنہ دے (۲)

ابن عمر :- دوی مشهور صحابی رسول صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دے (۳)

ذحدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مناسبت :- ذحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ : من یعمل من غدوة إلى نصف النهار علی قیراط (زمادپارہ بہ ذ سحر نہ واخلہ ترنیمے ورخے پورے پہ یوقیراط خوک کاراوکری، نہ صفا بنکارہ دے (۴) پہ دے حدیث باندے تفصیلی کلام دپارہ کتاب مواظبت الصلاة باب من ادرك ركعة من العصر کنبی اوگورنی اگرچہ پہ متن کنبی لہ شان تفاوت دے مگر اصل او مقصود ہم یودی

۹-باب: الإجارة إلى صلاة العصر

دمازیکردہ مونخ پوری مزدور لگول

۴ ذ ترجمۃ الباب مقصد :- پہ باب سابق کنبی تیر شو

احديث [۲۱۴۹] (۱) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عَمَلًا فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارَى عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمْ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَعَصَبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلًا وَأَقَلَّ عَطَاءً، قَالَ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوا لَا. فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أَوْتِيهِ مَنْ أَشَاءَ». (ر: ۵۳۲)

ترجمہ :- رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیے ستاسو یہودیانو اونصاری مثال داسے دے چہ یوسری یوخومزدوران پہ کار اولگول او ونی چہ پہ یویوقیراط باندے بہ دنیمنے ورخے پورے خوک کار

(۱) کشف الباری: ۲۲۶/۲.

(۲) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۳) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۴) عمدة القاری: ۸۸/۱۲.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الجمعة باب الطیب للجمعة رقم: ۲۲۷۹ وأخرجه الامام الترمذی فی سننه کتاب الامثال عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ۲۸۷۱ وابن حبان فی صحيحه فی کتاب التاريخ رقم: ۶۶۳۹ والامام أحمد فی مسنده مسندالمکثر من بن الصحابة رضى الله تعالى عنه باب مسند عبدالله بن عمر رضى الله تعالى عنهما بن الخطاب رقم: ۴۲۷۹، ۵۶۴۶، ۵۷۵۶.

او کړې؟ نو یهودیانو په یوقیراط باندې دا مزدوری اوکړه. بیا نصاری په یوقیراط باندې کار اوکړو او بیا تاسو خلقو د مازیگرته تر ماښام پورې په دوو دوو دینارو کار اوکړو. په دې باندې یهودیان اونصاری غصه شو چه مونږ خوکار زیات اوکړو اومزدوری کمه ملاؤشوه. په دې باندې هغه سړی اوونیل چه ما ستاسو یوه ذره برابر حق وهله دې نوهغوی اوونیل چه نه. بیا هغه سړی اوونیل چه دا زما فضل دې چاله چه غواړم ورکوم.

رجال الحديث

اسماعيل بن ابي اويس:- د دوی نوم عبدالله بن عبدالله بن اويس بن ابي عام اصبحی رضي الله عنه دې دامام مالک رضي الله عنه خورنې دې. (۱)

مالک:- دا امام مالک بن انس رضي الله عنه دې. (۲)

عبدالله بن دينار:- دا عبدالله بن دينار مولی ابن عمر رضي الله عنه دې. (۳) بل د عبدالله بن عمر رضي الله عنه ذکر هم په سابقه حدیث کښې تیر شوې دې.

حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- حدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضحه دې. یواشکال اودهغې جواب:- بعض حضراتو ونیلی چه په دې حدیث سره ترجمة الباب نه ثابتیږي ځکه چه په دې کښې خو صرف دا رغلی دی چه یوسړی څه کسان د نیمې ورځې پورې په یوقیراط باندې اجیرساتل غوښتل نو یهودیانو اوونیل چه مونږ به داکار اوکړو اوددې نه پس د نصاری نمبر راغلو او هغوی هم په یویوقیراط باندې اوساتلې شو. په دې کښې دا نشته چه نصاری ترکومې پورې اجیر اوساتلې شو نوییا مصنف رضي الله عنه الاجارة إلى الصلاة العصر څنگه ثابت کړو.

جواب:- ددې اشکال جواب دادې چه هم په دې روایت کښې دی اتم الذين يعملون من صلاة العصر إلى مغارب الشمس دلته چه د مازیگردمانځه نه تر مغرب یعنی ماښام پورې وخت ددې امت دپاره ذکرکړې شو ددې نه دا معلومه شوه چه نصاری کوم کارکړې وو هغه د مازیگردمانځه دوخت پورې وو. (۴)

۱۰- باب: اثم من منع أجرة الاجير

مزدور ته مزدوری نه ورکونکی ګناه

د ترجمة الباب مقصد:- د ترتیب په لحاظ دلته امام بخاری رضي الله عنه ته الاجارة من العصر إلى الليل قایم کول وو خو هغه دریمه ترجمه مؤخرکړه اود دویمې ترجمې نه په ظاهره ئی دا یوه بې جوړ ترجمه قایم کړه. علامه ابن بطال رضي الله عنه هم ددې عدم مناسبت د وجې نه دې ته الاجارة من العصر إلى الليل

(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۲.

(۲) کشف الباری: ۱۲۹/۱، ۸۰/۲.

(۳) کشف الباری: ۱۲۵/۳، ۶۵۸/۱.

(۴) فتح الباری: ۵۶۴/۴.

نه پس ذکر کرد (۱)، علامه عینی رحمته ددی تحسین فرمائیلی دې.
وقال العینی حمه الله تعالى قد أخر ابن بطال رحمه الله تعالى هذا الباب عن الباب الذي بعده وهو الاوجه فان فيه رعاية المناسبة (۲).

دحضرت شیخ الحدیث رحمته توجیه: لیکن حضرت شیخ الحدیث رحمته فرمائی امام بخاری رحمته دا ترجمه په مینځ کښې راوړلوسره د یوې نکتنې طرف ته اشاره کول غواړي چه کله یواجیرد یوکار دپاره مقرر کړي شی نو داضروړي نه دي چه د وخت اومودې تراخیږي نه پس به هغه ته د اجرت غوښتلوحق حاصلېږي بلکه دمودې دپوره کیدو نه وړاندې هم که اجیر خپله مزدوړی غواړي نو مطالبه کولې شی اوکله چه هغه مطالبه اوکړي نو هغه ته مزدوی ورکول پکار دي اوکه څوک ئی نه ورکوي نو هغه به گناهگار شی. (۳)

بل د امام ابن ماجه رحمته د روایت نه هم ددې مضمون تائید کيږي چه اعطوا الاجیر أجرة قبل ان یجف عرقه. (۴)

[حدیث ۲۱۵۰] (۵) حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عُدَّ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأُكِّلَ مُمَتَّهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ». [ر: ۲۱۱۴]

ترجمه: نبي کریم ارشاد فرمائيلي چه الله تعالى ارشاد فرمائی چه ددري قسم خلقو به زه په قیامت کښې فریق جوړېږم هغه کس چه زما په نوم ئی وعده اوکړه بیائی وعده خلاقی اوکړه او هغه سړي چه یوازاد سړي ئی خرڅ کړي وی اودهغه قیمت ئی خوړلې وی او هغه کس چه مزدوی ئی کړي وی اوبیائی کار دهغه نه پوره اخستې وی لیکن دهغه مزدري ئی نه وی ورکړي.

رجال الحديث

یوسف بن محمد: یوسف بن محمد العصفري الخراساني تزيل البصرة ددوی کنیت ابو یعقوب دي. (۶)

(۱) شرح صحيح البخاری لابن بطال: ۳۸۸/۶.

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۱۲.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

(۴) أخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهن باب أجر الاجراء رقم: ۳۴۴۳ والطحاوی فی شکل الآثار رقم: ۲۵۵۴ ولبيهقي فی سننه الكبرى فی کتاب الاجارة باب لا تجوز الاجارة حتى تكون معلومه الخ رقم: ۱۱۴۳۴.

(۵) أخرجه الامام بخاری رحمته وأيضاً فی کتاب البیوع باب اثم من باع حراً رقم ۲۲۲۷ وابن ماجه فی کتاب الاحکام: ۲۴۳۳ واحمد فی مسنده: ۸۳۳۸ انظر جامع الاصول الفصل الثاني فی احادیث مشتركة بين آفات النفس نوع أول رقم: ۹۳۶۴ وتحفة الاشراف رقم: ۱۲۹۵۲.

(۶) تهذيب الكمال: ۴۵۷/۳۲.

اساتذہ کرام - سفیان ثوری، مروان بن معاویہ الفزاری او یحییٰ بن سلیم الطائفی وغیرہ رحمہم اللہ نہ دوی روایات نقل کری دی (۱)
تلامذہ - امام بخاری، حرب بن اسماعیل کرمانی او سعید بن عبداللہ وغیرہ رحمہم اللہ ددوی نہ روایات نقل کوی (۲)

یحییٰ بن سلیم - دایحییٰ بن سلیم الطائفی ابو محمد مکی رحمہم اللہ ددوی تذکرہ ابواب الوتر باب ماجاء فی الوتر کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کنہی تیرہ شوې ده
اسماعیل بن امیہ - دا اسماعیل بن امیہ بن عمرو بن سعید بن العاص الاموی دی ددوی تذکرہ

کتاب الزکاة باب لا تؤخذ کر اثم اموال الناس فی صدقة کنہی تیرہ شوې ده
سعید بن ابی سعید - دا سعید بن ابی سعید المقبری رحمہم اللہ دی (۳)
ابوہریرہ - او حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ (۴) تذکرہ ہم تیرہ شوې ده.
ترجمة الباب سرہ مطابقت - حدیث باب ترجمة الباب سرہ مطابقت پہ خپل آخری جز سرہ
نکاره ده. بل دا حدیث مبارک کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کنہی تیر شوې دی

۱۱- باب: الإجارة من العصر إلى الليل

د مازیکره وخت نه د نېې پورې مزدور ساتل

د ترجمه الباب مقصد - باب الاجارة إلى نصف النهار لاندې تیر شو.

[حدیث ۲۱۵۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا الْإِجَارَةُ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمَلْنَا بِأَطْلٍ، فَقَالَ هُمْ لَا تَفْعَلُوا أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلًا، فَأَبَوْا وَتَرَكُوا، وَاسْتَأْجَرَ أُخَيْرٌ مِنْ بَعْدَهُمْ فَقَالَ هُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمَا الَّذِي شَرَطْتُ لَكُمَا مِنَ الْأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ جِوْنُ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَالَا لَكَ مَا عَمَلْنَا بِأَطْلٍ، وَلَكَ الْأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ هُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَىْءٌ يُبَيِّرُ. فَأَيُّمَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كُلِّهِمَا، فَذَلِكَ

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) كشف الباری: ۲/۲۳۶.

(۴) كشف الباری: ۱/۵۹۶.

مَنْ لَهُمْ مَثَلٌ مَا قِيلُوا مِنْ هَذَا النَّورِ» [۵۳۳]

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائی دمسلمانان او یہودیان و مثال داسی دے لکھ چہ یوسری یوٹو کسان سہری بہ مزدورنی کړې وی چہ ټول بہ د هغه کار د سحر نه واخله تر شپې پورې په متعین اجرت باندې کونی. نوڅه خلقو دا کار نیمې ورځ پورې اوکړو بیانی اووئیل چہ مونږ ته ستاد مزدورنی ضرورت نشته کومه چہ تامونږ سره مقرر کړې ده بلکه چہ کوم کار مونږ کړې دې هغه هم غلط وو په دې باندې دې سړی اووئیل چہ داسې مه کونی خپل باقی کار پوره کړنی اوخپله پوره مزدوری واخلنی خو هغوی انکار اوکړو پر بخودو لاپل دې نه پس نی دوه مزدوران نورو اوینول چہ دا ورځ پوره کړنی نوزہ بہ تاسو ته هم هغه مزدوری درکړم کومه چہ مې هغوی ته ورکوله. هغوی کار شروع کړو چہ دماز یکر د مونږ وخت شو نو هغوی هم دغه اووئیل چہ مونږ تراوسه پورې ستاکوم کار اوکړو هغه بالکل بیکاره وو او مزدورې دې هم خان سره اوساته کومه چہ تامونږ سره کړې وه. دې سړی هغوی ته اووئیل چہ خپل ټول کار پوره کړنی ورځ هم اوس لږه باقی پاتې ده. خو هغوی اونه منل نو هغه سړی یویل قوم مزدور اوساتلو چہ دا دورځې کومه حصه باقی پاتې ده په دې کښې دا کار اوکړنی. هغه خلقو د نمر ډویدو پورې هغه باقی کار اوکړو اود دواړو ډلو پوره مزدوری نی حاصله کړه. نوپس هم دغه ددې اهل کتاب او ددې (مسلمانانو) مثال دې چاچہ داد هدایت نور قبول کړو.

رجال الحديث

محمد بن العلاء:- دامحمد بن علاء بن کریب همدانی کوفی رحمته الله دې. (۲)

ابو اسامة:- دا ابواسامة حماد بن اسامة رحمته الله دې. (۳)

برید:- دا برید بن عبدالله بن ابی بردة رحمته الله دې. (۴)

ابو بردة:- دوی ابو بردة عامریا حارث بن ابی موسیٰ اشعری رحمته الله دې. (۵)

ابو موسیٰ اشعری:- دامعروف صاحبی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن قیس ابو موسیٰ اشعری رحمته الله دې. (۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: استاجر قومًا أن يعملوا..... حتى غابت الشمس سره واضح دې.

(۱) مترجمه فی باب الاجارة إلى صلاة العصر.

(۲) کشف الباری: ۴۱۳/۳.

(۳) کشف الباری: ۴۱۴/۳.

(۴) کشف الباری: ۴۱۷/۳، ۶۹۰/۳.

(۵) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

(۶) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

تشریح حدیث: - داحیث مبارک هم په دې سندسره اوډخه متن تفاوت سره کتاب مواقیت الصلوة باب من ادرك رکعة من العصر قبل الغروب کښې تیر شوې دې. د حضرت عمر رضی الله عنه وراوایت کښې دې: قوله (نحن کنا اکثر عملاً) قاضی ابوزید رحمته الله کتاب الاسرار کښې ددې نه استدلال کړې دې چه دماز یو وخت د مثیلین نه پس شروع کيږي. ځکه چه یهودیانو اونصاری داو نیل چه مونږ خو کار زیات او کړو او مزدوری مونږ ته کمه ملاؤشوه نو دهغوی عمل به هغه وخت زیات وی چه کله دهغوی موده زیاته وی او دهغوی موده به هله زیاته وی چه کله د نصف النهار نه واخله مثیلین پورې د ماسپینین وخت او گرځولې شی اویا د مثیلین نه د ماز یو پورې وخت او گرځولې شی. خو دا استدلال د یوڅو وجوهاتو سره ضعیف دې:

① داحیث رسول الله صلی الله علیه و آله د بیان مواقیت دپاره نه دې ارشاد فرمائیلې لهذا د مواقیت په سلسله کښې ددې نه استدلال بی موقع دې.

② د تحقیق نه دا خبره ثابته ده که دماز یو وخت د مثل اول نه هم وی نویا هم هغه وخت چه د زوال د نمر نه د مثل اول پورې دې زیات دې. دهغه وخت نه چه ددې نه پس د نمر د ویدو پورې وخت دې. ⑤ داهم کیدې شی چه دهن کنا اکثر عملاً د یهودیانو مقوله وی د نصاری نه وی.

⑥ داهم کیدې شی چه د دواړو مقوله وی او د دواړو وخت یوځانی کولو سره بیا د ماز یو تر نمر د ویدو پورې دوخت نه زیات خودلې شی. بهر حال دا روایت د مثیلین نه پس د ماز یو وخت شروع کیدو باندې دلالت نه کوی. (۱)

یواشکال او دهغې جواب: - په کتاب مواقیت الصلوة کښې هم دغه روایت د عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه مروی دې او دهغې په شروع کښې دې: إنما بقاؤکم فیما سلف قبلکم من الامم نو په دې کښې د ظاهر حدیث نه دا په پوهه کښې راځی چه ددې امت بقاء په امم سابقه په زمانه کښې شوې ده ځکه چه د فنی ظرفیت دپاره استعمالیږي. ددې په جواب کښې علامه عینی رحمته الله او علامه کرمانی رحمته الله فرمائی: ظاهرة ليس بمراء..... وإنما معناه: أن نسبتکم الیهم کنسبة وقت العصر إلى تمام النهار. د جواب حاصل داشو چه ددې ظاهری معنی قطعاً مراد نه ده بلکه فنی معنی الی ده اومضاف یعنی نسبة محذوف دې نواوس په عبارت داسې شی: إنما بقاؤکم بالنسبة إلى ما سلف الخ یعنی ای امت محمدیه! ستاسو د مدت بقاء نسبت د امم ماضیه په اعتبار سره هم هغه دې کوم نسبت چه دماز یو ځای نه ترمانېام د وخت پورې پوره ورځ سره دې. (۲)

یوه بله شبه او دهغې ازاله: - ددې احادیث مبارکه نه په ظاهره د مسلمانانو د بقاء د یهودیانو اونصاری نه کمه معلومیږي حالانکه حقیقت دادې چه د یهودیانو موده د زیات نه زیات دوه زره کاله ده په دې باندې خوییا هم اشکال نشته ولی د انصارو موده خو د زیات نه زیات شپږ

(۱) عمدة القاری: ۷۶/۵ فتح الباری: ۳/۵۰.

(۲) عمدة القاری: ۷۵/۵ فتح الباری: ۳/۴۹.

سوه کاله ده اودا امت محمديه على صاحبها الصلوة والسلام تر اوسه پورې خوارلس صدني تيرې شوی دی اونه ده معلومه چه د قیامت پورې اوس څومره زمانه باقي پاتي ده. او بیا د یهودو اونصاری د طرف نه دا اعتراض هم اوکړې شو نحن کنا اکثر عملا و اقل عطاء مونږ زیات کار او کړو او ورکړه هم مونږ ته کمه اوشود نو امت مسلمه على صاحبها الصلوة والسلام موده کمیدل اود یهودو اونصاری زیاتوالی د عمل گیله د اشکال سبب دي

ددې په جواب کښې شارحین حضرات فرمائی چه دلته د امتو مقابله نه ده بلکه د آحاد امت تقابل دنورو امتونو کسانوسره دي. ځکه چه ددې امت اوسط عمر ۶۰ نه ۷۰ کالو په مینځ کښې دي. لکه چه په حدیث شریف کښې دي: عن أبي هريرة رضى الله تعالى عنه قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عمر امتي من ستين سنة إلى سبعين (۱) حضور پاک ارشاد فرمائیلې دي چه زما د امت اوسط عمر د شپیتونه تر اویاؤ کالو پورې دي. اود تیرو شوو امتونو د کسانو عمرو نه ډیر زیات اوږده وو.

ددې نه علاوه په یوبل حدیث کښې د امت د کسانو تقابل د امت د کسانو سره خودلې شوې دي: ما أعماركم في أعمار من مضى إلا كما بقي من النهار فيما مضى منه. (۲) یعنی حضور پاک ﷺ او فرمائیل چه نه دی ستاسو عمرو نه د تیرو شوو امتونو د عمرو نو په مقابله کښې مگر لکه د تیرې شوې ورځ په مقابله کښې د ورځې باقي حصه.

۱۲- باب: من استاجر أجيراً فترك أجره، فعيل فيه المستاجر فزاد أو من عمل في مال غيره فاستفضل

چایو مزدور او کړو او هغه مزدور خپله مزدوری پریخوده لاړو. بیا د مزدور په پریخودې شوې مزدورنې کښې، مزدوری اخستونکي تصرف او کړو او په هغې کښې اضافه اوشوه. او هغه سړې چه ذبل په مال کښې تصرف او کړو په هغې کښې هغه ته نفع اوشوه.

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله د دې ترجمه الباب په ذریعه یوه اختلافی مسئله بیان کول غواړي که یوسړې د بل سړي په مال کښې تصرف او کړي او په دې سره نفع حاصله شی نو آیا هغه نفع به د رب المال وی که د عامل. دا مسئله اجارې سره خاص نه ده او امام بخاری رحمه الله د استنجار لفظ ځکه او فرمائیلو چه په روایت کښې د دې تصریح ده (۳)

د فقهاء کرامو اختلاف: په مذکوره مسئله کښې فقهاء کرامو کلام کړې دي. امام مالک رحمه الله امام ابویوسف رحمه الله سفیان ثوری لیث اوزاعی ربیعع او عطاء رحمهم الله مسلک دادې چه نفع به د عامل وی اوراس المال به مالک ته حواله کوي خوددې عامل دپاره مستحب دی چه هغه نفع صدقه کړي. د امام ابوحنیفه رحمه الله امام مالک رحمه الله او امام زفر رحمه الله مسلک دادې چه نفع

(۱) جامع الترمذی: ۵۹/۲.

(۲) أخرجه أحمد رحمه الله في مسنده: ۱۱۶/۲.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

د عامل دپاره حلال نه ده لهذا هغه دې راس المال مالک ته حواله کړي او نفع دې وجوبا صدقه کړي دامام احمد رحمته الله علیه او اسحاق رحمته الله علیه راني داده چه نفع به د رب المال وی او عامل چه د بل په مال کښې تصرف کړې دې هغه به ددې ضامن جوړیږي امام شافعی رحمته الله علیه فرماني چه د تصرف دوه صورتونه دی یو خود اچه هم ددغه مال معین نه کوم مال چه د بل دې هغه سامان اخلي په دې صورت کښې به مال اونفع دواړه د رب المال وی اود تصرف دویم شکل دادې چه هسې مطلقا یوه معامله اوشوه اودې نه پس چه کله د قیمت ورکولو وخت راغلو نو اوچت نی کړو اود بل پیسې نی ورکړې په دې صورت کښې به نفع د عامل وی اود رب المال په مال کښې د تصرف کولو د وجې نه به عامل ضامن وی.)

امام بخاری رحمته الله علیه د ظاهري روایت باب نه دامام احمد رحمته الله علیه دمسلك تائید کوي. په دې باندې لپشان اشکال داکیرې چه امام احمد رحمته الله علیه عامل ضامن هم گرځولې وو او په روایت کښې دهغه څه تذکره نشته اویا خوږه داوئیلی شی چه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه د امام شافعی رحمته الله علیه د مسلك دپرمې صورت تائید کوي.

احديث ۱۲۱۵۲ (حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلَاثَةٌ رَهْطٍ مِنْ كَانٍ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوَّأَ النَّبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَأَمَّحَدَتْ صَخْرَةٌ مِنْ الْجِبَلِ فَدَنَتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فَقَالُوا إِنَّهُ لَا يُنَجِّبُكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلَّا أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ اللَّهُمَّ كَانِ لِي أَبَوَانِ شَتَّانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لَا أَغْنِي قَبْلَهُمَا أَهْلًا وَلَا مَالًا، فَتَأَيَّيْتُ فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمَّ أَرَمْتُ عَلَيْهِمَا حَتَّى تَأَمَّا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غُبُقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِبِينَ وَكَرِهْتُ أَنْ أَغْنِي قَبْلَهُمَا أَهْلًا أَوْ مَالًا، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَرُ عَلَى يَدَيَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَّقَ الْفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَتَرَبَّأَ غُبُقُهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَقَرِّبْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَأَلْفَرَجَتْ شَيْئًا لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ ». قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « وَقَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بَنْتُ عَمِّكَ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِي، فَأَمْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمْتُ بِهَا سِتَّةَ مِنَ السَّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عَشْرِينَ وَمِائَةً دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِي، فَفَعَلَتْ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ لَا أَجَلَ لَكَ أَنْ تُفْقَسَ الْحَاقِمُ إِلَّا بِحَقِّي. فَفَرَجَتْ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا،

(۱) شرح صحيح البخاری لابن بطال رحمته الله علیه ۲۹۶/۶ عمدة الفاری: ۱۲/۱۳۰.

(۲) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب البوع باب إذا اشترى شيئاً بغيره بغير إذنه فرضی رقم: ۲۲۱۵ وأخرجه أيضاً فی کتاب الزراعة والحرث باب إذا ذرع بمال قوم بغير إذنهم رقم: ۲۳۳۳ وإخرجه مسلم فی کتاب التوبة باب قصة أصحاب الغار الثلاثة الخ رقم: ۶۸۸۴ ۶۸۸۵ ۶۸۸۶ وأبو داود فی البیوع باب فی الرجل يتجرى مال الرجل بغير إذنه رقم: ۳۳۸۷ وانظر جامع الوصول: ۱۰/۳۱۵ رقم: ۸۷۲۲.

فَانْقَضَتْ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أُعْطِيتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ
فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءً وَجْهَكَ فَأَفْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَالْفَرَجَاتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَفْهَمَ لَا يَسْتَطِيعُونَ
الْحُرُوبَ مِنْهَا. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجْرَاءَ
فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَعَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الْأَمْوَالُ،
فَجَاءَنِي بَعْدَ جَيْبٍ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَذِلَّنِي أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنْ
الرِّبَالِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَسْتَزِعْ مِنِّي. فَقُلْتُ إِنِّي لَا اسْتَزِعُ بِكَ. فَأَخَذَهُ
كُلَّهُ فَاسْتَأْجَرَهُ فَلَمْ يَتْرِكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءً وَجْهَكَ فَأَفْرُجْ عَنَّا مَا
نَحْنُ فِيهِ. فَالْفَرَجَاتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْشُونَ». (ر: ۲۱۰۲)

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ ما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ واؤزیدہ حضور پاک
اوفرمانیل د پخوانی امت درې کسان چرته روان وو. د شپې تیرولودپاره هغوی په یو غار کښې
پناه واخستله او په هغې کښې ورداخل شو. په دې کښې دغرنه یو کانرې راگرگړې شو اود غار
خله ئې بنده کړه. ټولو اوونیل چه اوس ددې کانرې نه خان خلاصول ممکن نه دی مگر چه دا
ټول د خپل ښه اوبنیک عمل په واسطه سره دالله تعالی نه دعاووکړې. په دوی کښې یوسې
خپله دعا شروع کړه. ای الله تعالی زما موریلار دیر بوداگان وو او ما به دهغوی نه مخکښې په
چاباندې پشی نه ځکل. نه په خپل بال بیچ او نه په مملوک (غلام وغیره). یوه ورځ ما د څه خیز په
لټون کښې ناوخته کړو اوچه کله زه گورته راؤرسیدم نو هغوی دواړه اوده شوی وو. ماته
داخبره هیڅ کله ښه نه لگیده چه اول په خپل بال بیچ اویا په مملوک وغیره باندې پشی اوڅکوم
په دې وجه زه هلته ولاړ ووم د پشیوپالشی زما په لاس کښې وه او ما د هغوی د راپاسیدو
استظار کولو تردې چه سحر شو. زما موریلار راپاسیده او بیا هغوی خپل دمانښام پشی اوڅکل.
ای الله که ما داکار ستاد رضا حاصلو دپاره کړې وی نو دا دکانرې مصیبت زموږ نه
اخواکړه (ددې دعا په نتیجه کښې) هغه کانرې د خپل خانی نه لږ شان اوخوزیدو خو دومره لږ
په کښې جوړه نه شوه چي وتل پرې ممکن شوې وي.

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد اوفرمانیلو چه بیا دوم دعا شروع کړه. ای الله زما دتره یوه لور وه
زما دیر زياته خوښه وه. ما دخپل نفس دپاره هغه تیارول غوښتل خو هغې ماته انکار کولو. هم
په هغه زمانه کښې بیا دهغې څه سخت ضرورت پیښ شو او هغه ماله راغله. ما هغې ته یوسل
اوشل دینار په دې شرط باندې ورکړل چه هغه به خلوت کښې ماسره ملاؤ شی. نو هغې هم
داسې اوکړه اوس چه کله ما په هغې باندې قابو بیا مونده هغې وئیل چه ستا د پاره دا حلال نه
دی چه ته دا مهر بغیرد حق نه مات کړې دې اوریدو سره، زه د خپلې خرابې ارادې نه منع شوم
اود هغه خانی نه لارم. حالانکه هغه زما د ټولونه زیات خوښه وه او ما خپل ورکړې سره زر هم
واپس وانخستل. ای الله که دا کار ما صرف ستا د رضاد حاصلو دپاره کړې وی نو ته زموږ
دا مصیبت لرې کړه. کانرې لږ شان نور هم اوخوزیدو لیکن هغوی اوس هم ددې نه بهر نه
شور اوتلې. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمانیل بیا دریم خپله دعا شروع کړه. ای الله ما یوڅو مزدوران

کړې وو بیا مې ټولونه دهغوی مزدوری ورکړه یومزدور داسې وو چه خپله مزدوری ئی پریخوده بیا څه موده پس هم هغه مزدور ماله راغلو ونی ونیل ای دالله تعالی بنده ماته خپله مزدوری را کړه ماورته اوونیل چه دا ته څه وینی دا اوبیان غواگانې چیلنی او غلامان دا ټول هم هغه ستا مزدوری ده هغه ونیل ای دالله تعالی بنده ماپورې توقې مه کوه ما اوونیل چه زه توقې نه کوم نویا دغه سړی هرڅه واخستل اوخپل خان سره ئی بوتلل په هغې کښې ئی یوڅیز هم باقی پرینخوده ای الله که چرې ما دا هرڅه ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نوزمونې دامصیبت لرې کړه هغه کانړې لرې شو او هغه ټول بهر راووتل

رجال الحديث

ابوالیمان :- دا ابوالیمان حکم بن نافع رضی الله عنه دې ^(۱)
 شعیب :- دا شعیب بن ابی حمزه رضی الله عنه دې ^(۲)
 زهری :- دا محمد بن مسلم بن شهاب الزهري رضی الله عنه دې ^(۳)
 سالم بن عبدالله :- دا حضرت سالم بن عبدالله بن عمر رضی الله عنه دې ^(۴)
 عبدالله بن عمر :- او د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده ^(۵)
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت د دریم سړی دعانیه الفاظو په ذریعه واضح دې قوله: ان استاجرت فاعطيتهم اجرهم الخ ^(۶)
 تشریح :- دا حدیث کتاب البیوع باب إذا اشترى شیئا لغيره بغير اذنه فرضی کښې تیر شوې دې او وړاندې کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الغار کښې به هم ان شاء الله راځی
 د امام مهلب رضی الله عنه په امام بخاری رضی الله عنه باندې اشکال :- امام مهلب رضی الله عنه فرمائی امام بخاری رضی الله عنه چه د کوم مقصد د پاره باب قايم کړې دې مذکوره حدیث د دې دپاره مستدل نه شی جوړیدی ځکه چه په دې کښې دی چه یو سړی د خپل مزدور په مزدورنی سره تجارت اوکړو او په هغې کښې نفع حاصل کړه او بیا چه کله هغه راغلو نو هغه ته ئی ټوله نفع د احسان او تبرع په توگه ورکړه خو په هغه باندې خو صرف د ده مزدوری وړکول لازم وو ^(۷)
 فوائد حدیث :- علامه عینی رحمته الله فرمائی چه د مذکوره حدیث نه دیرې فاندې حاصلې شوې
 ① په دې کښې د وړاندینو امتونو د اعمالو تذکره ده د رسول الله صلی الله علیه و آله امت ته به هم د دې نه

(۱) کشف الباری: ۴۸۹/۱

(۲) کشف الباری: ۴۸۰/۱

(۳) کشف الباری: ۳۲۶/۱

(۴) کشف الباری: ۱۲۸/۲

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱

(۶) عبد القاری: ۱۲۹/۱۲

(۷) ارشاد الساری: ۳۶/۵

ترغیب اوشی ⑦ د فضولی بیع د جواز اثبات دې ⑤ اود کرامات اولیاء اثبات دې ⑥ اود والدینو فضیلت او هغوی سره د تعظیم اوشفقت کولو بیان دې ⑤ په هر حال کښې د الله تعالی نه د دعا کولو د استجاب بیان دې ⑥ داهم چه د نیکو اعمالو په ذریعه د الله تعالی په دربار کښې توسل کولې شی ⑥ په دې کښې په محرمات باندې د قدرت حاصلیدلو باوجود دهغې نه بچ کیدو او پاک پاتې کیدو د فضیلت بیان دې ⑧ د امانت د ادانیکنی فضیلت دې ④ د توبې د قبولیت ذکر دې ⑥ اود هغه سړی د الله تعالی په نیز د مقبول کیدو ذکر دې چه د بدنې اراده کولوسره هغه د الله تعالی د رضامندنی دپاره ترک کړی ⑤ اود الله تعالی نه د وعدې پوره کولو د سوال بیان دې خکه چه الله تعالی ارشاد فرماینلې دې ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ (الطلاق ۲) او نور فرمائی چه ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾ (الطلاق ۴)

(عنه القاری: ۳۶/۱۲ - ۳۷) (اضافه از مرتب)

د حدیث باب مذکور په ضمن کښې بعض حضراتو په دوو نورو اهمو مسئلو بحث فرماینلې دې ① د میراث مسئله ② د پراوینت فنډ مسئله.

① **میراث مسئله:** یوسړي مړ شو جائیدادوکان وغیره نی په ترکه کښې پریخودل په دوی کښې روستو یو وارث تصرف کولو اونهغې نی گټله اوس ددغه نفع څه حکم دی؟ صرف د دغه تصرف کونکی وارث ده یا به ټول وارثان شریک وی عام فقهاء کوم کښې چه احناف هم شامل دی خودا فرمائی چه دې وارث په متروکه جائیداد کښې د نورو وارثان د اجازت نه بغیر کړې دي لهندا داکب خبیث دي او واجب التصدق دي د بعض فقهاؤ قول دې چه کومه هم نفع شوې هغه د اصل مالک ده لهندا وارث عامل چه خومره هم نفع کړې ده په هغې کښې به ټول وارثان شریک وی. دامام بخاری رحمه رجبان هم دې طرف ته معلومیری او هغه داسې چه کله مزدور خپله مزدوری پریخوده لاړو او بل په هغې کښې تصرف کولوسره نفع او گټله نودهغې د زیاتولونه پس نی خان سره هیڅ هم پریخوده بلکه هرڅه نی هغه اجیر ته کوم چه ددې اصل مالک وو ورکړل.

د جمهورو قول دادې چه هغه څه هم اوکړل د احسان او تبرع په توگه نی اوکړه په دې وجه هغه د اخلاص نه ډک نیک کار کښې شمیرکړې شو که چرې من حیث الفریضه هغه هرڅه دغه اجیر ته واپس کول نودیکښې د عمل والا شان به د هغه نه وو لیکن چه هغه داهرڅه دخپل ژوند دټولونه نیک عمل او گټلو او د هغې په ذریعه د الله تعالی نه توسل اختیاره وی نومعلومه شوه چه هغه هرڅه هم ورکړل د احسان او تبرع په توگه نی ورکړل نه چه من حیث الوجوب نی ورکړل.

متأخرین اضافو قول: علامه رافعی حنفی رحمه فرمائی چونکه خبث د صاحب مال د حق د وجې نه راغلي دي لهندا که هغه د صدقه کولو په خانی صاحب مال ته ورکړی نویابه هم صحیح شی چنانچه د وراثت والا په مسئله کښې که چرته یو وارث په مال متروکه کښې تصرف اوکړو اوحق دټولو وارثانو نو په دې کښې اصل حکم خوم دغه دې چه کومه نفع شوې هغه دي صدقه کړی خوکه صدقه اونه کړی بلکه وارثانو ته نی ورکړی نویابه هم دده ذمه ساقط شی بلکه دا زیاته مناسب ده دې دپاره چه دې نه ټول وارثان فائده اوچته کړی (انعام الباری: ۴۸/۶)

② **د پراوینت فنډ مسئله:** ددې حدیث مبارک نه استنباط کولوسره بعض حضراتو د پراوینت فنډ مسئله هم ذکر کړې ده. پراوینت فنډ داوی چه په سرکاری ادارو اوبعض پرائیویټ ادارو کښې هم دا رواج دې چه دملازمینود تنخواه نه څه حصه هره میاشت کت کولې شی او هغه رقم په یوفند کښې جمع کولې شی کوم ته چه پراوینت فنډ ونیلې شی بیا په دغه جمع شوې ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

بقیه حاشیه دتیرمخا پیسو کنبی بیا اداره هم خپلې څه پیسې لگولوسره اضافه کوي بیا دا رقم په یوگټه ورکونکي کار کنبی لگوي او په عام توگه ئی دسود په کار کنبی لگوي بیا دغه نفع هم په دې فنډ کنبی جمع کوي او کله چه د ملازم ملازمت ختم شی نو په دې فنډ کنبی چه څومره رقم جمع شوي وی هغه دا بنسټ شوی ملازم ته یا دهغه وارثانوته ورکوي اوس ترکومي پورې چه د اصل رقم تعلق دې نوهغه خود ملازم حق دي اودهغې په اخستلو کنبی په اتفاق سره څه خزانې نشته خو په دې رقم باندې چه حکومت کومه اضافه کړې ده په هغې باندې اشکال کیږي چه محکمې کوم رقم کټ کړو هغه په هغې باندې دین دي اوس که محکمه دخپل طرف نه څه زیاتي ورکوي نوهغه په دین باندې زیاتي دي او په دین باندې زیاتي سود دي بل داچه کله په یوسودی کار کنبی لگوي او په دې باندې زیاتي کیږي هغه هم سود دي نوډ بعض فقهاو راځي هم دا ده چه څومره پیسې د تنخواه نه کټ شوي دي هم دومره اخستل جائز دي اود هغې نه زیاتي اخستل جائز نه دي

د اکثرو فقهاو کرامو راځي دا ده چه ملازم خپل اصل رقم هم اخستی شی اومحکمې چه دخپل طرف نه څه زیاتي کړې دي هغه هم اخستی شی ځکه چه محکمه کومه اضافه اوتبرع کوي هغه سره ددې چه په دغه اصل رقم باندې کوي کوم چه دوی دملازم د تنخواه نه وضع کړي وو خودا زیاتوالي او اضافه د یو طرف نه هم مشروط فی العقد کړي شوي نه وو او سود خو په هغه صورت کنبی جوړیږي چه کله په عقد دین کنبی د جانسین د طرف نه زیاتوالي مشروط کړي شی او په مذکوره مسئله کنبی په دین کنبی زیاتي مشروط نه دي بلکه دمحکمې د طرف نه یو طرفه تبرع ده اوداڅو هم داسې ده لکه چه څوک خپل دان ته د دین نه څه زیات ورکړي لکه چه د حضور پاک نه حسن قضاء ثابت ده. بیا چه دغه رقم سره د سود کومه معامله اوکړي شوه په دې سلسله کنبی دغه فقها حضرات فرماني چه هغه محکمې د خپل طرف نه کړي دي نوهغه دهغوی اود الله تعالی په مینځ کنبی معامله ده. د ملازم د میاشتي د تنخواه نه چه کومه کټوتی کیږي هغه هم دهغه په ملکیت کنبی نه وی راغلي ځکه چه په اجرت باندې ملکیت ورستو د قبضي نه متحقق کیږي او په مذکوره صورت کنبی د قبضه کیدلو نه وړاندې څه تنخواه وضع کړي شوه نوډا کټ شوي تنخواه د محکمې ملکیت کنبی ده. محکمه چه په دې کنبی څه تصرف هم کوي سره ددې چه په سودی لین دین کنبی ئی لگوي هغه د محکمې د طرف نه دي کوم چه جانسین د طرف نه مشروط هم نه وو نومحکمه چه کله هم دا رقم ملازم ته ورکوي نولکه چه دخپلې خزانې نه ئی ورکوي دملازم په حق کنبی ټوله تبرع اوتبرع ده.

حضرت مفتی کفایت الله صاحب رحمته الله علیه راځي: پراویدونټ فنډ کنبی نیم رقم عطیه وی اونصف دملازم د تنخواه نه وضع کړي شوې وی او هغه هم د ملازم په قبضه کنبی د راتلونو وړاندې وضع کولې شی په دې وجه ددې سود اود د نیم رقم عطیه سود دواړو ملاویدلوسره هم دعطیه حکم اخلي اود نصف رقم وضع شوي نه زیاتي چه کوم رقم ملاویری هغه ټول هم عطیه گرځي. دبینک سود ددې نه مختلف دي په دواړو کنبی د فرقی وجه داده چه په بینک کنبی د خپلې قبضي نه په راوستو جمع کولې شی په دې وجه ددې سود حقیقتا هم سود وی.

د یوبلې استثناء جواب کنبی فرماني: پراویدونټ فنډ او په دې سوداخیستل او په خپل تصرف کنبی راوستل جائز دی. ځکه چه هغه حقیقتا د سود په حکم کنبی نه دي. (کفایت المفتی: ۸۹/۹۶)

حضرت مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه راځي: دحضرت مفتی صاحب رحمته الله علیه فتوی هم د پراویدونټ فنډ په جواز باندې ده لکه څنگه چه هغوی په خپله رساله پراویدونټ فنډ پر زکوة اورسودکا مسئله کنبی په تفصیل سره تحریر فرمایلی دی (امداد الفتاوی: ۳/۱۴۸-۱۴۹)

حضرت مفتی محمود حسن گنگوہی صاحب رحمته الله علیه راځي: د تنخواه دا حصه ملازم پخپله نه ده جمع کړي بلکه دا سلسله حکومت دخپل قانون په رڼا کنبی روانه کړې ده په کوم سره چه د ملازم خبرخواهي مقصود ده. ترکومي چه په دې باندې دملازم قبضه نه وی دا دملازم ملکیت نه دي. لهدا چه په دې باندې کومه اضافه هم ملاویری دابه هم سود نه وی بلکه دا هم داسې دی لکه: ... ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

۱۳- باب: من آجر نفسه لیحمل علی ظهرة. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

جا چه په خپله نا باندې بوج اوچتولو سره مزدوری اوکړه

— اویا ئی صدقه کړه اود بوج اوچتولو اجرت

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی که یوسړې صدقه کول غواړي او هغه سره پیسې نشته او هغه څی مزدوری کوی او بوج په خپله شایاندې اوچتوی پیسې گټي او صدقه کوی نو ده دپاره داسې کول صحیح دی او غالباً په دې باندې تنبیه کولو ضرورت ځکه پېښ شو چه په دې کښې په اصل کښې په ظاهر دمسلمان د نفس د اذلال صورت ښکاری اود سړي خپل ځان دلیل کول جائز نه دی. نو لکه چه امام بخاری رحمته الله علیه ددې اشکال جواب ورکړو. (۱)

داهم وثیلې شی چه په حدیث کښې دی خير الصدقة ما كان عن ظهر غنى (یعنی د سړي هغه صدقه ډیره بهتره ده کومه چه غنا نفس سره وی یعنی د صدقه کولو نه پس هغه پریشان نه وی نو چه په مذکوره صورت کښې یوسړې بازار ته لاړ شي مزدوری کوی بیا صدقه کوی آیا دا صدقه به ظاهر غنی نه وی نو لکه چه امام بخاری رحمته الله علیه ددې په جواب کښې فرمائی چه په حدیث کښې داهم راغلی دی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم نه پښتنه اوکړې شوه أي صدقة أفضل؟ نو حضور پاک اوفرمائیل جهد المقل یعنی که فقیر سړې چرته مشقت کوی اود صدقه فضیلت حاصلوی نو دا ډیره لویه خبره ده. (۲) پاتې شوه دا خبره چه خیر الصدقة ما كان عن ظهر غنى ددې مطلب دادې چه دسړي زړه غنی کیدل پکاردی که یو غریب سړې صدقه کوی او هغه سره پیسې هم زیاتې نشته لیکن دهغه زړه مطمئن دې نو په دې کښې هیڅ خرابی نشته او په ترجمه الباب

...بقیه حاشیه دتیر مخ چه بعض محکمو کښې ملازمت ختمیدو باندې دحسن کارکردگنی په صله کښې پښتن ملاوړی دې ته هم سود نه شی وثیلې.
اویوه استثنا کومه چه هم د پراویدنې فند متعلق وه په جواب کښې فرمائی چه دا په سود کښې داخل نه دي. (فتاوی محمودیه ۳۹۳/۱۶ - ۳۹۴)

لیکن د صاحب تکمله فتح الملمم مفتی محمد تقی عثمانی زیدمجدد رائي اوس جدا ده حضرت فرمائی چه حضرت مفتی محمد شفیع صاحب کوم وخت دا فتوی ورکړې وه په هغه وخت او دین په حالاتو کښې لږ شان فرق پیدا شوي دي. په دې وجه په دې فتوی نظر ثانی کول دي. په هغه وخت کښې چه محکمې څه کول پخپله به ئی کول په هغې کښې دملازم هیڅ دخل نه وو او اوس طریقه داده چه د پراویدنې فند چلولو دپاره پخپله محکمه یو کمیټی جوړه وی چه دا فند چلولی نوچه کومه کمیټی ده هغه د ملازمینو نمائنده او وکیل شو د هغې قبضه هم د مؤکل قبضه ده اود قبضه کیدو نه پس هغه په ملکیت کښې راغلو اوس که چرې دا دوی په څه سودی معامله کښې چلوی نو دا پخپله ملازم چلوی لهذا ددې اخستل نه دی جائز کیدل پکار. (انعام الباری: ۴۵۱/۶)

(۱) لامع الدراري: ۱۷۲/۶.

(۲) أخرجه البيهقي رحمته الله علیه في سننه الكبرى: ۴/۳۰۲ حديث رقم: ۷۷۶۹.

(المصدر السابق حديث رقم: ۷۷۷۲).

کنبی امام بخاری رحمته اجرة الحمال لفظ زیات کری دی به دی کنبی غالباً دی طرف ته اشاره ده چه دحمال پیشه جانز ده به دی کنبی اجرت اخستل هم جانز دی

[حدیث ۲۱۵۳] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَمَرَ بِالْصَّدَقَةِ الْمَطْلُوقِ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ فَيَحْمِلُ فَيُصِيبُ الْمُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لِمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ مَا نَرَاهُ إِلَّا تَقَنُّهُ. [ر: ۱۳۵۰]

ترجمه:- حضرت ابومسعود انصاری رحمته فرماني رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چه به کله مونږ ته د صدقه کولو حکم کولونو بعض خلق به بازار تقلال اود بوج کار به نی کولو چه یومد مزدوری به ملاویدله (دهغي نه به نی صدقه کوله) اویشکه نن هم هغوی سره یوولاکهه (درهم اودینار) دی. ابووائل رحمته اوویل زمونږ خیال دی چه دهغوی مراد هم خپل خان وو

رجال الحديث

یسعید بن یحیی:- دا سعید بن یحیی بن سعید بن ابان بن سعید بن ابی العاص اموی رحمته دی. (۲)

یحیی بن سعید:- دا یحیی بن سعید اموی رحمته دی. (۳)

اعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمته دی. (۴)

شقیق:- دا ابووائل شقیق بن سلمه رحمته دی. (۵)

ابومسعود انصاری:- او حضرت ابومسعود عقبه بن عمرو انصاری رحمته (۶) تذکره هم تیره شوې ده. حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت د دی دمعنی نه ښکاره دی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله د صدقه کولو حکم کولو نو فقیرانو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم واوړیدو اود صدقه عظیم الشان اجرکتلوسره به د هغوی هم خواهش ووجه دا الله تعالی په لږ کنبی خرج اوکړی نو هغوی به بازار ته لاړل اود خلقو سامانونه اوبوجونه به نی یوړل او اجرت به نی اوگټو او هغه به نی صدقه کړو اوهم دغه د ترجمه الباب مطلب هم دی. (۷)

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب الزكاة باب انقول النار ولو بشق ثمرة والقليل من الصدقة ۱۴۱۵ وأخرجه مسلم في كتاب الزكاة باب الحمل أجرة يتصدق بها الخ: ۲۳۵۲ والنسائي في كتاب الزكاة باب جهد النقل رقم: ۲۵۲۸ وانظر في جامع الاصول سورة براءة رقم: ۶۵۷.

(۲) كشف الباري: ۶۷۹/۱

(۳) كشف الباري: ۶۷۹/۱

(۴) كشف الباري: ۲۵۱/۲

(۵) كشف الباري: ۵۵۹/۲

(۶) كشف الباري: ۷۴۸/۲

(۷) عمدة القاري: ۱۳۱/۱۲

۱۴- باب: أجر السمسرة

وَلَمْ يَرَأِ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءُ ابْنُ أَبِي هَيْمَةَ الْحَسَنَ بِأَجْرِ التِّمَارِ بَأْسًا.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِمِثْلِ الْقُوتِ، فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَبُيِّنَ
وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِغَةِ بِكَذَا، فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَبُيِّنَ، وَبَيْنَكَ فَلَا
بَأْسَ بِهِ.

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَهُ مُوْطِئُهُمْ)
د دلالتی اجرت ابن سیرین عطاء ابراهیم او حسن رحمهم الله به په دلالتی باندې اجرت
اخستلوکښې څه خرج نه گنړلو حضرت ابن عباس رضی الله عنه او فرمائیل که چاته دې اووئیل چه
داکېره په دومره قیمت باندې خرڅه کړه څومره چه زیاتی شی هغه به ستا وی نو په دې کښې
هیڅ خرج نشته ابن سیرین رضی الله عنه او فرمائیل که چا اووئیل چه په دومره کښې داخرڅه کړه څومره
گټه چه وی هغه ستا ده یا (دائې اووئیل) چه زما اوستا په مینځ کښې به تقسیمېری نو په دې
کښې هیڅ خرج نشته نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه مسلمان دې په خپلو شرطونو قایم وی
لغات:- السمسرة:- بیع اوشراء ته وائی سمسار هغه سړی ته وائی چه د بیع د نفاذ دپاره په بانع او

مشتري دواړو کښې واسطه جوړشی یعنی دلال د سمسار جمع سمسارة راځی. (۱)
د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمته الله ښائی چه په دلالتی باندې اجرت جائز
دې اود حدیث باب په ذریعه امام بخاری رحمته الله اشاره اوکړه چه دهغوی په نیز د سمسره د جواز
دپاره یو خاص شرط دې چه د جاضربادی دپاره دې په اجرت اخستلوسره بیع نه کوی باقی
ټولو صورتونو کښې که چرې هغه په دلالتی باندې اجرت اخلی نو جائز دې. (۲)
د سمسره متداول صورت دادې چه ته چاته اووائې که تا زما څیزله گا هک راوستلو نوزه به مثلاً
تاته ۳۰۰ روپنی درکوم اوس که هغه بله ورځ مشتری راوولی راشی نو هغه ته به ۳۰۰ روپنی
ملاوېږی او که رانه وستو او میاشتې تیرې شوې نو هغه به د یوې روپنی هم حقدار نه وی په دې
کښې په عام توگه موده معلومه نه وی.

شوافع مالکیه حنابلہ ددې د جواز قائل دي په دې شرط چه اجرت ئی معلوم وی اود امام
ابوحنیفه رحمته الله نه د عدم جواز قول نقل دې. (۳)

ابن التین رحمته الله فرمائی چه د سمسره دوه قسمونه دی: ① اجاره ② جعالة
د اجاره صورت دادې چه په دې کښې موده مقرره وی مثلاً زما د مکان دپاره څوک مشتری
اولتوه د یوې میاشت پورې به ته زما اجیرنی اوزه به تاته ددې اجرت مثلاً درې زره روپنی

(۱) النهاية فی غریب الحديث والاثار: ۱/۸۵.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۳۲-۱۳۳، والأبواب والنرا-ص: ۱۶۷ فتح الباری: ۴/۵۷۰.

(۳) إغلاء السنن: ۲۰۱/۲۶ عمدة القاری: ۲/۱۲.

درکوم اوس که هغه په پنځلس ورځو کښې مشتری راوستو نو هغه به هم په دغه حساب سره د اجرت حقداروی یعنی هغه ته به اوس پنځلس سوه روپۍ اجرت ملاویرې یادساتنی چه د سمسره دا صورت هم اجاره ده اودا د احنافو په نیزهم جائزده لکه چه ددې صورت په جواز باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې ترکومې چه د جعالة تعلق دې نو په دې کښې موده مقررنه وی بلکه تکمیل عمل سره بحث وی اوزمونږ په علاقو کښې هم دغه صورت د سمسره متعارف دې لکه چه تیر شو (۱) اود احنافو په نیزددې صورت د عدم جواز وجه په ظاهره هم دغه ده چه دا اجاره نه شی ډگر خولې په اجاره کښې خو معقود علیه یا خو عمل وی یا مرنه. تکمیل عمل سره بحث نه کیږی مثلاً په مذکوره مسئله کښې د جعالة په صورت کښې که چرې ته د بائع دپاره ډاډه راولې نودرې زړه روپۍ به ملاویرې او چه ته په میاشتنو لټون کوي سترې شی نو تاته به هیڅ هم نه ملاویرې او په تکمیل عمل باندې به تاته اجرت ملاویرې مشاخرین فقها، احناف داهم جائزگر خولې دی (۲)

(۱) إعلاء السنن: ۲۶/۲۰ عمدة القاری: ۱۲/۱۳۲.

(۲) إعلاء السنن: ۱۳/۴۰ المغنی لابن قدامة: ۳۵۰/۶ (اضافه از مرتب)

د بعضی علماء ضررانی: حضرت مفتی تقی عثمانی صاحب مدظله فرمائی چه ماته د جعالة یعنی د سمسره رائج صورت، په عدم جواز باندې د امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه یو صریح قول نه دې ملاویشی نو چه د جعالة په جواز باندې د امام صاحب رحمته الله علیه چه روایت موجود نه دې په دې وجه په عام توگه فقهاؤ دا اوځنول چه دا د امام صاحب په نیزجائز نه ده. گنی د دلولو په رنډا د قرآن کریم په دې آیت مبارک (وَلْتَنَجَّاهُ بِحُلٍّ بَعِیْرٍ) سره د جعالة جواز واضح دې. هم ددې دپاره متاخرین حنفیه د سمسره اجرت جائزگر خولې دې سره ددې چه علامه عینی رحمته الله علیه د الیکلی دی چه سمسره جائز نه ده لیکن علامه شامی رحمته الله علیه وغیره تصریح کړې ده چه سمسره جائز ده. (انعام الباری: ۵۵۵/۶).

د کمیشن ایجنټ مسئله: نن صابیه عام توگه د فیصد په اعتبار سره اجرت فیصله کیږی مثلاً بائع یا هغه ایجنټ پخپله وائی چه فلانکې خیز خرڅولوباندې دهغي د ثمن نه پنځه فیصد به زه اخلم د نن صبا اصطلاح کښې دې ته کمیشن ایجنټ (Commission Agent) وائی بعضی حضرات چه سمسره جائز گنری دې ته ناجائز وائی په دې وجه سمسره په حقیقت کښې دیو عمل اجرت دې اود سمسار عمل ثمن په کمی بیسی نه کم ویش نه کیږی نو د مشتری په لټون کښې دې اوس که چرې ثمن ۵۰۰۰ دې یا ۱۰۰۰ هغه ته هم دومره عمل کول وی لهدا په دې کښې ده ته د ثمن مقدار سره مربوط کولوسره ددې فیصد مقررول جائز نه دی لیکن د مفتی به قول مطابق دغه شان په فیصد باندې عقد اجاره کول جائز دی

دغه شان صاحب تكملة فتح الملمه زید مجددهم رانې هم داده چه مفتی به قول مطابق داسې کول جائز ده او علامه شامی رحمته الله علیه بعض متاخرینو نه نقل کړې دی ددې وجه داده چه همیشه د اجرت عمل دمقدار مطابق کیدل ضروری نه دی بلکه د عمل قدر او قیمت اود عمل د حیثیت په لحاظ سره هم په اجرت کښې فرق کیږی ددې مثال علامه شامی رحمته الله علیه ورکړې دې چه یوسړې په خرمن کښې سورې کوي او یوسړې په غمی کښې سورې کوي اوس په خرمن کښې سورې کونکې او په غمی کښې سورې کونکې په عمل کښې د محنت په اعتبار سره چه زیات فرق نشته خود غمی دتنه سورې کونکې عمل قدر او قیمت زیات دې په نسبت په خرمن کښې د سورې کونکې نود عمل د قدر او قیمت هم لحاظ کیږی (حاشه ابن عابدین: ۶۳/۶ وفتاوی السعدی: ۵۲۵/۲)

(بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د تعلیقاتو تفصیل - د ابن سیرین رحمۃ اللہ علیہ اثر امام ابن ابی شیبہ رحمۃ اللہ علیہ حفص عن اشعث عن محمد بن

سیرین په طریق باندې موصولاً نقل کړې دې ^(۱) د عطاء رحمۃ اللہ علیہ اثر امام ابن ابی شیبہ رحمۃ اللہ علیہ وکیع ثنالیث ابو عبد العزیز په طریق باندې موصولاً ذکر کړې

دې ^(۲) د ابراهیم رحمۃ اللہ علیہ اثر هم امام ابن ابی شیبہ رحمۃ اللہ علیہ عن الحکم وحماد عن ابراهیم په طریق سره موصولاً نقل

کړې دې ^(۳) د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما تعلیق امام ابن ابی شیبہ رحمۃ اللہ علیہ هشیم عن عمرو بن دینار عن عطاء په طریق

سره موصولاً نقل کړې دې ^(۴) د ابن سیرین رحمۃ اللہ علیہ دویم قول هم امام ابن ابی شیبہ رحمۃ اللہ علیہ هشیم عن یونس عن محمد بن سیرین رحمهم

الله په طریق سره موصولاً نقل کړې دې ^(۵) اودا ټول ذکر شوی تعلیقات هم امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د دلالتی د اجرت په جواز کښې پیش کړی دی.

قوله: المسلمون عند شروطهم: - د احديث مبارك امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ تعلیقاً ذکر کړې دې اما

ابوداؤد د ولید بن رباح په طریق سره د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ نه موصولاً نقل کړې دې ^(۶) او امام

ترمذی رحمۃ اللہ علیہ په خپل جامع کښې ^(۷) او امام اسحاق رحمۃ اللہ علیہ هم په خپل مسند کښې کثیرين عبدالله بن

عمرو بن عوف عن ابيه عن جده په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې: المسلمون على شروطهم الا شرافاً

هم محلاً او اهل حراماً ^(۸) ددې حديث مذکور په سند کښې یو راوی کثیرين عبدالله دې. په چاچه

محدثينو کلام کړې دې.

بقیه حاشیه د ترمذی دغه شان چه کوم خلقي د گاډو اخستل خرڅول کوی د هغوی دلال بروکروی فرض کړه مهران گاډې نی خرڅ کړو چه مثلاً د دوه نیمولا کهه ودي. په دې باندې ایجنټ یو فیصد کمیشن واخستو چه دوه نیم زره روپي دی. دغه شان که دې ایجنټ شپورلیټ گاډې خرڅ کړو مثلاً پنځوس لاکهه قیمت نی دې نوددي یو فیصد کمیشن به هم یقیناً زیات وی نوددي عمل قدر او قیمت زیات دې په دې وجه په زیات اخستو کښې هېڅ خرابې نشته. یعنی د فیصد په حساب سره هم سمسره اجرت اخستل جائز دي. (انعام الباری: ۵۷/۶)

۵ حضرت مفتی رشید احمد رحمۃ اللہ علیہ راني: حضرت مفتی صاحب د یو استفتاء په جواب کښې فرمائی: البته که چرې د دلالتی رقم متعین وی یاد میخې قیمت نه د فیصد په حساب دلالتی متعین وی مثلاً میخه چه په څو خرڅه شوه په هغې کښې به پنځه فیصد دلال اخلی نودا جائز ده. (احسن الفتاوی: ۷/ ۲۷۴).

(۱) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰.

(۲) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰.

(۳) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰.

(۴) و عمدة القاری: ۸۵/۱۰ فتح الباری: ۴/ ۵۱۱.

(۵) تغلیق التعلیق: ۲۸۱/۳ و عمدة القاری: ۸۶/۱۰.

(۶) سنن ابی داؤد باب فی الصلح رقم الحدیث: ۳۵۹۴.

(۷) الجامع الترمذی: ۱۳۵۲.

(۸) عمدة القاری: ۱۳۳/۱۲.

کثیر بن عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمته تعارف: دوی رحمته بکر بن عبدالرحمن المزنی البصری ربیع بن عبدالرحمن بن ابی سعید خدری رحمته، نافع مولیٰ ابن عمر او خپل پلار عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمهم الله نه روایات بیانوی او دهغوی نه ابراهیم بن علی رافعی، ابواسحاق فزاری، اسحاق بن ابراهیم حنیعی، اسحاق بن جعفر علوی، خالد بن مخلد قطوانی، عبدالله بن نافع الصانغ، عبدالله بن وهب مصری، ابوالجعد عبدالرحمن بن عبدالله سلمی، عبدالعزیز بن محمد دراؤدی، محمد بن عمر الواقدی، محمد بن فلیح، ابو غزیه محمد بن موسیٰ انصاری قاضی المدینه، معن بن عیسیٰ قزار او یحییٰ بن سعید انصاری وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کوی. (۱)
په هغوی باندې محدثینو سخت تنقیدی کلام کړې دې. د امام احمد بن حنبل رحمته نه دهغوی باره کښې تپوس اوشو نووئی فرمائیل منکر الحدیث لیس پشمی. (۲) ابوخیثمه رحمته وائی چه ماته امام احمد بن حنبل رحمته او وئیل لاتحدث عنه شیئا. (۳) یحییٰ بن معین رحمته فرمائی کثیر ضعیف الحدیث. (۴) یوبل ځائی کښې فرمائیلی لیس پشمی. (۵)

د امام ابوداؤد رحمته نه تپوس اوشو نووئی فرمائیل کان احد الکذابین او امام شافعی رحمته فرمائی ذاک احد الکذابین. ابوزرعه رحمته فرمائی واهي الحدیث. (۶) لیکن امام بخاری رحمته امام ترمذی رحمته او ابن خزیمه رحمته ددوی روایت ډیر زیات پریوتلې نه گنری اونه هغه ددې حضراتو په نظر کښې کذاب دې لکه چه په تهذیب الکمال کښې دی امام ترمذی رحمته فرمائی چه ما د امام محمد رحمته نه کثیر بن عبدالله عن ابیه عن جده د دې روایت باره کښې پښتنه او کړه چه د جمعه د ورځې د مقبول وخت باره کښې دې نو امام محمد رحمته او فرمائیل: حدیث حسن الاصحابین حنبل رحمه الله تعالیٰ کان یحبل علی کثیر، یضعفه، وقد روی یحییٰ بن سعید انصاری رحمه الله تعالیٰ یعنی علی امامته عن کثیر بن عبدالله. (۷) یعنی ددوی حدیث د حسن درجې دې مگر امام احمد بن حنبل رحمته هغه ډیر ضعیف گرځوی اوحال دادې چه یحییٰ بن سعید انصاری رحمته د خپل جلالت قدر نه باوجود کثیر بن عبدالله نه روایت نقل کړې دې. البته د ده په روایتونو کښې غلطیاني وی او هغوی کثرت خطا سره موصوف دې نودا حضرات ددوی روایات په استشهاده کښې پیش کوی.

د تعلیق مذکور مقصد: - المسلمون عند شروطهم نه داخلود مقصود دې که په مسلمانانو کښې دا قسم طریق رائج دې او هغوی په داسې شرائطو سره دلالی کوی کوم چه شرعا جائز دی او د اجرت مقرر

(۱) تهذیب الکمال: ۱۳۶/۲۴.

(۲) الجرح والتعديل: ۷/، الترجمة: ۸۵۸.

(۳) الکامل لابن عدی: ۹/۳.

(۴) تاریخ لمباد الدورى رحمته ۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.(۵) تاریخ لمباد الدورى رحمته ۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.

(۶) تهذیب الکمال: ۱۳۸/۲۴.

(۷) تهذیب الکمال: ۱۳۹/۲۴.

کولوسره په دې اجرت اخلی نو دا جائزده او په دې کښې هیڅ خرابی نشته (۱)

احديث ۱۲۱۵۴ (حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَتَلَقَّى الرُّكْبَانُ سَوَائِيَهُمَا حَافِرِي لِيَادٍ. قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لَا يَبِيعُ حَافِرِي لِيَادٍ قَالَ لَا يَكُونُ لَهُ يَمْسَارًا. ار. ۱۲۰۵۰

ترجمه - رسول الله ﷺ په وړاندې کیدوسره د قافلي والا سره ملاویدلونه منع فرمایلي ده. اودا چه ښاریان دې د کلي والو مال نه خرڅوی ما تپوس اوکړو اي ابن عباس: ښاروالا دې دکلي والا مال نه خرڅوی ددې څه مطلب دې هغه اوفرماښل دې نه مراد دادې چه دهغوی دپاره دې دلال نه جوړیږي. تراجم رجال: مسدد: دامسدبن مسرهد ﷺ دې (۲)

عبدالواحد: داعبدالواحد بن زياد بصري ﷺ دې (۳)
معمر: دامعمر بن راشد اودی بصري ﷺ دې (۴)

ابن طاووس: داعبدالله بن طاووس ﷺ دې. د دوی تذکره کتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة کښې تیره شوې ده.

قوله عن أبيه: - اود دوی پلار طاووس بن کيسان یماني ﷺ تذکره کتاب الوضوء باب من لم يبر الوضوء الا من المخرجين الخ کښې تیره شوې ده.

عبدالله بن عباس: - او حضرت عبدالله بن عباس ﷺ (۲) تذکره هم تیره شوې ده.

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: لا يكون له سمسارًا سره واضح دې (۷)

اشكال: - په دې باندې اشكال کيدې شی چه امام بخاري ﷺ خود سمساراجرت په جواز باندې ترجمة الباب قايم کړي دي او حديث کښې خو ابن عباس ﷺ سمساراجرت باندې عدم جواز ښائی نو حديث او ترجمة الباب کښې مطابقت اونه شو

(۱) ارشاد الساری: ۲۳۷/۵.

(۲) واخرجه مسلم في كتاب البيوع: ۲۷۹۸ والترمذي ﷺ في كتاب البيوع ۴۴۲۴ وابوداؤد في كتاب البيوع: ۲۹۸۲ وابن ماجه في كتاب التجارات: ۲۱۶۸ وانظر في جامع الاصول الفصل الخامس في النهي عن بيع الحاضر للبادي. وتلقى الركبان رقم: ۳۵۳.

(۳) كشف الباری: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۴) كشف الباری: ۳۰۱/۲.

(۵) كشف الباری: ۱/۴۶۵، ۳۲۱/۵.

(۶) كشف الباری: ۱/۴۳۵.

(۷) ارشاد الساری: ۲۳۷/۵.

جواب - علامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے دابن عباس رضی اللہ عنہ انکار یو خاص صورت کنبی دے کله چہ یو بناری د کلی وال دلال جوړشی اود دې مخالف مفهوم دادې چہ څوک بناری د بناری یا کلی وال د کلی وال دلال جوړشی نوجائز دی. لکه چہ دعدم جواز صورت مخصوص دې او باقی ټول صورتونه جائز دی (۱)

۱۵- باب: هل یؤجر الرجل نفسه من مشرك في أرض الحرب

آیا یو مسلمان په دار الحرب کنبې د یومشرك مزدوری کولې شي؟

د ترجمه الباب مقصد :- امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دابناتی که یو مسلمان مشرك سره نوکری او کړی او په اجاره باندې خپل ځان پیش کړی نو آیا دا جائز دی. امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ استفهام سره ترجمه قایم کړې ده او چہ کوم روایت نئ نقل کړې دې دهغې نه معلومیږي چہ جائز دی په دې وجه حضرت خیاب بن اریک رضی اللہ عنہ د عاص بن وائل توره جوړه کړې وه اود کتاب التفسیر په روایت کنبې تصریح ده چہ حضرت خیاب رضی اللہ عنہ مسلمان شوې وو. خو امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دلته د استفهام لفظ ولې نقل کړو؟ ددې متعلق خویوه خبره دا کیدې شي چہ ممکن دی حضرت خیاب رضی اللہ عنہ د مجبورنئ او ضرورت د وجې داکار کړې وو او هغه وخت خومکه مکرمه دارالاسلام هم نه وو بلکه دارالحرب وو. ځکه هغه مشرك سره په کار کولوباندې مجبور وو. اوس که جري داسې مجبورئ نه وی نوییابه به هم دا قسم اجاره کول جائزوی که نه؟ په دې کنبې امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ته تردد دې داهم ونیلې شي چہ امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ "هل" لفظ راوړلوسره په دې مسئله کنبې د فقهاؤ د اختلاف طرف ته اشاره کړې ده چہ بعض فقهاء یومشرك سره په اجاره باندې د کار کولو اجازت نه ورکوی اوداځکه چہ په دې کنبې اذلال نفس راځي. بهرحال د جمهور فقهاؤ مسلک هم دغه دې چہ مشرك سره مزدوری کولې شي. (۲)

د فقهاؤ اختلاف:- علامه مهلب رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د یو مسلمان دپاره خپل ځان په اجاره باندې مشرك ته پیش کول مکروه دی مگر په سخت ضرورت کنبې په دوو شرطونوباندې جائز دي:

① چہ هغه عمل په شریعت مطهره کنبې جائزوی.

② بل دا چہ په هغې کنبې د مسلمان دپاره ضرر نه وی.

علامه ابن المنیر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ د مشرکانو په دوکانونو وغیره کنبې کار کول خود ټولو فقهاؤ په نیز جائز دی. دهغوی په کورونو کنبې دهغوی خدمت کول فقهاؤ د اذلال نفس مسلم د وجې نه مکروه ونیلی دی. (۳)

(۱) المصدر السابق.

(۲) فتح الباری: ۷۱/۴ و عمدة القاری: ۱۲/۱۳۴ و إرشاد الساری: ۵/۲۳۸.

(۳) شرح البخاری لابن بطال: ۶/۴۰۳ و عمدة القاری: ۱۲/۱۳۴.

احديث باب ۱۲۱۵۵) حَدَّثَنَا عُزْرُبُنْ حُاصِبٌ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ
مُسْرُوقٍ حَدَّثَنَا خُبَابٌ قَالَ كُنْتُ رَجُلًا قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ فَأَجْتَمَعُوا لِي عِنْدَهُ
فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاةً فَقَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ فَقُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ حَتَّى تَمُوتَ لَمْ تَبْعَثْ
فَلَا قَالَ وَإِنِّي لَنَبِيٍّ لَمْ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثَمَرٌ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ.
فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (أَقْرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا) (۱۹۸۵)

ترجمه:- حضرت خباب رضی اللہ عنہ فرمائی زہ لوہار ووم مادہ عاص بن وائل کار اوکرو کله چہ زما
دیرد مزدوری هغه سره شوه نوماد هغه نه غوښتنه اوکړه هغه وئیل په خدائی قسم چہ ستا
مزدوری به ترهغه وخته پورې درنه کړم ترکومې چہ ته د محمد صلی اللہ علیہ وسلم انکاراونه کړې. ما اوئیل
په خدائی قسم دې چہ دا به هغه وخت هم اونه شی چہ ته مړشی او بیا راژوندې شی هغه وئیل
چہ زه به دمرگ نه پس بیا راژوندې کیږم؟ ما وئیل او هغه وئیل بیابا هلته ماسره مال اولاد وی
نوزه به هم هلته تاله مزدوری هم درکړم. په دې باندې د قرآن کریم دا آیت نازل شو آیا تا هغه
سرې اولیدو چہ زمونږ د نشانو انکارنی اوکرو اووئی وئیل چہ ماله به مال او اولاد راکیږی شی

رجال الحديث

عمر بن حفص:- داعمربن حفص بن غياث رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الغسل باب المصفاة
والاستسقاء فی الجنابة کښې تیره شوې ده.
اعمش:- داسليمان بن مهران اعمش رضی اللہ عنہ دې. (۲)

مسلم:- دا مسلم بن صبيح همدانی ابو الضحی عطار کوفی رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الصلوة
باب الصلوة فی الجبة الشامية کښې تیره شوې ده.
مسروق:- دامسروق بن اجدع رضی اللہ عنہ دې. (۳)

خُبَاب:- د حضرت خباب بن ارت رضی اللہ عنہ تذکره کتاب الاذان باب رفع البصر إلى الامام فی الصلاة کښې
تیره شوې ده.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فعلمت للعاص
بن وائل نه واضح دي. (۴) حديث مذکور کتاب البیوم باب ذکر القلین والحداد کښې تیر شوې دي او
ان شاء الله په تفسیر سورت مریم کښې به هم راځی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب القيامة والجنة والنار حديث رقم: ۵۰۰۳ والترمذي في سننه كتاب
تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث رقم: ۳۰۸۶ وأحمد في مسند أول مسند
البصريين حديث رقم: ۲۰۱۵۶ ۲۰۱۶۳ وانظر في جامع الأصول سورة مریم رقم: ۷۱۹.

(۲) كشف الباري: ۲/۲۵۱.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۸۱.

(۴) إرشاد الساري: ۵/۲۳۸.

۱۶- باب: ما یعطی فی الرقبة علی أحياء العرب بفاتحة الكتاب

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَحَقُّ مَا أَخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ
اللَّهِ». (۱: ۵۴۰)

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَا يَشْتَرِطُ الْمُعَلِّمُ إِلَّا أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ وَقَالَ الْحَكَمُ لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ
أَجْرَ الْمُعَلِّمِ وَأَعْطَى الْحَسَنُ ذَرَاهِمَ عَشْرَةَ. وَلَمْ يَرَأِ ابْنُ سِيدِينَ بِأَجْرِ الْقَسَامِ نَاسًا. وَقَالَ كَانَ
يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الْخُرُصِ.

ترجمه:- د عربويه قبائلو کنبی چه د سورت فاتحه په دم وغيره باندې څه ورکولې شو حضرت
ابن عباس رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله په حواله سره بیان کړو چه کتاب الله د ټولونه زیات ددې
مستحق دی چه په دې باندې اجرت واخستې شی. امام شعبی رحمته الله او فرمانييل چه معلم ته د
اول نه فيصله نه دی کول پکار چه په خودلو باندې به ماته دومره تنخواه ملاویری، البته څه چه
هغه ته ورکړې شی اخستل پکار دی. حکم رحمته الله فرمانييلی چه ماد یوسړی نه نه دی اوریدلی چه
د معلم اجرت هغه ناخوښه کړي وی. حسن رحمته الله به (خپل معلم ته) لس درهم ورکول. ابن سیرین
رحمته الله قسام (د بیت المال ملازم کوم چه په تقسیم باندې معموروی، په اجرت کنبی هیڅ خرج نه
گنړلو او فرمانييل به ئی (د قرآن په آیت کنبی) سحت فیصله کنبی د رشوت اخستلو په
معامله کنبی دی او خلقویه (اندازه لگونکوته) په اندازه لگولو باندې اجرت ورکولو.

حل لغات:- الرقبة: د باب ضرب نه مصدر دی. رقاه الرأق رقبة ورقیای عوده ونقث یعنی دم وغيره
کول تعوید کول، د آسیب شوی اثر ختمول. (۲)

اهیاء: د سی جمع ده یعنی ژوندې، باقی، فعال، جماعت، صله، طائفه اودلته هم دغه آخری
معنی مراد ده. (۳)

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمته الله دا خودل غواړی چه په رقیه باندې اجرت اخستل
جائز دی که نه؟ دا مسئله لکه چه متفق علیها ده اودانم اریعه رحمهم الله په اتفاق سره په
رقیه باندې اجرت اخستل جائز دی او احنافو په نیز په دې باندې هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا
دمن باب المداواة والعلاج دی. (۴)

"الاجارة هي القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلو کنبی د فقهاؤ د اختلاف بیان
د امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله اودهغه د اصحابو په نیز طاعت باندې اجرت اخستل جائز نه دی.

(۱) المغرب: ۳۴۳/۱.

(۲) فتح الباری: ۵۷۲/۴.

(۳) فیض الباری: ۲۷۶/۳.

یعنی هر هغه عبادت چه مسلمان سره خاص دي په هغې باندې زموږ په نيز اجاره جائز نه ده او هم دغه مذهب د ظاهر روايت مطابق دامام احمد، عطاء ضحاک بن قيس زهري اسحاق رحمهم الله هم دي او امام مالك امام شافعي ابو قلابه ابن منذر رحمهم الله ددې د جواز قائل دي.

د طائفه ثانيه يعنی د حضرت مجوزين دليل د حضرت ابن عباس رضي الله عنه مذکوره روايت دي کوم چه امام بخاری رحمته الله د تعليق په توگه ذکر کړي دي. الحق ما اخذتم عليه اجرا كتاب الله ^(۱) دي. يعنی د ټولونه زيات چه تاسو په کوم خيز باندې د اجرت اخستلو حقدار نئ هغه كتاب الله دي. اود حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا تعليق امام بخاری رحمته الله په كتاب الطب کښې موصولاً ذکر کړي دي اود دي حضراتو يو بل دليل د حضرت ابوسعيد خدری رضي الله عنه روايت باب دي ^(۲) ددې جواب احنافو او نورو حضراتو د طرف نه دادي چه د رسول الله صلي الله عليه وسلم ارشادات د رقيه ياره کښې دي او په دي کښې اجرت اخستل خوزموږ په نيز هم جائز دی ځکه چه داد تعليم او عبادت د قبيل نه نه دی بلکه د قبيل مداوات او علاج ته دی او په دي باندې اجرت اخستل د ټولو په نيز جائز دی. ^(۳)

د احنافو او نورو حضراتو نور دلائل: ① د حضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه روايت دي هغه فرماني چه ما د اهل صفه نه بعضوته قرآن مجيد او کتابت او خودلو. ماته په هغوی کښې چا يو کمان پيش کړو. ماسوچ او کړو چه دا يو معمولی خيز دي اوبيا به زه په جهاد کښې ددي نه کار اخلم په دي خيال باندې ما واخستو. د حضور ياک صلي الله عليه وسلم په خدمت کښې مې عرض او کړو، حضور ياک صلي الله عليه وسلم ارشاد او فرمائيلو: ان كنت تحب أن تطوق طوقاً من نار فاقبلها يعنی که ته چرته دا غواړې چه د دوزخ يو طوق تاته واچولې شی نو دا واخلم. ^(۴) ددې نه هم معلومه شوه چه اجرت علی الطاعات جائز نه دی.

② حضرت عثمان بن ابی العاص رضي الله عنه روايت دي چه هغه آخری خبره د کومي چه نبی کریم صلي الله عليه وسلم وعده اخستې وه دا وه چه زه د اذان دپاره چرې هم داسې يو مؤذن مقرر نه کړم چه په اذان باندې اجرت اخلي. ^(۵)

(۱) المغنی: ۱/ ۲۹۵ معارف السنن: ۲/ ۲۴۰.

(۲) فتح الباری: ۴/ ۵۷۲.

(۳) بیانی تخریجه.

(۴) المغنی: ۱/ ۱۲۹۵.

(۵) أخرجه ابواؤد فی سننه فی کتاب الاجارة. باب فی کسب المعلم رقم الحديث: ۳۴۱۶ وابن ماجه فی سننه فی کتاب التجارات باب الاجر علی تعليم القرآن رقم الحديث: ۲۱۵۷.

(۶) أخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلوة باب أخذ الاجر علی التاذین: ۵۳۱ والترمذی فی کتاب الصلاة باب ماجاء فی کراهية أن ياخذ المؤذن علی الاذان أجراً: ۲۰۹.

حضرت عبدالرحمن بن شبل انصاری رحمہ اللہ پہ روایت کنبی دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائیے دی **الإقرار بالقرآن** او پہ دے کنبی پہ آخرہ کنبی دی **ولاتا کواہ** (۱)
 د کلام خلاصہ داشوہ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما او حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہما روایات باب الرقية والدواء العلاج سرہ متعلق دی اودا مذکورہ روایات دتعلیم او عبادت سرہ متعلق دی او پہ دے کنبی حضور پاک د اجرت اخستونہ منع فرمائیے دہ.
مُتَاخِرِينَ اَحْثَانِ فِتْوَى - خوبیا د زمانی د انقلاباتو او احوالو د تگراتو د وجہ د مجبورنی حضرات احناف استحسانا د جواز فتوی ورکرہ. پہ دے وجہ پہ دے زمانہ کنبی پہ دینی امور و کنبی د سستی د وجہ اولاپرواہی او غفلت ہر طرف تہ خور اور دے. کہ چرے پہ اذان امامت او تعلیم قرآن وغیرہ باندے عقداجارہ ممنوع او گر خولی شی نو د حفظ قرآن او دینی تعلیم سلسلی ختمیدو اندیشہ دہ او اوس ہم پہ دے جواز د قول باندے د مشائخ فتوی دہ (۲)

(۱) أخرجه أحمد بن حنبل رحمہ اللہ فی مسنده: ۳۹/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۲۸ و ۴۵/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۳۴ وأخرجه الطبرانی فی الأوسط: ۳۹۲۳ فی من اسه المقدم رقم الحديث: ۹۰۶۸ و البیهقی فی شعب الایمان: ۱۳۹/۶ رقم الحديث: ۲۵۱۶ و الامام الطحاوی رحمہ اللہ فی شرح معانی الآثار کتاب النکاح باب التزوج علی سورة من القرآن رقم الحديث: ۳۹۷۶.

(۲) (اضافت از مرتب) **داجرة علی الطاعات** د جواز پہ سلسلہ کنبی متاخرین احثانوا اقوال

صاحب البحر الرائق قول:- وهوأي عدم أخذالاجرةعلى الاذان قول المتقدمين. أما على المختار للفتوى في زماننا فيجوز أخذ الاجرة للامام والمؤذن والمعلم والمفتي كما صرحوا به في كتاب الاجارات الخ. (اوگورنی البحر الرائق: ۲۵۴/۱) یعنی اودا چے پہ اذان باندے داجرت دعدم جواز قول دمتقدمینو دے بہرحال زمونہ پہ زمانہ کنبی مفتی بہ قول د جواز دے لہذا د امام مؤذن او مفتی اجرت اخستل جائز دی لکہ چہ کتاب الاجارات کنبی د فقہاء (متاخرین) تصریح فرمائیے دہ.

صاحب ہدایہ قول:- وبعض مشايخنا استحسنا الاستئجار على تعليم القرآن اليوم. لانه ظهر التواني في الامور الدينية. ففي الامتناع تضییع حفظ القرآن وعلیه الفتوى. (اوگورنی الہدایہ شرح بداية المبتدی: ۲۹۷/۶) یعنی زمونہ بعض مشائخوہ دے زمانہ کنبی پہ تعلیم القرآن باندے اجارہ مستحسن ساتلی دہ خکہ چہ پہ دینی امور و کنبی سستی بیکارہ شوی دہ نو اوس دے جواز قول سرہ منع باتے کیدل د حفظ قرآن د ضائع کیدو اندیشہ دہ او ہم پہ دے قول فتوی دہ.

فصاحب کفایہ رائے:- فان المتقدمين من اصحابنا بنوا هذا الجواب على ما شاهدوا في عصرهم من رغبة الناس في التعليم بطريق الحسنة ومروءة المتعلمين في مجازاة الاحسان من غير شرط. وأما في زماننا. فقد انعدم المعينان جميعاً الخ. (اوگورنی الکفایہ: ۴۱/۸) یعنی یقیناً زمونہ متقدمین فقہاؤ دا (عدم جواز) قول دے دیارہ اختیار کرے و چہ دے حضراتو صرف د اللہ تعالی د خوشحالی دبارہ تعلیم ورکولو کنبی دخلو د رغبت مشاہدہ کرے و دغہ شان بغیر د خہ شرط نہ د بہترین بدلہ ورکولو پہ اعتبار سرہ دمتعلمینو مروت و غیرت ہم کتلی و او بہر حال زمونہ پہ زمانہ کنبی دا دوارہ معانی معدوم شوی دی الخ.

ملفوظ:- د کلام خلاصہ داشوہ چہ د اصل مذهب مطابق پہ مطلقاً عبادت باندے اجرت اخستل جائز نہ دی کہ ہر یو عبادت وی لیکن حضرات متاخرین د ضرورت د وجہ دے قاعدی کلیہ نہ یو خو خیزونہ مستثنی کرے دی او بیانی دا وضاحت فرمائیے دی ابقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ

د تعلیقاتو تفصیل. - قوله: وقال ابن عباس رضی اللہ عنہما عن النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم.... الخ دا حدیث

کتاب الطب کنبی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ موصولاً ذکر کړې دې (۱)

قوله: وقال الشعبي لا يشرط أئمة العلم إلا أن يعطى شيئاً فليقبله. - مصنف ابن ابی

شبه کنبی دا تعلیق موصولاً ذکر کړې شوی دې. حدثنا مروان بن معاوية عن عثمان ابن الحارث عن

الشعبي قال الخ. (۲)

قوله: وقال الحكم لم اسمع احداً ذكره أجرة المعلم. - دا حکم بن عتيبة دې اوډوې تعلیق

علامه بغوی رحمۃ اللہ علیہ جعدیات کنبی موصولاً نقل کړې دې حدثنا علی بن جعد قال حدثنا شعبه

قال..... وسالت الحكم الخ. (۳)

...بقیه حاشیه دتیرمخا چه استثناء هم په دې خیزونو کنبی ده. باقی عبادات او طاعات په خپل اصلی حکم باندې دی چه په هغې باندې اجرت اخستل جائز نه دی. ددې نه معلومه شوه چه په رمضان شریف کنبی په تراویح کښې قرآن اوریدلو باندې پیسې اخستل هم جائز نه دی ځکه چه فقهاؤ کنبی چاهم ختم قرآن او تراویح مستثنیات کنبی نه دی شامل کړی. په دې سلسله کنبی داخل فتاوی رانی: حضرت مفتی کلبات الله دملوی رحمۃ اللہ علیہ فتوی: متاخرین فقهاء حنفیه دامامت اجرت ورکول او اخستلو د جواز فتوی ورکړې ده. نوکه مذکور ه امام سره دمانخه د امامت معامله شوې وه نوصحیح وه لیکن د قرآن مجید په تراویح کنبی او رولوباندې اجرت ورکول او اخستل جائز نه دی. که معامله د قرآن مجید دپاره شوی وو نو جائز نه وه.

حضرت مفتی صاحب د یوبل استفتاء په جواب کنبی فرمایلی دی: که بغیر د تعیین نه ورکړې شی او په نه ورکولو کنبی څه گيله مانه نه وی نو دا صورت د اجرت نه خارج اود جواز په حد کنبی داخلیدي شی. د شیبته چه کوم دواړه صورتونه په وجه ددې عوارضو پیش کیږی اوتقریباً لازم دی مکروه دی الخ. راوگورنی کفایت المفتی: ۳/۳۹۵، ۴/۱۰.

د صاحب فتاوی محمودیه حضرت مفتی محمود حسن گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ رانی: - سوال: په رمضان کنبی د ختم په سلسله کنبی چه کوم خلق د حافظ دپاره چنده ورکوی د شیرینتی او چراغان کولو دپاره آیا دغه خلق د ثواب مستحق دی که نه؟ یا په خپلو گناهونو کنبی چنده ورکولو سره گناهونو کنبی زیاتوالی کوی. لکه څنگه چه حافظ ته اجرت ورکول حرام دی زیاتې رنډاگانې کول بدعت دي؟ جواب: - د بدعت او ناجائز کار دپاره چنده ورکول جائز نه دی لقوله تعالی ﴿وَمَا تَفَاوَتْهُمَا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ (مائدة: ۳) (فتاوی محمودیه: ۳۴۲/۷)

د حضرت مفتی عبدالقادر صاحب نور الله مرفده رانی: په رمضان کنبی حافظ قرآن ته په تراویح کنبی د پیسو ورکولو متعلق حضرت فرمائی: دا پیسې اوکړې د اجرت په شان دی لهذا حضرات فقهاء ددې نه منع فرمایلي ده که چرته به بله موقع باندې خدمت اوکړې شی نو گنجائش شته د مسافر حافظ د خوراک څښاک دپاره انتظام کول پکار دی. (خیر الفتاوی: ۵۳۶/۲)

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب الشروط فی الرقبة بفتاحه الكتاب حدیث رقم: ۵۷۳۷.

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۱۰.

(۳) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

لیکن دحکم علیه السلام دا وینا چه ماد چانه نه دی اوردلی چه هغه دمعلم اجرت مکروه گنری دا دهغه دعلم په اعتبار سره ده گنی د عبدالله بن شقیق علیه السلام نه نقل دی یکه ارش معلم، فان اسحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم کاندایکهره ویروده شدیداً. ^(۱) یعنی عبدالله بن شقیق علیه السلام به دا مکروه گنرل ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه و آله صحابه کرامو رضی الله عنهم به هم دا مکروه گنرل او په دې کنبې به نی سختی کوله اومتقدمین احناف زهری اسحاق وغیرهم رحمهم الله خودې ته ناجانزواني. ^(۲)

قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة): ابن سعد علیه السلام په طبقات کنبې دحضرت حسن علیه السلام دا اثر موصولاً ذکر کړې دې. اخبرنا عفان حدثنا احاد بن سلمة حدثنا يحيى بن سعيد بن ابي الحسن البصری الخ. ^(۳) دهغه وراره ته یومعلم قرآن مجید خودلو. یوخل دهغه وراره په جغوشو چه مونږ به خپل معلم ته څه هدیه ورکوو نوحضرت حسن علیه السلام اوفرمانیل هغه ته پنځه درهم ورکړه په دې باندې وراره نور اصراً اوکړو نوحضرت حسن علیه السلام لس درهم پوره کړل

قوله: ولم ير ابن سيرين بأجر القسم بأسأ الخ: دامام محمد بن سيرين علیه السلام مذکوره اثر ابن ابي شيبه علیه السلام موصولاً نقل کړې دې. ^(۴)

حل لغات: قسم: ۱- چه د مقسوم لهم په اجازت سره یومشترکه څیز په هغوی کنبې تقسیم کړي او په هغې باندې د هغوی نه اجرت واخلي. ^(۵)

السحت: السحت نه مشتق دې یعنی اهلاك واستعمال او سحت وائی حرام ته، الذی لا یحل کسبه، لانه یسحت البرکة ای: یدهبها یعنی دکوم گټه چه حرام وی اودې ته سحت ځکه وائی چه داحرام مال برکت اوړي. ^(۶)

الرشوة: بضم الراء وکسرها ویقال بالفتح ایضاً من الرشاء دا د راء په زیر او پیش دواړوسره صحیح دې او یوقول د زبر هم دې اودا په اصل کنبې ماخوذ دې رشاء نه په معنی دهغه رسنی د کوم په ذریعه چه اوبوته اورسی چونکه د رشوت په ذریعه انسان (عموماً) ناحق حاصلوی په دې وجه دې ته رشوت وئیلې شی. ^(۷)

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۳۸.

(۲) حواله مذکوره.

(۳) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

(۴) فتح الباری ۴/۵۷۳ و عمدة القاری: ۱۲/۱۳۹.

(۵) النهایة: ۱/۷۵۸.

(۶) النهایة: ۱/۶۵۶ طلبة الطلبة ص: ۳۰۷.

(۷) فتح الباری: ۴/۵۷۲ و ارشاد الساری: ۵/۲۳۹.

د ابن سیرین رحمہ اللہ نہ د قسام د اجرت پہ سلسلہ کنبی

نقل نوی مختلف روایات او په هغې کنبی تطبیق

یعنی ابن سیرین رحمہ اللہ به د قسام د اجرت په سلسله کنبی هیڅ بدیت نه گنړلو. اوعبدین حمید رحمہ اللہ په خپل تفسیر کنبی د هغوی نه عدم جواز نقل کړې دې دغه شان ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ هم په خپل مصنف کنبی د هغه نه کراهیت نقل کړې دې. دابن سعد رحمہ اللہ د یو روایت سره په دې مذکوره روایاتو کنبی تطبیق کیږی. هغه داسې چه په دې روایت کنبی دی کان پکړه ان یشارط القسام یعنی امام محمد ابن سیرین رحمہ اللہ د قسام اجرت هغه وخت مکروه گنړلو کله چه هغه په اشراف سره واخستلې شی اوکه بغیر د اشراف نه هغه قبول کړی نو په هغې کنبی هیڅ حرج نشته (۱)

د قسام د اجرت په مسئله کنبی اختلاف: دامسئله مختلف فیها ده د امام مالک رحمہ اللہ په نیز مکروه ده ځکه چه قسام ته به اجرت د بیت المال نه ملاولیدلو نو هغوی دده دپاره نور اجرت اخستل مکروه او گرځول. علامه سحنون رحمہ اللہ د بیت المال په امور کنبی د فساد پیدا کیدو د وجې نه داجانزگرځولی دی او د نورو ائمه حضراتو په نیز جانز دی (۲)

[حدیث ۲۱۵۶] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي يَسْرِ عَنْ أَبِي الْمُثَنَّى عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ انْطَلَقَ نَقْرَمِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ لِسَافَرٍ وَهَاجَتْ نَزْلُوا عَلَى حَى مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمْ، فَلَدَغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَى، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ إِلَّا نَبْعَهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوِ اتَّيَمُّ هَؤُلَاءِ الرَّهْطُ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا يَا أُمَّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لَدَغَ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ إِلَّا نَبْعَهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّقُوا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعَلًا. فَصَاحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ، فَانْطَلَقَ يَتَفَلَّ عَلَى وَبِقُرْ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَكَأَنَّمَا لَيْطٌ مِنْ عِقَالٍ، فَانْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلْبَةٌ، قَالَ فَأَوْفُوهُمْ جُعَلَهُمُ الَّذِي صَاحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَقِيمُوا. فَقَالَ الَّذِي رَقِيَ لَا تَفْعَلُوا، حَتَّى تَأْتِيَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَتَدْكُرْ لَهُ

(۱) فتح الباری: ۴/ ۵۷۳ و تغلیق التعليق: ۳/ ۲۷۵.

(۲) فتح الباری: ۴/ ۵۷۳ و تغلیق التعليق: ۳/ ۲۷۵.

(۳) وأخرجه مسلم في كتاب السلام باب جواز الاجرة على الرقية بالقرآن والاذكار رقم: ۴۰۸۰، ۴۰۸۱ والترمذی فی کتاب الطب عن رسول الله صل الله تعالى عليه وسلم رقم: ۱۹۸۹ وأبو داود فی کتاب البیوع رقم: ۲۹۶۵ وفي کتاب الطب رقم: ۳۴۰۱ وانظر فی جامع الاصول الفصل الثانی فی رقی مسنونة عن النبی صلی الله تعالى عليه وسلم وأصحابه رقم: ۵۷۲.

الَّذِي كَانَ، فَتَنْظَرُ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدْ مَوَّاعَلَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لَدَ كَرَوَالَهُ، فَقَالَ «وَمَا يَذَرِيكَ أُنْهَارُ قِيَّةٍ - ثُمَّ قَالَ - قَدْ أَصْبَحْتُمْ أَقْبَمُوا وَأَصْرَبُوا إِلَى مَعَكُمْ سَهْمًا». فَصَجَكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . وَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ سَمِعْتُ أَنَا الْمُتَوَكِّلُ بِهَذَا. (۴۷۲۱، ۵۴۰۴، ۵۴۱۷)

ترجمہ:- حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم یوحنا صاحبہ کرام رضی اللہ عنہا سفر کنبی و و سفر دوران کنبی و عربوبہ یوہ قبیلہ کنبی دھغوی قیام او شو. صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم غونیتل چہ و قبیلہ والا دھغوی میلستیا او کړی خو هغوی انکار او کړو. اتفاقی ددغه قبیلہ سردار مار او چیلو. قبیلہ والا خپل ښه کوشش او کړو خو سردار ته هیڅ فائده اونه شوه. دھغوی یوسړی او وئیل چہ دې خلقو نه هم تپوس پکار دې چہ دا مونږ سره نیز دې نی ډیره اچولې ده. ممکن دی چہ د سردار د علاج، دپاره هغوی سره څه وی. د قبیلہ والا هغوی له راغله او وئیل چہ روڼو زموږ سردار مار خوړلې دې مونږ هر قسم کوشش او کړو خو څه فائده اونه شوه. تاسو سره څه څیز شته. یو صحابی او وئیل په خدائی چہ زه نی دم کړم خو مونږ تاسو ته د میلستیا وئیلی و او تاسو انکار کړې و و په دې وجه زه نی هم اوس بغیر د اجرت نه نه دم کوم. آخر د چیلو په یوه رڼه باندې د هغوی معامله فیصله شوه. صحابی تشریف یوړ او الحمد لله رب العالمین اولوستله او په هغې باندې نی دم کړو (داسې محسوس شوه) لکه چہ چاترې رسنۍ راویستی وی او پاسیدو روان شو د تکلیف نوم او ښه هم پاتې نه شوه. بیا هغوی مقرر شوې اجرت صحابہ کرامو له ورکړو. چا په کنبی وئیل چہ دا تقسیم کړنی خو چہ چادم کړې و و هغه وئیل د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی د حاضریدو نه وړاندې په دې کنبی هیڅ تصرف مه کوئی اول به مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی د دې ذکر کوو د هغې نه پس به کتلې شی چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څه حکم ورکوی (دې دپاره چہ د هغې مطابق عمل او کړو) نو ټول حضرات د حضور پاک په خدمت کنبی حاضر شو او هغوی ته نی ددې ذکر او کړو. حضور پاک او فرمانیل چہ تاسو ته څنگه معلومه شوه چہ دا سورت فاتحه تعویذ دې بیانی او فرمانیل تاسو ټیک او کړل. تاسو نی تقسیم کړنی او خان سره زما حصه هم مقرر کړنی او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مسکې شو.

رجال الحديث

- ابوالنعمان:- دا ابو النعمان محمد بن فضل السدوسي رضی اللہ عنہ دې (۱)
 ابو عوانه:- دا ابو عوانه الوضاح بن عبد الله يشکری رضی اللہ عنہ دې. (۲)
 ابو بيشر:- دا ابو بيشر جعفر بن اياس يشکری رضی اللہ عنہ دې. (۳)

(۱) کشف الباری: ۷۶۸/۲.

(۲) کشف الباری: ۴۳۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۷۱/۳.

ابوسعید:- دا ابوسعید، سعید بن مالک خدری رضی اللہ عنہ دی. ^(۱)
 ابوالمتوکل:- دا علی بن داؤد ابن داؤد دی ددوی کنیت ابوالمتوکل الناجی القرشی البصری
 دی. بنی ناجیہ بن سامہ بن نؤی بن غالب سرہ دتعلق پہ وجہ پہ ناجی سرہ یادیری.
 اساتذہ:- دحضرت جابر بن عبد اللہ، عبد اللہ بن عباس، ابوسعید خدری، ابوہریرہ رضی اللہ عنہ او ام
 المؤمنین حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا او ام المؤمنین حضرت ام سلمہ رضی اللہ عنہا نہ ہم ہغوی روایات نقل
 کری دی. ^(۲)

تلامذہ:- ددوی نہ اسماعیل بن مسلم عبدی، بکر بن عبد اللہ مزنی، ثابت بنانی، ابویشر جعفر
 بن ابی وحشیہ، خالد الحذاء، سلیمان بن علی ربعی، عاصم احول، علی بن زید بن جدعان،
 قتادہ، مثقی بن سعید صبعی ولید بن مسلم غنبری وغیرہم رحمہم اللہ دہغوی نہ روایات
 نقل کری. ^(۳)

د احمد بن حنبل رحمہ اللہ نہ نقل دی چہ زہ پہ ابوالمتوکل کنبی ذخیر نہ علاوہ بل خہ نہ پیژنم. ^(۴)
 حضرت ابوزرعہ، علی بن مدینی، نسائی، یحییٰ بن معین رحمہم اللہ فرائی ثقہ. ^(۵) ابن حبان
 ہم پہ ثقات کنبی دہغوی ذکر کری دی. ^(۶) علامہ ذہبی رحمہ اللہ فرمائی ابوالمتوکل الناجی البصری،
 محدث، امام. ^(۷) علامہ عجللی رحمہ اللہ فرمائی تابعی، ثقہ. ^(۸)

بعض حضراتو ابوالمتوکل پہ صحابہ کرامو کنبی شمیر کری دی. لیکن حافظ ابن حجر رحمہ اللہ
 دہغوی سخت تردید کری دی چہ ہغوی رحمہ اللہ د تابعینو نہ دی نہ چہ د صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم نہ.
^(۹) حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چہ دہغوی انتقال ۱۰۸ ہجری کنبی شوې دی. ^(۱۰) او دہغوی
رحمہ اللہ د وفات بارہ کنبی دویم قول ۱۰۲ ہجری ہم نقل کری شوې دی. ^(۱۱)

د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت:- د حدیث مبارک ترجمہ الباب سرہ مناسبت قولہ: فانطلق
 یثقل علیہ ویقرأ الحمد لله رب العالمین نہ واضح دی. ^(۱۲)

^(۱) کشف الباری: ۸۲/۲

^(۲) تہذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰

^(۳) تہذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰

^(۴) تہذیب الکمال: ۴۲۵/۲۰

^(۵) الجرح والتعديل: ۶/، رقم الترجمة: ۱۰۱۴

^(۶) المصدر السابق.

^(۷) کتاب الثقات: ۱۶۱/۵ نقلاً عن تہذیب الکمال.

^(۸) سیر أعلام النبلاء: ۸/۵

^(۹) الإصابة: ۴۸/۳

^(۱۰) تقریب التہذیب: ۶۹۴/۱

^(۱۱) من له رواية في الكتب الستة: ۳۹/۲ تہذیب الکمال: ۳۲۹/۲

^(۱۲) عمدة القاری: ۱۳۹/۱۲

قوله: قال شعبه - دا تعليق امام بخارى رحمه الله كتاب الطب كنبى موصولاً ذكر كرى دى
(۱) علامه ابن حجر رحمه الله فرماني چه امام شعبه رحمه الله دا طريق د تحديث د صيغې سره امام ترمذى
رحمه الله هم موصولاً ذكر كرى دى او امام بخارى رحمه الله هم په كتاب الطب كنبى دا طريق نقل كړې
دى ليكن عنعنۀ سره بهر حال په دې سره اشاره اوشوه چه حديث مذكور عنعنۀ وتحديث دواړو
طرق سره راغلي دي. (۲)

۱۷ - باب: ضريبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

د غلام په محصول او وينځو په محصولاتو باندې د خيال ساتلو بيان

لغات: - ضريبة: علامه ابن اثير رحمه الله فرماني: ما يؤدى العبد الى سيده من الخراج المقر عليه، وهي فعيلة
يعنى مفعولة وتجمع على ضرائب (۳)، يعنى ضريبه هغه خراج او محصول دې كوم چه آقا په خپل
غلام باندې مقرر كړى او بيا غلام هغه ادا كړى.

د ترجمة الباب مقصد: - امام بخارى په عبد باندې د ضريبه لگولو د جواز بيان ذكر كړى يعنى
كه چرې ستاسو غلام وى او هغه ته تاسو دا او وئيل مثلاً ته د درزى په كار پوهيږئ ته كپړې
گنډه او چه تاته څومره گټه كيږي په هغې كنبى د ورځې يا د هفتې يا د مياشتې دويمه رقم
مونږ ته راكوه. د هغې نه پس چه څه باقى پاتې شى په هغې كنبى ستا اختيار دي. د د ترجمه

الباب دويم جزء دي تعاهد ضرائب الاماء يعنى په وينځو باندې چه كوم خراج او محصولات مقرر
كړې شى نو د دې خبرې خيال ساتل ډير ضرورى دى چه هغه وينځې دغه محصول په حرامه
ذريعه سره ادا نه كړى ځكه چه وينځې كمزوري اضعيفى وى نو كيدي شى چه هغوى په
جائز طريقه سره هغه رقم ورنه كړې شى كوم چه د هغوى په ذمه لازم كړې شوې دي او هغوى
بيا په حرام كار كنبى اخته شى اكر چه دا گمان په عبيد كنبى هم دي ليكن په اماء كنبى اغلب

دي په دې وجه تعاهد لفظ امام بخارى رحمه الله ضرائب الاماء سره زيات كړو. (۴)
د علامه ابن منير مالكي رحمه الله راوي: - د علامه ابن منير مالكي رحمه الله راوي ده چه تعاهد ضرائب اماء
مسئله امام بخارى رحمه الله هم دې ضريبة العبد مسئلې سره د كوم چه په حديث باب كنبى
ذكر دي استنباط كړې ده. ځكه چه كله د غلامانو د محصول په سلسله كنبى حضور پاك د
تخفيف حكم وركړې دي نو د وينځو په سلسله كنبى خودا تراك ت زيات وى او هغه كمزوري
اضعيف هم وى. په دې وجه كه په دغه وينځو باندې ضريبه زياته مقرر كړې شوه نو د هغوى په
فسق او فحور كنبى د راگيريدو اندېښنه ډيره زياته كيدي شى. نو دغه شان امام بخارى رحمه الله په

(۱) المصدر السابق.

(۲) فتح الباری: ۵/۵۷۷.

(۳) النهاية: ۲/۷۵.

(۴) ارشاد الساری: ۲۴۳/۵.

طریقه اولی تعاهد ضرائب امام ثابتہ کرے۔ (۱)
 حافظ ابن حجر رحمہ اللہ حافظ صاحب فرمائی ہے اصل کنبی امام بخاری رحمہ اللہ دیو اثر طرف
 تہ اشارہ کرے کہ کومہ چہ پخبلہ امام بخاری رحمہ اللہ پہ خپل تاریخ کنبی ابوداؤد احری رحمہ اللہ پہ
 طریق سرہ نقل کرے کہ ہفہ فرمائی چہ حضرت حذیفہ رضی اللہ عنہ کلہ مدائن تہ تشریف راوڑو
 نوہغوی یوہ خطبہ ورکرہ او پہ ہغی کنبی ہغوی داہم او فرمائیل تعاهد و ضرائب اہانکم
 نوہم ددی پہ رنرا کنبی امام بخاری رحمہ اللہ دا ترجمۃ الباب تعاهد ضرائب الاماء قائم کرو۔ (۲)
 حضرت گنگوہی رحمہ اللہ واثی: حضرت گنگوہی رحمہ اللہ فرمائی ہے اصل کنبی چہ کوم دا ابواب
 دی داد باب فی الباب ذ قبیل نہ دی۔ ورائدی بہ یوباب راخی باب ماجاء فی کسب البغی
 والاماء۔ ہفہ اصل باب دی او امام بخاری رحمہ اللہ دا مسئلہ ہلتہ پہ صراحت سرہ ثابتہ کرے کہ ہفہ
 دی وجہ دلته ددی ذ ثبوت کوشش کول بہ ذ تکلف نہ خالی نہ وی او باب مذکور خود باب
 فی الباب ذ قبیل نہ دی او اصل باب ورائدی راخی اوہم دہغی سرہ بہ دا ترجمہ ثابتیری او
 داسی بہ ثابتیری چہ کسب بغی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حرام گر خولے دی خکہ چہ بغی زانیہ یعنی
 زناکاری تہ ویلی شی او ینکارہ خبرہ دہ چہ زنا او دہغی اجرت حرام دی۔ نوکہ پہ وینخو باندی
 ضرائب مقرر کرے شی نو دہغوی دیارہ بہ چرتہ جائز شی چہ پہ حرامہ طریقه دی ضریبہ اخراج
 حاصل کرے نو ددی تعاهد او خیال ساتل د موالی دیارہ دیزیات ضروری دی چہ ہغوی دی د
 دغہ وینخو پہ ضرائب کنبی تخفیف او کرے او دومرہ اندازہ کنبی دی نہ مقرر کوی چہ ناقابل
 تحمل شی او ہغوی پہ حرام کار کنبی اختہ شی۔ (۳)

[حدیث ۲۱۵۷] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ
 مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ حَجَّمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَمَرَهُ بِصَاعٍ أَوْ
 صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَأَنَّ مَوَالِيَهُ خَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرَبَتْهُ [إ: ۱۹۹۶]

ترجمہ:- حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی چہ ابوطیبہ رضی اللہ عنہ ذ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنکر اولگولو نو
 حضور پاک ہفہ تہ یوصاع یا دوہ صاع غلہ د ورکولو حکم ورکرو او دہغہ مالکانوسرہ نی خبرہ
 اوکرہ د کوم پہ نتیجہ کنبی چہ نی دہغہ خراج کم کرو۔

(۱) فتح الباری: ۵۷/۴۔

(۲) المصدر السابق۔

(۳) لامع الدراری: ۱۸۱/۵۔

(۴) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب البیوع فی کتاب الاجارة۔ باب خراج الحجام رقم: ۲۱۰۲ باب من لجرى أمر الامصار علی
 ما یعارفون بینہم فی البیوع الخ۔ رقم: ۲۱۱۵ وفی کتاب الاجارة۔ باب خراج الحجام رقم: ۲۲۷۸۔ ۲۲۷۹۔ ۲۲۸۰
 باب من کلم موالی العبدان یخففہوا عنه من خراجہ رقم: ۲۲۸۱ وفی کتاب الطب باب الحجامۃ من
 الداء رقم: ۵۶۹۶ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاۃ باب حل أجرة الحجام رقم: ۱۵۷۷ والامام مالک فی
 موطنہ۔ کتابا لاستئذان باب ماجاء فی الحجامۃ وأجرة الحجام وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی کسب
 الحجام رقم: ۳۲۲۴ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الرخصة فی کسب الحجام رقم: ۱۷۷۸۔

رجال الحديث

محمد بن یوسف - دا محمد بن یوسف بیکندی رحمته دې ^(۱)
 سفیان - دا سفیان بن عیینہ رحمته دې ^(۲)
 حمید الطویل - دا حمید الطویل ابو عبیده بصری رحمته دې ^(۳)
 انس بن مالک - حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ ^(۴) تذکره تیره شوی ده
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې

۱۸ - باب: خراج الحجام

د حجام د اجرت بیان

حل لغات: حجام: (من نصر) بنکر لگول، یعنی د بنکر په ذریعه خرابه وینه رانیکل حجامه
 وحجام د بنکر لگول پيشه حجام تنی محجم: د لښکر لگولو ځانی: محجم، محجم د لښکر
 لگولو آله هغه څیز په کوم کښي چه بي کاره وینه جمع کيږي. ج: محجم ^(۵)
 د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته خو ترجمه الباب مطلق ذکر کړې دې لیکن د روایت
 باب نه معلومیږي چه امام صاحب هم جمهورو سره دې یعنی د حجام دپاره په حجامت
 مزدوری اخستل جائز دی
 د علماء د اختلاف بیان: جمهور علماء احناف مالکیه شافعیه، حضرت ابن عباس، عکرمه،
 قاسم، ابو جعفر محمد بن علی ربیعیه اویحییٰ انصاری رحمهم الله وغیره مسلک هم دغه دې
 چه په حجامت باندې اجرت اخستل او دا استعمالول بغیر د کراهت نه جائز دی علامه ابن
 قدامه رحمته یو قول د امام احمد بن حنبل رحمته نه د کراهت باره کښي هم نقل کړې دې چه
 عقداو شرط سره د حجامت اجرت مکروه دې. او که چرې بغیر د عقداو شرط حجام ته څه
 ورکړې نو هغه به دې د خپلو څاروو د گيا د غلامانو په خوراک اودغه شان نورو کارونو کښي
 استعمالولي شی. او پخپله خوراک د هغه دپاره بیا هم جائز نه دې. لکه که حجام غلام وی
 نودغه دپاره اجرت په خپل ذاتي استعمال کښي راوستل جائز دی او که چرې آزاد وی نودغه
 دپاره مکروه دې. دغه شان دا د کراهت قول د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ او
 حسن رضی اللہ عنہ او ابراهیم نخعی رحمته نه هم نقل کړې شوي دې ^(۶)

(۱) کشف الباری: ۳/۳۸۷.

(۲) کشف الباری: ۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

(۳) کشف الباری: ۲/۵۷۱.

(۴) کشف الباری: ۴/۳.

(۵) المغرب: ۱۸۳۴.

(۶) المغنی: ۱/۱۲۸۸.

ددې حضراتو دلیل د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت دې کوم وخت چه هغوی د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه د حجام د اجرت باره کښې سوال اوکړو نور رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد او فرمانيلو کسب الحجام عیث د حجام اجرت خو حرام دې اطعمه فاضلک و رقیقک او تاسو دا اجرت خپلو اوښانو او غلامانو باندې خوړئ. ^(۱)

د جمهور و دلائل: د جمهورو علماؤ دلائل هغه ټول احادیث دی چه پخپله امام بخاری رحمته الله علیه او نورو اصحاب صحاح نقل کړي دی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله پخپله هم ښکر لگولې دې او حجام ته نئ اجرت هم ورکړې. ددې نه معلومه شوه چه ښکر لگول او په هغې باندې اجرت اخستل جائز دی. که چرې دا اجرت حرام وې نو حضور اکرم صلی الله علیه و آله به څنگه ورکولو. لکه چه پخپله په حدیث باب کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله ښکر او لگولو او حجام ته نئ اجرت ورکړو اوکه چرې داسې کول مکروه وې نو حضور پاک به حجام ته اجرت نه ورکولو.

اشکال او ذهنې جواب: اوس پاتې شوه دا خبره چه د کومو روایتونو نه کراحت معلومېږي نو جمهور علماء دا په کراحت تنزیهې باندې محمول کوي. علامه مقدسي رحمته الله علیه فرماني چه د نهې په روایات کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله فرمان اطعمه رقیقک دا پخپله د حجام په اجرت د اباحت دلالت کوي ځکه چه غلام هم بهر حال سړې دې او په هغه باندې هم هغه ټول محرم څیزونه حرام دي لکه څنگه چه په آزاد سړي باندې حرام دی. بلکه دې ته کسب خبیث و نیلوسره هم ددې حراموالي نه لزمېږي ځکه چه حضور پاک اوگې او پیاز ته هم خبیثین فرمائيلى سره ددې چه دا څیزونه مباح دي. نو حضور پاک د یو آزاد سړي دپاره دا پیسه ددې عمل د خساست او دنات د وجه نه ناخوښه فرمائيلى ده. ^(۲)

دامام طحاوی رحمته الله علیه قول: امام طحاوی رحمته الله علیه فرماني چه په کراحت باندې دلالت کونکي روایات منسوخ دی خود نسخ د دعوي دپاره د تاریخ تعیین ضروري دي او دلته تاریخ معلوم نه دي. ^(۳)

[احادیث باب ۲۱۵۸/۲۱۵۹] (حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ أَطْعَمَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَعْطَى الْجَاِمَ أَجْرَهُ.

ترجمه: د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ښکر لگولې وو او ښکر لگونکي ته نئ ددې اجرت هم ورکړې وو.

^(۱) اخرجه الامام مسلم فی صحيحه رقم الحديث: ۱۵۶۸.

^(۲) المغنی: ۱/۱۲۸۸.

^(۳) فتح الباری: ۵۷۹/۴.

^(۴) مرتخریجه فی الباب السابق.

رجال الحديث

موسیٰ بن اسماعیل: دا موسیٰ بن اسماعیل التمیمی المنقری ابوسلمه التبوذکی البصری رحمته الله دی. ^(۱)

وهیب: دا وهیب بن خالد ابویکر الباهلی البصری رحمته الله دی. ^(۲)

ابن طاؤس: دا عبدالله بن طاؤس بن کیسان یمانی رحمته الله دی. دا دوی تذکره کتاب الحیض، باب البراءة حیض بعد الافاضة کنبی تیره شوې ده.

عن ابيه: دا طاؤس بن کیسان یمانی جندی حمیری رحمته الله دی. دا دوی تذکره کتاب الوضوء باب من لم یزال وضوء الا من المخرجین الخ کنبی تیره شوې ده.

ابن عباس: دا حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره تیره شوې ده. ^(۳)

احديث ۲۱۵۹ (۴) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأُعْطِيَ الْحَجَّامُ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ. [ر: ۱۱۹۹۷]

توجه: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دي چه حضورياک بنکر لگولي وو او بنکر لگونکی ته نی ددی اجرت هم ورکړې وو. که چرې په دي کنبي څه کراحت وي نو حضورياک به اجرت نه ورکولو.

رجال الحديث

مسدد: دا مسدد بن مسرهد اسدي بصری رحمته الله دی. ^(۵)

يزيد بن زريع: دا يزيد بن زريع تمیمی عیسی، ابو معاویه بصری رحمته الله دی. دا دوی ذکر خیر

کتاب الوضوء باب غسل المني وفرکه الخ کنبی تیر شوې دي.

خالد: دا خالد بن مهران الخداء رحمته الله دی. ^(۶)

عكرمة: دا عكرمة مولى ابن عباس رحمته الله دی. ^(۷)

^(۱) کشف الباری: ۴۳۳/۱.

^(۲) کشف الباری: ۱۱۸/۲.

^(۳) کشف الباری: ۴۳۵/۱.

^(۴) مرتفعه فی الباب السابق.

^(۵) کشف الباری: ۴/۲، ۵۸۸/۴.

^(۶) کشف الباری: ۳۶۱/۳.

^(۷) کشف الباری: ۳۶۳/۳.

احديث ۱۲۱۶۰ (حَدَّثَنَا أَبُو لُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِعْرَعٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ. ترجمه: حضرت انس بن مالك رضی اللہ عنہ فرمائی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنکر لگولې وو اونبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هیچا د اجرت په معامله کنبې هیچ قسم ظلم روا نه ساتلو (یعنی هم ددې وجې نه حضور پاک د بنکر لگولو اجرت هم پوره ورکړې وو)

رجال الحديث

ابونعيم: دا ابونعيم فضل بن دكين رضی اللہ عنہ دې ^(۲)

مشعر: دامشعر بن کدام بن ظهير هلالی رضی اللہ عنہ دې د دوی تذکره کتاب الوضوء باب الوضوء بالحد کنبې تیره شوې ده.

عمرو بن عامر: دا عمرو بن عامر انصاری رضی اللہ عنہ دې د دوی تذکره کتاب الوضوء باب الوضوء من غیر حدیث کنبې تیره شوې ده.

انس: دا مشهور صحابی حضرت انس بن مالك رضی اللہ عنہ دې ^(۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: ددې مذکوره احادیثو ترجمه الباب سره مطابقت بالکل واضح دې.

۱۹- باب: من کلم موالی العبدان یخففوا عنه من خراجہ

چا چه د یو غلام مالکانو سره د غلام په خراج کنبې د کمې دپاره خبرې اوکړې د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رضی اللہ عنہ فرمائی چه که چا د غلام په ذمه خراج مقرر کړی او هغه دا محسوس کړی چه زیات دې او دهغې په پوره کولو کنبې غلام ته سختی ده نوتاسو دهغه مالک ته د تخفیف کولو سفارش کولې شنی. او یاد ساتنی چه د خراج مقدار خو زیات دې او هغه غلام د دومره مقدار ورکولو دپاره سعی او کوشش کولې شی نو بیا به دا سفارش کول مستحب وی او که د خراج مقدار دومره زیات دې چه دهغه د طاقت نه بهر دې نو بیا دا سفارش کول لازم دی ^(۴)

^(۱) واخرجه الامام مسلم في صحيحه كتاب السلام باب لكل داء دواء رقم: ۱۵۷۷ واخرجه اصحاب السنة سوى البخاري ومسلم ايضاً ولكن بالفاظ مختلفة انظر جامع الاصول: ۵۴۳/۷ رقم: ۵۶۷۴.

^(۲) كشف الباري: ۶۶۹/۲.

^(۳) كشف الباري: ۴/۲.

^(۴) عمدة القاري: ۱۴۵/۱۲.

احديث باب (۲۱۶۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ دَعَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غُلَامًا حَجَّامًا فَحَجَّجَهُ، وَأَمَرَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مِذًى أَوْ مِذَيْنِ، وَكَلَّمَهُ فِيهِ فُحِّفَ مِنْ صَرِيَّتِهِ. (ار: ۱۱۹۹۶)

ترجمہ:- د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو د بنکر لگولولو والا غلام (ابوطیبہ)، راؤ غو بنٹلو هغه حضور پاک له بنکر اولگولو نو حضور پاک هغه ته یوصاع یا دوه صاع یا یومد یا دوه مد (راوی حدیث شعبه ته شک وو) غله ورکولو حکم ورکړو او د هغه مالکانوسره نى خبره اوکړه د کوم په نتیجه کښې چه د هغه خراج (محصول) کم کړو.

رجال الحديث

ادم:- دا آدم بن ابی ایاس رضی اللہ عنہ دې. (۲)

شعبه:- دا شعبه بن حجاج رضی اللہ عنہ دې. (۳)

حمید الطویل:- دا حمید بن ابی حمید الطویل رضی اللہ عنہ دې. (۴)

انس:- او د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت واضح دې.

۲۰- باب: کسب البغی والاماء

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (وَلَا تُكْرِهُوا قَتِيَاكُمْ عَلَى الْبَيْعِ إِنْ أَرَدْتُمْ مَخَصَّنًا يَتَّبِعُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُمْ قَاتَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ غَفُورٌ رَحِيمٌ). { وَقَالَ مُجَاهِدٌ { قَتِيَاكُمْ } إِمَّاؤُكُمْ.

د زانیه او وینځې گټه، ابراهیم نخعی رضی اللہ عنہ دې نوحه کونکوښخو او گانې ویونکو ښخو اجرت ناخوښه گرځولې وو او د الله تعالی دا ارشاد چه خپلې وینځې کله چه هغوی پاکدامنی هم غواړی د زنا دپاره مه مجبوره کوئی دې دپاره چه تاسو د دنیا د ژوند سامان وراورسوی او که یوسړې هغوی مجبوره کوی نو الله تعالی په هغوی باندې جبر کولونه پس (هغوی) معافی کونکې او په هغوی باندې رحم کونکې دې. او امام مجاهد رضی اللہ عنہ فرمائی د قرآن پاک آیت مبارک { قَتِيَاكُمْ } د امانکم په معنی کښې دې، یعنی ستاسو وینځې.

حل لغات:- البغی: يقال بغت المرأة تهی بغیا من غرب، اذا انت (زنا کول)، فی بغی او د دې جمع بغایا

(۱) مرتخریجه فی باب ضریبه العبد وتعاهد ضرائب الاماء.

(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) کشف الباری: ۵۷۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۴/۲.

راخی او امام دا دامه جمع ده (۱)

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله بغی عام ذکر کړې دې که آزاده ښځه وی او که وینځه وی دغه شان نی امة هم عام ذکر کړې دې که زنا کاره وی او که پاکه ښځه وی او په صراحت سره نی ددې حکم نه دې بیان کړې ددې خبرې طرف ته تنبیه کولوسره چه د زنا پیښه خو مطلقاً دهر چا دپاره ممنوع ده. باقی د وینځودپاره د فسق اوفجور په ذریعه کسب کول خو یقیناً حرام دی او نور حلال ذرائع استعمالول سره کسب کول جائز دی. (۲)

د حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله دا تعلیق علامه ابن ابی شیبه رحمه الله حدثنا سفیان عن ابن هاشم عن ابراهیم په سند سره موصولاً ذکر کړې دې. (۳)

تشریح: ښکاره خبره ده چه د بغی یعنی زنا اجرت حرام دې ځکه چه زنا حرام ده نودغه شان نوحه کول او تغنی یعنی گناه ونیل هم حرام دی. نو د نائحة او مغنیه اجرت هم حرام شو. شان نزول: د جاهلیت په زمانه کښې به بعض خلقو په خپلو وینځوباندې کسب کولو. عبدالله بن ابی رئیس المنافقین سره ډیرې وینځې وې په کوموسره چه به نی بدکاری کوله او رقم به نی حاصلولو. په هغوی کښې بعض مسلمانانې شوې نو د دې خراب کارنه نی انکار او کړو په دې به هغه ملعون دوی وهلې ټکولې. دا آیت هم په دغه قصه کښې نازل کړې او هم ددې شان نزول رعایت سره د نور تقبیح او شناعة دپاره ﴿إِنْ أَرَادْنَ مَحْصَنًا﴾ (که چرې هغوی بیج کیدل غواړی) او ﴿لَتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (چه تاسو گټل غواړنی د دنیا د ژوندون اسباب) قیدونه زیات کړی دی. گڼی په وینځوسره بدکاری کول حرام دی اودغه شان چه کومه گټه او کړی هغه ټول حرام دی. که وینځې دا کار په رضا او رغبت سره کوی او که په زبردستنی او ناخوښنی سره نی کوی. او دا خبره ده که چرته وینځې نه غواړی او مالک نی صرف د دنیاوی فائدې دپاره په زبردستنی مجبوره کوی نو د نور ډیر زیات وبال او سپکوالی او بې شرمی دلیل دې. (۴)

قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتیاتکم ای امائکم) د امام مجاهد رحمه الله دا قول امام طبری رحمه الله او عبد بن حمید رحمه الله د ابن ابی نجیح عن مجاهد رحمه الله په طریق سره نقل کړې دې. (۵)

(۱) عمدة القاری: ۱۴/۱۴۶.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۴۶ وفتح الباری: ۴/۴۶۰.

(۳) المغرب: ۸۰/۱ و عمدة القاری: ۱۲/۱۴۶.

(۴) تفسیر عثمانی النور: ۳۳.

(۵) إرشاد الساری: ۵/۴۴۶.

احديث باب ۲۱۶۲ (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ
 بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ
 رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَخُلُوتِ
 الْكَاهِنِ (ر: ۲۱۲۲)

ترجمه: حضرت ابو مسعود انصاری رضی اللہ عنہ بیان کوی چہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم د سپی قیمت د زناکاری
 بخبی د زنا اجرت اود کاهن د اجرت نه منع فرمائیلي وده.

رجال الحديث

قتيبة: - دا قتيبة بن سعيد ثقفي رضی اللہ عنہ دي (۲)

مالک: - دا امام مالک بن انس رضی اللہ عنہ دي (۳)

ابن شهاب: - دا ابن شهاب زهري رضی اللہ عنہ دي (۴)

ابوبکر بن عبدالرحمن: - دا ابوبکر بن عبدالرحمن بن حارث بن هشام رضی اللہ عنہ دي ددوی تذکره

کتاب أبواب الاذان، باب التكبير اذا قام من السجود کنبی تیره شوي دده.

ابو مسعود: - اود حضرت ابو مسعود انصاری رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوي دده. (۵)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: ومهر البغي سره

واضح دي. دا حديث کتاب البیوع باب ثمن الکلب کنبی هم تیر شوي دي.

احديث باب ۲۱۶۳ (۱) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمَادَةَ عَنْ أَبِي

حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ

كَسْبِ الْإِمَاءِ. (ر: ۵۰۳۳)

ترجمه: حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ فرمائی حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم د وينخود (ناجائز) کسبي نه منع فرمائیلي دده.

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في البيوع باب ثمن الكلب وفي الطلاق باب مهر البغي والنكاح الفاسد، وفي الطب

باب الكهانة، وأخرجه مسلم في المساقاة باب تحريم ثمن الكلب رقم: ۳۹۸۵، ۳۹۸۶ ومالك في مؤلفه في

البيوع باب ما جاء في ثمن الكلب رقم: ۱۲۷۶ والنسائي في البيوع باب بيع الكلب.

(۲) كشف الباري: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف الباري: ۸۰/۲.

(۴) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۵) كشف الباري: ۷۴۸/۲.

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في في الطلاق باب مهر البغي والنكاح الفاسد، وأبو داود في البيوع باب كسب

الاماء رقم: ۳۴۲۵ وانظر جامع الاصول: ۵۸۷/۱۰.

رجال الحديث

مسلم بن ابراهيم:- دامسلم بن ابراهيم فراھیدی رحمہ اللہ دی. ^(۱)

شعبة:- دا شعبہ بن الحجاج رحمہ اللہ دی. ^(۲)

محمد بن جحادة:- دامحمد بن جحادة اودی کوفی ایامی رحمہ اللہ دی.

اساتذہ:- دوی ذابان بن ابی عیاش، اسماعیل بن رجاء، انس بن مالک، ابوالجوزاء، اوس بن عبداللہ ربیع، حضرت جحاده، حسن بصری، رجاء بن حیوہ، سلمہ بن کھیل، سلیمان الاعمش، ہماک بن حرب، عطابن ابی رباح، عطیہ عوفی، عمرو بن دینار عمرو بن شعیب، قتادة، منصور بن معتمر و انافع مولی عمر رحمہ اللہ نہ نی علم حاصل کری دی. ^(۳)

تلامذہ:- دھغوی نہ دھغوی خوئی اسماعیل بن محمد بن جحادة، اسرائیل بن یونس، زیاد بن خیشمہ، داؤد بن زبرقان، زہیر بن معاویہ، زید بن ابی انیسہ، سفیان ثوری، سفیان بن عیینہ، شعبہ بن حجاج، مسعر بن کدام وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل کری دی. ^(۴)

احمد بن حنبل رحمہ اللہ فرمائی محمد بن جحادة من الثقات. ^(۵) ابوحاتم رحمہ اللہ فرمائی ثقة صدوق. ^(۶)

امام نسائی رحمہ اللہ فرمائی ثقة. ^(۷) ابن حبان رحمہ اللہ دھغوی ذکر ثقات کنبی کری دی. یحییٰ بن معین رحمہ اللہ فرمائی ثقة. ^(۸)

ابوحازم:- دا ابو حازم سلمان اشجعی رحمہ اللہ دی. ^(۹)

ابوہریرہ:- اود حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ تذکرہ ورا ندی تیرہ شوی دہ. ^(۱۰)

د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت:- د حدیث ترجمۃ الباب سرہ مناسبت بنکارہ دی.

۲۱- باب: عسب الفحل

د نرپہ جفتی باندي اجرت

حل اللغات:- عسب: يقال عسب الفحل الناقة من ضرب يعسبها عسباً، د نرمادی سرہ جفتی کول. ^(۱۱)

^(۱) کشف الباری: ۴۵۵/۲.

^(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

^(۳) تہذیب الکمال: ۵۷۶/۲۴ - ۵۷۸.

^(۴) العلل و معرفة الرجال: ۲۴۸/۱ بحوالہ حاشیہ تہذیب الکمال.

^(۵) کتاب الجرح والتعديل: ۷/، الترجمة: ۱۲۲۷ (ایضاً)

^(۶) تہذیب الکمال: ۵۷۸/۲۵.

^(۷) کتاب الثقات: ۴۰۴/۷.

^(۸) نقلاً عن حاشیہ تہذیب الکمال: ۵۷۷/۲۴.

^(۹) کشف الباری: ۱۰۱/۴.

^(۱۰) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

^(۱۱) المغرب: ۶۱/۱.

و ترجمه الباب مقصد: عسب الفحل نه مراد هغه گرایه ده چه د نر په جفتی باندې اخستی شی. بعض حضرات وائی چه د نر د جفتی عمل ته ونیلې شی او بعض حضرات فرمائی چه د جفتی نه کومې اوبه خارج کیږي هغې ته عسب وائی. (۱)

دامام بخاری رحمه الله ددې باب نه مقصد دادې که د چا نر خاروې ته واخلي او خپل ماده خاروې په دې سره حامله کړې نو ددې پیسې اخستل جائز نه دی. حرام دی. (۲) امام بخاری رحمه الله سره ددې چه په ترجمه کېنې د حکم طرف ته اشاره نه ده کړې لیکن روایت چونکه د حرمت د بیان دې په دې وجه معلومه شوه چه امام صاحب رحمه الله هم دا جائز نه گنړی.

د فقهاء گواډو اختلاف: ائمه ثلاثه یعنی امام ابوحنیفه امام شافعی او امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائی چه دا ناجائز دی. امام مالک رحمه الله فرمائی چه که دا معلومه وی چه هغه نر به خپلې مادې سره دومره خل جفتی کوی مثلاً څلور خل یا اته خل نو داسې کول جائز دی اوبه دې باندې اجرت اخستی شی. (۳) یعنی چه کله عمل منفعت اومدت معلوم او متعین وی نو د اجارې په نورو منافع باندې قیاس کولو سره دا هم جائز دی.

د جمهور و استدلال: جمهور د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ددې روایت نه استدلال کوی چه حضور پاک د عسب الفحل نه منع فرمائیلې ده.

اول خودا معلومیدل ډیر معتذر دی چه څومره نزوات به وی بله دا خبره هم نه ده معلومه چه اوبه به خارج کیږي که نه. دریمه خبره د اهم معلومه نه ده چه هغه اوبه به محل ته رسی که نه. په داسې صورت کېنې چه هر څیز مجهول دې نوبیا ددې قیمت څنگه اخستی شی. (۴)

د جمهورو نور دلائل: عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال نبي رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن ثن الكلب وعسب الفحل. (۵) یعنی رسول الله ﷺ د سپی قیمت او د نر جفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائیلې ده.

عن علي رضي الله تعالى عنه أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم عن كل ذي مخلب من الطير وعن ثن البيته وعن لحم الحبر الا لهية وعن مهر الهن وعن عسب الفحل وعن مياثر الاراجوان. (۶) یعنی رسول الله ﷺ د هر پنځو والامرغنی د مردارې قیمت ساتلی شوی خرو غوښه، د زنا کارې ښځې گټه، د نر په جفتی باندې اجرت او د ارجوان نه جوړې شوو گدیانو نه منع فرمائیلې ده.

(۱) إرشاد الساری: ۲۴۷/۵.

(۲) فتح الباری: ۵۸۲/۴.

(۳) بدیه المجتهدونهایه المقتصد: ۱۳۹/۵.

(۴) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۴۱۲/۶ وإرشاد الساری: ۲۴۷/۵ والمغنی لابن قدامة المقدسی:

۱۲۹۳/۱.

(۵) أخرجه النسائي كتاب البيوع باب ضراب الجمل: ۳۱۱/۷ وأخرجه أحمد: ۲/۲۹۹، ۵۰۰.

(۶) أخرجه الهيثمي في مجمع الزوائد: ۹۰/۴ وقال الهيثمي: رواه عبدالله بن أحمد ورجاله ثقات.

په عسب الفعل باندې کرامه څه ورکول جائز دی - البته کرامه څه ورکول جائز دی مثلاً څوک خپله اسبه د چا په ښکلي او اجیل والا اس باندې جفتی کولو دپاره راوړلی اویا هغه ته کرامه څه ورکړی د کوم چه څه مقدار متعین نه وی نو داسې کول جائز دی (۱)
د دې دپاره د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه روایت دې چه د قبيله بنی کلاب یوسړی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د عسب الفعل باره کښې تپوس او کړو نو حضور پاک منع کړو هغه اوونیل چه زموږ ځانی کښې داسې صورت وی چه موږ خپل څاروی بل ته ورکړو دهغوی د اوبو او اسپو د حاصله کولو دپاره د دې نه پس هغه د کرامت په توگه موږ ته څه راکوی نو حضور پاک افرمائیل په دې کښې څه مضائقه نشته (۲)

[حدیث ۲۱۶۲] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ وَاسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ عَسْبِ الْفَعْلِ.

توجه - حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرماني چه حضور پاک د تر په جفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائیلې ده.

رجال الحديث

مسدد: - د مسدد بن مسرهد رضی الله عنه دی. (۴)
عبد الوارث: - د عبدالوارث بن سعید رضی الله عنه دي. (۵)
اسماعيل بن ابراهيم: - د اسماعیل بن ابراهیم رضی الله عنه ابن علیه رضی الله عنه دي. (۶)
علي بن حکم بنانی: د دوی رضی الله عنه کنیت ابوالحکم دي او هغوی رضی الله عنه د بصري اوسیدونکی دی (۷)
اساتذه: - د ابراهیم نخعی، حضرت انس بن مالک، ضحاک بن مزاحم، عبدالله بن ابی ملیکه، عبدالملک بن عمیر، ضحاک بن یقطان، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن شعیب، میمون بن مهران، نافع مولی ابن عمر او ابو عثمان نهدي وغیرهم رحمهم الله نه دوی رضی الله عنه روایات نقل کړي دي. (۸)

(۱) المغنی لابن قدامة: ۱/۲۹۳.

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیه عسب الفعل رقم الحدیث: ۲۷۴/۳، ۱۷۳ والنسائی کتاب البیوع باب ضراب الفعل: ۷۵/۳۱۰.

(۳) أخرجه احمد: ۱۴/۲ وأبو داؤد فی کتاب البیوع والایارات باب فی عسب الفعل رقم الحدیث: ۳۴۲۹ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیه عسب الفعل رقم الحدیث: ۱۲۷۳.

(۴) کشف الباری: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۵) کشف الباری: ۳/۳۵۸.

(۶) کشف الباری: ۲/۱۲.

(۷) تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.

(۸) المصدر السابق.

تلامذه - دوی علیه السلام نه اسماعیل بن علیہ، جریر بن حازم، جعفر بن سلیمان صبعی، حماد بن زید، حماد بن سلمه، سعید بن زید، سعید بن ابی عروبہ، شعبہ بن حجاج، عبدالوارث بن سعید، علی بن فضل، عمارہ بن زاذان، معمر بن راشد، هشام بن حسان او هشام الدستوانی وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل کوی (۱)

امام احمد بن حنبل علیه السلام فرمائی لیس به پاس (۲) ابوحاتم علیه السلام فرمائی لاس به صالح الحدیث (۳) ابوداؤد او نسائی فرمائی ثقہ (۴) ابن جبان علیه السلام د هغوی ذکر په ثقات کنې کړې دې (۵) محمد بن سعد علیه السلام فرمائی علی بن حکم بنانی ذکره خلقو نه دې او ثقہ دې (۶) دوری علیه السلام فرمائی لم یذکره یحییٰ رحمه الله تعالى إلا بخیر (۷) ابن شاهین علیه السلام فرمائی ثقہ (۸) او بزاز او ابن نمیر هم د هغوی توثیق کړې دې (۹)

وفات - د هغوی علیه السلام انتقال ۱۳۱ هجری کنې شوې (۱۰)

نافع - دا نافع مولی ابن عمر رضی اللہ عنہ دې (۱۱)
عبدالله بن عمرو - او د حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما تذکره تیره شوې ده (۱۲)
د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت ډیر زیات واضح دې

۲۲- باب: إِذَا اسْتَأْجَرَ أَرْضًا فَاتَّأَمَّنَّا أَحَدَهُمَا

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَيْسَ لَهُ عَلَيْهِ أَنْ يُغْجُوهُ إِلَى تَمَامِ الْأَجَلِ. وَقَالَ الْحَكَمُ وَالْحَسَنُ وَابْنُ مَعَاوِيَةَ تُنْقَضُ الْإِجَارَةُ إِلَى أَجْلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أُعْطِيَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْرَ بَالِشَطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبَى بَكْرٌ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّ الْإِجَارَةِ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

(۱) المصدر السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۴۱۴/۷۰.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) طبقات ابن سعد: ۲۵۶/۷.

(۷) التاريخ للدوري: ۴۱۶/۲ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۸) ثقات لابن شاهين الترجمة: ۷۶۱ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۵/۲۰.

(۹) حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۱۰) تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۱۱) كشف الباري: ۶۵۱/۴.

(۱۲) كشف الباري: ۶۳۷/۱.

یوسری دچانه زمکه په اجاره واخستله بیا د فریقینونه یوکس وفات شو. امام ابن سیرین رحمته الله فرمائی چه دمتعین مودې پورې د مړي د وارثانودپاره دا جائز نه دی چه مستاجر بي دخل کړي. امام حسن حکم حسن او ایاس بن معاویه رحمهم الله فرمائی چه اجاره به د خپل مقرر مودې پورې قايم وی. او عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی حضور پاک د خیر اجاره نیم په نیمه باندې یهودیانوته ورکړې وه بیا هم دغه اجاره حضور پاک د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه زمانې پورې باقی اوساتله اود حضرت عمر رضی الله عنه خلافت د شروع وخت پورې هم اوچرته دا ذکر نشته چه حضرت ابوبکر او حضرت عمر رضی الله عنهما د حضور پاک د وفات نه پس نوې اجاره کړې وی. د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمته الله دا بنائی چه د احد المتعاقدين د وفات کیدو د وجې نه عقد اجاره فسخ کیږي یا باقی پاتې کیږي. (۱)

جمهور علماء امام مالك امام شافعی امام احمد بن حنبل، اسحاق، ابو ثور او ابن المنذر رحمهم الله فرمائی که چرته احد المتعاقدين فوت شی نو دهغې په وجه باندې په عقد اجاره باندې هیڅ فرق نه پریوخی او باقی وی. خو حضرات احناف سفیان ثوری رحمته الله ابوليث رحمته الله فرمائی چه په داسې صورت کنبې عقد اجاره فسخ کیږي. (۲)

امام بخاری رحمته الله د حدیث باب په ذریعه د جمهورو تائید کوی اود خیر د یهودیانو معامله وړاندې کوی چه حضور پاک صلی الله علیه و آله د خیر یهودیانوسره د مزارعت معامله کړې وه. د رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات نه پس هم هغه اجاره په ځائی وه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به هم دهغوی نه نیمه حصه د پیداوار وصول کوله بیا حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم ترکومې چه هغوی جلاوطن کړي شوې نه وو ترهغه وخته پورې ئې د پیداوار نیمه حصه وصول کوله. ددې نه معلومه شوه چه د احد المتعاقدين د فوت کیدو د وجې نه عقد اجاره نه فسخ کیږي.

د احنافو د طرف نه جمهورو ته جواب: د احنافو د طرف نه جمهورو ته مختلف جوابونه ورکړي شوي دي:

① احد المتعاقدين د فوت کیدو د وجې نه چه کله اجاره فسخ کیږي کله چه متعاقد دخپل ځان دپاره عقد کړې وی. حضور اکرم صلی الله علیه و آله خو امام المسلمین وو او حضور پاک د مسلمانانود طرف نه هغه عقد اجاره کړې وه. په دې وجه د حضور پاک د وفات نه پس هم هغه اجاره ختمه نه شوه ځکه چه مسلمانان خو موجود وو. (۳)

حاصل کلام داشوکه چرې ماجر یا مستاجر نه څوک مړه شی او عقد اجاره هغوی دخپل ځان دپاره کړې وی نو د احنافو په نیزبه اجاره فسخ شی. د ماجر د مړگ په صورت کنبې به ځکه فسخ کیږي چه دهغه د مړگ نه پس هغه څیز د هغه د وارثانو ملکیت شو او که مستاجر د دغه څیز نه منفعت حاصلوی نو د غیرد څیزنه به فائده حاصلول لازم شی اودا ممنوع دی.

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۵۰.

(۲) المغنی لابن قدامة: ۱/۱۲۵۹ ویدایة المجتهد: ۵/۱۵۱.

(۳) إعلال السنن: ۱۶/۴۱۵.

د مستاجر د انتقال په صورت کښې به څکه فسخ کېږي چه په دې صورت کښې د ملک غیر نه کوم چه د مستاجر د ورته دې به د اجرت ادا کول لازم راشي اودا هم جائز نه دی. او دا خبره ده چه که عقد اجاره د بل چا دپاره منعقد کړي شوې وی نو د احد المتعاقدين د مرگ په صورت کښې به دا اجاره نه فسخ کېږي لکه چه بیان اوشو. (۱)

⑤ دویم جواب دا ورکړي شوې دې هغه اجاره چرته وه خراج مقاسمه وو حضور پاک ﷺ د خیبر یهودو سره جنگ اوکړو د جنگ نه پس هغه ټوله زمکه د مسلمانانو شوه د مسلمانانو کیدونه پس په هغه زمکه باندې کافران آباد کړي شو او په هغوی باندې لازم کړي شو چه تاسو به دومره خراج پیش کوئ او د حضور پاک ﷺ د وصال نه پس هغه خراج ساقط نه شو. (۲)

⑥ دریم جواب دا هم ورکړي شو چه د حضور اکرم نه پس حضرت ابوبکر ﷺ عملاً د هغې عقد تجدید کړي وو دا ده چه قولانی نه وو کړي په دې وجه نی هغه زمکه هغوی سره پرېخوده چه هغوی نی د هغه ځایه خارج نه کړل. دغه شان حضرت عمر ﷺ هم هغه په ځانی ساتلوسره تجدید اوکړو او تجدید که قولاً وی نو هم صحیح دي او که فعلاً او عملاً وی نو هم هغه معتبر وی نو په دې وجه هغه اجاره فسخ نه شوه. لکه څنگه چه د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ راتلونکې تعلیق کښې دا خبره هم محتمل ده.

د امام محمد بن سیرین ﷺ دا قول امام ابوبکر بن ابی شیبه په خپل مصنف کښې ایوب عن ابن سیرین په طریق سره موصولاً ذکر کړي دي. (۳) او د دې تعلیق نه د امام بخاری ﷺ منشاء داده چه احد المتعاقدين کښې د چا د انتقال نه پس د مړیدونکي خپلوانو ته به د حق حاصل نه وی چه هغه فریق آخر کوم چه ژوندې دي د اجارې د مودې د پوره کیدو نه وړاندې د اجارې نه خارج اوگرځوی یعنی اجاره به هم هغه شان باقی وی. دا اقوال هم امام ابوبکر بن ابی شیبه ﷺ په خپل مصنف کښې موصولاً نقل کړي دي. (۴)

حضرت ابن عمر ﷺ فرمائی نبي کریم ﷺ د خیبر زمکه (یهودیانو ته) په نیم پیداوار باندې ورکړي وه. دا معامله د حضور پاک ﷺ په زمانه کښې هم وه او د ابوبکر ﷺ په زمانه کښې هم او د حضرت عمر ﷺ د زمانې په شروع کښې هم او د اهیچانه دی بیان کړي چه حضرت ابوبکر او عمر ﷺ د نبي کریم ﷺ د وفات نه پس د حضور پاک ﷺ عقد اجاره د معاملې تجدید کړي وی. امام بخاری ﷺ دا تعلیق هم په دې باب کښې جوړیه بن اسماء عن نافع په طریق سره مسنداً ذکر کړي دي. د احنافو د طرف نه د دې جوابات هم په دې باب کښې تیر شو.

(۱) هدیه شرح بنایه ۲۳۰/۶.

(۲) عمدة القاری: ۱۵۲/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۸۴/۴.

(۴) المصدر السابق.

(حدیث ۲۱۶۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْبَرَ أَنْ يَفْعَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَحْزِرُ مِنْهَا، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَأَنَّكَ تُكْرَى عَلَى شَيْءٍ مِمَّا لَا أَفْقَظُهُ. وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَنَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَلَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ. (۲۲۰۳، ۲۲۰۴، ۲۳۶۶، ۲۵۷۱، ۴۰۰۲)

ترجمه:- حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم (د خبیر یہودیانوتہ، د خبیر زمکی ورکری وی چہ پہ دی کنبی بنہ پہ محنت سرہ کروندہ کوئی اود پیداوار نیمہ پخیلہ اخلئی او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د حضرت نافع رضی اللہ عنہ نہ دا ہم بیان کری وو چہ زمکہ بہ د خہ عوض پہ اخستوسرہ پہ اجارہ ورکولی شوہ او نافع رضی اللہ عنہ د دغہ عوض تعین ہم کری وو خو ماتہ (جویریہ بنت اسماء) یاد پاتی نہ شو.

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل:- داموسی بن اسماعیل تبو ذکی بصری رضی اللہ عنہ دی. (۲)

جویریہ بن اسماء:- دا جویریہ بن اسماء بن عبید بصری رضی اللہ عنہ ده. (۳)

نافع:- دا نافع مولی ابن عمر رضی اللہ عنہما دی. (۴)

عبداللہ:- اود حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما تذکرہ تیرہ شوی ده. (۵)

د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت:- د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت پہ ظاہرہ قولہ: اعطی

النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم خبیر بالشطرنی سرہ دی.

د علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ اشکال:- علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ دی حدیث سرہ د ترجمہ الباب اثبات نہ شی کیدی شکہ چہ د خبیر پہ یہودیانو باندی د زمکی د پیداوار نہ حصہ مقرر کول د مزارعت

(۱) وأخرجه البخاری أيضاً في المزارعة باب المزارعة بالشطرنی ونحوه وباب إذا لم يشترط السنين في المزارعة وباب المزارعة مع اليهود وفي الشركة باب مشاركة الذمی والمشرکین في المزارعة وفي الشروط باب الشروط في المعاملة وفي المغازی باب معاملة النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم أهل خبیر وأخرجه مسلم في المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من التمر والزرع رقم: ۱۵۵۱ وابوداؤد في الخراج باب ما جاء في حكم أرض خبیر رقم: ۳۰۰۸ وأخرجه ابن ماجة مختصر افي الزهون باب معاملة التحیل والکرم رقم: ۲۴۶۷.

(۲) کشف الباری: ۴۷۷/۳.

(۳) کشف الباری کتاب الغسل باب الجنب يتوضأ ینام.

(۴) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

اومساقاة د قبیل نه نه وه بلکه د خراج اومقاسمه په توګه وه د کوم تفصیل چه تیر شو. (۱)

قوله: وأن رافع بن خديج حدث الخ: (۲) اول حدثه اوونيلي شو د ضمير اثبات سره او اوس ضمير حذف کولو سره حدث اوفرمايه دي دياره چه تنبيه اوشي چه حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضر نافع ته بالخصوص حديث بيان کړي وو په خلاف د حضرت رافع (۳) حضرت رافع بن خديج رضي الله عنهما بيان کوي چه نبی کریم صلی الله علیه و آله په زمکه کښي د عقد اجاره نه منع کړي وه.

قوله: وقال عبيد الله عن نافع عن ابن عمر: دا عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب رضي الله عنه دي. (۴) او د حضرت نافع او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما تذکري هم په دي باب کښي تيري شوي. (۵)

قوله: عن ابن عمر حتى اجلاهم عمر: يعنى حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرماني (چه د خير يهوديانو سره دهغه خاني د زمکو معامله روانه وه) تردي چه حضرت عمر رضي الله عنه هغوى جلاوطن کړل. دا تعليق امام مسلم رحمته الله عليه موصولا بيان کړي دي. (۶)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۳- کتاب الحوالات

حواله د تحویل نه ماخوذ ده او د دي لغوی معنی نقل کول ده او د شریعت په اصطلاحی کښي حواله وائي ثقل الدين من ذمة الى ذمة يعنى د قرض داری د قرض ادا کولو ذمه واری د بل چا طرف ته منتقل کول. (۷)

دهواله شرعی حیثیت: حواله کول شرعاً او عقلاً جائز ده. د مذکوره کتاب احادیث د دي په شرعی ثبوت باندې دلالت کوي. او عقلی دلیل دادې چه محتال علیه په خپل خان باندې يوداسې څيز لازم کوي د کوم په حواله کولو باندې چه هغه قدرت لري او داسې څيز التزام د کومې په حواله کولو چه قدرت وي صحیح دي. ځکه چه د کفاله په شان حواله هم صحیح کیږي. (۸)

(۱) عمدة القاری: ۱۵۲/۱۲ - ۱۵۳.

(۲) کشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۳) إرشاد الساری: ۲۴۹/۵.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

(۵) صحيح المسلم کتاب المساقاة باب المساقاة ومعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۳۹۳۶ - ۳۹۴۴.

(۶) ايضاً.

(۷) طلبه الطلبة ص: ۲۸۹.

(۸) هداية شرح بداية المبتدى: ۳۲۸/۵.

اویاد ساتنی چه حواله به صرف په دیون کښې صحیح وی ځکه چه د حواله معنی د نقل اوتحویل ده اودا نقل اوتحویل په دیون کښې خو ممکن دې لیکن په اعیان کښې ممکن نه دې ځکه چه دین غیر متعین وی لهذا دا محال علیه هم ادا کولې شی خو عین متعین وی نودا هم هغه سړې ادا کولې شی چاسره چه هغه عین موجود وی. نومعلومه شوه چه د دیون حواله کول خو جائز دی مگر د اعیان حواله جائز نه ده. (۱)

دلته یو خوالفاظ دغور قابل دی. په مسائلو باندې پوهیدل پهدې باندې موقوف دی. اکثر وختونو کښې په دې کښې گډوډ والی د وجې نه سړې په مسائلو نه پوهیږی. ① محال به یا محال به دین ته وائی. ② محیل مدیون ته وائی ③ محال دانن ته. ④ محال علیه یا محال علیه چه دا حواله قبوله کړی یعنی د چاپه ذمه چه ددې دین ادائیگی کړې شوې ده. (۲)

۱- باب: فی الحواله، وهل يرجع فی الحواله

وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَيْتًا جَازًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَتَخَذُمُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ الْبَيْرَاثِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا أُذَيْنًا، فَإِنْ تَوَيَّ أَحَدُهُمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ. د حواله مسائل: آيا په حواله کښې محال (دانن، محیل (مدیون، طرف ته رجوع کولې شی اوحسن بصری او قتاده رحمهما الله فرمائی چه کله دچا طرف ته دین منتقل کیدلو نوکه هغه وخت هغه خوشحال وو نوجائز دی (یعنی حواله پوره شوه او رجوع جائز نه ده او که چرې مفلس وی نوجائز ده). ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه شرکاء یا اهل میراث په داسې توگه صلح کړې چه څه خلق دې نقد مال واخلی او څه خلق قرض نو (ددې تقسیم نه پس) که چرته د دواړو شریکوالونه د یوحصه هلاک شی نو د هغه دویم نه ئی وصول کولې نه شی. د ترجمه الباب مقصد: د ترجمه الباب مقصد دادې چه آيا دحواله کیدونه پس محال (دانن، محیل (مدیون، طرف ته رجوع کولې شی که نه؟ امام بخاری رحمته الله علیه په دې کښې هیڅ فیصله نه ده کړې ځکه چه په دې مسئله کښې د فقهاؤ اختلاف دې. (۳)

د فقهاؤ د اختلاف بیان: ① امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی چه محال ته په محیل باندې د رجوع کولو حق په دوو صورتونو کښې دې. پومې صورت دادې چه محال علیه مفلس مړ شی او دویم صورت دا چه د حواله انکار او کړی او قاضی له لارې شی قسم او خوری. هم دغه مسلك د امام ابویوسف امام محمد شریح نخعی شعبی او عثمان العتبی وغیره رحمهم الله هم دې. (۴)

(۱) المصدر السابق.

(۲) طلبه الطلبه ص: ۲۸۹ وفيه قال الامام النسفي رحمته الله علیه ولا يقال المحال له، لانه لا حاجة إلى هذه الصلة وإن كان يتكلم به المتفقه والمغرب: ۲۳۵/۱ وفيه قال صاحب المغرب: وقول الفقهاء للمحال (المحال له) لغو ولا حاجة إلى هذه الصلة.

(۳) عمدة القاري: ۱۵۴/۱۲.

(۴) بداية المجتهد: ۲۹۴/۵ الهداية شرح بداية المبتدي: ۳۰/۵ فتح الباري: ۸۶/۴ عمدة القاري: ۱۵۴/۱۲.

اود دې حضراتو دلیل دادې چه د حواله د وجې نه د محیل بری الذمه کیدل د محال دحق د سلامتیاسره مقیددی ځکه چه د حواله هم دغه مقصوددې چه د محال حق صحیح اوسالم محفوظ شی نوچه کله دا شرط یعنی د محال د حق سلامتی مفقودشی نوحواله فسخ شوه او د محال حق په محیل باندې راوایس شو اوچه کله د محال حق په محیل باندې راوایس شو نومحالت ته دهغې د رجوع حق هم حاصل شو لکه چه د مبيع صحیح اوسالم کیدل په بیع کبې مشروط وی سره ددې چه په لفظونو کبې ذکر نه وی مثلاً یوسړی یوخیزواخستو اود قبض نه وړاندې هغه هلاک شو نو عقد به فسخ کیږی اود مشتری حق به په ثمن کبې واپس کیږی. (۱)

⑦ حضرات صاحبین رحمهما الله فرمائی چه دریم صورت هم دې چه حاکم د محال علیه د افلاس حکم ورکړی او هغه مهجور علیه اوگرځوی چه اوس تاته د هیخ تصرف اختیار نشته. (۲)

⑧ امام شافعی امام احمد، عیبد، لیث او ابوثور رحمهم الله فرمائی چه د حواله کولونه پس محالت ته په محیل باندې د رجوع کولو حق نشته که محالت علیه مفلس اوگرځی اوکه مړشی اویاد حواله نه د انکار کولوسره قسم اوخوری. (۳)

د دې حضراتو دلیل دادې چه د محیل بری الذمه کیدل مطلقاً ثابت دی او په دې کبې دا قسم هیخ قید نشته چه که د محال حق هلاک شی نومحیل به نه بری الذمه کیږی. بهر حال چه کله د محیل بری کیدل مطلقاً ثابت دی نو په هیخ صورت کبې په محیل به قرضه نه واپس کیږی. (۴)

⑨ امام مالک رحمته الله علیه اود یورایت مطابق امام احمد رحمته الله علیه فرمائی چه کتلې به شی په کومه ورځ چه حواله شوې وه هغه ورځ محالت علیه غنی وو که فقیر که چرې غنی وو نومحالت ته د محیل طرف ته د رجوع کولو حق نشته اوکه چرې فقیر وو اومحیل دخپل علم باوجود محالت ته اونه خود نو په دې صورت کبې به لکه چه هغه محالت ته دهوکه ورکړه، لهذا محالت ته به دا حق حاصل وی چه هغه په محیل باندې رجوع اوکړی.

⑩ امام حسن رحمته الله علیه، امام زفر رحمته الله علیه او د یوقول مطابق امام شریح رحمته الله علیه فرمائی چه حواله د کفاله په شان ده لهذا محالت ته اختیار دې که هغه غواړی نو محالت علیه مطالبه کولې شی اوکه غواړی نو د محیل نه دې مطالبه اوکړی. د محال د رجوع حق محیل ته نه ساقط کیږی. (۵)

د امام بخاری رحمته الله علیه اختیار: - اوس سوال دا پیدا کیږی چه امام بخاری رحمته الله علیه په دې پنځو مذهبونو کبې کوم اختیاره وی. حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی امام بخاری رحمته الله علیه کفاله د کتاب الحواله په ضمن کبې ذکر کړې ده او په کفالت کبې مکفوله ته حق حاصل وی چه که غواړی نو د کفیل نه دې مطالبه اوکړی اوکه غواړی نو د مکفول عنه نه. لهذا معلومه شوه چه دامام بخاری رحمته الله علیه

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۳۳۰/۵ - ۳۳۱.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) بدایة المجتهد: ۲۹۴/۵ فتح الباری: ۵۸۶/۴ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۴ وإرشاد الساری: ۵/۲۵۱.

په نیز په حواله کښې هم دغه صورت وی یعنی هغه د مذهب خامس طرف ته مائل دي او محتال ته اختیار دي چه که غواړي نو محتال عليه نه دي مطالبه اوکړي او که غواړي نو د محیل نه دي مطالبه اوکړي (۱)
لیکن دا خبره هم کولې شی چه امام بخاری رحمه الله دله خلورم مذهب یعنی د امام ملک رحمه الله او د یو قول مطابق د امام احمد رحمه الله مذهب نی اختیار کړې دي خکه چه هغه نقل کړی دی قال الحسن وقتاده إذا كان يوم احوال عليه مليا جاز، یعنی چه محتال عليه په کومه ورځ حواله کړې شوي دي که چېرې مالدار وو نو دا حواله صحیح ده او که هغه چېرې مالدار نه وو بلکه فقیر وو او محیل دهو که ورکولو سره محتال هغه پسي اولگولو نویابه دا حواله ټیټ نه وی لهذا د امام بخاری رحمه الله د حضرت حسن رحمه الله وقتاده رحمه الله دا اثر پیش کول په دي خبره باندې دال دي چه هغه د مذهب رابع طرف ته مائل دي (۲)

قوله: وقال ابن عباس رضي الله تعالى عنهما يتخارج الشريكان الخ.

لغة: تخارج، خروج نه دي لاس راښکل او پریځودو ته وانی. د شریعت په اصطلاح کښې مصالحة الورثة علی إخراج بعض منهم بشئ معين من التركة ته تخارج ونیلې شی (۳) یعنی ټول ورته یا شرکاء، متفق شی یو وارث (یا شریک) ته څه مال ورکړي او د میراث نه نی اوباسی
نو د حضرت ابن عباس رحمه الله د قول مطابق شرکت کښې د تخارج توضیح داده چه مثلاً د چاخیل یو شریکوال سره په کاروبار کښې پنځوس زره روپۍ لگیدلې دي په هغې کښې پنځه ویش زره د سامان او نقدو په صورت کښې دي او پنځه ویش زره قرض دي. اوس دا شریک دغه شرکت پرېږدي نو ښکاره خبره ده چه هغه کله کاروبار پرېږدي نو مال به تقسیمېږي یو اوونیل چه دا قرض به زه وصول کړم د ده دا لالچ وی چه دا نقدې او کیش به ملاوښی او بل سامان واخستلو چه په قرض څه یقین دي دا سامان اوس نقد ملاوړي دا به تخارج وی اوس دا اوشو چه کوم کس سامان اخستې وو هغه پاتې شو په مزو کښې او کوم چه د قرض وصول کولو ذمه واری اوچته کړې وه هغه ته په پنځه ویشو کښې صرف پنځلس زره وصول شولس زره ډوبې شوي. اوس که هغه دا وانی چه ماته خو صرف پنځلس وصول شوی دی او تا د پنځه ویشو زرو سامان اخستې دي نو ته اوس دا تقسیم کړه چه دواړه برابر شی نو دي داسې نه شی ونیلې او دي نه برعکس هم کیدې شی چه هغه ته دغه قرضه ټول په ټوله ملاوښه اوچاچه سامان او نقدې اخستې وې د شېې غل راغلو ټول سامان نی یوو نو د شلو زرو ټول سامان لاړو. نقدې صرف پنځه زره بچ پاتې شوې اوې دي وینا شروع کړی چه ماله خو لاس ته صرف پنځه زره راغلې باقی شل خو په غلا کښې لاړې لهذا اوس ته خپلې پنځه ویش زره تقسیم

(۱) فتح الباری: ۴/ ۵۸۶

(۲) فتح الباری: ۴/ ۵۸۶

(۳) الترمیفات للجرجانی ص: ۴۶.

کره او خپلې اوزما پیسې برابر کړه نو دې داسې مطالبه نه شی کولې
 د اهل میراث د تخارج تشریح - دغه شان تخارج د اهل میراث هم وی مثلاً پلار مړ شو دهغه
 دوه خامن دی او د مال متروکه بعینه هم دغه سابقه ترتیب دې چه هغه پنخوس زړه پریځې دی
 پنځه ویش زړه عین او پنځه ویش زړه دین دې عین یو واخستو او دین بل واخستو بیا د دغه
 تخارج نه پس په هغوی کښې د یوکس حصه هلاکه شوه نو هغه خپل شریک ته داسې نه شی
 وئیلې چه ته خپل مال دوباره تقسیم کړه چه زه او ته دواړه برابر شو

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د تعلیق مقصد - حضرت امام بخاری رحمه الله د ابن عباس رضی الله عنهما
 اثر امام ابوحنیفه رحمه الله او د صاحبینو رحمه الله د تردید د پاره پیش کړې دې ځکه چه امام صاحب
 رحمه الله او صاحبین رحمه الله دا فرمائی چه د حواله کولونه پس محتال ته د محیل طرف ته رجوع
 کولو حق حاصل نه دې بغیر د یو خوصورتونو نه چه په هغې کښې رجوع کولې شی امام بخاری
 رحمه الله دا خودل غواړی چه کله محتال اول راضی شوې وو چه زه به د محتال علیه نه خپلې
 پیسې وصول کوم نو که اوس هغه ضائع کیږی نوضائع دې شی لکه څنگه چه هلته په تخارج
 کښې د یوکس حصه ضائع شوې لکه چه امام بخاری رحمه الله حواله مسئله په تخارج باندې قیاس
 کړې ده (۱)

د تعلیقات تفصیل - حضرات حسن او قتاده رحمهما الله اقول، اثرم رحمه الله او علامه ابن ابی شیبه
 رحمه الله په خپل سنن او مصنف کښې نقل کړی دی. (۲) او د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اثر علامه ابن
 ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې حدیثا ابن عیینه عن عمرو بن دینار عن عطاء په طریق سره
 ذکر کړی دی (۳)

[حدیث ۲۱۶۶] (۴) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ
 أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مُظِلُّ الْغَنِيِّ
 ظَلَمٌ، فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مِلْيَ فَلْيَتَّبِعْ». [۲۱۶۷، ۲۲۷۰]

توجه - نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی چه د مالدار د طرف نه د قرض په ادا کولو کښې ټیټل تال
 کول ظلم دې او چه د چا قرض چا مالدار ته حواله کړې شی نو هغه قبلول پکار دی.

(۱) عمدة القاری: ۱۵۵/۱۲ فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۲) فتح الباری: ۵۸۶/۴ عمدة القاری: ۱۵۴/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۴) و آخرجه مسلم فی صحیحه فی کتاب المساقاة باب تعزیم مظل الغنی: ۳۹۷۸ حدیث رقم: ۲۹۲۴
 والترمدی فی کتاب البیوع عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم والنسائی فی کتاب البیوع حدیث
 رقم: ۴۶۱۲، ۴۲۰۹، ۴۶۱۳، ۴۶۱۴، ۴۶۱۵، ۴۶۱۶، ۴۶۱۷، ۴۶۱۸، ۴۶۱۹، ۴۶۲۰، ۴۶۲۱، ۴۶۲۲، ۴۶۲۳، ۴۶۲۴، ۴۶۲۵، ۴۶۲۶، ۴۶۲۷، ۴۶۲۸، ۴۶۲۹، ۴۶۳۰، ۴۶۳۱، ۴۶۳۲، ۴۶۳۳، ۴۶۳۴، ۴۶۳۵، ۴۶۳۶، ۴۶۳۷، ۴۶۳۸، ۴۶۳۹، ۴۶۴۰، ۴۶۴۱، ۴۶۴۲، ۴۶۴۳، ۴۶۴۴، ۴۶۴۵، ۴۶۴۶، ۴۶۴۷، ۴۶۴۸، ۴۶۴۹، ۴۶۵۰، ۴۶۵۱، ۴۶۵۲، ۴۶۵۳، ۴۶۵۴، ۴۶۵۵، ۴۶۵۶، ۴۶۵۷، ۴۶۵۸، ۴۶۵۹، ۴۶۶۰، ۴۶۶۱، ۴۶۶۲، ۴۶۶۳، ۴۶۶۴، ۴۶۶۵، ۴۶۶۶، ۴۶۶۷، ۴۶۶۸، ۴۶۶۹، ۴۶۷۰، ۴۶۷۱، ۴۶۷۲، ۴۶۷۳، ۴۶۷۴، ۴۶۷۵، ۴۶۷۶، ۴۶۷۷، ۴۶۷۸، ۴۶۷۹، ۴۶۸۰، ۴۶۸۱، ۴۶۸۲، ۴۶۸۳، ۴۶۸۴، ۴۶۸۵، ۴۶۸۶، ۴۶۸۷، ۴۶۸۸، ۴۶۸۹، ۴۶۹۰، ۴۶۹۱، ۴۶۹۲، ۴۶۹۳، ۴۶۹۴، ۴۶۹۵، ۴۶۹۶، ۴۶۹۷، ۴۶۹۸، ۴۶۹۹، ۴۷۰۰، ۴۷۰۱، ۴۷۰۲، ۴۷۰۳، ۴۷۰۴، ۴۷۰۵، ۴۷۰۶، ۴۷۰۷، ۴۷۰۸، ۴۷۰۹، ۴۷۱۰، ۴۷۱۱، ۴۷۱۲، ۴۷۱۳، ۴۷۱۴، ۴۷۱۵، ۴۷۱۶، ۴۷۱۷، ۴۷۱۸، ۴۷۱۹، ۴۷۲۰، ۴۷۲۱، ۴۷۲۲، ۴۷۲۳، ۴۷۲۴، ۴۷۲۵، ۴۷۲۶، ۴۷۲۷، ۴۷۲۸، ۴۷۲۹، ۴۷۳۰، ۴۷۳۱، ۴۷۳۲، ۴۷۳۳، ۴۷۳۴، ۴۷۳۵، ۴۷۳۶، ۴۷۳۷، ۴۷۳۸، ۴۷۳۹، ۴۷۴۰، ۴۷۴۱، ۴۷۴۲، ۴۷۴۳، ۴۷۴۴، ۴۷۴۵، ۴۷۴۶، ۴۷۴۷، ۴۷۴۸، ۴۷۴۹، ۴۷۵۰، ۴۷۵۱، ۴۷۵۲، ۴۷۵۳، ۴۷۵۴، ۴۷۵۵، ۴۷۵۶، ۴۷۵۷، ۴۷۵۸، ۴۷۵۹، ۴۷۶۰، ۴۷۶۱، ۴۷۶۲، ۴۷۶۳، ۴۷۶۴، ۴۷۶۵، ۴۷۶۶، ۴۷۶۷، ۴۷۶۸، ۴۷۶۹، ۴۷۷۰، ۴۷۷۱، ۴۷۷۲، ۴۷۷۳، ۴۷۷۴، ۴۷۷۵، ۴۷۷۶، ۴۷۷۷، ۴۷۷۸، ۴۷۷۹، ۴۷۸۰، ۴۷۸۱، ۴۷۸۲، ۴۷۸۳، ۴۷۸۴، ۴۷۸۵، ۴۷۸۶، ۴۷۸۷، ۴۷۸۸، ۴۷۸۹، ۴۷۹۰، ۴۷۹۱، ۴۷۹۲، ۴۷۹۳، ۴۷۹۴، ۴۷۹۵، ۴۷۹۶، ۴۷۹۷، ۴۷۹۸، ۴۷۹۹، ۴۸۰۰، ۴۸۰۱، ۴۸۰۲، ۴۸۰۳، ۴۸۰۴، ۴۸۰۵، ۴۸۰۶، ۴۸۰۷، ۴۸۰۸، ۴۸۰۹، ۴۸۱۰، ۴۸۱۱، ۴۸۱۲، ۴۸۱۳، ۴۸۱۴، ۴۸۱۵، ۴۸۱۶، ۴۸۱۷، ۴۸۱۸، ۴۸۱۹، ۴۸۲۰، ۴۸۲۱، ۴۸۲۲، ۴۸۲۳، ۴۸۲۴، ۴۸۲۵، ۴۸۲۶، ۴۸۲۷، ۴۸۲۸، ۴۸۲۹، ۴۸۳۰، ۴۸۳۱، ۴۸۳۲، ۴۸۳۳، ۴۸۳۴، ۴۸۳۵، ۴۸۳۶، ۴۸۳۷، ۴۸۳۸، ۴۸۳۹، ۴۸۴۰، ۴۸۴۱، ۴۸۴۲، ۴۸۴۳، ۴۸۴۴، ۴۸۴۵، ۴۸۴۶، ۴۸۴۷، ۴۸۴۸، ۴۸۴۹، ۴۸۵۰، ۴۸۵۱، ۴۸۵۲، ۴۸۵۳، ۴۸۵۴، ۴۸۵۵، ۴۸۵۶، ۴۸۵۷، ۴۸۵۸، ۴۸۵۹، ۴۸۶۰، ۴۸۶۱، ۴۸۶۲، ۴۸۶۳، ۴۸۶۴، ۴۸۶۵، ۴۸۶۶، ۴۸۶۷، ۴۸۶۸، ۴۸۶۹، ۴۸۷۰، ۴۸۷۱، ۴۸۷۲، ۴۸۷۳، ۴۸۷۴، ۴۸۷۵، ۴۸۷۶، ۴۸۷۷، ۴۸۷۸، ۴۸۷۹، ۴۸۸۰، ۴۸۸۱، ۴۸۸۲، ۴۸۸۳، ۴۸۸۴، ۴۸۸۵، ۴۸۸۶، ۴۸۸۷، ۴۸۸۸، ۴۸۸۹، ۴۸۹۰، ۴۸۹۱، ۴۸۹۲، ۴۸۹۳، ۴۸۹۴، ۴۸۹۵، ۴۸۹۶، ۴۸۹۷، ۴۸۹۸، ۴۸۹۹، ۴۹۰۰، ۴۹۰۱، ۴۹۰۲، ۴۹۰۳، ۴۹۰۴، ۴۹۰۵، ۴۹۰۶، ۴۹۰۷، ۴۹۰۸، ۴۹۰۹، ۴۹۱۰، ۴۹۱۱، ۴۹۱۲، ۴۹۱۳، ۴۹۱۴، ۴۹۱۵، ۴۹۱۶، ۴۹۱۷، ۴۹۱۸، ۴۹۱۹، ۴۹۲۰، ۴۹۲۱، ۴۹۲۲، ۴۹۲۳، ۴۹۲۴، ۴۹۲۵، ۴۹۲۶، ۴۹۲۷، ۴۹۲۸، ۴۹۲۹، ۴۹۳۰، ۴۹۳۱، ۴۹۳۲، ۴۹۳۳، ۴۹۳۴، ۴۹۳۵، ۴۹۳۶، ۴۹۳۷، ۴۹۳۸، ۴۹۳۹، ۴۹۴۰، ۴۹۴۱، ۴۹۴۲، ۴۹۴۳، ۴۹۴۴، ۴۹۴۵، ۴۹۴۶، ۴۹۴۷، ۴۹۴۸، ۴۹۴۹، ۴۹۵۰، ۴۹۵۱، ۴۹۵۲، ۴۹۵۳، ۴۹۵۴، ۴۹۵۵، ۴۹۵۶، ۴۹۵۷، ۴۹۵۸، ۴۹۵۹، ۴۹۶۰، ۴۹۶۱، ۴۹۶۲، ۴۹۶۳، ۴۹۶۴، ۴۹۶۵، ۴۹۶۶، ۴۹۶۷، ۴۹۶۸، ۴۹۶۹، ۴۹۷۰، ۴۹۷۱، ۴۹۷۲، ۴۹۷۳، ۴۹۷۴، ۴۹۷۵، ۴۹۷۶، ۴۹۷۷، ۴۹۷۸، ۴۹۷۹، ۴۹۸۰، ۴۹۸۱، ۴۹۸۲، ۴۹۸۳، ۴۹۸۴، ۴۹۸۵، ۴۹۸۶، ۴۹۸۷، ۴۹۸۸، ۴۹۸۹، ۴۹۹۰، ۴۹۹۱، ۴۹۹۲، ۴۹۹۳، ۴۹۹۴، ۴۹۹۵، ۴۹۹۶، ۴۹۹۷، ۴۹۹۸، ۴۹۹۹، ۵۰۰۰، ۵۰۰۱، ۵۰۰۲، ۵۰۰۳، ۵۰۰۴، ۵۰۰۵، ۵۰۰۶، ۵۰۰۷، ۵۰۰۸، ۵۰۰۹، ۵۰۱۰، ۵۰۱۱، ۵۰۱۲، ۵۰۱۳، ۵۰۱۴، ۵۰۱۵، ۵۰۱۶، ۵۰۱۷، ۵۰۱۸، ۵۰۱۹، ۵۰۲۰، ۵۰۲۱، ۵۰۲۲، ۵۰۲۳، ۵۰۲۴، ۵۰۲۵، ۵۰۲۶، ۵۰۲۷، ۵۰۲۸، ۵۰۲۹، ۵۰۳۰، ۵۰۳۱، ۵۰۳۲، ۵۰۳۳، ۵۰۳۴، ۵۰۳۵، ۵۰۳۶، ۵۰۳۷، ۵۰۳۸، ۵۰۳۹، ۵۰۴۰، ۵۰۴۱، ۵۰۴۲، ۵۰۴۳، ۵۰۴۴، ۵۰۴۵، ۵۰۴۶، ۵۰۴۷، ۵۰۴۸، ۵۰۴۹، ۵۰۵۰، ۵۰۵۱، ۵۰۵۲، ۵۰۵۳، ۵۰۵۴، ۵۰۵۵، ۵۰۵۶، ۵۰۵۷، ۵۰۵۸، ۵۰۵۹، ۵۰۶۰، ۵۰۶۱، ۵۰۶۲، ۵۰۶۳، ۵۰۶۴، ۵۰۶۵، ۵۰۶۶، ۵۰۶۷، ۵۰۶۸، ۵۰۶۹، ۵۰۷۰، ۵۰۷۱، ۵۰۷۲، ۵۰۷۳، ۵۰۷۴، ۵۰۷۵، ۵۰۷۶، ۵۰۷۷، ۵۰۷۸، ۵۰۷۹، ۵۰۸۰، ۵۰۸۱، ۵۰۸۲، ۵۰۸۳، ۵۰۸۴، ۵۰۸۵، ۵۰۸۶، ۵۰۸۷، ۵۰۸۸، ۵۰۸۹، ۵۰۹۰، ۵۰۹۱، ۵۰۹۲، ۵۰۹۳، ۵۰۹۴، ۵۰۹۵، ۵۰۹۶، ۵۰۹۷، ۵۰۹۸، ۵۰۹۹، ۵۱۰۰، ۵۱۰۱، ۵۱۰۲، ۵۱۰۳، ۵۱۰۴، ۵۱۰۵، ۵۱۰۶، ۵۱۰۷، ۵۱۰۸، ۵۱۰۹، ۵۱۱۰، ۵۱۱۱، ۵۱۱۲، ۵۱۱۳، ۵۱۱۴، ۵۱۱۵، ۵۱۱۶، ۵۱۱۷، ۵۱۱۸، ۵۱۱۹، ۵۱۲۰، ۵۱۲۱، ۵۱۲۲، ۵۱۲۳، ۵۱۲۴، ۵۱۲۵، ۵۱۲۶، ۵۱۲۷، ۵۱۲۸، ۵۱۲۹، ۵۱۳۰، ۵۱۳۱، ۵۱۳۲، ۵۱۳۳، ۵۱۳۴، ۵۱۳۵، ۵۱۳۶، ۵۱۳۷، ۵۱۳۸، ۵۱۳۹، ۵۱۴۰، ۵۱۴۱، ۵۱۴۲، ۵۱۴۳، ۵۱۴۴، ۵۱۴۵، ۵۱۴۶، ۵۱۴۷، ۵۱۴۸، ۵۱۴۹، ۵۱۵۰، ۵۱۵۱، ۵۱۵۲، ۵۱۵۳، ۵۱۵۴، ۵۱۵۵، ۵۱۵۶، ۵۱۵۷، ۵۱۵۸، ۵۱۵۹، ۵۱۶۰، ۵۱۶۱، ۵۱۶۲، ۵۱۶۳، ۵۱۶۴، ۵۱۶۵، ۵۱۶۶، ۵۱۶۷، ۵۱۶۸، ۵۱۶۹، ۵۱۷۰، ۵۱۷۱، ۵۱۷۲، ۵۱۷۳، ۵۱۷۴، ۵۱۷۵، ۵۱۷۶، ۵۱۷۷، ۵۱۷۸، ۵۱۷۹، ۵۱۸۰، ۵۱۸۱، ۵۱۸۲، ۵۱۸۳، ۵۱۸۴، ۵۱۸۵، ۵۱۸۶، ۵۱۸۷، ۵۱۸۸، ۵۱۸۹، ۵۱۹۰، ۵۱۹۱، ۵۱۹۲، ۵۱۹۳، ۵۱۹۴، ۵۱۹۵، ۵۱۹۶، ۵۱۹۷، ۵۱۹۸، ۵۱۹۹، ۵۲۰۰، ۵۲۰۱، ۵۲۰۲، ۵۲۰۳، ۵۲۰۴، ۵۲۰۵، ۵۲۰۶، ۵۲۰۷، ۵۲۰۸، ۵۲۰۹، ۵۲۱۰، ۵۲۱۱، ۵۲۱۲، ۵۲۱۳، ۵۲۱۴، ۵۲۱۵، ۵۲۱۶، ۵۲۱۷، ۵۲۱۸، ۵۲۱۹، ۵۲۲۰، ۵۲۲۱، ۵۲۲۲، ۵۲۲۳، ۵۲۲۴، ۵۲۲۵، ۵۲۲۶، ۵۲۲۷، ۵۲۲۸، ۵۲۲۹، ۵۲۳۰، ۵۲۳۱، ۵۲۳۲، ۵۲۳۳، ۵۲۳۴، ۵۲۳۵، ۵۲۳۶، ۵۲۳۷، ۵۲۳۸، ۵۲۳۹، ۵۲۴۰، ۵۲۴۱، ۵۲۴۲، ۵۲۴۳، ۵۲۴۴، ۵۲۴۵، ۵۲۴۶، ۵۲۴۷، ۵۲۴۸، ۵۲۴۹، ۵۲۵۰، ۵۲۵۱، ۵۲۵۲، ۵۲۵۳، ۵۲۵۴، ۵۲۵۵، ۵۲۵۶، ۵۲۵۷، ۵۲۵۸، ۵۲۵۹، ۵۲۶۰، ۵۲۶۱، ۵۲۶۲، ۵۲۶۳، ۵۲۶۴، ۵۲۶۵، ۵۲۶۶، ۵۲۶۷، ۵۲۶۸، ۵۲۶۹، ۵۲۷۰، ۵۲۷۱، ۵۲۷۲، ۵۲۷۳، ۵۲۷۴، ۵۲۷۵، ۵۲۷۶، ۵۲۷۷، ۵۲۷۸، ۵۲۷۹، ۵۲۸۰، ۵۲۸۱، ۵۲۸۲، ۵۲۸۳، ۵۲۸۴، ۵۲۸۵، ۵۲۸۶، ۵۲۸۷، ۵۲۸۸، ۵۲۸۹، ۵۲۹۰، ۵۲۹۱، ۵۲۹۲، ۵۲۹۳، ۵۲۹۴، ۵۲۹۵، ۵۲۹۶، ۵۲۹۷، ۵۲۹۸، ۵۲۹۹، ۵۳۰۰، ۵۳۰۱، ۵۳۰۲، ۵۳۰۳، ۵۳۰۴، ۵۳۰۵، ۵۳۰۶، ۵۳۰۷، ۵۳۰۸، ۵۳۰۹، ۵۳۱۰، ۵۳۱۱، ۵۳۱۲، ۵۳۱۳، ۵۳۱۴، ۵۳۱۵، ۵۳۱۶، ۵۳۱۷، ۵۳۱۸، ۵۳۱۹، ۵۳۲۰، ۵۳۲۱، ۵۳۲۲، ۵۳۲۳، ۵۳۲۴، ۵۳۲۵، ۵۳۲۶، ۵۳۲۷، ۵۳۲۸، ۵۳۲۹، ۵۳۳۰، ۵۳۳۱، ۵۳۳۲، ۵۳۳۳، ۵۳۳۴، ۵۳۳۵، ۵۳۳۶، ۵۳۳۷، ۵۳۳۸، ۵۳۳۹، ۵۳۴۰، ۵۳۴۱، ۵۳۴۲، ۵۳۴۳، ۵۳۴۴، ۵۳۴۵، ۵۳۴۶، ۵۳۴۷، ۵۳۴۸، ۵۳۴۹، ۵۳۵۰، ۵۳۵۱، ۵۳۵۲، ۵۳۵۳، ۵۳۵۴، ۵۳۵۵، ۵۳۵۶، ۵۳۵۷، ۵۳۵۸، ۵۳۵۹، ۵۳۶۰، ۵۳۶۱، ۵۳۶۲، ۵۳۶۳، ۵۳۶۴، ۵۳۶۵، ۵۳۶۶، ۵۳۶۷، ۵۳۶۸، ۵۳۶۹، ۵۳۷۰، ۵۳۷۱، ۵۳۷۲، ۵۳۷۳، ۵۳۷۴، ۵۳۷۵، ۵۳۷۶، ۵۳۷۷، ۵۳۷۸، ۵۳۷۹، ۵۳۸۰، ۵۳۸۱، ۵۳۸۲، ۵۳۸۳، ۵۳۸۴، ۵۳۸۵، ۵۳۸۶، ۵۳۸۷، ۵۳۸۸، ۵۳۸۹، ۵۳۹۰، ۵۳۹۱، ۵۳۹۲، ۵۳۹۳، ۵۳۹۴، ۵۳۹۵، ۵۳۹۶، ۵۳۹۷، ۵۳۹۸، ۵۳۹۹، ۵۴۰۰، ۵۴۰۱، ۵۴۰۲، ۵۴۰۳، ۵۴۰۴، ۵۴۰۵، ۵۴۰۶، ۵۴۰۷، ۵۴۰۸، ۵۴۰۹، ۵۴۱۰، ۵۴۱۱، ۵۴۱۲، ۵۴۱۳، ۵۴۱۴، ۵۴۱۵، ۵۴۱۶، ۵۴۱۷، ۵۴۱۸، ۵۴۱۹، ۵۴۲۰، ۵۴۲۱، ۵۴۲۲، ۵۴۲۳، ۵۴۲۴، ۵۴۲۵، ۵۴۲۶، ۵۴۲۷، ۵۴۲۸، ۵۴۲۹، ۵۴۳۰، ۵۴۳۱، ۵۴۳۲، ۵۴۳۳، ۵۴۳۴، ۵۴۳۵، ۵۴۳۶، ۵۴۳۷، ۵۴۳۸، ۵۴۳۹، ۵۴۴۰، ۵۴۴۱، ۵۴۴۲، ۵۴۴۳، ۵۴۴۴، ۵۴۴۵، ۵۴۴۶، ۵۴۴۷، ۵۴۴۸، ۵۴۴۹، ۵۴۵۰، ۵۴۵۱، ۵۴۵۲، ۵۴۵۳، ۵۴۵۴، ۵۴۵۵، ۵۴۵۶، ۵۴۵۷، ۵۴۵۸، ۵۴۵۹، ۵۴۶۰، ۵۴۶۱، ۵۴۶۲، ۵۴۶۳، ۵۴۶۴، ۵۴۶۵، ۵۴۶۶، ۵۴۶۷، ۵۴۶۸، ۵۴۶۹، ۵۴۷۰، ۵۴۷۱، ۵۴۷۲، ۵۴۷۳، ۵۴۷۴، ۵۴۷۵، ۵۴۷۶، ۵۴۷۷، ۵۴۷۸، ۵۴۷۹، ۵۴۸۰، ۵۴۸۱، ۵۴۸۲، ۵۴۸۳، ۵۴۸۴، ۵۴۸۵، ۵۴۸۶، ۵۴۸۷، ۵۴۸۸، ۵۴۸۹، ۵۴۹۰، ۵۴۹۱، ۵۴۹۲، ۵۴۹۳، ۵۴۹۴، ۵۴۹۵، ۵۴۹۶، ۵۴۹۷، ۵۴۹۸، ۵۴۹۹، ۵۵۰۰، ۵۵۰۱، ۵۵۰۲، ۵۵۰۳، ۵۵۰۴، ۵۵۰۵، ۵۵۰۶، ۵۵۰۷، ۵۵۰۸، ۵۵۰۹، ۵۵۱۰، ۵۵۱۱، ۵۵۱۲، ۵۵۱۳، ۵۵۱۴، ۵۵۱۵، ۵۵۱۶، ۵۵۱۷، ۵۵۱۸، ۵۵۱۹، ۵۵۲۰، ۵۵۲۱، ۵۵۲۲، ۵۵۲۳، ۵۵۲۴، ۵۵۲۵، ۵۵۲۶، ۵۵۲۷، ۵۵۲۸، ۵۵۲۹، ۵۵۳۰، ۵۵۳۱، ۵۵۳۲، ۵۵۳۳، ۵۵۳۴، ۵۵۳۵، ۵۵۳۶، ۵۵۳۷، ۵۵۳۸، ۵۵۳۹، ۵۵۴۰، ۵۵۴۱، ۵۵۴۲، ۵۵۴۳، ۵۵۴۴، ۵۵۴۵، ۵۵۴۶، ۵۵۴۷، ۵۵۴۸، ۵۵۴۹، ۵۵۵۰، ۵۵۵۱، ۵۵۵۲، ۵۵۵۳، ۵۵۵۴، ۵۵۵۵، ۵۵۵۶، ۵۵۵۷، ۵۵۵۸، ۵۵۵۹، ۵۵۶۰، ۵۵۶۱، ۵۵۶۲، ۵۵۶۳، ۵۵۶۴، ۵۵۶۵، ۵۵۶۶، ۵۵۶۷، ۵۵۶۸، ۵۵۶۹، ۵۵۷۰، ۵۵۷۱، ۵۵۷۲، ۵۵۷۳، ۵۵۷۴، ۵۵۷۵، ۵۵۷۶، ۵۵۷۷، ۵۵۷۸، ۵۵۷۹، ۵۵۸۰، ۵۵۸۱، ۵۵۸۲، ۵۵۸۳، ۵۵۸۴، ۵۵۸۵، ۵۵۸۶، ۵۵۸۷، ۵۵۸۸، ۵۵۸۹، ۵۵۹۰، ۵۵۹۱، ۵۵۹۲، ۵۵۹۳، ۵۵۹۴، ۵۵۹۵، ۵۵۹۶، ۵۵۹۷، ۵۵۹۸، ۵۵۹۹، ۵۶۰۰، ۵۶۰۱، ۵۶۰۲، ۵۶۰۳، ۵۶۰۴، ۵۶۰۵، ۵۶۰۶، ۵۶۰۷، ۵۶۰۸، ۵۶۰۹، ۵۶۱۰، ۵۶۱۱، ۵۶۱۲، ۵۶۱۳، ۵۶۱۴، ۵۶۱۵، ۵۶۱۶، ۵۶۱۷، ۵۶۱۸، ۵۶۱۹، ۵۶۲۰، ۵۶۲۱، ۵۶۲۲، ۵۶۲۳، ۵۶۲۴، ۵۶۲۵، ۵۶۲۶، ۵۶۲۷، ۵۶۲۸، ۵۶۲۹، ۵۶۳۰، ۵۶۳۱، ۵۶۳۲، ۵۶۳۳، ۵۶۳۴، ۵۶۳۵، ۵۶۳۶، ۵۶۳۷، ۵۶۳۸، ۵۶۳۹، ۵۶۴۰، ۵۶۴۱، ۵۶۴۲، ۵۶۴۳، ۵۶۴۴، ۵۶۴۵، ۵۶۴۶، ۵۶۴۷، ۵۶۴۸، ۵۶۴۹، ۵۶۵۰، ۵۶۵۱، ۵۶۵۲، ۵۶۵۳، ۵۶۵۴، ۵۶۵۵، ۵۶۵۶، ۵۶۵۷، ۵۶۵۸، ۵۶۵۹، ۵۶۶۰، ۵۶۶۱، ۵۶۶۲، ۵۶۶۳، ۵۶۶۴، ۵۶۶۵، ۵۶۶۶، ۵۶۶۷، ۵۶۶۸، ۵۶۶۹، ۵۶۷۰، ۵۶۷۱، ۵۶۷۲، ۵۶۷۳، ۵۶۷۴، ۵۶۷۵، ۵۶۷۶، ۵۶۷۷، ۵۶۷۸، ۵۶۷۹، ۵۶۸۰، ۵۶۸۱، ۵۶۸۲، ۵۶۸۳، ۵۶۸۴، ۵۶۸۵، ۵۶۸۶، ۵۶۸۷، ۵۶۸۸، ۵۶۸۹، ۵۶۹۰، ۵۶۹۱، ۵۶۹۲، ۵۶۹۳، ۵۶۹۴، ۵۶۹۵، ۵۶۹۶، ۵۶۹۷، ۵۶۹۸، ۵۶۹۹، ۵۷۰۰، ۵۷۰۱، ۵۷۰۲، ۵۷۰۳، ۵۷

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف: دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمته الله دی ^(۱)

مالک: امام معروف امام مالک رحمته الله دی ^(۲)

ابوالزناد: دا عبدالله بن ذکوان ابی الزناد رحمته الله دی ^(۳)

اعرج: دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمته الله دی ^(۴)

ابوهریره: اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوی ده. ^(۵)

حل اللغات: مطلق: من نصر، مصل الجمل مطلقاً، رستی او پردول، مطل الحديد اوسپنه غزول اود دئی نه

البطل بالدين ماخوذ دې، یعنی د چاق ادا کولو کبې تیل تال کول، يقال مطله رماطله بقیه ^(۶)

أتبع: باب افعال نه ماضی مجهول صیغه ده. يقال أتبع فلان بفلان د فلانکی حواله په فلانکی باندې کړې شوه.

تبيع: په چا باندې چه ستا مال وی. ^(۷)

فليتبع: سمع نه د امر صیغه ده مطیع او حکم منونکې کیدل، شاته تلل، بعض حضرات دا په

تشديد د تاء د باب افتعال نه لولی وقال صاحب الصحاح: وكذلك اتبعتهم وهو افتعلت. ^(۸)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت قوله (فاذا أتبع

أحداكم الخ) سره واضح دې. ^(۹)

قوله: (فليتبع): د جمهور علماؤ په نیز دلته صیغه د امر د استجاب دپاره ده. ^(۱۰) یعنی

حضور پاك صلی الله علیه و آله دانن ته ترغیب ورکوی چه که څوک غنی د یو مدیون د طرف نه حواله قبلوی نو

دغه دانن له هم منل پکار دی. او اکثر حنابله ابو ثور ابن جریر او داؤد طیالسی رحمهم الله په

نیز امر وجوبی دې اود بعض حضراتو په نیز دا امراری شادی دې یعنی د مشورې په توگه

حضور پاك فرمائیلی خودا قول شاذ دې. ^(۱۱)

^(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۴.

^(۲) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

^(۳) کشف الباری: ۱۰/۲.

^(۴) کشف الباری: ۱۱/۲.

^(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

^(۶) الصحاح ص: ۹۹۳.

^(۷) الصحاح ص: ۱۷۴.

^(۸) المصدر السابق.

^(۹) عمدة القاری: ۱۵۵/۱۲.

^(۱۰) فتح الباری: ۵۸۷/۴.

^(۱۱) عمدة القاری: ۱۵۶/۱۲ فتح الباری: ۵۸۷/۴.

حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی ہے: «مطل الغنی قلم» ہفتہ تولو خلقوتہ شامل دی ہے کومو چہ خہ حق لازم وی اوہغہ د دی ہے ادا کولو کنبی تیل تال نہ کارا خلی لکہ د بنسخی حق پہ خاوند باندی اود غلام حق پہ آقا باندی اود رعایا حق پہ حاکم باندی اود غہ شان برعکس (۱)

۲- باب: اذ احاک علی ملی فلیس لہ رد

خوک چہ یومالدار باندی حوالہ کرے شی نوہغہ رد کول جائز نہ دی او خوک چہ یوغنی باندی حوالہ کرے نوحوالہ دی قبولی مطلب دا چہ کلہ پہ تاباندی د چا قرض وی او تاہغہ یومالدار سہی تہ حوالہ کرے اوہغہ ستا د طرف نہ د ضامن ہم جوہر شو بیادہغی نہ پس کہ تہ مفلس شوہی نوہغہ لہ پکاردی چہ ہغہ دی د حوالی والا سہی نہ دخیل قرض د غوبستلو مطالبہ اوکری اودہغہ نہ دی واخلی

تنبیہ:- داباب د صحیح بخاری د نسخو نہ صرف دعلامہ فربری رحمته اللہ علیہ پہ نسخہ کنبی دی (۲)
دترجمۃ الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمته اللہ علیہ دا فرمائی چہ کلہ مدیون دائن یومالدار سہی تہ حوالہ کرے اوس دائن تہ ہیخ حق نشتہ چہ ہغہ داحوالہ ردکری دغہ شان دغہ غنی لہ ہم پکاردی چہ ہغہ داحوالہ قبولہ کرے

دعلاما داختلاف بیان:- لکہ چہ تیرشو پہ حوالہ کنبی درے کسان وی ① محال ② محال ③ محال ④ محال ⑤ محال
محال علیہ یا محال علیہ سوال دادی چہ د حوالی دپارہ ددی دریوارو رضامندی شرط دی د احتافو پہ نیز د دریوارو رضامندی ضروری دہ او دلیل نی دادی چہ قرضہ دمحال حق دی اوداقرضہ پہ حوالہ سرہ منتقل کیہی لیکن دخلقو پہ ذمو کنبی دیر تفاوت کیہی بعض خلق بامروت اوپہ معاملاتو کنبی بنہ کہرہ وی او ددی برعکس بعض خلق د تیل تال کونکی او ذنہ ورکونکی قسم پہ شان وی نوکہ دمحال رضامندی مشروط نہ وی نو اکثر محال پہ ضرر اونقصان کنبی اختہ کیدی شی پہ دی طریقہ کہ چرتہ محال علیہ یوداسی سہی مقرر کرے چہ بدکردار او نہ ورکونکی وی پہ داسی صورت کنبی د محال دپارہ خپلہ قرضہ وصول کول دیر متعذر او گران شی نوہم ددی وجہ نہ د محال رضامندی شرط کرے شوہ (۳)

اود محال علیہ رضامندی خکہ ضروری دہ چہ د حوالہ مطلب د محیل د طرف نہ پہ محال علیہ باندی قرض لازم کول دی او لزوم بغیر د التزام نہ نہ شی کیدی گنی ہر سہی بہ د بل پہ ذمہ باندی چہ خہ غواری لگولی شی ددی د پارہ پہ محال علیہ باندی د قرضی لازم کولو دپارہ ضروری دی چہ ہغہ بخپلہ دا پہ خپل خان باندی لازم کرے اوچہ کلہ محال علیہ پہ خپل خان باندی لازم کرے نومعلومہ شوہ چہ د محال رضامندی اوشوہ لہذا دی سرہ دا معلومہ شوہ چہ محال علیہ باندی د قرضی لازم کولو دپارہ دہغہ رضامندی ہم مشروط دہ

(۱) فتح الباری: ۵۸۸/۴

(۲) إرشاد الساری: ۲۵۴/۵ و عمدة القاری: ۱۵۷/۱۲

(۳) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۳۲۸/۵

۱. اویاتی شوه محیل نو په قدوری او عام متون کښې خو هم داسې دی چه د حواله د صحیح کولو دپاره د محیل رضامندی هم مشروط ده ۲. لیکن امام محمد بن حسن الشیبانی رحمته الله په زیادات کښې فرمائی چه حواله د محیل د رضامندی نه بغیر هم صحیح ده.

مالکيه وائی چه محیل او د محال رضامندی ضروری ده او د محال علیه رضامندی هغه وخت ضروری ده چه کله په محال او محال علیه کښې دېمنی وی شوافع حضرات فرمائی چه د محیل محال رضا خوش شرط دې او د محال علیه د رضامندی باره کښې د حضرات شوافع دوه اقوال دي: یو قول دادې چه د ده رضاهم شرط دې او د دویم قول مطابق شرط نه دې جنابله وائی د محیل رضا ضروری ده د محال او محال علیه رضامندی ضروری نه ده ۳.

د ترجمه الباب د اطلاق نه په ظاهره د امام بخاری رحمته الله مسلك هم دغه معلومیږي اوداهم احتمال دې چه د امام بخاری په نیز چه د محال رضا شرط نه وی د محیل او محال علیه رضا

شرط وی ځکه چه هغه فرمائی اذاحال علی ملی فلیس له رد یعنی محال ته د رد کولو حق نشته نو لکه د محال رضا هغه خارج ګرځوی وړاندې فرمائی من اتمه علی ملی فلیتیم ددې مطلب هم دغه دې چه کوم سړې یو مالدار ته حواله کړې شو نو هغه له پکار دی چه د هغه مالدار کورته لاړشی اود هغه نه دې قرض او غواړی هغه ته د چاڼ چو کولو هیڅ حق نشته

قوله: معناه إذا كان لاحد عليك شيء الخ. یعنی په تاد چا قرض دې تا دا قرضه په یو مالدار باندې حواله کړه اودا مالدار دا ضمانت ورکړی چه ستا قرضه به هغه ادا کړی تردې

خانی خو خبره ټیک ده. دې نه پس وړاندې وائی چه فان أفلسست که چرې ته مفلس شی نوته خو د وړاندې نه مفلس وې په دې وجه خودې قرض نه ورکولو او خپل قرض دې بل ته حواله کړې وو.

خبره خو داسې کیدل پکار دی چه هغه محال علیه مفلس شی غرض دا چه دلته دا عبارت فان

أفلسست الخ مهمل اوبې کاره دې او هم دغه وجه ده چه په مصری نسخو کښې دا عبارت نشته او نه د حافظ ابن حجر رحمته الله په نسخه کښې شته اونه د علامه عینی قسطلانی کرمانی او سندھی رحمهم الله په نسخو کښې شته. ۴.

د علامه انور شاه کشمیری رحمته الله قول: حضرت شاه صاحب فرمائی چه د افلاس محیل هیڅ

مطلب نشته په فقه کښې د دې جزئیات خو موجود دی چه محال علیه که چرته مفلس شی نو څه به کیږي لیکن دا جزئیات چه که محیل مفلس شی د فقه په کتابونو کښې ذکر نشته. ۵.

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) بداية المجتهد: ۲۹۲/۵ ولامع الدراری: ۱۹۳/۶ - ۱۹۴.

(۴) فتح الباری: ۵۸۸/۴ ارشاد الساری: ۵/۲۵۳ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۷ وشرح الکرمانی: ۱۰/۱۱۷.

(۵) فیض الباری: ۲۸۱/۳.

د حضرت گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ او حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ قول: حضرت گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ او حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ ددی قول یوحکمت بیان کړې دې چه محتال علیه پسي شاته لگیدل اود هغه نه مطالبه کول هغه وخت ده کله چه محیل مفلس وی او که محیل مفلس نه وی نو په دغه صورت کښې محتال ته اختیار دې چه غواړي نو دمحیل نه دې مطالبه اوکړي او که غواړي نو دمحتال علیه نه دې مطالبه اوکړي دابله خبره ده چه د احنافو مسلک بل دې خود دې عبارت مفهوم هم دا راوخی اوبنکاره خبره ده چه دا به په هغه صورت کښې وی چه د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مسلک د رجوع باره کښې هغه وی کوم چه خامس مذهب دې حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ بیان کړې وو چه څنگه مکفول ته کفیل او مکفول عنه دواړو ته د رجوع کولو حق وی دغه شان په حواله کښې محتال اومحتال علیه او محیل دواړو نه د مطالبې حق شته ^(۱) او که چرې دا اووښلې شی چه د امام بخاری مسلک د رجوع باره کښې څلورم مذهب دې کوم چه د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ وو نو بیا به د حضرت شیخ رحمۃ اللہ علیہ تقریر په دې باندې نه منطبق کیږي

(حدیث ۲۱۶۷) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ عَنْ أَبِي ذَكْوَانَ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مُطْلُ الْأَعْيُنِ ظُلْمٌ، وَمَنْ أَتْبَعَ عَلَى مِلِّي فَلَيْتِمَهُ» (ر: ۲۱۶۶)

ترجمه: رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چه د مالدار د طرف نه په قرض ادا کولو کښې ټال ټیل کول ظلم ده او چه د چاقرض یو مالدار ته حواله کړې شی نو هغه قبلول پکار دی.

رجال الحديث

محمد بن یوسف: دامحمد بن یوسف بیکندي رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۲)

سفیان: داسفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۳)

ابن ذکوان: داعبدالله بن ذکوان رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۴)

اعرج: داعبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۵)

ابوهریره: اود حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده. ^(۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت قوله: من اتبع على ملي

فلیتهم سره واضح دې

(۱) لامع الدراري: ۱۷۹/۶.

(۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری: ۳۸۷/۳.

(۴) کشف الباری: ۲۷۸/۲.

(۵) کشف الباری: ۱۰۰/۲.

(۶) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۷) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

۳- باب: إن أحال دين الميت على رجل جاز

که د یومړي قرض د یوزوندی سړی طرف ته

منتقل کړې شی، حواله کړې شی، نو جائز دی

ترجمة الباب مقصد - تراوسه پورې خو حواله د داسې مدیون طرف ته کیدله کوم چه ژوندې وو لیکن چه یوسړې مړ شو او د هغه د قرض حواله په جاباندې کولې شی نو دا هم جائزه اشکال - په دې کښې دا اشکال کیږي چه د دې تعلق خو حواله سره دې نه ځکه چه د مړي د قرض ورکولو ذمه واری چه څوک اخلي یوهغه خو به کفیل وی هغه ته محتال علیه څنگه ونیلي شی؟

د علامه ابن بطال رحمته الله جواب - شارح بخاری علامه ابن بطال رحمته الله د دې دا جواب ورکړې دې چه په اصل کښې امام بخاری رحمته الله کفاله د حواله په ضمن کښې ذکر کوي ځکه چه په دواړو کښې یوقدر مشترک دې چه مطالبه د یوسړي نه د بل سړي په ذمه کیږي ددې مناسبت په وجه امام بخاری رحمته الله د مسئله سره د دې چه کفاله سره متعلق ده دلته په حواله سره تعبیر کړې ده. (۱) باقی پاتې شوه دا خبره چه د مړي د قرض کفالت او ضمانت جائز دي که نه، دامختلف فیها مسئله ده

د علماؤ اختلاف بیان - جمهور علماء یعنی ابن ابی یعلی رحمته الله امام محمد رحمته الله امام ابویوسف رحمته الله امام شافعی رحمته الله قول دادې چه داسې کفالت جائز دي او بیا دا د مړي د مال نه د رجوع کولو هیڅ حق نشته ځکه چه هغه په خپل دې ضمان کښې متبرع اومتطوع دي. او ولا رجوع فی التبرعات د امام مالک رحمته الله نه یوروايت دادې که چرې هغه اوواڼي چه زه ضامن یم دې دپاره چه زه روستو د مړي مال ته رجوع او کړم نو هغه ته د رجوع کولو حق حاصل دي. خو که د مړي څه مال نه وی اوضامن ته د دې علم هم وی نوییا به دهغه د رجوع حق نه وی. امام ابوحنیفه رحمته الله فرماني گه چرې مړي د ضمان په اندازه مال پریخودې دي نو دهغه د طرف نه به ضمان صحیح وی او که چرې هغه مال نه وی پریخودې نو ضمان به صحیح نه وی. (۲)

د امام ابوحنیفه رحمته الله په مسلک باندې اعتراض او دهغې جواب - دلته دا اشکال پیدا کیږي چه په حدیث باب کښې خو موجود دی چه داسې ضمانت کول صحیح دی نو د دې جواب به د اخنافو د طرف نه داوی چه حدیث په تبرع باندې محمول دي په کفاله کښې چه کوم لزوم وی هغه دلته مراد نه دي. بعض حضرات مثلاً ابن المنذر رحمته الله وغیره فرماني چه فتخالف ابوحنیفه رحمه الله تعالی هذا الحديث. (۳) یعنی امام ابوحنیفه رحمته الله دلته د حدیث مخالفت کړې دي.

(۱) شرح صحیح بخاری لابن بطال: ۴۱۹/۶.

(۲) فتح الباری: ۵۹۰/۴ شرح البخاری لابن بطال: ۴۱۹/۶.

(۳) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۴۱۹/۶.

دعلامه عینی تنبیه: علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے داسی وینا کول ڊیر خلاف ادب او گستاخی ده چه د امام اعظم ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په شان متورع او محتاط سړی یوصحیح او ثابت حدیث باندې د خبریدو نه باوجود د هغې مخالفت او کړۍ او د هغوی مسلک خو د احادیث ضعیفه په مقابلې کېنې هم قیاس پریخودل په علماؤ کېنې مشهور دی. په دې وجه د ادب تقاضا داده چه داسې اوو نیلې شی چه امام صاحب په دې حدیث باندې عمل ترک کړې دې او د ترک عمل وجه یا خودا ده چه دا حدیث دهغوی په نیز ثابت نه دې یا هغه ددې نه واقف شوي نه دې یا دهغوی په نیز ددې حدیث منسوخ کیدل معلوم شوی دی. او د څلورو ابوابو نه پس راتلونکې د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ حدیث په دې حدیث مذکور په نسخ باندې هم دلالت کوی قوله صلی الله تعالی علیه: أنا اولى بالمؤمنين من أنفسهم الخ. (۱) یعنی زه د مسلمانانو پخپله دهغوی د ذات نه هم زیات مستحق یم په دې وجه چه اوس کوم یومسلمان وفات شي او هغه قرضدارې پاتې شو نو دهغه قرض زما په ذمه. خو چه کوم مسلمان مال پریږدی او هغه دهغه الارث نو حق دې دغه شان نور هم ډیر احادیث دی چه په دې مضمون باندې دلالت کوی لکه بیه علامه قرطبي رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د مړي د قرض التزام کولو کېنې دا احتمال موجود وي چه دا د حضور پاک د کرمانه اخلاق مقتضی د وجهي نه تبرعا و احسانا وو نه چه داسې کول وجوبا او لازما وو. (۲)

[حدیث ۲۱۶۸] (۳) حَدَّثَنَا الْمُكَنِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَى بِجَنَازَةٍ فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ» قَالُوا لَا قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا» قَالُوا لَا فَقَصَلْنَا عَلَيْهِ ثُمَّ أَتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلِّ عَلَيْهَا قَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ» قِيلَ نَعَمْ قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا» قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ فَقَصَلْنَا عَلَيْهَا ثُمَّ أَتَى بِالثَّالِثَةِ فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا» قَالُوا لَا قَالَ «فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ» قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ قَالَ «صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ» قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى دَيْنِهِ فَقَصَلْنَا عَلَيْهِ [۲۱۷۳]

ترجمه: حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ فرمائی چه زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کېنې حاضر ووم چه یوه جنازه راوړلې شوه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تپوس او کړو آیا په ده باندې څه قرض شته؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم او فرمائیل نه هیڅ قرض پرې نه وو. حضور پاک معلومات او کړل چه څه میراث نی هم پریخوډې ده؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض او کړو نه څه میراث نی هم نه دې پریخوډې، بیا حضور پاک دهغه د جنازې مونځ او کړو. ددې نه پس یوه بله جنازه راوړلې شوه صحابه کرامو

(۱) سیانی تخریجه.

(۲) عمدة القاری: ۱۶۰/۱۲.

(۳) وأخرجه احمد رحمۃ اللہ علیہ فی مسنده رقم: ۱۵۹۱۳ والنسائی فی سننه كتاب الجنائز رقم: ۱۹۳۵ وانظر تحفة

عرض او کړو حضور پاک دده جنازه هم تاسو او کړئ. حضور پاک پښتنه او کړه چه په مړی د چاقرض وو؟ هغوی عرض او کړو او وو حضور پاک بیاتپوس او کړو څه میراث نی پریخودې دې؟ خلقو عرض او کړو چه درې دیناره نی پریخې دی رسول الله ﷺ دهغه هم جنازه ادا کړه بیا دریمه جنازه راوړلې شوه. صحابه کرامو عرض او کړو د ده جنازه هم تاسو او کړئ. حضور پاک تپوس او کړو څه میراث نی پریخودې دې؟ صحابه کرامو عرض او کړونه حضور پاک بیا پښتنه او کړه په ده د چاقرض وو؟ صحابه کرامو عرض او کړو او درې دیناره وو رسول الله ﷺ په دې باندې ارشاد او فرمائیلو دخپل ملگری د جنازې مونځ هم تاسو او کړئ حضرت ابوقتاده رضی الله عنه (چه خپل یوملگری د دې عظیم فضیلت نه محروم کیدوسره اولیدونکی ونیل یار رسول الله! تاسو د ده جنازه او کړئ دده قرض به زه ادا کړم. حضور پاک دهغه جنازه او کړه.

رجال الحديث

مکی بن ابراهیم:- دا مکی بن ابراهیم رضی الله عنه دې. (۱)

یزید بن ابی عییند:- دا یزید بن ابی عییند مولى سلمه بن اکوع رضی الله عنه دې. (۲)

سلمه بن الاکوع:- او د سلمه بن اکوع رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت علامه ابن بطال رضی الله عنه

قول په ذریعه سره ښه په ذهن کښې راتلې شی کوم چه شاته ذکر شوې دې. (۴) بل قوله. وعلی

دینه سره هم د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې. (۵)

فوائد:- په دې حدیث مبارک کښې تنبیه ده چه بنده بغیر د سخت ضرورت نه هیڅ کله قرض نه

اخلی ځکه چه د رسول الله ﷺ په اهتمام سره معلومات کول اویا د داسې قرض داری کیدو

په صورت کښې چاچه څه مال هم نه وی پریخودې د رسول الله ﷺ دهغه د جنازې کولونه

انکار پریزیات سخت وعید دې. (۶)

دا معمول په شروع زمانه کښې ووبیاچه کله الله تعالی حضور پاک ﷺ ته فتوحات ورکړل نو

حضور پاک به د قرض داری قرض په خپله ذمه اخستو او جنازه به نی کوله. (۷) بل په دې حدیث

کښې چونکه فصلی علیه او اتی بجنازه الفاظ موجود دی کوم چه د کتاب الحواله په براعت

اختتام باندې هم دلالت کوی. اودا حدیث دامام بخاری په ثلاثیات (۸) کښې اووم حدیث دې. (۹)

(۱) کشف الباری: ۴۸۱/۳.

(۲) کشف الباری: ۱۸۲/۴.

(۳) کشف الباری: ۱۸۳/۴.

(۴) عمدة القاری: ۱۵۸/۱۲.

(۵) إرشاد الساری: ۲۵۵/۵.

(۶) إرشاد الساری: ۲۵۵/۵.

(۷) فتح الباری: ۵۹۰/۴.

(۸) د ثلاثیات باره کښې تفصیلی مضمون د کتاب آخره کښې اوگورئ. (مرتب).

(۹) عمدة القاری: ۱۵۸/۱۲.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۴- کتاب الکفالة

کفالة لغة ضم كولو او ملاوولوته وائی او په اصطلاح کښې ضم الذمة الى الذمة لى المطالبة يعنى يوه ذمه بلې ذمه سره په مطالبه کښې ملاوولوته وائی. (۱) اودا هم ونيلي شوي دي چه کفاله يوه ذمه بلې ذمه سره په دين کښې ملاوولوته وائی. ليکن صاحب د هدايه رحمته الله عليه د اولنې تعريف تصحيح کړي ده. (۲) بل کفالة ته حباله، ضمانه او رعا مة هم ونيلي شي. اوس دلته يوڅو الفاظو باندې پوهيدل په مسائلود پوهيدو کښې د آسانسې سبب دي. کفيل کفالت کونکې.

مكفول عنه: د چا د طرف نه چه کفالت او کړې شي.

مكفول به: د کوم څيز چه کفالت او کړې شي.

مكفول له: د چا د پاره چه کفالت او کړې شي. (۲)

۱- باب: الكفالة في القرض والديون بالابدان وغيرها

د قرض اودين په معامله کښې د چا شخصي وغيره (مالی) ضمانت اخستل

په قرض اودين کښې فرق: په قرض اودين کښې فرق دادي چه دين ماوجب في الذمة ته وائی يعنى کوم چه د چا په ذمه واجب وي که هغه په هرڅه وجه واجب شوي وي مثلاً يوڅيز نې واخستو نو دهغې ثمن په ذمه کښې واجب شو دا دين دې ياد چايوڅيز نې غصب کړو او هغه ختم شو نو دهغې قيمت په ذمه باندې دين دي. يا قصداً نې د چا يوڅيز ضايع کړو نو دهغې قيمت په ذمه باندې دين دي. په دې ټولو صورتونو کښې قيمت او ثمن په ذمه باندې دي په دې وجه دي ته دين وائی او په قرض کښې دا وي چه يوسړې د بل کس نه د خپل ضرورت د پاره

پيسې غواړي او هغه نې ده ته ورکړي قرض خاص دي اودين عام دي. (۳)
د ترجمه الباب مقصد: امام بخاري رحمته الله عليه د اښانېي چه د قرض اودين په معاملاتو کښې کفاله کول جائزه او کفاله بالابدان وغيره لفظ زياتولو سره امام بخاري رحمته الله عليه د دې طرف ته اشاره کړې ده

چه کفاله بالابدان او کفاله بالمال دواړه جائز دي او هم دغه د جمهورو مسلک دي.
د فقهاء اختلاف: جمهور علماء يعنى امام ابوحنيفه امام مالک ليث ثوري اوزاعی او امام احمد وغيرهم رحمهم الله د کفاله بالابدان د جواز قائل دي اود امام شافعي رحمته الله عليه قول جديد

(۱) موسوعة كشاف اصطلاحات الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۵۵/۴.

(۳) طلبه الطلبة للتفتي رحمته الله عليه مع تخريج شيخ خالد عبد الرحمن عك. وكشاف اصطلاحات الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۴) عمدة القاري: ۱۶۱/۱۲ إرشاد الساري: ۲۵۷/۵.

دعدم جواز دې اود داود ظاهري عليه السلام هم دغه مسلك دې ^(۱) امام بخاري رحمه الله بهرحال د جمهورو دمسلك تائيد كړې دې اود كفال له بالابدان د جواز دپاره نى دوه اثار هم پيش كړي دي. دعدم جواز د قائلينو دليل: لانه كفل بما لا يقدر على تسليمه اذ لاقدرة له على نفس المكفول به بخلاف الكفالة بالمال، لان له ولاية على مال نفسه. ^(۲) يعنى ددې د پاره چه كفيل د يوداسې خيز كفيل شوې دې دكوم په حواله كولوچه هغه قدرت نه لري خكه چه دهغه دمكفول به په نفس باندې هيڅ قدرت حاصل نه دې. په خلاف د كفال له بالمال چه كفيل ته په خپل مال باندې مكمل قدرت حاصل دې. په دې سره هغه د مكفول له حق اداكولې شى. اوداحضرات دا هم فرماني چه كفال له بالنفس كيدو د وجې ددې مشابهت شوې دې كفال له فى الحدود سره نولكه څنگه چه په مشبه به كنبې كفالت جائز نه دې دغه شان په مشبه كنبې هم جائز نه دې. ^(۳)

د جمهورو دليل: د جمهورو دليل د رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد مبارك دې. الزعيم غارم. ^(۴) يعنى كفيل ضامن دې اودا حديث دخپل اطلاق دوجې نه په دوه قسمه مشروعيت ته شامل دې. د شوافع د دليل جواب صاحب هدايه رحمه الله دا وركړې دې چه لانه يقدر على تسليمه بطريقه بان يعلم الطالب مكانه فيخلى بينه وبينه ويستعين باعوان القاصى في ذلك. ^(۵)

يعنى كفيل دمكفول به نفس حواله كولو باندې په دې طريقه قادر دې چه كفيل مكفول له ته دهغه ځاني اوبشاني اودمكفول له او مكفول به په مينځ كنبې تخليه او كړى يا په دې باره كنبې د قاضى د معاونينو نه امداد واخلي.

قَالَ أَبُو الزَّيْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْأَسْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، وَقَوَّمَ رَجُلًا عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلًا حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَقَصَدَ قَوْمًا وَعَدَّرَهُ بِالْجَهَالَةِ.

دحمزه بن عمرو الاسلمى رحمه الله دا اثر امام ابو جعفر طحاوى رحمه الله موصولاً او مفصلاً ذكر كړې دې. ^(۶)

ترجمه: حضرت حمزه بن عمرو الاسلمى رحمه الله فرماني (امير المؤمنين، حضرت عمر رضي الله عنه په خپله زمانه خلافت كنبې، هغه مصدق (صدقه وصول كونكې جوړ كړو وئى ليكلو چرته چه به هغه صدقه وصول كوله، هلته يو سړى د خپلې بنځې وينځې سره كوروالې كړې وو. حضرت

(۱) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/۴ الموسوعة الفقهية: ۳۰۶/۳۴.

(۳) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۴) أخرجه أبو داود في كتاب البيوع والاجارات باب في تضمين العارية حديث رقم: ۳۵۶۵ والترمذى في كتاب البيوع باب العارية مؤداة حديث رقم: ۱۲۶۵.

(۵) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/۴.

(۶) شرح معاني الآثار: ۴۷/۳ باب الرجل يزنى بجارية امرأته تغليق تغليق: ۲۸۹/۳.

حمزه رضی اللہ عنہ اول دہغه د یوسری نه ضمانت واخستو تردې چه هغه دحضرت عمر رضی اللہ عنہ په خدمت کښې حاضرشو حضرت عمر رضی اللہ عنہ اول دې سړی ته د سلو کوړو سزا ورکړې وه په دې وجه هغوی رضی اللہ عنہ ددغه خلقو تصدیق اوکړو او (مسئله) نه پیژندلودوجې نې هغوی رضی اللہ عنہ د ده عذر قبول کړې وو.

رجال الحديث

ابوالزناد:- دا ابولزناد عبدالله بن ذکوان رضی اللہ عنہ دې. (۱)
محمد بن حمزه ابن عمرو اسلمی هجازی رضی اللہ عنہ:- دخپل پلار حضرت حمزه بن ابن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ نه روایات نقل کړی چاته چه د صحابیت شرف حاصل دې. (۲)

تلامذه:- د هغوی نه اسامه بن زید لیثی، دهغوی دواړه خامن حمزه بن محمد بن حمزه اسلمی ابوبکر بن محمد بن حمزه اسلمی، ابوالزناد عبدالله بن ذکوان، کثیر بن زید اسلمی رحمهم الله روایات نقل کړی. (۳)

ابن حبان رضی اللہ عنہ په ثقات کښې دهغوی رضی اللہ عنہ تذکره کړې ده. (۴) امام بخاری رضی اللہ عنہ هم استشهدا د دهغوی روایت نقل کړې دې. امام ابوداؤد په سنن کښې امام نسائی عمل الیوم واللیله کښې دهغوی نه روایت نقل کړې دې. (۵) ابومحمد علی بن احمد ابن حزم ظاهری اندلسی رضی اللہ عنہ دې ضعیف مگر خولې دې. لیکن دا د ابومحمد ابن حزم ظاهری رضی اللہ عنہ تشدد دې اود هغه په دې قول باندې نکیر کړې شوې دې.

کما قال ابن حجر رحمه الله تعالى: ضعفه ابن حزم رحمه الله تعالى وعاب ذلك عليه القطب الحلبي رحمه الله تعالى وقال لم يضعفه قبله احد انتهى وقال ابن قطان رحمه الله تعالى: لا يعرف حاله. (۶)

حمزة بن عمرو:- حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ تذکره کتاب الصوم باب الصوم فی السفر والافطار کښې تیره شوې ده.

تشریح:- دلته په دې حدیث کښې لونی اختصار دې. امام طحاوی رضی اللہ عنہ ددې تفصیل نقل کړې دې چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ د صدقه وصول کولو دپاره لیکلې وو. په یومقام تیریدو هغه واوریده چه یو سړې خپلې ښځې ته وائی اذی صدقه مال مولک ته دخپل مولی د مال صدقه اوکړه او ښځې وئیل بل انت فاد صدقه مال ابنک ته دخپل خونی دمال صدقه اوکړه. حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ چه کله دا خبره واوریده نو هغه

(۱) کشف الباری: ۱۰/۲.

(۲) تهذیب الکمال: ۹۶/۲۶.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) الثقات لابن حبان رضی اللہ عنہ: ۳۵۷/۷.

(۵) تهذیب الکمال: ۹۶/۲۵.

(۶) تهذیب التهذیب: ۱۲۷/۹.

دوی پسې شو او معلومه نې کره چه څه قصه ده؟ نو خلقو هغه ته اوخودل چه دده ښځه په اصل کښې یوه وینځه وه. ده دخپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو او په دغه کوروالی سره د دغه وینځې یوځونی هم پیدا شوې وو روستو نې ښځې دغه وینځه آزاده کړې وه او هغه آزاده شوې وینځه مړه شوه. ددې وینځې د طرف نه دهغې ځونی ته څه مال دمیراث په توگه ملاو شوې وو. ددغه مال باره کښې د ښځې اوځاوند په مینځ کښې جگړه کیدله حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه اوونیل چه تا دخپلې ښځې وینځې سره زنا کړې وه. زه خو به تا خامخا رجم کوم. نو خلقو اوونیل چه د ده مقدمه خو حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش شوې ده او حضرت عمر رضی الله عنه دې سل کورې لگولونه پس پریخودې دې نو حضرت حمزه رضی الله عنه اوونیل ښه ده دده د پاره څوک کفیل راولنی زه پخپله دې حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش کوم. اوس زما څه کار دې چه دې اخوا دیخوا نه شی. په تاسو کښې څوک دده کفیل جوړشنی دې به حضرت عمر رضی الله عنه ته حاضرولي شی. دا کفالت بالابدان وو. نو هغه خلق کفیل شو بیا چه کله دې نه پس حضرت عمر رضی الله عنه ته د ده قصه نقل کړې شوه نو حضرت عمر رضی الله عنه او فرمانیل او ما دې دا اوگنې لوجچه دا ناواقف اوبې خبر وو سل کورې وهلو سره مې پریخودو. (۱)

ترجمه الباب سره مطابقت: حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه د خلقو نه د ده حاضر ضمانتی (کفیل، جوړیدو مطالبه کولو سره د کفاله بالابدان مشروعیت مستنبط کړې. کما قال الشيخ القسطن رحمه الله تعالى: واستنتب من هذه القصة مشروعية الكفالة بالابدان فان حمزة رض الله تعالى عنه صحابي وقد فصله ولم ينكره عليه عمر رض الله تعالى عنه مع كثرة الصحابة رض الله تعالى عنهم

حيث: (۲)

د فقهاء گرامو د اختلاف بیان: که یوسرې دخپلې وینځې سره وطی اوکړې نو دامام مالک رضی الله عنه او امام شافعی رضی الله عنه په نیزیه هغه به حد جاری کولې شی او هغه به رجم کولې شی. دامام احمد بن حنبل رضی الله عنه په نیزکه چرې ښځې خپله وینځه د ځاوند د پاره حلال کړې وه نو بیا به رجم کولې نه شی بلکه سل کورې وهلو په پس به پریخودلې شی او که چرې ښځې خپله وینځه د ځاوند د پاره حلال کړې نه وه نو په هغه صورت کښې به رجم کولې شی. دامام ابوحنیفه رضی الله عنه په نیزکه هغه وانی چه ما خو حلال گنړلوسره (چه زما د ښځې څیز دې نولکه چه زما څیز دې) هغې سره وطی کړې وه نو په هغه صورت کښې به حد نه جاری کيږی یعنی رجم کولې به نه شی او که چرې هغه دا اووانی چه ماته معلومه وه چه دا حرام ده خود دې باوجود ما ورسره وطی اوکړه نو بیا به رجم کولې شی. (۳)

په تعزیر کښې څه خدمت مقرر دې که نه؟ - قوله (وكان عمر جلده مائة)... داسرې محصن وو

(۱) مرتخریجه تحت قول المصنف رحمه الله تعالى وقال ابو الزناد وعن محمد بن حمزة بن عمرو الاسلمي.

(۲) إرشاد الساری: ۲۵۸/۵.

(۳) لامع الدراری مع تعليقات الشيخ محمد زکریا رحمته الله: ۲۰۱/۶.

اوده زنا کړې وه او حضرت عمر رضی الله عنه هغه سل کورې وهلو نه پس پر بخودو ددې څه وجه ده؟
 د حضرت عمر رضی الله عنه ددې عمل نه استدلال کولو سره امام مالک، ابو ثور، امام ابویوسف او امام
 طحاوی رحمهم الله فرمائی چې تعذیر کښې څه حدمقرر نه دي او که امام چرته او غواړي نو هغه
 د حدود نه تجاوز کولې شی خو د قاضی ابویوسف مشهور قول او د جمهورو په نیزد تعذیر حد
 غیر محدود نه دي بلکه ددې دپاره کورې مقرري. د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه په نیزه د لسو نه
 زیاتې کورې په تعذیر کښې نه شی لگولې او هم دغه د امام اسحاق رضی الله عنه قول دي او دویم
 روایت د امام احمد رضی الله عنه نه دادي چې په تعذیر کښې به د حد نه تجاوز نه شی کولې او هم دغه
 د علامه خرقی رحمته الله قول مختار دي او هم دا مذهب د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله او امام شافعی
رحمته الله هم دي. (۱)

د حافظ ابن حجر رحمته الله قول:- حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی ممکن دي چې د حضرت عمر رضی الله عنه
 مسلك دا وي چې که چرې زانی محصن وي اودا پیژنی چې دا زما دپاره حرام ده نو بیا به هغه
 رجم کولې شی او که چرې هغه جاهل او ناواقف وي نو بیا به د تعذیر سل کورې لگولو سره پرې
 خودي شی. (۲)

وَقَالَ جَرِيرٌ وَالْأَشْعَثُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَبَّهْمُ، وَكَفَّلَهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَّلَهُمْ
 عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ إِذَا تَكَفَّلَ بَنَفْسٍ فَمَاتَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحَكَمُ يَضْمَنُ.
 یعنی حضرت جریر رضی الله عنه او اشعث رضی الله عنه عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته د مرتدینو باره کښې او وئیل
 چې په هغوی باندې توبه او کره او دهغوی نه کفیل (ضامن) واخلي (چې بیا مرتد نه شی) نو هغوی
 توبه او کره او دهغوی ضمانت پخپله هم دهغوی د قبیلې والا ورکړو.
 د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه دا اثر علامه بیهقی رحمته الله موصولا او مفصلاً نقل کړې دي. (۳)

رجال الحديث

جریر:- دا حضرت جریر بن عبد الله بجلی رضی الله عنه دي. (۴)
 اشعث بن قیس بن معدیکرب بن معاویه کندي:- ابو محمد ددوی کښت دي صحابیت شرف
 هم ورته حاصل دي. (۵) هغوی رضی الله عنه د حضور پاک نه یوڅو احادیث نقل کړي دي او په صحاح
 سته کښې د هغوی نه تقریباً څلور احادیث نقل کړي شوي دي. (۶) او د حضرت عمر بن خطاب
رضی الله عنه نه هم هغوی رضی الله عنه یو روایت نقل کړې دي. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۱۶۲/۱۲ الامع الدزاری: ۲۰۰/۶.

(۲) فتح الباری: ۵۹۲/۴.

(۳) السنن الکبری للبيهقي: ۷۷/۶ تغليق التعليق: ۲۹۰/۴.

(۴) کشف الباری: ۷۶۴/۲.

(۵) تهذيب الكمال: ۲۸۶/۳.

(۶) اطراف للمزی: ۱۱/۸.

(۷) حواله بالا.

تلامذه... دهغوی علیه السلام نه حضرت ابراهیم نخعی، جریر بن عبدالله بجلی، ابوانل شقیق بن سلمه اسدی، عامر شعبی، عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عدی کندی، قیس بن حازم، ایواسحاق سبعی او ابویصر عبدی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی. او دهغوی علیه السلام په آخره کښې کوفه کښې مقیم شوې وو. هلته یې یو کور جوړ کړو او بیا هم هلته ۶۳ کالو په عمر کښې ۴۰ هجری یا ۴۱ هجری په آخره کښې دهغوی علیه السلام انتقال شوې (۱).
ابن مسعود - دا حضرت ابن مسعود رضی الله عنه دی. (۲)

د مذکوره اثر ترجمه الباب سره مناسبت: د مذکوره اثر ترجمه الباب سره تعلق قوله: وکلهم سره واضح دي. (۳)

توضیح: دا اثر امام بخاری رحمته الله علیه په ډیر اختصار سره ذکر کړې دي. امام بیهقی رحمته الله علیه دا په تفصیل سره بیان کړې دي. (۴) چه حضرت حارثه بن مضرب فرمائی چه ما حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه سره مونځ او کړو دسلام نه پس یوسړې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه له راغلوونی وئیل چه زه د بنوحنیفه جومات سره تیریدم چه دهغه ځائی مؤذن عبدالله بن نواحه ما واوړیدو چه دهغه په اذان کښې وئیل ان مسیلمه رسول الله حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فوری توگه باندې د بنوحنیفه خلق او نیول د مصنف ابی ابی شیبه رضی الله عنه په روایت کښې دی چه دا ۱۷۰ کسان وو (۵). حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خود عبدالله بن نواحه ست هم دهغه وخت والوزولو اوباقی خلقوباره کښې ئی د خلقو نه مشوره او کړه د حضرت عدی بن حاتم رضی الله عنه رانې داده چه دوی هم قتل کړه او حضرت جریر رضی الله عنه او حضرت اشعث رضی الله عنه او وئیل چه په دوی باندې توبه او کړنې اوددوی نه کفیل واخلتی چه دوی به بیا هیڅ قسم گریږنه کوی. نو په هغوی باندې توبه او ویستلې شوه اود هغوی خاندان والاد هغوی کفیلان شو چه بیا به داخل داسې حرکت نه کوی.

تنبيه: زموږ په نسخه کښې إِسْتَبْرَاهُمْ دي دا غلط دي صحیح إِسْتَبْرَاهُمْ دي لکه چه شراح بخاری په نسخو کښې واقع شوې دي.

اوس په دي پوهه شنی چه دا امام بخاری رحمته الله علیه د حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه واقعه او د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اثر ذکر کړې دي په دي سره امام بخاری کفالت بالایدان ثابت کړې دي. اود استدلال حاصل دادې چه کله په حدود کښې کفالت بالایدان جائز دي نو په اموال او دیون کښې خو به په طریقه اولی جائزوی. باقی دا مسئله په خپل ځائی باندې د غور طلب

(۱) الطبقات لابن سعد: ۳/ ۱۳ - ۱۴ تهذيب الكمال: ۳/ من ۲۸۶ - ۲۹۵ وتهذيب التهذيب: ۸/۱ تقريب التهذيب: ۹۱/۱.

(۲) كشف الباری: ۲۵۷/۲.

(۳) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۴) مترجيخه تحت قول المصنف وقال ابن جرير والاشعث لعبدالله بن مسعود رضی الله عنه الخ.
(۵) فتح الباری: ۵۹۳/۴ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

ده چه ددې تعلق کفالت سره دې هم که نه داخو هسې د استیاق صورت ته پیش کړې شوه سره ددې چه په دې کښې حقیقی کفالت موجود نه دې (۱)

ایا په حدود کښې کفالت بالابدان جائز دي؟- اوس ددې نه پس یوه مسئله بله ده که په یوسړې باندې حد واجب شوې وی نو دغه کفیل بالبدن څوک سرې کیدې شی که نه؟ اکثر علما خود افرمانی چه دلته کفالت بالبدن جائز نه دې که د دغه حقوقو تعلق حقوق الله سره وی او که حقوق العباد سره وی. هم دا مسلک د امام ابوحنیفه، امام احمد بن حنبل قاضی شریح، حسن، اسحاق بن راهویه، ابو عبید او ابو ثور رحمهم الله دې.

او هم دغه قول د امام شافعی رحمته الله علیه د دغه حدودو نه دې کوم چه حقوق الله سره متعلق وی او کوم چه حقوق العباد سره متعلق دی په هغې کښې د هغوی دواړه قوله دی یوځانی فرمائی لاکفاله فی حدود الادمي وللعان. یعنی په حدود او لعان کښې هیڅ کفاله نشته او یو بل ځانی کښې فرمائی تجوز الکفالة بین علیه حق اوجد، لانه حق الادمي فصحت الکفالة به کسائر حقوق الادميین (۲) یعنی په کوم سړی چه څه حق وی د هغه کفاله کول جائزه ځکه چه دا د سړی حق دې لهذا د نورو حقوقو په شان په دې کښې هم کفاله جائزه ده.

قوله: وقال حماد إذا تكفل بنفس الخ: حماد بن ابی سلیمان رحمته الله علیه فرمائی چه یوسړی د چاشخصی ضمانت ورکړو بیا د هغه انتقال اوشو (د انتقال کیدو و چې نه، د هغه ذمه واری ختمیږی او حکم بن عتیبه رحمته الله علیه فرمائی دی چه په ذمه واری اوس هم په هغه باندې باقی ده د حضرت حماد او حکم رحمهما الله تعلیقات امام اثرم شعبه عن حماد والحکم په طریق سره موصول نقل کړی دی. (۳)

رجال الحديث

حماد: دا حماد بن ابی سلیمان مسلم اشعری کوفی رحمته الله علیه دې. (څوک چه د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د مشائخونه دې. (۴)

حکم: د احکم بن عتیبه رحمته الله علیه دې. (۵)
د فقهاؤ اختلاف: په دې تعلق کښې امام بخاری رحمته الله علیه یو مستقل مسئله ذکر کړې ده که چرې یوسړی د چا کفیل بالنفس او کفیل بالبدن جوړشی اوس هغه سړی (مکفول به) مرشی نو په داسې صورت کښې به د کفیل په ذمه څه مطالبه وی که نه؟ نو امام ابوحنیفه، امام شافعی،

(۱) إرشاد الساری: ۲۵۸/۵ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمته الله علیه ۱۰۵۸/۱.

(۳) فتح الباری: ۵۹۳/۴.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب قرأة القرآن بعد الحديث وغيره.

(۵) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۶) کشف الباری: ۴۱۶/۴.

شریح. شعبی. حماد بن سلیمان او حنابلہ رحمہم اللہ فرمائی کہ د کفیل پہ ذمہ ہیخ ذمہ واری نشته چونکہ د اخیل پہ ذمہ پاتی نه شو مړشو نو بیا د کفیل پہ ذمہ به څه پاتی شی.
 د دې حضراتو دلیل دادې چې کفاله بالنفس بقاء دمکفول بنفسه په بقاء باندې موقوف ده نو دهغه مرگ به کفاله ختمه کړي ځکه چې کله مکفول بنفسه مړشو نو کفیل دهغه د حاضرولو نه عاجز کیدل ثابت شو او کله چې کفیل د مکفول به د حاضرولو نه عاجز شی نو کفاله بالنفس ساقط کيږي او کفیل به د دغه کفاله نه بری الذمه شی دویم دلیل دادې چې کله مکفول بنفسه مړشی نو دهغه نه حاضریدل ساقط شو او چې کله دهغه نه حاضریدل ساقط شو نو د کفیل نه دهغه حاضرول هم ساقط شو ځکه چې براء اصل. براءت کفیل واجب کوي (۱).
 امام مالک حکم او لیث بن سعد رحمہم اللہ د احضرات فرمائی چې کفیل به د دغه مال ذمہ واری کوم چې دمکفول به په ذمہ دي (۲).

د امام بخاری رحمه الله وائي: امام بخاری رحمه الله اختلاف نقل کولو سره څه فیصله نه ده کړې لیکن دهغوی متعلق مشهوره ده چې کله دهغه څه اختلافی مسئله بیانوی او په هغې کښې دوه آثار پیش کوي نو چې کوم اثر هغه وړاندې راوړلی هم هغه دهغه په نیزمختاروی نولکه چې د امام بخاری په نیز د حماد بن ابی سلیمان کوفی رحمه الله ته به ترجیح حاصله وی.

د تعلیق تفصیل: قال ابو عبد الله: وقال الليث حدثني جعفر بن ربيعة الخ..... د حضرت لیث رحمه الله په دې تعلیق باندې کلام د کتاب البیوع په شروع کښې باب التجارۃ فی البحر، حدیث رقم: ۲۷۹۰ په ضمن کښې او کتاب الزکاة باب ما یستخرج من البحر حدیث رقم: ۲۷۹۱ په ضمن کښې تیر شوي دي او په هغې کښې د دې تعلیق موصول کیدو تصریح شوي ده. (۳) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دا تعلیق امام اسماعیلی امام نسائی او امام احمد رحمہم اللہ هم په خپلو سندونو کښې موصول ذکر کړي دي (۴).

[حدیث ۲۱۶۹] (۵) قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ الْلَيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رِبْعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

(۱) الهداية شرح بداية المبتدى: ۲۷۹/۵.

(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۰۶۱/۱.

(۳) تغلیق التعلیق: ۲۹۱/۳.

(۴) فتح الباری: ۵۹۳/۴.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الزکاة باب ما یستخرج من البحر رقم: ۱۴۹۸ وفي کتاب البیوع باب التجارة فی البحر رقم: ۲۰۶۳ وفي کتاب فی الاستقراض واداء الديون والحجر والتفليس باب إذا أقرضه إلى أجل مسمى أو أجله فی البيع رقم: ۲۴۰۴ وفي کتاب الفی القطة باب إذا وجد خشبة فی البحر أو سوطا أو نحوه رقم: ۲۴۳۰ وفي کتاب الشروط باب الشروط فی القرض رقم: ۲۷۳۴ وفي کتاب الاستئذان باب ممن یبدأ فی الكتاب رقم: ۲۶۱ وعأخرجه محمد بن فتح الحمیدی فی الجمع فی أفراد البخاری: ۱۷۹/۳ وأخرجه أحد فی مسنده: ۲۴۱/۱۶. جامع الاصول کتاب القصص: ۷۸۲۶.

بْنِ هُرْمُزَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسْلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ، فَقَالَ اثْنَيْنِ بِالشَّهْدَاءِ أَشْهَدُهُمْ. فَقَالَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا. قَالَ فَأَتَيْنِي بِالْكَفِيلِ. قَالَ كَفَى بِاللَّهِ كَفِيلًا. قَالَ صَدَقْتَ. قَدْ نَعَمْتُ إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مَمْنُونٍ، فَخَرَجَ فِي الدَّيْنِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ اتَّخَذَ مَرْكَبًا يَرْكَبُهَا، يَقْدُمُ عَلَيْهِ لِلْأَجَلِ الَّذِي أَجَلُهُ، فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا، فَأَخَذَ خَشَبَةً، فَتَقَرَّهَا فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ، وَصَحِيفَةً مِنْهُ إِلَى صَاحِبِهِ، ثُمَّ رَجَعَ مُوَضِعَهَا، ثُمَّ أَتَى بِهَا إِلَى الدَّيْنِ، فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ تَسَلَّفْتُ فَلَانًا أَلْفَ دِينَارٍ، فَأَتَنِي كَفِيلًا، فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّهِ كَفِيلًا، فَرَضِي بِكَ، وَأَتَنِي شَهِيدًا، فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا، فَرَضِي بِكَ، وَأَتَنِي حَبْدَتٌ أَنْ أُجِدَّ مَرْكَبًا، أُنْعِثُ إِلَيْهِ الَّذِي لَهُ فَلَمْ أَقْدِرْ، وَإِنِّي أَسْتَوِدُّعُكَهَا. قَرَأَ فِيهَا الدَّيْنُ حَتَّى وَجَّهَتْ فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ، وَهُوَ فِي ذَلِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَبًا، يَخْرُجُ إِلَى بَلَدِهِ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ، يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ، فَأَذَا بِالْخَشَبَةِ الَّتِي فِيهَا الْبَالُ، فَأَخَذَهَا لِأَهْلِهِ حَطْبًا، فَلَمَّا نَظَرَهَا وَجَدَ الْبَالُ وَالصَّحِيفَةَ، ثُمَّ قَدِمَ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ، فَأَتَى بِالْأَلْفِ دِينَارٍ، فَقَالَ وَاللَّهِ مَا زِلْتُ جَاهِدًا فِي طَلَبِ مَرْكَبٍ لَا يَتِيكَ بِمَالِكَ، فَمَا وَجَدْتُ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فِيهِ. قَالَ هَلْ كُنْتُ بَعَثْتُ إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَخْبِرَكَ أَنِّي لَمْ أُجِدْ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي جِئْتُ فِيهِ. قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ آذَى عَنْكَ الَّذِي بَعَثْتُ فِي الْخَشَبَةِ فَأَنْصَرِفْ بِالْأَلْفِ الدِّينَارِ إِشَادًا». (۱۴۲۷)

ترجمہ:- حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے روایت نقل کوی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د بنی اسرائیل د یوسری تذکرہ کولو سرہ او فرمائیل چہ ہغہ د بنی اسرائیل د یوبل سری نہ زر دینار قرض او غوبنیل نو ہغہ ورته او ونبیل چہ اول داسی گواہ راولہ د چاپہ گواہنی چہ زما اعتباروی قرض غوبنیل ونبیل چہ د گواہ پہ حیثیت خو بس اللہ کافی دہی بیا ہغہ او ونبیل چہ نہ خوک کفیل (ضامن) راولہ قرض غوبنیل ونبیل چہ د ضامن پہ حیثیت سرہ ہم بس اللہ کافی دہی ہغہ او ونبیل چہ تا ربتونی خبرہ او کرہ اود یومتعین مودہی پورہی نبی ہغہ تہ قرض ورکرو۔ دہی صاحب قرض واخستو او پہ سمندری سفر باندہی روان شو اوبیاد خپل ضرورتونو پورہ کولو سرہ د خہ سورلنی (کشتنی وغیرہ) پہ لتون کنبی شو چہ پہ ہغہی کنبی سور شی او دمتعینہ مودہی پورہی قرض ورکونکی تہ اور سیدہی شی (اود ہغہ قرض ادا کرے) خو خہ سورلی ملاؤنہ شوہ آخر ہغہ یو لرگہ واخستو او پہ ہغہی کنبی نبی سورہی او کرہ بیانی زر دینارہ او یو خط د خپل طرف نہ د قرض ورکونکی طرف تہ (اولیکلو) پہ ہغہ سورہ کنبی ورکرو اود ہغہی خلہ نبی بندہ کرہ او ہغہ نبی سمندرتہ راوہو بیانی او ونبیل ای اللہ تاتہ نہ پتہ دہ چہ مادہ فلانکی سری نہ زر دینار قرض اخستہی وو ہغہ زما نہ ضامن او غوبنیل نو ما ونبیلی وو چہ د ضامن پہ حیثیت سرہ اللہ کافی دہی نو ہغہ ماسرہ راضی شوہی وو (تاتہ پتہ دہ چہ) ما پیرکوشش او کرہ چہ خہ سورلی ملاؤشی د کوم پہ ذریعہ چہ زہ پہ مقررہ مودہ کنبی ہغہ قرض اورسولہی شم لیکن ماتہ پہ ہغہی کنبی کامیابی حاصلہ نہ شوہ۔

په دې وجه زه اوس دا هم تاته حواله کوم (چه ته نئ اورسوه، بيا هغه هغه لرگې په سمندر لاهوکړو تردې چه هغه لرگې سمندر ته اورسيدو او هغه سرې واپس لاړو اوس نئ هم دغه فکروو چه په څه شان به څه سورلی (کشتنی وغيره)، ملاؤشی د کوم په ذريعه چه خپل بنارته لارشی (بل طرف ته هغه بل سرې) چاچه قرض ورکړې وو هم په دې لتون کښې د سمندر غاړې ته راغلو چه ممکن ده چه چرته يوجهاز د هغه مال راوړی راشی ليکن هلته ده ته يو لرگې ملاؤشو په کوم کښې چه مال وو هغه دغه لرگې د خپل کور د خشاک دپاره واخستو بياني چه کله هغه او خير لو نود هغې نه دينار راووتل او يو خط هم بيا هغه صاحب چاته چه هغه قرض ورکړې وو څه ورځې پس) قرض ورکونکی ته زر روپۍ راوړې راغلو او ونی ونيل چه په خداني چه زه برابر په دې کوشش کښې ووم چه جهاز ملاؤشی او تاله ستا مال دراورسوم ليکن د هغه ورځ نه وړاندې په کومه ورځ چه زه سورشوم ماته هيڅ سورلی ملاؤ نه شوه نو قرض ورکونکی تپوس اوکړو چه آيا څه خيزدې هم زما په نوم راليکلې وو؟ قرض داری ورته اوونيل چه هم دغه خودرته بنایم چه هيڅ يوجهاز ماته ددې جهاز نه وړاندې ملاؤنه شو په کوم باندې چه نن رسيدلې يم هغه اوونيل چه بيا څو الله تعالی ستا هغه قرض اداکړو کوم چه تا په لرگې کښې راليکلې وو ته ښه په خوشحالي سره (کاميابۍ سره) خپل زر ديناره واخله واپس لاړه

رجال الحديث

ابو عبد الله: د ابو عبد الله نه مراد امام محمد بن اسماعيل بخاری رحمته الله پخپله دې.

ليث: د ليث بن سعد رحمته الله دې. (۱)

جعفر بن ربيعه: د جعفر بن ربيعه به شجيل بن حسنه قرشي مصري رحمته الله دې. (۲)

عبد الرحمن: دا عبد الرحمن بن هرمز اعرج رحمته الله دې. (۳)

ابو هريره: اود حضرت ابو هريره تذکره تيره شوې ده. (۴)

ترجمة الباب سره مطابقت: د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فسالني كفيلاً سره واضح دې. (۵)

شرائع من قبلنا زمونږ په شريعت كښې حجت دې كه نه؟: امام بخاری رحمته الله دا قصه كفا له

بالديون په سلسله كښې پيش كړې ده خودا استدلال مېنې دې په دې خبره چه شرايع من قبلنا

ددې شريعت مطهره دپاره حجت اومنلې شى اودامسئله مختلف فيهما ده. جماهير علماء

يعنى حنفيه مالكيه اوحنبليه فرماني: انه شرع لنا، ثابت الحكم عليها، اذا قص الله تعالى ورسوله صلى

(۱) كشف الباري: ۱/ ۳۴۴.

(۲) كشف الباري: كتاب التيمم باب في الحضرة إذا لم يجد الماء الخ.

(۳) كشف الباري: ۱۱/ ۲.

(۴) كشف الباري: ۱/ ۶۵۹.

(۵) عمدة القاري: ۱۲/ ۱۶۴.

الله تعالیٰ علیہ وسلم لنا من غور انکار.

یعنی شرائع من قبلنا چه کله زمونږ دپاره د الله تعالیٰ اود هغه د رسول ﷺ د طرف نه بیان کړې شی او په دې باندې څه نکیر هم وار د نه وی نوهغه زمونږ دپاره حجت وی (د) دلته هم حضور پاک ټوله قصه بیان کړې اونکیرنی نه دې فرمائیږي. معلومه شوه چه کفاله بالدیون کښې هیڅ نقصان نشته حضرات شوافع شرايع من قبلنا حجت نه گرځوی (د)

۲: باب: قول الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ﴾

د الله تعالیٰ ارشاد دې چه کومو خلکو ته تاسو قسمونه

خوړلو سره وعده کړې دهغوی حصه ادا کړئ.

د ترجمه الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمته الله علیه د انبانی په کفالت کښې کفیل د غیر مال التزام په خپله ذمه کوي لهدا دا لزوم به د کفیل په ذمه شی اودا به هم داسې وی لکه چه د حلف اومعاهدې د وجې نه به د میراث استحقاق لازم کیدلو. ددې اجمال تفصیل دادې چه پخوانې زمانه کښې دا دستور وو چه ډیرو کسانو به په خپل مینځ کښې معاهده کوله او په هغوی کښې به ئې یوبل ته وئیل دمی دمک وحرې حریک وترثنی وارثک الخ یعنی زما وینه ستا وینه ده زما جنگ ستا جنگ دې ته به زما وارث ئی او زه به ستا وارث یم. دغه شان که چرې ته جنایت کوي نوهم زما په ذمه به راځي وغیره اوچه کله به دا قسم قسم اومعاهده کیدله نو ددې نه پس چه به کله په دغه قسم خوړونکو کښې څوک مړ کیدلو نو دغه حلیف به دهغه وارث وو. امام بخاری رحمته الله علیه د انبانی چه څنگه به په حلف او معاهده کښې میراث جاری کیدلو اود یوبل به ذمه وار کیدلو دغه شان په کفالت کښې هم کفیل ذمه وار جوړیږي. لهدا هم دهغه په ذمه به وی چه د مکفول عنه د طرف نه مکفول له ته دین ادا کړي (د).

[حدیث ۲۱۷۰] (د) حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ عَنْ ظَلْحَةَ بْنِ مَعْرِفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - (وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي) قَالَ وَرَثَةٌ (وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) قَالَ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِيْنَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِي دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلْأَخَوَاتِ الَّتِي أَخَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا

(د)المختار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(د)المختار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(د) إرشاد الساري: ۲۶۲/۵ عمدة القاري: ۱۶۶/۱۲.

(د) أخرجه البخاري أيضاً في التفسير سورة النساء باب ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي﴾ الآية. رقم: ۵۸. وفي كتاب الفرائض باب ذوى الارحام رقم: ۶۷۴۷ وأخرجه أبو داود في سننه باب نسخ ميراث القديميراث الرحم رقم: ۲۹۲۲ والنسائي في الكبرى حديث رقم: ۵۵۲۳. جامع الاصول: ۶۵۵/۱.

نَزَلَتْ (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّ) نَسَخَتْ، ثُمَّ قَالَ (وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) إِلَّا النَّصْرَ
وَالرِّقَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ الْبَيْرُاثُ وَيُوصَى لَهُ. [۴۳۰۴، ۴۳۶۶]

ترجمه: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی کہ دَآلله تعالیٰ ارشاد دے اود ہرچاد پارہ مونہ
مقرر کری دی موالی یعنی وارث اوچاسرہ چہ معاہدہ اوشوہ ستاسو ددی قصہ داسی دہ چہ
مہاجرین کلہ مدینہ منورہ تہ راغلل (او حضور پاک پہ ہغوی کنبہ رورولی قایم کرہ) نومہاجر
بہ د انصاری میراث اخستلو اود انصاری خیلوانوتہ بہ خہ نہ ملاویدل. ددی رورولنی د وجہ
نہ کومہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کری وہ. چہ دا آیت نازل شو (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّ) نو دے (وَالَّذِينَ
عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) نی منسوخ کرو او دے (وَالَّذِينَ عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) نہ (مراد صرف) امداد اعانت او
خیرخواہی پاتی شوہ اوہغوی تہ پہ میراث کنبہ حصہ ملاویدل ختم شو البتہ د دوی دپارہ
وصیت کیدلہ شی.

رجال الحديث

① صلت: - دا صلت بن محمد بن عبد الرحمن خارجی رحمہ اللہ دی. (۱)

② ابواسامہ: - دا ابواسامہ حماد بن اسامہ رحمہ اللہ دی. (۲)

③ ادریس بن یزید: - ادریس بن یزید بن عبد اللہ بن عبد الرحمن ازدی زعافری کوفی رحمہ اللہ دی. د
دوی کنیت ابو عبد اللہ دی. (۳)

اساتذہ: - ہغوی رحمہ اللہ د آبان بن تغلب، اسماعیل بن رجاء، حبیب بن ابی ثابت، حکم بن
عتیبہ، سلیمان اعمش، سماک بن حرب، طلحہ بن مصرف، عبد الرحمن بن اسود بن یزید،
عدی بن ثابت، عطیہ بن سعد عوفی، علقمہ بن مرثد، عمرو بن مرہ، قابوس بن ابی طیبان او
خیل یلار یزید بن عبد الرحمن اددی وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی. (۴)

تلامذہ: - اود ہغوی رحمہ اللہ نہ ایوب بن سوید رملی، ابواسامہ، رحمیل بن معاویہ، سفیان ثوری،
حمزہ بن ربیعہ، ابو شہاب عبد ربہ بن نافع حنات، علی بن غراب فزاری، علی بن محمد بن
زرارہ، عمرو بن ابی سلمہ تنیسسی محمد بن عبید طنفسی، وکیع بن جراح، یحییٰ بن زکریا
اود ہغوی خوئی عبد اللہ بن ادریس وغیرہ ہم رحمہم اللہ روایات نقل کوی. (۵) یحییٰ بن معین
او امام نسائی رحمہما اللہ فرمائی ثقہ (۶) دغدشان امام ابو داؤد رحمہ اللہ فرمائی ثقہ. (۷)

① کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا لم يتم السجود.

② کشف الباری: ۳/ ۴۱۴.

③ تہذیب الکمال: ۳۳۲/۱.

④ المصدر السابق.

⑤ تہذیب الکمال: ۱/ ۳۳۲ - ۳۳۳.

⑥ تہذیب الکمال: ۱/ ۳۳۲ - ۳۳۳.

⑦ تہذیب التہذیب: ۱/ ۱۰۱.

او امام ابن حبان رحمته الله هم دهغوی ذکر په ثقات کښې کړې دي. (۱) عبدالله بن ادريس رحمته الله فرماني چه ماته شعبه رحمته الله (امير المؤمنين في الحديث) اوونيل ستا پلار ماته ډيره فائده را رسولې ده. (۲) بل حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني *ثقة من السابعة* (۳).

⑥ طلحه - دا طلحه بن مصرف بن عمرو کوفی رحمته الله دي. (۴)

⑦ سعيد بن جبیر - دوی مشهور تابعی سعيد بن جبیر کوفی رحمته الله دي. (۵)

⑧ ابن عباس - او د حضرت عبدالله بن عباس رحمته الله تذکره هم تیره شوې ده. (۶)

ترجمة الباب سره مطابقت - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دي

تفويج - حضرت ابن عباس رحمته الله دوه آیاتونه تلاوت کړل پومبې آيت کښې *(مَوَالِي)* شرح اوکړه او ددې نه مراد وارثان دي او دا چه دا آیات ناسخ دي او ددې نه پس آيت تلاوت ئی اوکړو او هغه آيت منسوخ دي او ددې نه پس ئی بيا وضاحت اوکړو چه مهاجرين کله مدينې منورې ته راغلي وو نو حضور پاك په مهاجرينو او انصارو کښې مواخاة يعنی روز ولی کړې وه. ددې اثر دا اوشو که يوا انصاري به مړ کيدو نو دهغه مهاجر روز به د هغه وارث وو او د انصاري ذو رحم مجرم کوم چه به رشته دار وو هغه به نه وارث کيدو دا تقرير به په هغه صورت کښې وی چه کله المهاجر رفع سره او الانصاري نصب سره اولوستلې شی

او که چرې الانصاري رفع سره اولوستلې شی نو بيا به مطلب داشی چه د مواخاة اثر به دا کيدلو که چرته يومهاجر مړ کيدلو دهغه وارث به هغه انصاري روز کيدلو کوم سره چه مواخاة يعنی روز ولی شوې وه. او د مهاجر ذی رحم خپلوان به وارثان نه وو. (۷) بهر حال بيا دا حکم الله تبارک وتعالی ارشاد *(وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ)* (۸) والايت په ذريعه منسوخ شو.

قوله: وقد ذهب الميراث ويوصى له - ددې نه پس دا خبره ياد ساتنی چه دا نسخ صرف په ميراث کښې شوې ده باقي هغه چه خپل مينځ کښې به ئی د خير خواهنی حسن سلوک امداد او اعانت کومه معاهده کوله هغه په خپل خانی باقي ده. ددې ډپاره ئی او فرمائيل وقد ذهب الميراث ويوصى له چه ميراث خولو و وصيت اوس هم دهغوی ډپاره کولې شی. (۹)

(۱) کتاب الثقات: ۷۸/۶.

(۲) تهذيب التهذيب: ۱۰۱/۱.

(۳) تهذيب التهذيب: ۶۳/۱.

(۴) کشف الباری کتاب البيوع باب التنزه من الشبهات.

(۵) کشف الباری: ۴۱۸/۴.

(۶) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵.

(۷) لامع الدراري: ۲۰۳/۶.

(۸) عمدة القاري: ۱۶۸/۱۲.

احديث ٢١٧٦ (حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فَأَخَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ. ا: ١٩٤٤)

ترجمه - حضرت انس بن مالك رضي الله عنه فرمائی کہ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه (د مکہ مکرمہ سے) ہجرت اوکرو راغلو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ ہفہ کنبی او حضرت سعد رضي الله عنه کنبی روز ولی قایم کرد

رجال الحديث

- ① قتيبة - دا قتيبة بن سعيد ثقفی رضي الله عنه دي ()
 ② اسماعيل - دا اسماعيل بن جعفر مديني رضي الله عنه دي. ()
 ③ حميد - دا حميد بن ابي حميد الطويل رضي الله عنه دي. ()
 ④ انس رضي الله عنه - دا حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دي د دوی تذکرہ ہم ماقبل کنبی تیرہ شوې ده () د دي حديث نه غرض پخوانی معاہدي او قسمونه کوم چه په حق او دنيکنی په کارونو باندې مشتمل وو په اسلام کنبی اثبات دي. () بل په دي حديث باندې کلام د کتاب البيوع په شروع کنبی تیر شوې دي. ()

احديث ٢١٧٧ (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لَأَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَبْلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ». فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي. [٥٧٣٣، ٤٩٠٩]

() مرتريجه في كتاب البيوع ماجاء في قول الله تعالى (فَإِذَا فُضِّيتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ) الآية، حديث رقم: ٢٠٤٩.

() كشف الباري: ١٨٩/٢.

() كشف الباري: ٢٧١/٢.

() كشف الباري: ٥٧١/٢.

() كشف الباري: ٤/٢.

() فتح الباري: ٥٩٦/٤ وإرشاد الساعي: ٢٤٣/٥.

() انظر كتاب البيوع باب ماجاء في قول الله تعالى: (فَإِذَا فُضِّيتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ) الآية، حديث رقم: ٢٠٤٩.

() وأخرجه مسلم في صحيحه في كتاب الفضائل الصحابة باب مواخاة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بين أصحابه رضي الله تعالى عنهم حديث رقم: ٤١٠٠ وأخرجه ابن أبي داود في سننه في كتاب الفرائض باب في الحلف حديث رقم: ٣٩٢٦ وانظر في جامع الاصول النوع الثاني في الحلف والاخاء، رقم: ٤٨٠٠ وتحفة الاشراف رقم: ٣٢٠٢.

ترجمه: حضرت عاصم بن سلیمان فرمائی کہ ما حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نہ تپوس اوکړو آیا تاسو ته د حضور پاک دا حدیث رسیدلې دې چې د جاهلیت عهد و پیمان په اسلام کښې نشته هغوی او فرمائیل حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم پخپله زما په کور کښې په قریش او انصار کښې عهد و پیمان کړې وو

رجال الحديث

- ① محمد بن سباح: د محمد بن سباح بن سفیان د ولایې ابو جعفر رضی اللہ عنہ دې. (۱)
 ② اسماعیل بن زکریاء: د اسماعیل بن زکریا ابو زیاد اسدی خلغانی کوفی رضی اللہ عنہ دې. (۲)
 ③ عاصم: د عاصم بن سلیمان تمیمی ابو عبد الرحمن الاحول رضی اللہ عنہ دې. (۳)
 ④ انس: د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دې. (۴)
 د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت ظاهر دي

قوله: لا حلف في الاسلام: قوله لا حلف في الاسلام الخ مطلب دادې چې کوم جاهلانه رسم او رواج باندې مشتمل د حلف طريقه وه هغه خو اسلام نه برداشت کړه اونه ئې خوښه کړه د دې نه علاوه یو بل سره حسن سلوک امداد او اعانت باندې حلف او عهد و پیمان باقی اوساتل او پخپله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په په مهاجرینو کښې یوځل د هجرت وړاندې مواخات او کړل او بیا د مدینې منورې د هجرت نه پس په مهاجرینو او انصارو کښې مواخات او کړل اود میراث په سلسله کښې چې کوم عهد و پیمان یوه سلسله وه هغه روستو منسوخ کړې شوه. (۵)

۳- باب: من تكلف عن ميت ديناً، فليس له أن يرجع وبه قال الحسن.

کوم سړې چې د مړې د قرض ضمانت او کړې هغه رجوع نه شی کولې او امام حسن بصری رضی اللہ عنہ هم داسې وئیلې دی:
 د ترجمه الباب مقصد: که چېرې څوک د مړې کفیل جوړشی نو اوس ده ته د رجوع حق حاصل نه دې هغه کفیل دخپل کفالت نه رجوع نه شی کولې ځکه چې د اکفالت لارمه دې دویم مطلب د احم کیدې شی که چېرې د مړې د طرف نه څوک کفیل جوړشی بیا هغه د مړې دین ادا کړې نو د دین د ادا کولو نه پس هغه کفیل د مړې ترکه ته رجوع کولې شی که نه شی کولې؟ نو د دې

(۱) کشف الباری: أبواب الاذان باب من استولى قاعداً فی وتر من صلوته

(۲) کشف الباری کتاب البیوع باب ما ذکر فی الاسواق.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب الماء الذی یغسل به شعر الانسان.

(۴) کشف الباری: ۴/۲.

(۵) فتح الباری: ۴/۵۹۷.

متعلق امام بخاری رحمته اللہ علیہ فرمائی ہے وہ تہ ذ رجوع حق حاصل نہ دی ^(۱) حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی ہے یومہی مطلب ذوصیت مقصد سرہ زیات مناسبت لری ^(۲) اوعلامہ قسطلانی رحمته اللہ علیہ صرف ہم یومہی مطلب بیان کرے دی ^(۳)

ذ فقہاؤ اختلاف کہ چری دوم مطلب مراد واخستی شی نودامسنلہ مختلف فیہادہ جمهور علماء پہ کوم کنبی ہے صاحبین رحمہما اللہ او امام شافعی رحمته اللہ علیہ ہم شامل دی فرمائی ہے کوم سرے دمری کفیل جو پشو اوہغہ دین ادا کرو نواوس دہ تہ ذ مری ترکی ہے ذ رجوع ہیخ حق حاصل نہ دی امام مالک رحمته اللہ علیہ فرمائی کہ چری ہغہ سرے اووانی ہے ما خود رجوع پہ نیت سرہ کفالت کرے وو نو پہ دی صورت کنبی ہے تہ ذ رجوع کولوحق حاصل دی گنی نہ دی امام ابوحنیفہ رحمته اللہ علیہ فرمائی کہ چرتہ مری مال پریخودے وی نو پہ اندازہ ذ دین ذ رجوع کولوحق شتہ گنی ذ کفالت خہ اعتبار نشتہ یعنی ذ دین ادا کول بہ دہغہ ذ طرف نہ تبرع گنرے شی ذ رجوع کولو اختیار بہ نہ شی وز کولی حضرت حسن بصری رحمته اللہ علیہ ہم ذ عدم رجوع قائل دی ^(۴)

احديث [۲۱۷۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَتَى بِجَنَازَةٍ عَلَيْهِ، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لَا. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أَتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى دَيْنِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [۲۱۶۷]

ترجمہ:- ذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مخی تہ یود جنازہ راوےلی شوه ذ جنازے ذ مونخ کولو دپارہ حضور پاک تپوس اوکرو آیا پہ دہ باندے قرض شتہ؟ خلقو وئیل نہ حضور پاک پہ ہغہ باندے جنازہ اوکرہ بیا دویمہ جنازہ راوےلی شوه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تپوس اوکرو پہ دہ باندے قرض وو؟ خلقو وئیل اوچی حضور پاک صحابہ کرامو تہ اوفرمانیل تاسو پہ خپل ملگری باندے جنازہ اوکرنی ابو قتادہ رضی اللہ عنہ عرض اوکرو یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذ دہ قرض ماہ خپل خان واخستو نویا حضور پاک جنازہ اوکرہ

رجال الحديث

⑤ ابو عاصم:- دا ابو عاصم النبیل ضحاک بن مخلد رحمته اللہ علیہ دی ^(۱)

(۱) لامع الدراری: ۶/۲۰۶-۲۰۷.

(۲) فتح الباری: ۴/۵۹۸.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۶۴.

(۴) شرح ابن بطلال: ۶/۳۵۳ لامع الدراری: ۶/۲۰۷.

(۵) مرتخریجہ فی کتاب الحوالۃ فی باب إذا حال دین المیت علی رجل جاز.

(۶) کشف الباری: ۲/۱۵۲.

① یزید - دا یزید بن ابی عبید رضی اللہ عنہ دے (۱)

② سلمہ بن اکوع - دامعروف صحابی حضرت سلمہ بن اکوع رضی اللہ عنہ دے (۲)

حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مناسبت - حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: قال ابو قتادۃ علی دینہ پہ ذریعہ سرہ واضح دے (۳)

پہ دے حدیث تفصیلی کلام کتاب الحوالہ کنبی تیر شوے (۴)
 د علامہ کرمانی رحمۃ اللہ علیہ پہ قول د علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ رد - علامہ کرمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چہ دا حدیث
 دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ثلاثیات نہ اتم حدیث دے (۵) علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چہ دا حدیث پہ
 کتاب الحوالہ کنبی تیر شوے دے نودا اتم ثلاثی نہ دے بلکہ اووم دے اوامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ
 کتاب الحوالہ او کتاب الکفالہ کنبی دا حدیث پہ توگہ د مستدل دے د پارہ پیش کرے دے
 چہ د بعض فقہاؤ پہ نیز حوالہ او کفالہ متحد المعنی دی او بعض فقہاؤ پہ نیز متقارب
 المعنی دے (۶)

[حدیث ۲۱۷۴] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ سَمْعَةَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ
 عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَوْ قَدْ
 جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ، قَدْ أُعْطِيَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا». فَلَمْ يَجِبْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى
 قُبِضَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَتَأْدَى مِنْ

(۱) کشف الباری: ۱۸۲/۴

(۲) کشف الباری: ۱۸۳/۴

(۳) عمدۃ القاری: ۱۶۶/۱۲

(۴) کتاب الحوالہ باب إذا وحب ہبہ او وعد الخ رقم: ۲۴۵۸ وفی کتاب الخمس باب

(۵) شرح الکرمانی رحمۃ اللہ علیہ لصحیح البخاری: ۱۲۳/۱۰

(۶) عمدۃ القاری: ۱۶۹/۱۲

(۷) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الہبۃ باب إذا وحب ہبۃ او وعد الخ رقم: ۲۴۵۸ وفی کتاب الخمس باب
 ومن الدلیل علی أن الخمس لنواب المسلمین رقم: ۲۹۶۸۱ وفی أبواب الجزیۃ والمواذع باب ما قطع النبی
 صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم من البحرین رقم: ۲۹۹۳ وفی کتاب المغازی کتاب قصۃ عمان وبحرین رقم:
 ۱۱۲۲ وأخرجه مسلم فی الفضائل باب ما سئل رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم شیئاً. فط فقال لا
 رقم: ۲۳۱۴ وأخرجه احمد فی مسند جابر بن عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما رقم: ۱۴۷۲ والطحاوی فی مشکل
 الاثر باب بیان مشکل ماروی عن رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فیما الخ رقم: ۳۰۴ وفی
 مسند الشافعی رحمہ اللہ تعالیٰ. فی کتاب قسم الفی رقم: ۱۴۰۷ وفی مسند أبی یعلیٰ فی مسند جابر رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ رقم: ۱۹۶۶ وأخرجه الحمیدی فی مسندہ فی أحادیث جابر بن عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما
 رقم: ۱۲۳۳ وأخرجه البیہقی فی سننہ فی کتاب قسم الفی والغنیۃ باب بیان مصرف أربعة اخماس الفی الخ
 رقم: ۱۲۵۲۵ وابن أبی شیبۃ فی مصنفہ: ۲۵۳/۶ جامع الاصول: ۹۳۸۳/۱۱ ۹۲۶۸/۱۱

كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِدَّةٌ أَوْ ذَيْنِ فَلْيَأْتِنَا فَأَتَيْنَتْهُ، فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَخُتِي لِي حَتَّى قَعَدْتُ دُثْرَهَا فَإِذَا هِيَ خُمُيَّاتَةٌ، وَقَالَ خُذْ مِنْهَا. [۲۴۵۸، ۲۴۳۷، ۲۹۶۸، ۲۹۹۳، ۴۱۲۲]

نوهه - حضرت جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ ارشاد فرمائی کہ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماتہ او فرمائیل کہ چرتہ د بحرین خراج را غلو نوزہ بہ تاتہ داسی او داسی (یعنی دواړه لپې ډکې کړې، درکړم بیا د بحرین خراج را تلونه وړاندې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفات اوشو د ابوبکر رضی اللہ عنہ په خلافت کښې، د بحرین نه مال را غلو نوهغه اعلان اوکړو چه حضور پاک چاسره کومه وعده کړې وی یا په حضور پاک باندې د چاخه قرض وی نوهغه دې حاضرشی. ما چه دا اعلان واوړیدو نو ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ له لاپم. ما اووئیل حضور پاک ماتہ د دومره دومره مال را کولو وعده فرمائیلې وه هغه یوه لپه ډکه کړه ماتہ ئی روښی راکړې ما چه او شمیرلې نو پنځه سوه وې هغه وئیل چه ددې په ډبل نورې واخله.

رجال الحديث

① علی بن عبدالله:- داعلی بن عبدالله بن جعفر المعروف بابن المدینی رضی اللہ عنہ دې. (۱)

② سفیان:- د اسفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دې. (۲)

③ عمرو:- د عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دې. (۳)

④ محمد بن علی:- د امحمد بن علی بن حسین رضی اللہ عنہ دې. (۴)

⑤ جابر بن عبدالله:- د امشهور صاحبی حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ لالفاظ دې. (۵)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نائب او قائم مقام وو هغوی د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د طرف نه د دین د ادا کولو ذمه واری واخسته نو دا ښکاره خبره ده چه کفالت شو. لهذا معلومه شوه چه کفایت عن البیت جائز دې. (۶)

بحرین بصره او عمان په مینځ کښې یوځانې دې او هلته حضرت علاء بن حضرمی رضی اللہ عنہ د حضور پاک د طرف نه عام مقرر وو. (۷)

(۱) کشف الباری: ۲۹۷/۳.

(۲) کشف الباری: ۳۳۸/۱، ۱۰۲/۳.

(۳) کشف الباری: ۳۰۹/۴.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء من الخرجین الخ.

(۵) کشف الباری کتاب الوضوء باب صب النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وضوء الخ.

(۶) عمدة القاری: ۱۷۰/۱۲.

(۷) عمدة القاری: ۱۷۰/۱۲.

٤- باب: جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده

د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ رسول اللہ ﷺ به زمانه کنی

(د یو کافر، نه امن ورکول او هغه سره عقدکول)

د ترجمه الباب مقصد - امام بخاری رحمه الله دا ترجمه الباب د یو خاص وجې نه ذکر کړې دې جوار وانی چاته پناه ورکولو ته او په دې کښې درې کسان وی یو مجبر (پناه ورکونکې) یو مجار چاته چه پناه ورکړې شی او یو مجار منه د چاد ضرر نه چه د بچ کیدو دپاره پناه اخستونکې پناه اخلی او پنا ورکونکې پناه ورکوی په کفالت کښې هم دا درې څیزونه وی کفیل مکفول له او مکفول عنه او امام بخاری رحمه الله چه په دې باب کښې د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ واقعہ بیان کړې ده ددې نه دامعلومه شوه چه قاعده داوه چه مجار مجار منه طرف نه د مجبر د وجې نه څه تکلیف نه رسیدلو په دې وجه د ابن الدغنه د وجې نه قریشو حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د تکلیف رسولونه لاس راټینکلو نو امام بخاری رحمه الله داسې فرمائی چه هم دغه شان په کفاله کښې د مکفول له د طرف نه مکفول عنه ته د کفیل د وجې نه څه تکلیف نه رسولو او فی عهد النبي صلى الله تعالى عليه وسلم قید ددې خبرې د خودلو دپاره اولگولې شو چه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ابن الدغنه سره په دغه عهد وپیمان کښې شرکت کړې وو او د هغه په جوار کښې داخل شوې وو او رسول الله ﷺ په دې باندې هیچ نکیر نه وو فرمائیلې بلکه د سکوت په ذریعه ئی ددې تائید کولو سره ددې تقریر فرمائیلې ددې نه معلومه شوه چه دامعتبر دې اوجه کله دا معتبر دې نو کفالت هم معتبر دې ځکه چه ددې نوعیت بالکل هم دغه شان دې. (١)

احديث (٢١٧٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شَهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوَّجَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ لَمْ أَغْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ لَمْ أَغْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ ، إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمَ الْأَيَّامِ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى

(١) الابواب التراجم لشيخ الحديث العلامة زكريا كاندهلوى رحمه الله ص: ١٦٩.

(٢) إخرجه البخاري أيضا في أبواب المساجد باب المسجد يكون في الطريق من غير ضرر بالناس. رقم: ٤٦٤ وفي كتاب فضائل الصحابة باب هجرة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه إلى المدينة رقم: ٣٦٩٢ وابن حبان في صحيحه في كتاب التاريخ باب بدى الخلق رقم: ٦٢٧٧ والامام أحمد في مسنده: ١٩٨/٦ في حديث سيدة عائشة رضى الله تعالى عنها رقم: ٢٥٦٦٧ ولم يخرج هذا الحديث سوى الامام البخاري رحمه الله تعالى من أصحاب الكتب السنة انظر تحفة الاشراف: ٤٠٠/١٣ رقم: الحديث ١٦٥٥٢ جامع الاصول رقم الحديث: ٩٢٠٣.

الله علیه وسلم - طَرَفَى النَّهَارَ بِكُرَّةٍ وَعَشِيَّةً، فَلَمَّا انْتَبَى الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا قَبْلَ الْحَبَشَةِ، حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرَكَ الْغِمَامَ دَلِقْبَهُ ابْنُ الدَّغْنَةِ - وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ - فَقَالَ ابْنُ تَرِيدٍ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأَنَا أُزِيدُ أَنْ أَسِيرَ فِي الْأَرْضِ فَأَعْبُدَ رَبِّي. قَالَ ابْنُ الدَّغْنَةِ إِنَّ مِثْلَكَ لَا يَخْرُجُ وَلَا يَخْرُجُ، فَإِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّجْمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى تَوَابِ الْحَقِّ، وَأَنَا لَكَ جَارٌ جَارُ جَعِ فَاعْبُدْ رَبَّكَ بِيْلَادِكَ. فَأَرْحَلَ ابْنُ الدَّغْنَةِ، فَجَرَعَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، فَطَافَ فِي أَثْرَافِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلَهُ، وَلَا يَخْرُجُ، أَخْرَجُونِ رَجُلًا يَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّجْمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى تَوَابِ الْحَقِّ. فَأُتِنَتْ قُرَيْشٌ جَوَارِ ابْنِ الدَّغْنَةِ وَأَمَنُوا أَبَا بَكْرٍ وَقَالُوا ابْنُ الدَّغْنَةِ مُرَّأَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيَصِلْ وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِنَا بِذَلِكَ، وَلَا يَسْتَعْلِنَ بِهِ، فَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتَنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا. قَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغْنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ، فَطَفِقَ أَبُو بَكْرٍ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِالصَّلَاةِ وَالْقِرَاءَةِ فِي غَيْرِ دَارِهِ، ثُمَّ بَدَأَ ابْنُ بَكْرٍ قَابَتْنِي مُجِدًّا يَفْنَاءُ دَارِهِ، وَبَرَزَ فُكَّانٌ يُصَلِّي فِيهِ، وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَتَصَفَّ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ، يَعْبُجُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاعًا لَا يَمْلِكُ دَمْعُهُ حِينَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَأُفْزِعَ ذَلِكَ أَثْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغْنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا لَهُ إِنَّا كُنَّا أَجْرًا نَأْبَا بَكْرٍ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَإِنَّهُ جَاوَزَ ذَلِكَ، فَابْتَنَى مُجِدًّا يَفْنَاءُ دَارِهِ، وَأَعْلَنَ الصَّلَاةَ وَالْقِرَاءَةَ، وَقَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتَنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا، فَأَتَاهُ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَّ، وَإِنْ أَبَى إِلَّا أَنْ يُعْلَنَ ذَلِكَ فَسَلِّهِ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ دِمَّتَكَ، فَإِنَّا كَرِهْنَا أَنْ نُخَفِّرَكَ، وَلَسْنَا مُقْرِنِينَ لِأَبِي بَكْرٍ الْإِسْتِعْلَانَ. قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَتَى ابْنُ الدَّغْنَةِ أَبَا بَكْرٍ، فَقَالَ قَدْ عَلِمْتُ الَّذِي عَقَدْتَ لَكَ عَلَيْهِ، فَإِنَّمَا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ وَإِنَّمَا أَنْ تَرُدَّ إِلَى دِمَّتِي، فَإِنِّي لَا أَحِبُّ أَنْ تَتِمَّ الْعَرَبُ أَبَى أَخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جَوَارِكَ، وَأَرْضِي بِجِوَارِ اللَّهِ. وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَئِذٍ يَمْكُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «قَدْ أَرَيْتُ دَارَ هَجْرَتِكُمْ، رَأَيْتُ سَبْعَةَ ذَاتِ نَحْلٍ بَيْنَ لَا تَبْنَينَ». وَهِيَ الْخُرَتَانِ، فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قَبْلَ الْمَدِينَةِ حِينَ ذَكَرَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ بَعْضُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ، وَهَاجَرَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي». قَالَ أَبُو بَكْرٍ هَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ «نَعَمْ». فَخَسَّ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَصْحَبَهُ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ النَّهْرُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ. (إ: ۱۴۶۴)

ترجمہ - حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نے یہ دیکھا کہ حضور پاک ہی بی بی دہ ارشاد فرمائی کہ جو مادہ کلہ نہ خپل مور پلاریں ہوں دلی دی نونہوی می ہم د اسلام بہ دین باندی لیدی دی او پہ مونہ باندی

هیڅ یوه ورځ داسې نه ده تیره شوې چه حضور پاک ﷺ به د ورځې په دواړو غاړو یعنی سحر او ماښام نه وی راغلې کله چه مسلمانانوته د کافرانو دلاسه سخت تکلیف کیدو نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ لاړو اوجشه ته هجرت او کړو تردې چه برك الغماد نومې ځانې ته اوریږیدو نو هغه ته ابن الدغنه ملاؤ شو چه د قاره قبیلې سردار وو هغه تپوس او کړو ابوبکر د کوم ځانې اراده ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ جواب ورکړو زما قوم زه او وېستلم اوس زه غواړم چه دالله تعالی په زمکه کښې سیل او کړم او دهغه عبادت او کړم ابن الدغنه او وویل چه ستا په شان سړې نه اوځی او نه وېستلې شی ته خو چه خلقو سره کوم څیز نه وی هغه گټې او هغوی ته نې ورکوي یعنی د غریبانو خیال ساتونکې نې، او صله رحمې کوي او د بال بېچ بوج په خپل ځان باندې اوچته وې او د میلمه میلمستیا کوي او په حادثاتو کښې د حق مرسته کوي یعنی په حق خبره باندې قایم پاتې کیدو د وجې په چاباندې راتلونکې مصیبت دفاع کوي، زه تا په خپله پناه کښې اخلم زه ته خپل ښار ته وایس شه او دخپل رب عبادت کوه نو ابن الدغنه هم سفراو کړو او ابوبکر نې واخستو مکې ته راغلو د قریشو سردارانوله راغلو هغوی ته نې او وویل گورنۍ د ابوبکر په شان سړې چه هغه ددې ځانې نه اوځی یا او وېستلې شی (سخته د افسوس خبره ده) تاسو داسې سړې اوباسنی چه د غریبانو پالنه کوی صله رحمې کوی او د بال بېچ بوج په خپل سر اوچته وی دمیلمنو میلمستیا کوی او په حادثاتو کښې د حق خبرې ملگرتیا کوی یعنی په حق باندې قایم پاتې کیدو د وجې نه په یوانسان باندې راتلونکې مصیبت نه حفاظت کوی، نو د قریشو کافرانو دابن الدغنه پناه منظور کړه او حضرت ابوبکر رضی الله عنہ ته نې امن ورکړو مگر ابن الدغنه او وویل چه تاسو ابوبکر صدیق رضی الله عنہ ته او وانی چه په خپل کور کښې دخپل رب عبادت کوه هم هلته مونځ کوه او چه څه دې خوښه وی هغه لوله او مونځ لوله (په مونځ او قرآن لوستلو سره) تکلیف مه راکوه اومه نې په ښکاره لوله ځکه چه مونځ ویریږو چه زمونږ ښځې او ځامن په فتنه کښې پریځوی ابن الدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنہ ته داهرڅه او وویل او حضرت ابوبکر رضی الله عنہ (دهغه ورځ نه) په خپل کور کښې عبادت کولو او علانیه نې مونځ کول او قرآن لوستل پریخودل بیا د ابوبکر صدیق رضی الله عنہ په زړه کښې راغلل نو د خپل کور د صحن مخې ته نې یوجمات جوړ کړو او بهر راووتلو هم هلته نې مونځ کول او نورو باندې کول شروع کړه او چه کله به نې قرآن لوستلو نو د مشرکانو ښځو او بچو به په هغوی باندې گنډه جوړه کړه او په حیرانتیا سره به نې هغوی ته کتل حضرت ابوبکر رضی الله عنہ ډیر ژپړیدونکې سړې وو کله چه به نې قرآن لوستلو نو په خپلو اوښکو به نې قابونه شوه راوستلې د قریشو سردارانو چه د اکیفیت اولیدلو نو او ویریدل او ابن الدغنه ته نې او وویل چه راشه هغه مکې مکر مې ته راغلو کفار قریش هغه ته او وویل مونږ خو ابوبکر ته په دې شرط باندې امان ورکړې وو چه هغه دې په خپل کور کښې عبادت کوی خو هغه د دغه شرط خلاف د کور په صحن کښې جمات جوړ کړو او په ښکاره مونځ او قرآن لولی مونږ ویریږو چه زمونږ ښځې او بچی چرته په فتنه کښې پریځوی (ته ابوبکر ته او وایه) چه په خپل کور کښې دې دخپل رب عبادت کوی او که هغه نه منی او په ښکاره عبادت کول غواړی نو هغه ته او وایه چه ستا د مان نه دې اوځی ځکه چه مونږ ته ستا امان ماتول ښه نه ښکاری اومونږ خو به ابوبکر په ښکاره

عبادت کولو هیڅ کله هم پرېنږدو. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چې دې اوريدوسره ابلودغنه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ له راغلو اوونۍ ونييل چې تاته پته ده ما چې په کوم شرط باندې ذمه واری اخستې وه ياخوته په خپل شرط باندې اودريږه يا زما غاړه خلاصه کړه ځکه چې زه دا نه خوښوم چې په عربو کښې دا مشهوره شی چې زما ذمه واری نۍ ماته کړه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ اوونيل چې ته خو خپله ذمه واپس واخله اوزه دالله تعالی په امان باندې راضی یم او په دغه ورځو کښې حضور پاک هم په مکه کښې وو. رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ذکر او کړو چې ماته په خوب کښې ستاد هجرت مقام خودلې شوې دې ما يوه شاپه زمکه ليدلې ده چرته چې دکه جوړو ونې دی چې د تورو کانري ژنو زمکو په مينځ کښې ده. يعنی د مدینې منورې دواړه کانري ژني غاړې، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا خبره نۍ چې واوریده چاچه هجرت او کړو نو هغوی دمدینې طرف ته هجرت او کړو اوڅه خلق چې اول حبشه ته هجرت کړې وو هغوی مدینې طرف ته راغلل او ابوبکر رضی اللہ عنہ د هجرت تيارې شروع کړو. بيا حضور پاک هغوی ته اوفرمانيل چې لې شان حصار شه زه دې پوهه کوم ماته به هم (دالله تعالی د طرف نه) دهجرت اجازت ملاؤشی حضرت ابوبکر عرض او کړو زما مور پلار دې په تاسو قربان شی ستاسو دا اميد شته چې داسې اجازت به ملاؤشی؟ حضور پاک اوفرمانيل او، په دې وجه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ حصار شوچه هم حضور پاک سره به هجرت کوی او خپلو دواړو اونښو باندې نۍ څلور مياشتې دکيکر پانړې خوړلې

رجال الحديث

- ① يحيى بن بكير: دا يحيى بن بكير ابوزكريامخرومي رضی اللہ عنہ دي. (١)
 - ② ليث: دا ليث بن سعد رضی اللہ عنہ دي. (٢)
 - ③ عقیل: دا عقیل بن خالد بن عقیل رضی اللہ عنہ دي. (٣)
 - ④ ابن شهاب: دامحمد بن مسلم بن شهاب زهري رضی اللہ عنہ دي. (٤)
 - ⑤ عروه بن الزبير: داعروه بن زبير بن العوام رضی اللہ عنہ دي. (٥)
- قال ابوصالح حمدتني عبدالله نه څوک مراد دی؟ ابونعیم اصيلی او جیانی وغیره رحمهم الله فرمائی چې د ابوصالح نه مراد سليمان بن صالح مروزی رضی اللہ عنہ دي د چالقب چې سلمويه دي او دهغوی د شيخ عبدالله نه مراد عبدالله بن مبارك او علامه قسطلانی رحمته الله صرف هم دا قول کرکړې دي. (٦)
- اوعلامه اسماعیلی رحمته الله فرمائی چې د ابوصالح نه مراد عبدالله بن صالح کاتب ليث دي او

(١) کشف الباری: ۱/۳۲۳.

(٢) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(٣) کشف الباری: ۱/۳۲۵، ۳/۴۵۵.

(٤) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(٥) کشف الباری: ۱/۲۹۱، ۲/۴۳۶.

(٦) فتح الباری: ۴/۶۰۱، عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳، إرشاد الساری: ۵/۲۶۷.

دهغوی شیخ عبدالله نه مراد علی ابن وهب رحمته الله دې ^(۱) علامه عینی رحمته الله او حافظ ابن حجر رحمته الله

د پومبی قول تصحیح کړې ده. د دې د پاره ابن السکن عن الفهری عن البخاری رحمه الله تعالی والا روایت کښې صراحة نقل دی چه قال ابو صالح سلمیه حدثنا عبدالله بن مبارک رحمه الله تعالی ^(۲)

⑤ سلیمان بن صالح لیثی - دهغوی کنیت ابو صالح دې او هغوی په سلمویه مشهور دی اود احم و نیلې شوی دی چه د هغوی نوم سلیمان بن داؤد دې ^(۳)

اساتذه - هغوی رحمته الله اوس بن عبدالله بن بریده اسلمی. عبدالله بن مبارک. علی بن مجاهد او فضیل بن عیاض وغیره رحمهم الله نه روایات نقل کوی.

تلامذه - احمد بن محمد بن شویه، اسحاق بن راهویه، حامد بن آدم، عمرو بن یحییٰ بن حارث حمصی، محمد بن عبدالعزیز بن ابی رزمة او ابوعلی محمد بن علی بن حمزة مروزی وغیرهم رحمهم الله دهغوی نه روایات نقل کوی. ^(۴)

تاریخ المروزی کښې ابوعلی محمد بن علی مروزی رحمته الله نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن مبارک. سلیمان بن صالح مروزی رحمته الله ته حدیث په معامله کښې به نې خصوصی اهمیت ورکولو. ^(۵)

⑥ عبدالله - دا حضرت عبدالله بن مبارک رحمته الله دې. ^(۶)

⑦ یونس - دا یونس بن یزید رحمته الله دې. ^(۷)

⑧ عائشه رضی الله تعالی عنها - دا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ده. ^(۸)

حل اللغات - ان ایچ: سام یسیح سیاحه من فرب سیل کول. په مخ د زمکې باندې تلل. په

ملکونو او ښارونو کښې گرځیدل. په اصل کښې دا سیح نه دې یعنی په مخ د زمکې باندې بشپدونکې اوبه. ^(۹)

الكل ثقل. بوج. بال بچ. ^(۱۰)

فیقصف: په یوځیز باندې وردانگل. گنړه جوړول. اوبه اصل کښې دا فصف یعنی کسر ماتیدلو.

(۱) فتح الباری: ۶۰۱/۴ عمدة القاری: ۱۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۲۶۷/۵.

(۲) فتح الباری: ۶۰۱/۴ عمدة القاری: ۱۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۲۶۷/۵.

(۳) تهذیب الکمال: ۴۵۳/۱۱.

(۴) تهذیب الکمال: ۴۵۳/۱۱.

(۵) تهذیب الکمال: ۴۵۳/۱۱.

(۶) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۷) کشف الباری: ۴۶۳/۱، ۲۸۲/۳.

(۸) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۹) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۸۳۳/۱.

(۱۰) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۴۶۳/۲.

نه دي اوهم ددي نه دي ريح قاصفة تيزه آواز کونکې هوا او وعدا قاصف: د آواز د سخت والي نه هلاکونکې گړز، يعنې د تندريه شان آواز، (۱)

ان نفعول: د باب افعال نه دي وعده ماتول، بې وفاني کول مجرد کښې ضرب نه دي حفاظت کول، امن ورکول، (۲)

سفة نمکين او سپوره زمکه، د اوبو ډنډ، ددي جمع سباح راځي، (۳)

بين لابين: دا د لابه تشبيه ده، يعنې د تورو کانو والازمکه چه سوزيدلې ښکاري دي ته حرة هم ونييلې شي د کوم جمع چه حرار راځي او حرة د مدينې منورې نه بهر زمکې ته هم وائي، (۴)

ورق السم: د کيکړد ونيانې سر، د ميم په ضمه سره جمع ده او هم په دغه وزن باندې مفرد هم لوستلې شوې دي او ددي يو بل مفرد سيرة دي او ددي جمع اسماء وسرات هم راځي، (۵)

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت واضح دي
تشریح: قوله: ابن الدغنة: داد دال په فتحه او غين په کسره او ډنون په فتحه سره دي اوبه يوه نسخه کښې د دال او عين په ضمه او ډنون په فتحه سره او دريمه نسخه کښې د دال او غين فتحه سره او ډنون مشدده سره دي. نور اقوال هم شته، (۶) دا د بنوقاره سرداروو او په ښکلي غشي ويشتو کښې مشهور وو. دغه د هغه د مور نوم وو د هغه په اصل نوم کښې ډير اقوال دي مثلاً مالک او ربيعه وغيره، (۷)

قوله: ولم يمر علينا يوم الا يأتينا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم: يعنې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه هيڅ يوه ورځ داسې نه تيريدله چه حضور ياك ﷺ به مونږ كره تشریف نه راوړلو.

يولطيف اشكال اوده هغې جواب: دلته شبه دا كيږي چه خبره خو زهره تازود دحېا (۸) خلاف ده ددي

جواب دادي چه كله په مزاج كښې بالكل اتحاد وي نوبيا هغه وخت د زهره تازود دحېا قانون نه چلېږي

فضيلت خليفه بلافضل حضرت ابوبكر الصديق رضی الله تعالى عنه: قوله د فاك تكسب المعدوم

(۱) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۵۰۶/۱، عمدة القاري: ۱۷۶/۱۲.

(۲) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۵۰۹/۱.

(۳) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۷۳۷/۱.

(۴) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۳۵۷/۱.

(۵) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۸۰۴/۱.

(۶) تحفة الباري: ۱۱۹/۳.

(۷) تحفة الباري: ۱۱۹/۳، عمدة القاري: ۱۷۴/۱۲.

(۸) أخرجه الخطيب بغدادی فی تاريخه: ۵۵/۶، والحاكم رحمته الله فی مستدرکه: ۳۴۷/۳ وصاحب المجع

الزوائد: ۷۵/۸.

وتصل الرحم الخ - یعنی ابن الدغنه هم هغه صفات د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ بیان کرل کوم چه حضرت خدیجه الکبری رضی اللہ عنہا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بیان کری وو او هغه د حضور پاک دوست او بی بی وه اود حضور پاک د هیروز نه خبر وه اویا هغه داسی د حضور پاک تعریف او توصیف اوکړو چه دلته خو د اکافر دې اود حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ تعریف کوی او هم هغه اوصاف کوم چه د حضور پاک دی د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د پاره ثابتیری نو دا په اتحاد مزاج باندې دال دې په دې وجه دخلافت بلا فصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ جوړ پیری د بل چانه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ دا مناسبت څومره وو ددې اندازه ددې نه اولگونی چه داساری بدر په سلسله کښې چه د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کومه رانی وه هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ رانی وه دغه شان د صلح حدیبیه په موقع چه کوم ارشاد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمانيلی وو هم هغه صدیق اکبر رضی اللہ عنہ لفظ په لفظ جواب ورکړي وو. دا ټولې په ټولې قصې په دې خبره باندې دلالت کوی چه د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ مزاج ته د حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم مزاج سره کوم اتحاد وو هغه اتحاد د بل چا دپاره حاصل نه وو هم ددې دپاره د خلافت بالفصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د پاره ثابتیری یوسوال اود هغه جواب:- دلته دا سوال پیدا کیری چه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ کله ابن الدغنه سره دا وعده کړې وه چه هغه به مونږ په کور کښې کوی نو د هغه خلاف ورزی هغه ولې اوکړه؟ ددې جواب دادې چه چرته هم په روایت کښې دا تذکره نشته چه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ددې وعده کړې وه. بله خبره داده چه د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ دا عمل اضطراری وو هغه ددې دپاره مضطروو لهذا څنگه چه ابن الدغنه او وئیل چه ته زما جوار یعنی ذمه واری واپس کړه یا د وعده مطابق په خپل کور کښې عبادت کوه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ز او وئیل زه د الله تعالی په پناه کښې پاتې کیدو باندې راضی یم او هغه وخت حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم هم په مکه مکره کښې وو (۱)

۵- باب: دین

د قرض بیان

(حدیث ۲۱۷۶) (۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ

(۱) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمد زکریا رحمۃ اللہ علیہ ۲۱۲/۶ مع اضافه.
(۲) وأخرجه البخاري أيضاً في كتاب النفقات باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من ترك كلاً أو ضياعاً فالى حديث رقم: ۳۷۱ وفي الاستقراض وإذا الديون باب الصلاة على من ترك ديناً: ۲۳۹۸، ۲۳۹۹ وفي التفسير سورة احزاب رقم: ۴۷۸۱ وفي الفرائض باب من ترك مالا فلورثته رقم: ۱۶۱۹ وأخرجه النسائي مالا فلاهه رقم: ۶۷۳۱ وأخرجه مسلم في الفرائض باب من ترك مالا فلورثته رقم: ۱۹۶۳ وأخرجه الترمذي في الجنائز باب الصلاة على المديون في الجنائز باب الصلاة على من عليه دين رقم: ۷۰۱ وأخرجه ابن ماجه في الصدقات باب من ترك ديناً أو ضياعاً فعلى الله وعلى رسوله صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ۲۴۱۵ وأخرجه أحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۵۳/۱ رقم: ۶۸۴۷ وأخرجه ابن حبان في صحيحه في كتاب السير باب الغلول رقم: ۴۷۵۴.

يُؤْتِي بِالرَّجُلِ الْمُتَّقِي عَلَيْهِ الدِّينُ قَبِيلٌ» هَلْ تَرَكَ لِدِينِهِ قَبِيلًا؟ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّهُ تَرَكَ لِدِينِهِ وَقَاءَ صَلَّى، وَالْأَقَالِ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْقُتُومَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تَوَقَّى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دِينًا فَعَلَى قَضَائِهِ، وَمَنْ تَرَكَ مَا لَا قَبِيلَ لَوَثَمَتِهِ» [۲۲۶۸، ۲۲۶۹، ۴۵۰۳، ۵۰۵۶، ۶۳۵۰، ۶۳۴۴، ۶۳۸۲]

ترجمه - رسول الله ﷺ ته د یوکس جنازه را ورلې شوه په کوم چه قرض وو حضور پاک تپوس اوکړو آیا دې سړی د قرض ادا کولو د پاره څه زیاتی مال پریخودې (چه د تجهیزاتو تکفین نه پاتې وی، که خلقو به وئیل چه او نو بیابه حضور پاک جنازه کوله گنې مسلمانانوته به نی فرمائیل تاسو به خپل ملگری باندې جنازه اوکړئ. بیاچه کله الله تعالی حضور پاک ته دولت ورکول شروع کړه نو حضور پاک او فرمائیل زه د مسلمانانو د پاره پخپله دهغوی نه زیات خیرخواه یم چه کم مسلمان مړشی او په هغه قرضه پاتې شی دهغه قرض په ماباندې دي او که مال نی پریخودې وی نو هغه نی د وارثانو دې.

رجال الحديث

- ① يحيى بن بكير: دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومی رحمته الله دې. (۱)
 - ② ليث: داليث بن سعد رحمته الله دې. (۲)
 - ③ عقيل: دا عقيل بن خالد رحمته الله دې. (۳)
 - ④ ابن شهاب زهري: دابن شهاب زهري رحمته الله دې. (۴)
 - ⑤ ابوسلمة: دا ابوسلمة بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دې. (۵)
 - ⑥ ابوهريرة: داود حضرت ابوهريرة رضي الله عنه تذکره هم وړاندې تيره شوې ده. (۶)
- د مذکور روایت د مختلف نسخو تفصيل: امام بخاری رحمته الله چه کوم روایت نقل کړې دې په هغې کښې څلور نسخې دي ① علامه ابن بطل مالکی رحمته الله فرماني چه دا حدیث باب من تکفل عن البيت بدین سره متعلق دی. اوهم هلته دا حدیث کیدل پکار دی او هغه په خپله نسخه کښې هم هلته ددې ذکر کړې دې. (۷) حافظ ابن حجر رحمته الله او علامه عینی رحمته الله هم دا زیات مناسب گرځولی دی چونکه په دې کښې تکفل من عن البيت تذکره ده. (۸)

① کشف الباری: ۳۲۳/۱.

② کشف الباری: ۳۲۴/۱.

③ کشف الباری: ۴۵۵/۳.

④ کشف الباری: ۳۲۶/۱.

⑤ کشف الباری: ۳۲۳/۲.

⑥ کشف الباری: ۶۵۹/۱.

⑦ شرح ابن بطل: ۳۵۳/۶.

⑧ فتح الباری: ۶۰۱/۴ عمدة القاری: ۱۷۷/۱۲.

⑥ دویمه نسخه بغیر د ترجمه د یو باب ده. حضرت شیخ الحدیث رحمته الله هم دا راجع ګرځولی ده او فرماني چې په اصل کښې دا رجوع الی الاصل د قبیلې نه ده. دامام بخاری رحمته الله عادت دادې چې کله مسلسل تراجم روانې وی او په مینځ کښې ضمناً څه نوې ترجمه راځي نو د هغې نه پس هغه یو باب بغیر د ترجمې ذکر کوي او د دغه باب په ذریعه سره رجوع الی الاصل کوي. اول د کفالت ابواب روان وو په مینځ کښې د جوار ابی بکر الصديق رضی الله عنه ترجمه راغلې وه. ددې دپاره امام بخاری رحمته الله د کفالت د ابواب طرف ته رجوع کولو دپاره دا باب بلاترجمه ذکر کړې دې. او په دې باب کښې امام بخاری رحمته الله د کفالت عمومي ثبوت فرمانيږي دې. مطلب دادې چې که یوسړې د یو خاص سړي کفیل جوړېدې شی نو دغه شان د عام خلکو د طرف نه هم هغه د کفالت ذمه واری او چلولې شی. (۱)

⑦ دریم په یوه نسخه کښې کښې دلته باب الدین عنوان واقع شوې دې لکه چې شرح بخاری علامه عینی رحمته الله حافظ ابن حجر رحمته الله او علامه قسطلانی رحمته الله وغیره په متداول نسخو کښې دی. (۲) لیکن په دې صورت کښې اشکال دادې چې دا ترجمه ددې ځانې کیدو په ځانې د باب القرض لاندې کیدل پکار دی. (۳) لکه چې وړاندې راځي. ددې جواب داکیدې شی چې په عام توګه باندې په دیون کښې کفالت کیږي. په دې وجه امام بخاری رحمته الله دا ترجمه دلته منعقد کړې ده.

⑧ څلورمه نسخه داده کومه چې مونږ سره ده. دلته ئې باب جوار ابی بکر صديق رضی الله عنه په ذیل کښې دا روایت نقل کړې دې. (۴) او ظاهره ده چې د دې روایت باب جوار ابی بکر صديق رضی الله عنه سره څه تعلق نشته. (۵) ددې دپاره به هم دغه وئیلې شی چې دلته باب بلاترجمه کیدې پکار دی او یاد باب الدین ترجمه ټیټک ده او یا چې ابن بطال رحمته الله چې او چتولوسره باب من تکفل عن البیت بدین په ضمن کښې ذکر کړې دې هم هلته کیدل پکار دی.

د قوله فعلی قضاؤه تشریح او د علماؤ د اختلاف بیان. په دې حدیث مبارک کښې دی چې حضور پاک ارشاد فرمانيږي دې چې کوم مسلمان هم وفات کېږي او دین پرېږدي او مړی کیږي نوزه به د هغه دین ادا کوم او بیا به حضور پاک د بیت المال نه هغه دیون ادا کول. بعض علماء فرماني چې د خپل طرف نه به حضور پاک هغه دین ادا کول. (۶)

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۷۷/۱۲ فتح الباری: ۴/۱۶۰ ارشاد الساری: ۵/۲۷۰.

(۳) فتح الباری: ۴/۱۰۶.

(۴) صحیح البخاری: ۱/۳۰۷ قدیمی.

(۵) عمدة القاری: ۱۷۷/۱۲.

(۶) فتح الباری: ۴/۲۰۶.

په دې مسئله کښې اختلاف دې چې ایا دا ادانیگی په حضور پاک باندې واجب وو که د تبرع په توګه به نې داسې کول د شوافع په نیزدله دواړه وجوهات دی په یوه وجه کښې دا فرمانیلي شوی دی چې دا ادانیگی په حضور پاک باندې واجب وه او دویمه وجه داده چې حضور پاک به د تبرع د وجې نه دا ادانیگی کوله (۱) او د احنافو په نیزدله د حضور پاک قضاء دین کول د تبرع په توګه وو

ددې نه پس په دې کښې اختلاف دې چې د حضور اکرم نه پس په خلیفه المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځي که نه؟ نو حضرت شیخ عبدالحق دهلوی رحمته الله علیه فرمائی چې د احنافو په نیزدله د حضور پاک قضاء دین د تبرع په توګه وو نوچه کله واجب نه وو نوروستو به په خلیفه المسلمین باندې څنګه واجب شی. (۲) او د شوافع د رومې وجې مطابق خلیفه المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځي. (۳)

براعت اختتام: حضرت شیخ الحدیث فرمائی چې دلته د براعت اختتام دپاره امام بخاری رحمته الله علیه د کتاب الکفاله په اختتام باندې قوله: **فمن تولى من المؤمنين قترك ديننا والاروايت** پیش کولوسره د وفات او جنازې صفاو په صراحت سره ذکر کړې دي (۴)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۵- کتاب الوکالة

الوكالة: مصدر دې او د واؤ زیر اوزیر سره مستعمل دې. د باب ضرب نه معنی حواله کول او پریخودلو په معنی کښې دې. په حدیث کښې راغلی دی اللهم رحمتك أرجو ولا تكلني إلى نفسي طرفة عين دې الله زه ستاد رحمت امیدواریم لپذا ته ماد یولمحي دپاره هم زما نفس ته مه حواله کوه (۵) **وكله:** دتفعیل نه، څوك وکیل جوړول، وکیل په وزن د فعیل په معنی د مفعول دې یعنی هغه سړي چاته چې څه کار حواله پرې شی. بل د فاعل په معنی هم راځي لکه چې الوکیل د الله تعالی د اسماء په هم دې په معنی دحافظ، قرآن کریم کښې دی: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ (۶) آل عمران (۱۷۲) او هم د دې نه توکل دې یعنی وکالت قبول او ﴿تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ مطلب دې په الله تعالی باندې یقین او بهروسه کول او بعض خلقو دتوکل دتعریف هم کړې دي: **إظهار العجز والاعتماد على غيره** یعنی خپله عاجزی او انکساری ښکاره کولوسره په غیر باندې اعتماد کول (۷)

(۱) نیل الاوطار: ۲۵۵/۵.

(۲) لم أجده في أشعة اللغات.

(۳) نیل الاوطار: ۲۵۵/۵.

(۴) الابواب والترجم ص: ۱۶۶ الكنز المتواری: ۳۶۳/۱۰.

(۵) أخرجه أحمد رحمته الله علیه في مسنده: ۴۲/۵.

(۶) طلبة الطلبة للنسفي رحمته الله علیه ص: ۲۸۴ مع هامشه وأنيس الفقهاء ص: ۲۳۸ وبنایه شرح الهدایة للعینی: ۲۶۱/۶

د شریعت په اصطلاح کښې اقامه القیم مقام نفسه ترقها او عجزاکی تصرف جائز معلوم ته وائی. یعنی بل یوسړې جائز او معلوم تصرف کښې په خپل ځانی او درول د عاجزنی یا د مزې د وجې نه (۱) د وکالت مشروعت. د وکالت صحیح کیدل، کتاب الله سنت رسول الله ﷺ او اجماع د امت د فقهاؤ نه ثابت دې. بل د عقل او قیاس هم تقاضا ده چه وکالت جائز دې.

د کتاب الله نه ثبوت. الله تعالی د اصحاب کهف واقعہ ذکر کولو سره فرمائی: ﴿فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرُوا أَيُّهُمُ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ﴾ (کهف: ۱۹)، یعنی اچہ کله دا حضرات د آورد خوب نه بیدار شو نو خپل مینځ کښې مشوره او کړه ونی ونیل، اوس اولیگنی د خپلو کسانو نه یو کس ته خپلې دا روپنی ورکړې په دې ښار کښې بیادې اوگوری چه کوم صفاستره دې نورادې اوړې ستاسو د پاره خوارک

او ښکاره خبره ده چه بل د سامان راوړو دپاره وکیل جوړول دی او د اصحاب کهف قصه بلانگیر پیش کول زموږ په حق کښې هم حجت دې. (۲)

دغه شان په زوجین کښې د اختلاف پیدا کیدو په صورت کښې صلح دپاره د زوجین د طرف نه د حکم مقرر کولو حکم ورکړې شوې دې. ﴿فَابْعَثُوا أَحَدًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يَرِئِدَا إِصْلَاحًا يَتَوَفَّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ (النساء: ۳۵)، یعنی تاسو اودره وه یو منصف، دسرو والانه او یو منصف د ښځې والانه که چرې دا دواړه غواړي چه صلح اوکړي نو الله تعالی به موافقت اوکړي په دغه دواړو کښې، بیشکه الله تعالی په هرڅه پوه او خبردار دې نودا حکم هم د متعلقه فریق د طرف نه د وکیل درجه لري. (۳)

احادیث مبارکه نه ثبوت. د مذکورہ کتاب د احادیثو نه اودنورو ډیرو احادیثو نه د وکالت ثبوت ملاوړې. په هغې کښې یو خودادی:

حضرت عروه رضی اللہ عنہ د چیلنی اخستلو وکیل جوړول. حضرت عروه بن ابی جعد بارقی رضی اللہ عنہ فرمائی ما ته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د چیلنی د اخستلو دپاره یو دینار راکړو نو په هغه یو دینار باندې هغه دوه چیلنی واخستې اویبانی په هغې کښې یوه چیلنی په یو دینار خرڅه کړه. بیانی د حضور پاک په خدمت کښې یو دینار او یوه چیلنی حاضره کړه. حضور پاک د هغه دپاره د برکت

دعا او کړه او ددې نه پس چه به هغه خاوري هم اخستې په هغې کښې به نی نفع کوله. (۴)
حضرت حکیم بن حزام رضی اللہ عنہ د قربانۍ د څاروی د اخستلو دپاره وکیل جوړول. حضرت حکیم رضی اللہ عنہ فرمائی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته یو دینار د قربانۍ د څاروی اخستلو ته پاره ورکړو. نو هغه د قربانۍ څاروی واخستو او په یو دینار گټه نی خرڅ کړو اویبانی بل د قربانۍ څاروی

(۱) حاشیه ابن عابدین: ۴/۴۰۰ و اللباب شرح الكتاب: ۲/۱۳۸.

(۲) المغنی: ۸۷/۵ تکملة فتح القدیر: ۳/۴۰۸.

(۳) تفسیر ابن کثیر: ۱/۹۳ مغنی المحتاج: ۸/۲۱۷.

(۴) أخرجه البخاری فی المناقب باب سؤال المشرکین أن یریم الله تعالى علیه وسلم الخ رقم: ۳۴۴۳.

واخستو د حضوریاک په خدمت کښې حاضر شو او یو دینار ئی هم پیش کړو. رسول الله ﷺ

حکم ورکړو چه څاروي قربانی کړئ او یو دینار صدقه کړئ. (۱)
حضرت ابو رافع رضی الله عنه د ام المؤمنین حضرت میمونہ رضی الله عنها د نکاح په وخت وکیل جوړول. حضرت
ابو رافع رضی الله عنه فرمائی رسول الله ﷺ حضرت میمونہ رضی الله عنها سره نکاح اوکړه په داسې حال کښې
چه حضوریاک په احرام کښې نه وو او زه په دغه نکاح کښې د دواړو هستیانو په مینځ کښې
قاصد ووم. (۲)

دا پورتنې حدیث شریف هم د خاوند د طرف نه د وکیل جوړیدو په جواز باندې دلالت کوي. (۳)
اجماع: بل د وکالت په جواز باندې د رسول الله ﷺ د زمانې نه تر نن پورې د امت د فقهاؤ
اجماع هم ده. (۴) او د عقل او قیاس تقاضا هم داده چه وکالت جائز دی ځکه چه د هر سړي دپاره
دا ډیرگران کار دي چه هغه خپل ټول کار پخپله پوره کړي شی نولامحاله به ضرورت او حاجت
وی چه هغه خپل بعض کارونه پخپله سرته رسولونه عاجز کيږي. لکه چه حالت مرض وی یا
بوداوالې زیات شی یا یومعزز او دشان شوکت شخصیت وی د څه د وجې نه چه خپل بعض
کارونو پوره کولونه قاصر وی نو په دې ټولو صورتونو کښې ضروری دی چه هغه دخپلو
کارونو دپاره څوک وکیل مقرر کړي او که چرې وکالت ناجائز او ګرځولې شی نوییا به حرج لازم
راځی چه د نص په رڼا کښې ممنوع دي. ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج: ۷۸) (۵)
یعنی اونه دی کيخو دي په تاسو باندې په دین کښې څه ګران.

د وکالت اقسام: یوسړې که بل څوک خپل نائب مقرر کوي یاخوبه مطلقاً وی یعنی په
هر څیز کښې اویا به مقیداً وی په څه خاص څیز کښې لکه د محل په اعتبار د وکالت دوه
قسمونه دی: ① وکالت خاصه یعنی د یومعین تصرف دپاره بل کس وکیل جوړول مثلاً د
یومعین سودا د اخستلو دپاره څوک وکیل جوړ کړی نو په دې صورت کښې د فقهاؤ اتفاق دي
چه د وکیل دپاره د دې نه علاوه تصرف کول جائز نه دی. (۶)

② وکالت عامه یعنی چه یوسړې بل ته اوواڼی چه ته زما د طرف نه په هر څیز کښې وکیل ینی
ته چه څه غواړي کولې شي د دې په جواز کښې د فقهاؤ اختلاف دي. د حنفیه اوما لکیه په نیز
جائز دي. (۷) او دشافعیه او حنابله په نیز ناجائز دي. (۸) البته حافظ ابن حجر رحمه الله د وکالت تعریف

(۱) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۵۴۹/۳.

(۲) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۱۹۱/۳ وقال حدیث حسن.

(۳) نیل الاوطار ص: ۳۱۶/۵/۸۷.

(۴) المغنی: ۸۷/۵ تکلمه فتح القدیر: ۳/۸.

(۵) تکلمه فتح القدیر: ۵/۸.

(۶) الموسوعات الفقہیة: ۴۵/۲۶ - ۲۷.

(۷) البحر الرائق: ۱۴۰/۷/۷ وفتح القدیر: ۱۰۷/۷/۳۹۹ - ۴۰۰ وبادایة المجتهد: ۷۷۲/۲.

(۸) مذهب: ۳۵۰/۱ والمغنی: ۵/۲۱۱ - ۲۱۲.

داسې کړې دي: اتمامه الشخص غيره مقام نفسه مطلقاً أو مقيداً، (۱) ددې نه معلومېږي چه د شوافع په نیزوکالت عامه جائز دي. او یا دا چه بعض صورتونو کښې هغه د دې د جواز قائل وی.

۱- باب: وكالة الشريك في القسمة وغيرها

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلِيًّا فِي هَدِيَّةٍ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا. [ر: ۲۳۷۱، ۱۶۴۰]
د تقسیم وغیره په کار کښې د یو شریک بل شریک وکیل جوړول اونیې کریم عليه السلام حضرت علی عليه السلام د خپل قربانۍ په څاروی کښې شریک کړو اوبیانې هغه ته ددې د تقسیم حکم ورکړو.
د ترجمه الباب مقصد: دامام بخاری رحمته الله مقصود دادې چه چرته دوه کسان یا زیات کسان په یو څیز کښې شریک وی او یو شریک بل شریک ته د تقسیم یا نورو معاملاتو کښې وکیل جوړ کړي نو جوړولې شی او حافظ ابن حجر رحمته الله د علامه ابن بطال رحمته الله نه نقل کړی دی چه په دې کښې هیڅ اختلاف نشته. (۲)

بیا دا اوگنړنې چه حضرت امام بخاری رحمته الله په ترجمه کښې فی القسمة وغیرها الفاظ زیات کړی دی یعنی وکالت په تقسیم کښې هم کیږي اوددې نه علاوه په نورو څیزونو کښې هم کیږي. وکالت فی القسمة خو امام بخاری رحمته الله په روایت سره ثابت کړې دي او وکالت فی غیر القسمة نې الحاقاً او استدلالاً ثابت کړې دي. (۳) مطلب دادې چه که چېرې په حدیث کښې د یو څیز تذکره وی نو په هغې سره د باقی نفی نه کیږي بلکه په جزئیات کښې که چېرې ثبوت ملاوشی نو د دغه نوع نور جزئیات کښې هم هغه حدیث دلیل جوړېدې شی.

قوله: وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا فِي هَدِيَّةٍ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا - د ترجمې دا جزء امام بخاری رحمته الله کتاب الحج او کتاب البشركة کښې موصولاً

ذکر کړې دي. (۴)
حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه د ترجمې دا جزء په خپل روایت کړې شوې دوو احادیث ملاوولوسره ثابت کړې دي. یوه کتاب الشركة کښې د حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه او حضرت ابن عباس رضي الله عنه طویل روایت د کوم په آخر کښې چه حضرت علی عليه السلام او وئیل لیک هجته رسول

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۳.

(۲) فتح الباری: ۴/۶۰۴ بقول العبد الضعیف عفا الله عنه: ما وجدت قول ابن بطال رحمه الله تعالى في النسخ المطبوعة لشرح ابن بطال رحمه الله تعالى راجع: شرح ابن بطال: ۳۵۷/۶ دار الكتب العلمية بيروت وشرح ابن بطال رحمه الله تعالى: ۴/۳۲۶ مکتبه الرشد ریاض.

(۳) فتح الباری: ۴/۶۰۴ وعومدة القاری: ۱۲/۱۷۹.

(۴) فتح الباری: ۴/۶۰۳ صحیح البخاری: کتاب الحج باب لا یعطى الجزان الهدی شیئاً رقم: ۱۷۱۶ کتاب الشركة، باب الاشتراک فی الهدی والبدن الخ رقم: ۲۳۷۱.

الله صلی الله تعالی علیه وسلم نوبی کریم ﷺ هغه ته حکم ورکړو چه هغه دې په خپل احرام باندې قایم وی، لکه څنگه چه هنی ترلې دي، او هغه نی په خپله قربانۍ کښې شریک کړو او دویم په کتاب الحج کښې د حضرت علی رضی الله تعالی عنیه روایت کوم کښې چه نبی کریم ﷺ زه د قربانۍ د څاروی د خصمانې دپاره، اولیگلم په دې وجه ماذهغې خصمانه کوله بیا حضور پاک ﷺ ماته حکم راکړو نوماذهغې غوښه تقسیم کړه الخ. (۱)

احديث (۲۱۷۷) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلَالِ الْبَدَنِ الَّتِي تُحَرِّثُ وَيَجْلُو دَهَا. [ر: ۱۶۲۱] ترجمه: حضرت علی رضی الله تعالی عنیه فرمائی نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړې ووجه دهغوی د قربانۍ د څاروی خرمن زه صدقه کړم کوم چه ما ذبح کړې وو.

رجال الحديث

- ① قبيصه: - دا قبيصه بن عقبه العامري الكوفي رضي الله عنه دي. (۲)
- ② سفيان: - دا سفيان بن سعيد ثوري رضي الله عنه دي. (۴)
- ③ ابن أبي نجيح: - دا ابن أبي نجيح يعني عبد الله بن يسار رضي الله عنه دي. (۵)
- ④ مجاهد بن جبر: - دا مجاهد بن جبر ابو الحجاج مكي رضي الله عنه دي. (۶)
- ⑤ عبد الرحمن: - دا عبد الرحمن بن أبي ليلى يسار انصاري رضي الله عنه دي. (۷)
- ⑥ علي رضي الله عنه: - د حضرت علي رضی الله تعالی عنیه تذکره هم تیره شوې ده. (۸)
- حل اللغات: - جلال: د جمل جمع ده د څاروی خرمن. (۹)

(۱) حواله مذکوره.

(۲) وأخرجه البخاري رضي الله عنه أيضاً في كتاب الحج باب الجلال للبدن رقم: ۱۷۰۷ وباب لا يعطى الجزار من الهدى شيئاً رقم: ۱۷۱۶ وباب يتصدق بجلود الهدى رقم: ۱۷۱۷ وباب يتصدق بجلال البدن رقم: ۱۷۱۸ وأخرجه مسلم في كتاب الحج باب في الصدقة بلحوم الهدى وجلودها وجلالها رقم: ۳۱۶۷. ۳۱۶۸. ۳۱۶۹. ۳۱۷۰ وأخرجه أبو داود في كتاب المناسك باب كيف تنحر للبدن رقم: ۱۷۶۹ وأخرجه ابن ماجه في كتاب المناسك باب من جلد البدنة رقم: ۳۰۹۹.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۷۵.

(۴) كشف الباري: ۲/۲۷۸.

(۵) كشف الباري: ۳/۳۰۲.

(۶) كشف الباري: ۳/۳۰۷.

(۷) كشف الباري كتاب أبواب الاذان باب إستواء الظهر في الركوع.

(۸) كشف الباري: ۳/۱۵۰.

(۹) مختار الصحاح ص: ۱۸۴.

الذین «بضم الدال وسکونها» ذ بدنة جمع ده یعنی هغه اوبنه یا غوا ذ کومې چه په مکه مکرمه کښې قربانی اوکړې شی (۱)
 ذ حدیث ترجمه الباب سره مطابقت . ذ حدیث ترجمه الباب سره مطابقت په دې توگه دې چه حضرت علی (علیه السلام) دا خبره پیژندله چه رسول الله (صلی الله علیه و آله) مبارک هغه ذ قربانی په څاروی کښې شریک کړو (۲) لکه چه کتاب الشریکه کښې ذ حضرت جابر (رضی الله عنه) ذ روایت نه صفا معلومه ده.
 (۳) اود رسول الله (صلی الله علیه و آله) حضرت علی ذ څرمن وغیره په تقسیم باندې لگول دا ذ حضور پاک ذ طرف نه توکیل دې.

یواشکال اودهغې جواب:- په دې باندې بعض علماو دا اشکال کړې دې چه دلته خو ذ شرکت څه صورت نه ښکاری بلکه داسې شوې چه حضور پاک ذ مدینې منورې نه ذ قربانی څاروې راوستې وو او حضرت علی (رضی الله عنه) ذ یمن نه تلې وو (۴) لیکن دا اشکال صحیح نه دې ځکه چه حضرت علی (رضی الله عنه) څه ذ قربانی څاروې ذ یمن نه راوړې وو او هغه ذ هغه ملک نه ووبلکه اصلاً هغه ذ حضور پاک ملک وو اوبیا رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) حضرت علی (رضی الله عنه) په خپله قربانی کښې شریک کړې وو اوبیانی هغه ذ تقسیم وغیره وکیل جوړ کړې وو.

[حدیث ۲۱۷۸] (۵) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخُبَيْرِ عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقِيَهُمْ عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «صَحْرَأَنْتَ» [۲۳۴۷، ۵۲۲۷، ۵۲۳۵]
 ترجمه:- حضرت عقیبه بن عامر (رضی الله عنه) فرمائی حضور پاک څوچیلنی هغه ته حواله کړې وې دې ذ پاره چه هغه دایه صحابه کرامو (رضی الله عنهم) کښې تقسیم کړی. دچیلنی یوبچې ذ تقسیم نه پاتې شوکله چه دهغې ذ ذکر هغه حضور پاک (صلی الله علیه و آله) ته اوکړو نوحضور پاک او فرمائیل چه د دې ته قربانی اوکړه.

رجال الحديث

① عمرو بن خالد: دا عمرو بن خالد بن فروخ بن سعید التمیمی، ابوالحسن حرانی (رحمته الله) دې (۶)

(۱) مختار الصحاح ص: ۷۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۷۹/۱۲ إرشاد الساری: ۲۷۳/۵.

(۳) مرتخرجه انفاً.

(۴) الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.

(۵) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الشریکه باب قسمة الغنم والعدل فیها رقم: ۲۵۰۰ وفي کتاب الضاحی باب قسمة الامام الاضاحی بین الناس رقم: ۵۵۴۷ وفي باب فی أضحية النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بکشین اقرنین الخ رقم: ۵۵۵۵ وأخرجه مسلم فی کتاب الاضاحی باب سن الضحیة رقم ۱۹۶۵ وأخرجه النسائی فی سننه فی کتاب الضحایا باب المسنة والجذعة رقم: ۴۳۷۹ وأخرجه الترمذی فی الاضاحی باب الجذع من الضان فی الاضاحی رقم: ۱۵۰۰ وأخرجه الطحاوی فی مشکل الآثار باب بیان مشکل ماروی عن عقبه بن عام رقم: ۵۰۰۳.

(۶) کشف الباری: ۱/۴۹۴، ۲/۳۶۶.

- ⑤ لیث - دالیث بن سعد رضی اللہ عنہ دی ^(۱)
 ⑥ یزید - دایزید بن ابی حبیب رضی اللہ عنہ دی ^(۲)
 ⑦ ابوالخیر - دابوالخیر مرثد بن عبداللہ رضی اللہ عنہ دی ^(۳)
 ⑧ عقبہ بن عامر - داحضرت عقبہ بن عامر جہنی رضی اللہ عنہ دی۔ ددوی تذکرہ ہم ماقبل کنبی تیرہ سو ^(۴)
 لغات - عتود دچیلنی ہفہ بجی چہ طاقت کنبی شی او پہ ہفہ کال تیرشی ددی جمع اعتدہ راخی ^(۵) او بعض وانی عتودا ہغی تہ وانی چہ پہ جفتی باندی قادری ^(۶)
 دحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت - بعض شراح فرمائی چہ امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ددی روایت نہ خبلہ ترجمہ داسی ثابتہ کری چہ حضرت عقبہ بن عامر رضی اللہ عنہ پہ دغہ دقربانی نہ خارو و کنبی د نورو صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم سرد شریک وو اوہم ہفہ حضور پاک دتقسیم وکیل جو کر و نولکہ چہ یوشریک حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ نورو شریکانو یعنی صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم کنبی دتقسیم وکیل جو کر و ^(۷)

لیکن دا تقریر صحیح نہ دی خکہ چہ امام بخاری خودا خودل غواپی چہ یوشریک بل شریک خبل وکیل جو کر و وی او پہ دی تقریر کنبی یوشریک دبل شریک وکیل جو کر و دل نہ ثابتیری بلکہ د غیر شریک د شرکاء نہ بعض وکیل جو کر و دل ثابتیری۔ وکیل خو حضور پاک جو کر و اوشرکاء صحابہ کرام رضی اللہ عنہم وو ہغوی وکیل نہ دی جو کر و۔ پہ دی وجہ دی داسی تقریر او کر و چہ حضور پاک پہ ہفہ مال اوچیلو کنبی پخبلہ شریک وو او حضور پاک حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ د ہغی دتقسیم کولو وکیل جو کر و وو دا بہ وکالۃ الشریک الشریک شی ^(۸)

قولہ: ضح أنت: ایا داد حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ خصوصیت دی؟ - یعنی حبیب پاک صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ تہ او فرمائیل چہ تہ ددی قربانی او کر و۔ ددی نہ معلومی چہ داد حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ خصوصیت دی او ددی تائید د امام بیہقی رحمۃ اللہ علیہ د یو روایت نہ ہم کیڑی پہ کوم کنبی چہ دی: ولارخصۃ فیہا لاحد بعدک یعنی ستانہ پس بہ پہ دی سلسلہ کنبی چاتہ رخصت نہ وی ^(۹) خو پہ بعض روایات کنبی دی چہ حضور پاک دا جملہ د حضرت ابو بردع بن نیار رضی اللہ عنہ د پارہ فرمائیل

① کشف الباری: ۱/۳۲۴.

② کشف الباری: ۱/۶۹۴.

③ کشف الباری: ۱/۶۹۵.

④ کشف الباری کتاب الصلاة باب من صلی فی فروج حریر ثم نزعہ.

⑤ نہایہ: ۲/۱۵۶.

⑥ عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰.

⑦ عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰ وفتح الباری: ۴/۶۰۴.

⑧ إرشاد الساری: ۵/۲۷۳.

⑨ فتح الباری: ۱۰/۱۴.

وه ولن تجزی من احد بعدک (۱)

اوس خو به هم دا و نیلی شی چه دیو خصوصیت ذبل خصوصیت منسوخ کرو او یابه داو نیلی شی چه په یو وخت حضور پاک د دواړو دپاره دا خصوصیت بیان کړې وو: «له یو روایات کښې د تنبیح نه معلومېږي چه څلور یا پنځه سړي داسې دی د چا دپاره چه ددې خصوصیت ثبوت ملاوېږي» (۲)

۲: باب: إذا وكل المسلم حربياً في دار الحرب، أوفى دار الاسلام مجاز

که څوک مسلمان د دار الحرب باښده په دار الحرب

یا دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي نو جائز دي

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه په دې ترجمه کښې دوه خبرې ذکر کوي یوه خبره خواتمه چه د یو مسلمان په دار الحرب کښې یو حربی وکیل جوړول جائز دی اودا خبره د روایت الباب نه ښه ښکاره ثابته ده. چونکه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه امیه بن خلف سره خط او کتابت کړې وو چه زما کوم خواص او بال بچ په مکه کښې دې امیه په دهغې حفاظت کوي او په مدینه منوره کښې چه دهغه کوم خاص خاص څیزونه دی زه به دهغې حفاظت کوم دا توکیل وو. امیه بن خلف په مکه کښې اوسیدو چه هغه وخت دار الحرب وو او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه په مدینه منوره کښې مقیم وو کوم چه دار الاسلام وو معلومه شوه چه مسلمان یو حربی چه په دار الحرب کښې مقیم وی دخپل طرف نه وکیل جوړولې شی دویمه خبره امام صاحب دا خودلې چه که یو مسلمان څوک حربی په دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي نو داهم جائز دی. په دار الاسلام کښې به هغه حربی وکیل جوړولې شی څوک چه مستامن وی. علامه ابن المنذر رحمته الله علیه فرمائی چه د مسلمان حربی مستامن وکیل جوړول او د حربی مستامن مسلمان وکیل جوړولو په مسئله کښې د چا اختلاف نشته. (۳) مگر هغوی هغه مسئله ذکر نه کړه کومه چه امام بخاری رحمته الله علیه اول ذکر کړې ده.

احديث باب ۲۱۷۹ (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ الْمَاجْشُونِ عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَاتَبْتُ أَمِيَّةَ بْنَ خَلْفٍ كِتَابًا يَأْتِي بِحَقِّنِي فِي صَاحِبَتِي

(۱) صحيح البخاري كتاب الاضاحي باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لا يبرء ضح بالجذع ولن تجزي عن أحد بعدك رقم: ۵۵۵۶.

(۲) فتح الباريک ۱۷/۱۰.

(۳) فتح الباري: ۱۷/۱۰.

(۴) شرح ابن بطال: ۳۸۵/۶ وعمدة القاري: ۱۲/۱۸۰.

(۵) وأخرجه البخاري أيضاً في كتاب المغازي باب قتل أبي جهل رقم: ۳۷۵۳ ولم يخرجه أحد من أصحاب السنة سوى البخاري رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف ۲۰۵/۷ رقم: ۹۷۱.

بِمَكَّةَ، وَأَحْفَظُهُ فِي صَاحِبِيهِ بِالْمَدِينَةِ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمَنَ قَالَ لَا أَعْرِفُ الرَّحْمَنَ، كَاتِبِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَكَاتَبْتُهُ عَبْدُ عَمْرِو فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمٍ بَدَرَ خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لِأَحْرَزَةَ حِينَ نَامَ النَّاسُ فَأَبْصَرَهُ بِلَالٌ فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى فُجَيْسٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أَمِيَّةُ بْنُ خَلَفٍ لَا تَحْيُوتُ إِنْ نَجَا أَمِيَّةُ. فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا، فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَفْتُ لَهُمْ ابْنَهُ، لِأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَا حَتَّى يَتَّبِعُونَا، وَكَانَ رَجُلًا ثَقِيلًا، فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ. فَبَرَكَ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لِأَمْنَعَهُ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي، حَتَّى قَتَلُوهُ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رَجُلِي بِسَيْفِهِ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ يَرِينَا ذَلِكَ الْأَتْرَفِي ظَهَرَ قَدَمِهِ. [۳۷۵۳]

ترجمہ - حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما امیہ بن خلف (کافر)، تہ خط اولیکلو چہ ہغہ پہ مکہ کنبی (ہغہ وخت دارالحرب وو) د بال بچ او مال اسباب حفاظت کودہ اوزہ بہ دہغہ د مال اسباب چہ مدینہ کنبی دے حفاظت کوم کلہ چہ ما خط کنبی خیل نوم عبدالرحمن اولیکلو نوہغہ اووئیل زہ رحمن نہ پیژنم پہ خیل ہغہ نوم سرد خط او کتاب کودہ کوم چہ ستا د جاہلیت پہ زمانہ کنبی وو نو ما پہ خیل اصلی نوم عبد عمرو سرد خط اولیکلو بیا چہ کلہ د بدر ورخ راغلہ نو زہ د احرزہ غرطرف تہ اووتلم چہ د امیہ خان بچ کرم او خلق اودہ شوی وو۔ حضرت بلال رضی اللہ عنہ ہغہ اولیدلو نوہغہ د انصارو یومجلس تہ لاڑو او وئی وئیل دا امیہ دے کہ چرے ہغہ بچ شو نوزہ بہ نہ بچ کیرم دے اوریدو سرد د انصارو خہ خلق حضرت بلال رضی اللہ عنہ سرد شو مونہ پسے راوتل کلہ چہ ماتہ اندینتہ شویہ چہ ہغوی بہ مونہ اووینی ماد ہغہ خوئی پریخودو چہ ہغہ پہ دے کنبی اوختو۔ ہغوی دے قتل کرو اوہغہ پہ ہیخ شان اونہ منل او مونہ پسے لگیدلی وو او امیہ یو وړوکے سرے وو نوچہ کلہ ہغوی مونہ اولیدو ما امیہ تہ اووئیل چہ کینہ ہغہ کیناستو ما خیل خان پہ ہغہ باندے ورواچولو دے دپارہ چہ ہغہ بچ کرم خو انصارو زما نہ لاندے تورے ورخنبے کرے او ہغہ نی قتل کرو او پہ ہغوی کنبی د یوکس تورہ باندے زماخہ ہم اولگیدلہ او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ بہ مونہ تہ دہغے ننبہ د خیلے خپے پہ شا خودلہ۔

رجال الحديث

- ① عبدالعزیز - دا عبدالعزیز بن عبد اللہ بن یحیی رضی اللہ عنہ دے۔
 ② یوسف بن الماجشون - دا یوسف بن یعقوب بن ابی سلمہ الماجشون رضی اللہ عنہ دے۔ ددوی کنیت ابوسلمہ دے او ہغوی مدنی دی بہ بنتیم کنبی آل منکدر مولی دے۔^(۱) ہغوی د عبدالعزیز بن عبد اللہ بن ابی سلمہ رضی اللہ عنہ دترہ خوئی دے۔^(۲)

(۱) کشف الباری: ۴/۸۸۔

(۲) تہذیب الکمال: ۷۹/۳۲۔

(۳) تہذیب الکمال: ۸۰/۳۲۔

اساتذہ:۔۔ ہغوی رحمۃ اللہ علیہ د سعید مقبری، صالح بن عبدالرحمن بن عوف، عبداللہ بن عروہ بن زبیر، عتبہ بن مسلم مدنی، عثمانی بن سلیمان بن ابی خیشمہ، محمد بن عبداللہ بن عمرو بن عثمان بن عفان، محمد بن مسلم بن شہاب زہری، محمد بن منکدر اودخپل پلار یعقوب بن ابی سلمہ ماجشون رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی۔ (۱)

تلامذہ:۔۔ ابراہیم بن حمزہ زبیری، ابراہیم بن مہدی مصیسی، ابومصعب احمد بن ابی بکر زہری، احمد بن حاتم طویل، امام احمد بن حنبل، ابوابراہیم اسماعیل بن محمد معقب، بشر بن ولید کندی، حبان بن بلال، ابو عمر حفص بن عمر حوضی، دھیر بن نوح اھوازی، داؤد بن عمرو ضبی، ذؤیب بن عمامہ سہمی، زکریا بن یحییٰ زحمویہ، سرج بن یونس، ابوکثیر سعید بن مطرف باھلی، سلیمان بن داؤد ہاشمی، طالوت بن عباد صیرفی، عبداللہ بن عبدالوہاب حجبی، عبداللہ بن عون خزاز، عبدالحمید بن صبیح عدنی، عبدالعزیز بن عبداللہ بن اویسی، عبدالملک بن عبدالعزیز بن ابی سلمہ ماجشون، عبیداللہ بن عمر قواریری، عفان بن مسلم، علی بن مدینی، علی بن مسلم طوسی، محمد بن حسان سمتی، محمد بن حسن بن زبالہ مخزومی، محمد بن صباح دولابی، محمد بن عبدالملک، محمد بن عیسیٰ، محمد بن فضل، محمد بن مقاتل، مسدد بن مسرہد، مسلم بن ابراہیم، ابوسلمہ موسیٰ بن اسماعیل، ہشام بن عبدالملک طیالسی، یحییٰ بن ایوب مقابری، یحییٰ بن حسان

تنیسی، یحییٰ بن یحییٰ نساپوری، یعقوب بن حمید بن کاسب (۲) حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ثقہ۔ (۳) علامہ ابن حبان ہم ددوی تذکرہ ثقات کنبی کرے دہ۔ (۴) یحییٰ بن معین رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ثقہ۔ (۵) ابوداؤد رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ثقہ۔ (۶) ابوحاتم رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: شیخ (۷) وفات:۔۔ دھغوی انتقال ۱۸۳ یا ۱۸۴ یا ۱۸۵ھ جری کنبی شوی۔ (۸)

⑥ صالح بن ابراہیم:۔۔ دا صالح بن ابراہیم بن عبدالرحمن بن عوف قرشی زہری مدنی رحمۃ اللہ علیہ دے ددوی کنیت ابو عمران دے او دوی د سعد بن ابراہیم رور دے۔ (۱) اساتذہ:۔۔ ہغوی د خپل پلار ابراہیم بن عبدالرحمن بن عوف نہ او حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ، خپل رور سعد بن ابراہیم، سعید بن عبدالرحمن بن حسان بن ثابت، عبدالرحمن بن ہرمز

(۱) تہذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲۔

(۲) تہذیب الکمال: ۴۸۰/۳۲ - ۴۸۱ والعبر فی خبر من غیر اللذہبی: رحمۃ اللہ علیہ ۵۴/۱ مغانی الاختیار: ۳۰۷/۵۔

(۳) تقریب التہذیب: ۳۹۳/۲۔

(۴) الثقات لابن حبان: ۶۳۵/۷۔

(۵) الجرح والتعديل: ۲۳۴/۹۔

(۶) مغانی الاختیار: ۳۰۷/۵۔

(۷) تہذیب الکمال للزی: ۴۸۹/۳۲۔

(۸) تہذیب الکمال: ۴۸۹/۳۲ تقریب التقریب: ۳۹۳/۲ الکاشف: ۴۰۲/۲۔

(۹) تہذیب الکمال: ۶/۱۳۔

اعرج، محمود بن لیبید او یحییٰ بن عبدالله بن عبدالرحمن بن اسعد بن زرارۃ رضی اللہ عنہ (۱) نه روایات نقل کوی.

تلامذہ:- دوی نه ابراهیم بن جعفر بن محمود بن محمود بن محمد بن مسلمہ انصاری اود هغوی خونی سالم بن صالح بن ابراهیم، عبدالله بن یزید مولى المنبعث اود هغوی د تره خونی عبدالمجید بن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف، عمرو بن دینار، محمد بن اسحاق بن یسار، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، یوسف بن یعقوب ماجشون رحمهم الله روایات نقل کوی. (۲)
علامه ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی ثقہ (۳) ابن حبان رحمته اللہ علیہ په ثقات کښي د دوی تذکره کړي ده. (۴)
وفات:- محمد بن سعد رحمته اللہ علیہ فرمائی هغوی قلیل الحدیث دی اود هشام بن عبدالملک دخلافت په زمانه کښي مدینه منوره کښي وفات شوي (۵) حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی د ۱۳۷ هجری نه وړاندې د هغوی انتقال شوي. (۶)

⑥ ابراهیم بن عبدالرحمن:- دا ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف رحمته اللہ علیہ دي. (۷)

⑦ عبدالرحمن بن عوف:- د حضرت عبدالرحمن بن عوف زهری ابو محمد مدنی رضی اللہ عنہ تذکره هم وړاندې تیره شوې ده. (۸)

قوله: صاغية:- صاغية الرجل خواص رجل ته وائی یعنی هغه خلق چه د یوسړي طرف ته خصوصی خیال ساتي. بعضو وئيلي دي چه مال او اسباب ته هم صاغية وئيلي شي. دغه شان په ماتحتانو باندې هم د صاغية اطلاق کولې شي. (۹)
د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: کاتبت امیه بن خلف کتابا بان یحفظنی الخ سره واضح دي. یعنی حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما امیه بن خلف سره چه دهغه وخت دار الحرب مکه مکره وه خط و کتابت او کړو او هم دغه د ترجمي مقصود هم دي. (۱۰)

قوله: کاتبت: دلته کاتبت دي. اود اسماعیلی رحمته اللہ علیہ په روایت کښي دي عاهدت امیه بن خلف

(۱) تهذيب الكمال: ۶/۱۳.

(۲) تهذيب الكمال: ۶/۱۳.

(۳) تقريب: ۳۴۳/۱.

(۴) الثقات: ۴۵۴/۶.

(۵) تهذيب الكمال: ۶/۱۳.

(۶) تقريب: ۳۴۳/۱.

(۷) كشف الباری كتاب الجنائز باب الكفن من جميع المال

(۸) كشف الباری كتاب الجنائز باب الكفن من جميع المال

(۹) النهاية: ۳۴/۲ عمدة القاری: ۱۲/۱۸۲.

(۱۰) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۱.

وکاتبته یعنی ما امیه بن خلف سره معاہدہ اوکړه او هغه سره مې خط او کتابت اوکړو (۱)

قوله: لا أعرف الرحمن. - چه عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ خپل نوم عبد الرحمن اولیکلو نو امیه بن خلف ورته اوونیل چه زه رحمن نه پیژنم دا هم داسې ده لکه چه د صلح حدیبیه په موقع باندې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بسم الله الرحمن الرحيم لیکل غوښتل نو کافرانو انکار اوکړو. دحضرت عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ نوم اول عبد عمرو وو او په دې کښې اضافت د غیر الله طرف ته وو نو امیه اوونیل هم هغه نوم لیکه کوم چه دې اول وو نو هغه هم هغه نوم اولیکلو (۲)

د هغه نومونوپه سلسله کښې چه غیر الله طرف ته مضاف وی، د حضرت شاه صاحب او حضرت کنکوهی رحمهما الله تحقیق دا حضرات فرماني چه چرې عبد اضافت غیر الله طرف ته اوکړې شی نو د غیر الله دوه صورتونه دی یاخوبه د هغه عبادت کولې شی یا د عبادت ابهام کیدې شی. که چرې عبادت کیږي نو بیا خود عبد اضافت د غیر الله طرف ته حرام دي لکه عبد العزی وغیره او که چرې د عبادت ابهام دي نو داسې نوم کیخودل مکروه دی لکه عبد الرسول عبد النبی او عبد الحسین وغیره او که چرې داسې لفظ وی چه نه د هغې عبادت کیسی او نه د عبادت ابهام نو هلته دا اضافت جائز دي. لکه عبد لمطلب وغیره د مطلب نه عبادت کیږي اونه په دې کښې د عبادت ابهام کیږي خو عبد مناف نوم کیخودل ناجائز دی ځکه چه مناف د یوبت نوم وو. (۳)

د عبد المطلب نوم خو شعبة الحمد ورو (۴)

د هغوی د پلار هاشم د وفات نه پس د عبد المطلب مور یوې مودې پورې په مدینه منوره کښې د خپل پلار کور بنو خزرج کښې مقیم پاتې وه. کله چه عبد المطلب لږ شان لونی شو نو د هغوی تره مطلب د هغوی د راوستلو د پاره دمکې نه مدینې ته راغلو. کله چه ئی هغوی واخستل واپس شو نو په مکه کښې داخلیدو وخت عبد المطلب خپل تره مطلب پسې شاته په اوښ سوروو. د شعبة الحمد کپړې سخا خیرنې او د دوږو وې او دمخ نه ئی یتیموالې ښکاریدو. خلقو د مطلب نه تپوس اوکړو دا څوک دي؟ مطلب د حياء دوجې نه داسې اوونیل چه دا زما غلام دي چه خلق داسې اونه وائی چه دا وراره ئی په داسې خیرنو کپړو کښې ولې دي په دې وجه د عبد المطلب په نوم باندې مشهور شو. مطلب چه مکې ته اورسیدو ښکلې کپړې ئی ورته واغوستې او هغه وخت ئی ښکاره کړه چه دا زما وراره دي. (۵)

قوله: لانجوت أن نجا أمية. - د حضرت بلال رضی اللہ عنہ وینا ده که چرې امیه بچ شو نوزه به نه بچ

(۱) فتح الباری: ۶۰۵/۴

(۲) عمدة القاری: ۱۸۲/۱۲

(۳) الكنز التنواری: ۳۷۰/۱۰

(۴) سيرة المصطفى صلی الله تعالی علیه وسلم: ۳۲/۱ وفیه: هغوی ډیر ښکلې او ښائسته وو یوشاعر وائی علی شعبة الحمد الذی کان وجهه یضئى ظلام الليل کالقمر البدری (زرقانی: ۷۱/۱)

(۵) سيرة المصطفى صلی الله تعالی علیه وسلم: ۳۳/۱

کبریم ددی وجی نه وه چه امیه بن خلف داسلام د سختو دښمنانونه وو او په مکه مکرمه کښې دحضرت بلال رضی الله عنه د اسلام راوړلو د وجی نه به نی سخت تکلیفونه ورکول تردې چه دمکې په سخته گرمه شگلنه زمکه باندې څملولو او دپاسه به نی پرې غټ کانې کيخودلو اوونیل به نی چه ته به هم په دې حال کښې پروت نی ترکومې چه ته د حضرت محمد صلی الله علیه و آله دین پریږدې او حضرت بلال رضی الله عنه چه د همت او استقلال یوغر وو په جواب کښې احد احد فرمائیل (۱)

قوله: فالقیمت علیه نفسی لا منعه: اشکال: دلته لږ شان اشکال کیږی چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د هغه بدبخت دیچ کولو دومره کوشش ولې کولو؟

جواب: جواب دادې چه د هغه خیال ووچه کله دې زما دومره شفقت اومهربانسی اووینی نوکیدې شی چه دده زړه نرم شی او اسلام راوړی نو د هغه د اسلام په حرص کښې هغوی داسې کول (۲)

قوله: قال ابو عبد الله سمع يوسف صالحاً الخ: ابو عبدالله یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی په سند کښې ذکر شوي یوسف ابن الماجشون رحمه الله د صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه سماعت کړې او ابراهیم دخپل پلار عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه نه د حدیث سماع کړې ده. دامام بخاری رحمه الله ددې قول فائده داده چه ددې دواړو حضراتو سماع محقق ده صرف د غنعه د وجی نه امکان د سماع نه دي لکه چه بعض محدثین امام مسلم رحمه الله وغیره په نیز امکان سماع هم د روایت د صحت دپاره کافی ده. (۳)

۳- باب: الوکالة فی الصرف والمیزان

وَقَدْ وَكَّلَ عُمرُ بْنُ عُمرْفٍ الصَّرْفَ.

صرافى اوناپ تول کښې وکیل کول او حضرت عمر، و حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه صرافى کښې وکیل اوکړو.

دترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بیع صرف کښې هم وکیل جوړولې شی چه یوسړې بیع صرف کوی پخپله نی په څه وجه نه شی کولې نوکه هغه بل څوک سړې وکیل جوړکړی نو صحیح ده اوپه دې کښې د هیچا اختلاف نشته. علامه ابن المنذر رحمه الله په دې باندې اجماع نقل کړې ده. (۴)

حضرت گنگوہی رحمه الله توجیه: حضرت گنگوہی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په خاص توگه ځکه تنبیه فرمائی چه په بیع صرف کښې تقابض فی المجلس ضروری کیږی. شبه به دلته کیدله چه کیدې شی په دې کښې توکیل جائز نه وی. چونکه وکالت کښې مؤکل اصیل وی

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۳.

(۲) الكنز المتوارى: ۳۶۹/۱۰.

(۳) إرشاد الساری: ۲۷۵/۵ وعمدة القاری: ۱۲/۱۸۴.

(۴) شرح ابن بطلال: ۳۶۰/۶.

او هغه په مجلس کښې حاضر نه وی نو د وکیل قبضه کول شاید د مۆکل قبضه شمیر نه وی چا دا وه کولې شو په دې وجه مصنف رحمته او خودل چه په عقد کښې حقوق د وکیل طرف ته عائد کیرې که وکیل قبضه کوی نو هغه به هم د مۆکل قبضه شمیرلې شی اودا به د تقابض فی المجلس خلاف نه شی گڼلې .

قوله: والمیزان - او والمیزان په دې وجه ذکر کړو چه په روایت کښې د کیلی څیز ثبوت ملاوړې د میزان لفظ لیکلوسره دا او خودلې شو چه څنگه په کیلی څیز کښې توکیل جائز دې په وزنی څیزونو کښې هم توکیل جائز دې د ثمنین شمیر په وزنات کښې کیرې هم د هغه خانی نه مصنف رحمته دا خبره اخذ کړه چه بیع صرف د وکیل په ذریعه کیدې شی نومعلومه شوه چه په نورو وزناتو کښې به هم توکیل جائز وی

قوله: وقد وکل عمرو ابن عمرو فی الصرف - د حضرت عمر او ابن عمر رضی الله عنهما تعلیقات سعید بن منصور رحمته د موسی بن انس عن ابیه او حسن بن سعد په طریق باندې موصولاً ذکر کړی دی .

[حدیث ۲۱۸۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ مُهْمِلٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرٍ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيْبٍ فَقَالَ «أَكُلْ تَمْرَ خَيْبَرٍ هَكَذَا» فَقَالَ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ «لَا تَفْعَلْ، بِمِ الْجُمُعَةِ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتِغِ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيْبًا». وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ. [۲۰۸۹]

ترجمه:- حضرت ابوسعید خدری او حضرت ابوهریره رضی الله عنهما فرمائی، حضور پاک صلی الله علیه و آله یوسرې د خیبر تحصیل دار (عامل) مقرر کړو هغه د هغه خانی بنکېلې کهجورې راوړې. حضور پاک تپوس او کړو آیا په خیبر کښې ټولې هم داسې کهجورې وی؟ هغه وئیل نه مونږ ددې کهجورو یو صاع په نورو کهجورو دوه صاع او ددې دوه صاع اود نورو کهجورو درې صاع په بدل اخلو. حضور پاک او فرمائیل داسې مه کوئ بلکه دا (مخلوط) کهجورې اول د درهم په بدله کښې

(۱) لامع الداری: ۲۱۶/۶.

(۲) فتح الباری: ۶۰۶/۴.

(۳) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمر بتمر خیر منه رقم: ۲۲۰۱، ۲۲۰۲ وفی المغازی باب استعمال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم علی أهل خیبر رقم: ۴۲۴۴، ۴۲۴۵، ۴۲۴۶ وفی الاعتصام بالکتاب والسنة باب إذا اجتهد العامل أو الحاكم فاختا خلاف الرسول من غیر علم فحکمه مردود رقم: ۳۲۵۰، ۳۲۵۱ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً رقم: ۴۰۵۷، ۴۰۵۸ وأخرجه النسائی فی کتاب البیوع باب بیع التمر بالتمر متفاضلاً رقم: ۴۵۶۷، ۴۵۶۸ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۴۰۴۴

خرخی کرنی بیا په دغه دراهم سره اعلی کهجورې واخلي او د ټول په څیزونو کښې هم دغه حکم ورکړو

رجال الحديث

- ① عبدالله بن يوسف - دا عبدالله بن تنيسی رحمته الله دی. (١)
 ② امام مالک رحمته الله - دا امام مالک بن انس رحمته الله دی. (٢)
 ③ عبدالمجيد - دا عبدالمجيد بن سهيل بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دی. (٣)
 ④ سعيد بن مسيب - دوی معروف تابعی، سعيد بن مسيب رحمته الله دی. (٤)
 ⑤ ابوسعید خدری - دوی معروف صحابی سعد بن مالک بن سنان ابوسعید خدری رحمته الله دی. (٥)
 ⑥ ابوهريره - دوی مشهور صحابی حضرت ابوهريره رحمته الله دی. (٦)
 حل اللغات: جنب - یو ټکلی قسم کهجورې. (٧) الجمع - غیر معروف کهجورې یا مختلف قسم جيد او ردی کهجورې. (٨)
 د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: بع الجمع بالدرهم ثم اتبع بالدرهم جنباً يعني د رسول الله صلی الله علیه و آله د څیبر عامل ته دا وينا چه تاسو دغه گډوې وډې کهجورې په دراهم باندې خرخی کرنی او بیا په دغه دراهم سره اعلی قسم کهجورې واخلي داد کهجورو د بيع او شراء دپاره وکیل جوړول دی. (٩)

٤- باب: إذا أصر الراعي أو الوكيل شاةً تموت، أو شيئاً يفسد

ذبح وأصلح ما يخاف عليه الفساد

کله چه گډبه او وکیل یو چیلنی مړه کیدونکې اووینی یا یو څیز وړانیدونکې اووینی نو هغه دې ذبح کړی او خرابیدونکي څیز دې صحیح کړی.

د ترجمة الباب مقصد: - د دې ترجمة الباب په غرض کښې دوه اقوال دي:

- ① د علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله قول: - علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله فرمائی چه امام بخاری رحمته الله په دې ترجمة الباب او په دې کښې پیش کړې روایت سره د ذبیحه په حلت او حرمت باندې

(١) کشف الباری: ٢٨٩/١، ١١٣/٤.

(٢) کشف الباری: ٢٠/١، ٨٠/٢.

(٣) کشف الباری کتاب البیوع باب إذا أراد بيع تمر بتمر خیر منه.

(٤) کشف الباری: ١٥٩/٢.

(٥) کشف الباری: ٨٢/٢.

(٦) کشف الباری: ٦٥٩/١.

(٧) النهاية: ٢٩٧/١.

(٨) النهاية: ٢٩٧/١ وعمدة القاری: ١٨٥/١٢.

(٩) عمدة القاری: ١٨٤/١٢.

بحث نه کول غواړی بلکه امام بخاری رحمته الله داخودل غواړی چه راغی یا وکیل داسې څه تصرف اوکړی چه د مؤکل د مصلحت مطابق وی چه یوځیز ضائع کیدلو او هغه د ضائع کیدونه د بچ کیدو دپاره داسې تصرف اوکړو مثلاً چیلنی د مړه کیدو اندېښنه پیداشوه هغه ذبیح کړه نو په دې صورت کښې ښکاره خبره ده چه د مالک خیال نی اوساتلو گنی هغه به مرداره شوې وه اوس به دلته په شپونړ کی او وکیل باندې څه ضمان نه راخی په روایت الباب کښې دادی چه د کعب بن مالک رضی الله عنه یوې وینځې به دهغه چیلنی څرولې اتفاقی یوه چیلنی مړه کیدله نوهغې زر کانړې واخستلو او هغه نی ذبیح کړه. حضرت کعب رضی الله عنه چه حضور پاک ته ددې ذکر اوکړو نو حضور پاک او فرمائیل چه تیک ده دهغې په خوړلو کښې هیڅ مضائقه نشته یعنی د وینځې ذبیح صحیح ده او دهغې دا عمل دهیڅ نکیر مستحق نه دې (۱)

⑥ **دعلامه ابن التین رحمته الله قول:** علامه ابن التین رحمته الله فرمائی چه دا جاریه خود کعب بن مالک رضی الله عنه وینځه وه او دهغه په ملک کښې داخله وه ددې نه داچرته ثابت شو چه که وکیل یو داسې تصرف اوکړی په کوم کښې چه دهغه نیت د مؤکل ښیگره وی نو دهغه په ذمه به ضمان نه راخی. منشاء ده چه د دې جاریه قصې سره د وکیل په قصه باندې استدلال کول به صحیح نه وی بلکه د امام بخاری رحمته الله په تفصیل سره خود ا معلومېږی که چرې په داسې صورت حال کښې داسې تصرف یو وکیل یا بل څوک سرې کوی نودا تصرف جائز دې اودا خبره دتضمین نه زیاته عام ده (۲). مثلاً یوسړې چا په خپلو څاروو او چیلو باندې وکیل جوړ کړو او ورته نی اوونیل چه دا فلانکی ځانی ته اورسوه. اتفاقی په لار کښې داسې صورت پیداشو چه یو څاروې یا چیلنی مړه کیدله اوس هغه سوچ اوکړو که دا مړه شی نو بالکل به ضایع شی نوهغه نی حلاله کړه اود مرداریدونه نی بچ کړه. په داسې صورت کښې د وکیل په تصرف باندې د مالک د طرف نه رضامندی ښکاره کول پکار دی. امام بخاری رحمته الله دامذکوره صورت بیانول غواړی. حقیقت دادې چه دواړه غرضونه کوم بیان کړې شو هغه بهر حال په خپل ځانی صحیح دی.

احديث ۲۱۸۱ (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ الْمُعْتَمِرَ أَلْبَانًا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبٍ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرَعَى بَسْلَمَ، فَأَبْعَرَتْ جَارِيَةً لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجْرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، وَأُزِيلَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى

(۱) المتواری علی تراجم البخاری ص: ۲۵۹ وفتح الباری: ۴/۶۰۷.

(۲) فتح الباری: ۴/۶۰۷.

(۳) وأخرجه البخاری فی کتاب الذبائح والصيد باب ما أنهر الدم من القصب والمروة والحديد رقم: ۵۵۰۱، ۵۵۰۲ وفي باب ذبيحة المرأة والأمة رقم: ۵۵۰۴، ۵۵۰۵ والطبرانی فی معجم الكبير باب الكاف كعب بن مالك الانصاري: ۱۹/۷۳ والحديث من أفراد البخاری رحمه الله تعالى كذا قال الحميدي رحمه الله. تعالى فی الجمع بين الصحيحين: ۱/۲۷۷.

اللہ علیہ وسلم - عَنْ ذَاكَ، أَوْ أَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَيُعْجِبُنِي أَتَمَّتْ أُمَّةٌ، وَأَتَمَّتْهَا دَبَّحَتْ. ثَابَعَةُ عَبْدَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ. [۵۱۸۲، ۵۱۸۳، ۵۱۸۵، ۵۱۸۶]

ترجمہ - حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے دھغہ چیلنی پہ سلع غرباندي (کوم چہ مدینہ کنبی دی، خریدلے زمونہ یوی وینخے اولیدلے چہ پہ هغے کنبی یوہ چیلنی مرد کیدلہ نو هغے یوکانرے مات کرو او پہ هغے نی چیلنی حلالہ کرہ کعب رضی اللہ عنہ خلقو ته اوونیل ددے غوبه مه خورنی تردے چہ زہ د حضوریاک نہ پخبلہ تپوس اوکرم یانی داسے اوونیل چہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی خوک اولیکم تپوس اوکری. بیا هغوی پخبلہ دحضوریاک نہ تپوس اوکرو یانی خوک اولیکل تپوس نی اوکرو حضوریاک د هغے دغوبی خورلو حکم ورکرو عبیداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائی زما دا خبرہ خوبه شوه چہ هغه وینخه وه او هغے چیلنی حلالہ کرہ.

رجال الحديث

- ① اسحاق بن ابراهیم :- دا اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راھوہ رضی اللہ عنہ دی. (۱)
- ② معتمر بن سلیمان :- دا معتمر بن سلیمان بن طرخان رضی اللہ عنہ دی. (۲)
- ③ عبیداللہ :- دا عبیداللہ بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب العمری رضی اللہ عنہ دی. (۳)
- ④ نافع :- نافع مولی عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہ دی. کشف الباری: ۴/۵۱۶.
- ⑤ ابن کعب بن مالک رضی اللہ عنہ :- ابن کعب بن مالک رضی اللہ عنہ نہ مراد خوک دی. علامہ مزنی پہ اطراف کنبی تصریح کری دہ چہ دی نہ مراد عبد اللہ دی. (۴)
- حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ دی نہ مراد د هغوی روز عبد الرحمن دی. او ددی تائید ہم ددی مضمون دی روایت نہ ہم کیڑی کوم چہ ابن وهب عن اسامہ بن زید عن ابن شہاب عن عبد الرحمن بن کعب بن مالک پہ طریق سرہ نقل کری دی. (۵)
- کعب بن مالک :- حضرت کعب بن مالک بن ابی کعب عمرو بن القیس انصاری مدنی رضی اللہ عنہ

احوال تیرشو. (۶)

د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت :- د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت د راعی پہ مسئلہ

(۱) کشف الباری: ۳/۲۸.

(۲) کشف الباری: ۴/۵۹۵.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

(۴) فتح الباری: ۴/۶۰۱ د دوی تفصیلی احوال د ہارہ اوگورنی کشف الباری کتاب الصلاة باب التراضی والملازمة فی المسجد.

(۵) إرشاد الساری: ۵/۲۷۷ وفتح الباری: ۴/۶۰۷ د دوی تفصیلی احوال د ہارہ اوگورنی کشف الباری کتاب الجنائز باب الصلاة علی الشهداء.

(۶) کشف الباری کتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من السفر.

کښې ښکاره دې ځکه چه هغه وینځې دچیلو خصمانه کوله اوددې نه دوکالت مسئله هم په دې توگه ثابته شوه چه که شپونړې کې وی اوکه وکیل ددې دواړو قبضه قبضه امانت وی لهذا دوی په دې امانت کښې داسې تصرف کولې شی د کوم مصلحت چه ښکاره وی گنی دتعدی ضمان به په دوی لارم راځی (۱)

قوله: قال عبيد الله فيعجبني أنها أمة وأنها ذبحت: عبيد الله بن عمر رضي الله عنه فرماني ماته عجيبه ښکاره شوه چه يوه وینځه وه او هغې دغه چيلنی حلاله کړه يعنی هغې دوينځې کيدو باوجود دخپل آقا دمصلحت دومره خيال اوساته او دحسن فکر ثبوت نی ورکړ او په عام توگه باندې وینځې داسې نه کوی. (۲)

علامه ابن التين رحمته الله فرماني ددې حديث نه معلومه شوه چه دښځې ذبيحه حلاله ده که حره وی اوکه وینځه وی او دا مذهب جماهير علماء امام ابوحنيفه رحمته الله امام مالك، امام شافعي، امام احمد وغيرهم رحمهم الله اختيار کړې دي. بل ددې حديث نه امام ابوحنيفه مالك شافعي اوزاعمی ثوري رحمهم الله د داسې ذبيحې استدلال کړې دي. کوم چه دمالك د اجازت نه بغير ذبح کړې شوي وی سره ددې چه داود ظاهري رحمته الله وغيره دې سره اختلاف کړې دي خودهغه قول شاذ دي. (۳)

قوله: تابعه عبدة عن عبيد الله: يعنی دا روايت معتمر بن سليمان سره عبدة بن سليمان کوفي هم د عبيد الله بن عمر نه روايت کړې دي. او امام بخاری رحمته الله دا متابعت په کتاب الذبايح کښې موصولاً ذکر کړې دي. (۴)

رجال الحديث

عبدة: - عبدة بن سليمان ابو محمد کلابی رحمته الله دي. (۵)

۵- باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

وَكُتِبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِلَى قَهْرْمَانِيَهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَلَيْزَكِي عَنْ أَهْلِيهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ. حاضر او غائب هريو وکیل کول صحيح دی او عبد الله بن عمر رضي الله عنه د خپل وکیل ته اوليکل او هغه دهغه نه غائب وو چه دهغه دکور د ټولو لویو او وړو د طرف نه صدقه فطرا داکړی دترجمة الباب مقصد او د علماء د اختلاف بیان: ددې ترجمة الباب غرض دادې چه د غائب او حاضر دواړو وکالت جائز دي يعنی که مۆکل په ښار کښې موجود وی نوبياهم هغه دخپل طرف نه څوک وکیل جوړولې شی اوکه هغه چرته په سفر باندې تلې وی نوبياهم هغه دخپل طرف نه

(۱) إرشاد الساري: ۵/۲۶۸.

(۲) لامع الدراري: ۶/۲۱۸.

(۳) عمدة القاري: ۱۲/۱۷۸.

(۴) إرشاد الساري: ۵/۲۷۸.

(۵) كشف الباري: ۲/۹۴.

وکیل جو پولی شی (۱) او امام بخاری رحمہ اللہ پیش کرے شوی اثر دمؤکل حاضر غائب وکیل جو پولیہ سلسلہ کنبی خو اضع دے اودمؤکل حاضر وکیل جو پول ددی نہ پہ طریقہ اولی مستفاد کیری دکوم تفصیل چہ وړاندې دحدیث پہ ضمن کنبی راخی. پہ دې باندې دتولو اتفاق دې چہ د غائب د طرف نہ توکیل جائز دې لیکن کہ مؤکل پہ بنار کنبی موجود دې نوهغه څوک خپل وکیل جو پولی شی کہ نہ؟ پہ دې کنبی څه تفصیل دې امام ابوحنیفه رحمہ اللہ فرمائی چہ د عذر پہ صورت کنبی خونی جو پولی شی اوبغیرد عذر نہ ئی نہ شی جو پولی مثلاً دې چرته پہ سفروان دې یا دا چہ هغه بیمار دې او یوبل صورت دادې چہ کہ چرې خصم راضی وی چہ ستاسو د راتلو ضرورت نشته دحاکم دپاره خپل څوک وکیل مقرر کره نو په دې صورت کنبی هم جائز دې. (۲) امام مالک رحمہ اللہ فرمائی کہ دخصم اووکیل پہ مینځ کنبی عداوت اودنیمنی وی نویه داسې صورت کنبی وکیل جو پول جائز نہ دی. (۳)

دعلامه ابن بطلال رحمہ اللہ اشکال: علامه ابن بطلال رحمہ اللہ فرمائی چہ حدیث باب د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ خلاف دې ځکه چہ په دې کنبی حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ته حکم ورکړو چہ هغه حضرات دې قرض خواه له اوبی وړکړی اوداد حضور پاک د طرف نہ توکیل وو حالانکہ حضور پاک نه غائب وو نه بیمار وو او نه مسافروو. (۴)

دعلامه عینی رحمہ اللہ جواب: علامه عینی رحمہ اللہ فرمائی حدیث باب د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ خلاف حجت نہ دې ځکه چہ امام صاحب د حاضر بالبلد توکیل منکر نه دې بلکه هغوی فرمائی توکیل خو جائز دې ولې لازم نہ دې اود لازم نہ کیدو مطلب دادې کہ بل فریق دا وائی چہ زه ستاپه دې وکیل باندې راضی نه یم چہ دې دې ستاد طرف نہ پیروی اوکړی تاسو پخپله کچھرو ته تشریف راوړئ نویابه دمؤکل حاضریدل ضروری شی چونکه دا توکیل لازم نہ دې اوکه چرې هغه فریق راضی شی نویابه یخ بدیت نشته. (۵)

وَكَيْتَبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِلَى قَهْرْمَانِيَهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَكْبَرُ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ.

علامه کرمانی رحمہ اللہ فرمائی چہ عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ بغیرد واؤ نه دې او مراد عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ دې. (۶)

علامه عینی رحمہ اللہ فرمائی چہ په ددې کنبی نسخې مختلف دې بعض کنبی عبدالله بن عمرو (واؤ سره) دې اوبعض کنبی عبدالله بن عمر (بغیرد واؤ) دې. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۱۸۹/۱۲ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ - ۳۶۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۸۹/۱۲ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ - ۳۶۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۳) عمدة القاری: ۱۸۹/۱۲ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ - ۳۶۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۴) شرح ابن بطلال: ۳۶۳/۶.

(۵) عمدة القاری: ۱۸۹/۱۲.

(۶) شرح الکرمانی: ۱۰/۱۳۴.

(۷) عمدة القاری: ۱۸۸/۱۲.

حل اللغات: قهرمان:- د فارسی ژبې لفظ دي په معنی خازن وکیل حافظ خادم (۱)
تشریح:- حضرت عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ خپل قهرمان ته اولیکل چه هغه د ده ټول کورولاکه
واړه دی اوکه لونی ډټولو د طرف نه صدقه فطراډا کړه لکه چه ده دغه قهرمان خپل وکیل
جوړ کړو

[حدیث ۲۱۸۲] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -
رضی الله عنه- قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- بَيْنٌ مِنَ الْإِبِلِ
فَبَاءَهُ بِتَقَاضَاهُ فَقَالَ «أَعْطُوهُ». فَطَلَبُوا سِنَهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًا قَوْهَا. فَقَالَ «أَعْطُوهُ».
فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهِ بِكَ. قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «إِنْ خِيارَكُمُ
أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً». [۲۱۸۳، ۲۲۶۰، ۲۲۶۲، ۲۲۶۳، ۲۲۷۱، ۲۲۶۵، ۲۲۶۷]

توجه:- حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ فرمائی په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم باندې د یوسړې یواوین قرض وو هغه
د حضور پاک نه د تقاضا کولو دپاره راغلو حضور پاک اوفرمائیل د ده اوین ورکړه صحابه
کرامو رضی اللہ عنہم اولتولو خود هغه د عمر اوین ملاونه شو بس هغه اوین به ملاویدلو چه دهغه د اوین
نه به ئی عمر زیات وو (یعنی ډیر قیمتی) حضور پاک اوفرمائیل هم دغه ورکړئی نو هغه اووئیل
چه تاسو زماڅنگه حق پوره پوره راکړو دغه شان دې الله تعالی هم تاسوته ښه درکړی.
بیایېغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل تاسو کښې هم هغه خلق ډیر ښه دی چه قرض په ښه شان سره ادا کړی

رجال الحديث

- ① ابونعیم:- دا ابونعیم فضل بن دکین رضی اللہ عنہ دي. (۳)
- ② سفیان ثوری:- دا سفیان بن سعید ثوری رضی اللہ عنہ دي. (۴)
- ③ سلمه بن کهیل:- دا سلمه بن کهیل حضرمی رضی اللہ عنہ دي. (۵)

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۸ وارشاد الساری: ۵/۲۷۸.
(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الوكالة باب الوكالة فی قضاوالدين رقم: ۲۳۰۶۱ وفي کتاب الاستقراض
وأداء الديون باب استقراض الإبل رقم: ۲۳۹۰ وفي باب هل يعطى اكبر من سنة رقم: ۲۳۹۲ وباب من
القضاء رقم: ۲۳۹۳ وباب لصاحب الحق مقال رقم: ۲۴۱ وفي كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير
المقبوضة الخ رقم: ۳۶۰۶ وباب من أهدى له هدية وعنده جلساؤه فهو أحق رقم: ۲۶۰۹ وأخرجه مسلم في
كتاب المساقاة باب من استلف شيئاً ف قضى خيراً منه الخ رقم: ۴۰۸۴ - ۴۰۸۸ وأخرجه مسلم في كتاب
البيوع باب ما جاء في استقراض ابيعير الخ رقم: ۱۳۱۶ وأخرجه البيوع باب استلاف
الحيوان واستقراضه رقم: ۴۶۳۲ وفي باب الترغيب في حسن القضاء رقم: ۴۷۰۷.

(۳) كشف الباری: ۲/۶۶۹.

(۴) كشف الباری: ۲/۲۷۸.

(۵) كشف الباری کتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

۵ ابوسلمه - دا ابوسلمه بن عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ دی ^(۱)
 ۵ ابوہریرہ - دامشهور صحابی رسول حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دی ^(۲)
 حل اللغات - بہ معنی د غائب، عمر داسی خناورتہ وائی د کوم چہ غائبونہ شوی وی ددی
 جمع انسان راخی ^(۳)
 د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت - د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت د وکالہ حاضرہ پہ
 مسئلہ کنبی خو قوله: اعطوه سرہ واضح دی چہ حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم بعض صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم ته
 داوین ورکولو دپارہ وکیل جوړ کړو. ^(۴) او د وکالت غائبہ پہ سلسلہ کنبی حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ
 فرمانی چہ دا په دی حدیث سرہ په طریقہ اولی ثابتیږی. ځکه چہ کله مژکل حاضریدوسره بل
 وکیل جوړولی شی او هغه پخپله په دی عمل قدرت لری نو د غائب کیدو په صورت کنبی
 خود احتیاج اوضرورت دوجی نه هغه زیات اهل دی چہ د خپل طرف نه وکیل مقرر کړی ^(۵)
 علامہ کرمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چہ قوله اعطوه لفظ دواړو صورتونو ته شامل دی. ددی دپارہ که
 چرې په دی سرہ خطاب حاضرینو ته اوکړی شی ولې د عرف او قرآن حال په اعتبار دواړو
 صورتونو ته متضمن دی. ^(۶)

ایاد حیوان استقراض جائز دی؟ - په دی مسئلہ کنبی اختلاف دی چہ د خناور استقراض جائز
 دی که نه؟ رومی مسلک د جمهور علماؤ دی یعنی امام مالک امام احمد امام اوزاعی امام
 شافعی لیث او اسحاق وغیرہم رحمہم اللہ فرمانی د ټولو څیزونو په شان په حیوان کنبی هم
 قرض جائز دی. حدیث باب نه ددی تائید کیږی. ^(۷) اودا حضرات وینځه ددی نه مستثنی
 گرځوی چہ دا په قرض ورکول جائز نه دی سوا د هغه سړی نه چہ د دغه وینځې محرم وی یا
 ښځه یا خنثی وی. ^(۸) دویم مسلک د ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ او داؤد ظاہری دی ددی حضراتو په نیز
 وینځه قرض ورکول هم جائز دی. ^(۹) او دریم مسلک د امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ امام ثوری حسن بن
 صالح وغیرہم رحمہم اللہ دی. دا حضرات ددی دعدم جواز قائل دی. ^(۱۰) ددی حضراتو دلیل
 د حضرت جابر رضی اللہ عنہ روایت دی چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نسیئہ د حیوان بیع په حیوان سرہ کولونه منع

(۱) کشف الباری: ۲/۳۲۳.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۳) المغرب: ۱/۱۸۴.

(۴) عمدة القاری: ۱۸۸/۱۲ وفتح الباری: ۴/۶۰۸.

(۵) فتح الباری: ۴/۶۰۸.

(۶) شرح الکرماني: ۱۰/۱۳۵.

(۷) نیل الاوطار: ۲۴۵/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

(۸) نیل الاوطار: ۲۴۵/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

(۹) نیل الاوطار: ۲۴۵/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

(۱۰) نیل الاوطار: ۲۴۵/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

فرمانیلی ده (۱) اوچه کله حضور پاک د بیع نه منع فرمانیلی ده نوډ قرض معانعت خو به په طریقه اولی سره ثابت وی ځکه چه په بیع کښی د قبیل مثلیات کیدل هم ضروری نه دی اوبه قرض کښی زموږ په نیز از قبیل مثلیات کیدل ضروری دی اود ذوات قیم استقراض جائز نه دی ځکه چه معروف کلیه ده الاقراض تقضی بامثالها لهذا د شمیر ذ تفاوت په څیزونو کښی استقراض صحیح نه دی. ځکه چه په دې کښی مثل نه وی (۲) اوداسې هم ونیلی شی چه کله حیوان قرض خرڅول ممنوع دی نو قرض به هم ممنوع وی ځکه چه د دواړو علت جامعه دهغې څیزونه عددیه متفاوته نه کیدل دی (۳)

(۱) أخرجه ابن ماجه فی سننه فی باب الحيوان بالحيوان نيئة رقم الحديث : ۲۲۷۰، ۲۲۷۱ وأخرجه ابن حبان فی صحيحه فی ذكر الزجر عن بيع الحيوان بالحيوان إلا يدا بيد عن ابن عباس رضي الله عنهما رقم الحديث : ۵۰۲۸ وأبو داود فی باب الحيوان بالحيوان نيئة رقم الحديث : ۳۳۵۶، والترمذي فی باب ماجاء فی كراهية بيع الحيوان بالحيوان نيئة عن سمره رضى الله تعالى عنه رقم: ۱۲۳۷.

(۲) عمدة القاری: ۶۴/۱۲

(۳) عمدة القاری: ۶۴/۱۲.

د مولانا انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ یو عجیبه توضیح:- لیکن حضرت انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه وأقول من عند نفسی إن الحيوانات وإن لم تثبت فی الذمة فی القضاء، لکنه یصح الاستقراض به فیما بینهم، عند عدم المنازعة والمناقشة، وهذا الذي قلت، ان الناس یعاملون فی أشياء تكون حائزة فیما بینهم علی طریق المرأة والأغراض، فإذا رفع إلى القاضي یحكم علیه بعدم الجواز. فالاستقراض المذكور عند عدم المنازعة ح جائز عندی، وذلك لان العقود علی نحوین: نحو یكون معصية فی نفسه، وإذا لا یجوز مطلقاً، ونحو آخر لا یكون معصية، وإنما یحم علیه بعدم الجواز لأفضائه إلى المنازعة، فإذا لم تقع فیها منازعة حاز.

واستقراض البعیر من النحو الثاني، لان ليس بمعصية فی نفسه، وإنما ینهی عنه، لان ذوات الیم لا تعین إلا بالتعیین، والتعیین فیما لا یحصل إلا بالاشارة، فلاتصلح للوجوب فی الذمة، فإذا لم تعین افضی إلى المنازعة عند القضاء لامحالة، فإذا كان النهی فی لعل المنازعة حاز عند انتفاء العلة، والحاصل الخ. (اوگورنی فیض الباری علی صحیح البخاری: ۲۸۹/۳، ۲۹۰)

یعنی استقراض حیوانات یعنی دهغې په ذمه کښی ثابتیدل سره ددې چه دا خانقو په نیز قضاء؛ ناجائز دی لیکن د خلقو د خپل مینځ د معاملاتو په اعتبار سره که اوکتلی شی نوډ منازعت اوجگړی د احتمال نه کیدو په صورت کښی دا استقراض جائز کیدل پکار دی اودا خبره زه ځکه کوم چه خلق اکثر په خپل مینځ کښی د معاملات کوی چه په اعتبار د مروت اوسترگویتولو دهغوی په مینځ کښی جائز او رائج وی. اوچه کله دوی د یوقاضی طرف ته بوځي نو عدم جواز معلومیږی. نوډامذکوره استقراض هم د عدم منازعت په صورت کښی زما په نیز جائز دی اودا ځکه چه د شریعت مظهره منع کړې شوې عقود په دوو قسمو باندي دی: ① داسې عقود چه فی نفسه په معصیت باندي مینې وی نوډ داسې امورو ارتکاب خو علی الطلاق جائز نه دی. ② داسې عقود چه فی نفسه په معصیت باندي مینې نه وی یعنې فی نفسه حرام نه دی لیکن د مفضی إلى المنازعت کیدو دوجې نه دا قضاء جائز گڼل شی لهذا د منازعت احتمال نه کیدو په صورت کښی دا جائز کیدل پکار دی اودا استقراض حیوان مسئله عقود دویم قسم نه ده. ځکه چه فی نفسه په دې کښی هیڅ گناه نشته اوددې نه ځکه منع کړې شوې ده چه دا د ذوات قیم نه دی او... بقیه حاشیه په راروانه صفحه...

۶- باب: الوکالة فی قضاء الديون

قرضه ادا کولو دپاره وکیل کول

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله فرمائی چه د دین د ادائیگنی دپاره وکیل مقررول جائز دی

د حافظ ابن حجر رحمته الله قول: حافظ ابن حجر عسقلانی رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله دې ترجمه الباب سره د یوتوهم دفعیه فرمائیله ده او هغه دادې چه قضاء دیون کنبې توکیل په ظاهره جائز نه دی کیدل پکار ځکه چه د دین قاعده داده چه کله هم دائن مطالبه او کړی اومدیون په ادا کولو باندې قادروی نوهغه له زر ورکول پکار دی اود توکیل په صورت کنبې به وخت لگی امام بخاری رحمته الله دا شبه لرې کړې او و نیلی دی چه د قضاء دیون دپاره په توکیل کولو کنبې هیڅ بدیت نشته اودا په هغه روستو کولو او پال متبول کنبې داخل نه دی د کوم ممانعت چه په حدیث کنبې فرمائیله شوي دي. حافظ ابن حجر رحمته الله چه کوم د ترجمه الباب غرض بیان کړې دي. دا د علامه ناصر الدین ابن منیر رحمته الله نه ماخوذ دي. (۱)

د حضرت شیخ الهمد رحمته الله قول: حضرت شیخ الحدیث رحمته الله فرمائی چونکه سنن ابی داود وغیره کنبې حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه روایت دي علی الیدما أخذت (یعنی چاچه یوڅیز واخستو دهغه په ذمه دی چه هغه دي ادا کړی. په دي سره په ظاهره دا شبه کیدله چه قرض داري دي پخپله هغه دیون ادا کړی او په دي کنبې توکیل صحیح نه دي. نو امام بخاری رحمته الله او خود له چه په قضاء دیون کنبې په توکیل کنبې هیڅ مضائقه نشته او علی الیدما أخذت مطلب صرف دادې چه مال قرض ورکونکی ته رسول ضروری دی که هغه پخپله اورسولې شی او که د وکیل په ذریعه. په دواړو صورتونو کنبې مقصود حاصلیږي. (۲) او دویمه خبره داهم ده چه علی الیدما أخذت تعلق خود باب غضب سره دي اودلته د غضب مسئله نه شی بیانولې بلکه دلته څه د دین مسئله بیانولې شی.

...بقیه حاشیه د ترمخا ذوات قیم خیزونه بغیر د تعیین نه متعین کیدی نه شی او د دي تعیین په اشاره سره حاصلیږي لهدا دا خیزونه په ذمه کنبې د صلاحیت نه لری نو د متعین نه کیدو د وجې نه مفضی الی المنازعة شی او په اعتبار به قضاء ناجائز گرځولی شی. معلومه شوه چه په دي کنبې نهی لذاته نه ده بلکه نهی لغیره ده اود دي، علت منازعه دي نوددغه علت د اتفاء په صورت کنبې دامعامله جائز کیدل پکار دی.

(۱) فتح الباری: ۶۰۹/۴.

(۲) أخرجه الامام أبوداود رحمه الله تعالى فی سننه فی کتاب الاجارة باب فی تضمین العاربة رقم: ۳۵۶۱ وأخرجه الامام الترمذی رحمه الله تعالى فی کتاب البیوع باب ماجاء فی أن العاربة مؤداة رقم: ۱۲۶۶ والامام ابن ماجه رحمه الله تعالى فی باب العاربة رقم: ۲۴۰۰.

(۳) الایواب والتراجم ص: ۱۷۰.

احديث باب ٢١٨٣ (١) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهِيلٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَّقِضُ أَهْلًا، فَأَغْلَظَ، فَمَرَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا». ثُمَّ قَالَ «أَعْطُوهُ سِنًا مِثْلَ سِنِّي». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا نَجِدُ إِلَّا أَمْتًا مِثْلَ مَنْ بَيْنَهُ. فَقَالَ «أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً». (ار: ١٢١٨٢)

ترجمه :- یو سړې نبی کریم ﷺ له راغلو او دهغوی نه یی دخپل قرض غوښتنه او کړه اوسخت الفاظ نی اوونیل د حضور پاک صحابه کرامو ﷺ هغه ته سزا ورکول غوښتل لیکن حضور پاک او فرمائیل دې پرېږدی چه وائی د چاچه حق وی هغه داسې خبرې کولې شی بیا حضور پاک او فرمائیل ده ته هم د هغه عمر والاوښ ورکړئی. صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو دهغه عمر والاخوښته دهغې نه د بهتر عمر والاوښ موجود دې حضور پاک او فرمائیل هم دغه ورکړئی په تاسو کښې بهترین خلق هم هغه دی چه په ښه طریقه سره قرض ادا کړی

رجال الحديث

- ① سليمان بن حرب :- دا سليمان بن حرب واثمی بصری رحمته الله دې (٢)
 - ② شعبة :- دا شعبة بن حجاج رحمته الله دې. (٣)
 - ③ سلمة بن كهيل :- دا سلمة بن كهيل حضرمی كوفی رحمته الله دې. (٤)
 - ④ ابوسلمة :- دا ابوسلمة بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دې. (٥)
 - ⑤ ابوهريرة :- دا مشهور صحابی حضرت ابوهريرة رحمته الله دې. (٦)
- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت :- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أعطوه سناً مثل سنة سره ښکاره دې. (٧) یعنی رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷺ دخپل دین دادا کولو دپاره وکیل جوړ کړلو.

٧- باب: إذا وهب شيئاً لوكيل أو شفع قومٍ جاز

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ قَدْ هَوَّازَنَ جِبْنَ سَأَلُوهُ الْمَعَانِمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تَصِيبِي لَكُمْ)

(١) مترجمه فی الباب السابق.

(٢) كشف الباري: ١٠٥/٢.

(٣) كشف الباري: ٦٧٨/١.

(٤) كشف الباري كتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

(٥) كشف الباري: ٣٢٣/٢.

(٦) كشف الباري: ٥٩١/١.

(٧) إرشاد الساري: ٢٨٠/٥.

که د یوقول وکیل یا سفارشی ته څه هبه کړې شې نوصحیح دی ځکه چه کوم وخت د هوازن د طرف نه څه خلق راغلې وو او هغوی د نبی کریم ﷺ نه د مال غنیمت واپس کولودرخواست کړې وو نوحضور پاک افرمائیل کوم چه زما په حصه کښې راغلی دی هغه تاسو واخلئ د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد دای چه که یوسړې د یوقوم یا قبیلې د طرف نه څه هبه کول غواړی اود هغه قوم د طرف نه څوک نماننده وی نوهغه نماننده د قوم پورې دغه څیز رسولود پاره وکیل جوړ کړی نودا جائز دی اود استدلال په توگه امام بخاری رحمه الله د بنی هوازن د وفد واقعه پیش کړې ده چه هلته عرفاء متعین کړې شوې وو اود هغوی په ذریعه د هغوی مالونه او قیدیان واپس کړې شوی وو (۱)

[حدیث باب ۲۱۸۴] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شُهَابٍ قَالَ وَدَّعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَالْيَسْرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَقَدْ هَوَّازَنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَيِّئَهُمْ فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَأَصْدَقُهُ» فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ». وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- انْتَهَزَ هُمْ بَعْضَ عَشْرَةِ لَيْلَةٍ، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- غَيَّرَ إِذْ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَنْتَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إخوانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُونَا بِبَيِّنٍ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنَّ أَرَادَ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَهَلْ أَحَبُّ مِنْكُمْ أَنْ يَطِيبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبُّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَقِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ آيَةً مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ». فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَبَّيْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّا لَنَذَرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرْفَاؤَكُمْ أَمْرَكُمْ». فَرَجَعُوا

(۱) عمدة القاری: ۱۶۱/۱۲.

(۲) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب العنق باب من ملک من العرب رقیقاً فوهب الخ رقم: ۲۵۳۶، ۲۵۴۰. وفی کتاب الهبة وفضیلها الخ باب من رآه الهبة الغائبة جائزة رقم: ۲۵۸۲، ۲۵۸۴. وفی باب إذا وهب جماعة القوم رقم: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲. وفی کتاب المغازی باب قول الله تعالی ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْيَبْتُمْكُمْ كُنْتُمْ﴾ الآية رقم: ۴۲۱۸، ۴۳۱۶. وفی کتاب الاحکام باب عرفاء للناس رقم: ۷۱۷۶، ۷۱۷۷. وذكره الجامع بین الصحیحین فی أفراد البخاری: ۳/۳۸۲ رقم: ۲۸۶۱. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالی فی سننه. فی کتاب الجهاد باب فداء الأمير بالمال رقم: ۲۶۹۳. والطحاوی رحمه الله تعالی فی شرح مشکل الآثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم ماکان منع فی سبايا هوازن الخ رقم: ۴۵۰۹.

النَّاسُ فَكَلِمَتُهُمْ عَرَفَاءُ وَهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَبَّوْا وَأَذْنُوا. [۲۴۰۲، ۲۴۲۲، ۲۹۶۳، ۴۰۶۴، ۴۷۵۵]

توجه: - مروان بن حکم اومسوربن مخرمه دواړو بيان کړې دې چه دغزوه حنين نه د واپسني نه پس، کله چه د هوازن وفدمسلمان شو د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نورسول الله ﷺ اودريدو. هغوی حضورپاک ته درخواست اوکړو چه زمونږ مال اوقيديان واپس کړئ. حضورپاک اوفرماييل رښتياخبره زما ډيره خوښه ده تاسو په دوو خبروکښې يوه اختيارکړئ ياقيديان واپس واخلي يامال او ماخوجعرانه، کښې دهغوی انتظارکړې وو اوسول الله ﷺ چه د طائف نه واپس شونود لسوشپونه زيات انتظار(جعرانه) کښې کړې وو. کله چه دهوازن د وفديقين اوشوچه رسول الله ﷺ به هغوی ته په دوو څيزونوکښې يوڅيز واپس کوی نوهغوی عرض اوکړو مونږ ته قيديان واپس کړئ. نورسول الله ﷺ د مسلمانانومخې ته (دخطبي دپاره) اودريدو. اول ئې چه څنگه غوښتل د الله تعالی تعريف ئې بيان کړو بياني اوفرماييل امابعدا ستاسو دا روڼه (د هوازن خلق) توبه کړې راغلی دی اوزه مناسب گنهم چه ددوی قيديان واپس کړم اوس تاسو کښې چه څوک په خوشحالي سره دا غواړی نو هم هغه دې اوکړی اوڅوک چه خپله حصه داسې قايم کول غواړی چه کوم مال غنيمت اول الله تعالی ورکړې دهغې نه به مونږ د هغوی بدله ورکړو نوهغه دې داسې اوکړی. به دې باندې خلقو عرض اوکړو يارسول الله! مونږ به ستاسو د خوشحالي دپاره دا قيديان هم داسې ورکړو. حضورپاک اوفرماييل چه مونږ ته نه ده معلومه چه به تاسوکښې څوم په دې خبره راضی دی اوڅوک نه دی نوبهتر دادی چه، واپس شئ او ستاسو نقيب (سردار) دې ستاسو د طرف نه بيان اوکړی بياخلق واپس شو اودهغوی نقيبانو هغوی سره خبرې اترې اوکړې بيا حضورپاک له راغلل او عرض ئې اوکړو چه هغه خلق راضی دی اوهغوی دخپلو قيديانو د واپس کولو اجازت ورکړو.

رجال الحديث

- ① سعيد بن كثير: - داسعيد بن كثير بن عفیر رضي الله عنه دې. (۱)
- ② ليث: - دا ليث بن سعد رضي الله عنه دې. (۲)
- ③ عقيل: - دا عقيل بن خالد بن عقيل رضي الله عنه دې. (۳)
- ④ محمد: - دامحمد بن مسلم ابن شهاب زهري رضي الله عنه دې. (۴)
- ⑤ عروة: - داعروه بن زبير رضي الله عنه دې. (۵)

(۱) کشف الباری: ۲۷۴/۳.

(۲) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

(۴) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۵) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

- ⑤ مروان - دا مروان بن حکم رضی اللہ عنہ دې (۱)
 ⑥ مسور - دامسور بن مخرمه رضی اللہ عنہ دې (۲)

قوله: وزعم عروة - علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ او علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه زعم په معنی د قال دې (۳)

حل لغات: الوفد - د وفاد جمع ده هغه خلق چه په یوځانی یوښارته لاړشی، یا هغه خلق چه د یو مشترکه غرض دپاره حاکم له لاړشی. مجرد کنېی د ضرب نه مستعمل دې. وَقَدْ یَقْدُوداً قاصد جوړیدو سره راتلل (۴)

عرفاؤکم - عرفاء د عریف جمع ده په معنی پیژندونکی، د قوم د معاملاتو خیال ساتونکی. د خپلو ملگرو پیژندگلو کونکې. نقیب اودا په مرتبه کنېی د رئیس نه کم وی. (۵)

د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت - د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: ان اردت ان ارد اليهم سيهم الحديث سره ظاهر دې. د هوازن د وفد والا د خپلو قیدیانو د واپس کولو په سلسله کنېی وکیلان اوشفاعت کونکی وو. (۶)

۸- باب: إذا وكل رجل أن يعطى شيئاً، ولم يبين كم يعطى، فأعطى على ما يتعارفه الناس

یوسری بل سړی ته څه ورکولو سره وکیل کړو اودائی بیان

نه کړه چه څومره ورکړی نو هغه د دستور مطابق ورکړه

د ترجمه الباب مقصد - دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد ددې چه په توکیل کنېی هم په عرف باندې اعتماد کولې شی. که چرې یوسری خپل وکیل ته دا اوونیل چه فلانکی سړی ته څه ورکړه اوس هغه څه څیز هغه ته ورکړو نو دا به کتلې شی چه د هغه دا ورکول د عرف مطابق دی که خلاف. که چرې د عرف مطابق وی نو داسې کولو کنېی هیڅ مضائقه نشته لکه چه په حدیث باب کنېی دی چه حضور پاک حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته وئیلی وو چه ته جابره ته دهغه ثمن ورکړه او څه زیاتی ورکړه نو هغه د یوقیراط اضافه کړې وه اوس دا یوقیراط خو ښکاره خبره ده چه د عرف مطابق وو په دې کنېی هیڅ اشکال نشته. (۱)

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب البصاق والمخاط ونحوه فی الثواب.

(۲) کشف الباری کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس.

(۳) عمدة القاری: ۱۹۳/۱۲.

(۴) النهاية: ۸۶۷/۲.

(۵) النهاية: ۱۹۰/۲.

(۶) إرشاد الساری: ۲۸۲/۵ عمدة القاری: ۱۹۳/۱۲.

(۷) عمدة القاری: ۱۹۵/۱۲، إرشاد الساری: ۲۸۳/۵.

احديث ٢١٨٥) حَدَّثَنَا الْحَكِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ وَغَيْرِهِ، زَيْدٌ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يَلْفُغْ كُتْمٌ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ نَقَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ الْقَوْرِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «مَنْ هَذَا؟» قُلْتُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ «مَا لَكَ؟» قُلْتُ إِنِّي عَلَى جَمَلٍ نَقَالٍ. قَالَ «أَمَعَكَ قُضَيْبٌ؟» قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «أَعْطَيْتَهُ؟» فَأَعْطَيْتُهُ فَضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ أَوَّلِ الْقَوْمِ قَالَ «بِغْيِهِ». فَقُلْتُ بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «بِغْيِهِ قَدْ أَخَذَتْهُ بَارِبَعَةُ دَنَائِيرَ، وَلَكَ ظَهْرٌ إِلَى الْمَدِينَةِ». فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْجُلَ. قَالَ «أَيْنَ تُرِيدُ؟» قُلْتُ تَرَوُجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلَا مِنْهَا. قَالَ «فَهَلْ جَارِيَةٌ تُلَاعِبُهَا وَتَلَاعِبُكَ؟» قُلْتُ إِنَّ أَبِي تَوَفَّى وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أُنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَيْتُ خَلَا مِنْهَا. قَالَ «قَدْ لَكَ». فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ «يَا بِلَالُ اقْضِهِ وَزِدْهُ». فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَائِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ لَا تَقْبَلْ رُقِيصَ زِيَادَةَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَمْ يَكُنْ الْقِيرَاطُ يَفَارِقُ جِرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. (إ: ٤٣٢)

ترجمه: حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه فرمائی زہ پہ یوسف رکنبی حضور پاک سرہ ووم او زہ پہ یوبہ رو رفتار والا اویش باندی سور ووم چہ ڈتولو شاتہ بہ وو بیاحضور پاک ماسرہ تیرشو اوتیوس نی اوکرو دا خوک دی؟ ما عرض اوکرو جابر بن عبد الله حضور پاک تیوس اوکرو پہ تہ خہ شوی دی؟ ما عرض اوکرو زما دا اویش بالکل پہ مزہ دی. حضور پاک او فرمائیل آیا تاسرہ لختہ شو؟ ما عرض اوکرو اوجی. حضور پاک او فرمائیل ماتہ راکرہہ نوما وورکہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہغہ اووہلو او ونی رتلو اوس چہ ددغہ خائی نہ روان شو نوڈ تولو نہ وپاندی شو. حضور پاک

(١) وأخرجه البخاری أيضاً في كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من سفر رقم: ٤٤٣ وفي كتاب البيوع باب شراء الدواب والحمر رقم: ٢٠٩٧ وفي كتاب الاستقراض باب من اشترى بالدين وليس عنده ثمنه أو ليس بحضرتہ رقم: ٢٣٨٥ وباب حسن القضاء رقم: ٢٣٩٤ وباب الشفاعة في وضع الدين رقم: ٢٤٠٦ وفي كتاب المظالم والغصب باب من عقل بعيده على البلاط أو باب المسجد رقم: ٢٤٧٠ وكتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم: ٢٦٠٣، ٢٦٠٤ وفي كتاب الشروط باب إذا اشترط البائع ظهر الدابة إلى مكان مسمى جاز رقم: ٢٧١٨ وفي كتاب الجهاد والسير باب من ضرب دابة غيره في الغزو رقم: ٢٨٦١ وباب استئذان الرجل الامام لقوله عزوجل ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ ﴾ الآية رقم: ٢٩٦٧ وباب الصلاة إذا قدم من السفر رقم: ٣٠٨٧ وباب الطعام عند القدوم رقم: ٣٩٨٩، ٣٠٩٠ وفي كتاب المغازي باب ﴿ إِذْ هَتَّتْ طَائِفَتَنْ ﴾ الآية رقم: ٤٠٥٢ وفي كتاب النكاح باب تزويج النيات رقم: ٥٠٧٩، ٥٠٨٠ وباب لا يطرق أهله ليلاً إذا أطل الغيبة مخافة أن يخوفهم أو يلتبس عشراتهم رقم: ٥٤٤٣، ٥٢٤٤ وباب طلب الولد رقم: ٥٢٤٥، ٥٢٤٦ وباب تستدع المغيبة وتمشط الشعنة رقم: ٥٢٤٧ وأخرجه الترمذی فی سننہ فی کتاب النکاح باب ماجاء فی تزويج الابكار رقم: ١١٠٠ والسناني في سننه في كتاب النكاح باب نكاح الابكار رقم: ٣٢١٩.

اوفرمانیل دا اوین په ماخرڅ کړه ماعرض اوکړ ویا رسول الله هم ستاسو دې حضوریاک اوفرمانیل نه خرڅ نی کړه ما په څلوردینار باندې واخستو اوته دمدینې پورې په دې باندې سورلار شه زه چه کله مدینې ته نژدې اورسیدم نوزه بل طرف ته لاړم حضوریاک اوفرمانیل چرته څې؟ ماعرض اوکړو چه ما بوداسې بنځې سره نکاح کړې ده چه دهغې خاوند مړ شوې یعنی کونډه ده، حضوریاک اوفرمانیل چه پیغلې سره دې ولې نکاح نه کوله تابه هغې سره لوبې کولې او هغې به تاسره لوبې کولې ما ونیل زما پلار مړ شو او هغه ډیرې لونږه پریخودې نوماراده اوکړه چه داسې بنځې سره نکاح کوم چه تجربه کاره وی او کونډه وی حضوریاک اوفرمانیل چه که دا خبره وی نو څیر دې کله چه مونږ مدینې ته اورسیدو نو حضوریاک حضرت بلال رضی الله عنه ته اوونیل ای بلال جابره ته قیمت ورکړه او څه زیاتی ورکړه هغه څلوردینار را کړل او یوقیراط سره زر نی را کړه حضرت جابر رضی الله عنه فرماني چه رسول الله صلی الله علیه و آله کوم یوقیراط سره زر زیاتی را کړې وو (کله) زما نه جدا کړې نه همیشه به دا قیراط د حضرت جابر رضی الله عنه په تيله کښې وو

رجال الحديث

① مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشر تمیمی بلخی رضی الله عنه دې (۱)

② عبدالملک:- دا عبدالملک بن عبدالعزیز بن جریج رضی الله عنه دې (۲)

③ عطاء:- دا عطاء بن ابی رباح رضی الله عنه دې (۳)

④ جابر بن عبدالله:- دا جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام انصاری رضی الله عنه دې (۴)

قوله: عن عطاء بن أبي رباح وغيره يزيد بعضهم على بعض الخ:- یعنی ابن جریج رضی الله عنه دا روایت د عطاء بن ابی رباح په شان دنورو نه هم نقل کړې دې اود بعض په حدیث کښې اضافه ده. وړاندې زموږ په متداوله نسخو کښې دی چه لم بیلغه کلهم رجل واحد منهم عن جابر بن عبدالله (۵) مطلب دادې چه مکمل حدیث ټولونه دې نقل کړې بلکه یوسړی مکمل حدیث نقل کړې دې او تقدیر عبارت به داسی لم بیلغه ای لم یسقه کلهم بل بیلغه وساته پتنامه رجل واحد منهم او په بله نسخه کښې دی لم بیلغه کله رجل منهم ددې مطلب به داوی چه حدیث مجموعه مشایخ کلام نه مرکب دې هریو پوره حدیث نه دې نقل کړې (۶) علامه کرمانی رحمته الله فرماني قوله: يزيد بعضهم كسبي ضمير غير طرف ته راجع دې ځکه چه غیریه اعتبار دمعنی د جمع دې او

(۱) کشف الباری: ۴۸۱/۳.

(۲) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) کشف الباری: ۳۹/۴.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم يرا الوضوء إلا من المخرجين الخ.

(۵) صحيح البخاري: ۲۰۹/۱ قديمي عمدة القاري: ۱۹۷/۱۲ وفتح الباري: ۶۱۱/۴.

(۶) صحيح البخاري: ۲۰۹/۱ قديمي عمدة القاري: ۱۹۷/۱۲ وفتح الباري: ۶۱۱/۴.

لم یبلغه کنبی ضمیر حدیث یا رسول طرف ته راجع دې او رجل دا دکل سره بدل دې. حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه لم یبلغه کنبی ضمیر قطعی توگه باندې د حدیث طرف ته راجع دې ځکه چه حدیث په سند متصل سره نقل کړې شوې دې ^(۱) وړاندې علامه کرمانی رحمته الله فرماني چه اکثر روایات غیره بالجرسره دی. د دې اعراب خو واضح دی بعض نسخو کنبی غیره بالرقع دې. د مبتداء کیدود وحي او یزید د دې خبر دې اوداهم احتمال دې چه رجل فعل مقدر د لیبلغه فاعل دې بهر صورت دا تر اکیب د تکلف او تعسف نه خالی نه دی ^(۲).

د حافظ ابن حجر رحمته الله تنقید: حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه تکلف او تعسف د عدم فهم نتیجه ده گني د دې کلام معنی داده چه ابن جریج رحمته الله دا حدیث د عطاء بن ابی رباح رحمته الله او دهغه نه علاوه د نورو نه روایت کوی او هغه ټول ئی د حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل کوی. خو هریو خان له اوجدا پوره حدیث نه دې نقل کړې دې بلکه هریو راوی د حدیث یو جزء نقل کړې دې. قوله لم یبلغه که رجل مطلب دې لم یسقه پتنامه نودا ئی د ابن جریج رحمته الله د طرف نه د رواة د روایت نقل کولو طریقه بیان کړې ده اودا داسې ده لکه چه امام زهري رحمته الله حدیث افک کنبی فرماني وکل حدیث طائفة من حدیثه لکنه زاد علیه لکه چه امام زهري رحمته الله فرمانيلی دی چه د مکمل حدیث رواة نه چا هم نه دی نقل کړی. بلکه هریو یوه یوه قطعه بیان کړې ده نو اوس په دې کنبی کوم یو تکلف او تعسف دې او عجیبه خبره دا ده چه شارح رحمته الله دا مشهور روایت پریخودو د کوم په ترکیب کنبی چه د هیخ قسم څه تکلف نه کولې کیږي ^(۳).

حل اللغات: تغال: د سست رفتار والاوبن وغیره ^(۴).

جواب: د خرمن لوبنې یا تیله دکوهی ډولچه، دتورې تیکې د دې جمع آچریه، جرب، جرب اړخی ^(۵).

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: یا بلال اقصه و دده فاعطاه اربعة دنا و دوزاده قیراط نه ښکاره دې چه حضور پاک حضرت بلال رضی الله عنه ته د ثمن نه څه زیاتی ورکولو حکم او کړود دغه زیاتوالی مقدار او اندازه ئی بیان نه کړه او حضرت بلال رضی الله عنه په عرف باندې اعتبار کولو سره هغه ته یو قیراط زیات ورکړو ^(۶).

(۱) فتح الباری: ۴/۶۱۱

(۲) شرح الکرماني: ۱۰/۱۳۸.

(۳) فتح الباری: ۴/۶۱۲.

(۴) النهاية: ۱/۲۱۲.

(۵) معجم الصحاح ص: ۱۶۳.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۲۸۵.

قوله: كنت مع النبي صلى الله تعالى عليه وسلم في سفر - دي نه مراد د فتح مکه سفردې (١)

قوله: قال جابر لا تفارقني زيادة رسول الله صلى الله عليه وسلم - يعنى حضرت جابر رضي الله عنه به د حضور پاك سره د زيات عشق او محبت د وجې نه د حضور پاك وركړې شوې دا قيراط كله هم د خان نه نه جدا كولو تردې چه د حره والا مشهور واقعه په ورځ دهغه نه هغه قيراط د شام والا واخستلو لكه څنگه چه امانام مسلم رضي الله عنه ددې حديث په اخره كښې دغه مذكوره زياتوالي نقل كړې دې (٢)

٩- باب: وكالة المرأة الإمام في النكاح

ديوي بنهي امام (حاکم) د نكاح وكيل جوړول

د ترجمه الباب مقصد: دلته امام بخاري رحمته الله عليه د ابناني چه بنهه امام د خپلې نكاح وكيل جوړولې شي (٣)

[حديث باب ٢١٨٦] (٤) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ تَحْمِلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي . فَقَالَ رَجُلٌ زَوْجِيهَا . قَالَ « قَدْ زَوَّجْنَاكَ بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ » . [٤٧٤١، ٤٧٤٢، ٤٧٩٩، ٤٨٢٢، ٤٨٣٣، ٤٨٣٩، ٤٨٤٢، ٤٨٤٧، ٤٨٥٤، ٤٨٥٥، ٤٩٨١]

ترجمه: حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه فرمائي رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوه بنهه راغله ونی وئیل یا

(١) إرشاد الساري: ٢٨٤/٥.

(٢) عمدة القاري: ١٩٧/١٢.

(٣) عمدة القاري: ١٩٧/١٢.

(٤) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب فضائل القرآن باب خيركم من تعلم القرآن وعلمه رقم: ٥٠٢٩ وباب القراءة عن ظهر القلب رقم: ٥٠٣٠ وفي كتاب النكاح باب تزويج..... قوله تعالى (أَنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُفْنِمَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ) الآية رقم: ٥٠٨٧ وباب إذا كان الولي هو الخاطب رقم: ٥١٣٢ وباب السلطان ولي لقول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم زوجتك بما معك من القرآن رقم: ٥١٣٥ وباب إذا قال الخاطب للولي زوجني فلانة فقال قد زوجتك بكذا الخ رقم: ٥١٤١ وباب التزوج على القرآن وبغير صداق رقم: ٥١٤٩ وباب المهر بالعروض وخاتم من حديد رقم: ٥١٥٠ وفي كتاب اللباس باب خاتم الحديد رقم: ٥٨٧١ وفي كتاب التوحيد باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لا شخص غير من الله. رقم: ٧٤١٧ وأخرجه مسلم في صحيحه في كتاب النكاح باب ندب النظر إلى وجه المرأة وكيفية رقم: ١٤٢٥ والنسائي في سننه في كتاب النكاح باب عرض المرأة نفسها على من ترضى رقم: ٣٢٤٩ وأخرجه مالك رحمته الله عليه في مؤظنة رقم: ٣٢٥٠ وأحمد رحمته الله عليه في مسنده: ٣٣٠/٥.

رسول الله ﷺ ما خپل خان تاسوته هېه كړو. يوسړى اوونيل يارسول الله! ددې نكاح ماسره او كړه حضورياك او فرمائيل چه مونږ دهغه قرآن په بدله كېنې كړم چه تاته ياد دې ددې ښځې نكاح تاسره او كړه.

رجال الحديث

① عبدالله بن يوسف: - دا عبدالله بن يوسف تنيسى رضي الله عنه دې (١)

② مالك: - دا امام دارالهجرة امام مالك رضي الله عنه دې (٢)

③ ابو حازم: - دا ابو حازم سلمة بن دينار رضي الله عنه دې (٣)

④ سهل بن سعد: - دا سهل بن سعد بن مالك ابو العباس ساعدى رضي الله عنه دې (٤)

حديث ترجمة الباب سره مطابقت اوده علامه داودى رحمته الله عليه اشكال: - علامه داودى رحمته الله عليه فرمانى چه په دې حديث كېنې دتوكيل چرته ذكر هم نشته. نه حضورياك: - دغه ښځې نه اجازت غوښتې اونه دغه ښځې حضورياك وكيل جوړ كړې دې. حضورياك دهغې نكاح دتوكيل د وجې نه نه ده كړې بلكه (الْأُولَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنَ الْفِهْمِ) (الاية) (٥) يعنى نبى سره نى مينه ده ايمان والاته زيات دخپل خان نه، د وجې نه كړې وه (٦).

دعلامه عيني رحمته الله عليه او حافظ ابن حجر رحمته الله عليه جواب: - دا حضرات رحمهم الله فرمانى چه كله دغه ښځې اوونيل قد وهبت لك نفسى نو هغې خپله معامله حضورياك ته حواله كړه نولكه ددې مطلب داشو چه هغې حضورياك خپل وكيل جوړ كړاو چه وكيل نى جوړ كړو نو حضورياك دهغې دتوكيل نه پس دهغې نكاح او كړه. دا حضرات داهم فرمانى چه كله حضورياك بل سړى سره دهغې نكاح او كړه او هغې په دې باندې څه اعتراض اونه كړو نولكه چه عملى توكيل دهغې د طرف نه موجود شو (٧).

قوله: جاءت امرأة: - دا ښځه څوك وه دهغې په نوم كېنې اختلاف دې. بعض حضرات وائى چه دا خوله بنت حكيم وه اوبعض فرمانى چه ام شريك ازديه وه (٨).

يونحوى اشكال اودهغې جواب: - قوله: وهبت لك من نفسى. زمونږ په نسخه كېنې وهبت لك نفسى دمن بغير دې (٩) په دې صورت دا اشكال واقع كيږي چه من د زياتى دپاره نحوين درې

(١) كشف الباري: ٢٨٩/١، ١١٣/٤.

(٢) كشف الباري: ٢٩٠/١، ٨٠/٢.

(٣) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٤) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٥) احزاب: ٤٠.

(٦) فتح الباري: ٦١٢/٤ وعمدة القارى: ١٩٨/٢.

(٧) فتح الباري: ٦١٢/٤ وعمدة القارى: ١٩٨/١٢.

(٨) فتح الباري: ٦١٢/٤ وعمدة القارى: ١٩٨/١٢.

(٩) صحيح البخارى: ٣١٠/١ قديمى.

شرائط بیان کوی ① من: نه وړاندې نفی یا نهی یا هل په ذریعه استفهام کیدل ضروری دی لکه چه ﴿وَمَا تَقْطُطِينَ وَرَقَةً إِلَّا يَغْلِيهَا﴾ الایه او لایم من أحد او ﴿فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورِهِ﴾ الایه کښې دی ② ددې د مجرور نکره کیدل ضروری دی لکه چه په مذکوره مثالونو کښې دی ③ بل ددې فاعل یا مفعول یا مبتدا کیدل ضروری دی او دلته په صورت مذکوره کښې پرمبې دوه شرطونه مفقود دي ④

نوددې جواب به دا ورکولې شی چه مذکوره شرائط د بصیرین په نینزدی بلکه حضرات کوفیین او امام اخفش رحمهم الله په نیز د من زیاتوالی دپاره د پرمبې دوشروطونو موجود کیدل ضروری نه دی لکه چه ﴿وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبِيِّائِ الْمُرْسَلِينَ﴾ او ﴿يَغْفِرُ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾ او ﴿يُحْلِلُونَ فِيهَا مِنْ آسَافٍ﴾ کښې دی ⑤

تشریح: امام بخاری رحمهم الله دا روایت خوځایونو کښې نقل کړې دي. لکه چه په تخریج کښې تیر شو په کتاب النکاح کښې دا روایت په ډیر تفصیل سره دي. هم هلته ددې حدیث متعلق نو مباحث فقهیه هم ذکر کړې شوی دی ⑥

۱۰- باب: إذا وکل رجلاً، فترك الوكيل شيئاً فاجازة

الموکل فهو جائز وإن أقرضه ألی أجل مسمى جائز

چه یوې سړې خوګ وکیل جوړ کړي یا وکیل یوڅیز پریري اوس که

چرې موکل ددې اجازت ورکړي نو داسې کول صحیح دی او

که چرې د معین ميعاد پورې قرض ورکړي نو هم جائز دي

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمهم الله اول یوه ترجمه قایم کړې وه باب إذا وهب شيئاً لوکيل الخ په هغې کښې خودلی شوی وو چه وکیل دموکل د طرف نه قبضه کولې شی اوس په دې ترجمه الباب کښې امام صاحب دا ښائی چه وکیل د خپل طرف نه څه پریري او معاف کړي نو آیا د وکیل دا پریرودل او معاف کول صحیح دی که نه؟ امام بخاری رحمهم الله ښائی چه داهم جائز دی. خو شرط په کښې دادي چه روستو موکل اجازت ورکړي. مثلاً د یوسړې په جاباندې دین واجب وو موکل خپل وکیل ته اوونیل لاړ شه هغه قرضه وصالو کړه. اوس که مثلاً د پنځو زرو روپو قرضه ده وکیل دقبضه کولو دپاره لاړو. مدیون ورته قرض ادا کوی نو په هغې کښې پنځوس روپنی کمې وې. وکیل که اوس دا خیال اوکړي چه که پریرم نی نود دي ټول د ضایع

① إرشاد الساری: ۵/۲۸۶.

② عمدة القاری: ۱۲/۱۹۸ وفتح الباری: ۴/۶۱۳ و إرشاد الساری: ۵/۲۸۶.

③ کشف الباری کتاب النکاح باب تزویج المعسر لقوله تعالى: ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ (النور: ۳۲) ص: ۱۶۶.

کیدو خطره ده اوکه واخلم نو صرف پنخوس کمی دی اود پنخوسو نقصان دی مصلحت هم دغه کنبی دی چه دا پنخوس پریردم او باقی وصول کړم نوکه داسې وکیل اوکړی نو جائز دی اویسکاره خبره ده چه مژکل به هم ددی اجازت ورکړی هغه ته هم دا پته ده که د پنخوسو د وجی نی دین نه وو وصول کړې نوپول په پول به هلاکیدل اودغه شان که وکیل چاته د مقرر مودی پورې قرض ورکړی نو جائز دی په دې شرط چه مژکل ددی اجازت ورکړی (۱)
علامه مهلب رحمته الله علیه فرمائی چه درجعة الباب نه دا خبره هم مفهوم کیږی که چرې مژکل د وکیل د مذکوره افعالو اجازت ور نه کړی نو دا افعال به ناجائزوی (۲)

(حدیث باب ۱۲۱۸۷) (وَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْهَثَمِیْنِ أَبُو عَمْرِو حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَبْرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ وَكَتَبَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِحَفِظِ زَكَاةٍ وَمَضَانٍ، فَأَتَانِي آبُ جَعْلٍ يَحْتُمُونَ الطَّعَامَ، فَأَخَذَتْهُ، وَكَلَّتْ وَاللَّهِ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قَالَ إِنِّي مُحْتَاَجٌّ، وَعَلَى عِيَالٍ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ فَخَلَيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أُبَيْرُكَ الْبَارِحَةَ» . قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا قَرِجْتُهُ، فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ» . فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّهُ سَيَعُودُ. فَرَصَدْتُهُ فَبَاءَ يَحْتُمُونَ الطَّعَامَ فَأَخَذَتْهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاَجٌّ، وَعَلَى عِيَالٍ لَا أَعُوذُ، فَرِجْتُهُ، فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أُبَيْرُكَ» . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا، فَرِجْتُهُ فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ» . فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَبَاءَ يَحْتُمُونَ الطَّعَامَ، فَأَخَذَتْهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثٍ مَرَّاتٍ أَنْكَ تَزْعُمُ لَا تَعُوذُ ثُمَّ تَعُوذُ. قَالَ دَعْنِي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا. قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا فَعَلَ أُبَيْرُكَ الْبَارِحَةَ» . قُلْتُ يَا

(۱) عمدة القاری: ۲۰۳/۱۲ وفتح الباری ۶۱۴/۴ بتفصیل.

(۲) عمدة القاری: ۲۰۳/۱۲ وفتح الباری ۶۱۴/۴.

(۳) وخرجه البخاری رحمه الله تعالى ایضاً فی کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده رقم الحدیث: ۳۱۰۱ وفی کتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة رقم الحدیث: ۷۲۳ و ذکره محمد بن فنوح الحسینی فی الجمع بین الصحیحین البخاری ومسلم من أفراد البخاری: ۱۹۵/۳ رقم الحدیث: ۲۵۶۸ وخرجه النسائی فی عمل اليوم والليلة: ۴/۲۷۰ وانظر تحفة الاشراف: ۱۰/۳۴۵ رقم: ۱۴۴۸۲.

رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «مَا هِيَ». قُلْتُ قَالَ لِي إِذَا أُوتِيتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوْهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَخْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَبَرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَّقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تَخَاطَبُ مِنْهُ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». قَالَ لَا. قَالَ «ذَاكَ شَيْطَانٌ». (۴۷۲۳، ۳۱۰۱)

ترجمہ:- حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زہ دَ رمضانِ زکوۃ یعنی دَ صدقہ فطر، یہ حفاظت باندی مقرر کریم۔ بیا یوسری راغلو اولیٰ دَ کولوسرہ نی غلہ واخستہ؟ ما ہفہ اونیلووا ماورثہ اووئیل چہ پہ خدائی قسم زہ بہ تا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ بوخم۔ ہفہ وئیل زہ محتاج یم بال بچہ داریم او پہ دیرسخت تکلیف کنبی یم۔ (حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ وائی چہ، ما پہ ہفہ رحم کولوسرہ، ہفہ پریخودو۔ کلہ چہ سحرشو حضوریاک تپوس اوکرو ای ابوہریرہ تیرہ شبہ ستا ہفہ قیدی خہ اوکرل؟ ما عرض اوکرو چہ یارسول اللہ ہفہ دیرسخت دمحتاجنی او د بال بچ گیلہ نی اوکرہ زما پہ ہفہ رحم راغلو اوہفہ مہ پریخودو۔ حضوریاک اوفرمائیل خبردار ہفہ تاتہ دروغ وئیلی اوہفہ بہ بیا راخی نوماد حضوریاک پہ ارشاد باندی یقین کولوسرہ چہ ہفہ بہ بیاراخی دہفہ پہ شیش کنبی کیناستم (ہم ہفہ شان اوشو) ہفہ راغلو اولیٰ دَ کولوسرہ نی غلہ واخستہ۔ ماہفہ اونیلووا ورتہ مہ اووئیل اوس خو بہ تا ضرور د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی حاضریم ہفہ وئیل زہ محتاج یم بال بچہ داریم بیابہ نہ راخم بیاپری زما رحم راغلو او پری مہ خودلو۔ سحر ماتہ حضوریاک اوفرمائیل ای ابوہریرہ ستا قیدی خہ اوکرل؟ ما عرض اوکرو یارسول اللہ ہفہ د سختی محتاجنی او بال بچ گیلہ اوکرہ نومارحم اوکرو خلاص مہ کرو۔ حضوریاک اوفرمائیل خبردار ہفہ دروغ وئیلی بیابہ راخی۔ زہ پہ دریم خل دہفہ پہ سارلوکنبی شوم ہفہ راغلو او د غلی نہ نی لپی دکی کری ما ہفہ اونیلو ورتہ مہ اووئیل اوس خو بہ دی ضرور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ بوخم۔ دا دریم خل آخری موقع دہ نہ وئی چہ زہ بہ بیا نہ راخم او بیا راخی ہفہ اووئیل ما پریردہ زہ بہ تاتہ داسی کلمات اونبایم پہ کوم سرہ چہ بہ اللہ تعالیٰ تالہ فائدہ درکری۔ ماتپوس اوکرو ہفہ کوم کلمات دی؟ ہفہ وئیل چہ تہ کلہ اودہ کیدو دپارہ بستری لہ خہ نو ایت الکرسی (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) نہ تر آخرہ پوری لولہ بیشکہ ترسحرپوری بہ یو حفاظت کونکی دَ اللہ تعالیٰ دَ طرف نہ تاسرہ وی او ترسحرہ پوری بہ شیطان تالہ نیزدی نہ شی راتلی۔ (دی اوریدوسرہ، ما ہفہ پریخودو۔ کلہ چہ سحر شو نوحضوریاک تپوس اوکرو ستا ہفہ د شی قیدی خہ اوکرہ؟ ما عرض اوکرو یارسول اللہ ہفہ وئیل چہ زہ بہ تاتہ داسی کلمات اونبایم پہ کوم سرہ چہ بہ اللہ تعالیٰ تاتہ فائدہ درکری نو ما ہفہ پری خودو۔ حضوریاک تپوس اوکرو ہفہ (کلمات، خہ دی؟ ما عرض اوکرو یارسول اللہ ہفہ ماتہ اووئیل چہ تہ کلہ بستری تہ خہ نو آیت الکرسی (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) نہ تر آخرہ پوری وایہ۔ ہفہ اووئیل چہ کہ تا داسی اوکرل نو د اللہ تعالیٰ دَ طرف نہ بہ تہ تاباندی یو

حفاظت کونکې مقررشی او شیطان به ترسره پورې تاله نیزدې رانه شی. او صحابه کرام خود خو خبرو د ټولونه زیا حریص وو په دې باندې نبی کریم ﷺ او فرمائیل هغه رښتیا ونیلی حالانکه هغه ډیر غټ دروغون دي. اي ابوهريره ته پوهیږې درې شپې تاله څوک راغلي وو؟ ماعرض اوکړو نه حضور پاک او فرمائیل هغه شیطان وو.

رجال الحديث

- ① عثمان بن الهيثم: - دا عثمان بن الهيثم ابو عمرو المؤذن رضي الله عنه دي. (۱)
 ② عوف: - دا عوف بن ابی جميله رضي الله عنه دي. (۲)
 ③ محمد بن سيرين: - دا محمد بن سيرين انصاري بصري رضي الله عنه دي. (۳)
 ④ ابوهريره: - دا مشهور صحابي رسول حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي. ددوی احوال هم ماقبل کښې تیر شوی دی

قوله: قال عثمان بن الهيثم..... دلته د حديث د سياق نه معلومیږي چه دا حديث معلق دي. امام بخاري رحمه الله هم دا حديث مختصراً کتاب ابدء الخلق باب صفة ابليس وجنوده کښې او کتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة کښې هم پغير د حديث د صراحت نقل کړې دي. او امام نسائي اسماعيلي او ابونعيم رحمهم الله هم د عثمان بن هيثم رضي الله عنه په طريق باندې دا حديث موصلاً ذکر کړې دي. (۴)
 د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: - امام بخاري رحمه الله د حديث باب نه ترجمه الباب داسې ثابته کړې ده چه حضرت ابوهريره رضي الله عنه د صدقه فطر د حفاظت وکيل وو او چه شیطان ددې نه غله واخسته او حضرت ابوهريره رضي الله عنه د هغه د محتاجنی او بې کسني واوريد او هغه صدقه فطرنی د هغه نه واخستله او هم هغه سره ئې پریخوده. او بيا د حضور پاک دا قصه او ريدوسره خاموشي اختيارول په منزله د اجازت دي او هم دغه ترجمه الباب دي چه که وکيل څه پريږدي او مؤکل اجازت ورکړي نو داسې کول صحيح او جائز دي. (۵)
 اوس پاتې شو د ترجمه الباب د دويم جز اثبات يعنی د وکيل چاته قرض ورکول نو په دې سلسله کښې علامه کرمانی رحمه الله فرماني حضرت ابوهريره رضي الله عنه چه وکيل وو هغه دا غله اوچتونکې شیطان حضور پاک پورې ددغه قضيه د رسولو کوم مهلت ورکړو په دې سره د ترجمه الباب د دويم جز اثبات کيږي. (۶)

(۱) کشف الباری: ۵۳۵/۲.

(۲) کشف الباری: ۵۲۲/۲.

(۳) کشف الباری: ۵۲۴/۲.

(۴) فتح الباری: ۶۱۴/۴ و عمدة القاری: ۲۰۴/۱۲.

(۵) عمدة القاری: ۲۰۴/۱۲.

(۶) شرح الکرماني: ۱۴۱/۱۰.

علامه مهلب رحمته الله فرمائی غله چه د صدقه فطر مجموعه وه کله چه شیطان د هغه نه واخسته او حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته ئی اوونیل چه ما پرپرده زه محتاج اومسکین یم او هغه دې پرخودو نودهغه داسې پرخودل داسې دی لکه چه د معلوم مودی پورې قرض ورکول وی او هغه موده اونیه معلومه په مساکینو باندې د دغه صدقه فطر د تقسیم وخت دې په دې وجه د دغه حضراتو عادت داووجه هغوی به صدقه فطر د اختر نه یوڅو ورځې وړاندې جمع کوله نولکه چه هغه هم د دغه اجل معلوم پورې هغه ته قرضه ورکړه. (١)

یواشکال اودهغه جواب: دلته اشکال کیږی چه حضور پاک مونځ کولو او یو غفرت من الجن راغلی وو نو حضور پاک خوهغه اونه نیولو چه هسې نه چه د حضرت سلیمان عليه السلام دعا ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ عِبَادِي ﴾ خلاف اونه شی او حضرت ابوهریره رضی الله عنه او نیولو او هغه سره خوشامد هم او کړو او بیانی پرخودو. نو ویلې به شی چه په اصل کینې حضور پاک ته د حضرت سلیمان عليه السلام دعا یاده راغلی وه په دې وجه ادبا حضور پاک پرخودو او حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته یاده شوې نه وه په دې وجه هغه او نیولو.

دویمه خبره داهم کیدې شی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله په مونځ کینې کوم جن راغلی وو هغه راس الشیاطین ابلیس وو او دلته حضرت ابوهریره رضی الله عنه سره د هغه داوولادنه څوک وړوکی شیطان وو په دې وجه حضرت ابوهریره رضی الله عنه هغه او نیولو او حضور پاک د حضرت سلیمان عليه السلام د دعا خیال کولوسره هغه پرخودو. (٢)

یوبل اشکال اودهغه جواب: ددې نه پس وړاندې دا اشکال کیږی چه حضور پاک دا فرمائیلی وو چه هغه به بیا واپس راخی او هغه تاته دروغ وائی نو حضرت ابوهریره رضی الله عنه بیا په دویمه ورځ او دریمه ورځ هغه ولی پرخودو. ددې متعلق به ویلې شی چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه له واقعی هغه نه وو پرخودل پکار خوهغه داگنرل چه دې ډیر مجبور دې او د مجبورنی د وجې نه هغه بار بار راخی په دې وجه د هغه رحم راغلو او پرې خودو یعنی هغه دروغ د مجبورنی د وجې نه ویل اویا به داسې ویلې شی چه هغه د خپل مصیبت او پریشانی هنگانه داسې جوړه کړه چه د حضور پاک خبره هم حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته یاده نه شوه چه حضور پاک د فرمائیلی وو. (٣)

قوله: آية الكرسي (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ): دلته خو صرف د آیت الكرسي ذکر دې خود حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه په روایت کینې د آیت الكرسي او خاتمه سورة البقرة ﴿ اِنَّ الرَّسُوْلَ ﴾ (البقرة: ٢٨٥)، یعنی آیت الكرسي او سورت بقره د آخری آیاتونو دواړو ذکر دې د آیت الكرسي اوسورت بقره د آخری مختصر فضائل: په احادیث مبارکه کینې د آیت الكرسي او سورت بقره د آخری رکوع ډیر زیات فضائل راغلی دی او د دې آیاتونو د تلاوت

(١) عمدة القاری: ٢٠٤/١٢ فتح الباری: ٤/٤٦٤

(٢) إرشاد الساری: ٢٩٠/٥

(٣) الكنز المتواری: ٣٨٥/١٠

(٤) عمدة القاری: ٢٠٦/١٢ وفتح الباری: ٤/٤١٥

کولو د اهتمام حکم ورکړې شوې دې په کوم کښې بعض دادی: ① د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرمانيلى دې په سورت بقره کښې یو آیت دې چې د قرآن کریم د ټولو آیاتونو سر دardې هغه آیت چې څنگه په یو کور کښې اولوستلې شی او هلته شیطان وی نو هغه زر اوڅی هغه آیت الکرسی ده (۱)

② د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله صلی الله علیه و آله ماته ارشاد فرمانيلى ابوالمنذر! داد ابی بن کعب رضی الله عنه کښت دې، آیا ته پوهیرې چې د کتاب الله کوم آیت ستاسو په نبرد زیات عظمت والادې؟ ما عرض اوکړو الله اود هغه رسول صلی الله علیه و آله د ټولونه زیات پوهیرې نبی کریم صلی الله علیه و آله دوه ځل تپوس اوکړو ابوالمنذر! آیا تاسو ته پته ده چې د کتاب الله د ټولو نه عظیم آیت کوم یو دې؟ ما عرض اوکړو (الله لا اله الا هو العلی القیوم) (آیت الکرسی) حضور پاک زما په سینه لاس اووه لولکه چې په دې جواب باندې شاباسې راکړو، او ارشاد نى او فرمانيلى ابوالمنذر! ستادې مبارک شی. (۲)

③ په یو روایت کښې دى قسم دې په هغه ذات د چاپه قبضه کښې چې زما خان دې ددې آیت (آیت الکرسی) یوه ژبه او دوه شونډې دى چې د عرش خپې سره د الله تعالی پاکى بیانوى (۳)

④ حضرت ابوهریره رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوى چې دهر یو څیز یوه څوکه وى چې د ټولو نه اوچته وى، اود قرآن کریم څوکه سورت بقره ده او په دې کښې یو آیت دې چې د قرآن کریم د ټولو آیاتونو سر دardې او هغه آیت الکرسی ده (۴)

⑤ حضرت ابو مسعود رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوى چې کوم سړې د سورت بقره آخرى دوه آیاتونه په شپه کښې اولولى نو دا دواړه آیاتونه به دده دپاره کافی شی (۵)

⑥ د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې یو ځل حضرت جبرائیل علیه السلام رسول الله صلی الله علیه و آله سره ناست وو په دې کښې په آسمان کښې څه چرچر آوازونه اوشو هغه سراوچت کړو ونى ونیل دا د آسمان یوه دروازه کولوشوه چې د نن نه وړاندې کله هم نه ده کولوشوې هغه فرسته حاضره شوه او سلام نى اوکړو او ونى ونیل چې په تاسو دې زیرې وى د هغه دوو انوارو چې تاسو ته درکړې شوى دى اود حضور پاک صلی الله علیه و آله نه اول یو نبى ته نه وو ورکړې شوى یو سورت فاتحه او

(۱) أخرجه الحاكم فى مستدرکه وقال: صحيح الاسناد كتاب التفسير من سورة البقرة رقم الحديث: ۳۰۲۶ وسكت عنه الذهبي رحمه الله تعالى فى التلخيص ونقله المنذرى فى الترغيب: ۳۷۰/۲.

(۲) أخرجه مسلم فى باب فضل رسة الكهف وآية الكرسي رقم: ۱۸۸۵.

(۳) أخرجه احمد رحمه الله تعالى فى مسنده ورجاله الصحيح كذا فى مجمع الزوائد: ۳۹/۷.

(۴) أخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى باب ماجاء فى سورت القبره وآية الكرسي رقم الحديث: ۲۸۷۸ وقال الترمذى رحمه الله تعالى: هذا حديث غريب.

(۵) أخرجه الترمذى فى باب ماجاء فى آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۲۸۸۱ وقال الترمذى هذا حديث حسن صحيح.

بل د سورت بقره آخری دوه آیاتونه. تاسو چه په دې کښې کومه یوه جمله هم لولنې هغه به تاسو ته ملاوړېږي. (یعنی د هغې ثواب) (۱)

⑤ حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه د حضور پاک ارشاد نقل کوی د آسمان اوزمکې د پیداکیدو نه دوه زره کاله وړاندې الله تعالی یو کتاب اولیکلو په هغه کتاب کښې دوه آیاتونه نازل کړي په کوم چه الله تعالی سورة بقره ختمه کړې ده. دا آیاتونه چه په کوم کور کښې درې شپې اولوستلې شی شیطان هغې ته نيزدې هم نه شی راتلې (۲)

۱۱- باب: اذاباع الوکیل شیئاً فاسداً، فبیعه مردود

که وکیل یو خیزد بیع فاسد په طریقہ خرڅ کړی نو هغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی. د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی که چرته یو وکیل بائع وی اوبیع فاسد کړی نو آیا د هغه د بیع اعتبار به وی او که نه؟ نو امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چه ددې بیع هیڅ اعتبار نشته ددې نه معلومه شوه چه وکیل د تصرفات صحیحه مجازدې تصرفات فاسده اختیار هغه ته نشته. (۳)

[حدیث ۲۱۸۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - هُوَ ابْنُ سَلَامٍ - عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَفَرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِثَمَرٍ بَرْنِي فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مِنْ أَيْنَ هَذَا؟» قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا ثَمَرٌ رَدِي، فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عِنْدَ ذَلِكَ «أَوْ أَوْعَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا، لَا تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ الثَّمَرِ بَيْنَ آخِرَتِهِ أَشْرَةً».

ترجمه:- (حضرت سعید خدری رضی الله عنه فرمائی چه) حضرت بلال رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه و آله له برنی کھجورې یو اعلی قسم کھجورې، راوړلې راغلو. حضور پاک پښتنه اوکړه چه دا دې د چرته نه راوړې؟ حضرت بلال رضی الله عنه عرض اوکړو ماسره خرابي کھجورې وې ما د هغې دوه صاع ورکړې دا (بشکلې کھجورې) مې یو صاع واخستې دې دپاره چه په حضور پاک باندې اوخوروم حضور پاک چه دا واوړیده نو وئې فرمائیل افسوس اوافسوس دا خو بالکل سود دې بالکل

(۱) أخرجه مسلم فی باب فضل الفاتحة..... رقم الحديث: ۱۸۷۷.

(۲) أخرجه الترمذی فی باب ما جاء فی آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۱۸۸۲ وقال الترمذی هذا حدیث حسن غریب.

(۳) الكنز المنوار: ۱۰/۳۸۶.

(۴) أخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً بثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب البیوع ذکر البیان بان بیع الصاع من التمر بالصاعین یكون ربا رقم: ۵۰۲۲ والنسائی فی کتاب البیوع باب بیع التمر بالتمر رقم: ۴۵۵۵.

سوددی داسې مه کوښي که ته بیا کهجورې اخستل غواړې نوخپلې کهجورې خرڅې کړه بیا (بنکلي) کهجورې دهغې (د ثمن، بدله کښې واخله.

رجال الحديث

⑤ اسحاق - داسحاق نه مراد یاخو اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راهویه دي. (۱) لکه چه ابوهیثم رحمته الله تصریح کړې ده او یا اسحاق بن منصور بن بهرام الکوسج رحمته الله دي. (۲) لکه چه ابوعلی جیاني رحمته الله فرمانيلى دي. (۳)

⑥ یحیی - دا یحیی بن صالح الوحاظی رحمته الله دي. (۴)

⑦ معاویه - دا معاویه بن سلام بن ابی سلام الحبشي رحمته الله دي. (۵)

⑧ یحیی - دا یحیی بن ابی کثیر الطائي رحمته الله دي. (۶)

⑨ عقبه بن عبدالغافر - دا عقبه بن عبدالغافر اددي عوذی رحمته الله دي. دهغوی کنیت ابونهاردي او دا بصری دي. (۷)

اساتذه گرام: - هغوی رحمته الله عبدالله بن مغفل مزنی، ابوامامه باهلی. ابوسعید خدری او ابو عبیده بن عبدالله بن مسعود رحمته الله (۸) نه روایات کړي دي.

تلامذه گرام: - دوی نه سلیمان تیمی، عبدالله بن عون، علی بن زید بن جدعان، قتاده،

ابوهیثم طن بن کعب، محمد بن سیرین، ابومعدل مرة بن دباب، یحیی بن ابی اسحاق

حضرمی او یحیی بن ابی کثیر (۹) وغیره رحمهم الله روایات نقل کړي دي. علامه عجلي او

امام نسائي رحمهما الله فرمائي ثقة او علامه ابن حبان هم ددوی ذکر په ثقات کښي کړي دي. (۱۰)

وفات: - امام احمد بن حنبل رحمته الله یحیی بن قطان نه نقل کوي چه هغوی رحمته الله د جماجم والا په

معركې په ورځ ۸۳ هجري کښي شهيد شوي. (۱۱)

⑩ ابوسعید خدری: - حضرت ابوسعید خدری سعد بن مالك بن سنان رحمته الله دي. ددوی تذکره تیره شوي ده. (۱۲)

(۱) کشف الباری: ۴۲۸/۳.

(۲) کشف الباری: ۴۲۰/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۹۱/۵.

(۴) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا كان الثوب ضيقاً.

(۵) کشف الباری کتاب أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

(۶) کشف الباری ۲۶۷/۲.

(۷) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۸) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۹) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۱۰) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۱۱) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰ والتاريخ الاوسط: ۱۸۷/۱.

(۱۲) کشف الباری: ۸۲/۲.

۱۰ بلال رضی اللہ عنہ دا حضرت بلال رضی اللہ عنہ مؤذن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دې ددوی تذکره تیره شوې ده (۱).
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې یواشکال اودهغې جواب: دلته دا اشکال کیږي چه
 امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ چه کوم روایت ذکر کړې دې دهغې نه داخبره نه ثابتیږي چه وکیل بالبيع
 الفاسد بيع مردود وی. ځکه چه حضرت بلال رضی اللہ عنہ کله حضور پاک له کهجورې راوړې راغلو
 نو حضور پاک او فرمائیل د چرته نه دې راوړې حضرت بلال رضی اللہ عنہ او وئیل ما سره ردی کهجورې
 وې او ماد هغې د دوو صاع په بدله کښې دا ښکلي کهجورې یو صاع واخستې چه حضور پاک
 ئی اوخوری. حضور پاک او فرمائیل داسې نه دی کول پکار نودا حضور پاک چرته هم نه دی ذکر
 کړي چه دا رد کړه. (۲)

ددې جواب دادې چه اصل کښې مسلم شریف کښې د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ په طریق دا
 واقعه نقل کړې شوې ده او په هغې کښې دی چه هذا الربا فردوه لهذا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هلته
 صراحة د رد کولو حکم ورکړې دې. (۳) اولکه چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ په دې ترجمه الباب سره
 د حدیث باب بعض طرق طرف ته اشاره کړې ده. (۴) او دویم جواب دا ورکولې شی چه هم دې
 روایت سره مدعی ثابتیږي داسې چه کله حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی اوه اوده عین الربا
 لاتفعل یعنی دا خوسود دې داسې مه کوه اوس ښکاره خبره ده چه ددې مطلب دادې چه
 حضور پاک دا رد کړې دې اودا بيع مردود ده. (۵)

۱۲- باب: الوکالة فی الوقف ونفقته،

وَأَنْ يَطْعَمَ صَدْيَالَهُ وَيَاكُلَ بِالْمَعْرُوفِ

د وقف په مال کښې اوددې په خرجه کښې دوکیل جوړولو حکم اود

وکیل د دستور موافق په خپل دوست باندې خوراک کول او پخپله خوړل

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد دادې چه وکالت څنگه په املاک کښې جائز دي
 اوقاف کښې هم جائز دي اود دې په نفقات کښې هم جائز دي. که چرې مؤکل وکیل ته دا
 اوواڼی چه ته د دې وقف وکیل ئی او خپل دوست ته هم خوراک ورکولې شی او پخپله هم
 د عرف مطابق خوړلې شی نودا جائز اوصحیح دی. (۶)

(۱) کشف الباری کتاب العلم باب عظة الامام النساء وتعليمهن. و کتاب الصلاة باب الصلاة فی الثوب الاحمر.

(۲) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۱۷/۴

(۳) صحیح مسلم کتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵.

(۴) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۱۷/۴

(۵) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۱۷/۴

(۶) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری: ۲۲۵/۶.

احديث ۲۱۸۹ (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ عَنْ عَمْرِو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَيْسَ عَلَى الْوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُوَكِّلَ صَدِيقًا لَهُ غَيْرَ مُتَأْتِلٍ مَالًا، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ لِي صَدَقَةُ عُمَرَ يُدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يُنْزِلُ عَلَيْهِمْ. ترجمه: حضرت عمرو بن دینار رضی اللہ عنہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صدقہ بارہ کنبی افرمائیل چہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صدقہ پہ باب کنبی کوم وقف نامہ لیکلې وه په هغې کنبې داسې دی چہ د صدقہ په متولی باندې هېڅ گناه نشته چہ هغه دې نه خوری او خپل دوست باندې دې خوری لیکن هغه د خپل خان دپاره مال جمع نه کړی او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ صدقه متولی وو او هغوی به د اهل مکة نه هغه خلقو ته تحفې لیگلې چاسره چہ به هغوی رضی اللہ عنہ اوسیدل.

رجال الحديث

① قتيبه: د اکتیبه بن سید رضی اللہ عنہ دې. (۲)
 ② سفیان: د ا سفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دې. (۳)
 ③ عمرو: د عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دې. (۴)
 ④ عمر بن خطاب: د حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ تذکره تیره شوې ده. (۵)
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت بالکل واضح دې. (۶)
 توضیح: دلته امام بخاری رضی اللہ عنہ مختصراً د حدیث پیش کولو سره د حضرت عمر رضی اللہ عنہ زمه وقف کول او د حضور اکرم په مشوره سره یوه وقف نامه لیکلو تفصیلی واقعہ طرف ته اشاره کړې ده. او دې روایت تخریج امام بخاری رضی اللہ عنہ په مختلفو ځایونو کنبې کړې دې. (۷)
 د کتاب الشروط او وصایا په روایت کنبې دی چہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته په خیبر کنبې یوه زمکه ملاؤ شوه او د دغه جائیداد نوم ثمنغ وو او یو باغ و ونو حضرت عمر رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبې د مشورې دپاره حاضر شو او عرض ئی او کړ ویا رسول الله! ماته په خیبر کنبې یوه

(۱) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الشروط باب الشروط فی الوقف رقم: ۲۷۳۷ وفی کتاب الوصایا باب وما لوصی أن یعمل فی مال الیتیم وما یأکل منه بقدر عماله رقم: ۲۷۶۴ وفی باب الوقف کیف بکتب رقم: ۳۷۷۲ وباب الوقف للغنی والفقیر والضعیف رقم: ۲۷۷۳ وباب نفقة القیم للوقف رقم: ۲۷۷۶ وانفرد به البخاری رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف: ۴۰/۷ رقم الحديث: ۷۳۶۰.

(۲) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۲۸/۱، ۱۰۲/۳.

(۴) کشف الباری: ۳۰۹/۴.

(۵) کشف الباری: ۲۳۹/۱، لامع الدراری: ۲۲۵/۶.

(۶) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲، ولامع الدراری: ۲۲۵/۶.

ز مکه ملاؤ ده اوددي نه ماته کله هم بشکلی مال نه دي ملاؤ شوې. اوس تاسو ماته ددي باره کښې څه حکم کونی چه په کومه طریقه دا زه د ثواب ذریعه جوړه کړم حضور پاک او فرماښل چه که غواړې نواصل خپل خان سره اوساته اوددي منافع صدقه کوه حضرت عمر رضی الله عنه په دي بشرط صدقه (وقف) اوکړه چه اصل زمکه مه خرڅوښي اومه نې هبه کونی اونه دي چاته په وراثت کښې ملاؤشی اوفقیران رشته داران غلامان آزادولو دالله تعالی دلاړې مجاهدينو دمیلمنواو مسافرو دپاره وقف ده. اوکوم سړي هم چه ددي متولی وی که هغه د عرف مطابق ددي نه خوراک کوی یا په خپل دوست باندې خوری نو هیڅ مضائقه نشته په دي شرط چه د خیره کولو اراده نې نه وی

۱۳- باب: الوکالة فی الحدود

د حد کولو دپاره څوک وکیل جوړول

دترجمة الباب مقصد او دعلماء د اختلاف بیان: د امام بخاری رحمته الله علیه دترجمې نه معلومیږي چه اقامة الحدود یعنی په حد قایم کولو کښې وکیل جوړول جائز دی. لهندا که امام څوک بل سړي د حد قایم کولو دپاره مقرر کوی او وکیل جوړه وی نوتیک دی. (۱) اوس پاتې شوه دامسئله چه پخپله امام له حاضر اوسیدل پکار دی که نه نو په دي کښې اختلاف دي. بعض حنابله شافعيه او امام مالک رحمهم الله مسلک دادي چه دامام حاضریدل ضروری نه دی او امام ابوحنیفه او امام احمد اوبعض شوافع رحمهم الله په نیز دامام حاضریدل ضروری دی. (۲) امام بخاری رحمته الله علیه دترجمة الباب نه په ظاهره د فریق اول والا حضراتو تائید کړي دي او په دلیل کښې نې حدیث باب پیش کړي دي. رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت انس رضی الله عنه ته اوفرمانیل ته دهغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف اوکړو نو هغه رجم کړه او حضور پاک پخپله تشریف یونه اوړلو. (۳)

د احنافود طرف نه ددي دا جواب ورکړي کیدی شی چه حضرت انس رضی الله عنه هسې وکیل وو حضور پاک خو هغه لکه چه د حاکم او عامل په توگه ورلیکلي وو لهندا هغه پخپله ځمکه وار وو. بعض حضراتو داهم ونیلي دی چه په اصل کښې دلته امام بخاری رحمته الله علیه په اثبات حدود کښې د توکیل جواز بیانوی او په دي کښې هم د علماء حضراتو اختلاف دي.

اثبات حدود استیفاء حدود (اقامت حدود) کښې د اختلاف نور تفصیل: اوس دلته دوه خبرې دی یواثبات حدود او یو استیفاء حدود (اقامت حدود) نو په دي کښې د علماء کرامو د اختلاف تفصیل دادي چه حنابله په دي دواړو کښې دتوکیل د جواز قائل دی اودهغوی دلیل حدیث باب دي قوله. واغديا انیس الی امراة هذا، فان اعترفت فارجمها الخ. نو حضور پاک حضرت انیس رضی الله عنه د اثبات حدود زنا او اقامت حد زنا د دواړو وکیل جوړ کړو لیکن د حنابله نه

(۱) الکنز المتراوی: ۳۹۱/۲ اشرح ابن بطلال: ۳۷۲/۶.

(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰/۱.

(۳) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰/۱.

ابوالخطاب رحمته الله فرمائی ہے کہ اثبات حدود دپارہ وکالت صحیح نہ دی ^(۱) دآمام شافعی رحمته الله رائی داده ہے اثبات حدود کنبی سواد حد قذف نہ توکیل جائز نہ دی اودھغوی پہ نیز عدم جواز علت دادی ہے اثبات حدود دالله تعالیٰ حق دی او مونہ د شہاتو د وجہ نہ ہم دھغی د ساقط کولو مکلف جوہ کرے شوی یو او پہ جواز توکیل کنبی خو ہغہ پہ جرحال کنبی نافذ کول دی لہذا داسی کول جائز نہ دی او ترکومی ہے پہ اثبات حد قذف کنبی د توکیل د جواز تعلق دی نودا حضرات فرمائی ہے دا د سہی حق دی نو پہ دی کنبی د نورو مالی معاملاتو پہ شان توکیل جائز دی ^(۲)

او پہ استیفاء حدود کنبی مالکیہ شافعیہ او حنابلہ خود توکیل دجواز قائل دی ہم ددی حدیث باب د وجہ بل دحضرت بریدہ رحمته الله روایت ہے حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ماعز رضی اللہ عنہ د رجم کولو حکم ورکرو او صحابہ رضی اللہ عنہم ہغہ سنگسار کرو ^(۳) دغہ شان حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حضرت علی رضی اللہ عنہ پہ ولید بن عقبہ باندی د شرابو خکلو حد قائمولو دپارہ وکیل جوہ کرو او ہغہ حضرت حسن رضی اللہ عنہ وکیل جوہ کرو او د ہغہ پہ انکار باندی حضرت عبداللہ بن جعفر رضی اللہ عنہ وکیل جوہ کرے شوبیا ہغہ پہ ولید بن عقبہ باندی حد قایم کرو او حضرت علی رضی اللہ عنہ ہغہ او شمیر لے ^(۴)

پہ دی سلسلہ کنبی د احنافو رائی داده ہے عدم موجود گئی کنبی حدود او قصاص وصول کولو دپارہ وکیل کول دآمام ابوحنیفہ رحمته الله او امام ابویوسف رحمته الله دواپو پہ نیز ناجائز دی لیکن گواہ پیش کولو سرہ د حدود او قصاص ثابتولو دپارہ پہ وکیل کولو کنبی اختلاف دی یعنی دآمام ابوحنیفہ رحمته الله پہ نیز باندی حدود او قیاس ثابتولو دپارہ وکیل کول جائز دی او د امام ابویوسف رحمته الله پہ نیز ناجائز دی او د امام محمد رحمته الله قول مضطرب دی بعض حضرات فرمائی ہے ہغوی امام ابوحنیفہ رحمته الله سرہ دی او بعض وئیلی دی ہے ابویوسف رحمته الله سرہ یو اوبعض حضرات دا فرمائی ہے د شیخین اختلاف پہ دی صورت کنبی دی کلہ ہے مؤکل پہ عدالت کنبی موجود نہ وی نو اثبات حدود قیاس دپارہ وکیل کول پہ اتفاق سرہ جائز دی خکہ ہے د مؤکل پہ موجود گئی کنبی د وکیل کلام د مؤکل طرف تہ منتقل کیری لکہ ہے مؤکل پخپلہ خبری او کرے اوبنکارہ خبرہ دہ ہے کلہ مؤکل پخپلہ خبری او کرے نوپہ اثبات حدود قصاص کنبی ہیخ بدیت نشتہ

د امام ابویوسف رحمته الله دلیل :- پہ مسئلہ مختلف فیہا کنبی دآمام ابویوسف رحمته الله دلیل دادی ہے د مؤکل پہ غیر موجود گئی کنبی حدود او قصاص ثابتولو دپارہ وکیل او پہ حقیقت کنبی دخیل خان دپارہ نائب مقرر کول دی او پہ نائب مقرر کولو کنبی د یوقسم شبہ دہ اودا خبرہ مسلم دہ ہے پہ حدود او قصاص کنبی د شہاتونہ ہم احتراز کولی شی لہذا د نیابت دشبہ د وجہ نہ حدود او قصاص ثابتولو دپارہ وکیل کول جائز نہ دی لکہ ہے د شبہ بدلیت د وجہ نہ

(۱) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰/۱.

(۲) الانصاف: ۵/۲۶۰ کشف القناع: ۳/۶۵۰ مہذب: ۱/۳۵۶.

(۳) آخر جہ مسلم: ۱۳۲۲/۳.

(۴) آخر جہ مسلم: ۱۳۳۱/۳، ۱۳۳۲.

شهادت علی الشهادت، په حدود اوقصاص کښې نه شی قبلولی اولکه چه د معاف کولو د شېبې د وجې نه د مؤکل په غیر موجودگي کښې قصاص وصول کول جائزه نه دی. دغه شان د شبه نیابت د وجې نه حدود اوقصاص ثابت کولو دپاره به وکیل کول ناجائز شی.

دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل: د امام صاحب رحمته الله علیه دلیل دادې چه خصومت یعنی مقدمه کول د ثبوت حدود اوقصاص دپاره محض یو شرط دې بغیر د خصومت نه حد اوقصاص ثابت کول ممکن نه دی او خصومت صرف شرط ځکه دې چه د حد نفس وجوب، نفس جنایت طرف ته منسوب کیږي او د جنایت ظهور د نفس شهادت طرف ته، او خصومت یعنی مقدمه د اثر کولو طرف ته نه وجوب حد منسوب کیږي او نه ظهور جنایت. لهذا خصومت د ثبوت حد دپاره محض یو شرط شو او شرط محض حقوق نه یو حق دې او په سابق کښې تیر شوی دی. چه په ټولو حقوقو کښې وکیل کول جائز دی لهذا خصومت یعنی حدود اوقصاص ثابتولو دپاره منته تره کولو دپاره هم وکیل کول جائز شی. (۱)

[حدیث ۲۱۹۰] (حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدُ أَخْبَرَنَا الْيَتُوبُ بْنُ أَبِي شَهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «وَأَعْدَاءُ أَنْتُمْ إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا، فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَأَرْجُهَا».) [۲۵۰۶، ۲۵۴۹، ۲۵۷۵، ۶۲۵۸، ۶۴۴۰، ۶۴۴۳، ۶۴۴۴، ۶۴۵۱]

(۱) الهداية شرح البداية كتاب الوكالة: ۳/۱۸۶ بدائع الصنائع: ۶/۲۱ - ۲۲ البحر الرائق: ۱۴۷/۷ الفتاوى العالمة: ۵۶۴/۳ الموسوعة الفقهية: ۴۵/۳۵ - ۳۶.

(۲) أخرجه البخارى فى كتاب الصلح باب اذا اصلحوا على صلح جور فالصلح مردود: رقم: ۲۶۹۵ - ۲۶۹۶ وفى كتاب الشروط باب الشروط التى لاتحل فى الحدود رقم: ۲۷۲۲، ۲۷۲۵ وفى كتاب الايمان ولنذور باب كيف كانت يمين النبى صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ۶۶۳۳، ۶۶۳۴ وفى كتاب المحاربين من أهل الكفر والردة باب الاعتراف بالزنى رقم: ۶۸۲۷، ۶۸۲۸ وفى باب البكران يجلدان وينفيان رقم: ۶۸۳۱، ۶۸۳۳ وفى باب من أمر غير الامام باقامة الحد غائباً عنه رقم: ۶۸۳۵ - ۶۸۳۶ وفى باب إذا رمى امرأته أو امرأة غيره بالزنى عند الحاكم والناس الخ رقم: ۶۸۴۲ - ۶۸۴۳ وباب هل يامر الامام رجلاً فيضرب الحد غائباً عنه رقم: ۶۸۵۹ - ۶۸۶۰ وفى كتاب الاحكام باب هل يجوز للحاكم ان يبعث رجلاً وحده للنظر فى الامور رقم: ۷۱۹۳ - ۷۱۹۴ وفى كتاب أخبار الاحاد باب ماجاء فى اجارة خبر الواحد الصدوق فى الاذان والصلاة والصوم والفرائض والاحكام رقم: ۷۲۷۸، ۷۲۵۹ وفى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم الخ رقم: ۷۲۷۸ - ۷۲۷۶ وأخرجه الترمذى فى جامعه فى أبواب الحدود باب صون النساء عن مجلس الحكم رقم: ۵۴۱۰ - ۵۴۱۱ وأخرجه الترمذى فى جامعه فى أبواب الحدود باب ماجاء فى در الحد عن المعترف إذا رجع رقم: (۱۴۲۹) مع قول الترمذى رحمته الله علیه وأخرجه الطحاوى فى شرح معانى الآثار كتاب الحدود باب الاعتراف بالزنا الذى يجب به الحد ما هو (رقم: ۴۴۳۷) والبيهقى فى سننه الكبرى كتاب الحدود باب ما يستدل به على شرائط الاحصان رقم: ۱۶۷۰۱ والامام عبدالرازق فى مصنفه: ۳۰۹/۷ باب البكر رقم: ۱۳۳۰۹، ۱۳۳۱۰.

نوهغه - حضرت زیدبن خالد جهنی او حضرت ابوهریره رضی الله عنہما، د نبی کریم صلی الله علیہ وسلم نه نقل کوی حضور اکرم حضرت انیس بن ضحاک اسلمی رضی الله عنہ ته او فرماینل ای انیس ته د هغه ښځې ته ورشه که چرې هغه د زنا اقرار او کړې نوهغه سنگسار کړې.

رجال الحديث

① ابوولید - دا ابوولید هشام بن عبد الملك طیالسی رضی الله عنہ دې. (۱)

② لیث - دا لیث بن سعد الامام رضی الله عنہ دې. (۲)

③ ابن شهاب - دا ابن شهاب محمد بن مسلم الزهري رضی الله عنہ دې. (۳)

④ عبيدالله - دا عبيدالله بن عبدالله بن عقبه رضی الله عنہ دې. (۴)

⑤ زیدبن خالد - دا حضرت زیدبن خالد الجهنی رضی الله عنہ دې. (۵)

⑥ ابوهریره - دا مشهور صحابی حضرت ابوهریره رضی الله عنہ دې. (۶)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت - علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: واغديا انيس إلى امرأة هذا فان اعترفت فارجمها په ذريعه سره واضح دې. د دې د پاره د حضور اکرم حضرت انيس رضی الله عنہ ته د دې خبرې حکم ورکول لکه چه د حضور ياک د طرف نه اقامت حد اختيار ته حواله کول وو.

تشریح - دلته د حديث شريف مختصر دې او د حديث امام بخاری رحمته الله علیه په مختلفو ځايونو کښې مختصر او په تفصيل سره نقل کړې دې. (۷) کتاب المحاريين منه اهل الكفر والردة په روايت کښې دې چه حضرت ابوهريره رضی الله عنہ او حضرت زیدبن خالد رضی الله عنہ فرمائی چه مونږ نبی کریم صلی الله علیہ وسلم سره وو یو صاحب اودريدو ونی و نیل چه زه تاسو صلی الله علیہ وسلم ته د الله تعالی واسطه درکوم تاسو زمونږ په مینځ کښې د الله تعالی د کتاب نه فیصله او کړنې. په دې باندې د هغه خصم (مدمقابل)، هم اودريدو او هغه د دغه رومي نه زیات پوهه وو بیا هغه اوونیل چه واقعی تاسو زمونږ په مینځ کښې په کتاب الله فیصله او کړنې او د خبرو اجازت راکړنې. حضور اکرم صلی الله علیہ وسلم او فرماینل وایه. هغه سړی اوونیل زما خونې به دغه سړی سره مزدورنې باندې کار کولو بیا هغه دده ښځې سره زنا وکړه. ما ده ته د هغې په فدیہ کښې سل چیلنې او یو خادم ورکړو. بیا ما د بعض اهل علم حضراتو نه پښتنه او کړه نوهغوی اوونیل چه زما خونې ته به سل کوږې. او د یو کال د پاره د ښار نه د بهر کیدو حد واجب دې حضور اکرم صلی الله علیہ وسلم په دې

(۱) کشف الباری: ۳۸/۲، ۱۵۹/۴.

(۲) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۴) کشف الباری: ۴۶۶/۱، ۳۷۹/۳.

(۵) کشف الباری: ۵۴۴/۳.

(۶) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۷) حصة القاری: ۲۱۲/۱۲.

باندی اوفرمانیل به هغه ذات باندې قسم د چا په قبضه کښې چه زما خان دې زده به ستاسو په مینځ کښې هم په کتاب الله سره فیصله کوم. سل چیلنې او یو خادم به تاته واپس کولې شی او ستاخونی به سل کورې وهلې شی او د یو کال دپاره به د ښار نه ویستلې شی او اې انیس! سحر هغه ښځې له ورشه که جرې هغې د زنا اعتراف او کړو نوهغه رجم کړه. نوهغه سحر هغې له ورغلو او هغې اعتراف او کړو او هغه دا رجم کړه. د حدیث مبارک متعلقه مسائل باندې بحث د باب په شروع کښې تیر شوی.

احديث ۲۱۹۱ (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ جِيءَ بِالنَّعِمَانِ أَوْ ابْنِ النَّعِمَانِ شَارِبًا، فَأَمْرَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مَنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا قَالَ فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضْرَبْنَاهُ بِالْأَعْلَالِ وَالْجُرَيْدِ. [۶۳۹۲، ۶۳۹۳]

توجه:- حضرت عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ فرماني چه نعمان يا ابن نعمان د نشي په حالت کښې راوستلې شو نورسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه خلق کوم چه په کور کښې موجود وو حکم ورکړ چه دې اووهی زه هم هغه خلقو کښې ووم کوموچه دې وهلو نومونږ دې په خپلو او دکهجوړو په لختو اووهلو.

رجال الحديث

- ① ابن سلام:- دا محمد بن سلام بیکندی رضی اللہ عنہ دې. (۲)
- ② عبد الوهاب:- دا عبد الوهاب ثقفی رضی اللہ عنہ دې. (۳)
- ③ ایوب:- دا ایوب بن تیمه کیسان سختیانې رضی اللہ عنہ دې. (۴)
- ④ ابن ابی ملیکه:- دا ابن ابی ملیکه عبد الله بن عبید الله رضی اللہ عنہ دې. (۵)
- ⑤ عقبه:- دا حضرت عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ دې. (۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: فامر من كان في البيت ان يضربوه په ذریعه داسې ثابت دی چه حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم پخپله حد قایم نه کړو بلکه

(۱) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الحدود وما يحذر من الحدود باب من أمر بضرب الحد في البيت رقم: ۶۷۷۴ وباب الضرب بالجريد والنعال رقم: ۶۷۷۵ وأخرجه الحاكم رحمه الله تعالى في مستدرکه في كتاب الحدود رقم: ۸۲۳۸، ۸۲۳۹ والبيهقي في سننه الكبرى: ۳۹/۲ كتاب الاشرية والحدفیه باب ماجاء في إقامة الحد في حال السكر أو حتى يذهب سكره رقم الحديث: ۱۷۹۷۳ وانظر تحفة الاشراف: ۲۳۶/۹ رقم الحديث: ۹۹۰۷.

(۲) كشف الباری كتاب السلم باب السلم في كيل معلوم.

(۳) كشف الباری: ۲۹/۲.

(۴) كشف الباری: ۲۶/۲.

(۵) كشف الباری: ۴۸/۲.

(۶) كشف الباری: ۵۱۶/۳.

حاضرینو ته ئی افرمائیل چه تاسو حد قايم کړنی او حنفيه او حنابلہ داوانی چه حضور پاک خو هلته موجود وو نوچه کله حضور پاک موجود وو او د امير د موجودگنی په صورت کښې که نورو خلقو ته داسې حد قايمولو د پاره او ونييلې شی نو په دې کښې څه بدیت نشته د امير د پاره دا ضروری نه دی چه هغه دې هم وهل شروع کړی.)

قوله: بالنعمان، أو ابن النعمان - یعنی د راوی شک دې چه په چاباندې حد قايم شو هغه حضرت نعمان وو يا دهغه خوئی ابن نعمان وو. علامه عینی رحمته الله او علامه احمد بن اسماعیل کورانی وغیرهما او علامه ابن عبدالبر رحمته الله نه نقل کوي چه حضرت نعمان رحمته الله خوینیک صالح سړې وو اوحد خمر د هغه په خوئی لگولې شوې وو.)

حضرت نعمان بن عمرو بن رفاعه انصاری رحمته الله څه تذکره: - حضرت نعمان بن عمرو رحمته الله علق بنومالک بن نجار نه وو د غزوہ بدر په معرکه کښې د شرکت سعادت ابدی هم هغوی ته حاصل دې. بل په نورو غزواتو کښې هم رسول الله صلی الله علیه و آله سره شریک شوې او هغوی د صحابه کرامو رضی الله عنهم په جماعت کښې دخپلې خوش طبیعتی او دل لگنی د وجې نه مشهور وو.)

هم ددې حکایات ظریفه نه داهم دی چه یوخل حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په تجارتی سفر کښې بصري ته تشریف یوو. حضرت نعمان رحمته الله او حضرت سوبیط بن حرملة رضی الله عنه هم هغوی سره وو او دا دواړه حضرات د اهل بدر نه دی. حضرت سوبیط د لارې په توبنه باندې مشرو. حضرت نعمان رحمته الله هغه ته درخواست اوکړو چه ماله د خوراک د پاره څه راکړه هغه ونيل نه تر هغې چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه راشی. حضرت نعمان رحمته الله ورته او ونيل چه ښه ته بیا زه تاته سبق ښایم هغه بازار ته لاړو چرته چه خلقو غلامان اخستل ده او ونيل اي خلقو که تاسو غواړئ نو زما نه یو عربی النسل غلام واخلی او دهغه ژبه او پرده ده کیدې شی چه داسې اووانی چه زه خو آزاد یم نوکه تاسو دهغه په دې وینا باندې هغه پریخودونکې ئی نو زه په تاسو خپل غلام نه خرڅوم. خلقو او ونيل چه مونږ هغه په دومره مال باندې اخلو. هغه دغه خلقو سره سودا اوکړه او هغوی ئی خپلې قافلې طرف ته بوتلل او حضرت سوبیط رضی الله عنه طرف ته ئی اشاره اوکړه چه دا ستاسو مطلوب دې. دا خلق حضرت سوبیط رضی الله عنه ته راغلل او وئی ونيل مونږ ته اخستی ئی هغه او ونيل ده غلط بیانی کړې ده زه خو یوازاد سړې یم هغه خلقو او ونيل ستا آقا مونږ ته ستا د دې عادت باره کښې خودلی وو او رستی په کښې واچوله روان ئی کړو. په دې وخت کښې حضرت ابوبکر رضی الله عنه تشریف راوړو نودا ټوله قصه هغوی ته واوړولې شوه نو هغوی د دغه خلقو ورکړې شوې مال واپس کړو هغه ئی را خلاص کړو کله چه دا خلق واپس شو نودا قصه ئی حضور پاک ته واوړوله نو حضور پاک پخپله هم او صحابه کرامو رضی الله عنهم هم په دې واقعه باندې او خندل.)

(۱) عمدة القاری: ۲/۲۱۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۹۵.

(۲) عمدة القاری: ۱۷/۲۱۴ والکنز الجاری: ۵/۳۴.

(۳) تاریخ الاسلام: ۴/۱۲۷.

(۴) الرافی بالوفیات: ۲۷/۸۳ المعارف: ۱/۳۲۸.

د هغوی طبیعی ظرافت یوه قصه داهم نقل کړې شوې ده چه یوځل یویدو رسول الله ﷺ سره ملاویدو له مدينې منورې ته راغلو او خپله اوبڼه ئی بهر اوتړله په جمات کښې داخل شو بعض صحابه کرامو ﷺ حضرت نعيمان ﷺ ته اوونیل چه ډیرې ورځې اوشوې غوښه مونه ده خوړلې که ته دا اوبڼه حلاله کړې نوموړې به دا اوخوړی او رسول الله ﷺ خو به دا اوبڼې قیمت دغه بدوته ورکوی نو حضرت نعيمان ﷺ هغه اوبڼه حلاله کړه اود هغې غوښه ئی تقسیم کړه، بیاچه کله هغه بدو د جمات نه بهر راغلو نوهغه خپله سورلی اونه لیدله چغې جوړې کړې اود آثار نه هغه ته پته اولگیده چه د هغه اوبڼه ئی حلاله کړې ده رسول الله ﷺ ته ئی شکایت اوکړو حضور پاک ددې باره کښې معلومات کولوسره دارضباعه ته اورسیدو چرته چه نعيمان ﷺ خپل ځان پټ کړې وو او په خپل ځان دپاسه ئی د کپجورو پانړې او ښاخونه اچولې وو نو یوسړی د هغه ځانی طرف ته اشاره کولوسره په اوچت آواز اوونیل چه ما هغه نه دي لیدلي یارسول الله! یارسول الله ﷺ دهغه ډیری نه حضرت نعيمان ﷺ رااوښتلو اود هغه مخ د دې ډیری په وښو او پانړو دوړو سره بدل شوې وو. حضور پاک د هغه نه تپوس اوکړو تا ولې داسې اوکړه حضرت نعيمان ﷺ اوونیل ای دالله تعالی پاک او خوږ رسول ﷺ کومو خلقو چه تاسو ته زما ځانی خودلې دې هم هغوی ماته دداسې کولو حکم راکړې وو او حضور پاک د هغه د مخ نه وښه او ډکی وغیره لرې کول او ونی خنډل اودغه بدو ته ئی دا وښې تاوان ورکړو. (۱)

۱۴- باب: الوکالة فی البدن وتعاهدها

د قربانی په اوبانو کښې اود دې د نجرانې په سلسله کښې وکالت

د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد دلته دادې که چرې یوسړې د خپلو ځناورو د ساتنې دپاره څوک سړي وکلي مقرر کړي نو دا جائز دی او رسول الله ﷺ هم داسې کړی دی. (۲)

[حدیث ۲۱۹۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ حُزْمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَا قَاتَلْتُ

(۱) الوافی بالوفیات: ۸۳/۲۷.

(۲) عمدة القاری: ۲۱۴/۱۲.

(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الحج باب قتل القلانل للبدن والبقر رقم: ۲۱۹۲ وبابین أشعرو قلدبذی الحلیفة ثم أحرم رقم: ۱۶۹۶ وباب إشعارالبدن رقم: ۱۶۹۹ وباب من قلد القلانل بیده رقم: ۱۷۰۰ وفي كتاب الضاحی باب إذا بعث لیذبح لم يحرم علیه شیء رقم: ۵۵۶۶ وأخرجه مسلم في كتاب الحج باب استحباب بعث الهدی إلى الحرم لمن لا یزید الذهاب بنفسه واستحباب تقلیده فضل القلانل الخ رقم: ۳۱۸۱ - ۳۱۸۷ وخرجه أبو داؤد في كتاب المناسک باب من بعث هدیه وأقام رقم: ۱۷۵۷ - ۱۷۵۹ وأخرجه النسائی في كتاب مناسک الحج باب اشعار الهدی رقم: ۲۷۷۵ وباب قتل القلانل رقم: ۲۷۷۴ وباب ما یقتل منه القلانل رقم: ۲۷۷۹ وباب تقلیدالابل رقم: ۲۷۸۲ وأخرجه ابن ماجه رحمه الله تعالى في كتاب مناسک باب تقلید البدن رقم: ۳۰۹۴ وباب إشعار البدن.

قَلَابَدَ هَذِي رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدَيَّ، ثُمَّ قَلَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْزَمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَيْءًا حَلَّهَ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يُخْرَاجَهُنَّ. (۱: ۱۶۰۹)

ترجمه :- (حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی، ما دَحْضُورِيَاك دَ قَرْبَانِي دَ اَوْشَانُو هَارِ پِه خِيَل لَاس بَانْدِي جُورِ كِرِي وِو بِيَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ پِه خِيَلُو لَاسُونُو مَبَارَكُو هَارُونِه وَرِوَاچُول بِيَانِي اَوْشَانُ زِمَا پِلَار سِرِه مَكِي مَكْرَمِي تِه رَوَان كِرِل خُوجِه خُومِرِه خِيَزُونِه دَحْضُورِيَاك دِپَارِه حَلَال وِو پِه هَغِي كِنِي يُوخِيَزِد دَغِه قَرْبَانِي لِيَكْلُو دَ وَجِي نِه، پِه حَضُورِيَاك بَانْدِي حَرَام نِه شُو تَرْدِي چِه هَغِه اَوْشَانُ حَلَال كِرِي شُو.

رجال الحديث

① اسماعيل بن عبدالله :- دا اسماعيل بن عبدالله بن ابي اويس رضي الله عنه دي. (۱) اودا دامام مالك رحمته الله خورنبي دي. (۲)

② مالك :- دا مشهور امام مالك رحمته الله دي. (۳)

③ عبدالله بن ابي بكر :- دا عبدالله بن ابي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم انصاري رضي الله عنه دي. (۴)

④ عمرة بنت عبدالرحمن :- دا عمرة بنت عبدالرحمن بن سعيد بن سعد بن زبارة انصاري مدنيہ رحمها الله تعالى ده. (۵) اودا عبدالله بن ابي بكر ترور ده. (۶)

⑤ عائشه :- اودا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذکرہ ہم تیزہ شوې ده. (۷)

دَحْدِيثُ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِه مَطَابَقْت :- دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ دَوَارُو اجزَاؤُ سِرِه دَحْدِيثُ مَطَابَقْتِ قَوْلِه. ثَمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي سِرِه ظَاهِرْدِي. كُلُّهُ چِه پِه ۹ هَجْرِي كِنِي حَضُورِيَاك دَحْجِ ارَادِه اوکړه اَوْحَضْرَتِ عَائِشَه رضي الله عنها دَ حَضُورِيَاك دَ قَرْبَانِي دَ اَوْشَانُو دِپَارِه هَارُونِه جُورُول شُرُوع کړه لِيَكْن رُوسْتُو بِيَا حَضُورِيَاك حَضْرَتِ ابُو بَكْر رضي الله عنه دَ حَجِّ امير جُورُول او لِيَكْلُو فَيَصِلُه اوکړه اوخپل خَاوړی دَحَضْرَتِ ابُو بَكْر رضي الله عنه پِه لَاس رَوَان کِرِل نو بِنِکَارِه خْبِرِه دِه چِه هَغِه دَ دِي اَوْشَانُو پِه سَاتَنِه او دَدِي پِه نَحْر کولو کِنِي دَرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وکیل وِو او دَوِيْم جَزْء سِرِه مَطَابَقْت دَاسې دِي چِه حَضْرَتِ عَائِشَه رضي الله عنها حَضُورِيَاك وکيلِه جُورِه کړه او هَغِه دَ حَضُورِيَاك نَمَانْدِه کيدون سِرِه دَغِه اَوْشَانُو هَارُونِه جُورُول او بِنِکَارِه خْبِرِه دِه چِه دا خْبِرِه دَ اَوْشَانُو پِه تَعَاهْد کِنِي داخَلِه دِه. (۸)

(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۲.

(۲) إرشاد الساری: ۲۹۵/۵.

(۳) کشف الباری: ۸۰/۲، ۱/۲۹۰.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب الوضوء مرتین مرتین.

(۵) کشف الباری کتاب الحيض باب عرق الاستحاضة.

(۶) إرشاد الساری: ۲۹۵/۵.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۸) عمدة القاری: ۲۱۴/۱۲ وإرشاد الساری: ۲۹۵/۵ وفتح الباری: ۶۲۱/۴.

۱۵- باب: إذا قال الرجل لو كيلة: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قد سمعت ما قلت.

که چرتە جاخېل وکیل ته داسې اووئیل چه ته په کوم کار کښې مناسب گنډې دا

مال خرج کړه او وکیل اووئیل چه تاسو څه اووئیل ما واوړیده

د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بیان: امام بخاری رحمته الله د ترجمه الباب نه دا خودل غواړي چه د وکالت د صحيح کيدو د پاره هم ايجاب او قبول ضروري دي. ليکن د توکيل د ايجاب او قبول د پاره څه معين لفظ ضروري نه دي. بلکه ددې ددې دارومدار په معنی باندې دي. يعنی د وکیل جوړولو د پاره وکلت «ما ته وکیل چوپړ کړې» او د جوړولو د پاره قبلت «ما وکیل جوړول قبول کړل» وينا کول ضروري نه دي بلکه په هغه ټولو الفاظوسره توکيل صحيح دي کوم چه په اذن او قبوليت باندې دلالت کوي. (۱) لکه چه ترجمه الباب کښې مؤکل چاته وائي ضعه حيث اراك الله نوڅه خاص صيغه د توکيل دلته مذکور نه ده مگر توکيل به اوشی دغه شان وکیل وائي قد سمعت ما قلت نودلته هم دا الفاظ د عقد پاره مخصوص نه دي مگر مدعي چونکه حاصلېږي لهذا دا جائز دي.

دې نه پس دا اوگنډنې که چرې داسې توکيل اوکړې شو اوداسې اووئيلې شو چه چرتە غواړي خرج کړه نو وکیل ته ددې په په مصارف باندې د خرج کولو اختيار دي. باقی دا چه هغه ئې په خپل خان باندې هم خرج کولې شی که نه، نود مؤکل د اجازت نه بغیر به په خپل خان باندې د خرج کولو گنجائش نه وي. د بخاری شریف شرح دلته دا بحث هم فرمائيلې دي که یوسړې چاته مال ورکړي او وائي چه ته داڅنگه مناسب گنډې خرج کړه او حال دادې چه هغه وکیل پخپله هم مسکین دي نو آیا هغه پخپله ددغه مال نه څه اخستې شی. امام مالک رحمته الله او امام احمد رحمته الله فرمائي چه هغه پخپله ددغه مال نه څه نه شی اخستې ځکه چه رب المال هغه دا مال نورو فقيرانو ته د ووجه خير په کارونو کښې د لگولو وکیل جوړ کړې دي او پخپله هغه ته د دغه مال نه داخستلو اجازت نشته او که چرتە رب المال غوښتل نو دي به ئې پخپله د مال مالک جوړ کړې وي نه چه هغه به ده ته د خير په کار کښې د خرج کولو حکم ورکولو. (۲)

اوجمهور فقهاء دا فرمائي چه وکیل ددغه مال نه په فقراء کښې د یو فقير د حصې په اندازه اخستي شی ځکه چه رب المال هغه ته دا مال فقيرانو ته د ورکولو او د خير په کار کښې د لگولو حکم ورکړې دي او هغه پخپله هم فقير او مسکین دي نو که هغه پخپله ددې مال نه څه اخستلی نوبیا هم هغه د رب المال د حکم نه تجاوز او تعدی نه کوي. (۳)

(۱) المغنی: ۲/۱۱۰۰ الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۲) المغنی: ۱/۱۱۳ شرح ابن بطلال: ۳۷۴/۶.

(۳) المغنی: ۱/۱۱۳ شرح ابن بطلال: ۳۷۴/۶.

احديث ۱۲۹۳) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالًا، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ يَبْرَحَاءُ وَكَانَتْ مُسْتَقْبَلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٌ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبِبْتُمْ) قَالَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبِبْتُمْ) وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَى يَدِي حَاءُ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْبًا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتُ، فَقَالَ «بِئْسَ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنَّ تَجْعَلُهَا فِي الْأَقْرَبِينَ». قَالَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ عَنْ مَالِكٍ وَقَالَ رَوَاهُ عَنْ مَالِكٍ رَابِحٌ. (ار: ۱۳۹۲)

ترجمہ :- (حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ، اوفرمائیل چہ حضرت ابوطلحہ انصاری رضی اللہ عنہ دمدینہ پہ خلقوکنبی دتولونہ مالداروو اوھغہ تہ پہ خیلو تولو مالونوکنبی بیرتھاء (باغ، دیرگران وو اوھغہ دجماٹ مخی تہ وو. حضوریاک بہ دغہ باغ تہ تللو اوھغہ خانی پاکی اوصفا اوبہ بہ نی خکلی. کلہ چہ دسورت عمران دا آیت نازل شو ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبِبْتُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الایہ یعنی ہیخ کلہ بہ حاصل نہ کرپی شنی پہ نیکنی کنبی کمال ترکومی چہ خرچ نہ کرنی خیل محبوب خیزنہ خہ حصہ. نو حضرت ابوطلحہ رضی اللہ عنہ پاسیدو اوڈ حضوریاک پہ خدمت کنبی حاضرشو عرض نی اوکرو یارسول اللہ! اللہ تعالیٰ پہ خیل کتاب کنبی فرمانی چہ ہیخ کلہ بہ حاصل نہ کرپی شنی پہ نیکنی کنبی کمال ترکومی چہ خرچ نہ کرنی خیل محبوب خیز نہ خہ حصہ اوما تہ پہ خیلو تولو مالونوکنبی بیرتھاء دیر محبوب دی او داداللہ تعالیٰ پہ لارکنبی صدقہ دہ اوزدہ داللہ تعالیٰ نہ امید لرم چہ ددی صدقی ثواب اوداللہ تعالیٰ پہ نیزددی دذخیری، چہ تاسو پہ کوم کارکنبی لگوئی دا اولگوئی. حضرت اوفرمائیل واہ واہ دامال خو تلونکی دی دا مال خوتلونکی دی اوخہ چہ تا اوونیل ما واؤزیدہ زہ دا مناسب گنرم چہ تہ دا

(۱) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا في كتاب الزكاة باب الزكاة على الأقارب رقم: ۱۴۶۱ وفي كتاب الوصايا باب إذا وقف أو أوصى لأقاربه ومن الأقارب؟ رقم: ۲۷۵۲۱ وباب إذا وقف إرضًا ولم يبين الحدود فهو جائز وكذلك الصدقة رقم: ۲۷۶۹ وفي كتاب التفسير باب لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون - إلى - قوله تعالى به عليهم رقم: ۵۵۵۴ وفي كتاب الأشربة باب استعذاب الماء رقم: ۵۶۱۱ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى في كتاب الزكاة باب فضل النفقة والصدقة على الأقربين والزوجة والولاد والوالدين ولو كانوا مشركين رقم: ۲۳۱۲ - ۲۳۱۳ وأخرجه أبو داود في كتاب الزكاة باب في صلة الرحم رقم: ۱۶۸۹ وأخرجه النسائي في كتاب الحجاب باب الاجباس كيف يكتب الحبس وذكر الاختلاف على ابن عون الخ رقم: ۳۶۰۴ وانظر تحفة الأشراف رقم: ۳۱۵، ۲۰۴.

په خپلو رشته دارنو کښې تقسیم کړې. حضرت ابوطلحه رضی الله عنه عرض اوکړو چه زه هم داسې کوم یار رسول الله صلی الله علیه و آله نوحضرت ابوطلحه رضی الله عنه هغه باغ په خپلوانو کښې او دخپل تره په خامنو کښې تقسیم کړو

رجال الحديث

① يحيى بن يحيى بن بكر بن عبد الرحمن بن يحيى حنظلي ابو زكريا نيسابوري رحمته الله دې. (۱)

② مالك بن مشهور امام مالك رحمته الله دې. (۲)

③ اسحاق بن عبدالله بن اسحاق بن عبد الله بن ابي طلحه رحمته الله دې. (۳)

④ انس بن مشهور صحابي حضرت انس بن مالك رضی الله عنه دې. (۴)

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: انها

صدقة يارسول الله حيث شئت يعني حضرت ابوطلحه رضی الله عنه حضور پاك د دغه باب د صدقه كولو په سلسله كښې وكيل جوړ كړې وو چه چرته ئي غواړي خرچ دې كړي سره د دې چه حضور پاك دا باغ پخپله تقسيم نه كړو بلكه هم هغه ته ئي حكم وركړو چه دا په خپلو رشته دارانو كښې تقسيم كړي. (۵) او د دې حديث نه دا هم معلومېږي چه وكالت بغير د قبوليت محقق كيږي نه لكه چه حضور پاك د هغه خبره اوريدونه پس هغه ته او فرمائيل قد سمعت ما قلت فيها و اري ان تجعلها لى الاقربين. (۶)

قوله: تابعه اسماعيل بن مالك: يعني دا روايت امام مالك رحمته الله نه نقل كولو كښې اسماعيل بن ابي اويس د يحيى بن حنظلي رحمته الله متابعت كړې دې. (۷)

قوله: وقال روح بن مالك رابع: يعني روح بن عباد رحمته الله د امام مالك رحمته الله په ځانې د رابع رابع په معنى د فائده مند او نفع وركونكې نقل كړې دې. (۸)

(۱) كشف الباري كتاب الزكاة باب اجر المرأة إذا تصدقت الخ.

(۲) كشف الباري: ۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

(۳) كشف الباري: ۳/۲۱۳.

(۴) كشف الباري: ۲/۴.

(۵) عمدة القاري: ۱۲/۲۱۵.

(۶) عمدة القاري: ۱۲/۲۱۵.

(۷) إرشاد الساري: ۵/۲۹۷.

(۸) إرشاد الساري: ۵/۲۹۷.

۱۶- باب: وكالة الامین فی الخزانة ونحوها

د خزانی وغیره باره کنبی امین وکیل کول

د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دافرامانی چه د خزانی دپاره کله ته یوسړې وکیل مقرر کړې نو هغه امین کیدل پکار دی. ځکه چه که امین وی نو هغه به د خیانت نه احتراز کوی او خزانه به په موقع اومحل باندې خرچ کوی اوبې موقع اوبې محل به نی نه خرچ کوی (۱)

احديث ۲۱۹۴ (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو اسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يَنْفَقُ وَرَثَتُ مَا قَالِ الَّذِي يُعْطَى - مَا أَمْرِيهِ كَأَمْلًا مُوقَرًا، طَلَبَ نَفْسَهُ، إِلَى الَّذِي أَمْرِيهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ». [ر: ۱۳۷۱]

ترجمه:- (حضرت ابوموسیٰ رحمه الله اشعری رحمه الله د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کوی چه امانتدار خزانچی چه څه خرچ کوی او اکثر به حضور پاک فرمائیل چه څه ورکوي دخپل مالک په حکم باندې پوره په خوشحاله زړه سره نو هغه هم صدقه کونکو کنبی شریک دي.

رجال الحديث

- ① محمد بن العلاء:- دامحمد بن علاء همدانی کوفی ابوکریب رحمه الله دي. (۲)
- ② ابواسامه:- دا ابواسامه حماد بن اسامه لیشی رحمه الله دي. (۳)
- ③ برید بن عبدالله:- دا برید بن عبدالله ابوبرده رحمه الله دي. (۴)
- ④ ابوبرده:- دا ابوبرده بن ابی موسیٰ اشعری رحمه الله دي. (۵) دده نوم عامر یا حارث دي. (۶)
- ⑤ ابوموسیٰ اشعری:- د حضرت عبدالله بن قیس ابوموسیٰ اشعری رحمه الله تذکره هم تیره شوي ده (۷)

(۱) عدة القاری: ۱۲/۴۱۵ بتفصیل.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی کتاب الزکاة باب أجر الخادم إذا تصدق بامر صاحبه غیر مفسردقم: ۴۳۸ وأخرجه أيضاً فی کتاب الاجارة باب استئجار الرجل الصالح رقم: ۲۲۶۰. وأخرجه أبو داؤد رحمه الله تعالى فی کتاب الزکاة باب أجر الخازن رقم: ۱۶۸۴ وأخرجه النسائي فی کتاب الزکاة باب أجر الخازن إذا تصدق بأذن مولاه رقم: ۲۵۵۹ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۹۰۳۸.

(۳) کشف الباری: ۱۳/۳.

(۴) کشف الباری: ۱۴/۳.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۹۰، ۳/۱۷۴.

(۶) کشف الباری: ۱/۶۹۰.

(۷) إرشاد الساری: ۵/۶۹۷.

(۸) کشف الباری: ۱/۶۹۰.

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دی ځکه چې امامتدار خزانچی هم هغه دې چې دخپل مالک د حکم مطابق خرچ کونکي او ورکونکي وی (۱) براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث رحمہ اللہ فرمائی چې حافظ ابن حجر رحمہ اللہ براعت اختتام ذکر نه دي کړي لیکن د بنده په نیز چې د دقت نظر نه کار واخستې نو په ابو اسامه کښې براعت اختتام طرف ته اشاره کیدې شی ځکه چې په دې کښې د سام یعنی مرگ طرف ته اشاره ده (۲) یا داسې هم کیدې شی چې قوله: الذي يعطى منا آخر به الخ کښې دا اشاره موجود ده چې دا دخپل عموم په وجه ملک الموت ته هم شامل دي چې څوک الله تعالی د خلقو د روحونو قبض کولو د پاره مقرر کړي دي (۳)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- کتاب الزراعة

زمینداری او مزارعة ابواب اوهغه روایات کوم چې په دې باره کښې وارد شوي دي. حرث وحرثه او زرع و زراعه لغوی معنی زمینداری کولو او یوې چلولو ده. او دا بالترتیب باب نصر او فتح نه مستعمل دي. (۴) لکه چې په قرآن کریم کښې دي ﴿ أَقْرَعْتُمْ مَآخِرُتُونُمْ ۖ ؕ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ۚ ﴾ (واقعہ: ۶۳، ۶۴) ښه ده گورنی کوم څه چې تاسو کړئ آیا تاسو دا فصل کونئ یا مونږ یو د فصل کونکي.

او د شریعت په اصطلاح کښې هی عقد علی الزرع بعض الخارجه (۵) یعنی د پیداوار د څه حصې په عوض د کرم معامله ته مزارعت وائی. یاد ساتئ چې هم دغه معامله که په باغونو یا ونو کښې او کړې شی نو هغې ته مساقاة وئیلې شی او که د پیداوار نه علاوه په څه نقد وکښې او کړې شی نو اجاره یا کراء الأرض دي.

د فقهاؤ د اختلاف بیان:- امام اوزاعی امام سفیان ثوری سعید بن مسیب امام ابویوسف امام محمد بن حسن امام احمد بن حنبل داؤد ظاهري طائوس او ابن ابی لیلی رحمهم الله په نیز مزارعت او مساقات دواړه جائز دي. (۶) او ددې حضراتو اصل دلیل هغه روایت دي کوم چې اصحاب صحاح نقل کړي دي چې رسول الله ﷺ اهل خيبر سره په نصف پیداوار باندې د مزارعت معامله کړې وه (۷) خو د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ امام مالک، امام شافعی ابوثر اولیث

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۱۶ وإرشاد الساری: ۵/۲۹۸.

(۲) الكنز المتواری: ۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۳) الكنز المتواری: ۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۴) طلبه الطلبة لنسفی ص: ۳۰۴.

(۵) البحر الرائق: ۸/۱۵۹.

(۶) بدایة المجتهد: ۵/۴۷ والهدایة مع نصب الرایة: ۴/۵۵۴ شرح ابن بطال: ۶/۲۱۴.

(۷) سیاتی تخریجه فی باب المزارعة بالشرط ونحوه.

وغيرهم رحمهم الله د مزارعت د عدم جواز قائل دی^(۱) او د هغوی په نيز داسې کول عقلاً او نقلاً
ممنوع دی

نقلاً - نقلاً خو په دې وجه چه په حديث کښې د فقير الحطان نه منع کړې شوې ده^(۲) او
مزارعت هم د دغه قبيل نه دې

عقلاً - او عقلاً په دې وجه چه د دې اجاره بدل مجهول دې او تر کومې پورې چه د حضور پاک ﷺ
د خير يهودو سره معامله کولو تعلق دې نو هغه د جزیه په توگه دې يا د احسان او صلح په طريق
د خراج مقاسمه دې نه چه په توگه د مزارعت^(۳)

ليکن صاحب هدايه رحمته الله فرماني چه فتوی صاحبين رحمهما الله په قول باندې دې او د مزارعت
طرف د خلقو احتياج او په دې باندې د اامت تعامل د وجې نه قیاس ترك کول مناسب دی لکه
چه استصناع په مسئله کښې قیاس پريخودې شوې دې^(۴)

د مزارعت د صحت شرائط - ياداستنی چه حضرات مجوزين په نيز هم د مزارعت صحت د پاره
اته شرطونه دی:

- ① د زمکې د کړقابل کيدل ريگ منه يا د اوبولاندې کيدو د وجې نه د کاشت قابل نه وی.
- ② عاقدین چه د عقد مزارعت اهل وی مجنون او يا گل اوصبی لا يعقل نه وی اودا شرط د دې
عقد خصوصیت نه دې بلکه د هر يو عقد د پاره ضروری دی.
- ③ د مزارعت د مودې تعيين وی خکه چه دا عقد د زمکې يا عامل په منافع باندې دې او هم
موده د دې منافع د پاره معيار دې دې د پاره چه د دې مودې په ذريعه منافع او بيرنی
④ چه د تخم اچونکی تعيين شوې وی دې د پاره چه جگړه نه وی اودا معلومه شی چه
معقود عليه څه دې. منافع ارض دې يا منافع عامل که تخم د عامل وی نومطلب به داوی چه
هغه به د زمکې منافع حاصلوی او که تخم د زمکې د مالک وی نومطلب به دا وی چه هغه به د
عامل منافع حاصلوی بهر حال د معقود عليه د تعيين د پاره د تخم اچونکی صراحت کيدل
پکار دی.

- ⑤ د کوم عاقد چه تخم نه وی د هغه حصه معلوم او متعين وی خکه چه هغه د خپلې حصې
مستحق هم د شرط د وجې نه وی نو د هغه حصه معلوميدل ضروری دی خو که د هغه حصه
معلومه نه وی نو بيا د شرط د وجې نه به استحقاق څنگه ثابت شی
- ⑥ په زمکه کښې د زمکې د مالک څه دخل پاتې نه شی او هغه زميندار ته حواله کړې شی او د
زميندار د پاره په دې کښې د فصل نه هيڅ يو څيز منع کونکې نه وی

(۱) بداية المجتهد: ۵/۱۷۵ والهداية مع شرحه البناية: ۴۷۴/۱۱.

(۲) قال الحافظ ابن حجر رحمته الله في الدراية في تخریج احاديث الهداية: ۱۹۰/۲ رواء الدارقطني وأبو يعلى
والبيهقي رحمهم الله تعالى، وفي إسناده ضعف.

(۳) الهداية مع نصب الراية: ۴/۵۴ والبدایة: ۱۷۶/۵.

(۴) البناية شرح الهداية للمحدث العيني رحمته الله: ۴۷۴/۱۱.

⑤ پیداوار کنبی ددواړو حصه کیدل اوچه صرف هم د دغه دواړو وی د بل دریم کس نه وی نوچه کم شرط دا شرط ختم کړی هغه به هم د عقد مفسد کونکې وی

⑥ دوکوم خیز فصل چه مطلوب وی هغه دې معلوم اومتعین وی یعنی چه دا معلومه وی چه په زمکه کنبی به څه کرلې شی ځکه چه دلته خو پیداوار اجرت دې اود اجرت جنس معلومیدل شرط دې بل ددې دپاره هم چه بعضی خیزونه د زمکې د پاره نقصانی وی نو د زمکې والاچه په یوخیز باندې راضی وی اود یوخیز په کرلو باندې راضی کیږي نه (۱)

۱- باب: فضل الزرع واغرس إذا أكل منه

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَلَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا. / الواقعة: ۶۳ - ۶۵

فصل اود ونولگولو فضیلت کلهچه دهغې نه اوخوړلې شی اودالله تعالی فرمان ښه ده گورنی نوچه کوم خیز تاسو کرنی آیا تاسو دغه فصل کونی یا مونږ د دغه فصل کونکې یو

دترجمة الباب مقصد: د امام بخاری رحمته الله علیه عادت دې چه په شروع کنبی فضائل بیانوی اودهغې نه پس مسائل ذکر فرمائی نوهغه رومې باب قایم کړې دې فضل الزرع والغرس یعنی زمینداری کول او ونې لگول هم د فضیلت والا عمل دې. لیکن دې سره امام صاحب رحمته الله علیه دا هم فرمائیلی دی چه کله ددې نه خوراک اوکړې شی یعنی د زمیندارنی نه او چه کومې ونې لگولې دی دهغې نه خلق خوراک اوکړی یا مرغشی وغیره شی اوخوری نوهغه سړی چه د فصل کرلو والادې اودونو لگولووالادې د صدقه اجر اوثواب ملاوېږی. اود حدیث باب نه هم ددې تائید کیږی.

علامه ابن منیر مالکی رحمته الله علیه فرمائی چه امام بخاری رحمته الله علیه ددې ترجمه الباب په ذریعه دې خبرې طرف ته اشاره کړې ده چه زمینداری کول مباح دی اوچرته چه ددې نه ممانعت وارد شوې دې لاتخذوا ضیعة فترکوا الی الدنیا. یعنی تاسو جائیداد او فصلونه مه جوړوئ ددې په وجه به تاسو د دنیا طرف ته مائل شئ. نو دا په مخصوص حالاتو کنبی دی. کله چه یوسړې په زمیندانی او کرکیله کنبی اخته شی اود جهاد اوددین د نورو ضرورتونو غافل شی اود شریعت په مطالباتو کنبی غفلت کوی نو په هغه صورت کنبی منع کړې شوې ده گنی په زمیندارنی کنبی فی نفسه هیڅ خرابی نشته. (۱)

او الله تعالی ارشاد فرمائیلی دې ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ أَلَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿۱﴾ ددې آیت مبارک نه داخبره ثابته شوه چه په کرکیله کنبی هیڅ مضائقه نشته ځکه چه کرکیله کول په

(۱) البناية شرح الهداية: ۸۲/۱۱ - ۸۴.

(۲) فتح الباری: ۵/۵۵۵ لکونثر الجاری: ۳۷/۵.

شریعت کنبی گناه وه او ناوخنیه عمل وی نوالله تعالیٰ به په مقام امتنان کنبی ددې تذکره نه فرمایله (۱)

دکسب دټولونه غوره طریقه: اوس پاتې شوه داخبره چه دکسب مختلف طریقی دی لکه تجارت زراعت صنعت وحرث وغیره نوددې نه کومه یوه طریقه ډیره بهتر او غوره ده قاضی ابوالحسن ماوردی رحمته الله علیه فرمائی چه په مکاسب کنبی اصل زراعت تجارت اوصنعت اوحرث دی او په دې کنبی د امام شافعی رحمته الله علیه اصول ډیر نیزدې او دټولونه غوره تجارت دې اوبیا هغه فرمائی چه زما په نیز راجح زمینداری ده اوددې علت هغه دا پیش کوی چه په دې کنبی توکل زیات دې (۲) علامه نووی رحمته الله علیه فرمائی چه دټولونه غوره زراعت، صنعت اوحرث دې اود هغوی دلیل د حضرت مقدم رحمته الله علیه روایت دې چه ماکل أحد طعاماً قط خیراً من أن یاکل من عمل یدیه (۳) یعنی دیوسری ډیاره د دې نه بهتر خوراک نشته چه هغه په خپلو لاسونو محنت اوکړی او ونی خوری او وړاندې امام نووی رحمته الله علیه فرمائی چه په دې دواړو کنبی بهتر زراعت دې چه د دې نفع متعدی ده انسانانو اوخناورو دواړوته شامل ده (۴)

حضرات احناف فرمائی چه په مکاسب کنبی دټولونه غوره جهاد دې ځکه چه په مدنی ژوند کنبی هم دغه په عام توگه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم او صحابه کرام رضی الله عنهم د کسب ذریعه پاتې ده بل په دې کنبی اعلاء کلمة الله تعالیٰ دې یعنی جهاد د دنیاوی او اخروی منافع ته جامع دې اوددې نه پس افضلیت تجارت ته حاصل دې او بیا زراعت صنعت اوحرث دې (۵) حضرت شیخ الحدیث رحمته الله علیه فرمائی چه جهاد د مکاسب نه شمیرل صحیح نه دی هغه خو صرف د اعلاء کلمة الله تعالیٰ د پاره کولې شی (۶)

احديث (۲۱۹۵) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ وَحْدَنَةَ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مِمَّنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَيْعَةٌ، إِلَّا

(۱) إرشاد الساری: ۳۰۰/۵.

(۲) لامع الدراری: ۲۳۲/۶.

(۳) أخرجه البخاری فی کتاب البیوع، باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۳.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۵/۱۱.

(۵) لامع الدراری: ۲۳۲/۶ وفتح الباری: ۳۸۴/۴.

(۶) لامع الدراری: ۲۳۷/۶.

(۷) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب اللب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ۶۰۱۲ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب فضل اغرس والزروع رقم: ۳۹۵۰ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالیٰ فی کتاب الاحکام باب ما جاء فی فضل الغرس رقم: ۱۳۸۷ انظر تحفة الاشراف: ۱۴۳۱.

كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ». وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ -

صلى الله عليه وسلم- [۵۶۶۶]

ترجمه: رسول الله ﷺ ارشاد فرماید: دې چه کوم یوم مسلمان څه ونه لگوي يا زمينداري کوي بيا په هغې کښې چرته مرغی انسان خاړوي خوراک کوي نو هغه ته به د صدقې ثواب ملایږي

رجال الحديث

- ① قتیبہ بن سعید:- دا قتیبه بن سعید ثقفی رحمہ اللہ دې.
 - ② ابو عوانہ:- دا ابو عوانة الوضاع بن عبد الله الشکری رحمہ اللہ دې.
 - ③ عبد الرحمن:- دا عبد الرحمن بن مبارک عیسی طفاوی بصری رحمہ اللہ دې.
 - ④ قتاده:- دا قتاده بن دعامة رحمہ اللہ دې.
 - ⑤ انس بن مالک:- دا حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دې.
- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دي.
- ایا کافرانوته به هم د ثواب فائده رسي؟:- که چرې دا اوو نیلې شي چه په دې سلسله کښې بعض احادیثو کښې مطلق د رجل ذکر دي یعنی مامن رجل یغرس فرسا اودغه شان ما من عبد الخ او په دې کښې د مسلمان قید نشته نو په ظاهره د مسلمان او کافردواړو ته شامل دي.
- نوددې جواب دا ورکړي شوې دي چه دا روایات مطلقه به په مقیده باندې محمول کولې شي لکه چه حدیث باب او کتب صحاح اکثر روایات په دې دلالت کوي ^(۱) بل په حدیث کښې د مسلم نه جنس مسلم مراد دي نو مسلمانانہ بنخه هم په دې کښې داخل ده. ^(۲) یاد ساتی چه ثواب د آخرت خو صرف مسلمان سره مخصوص دي او کافر ددې حقدار نه دی ځکه چه که څوک کافر صدقه او کړي یابل د څه خیر کار او کړي نو د هغه دپاره په آخرت کښې څه اجر نشته او په دنیا کښې د هغه د دغه نیکنی اجر او بدله ورکولې شي. ^(۳)

^(۱) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

^(۲) کشف الباری: ۴۳۴/۱.

^(۳) کشف الباری: ۲۱۸/۲.

^(۴) کشف الباری: ۳/۲.

^(۵) کشف الباری: ۴/۲.

^(۶) عمدة القاری: ۲۱۸/۱۲.

^(۷) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵ وعمدة القاری: ۲۱۹/۱۲.

^(۸) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵ وعمدة القاری: ۲۱۹/۱۲.

^(۹) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

^(۱۰) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

ذ تعلیق مقدمه قوله: وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ الْخَرَّ..... د. مسلم نه مراد ابن ابراهیم فراهیدی بصری دې او د ابان نه مراد ابان بن یزید عطار دې او دلته امام بخاری رحمته الله علیه متن نه دې ذکر کړې ځکه چه ددې سند په ذکر کولو سره د امام بخاری رحمته الله علیه مقصود د حضرت قتاده د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه د سماع صراحت کول دی

د حدیث تشریح: علامه ابن عربی رحمته الله علیه فرمائی چه داد الله تعالی یو ډیر زیات رحم او کرم دې چه هغه خپلو بندیگانو ته داسې اعمال ور عطا کړی دی چه د هغې ثواب د مرگ نه پس هم جاري اوساری وی لکه چه په ژوند کښې وو. مثلاً صدقه جاریه کول یا داسې علم نورو ته خول د کوم نه چه وروستوهم فائده حاصله شی یا نیک اولاد چه د هغه ډپاره دعا او کړی یا څه ونه لگول یا فصل کرل یا د الله تعالی په لار کښې څو کنی ورکول وغیره (۱)

علامه طیبی رحمته الله علیه د محی السنه نه نقل کړی دی چه یوسړی حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه سره خواکې تیریدو او هغه د غوز ونه لگوله. هغه وئیل چه تاته به د دغه ونې لگولو څه فائده وی ځکه چه ته خو یو بوډا سړی ئی اودا ونه خو په دومره دومره کالو کښې میوه ورکوی. حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه په جواب کښې او فرمائیل ماته به د دې ونې د لگولو اجر ملاوړی اونور خلق به ددې نه خوراک کوی داڅومره ښه سودا ده. (۲)

ابوالوفاء بغدادی رحمته الله علیه ذکر کړی دی چه انوشروان (بادشاه) یوسړی سره تیریدو چه د زیتون ونه او لکوله. انوشروان هغه ته اووئیل چه داخوستاسو د زیتون لگولو زمانه نه ده ځکه چه دا ونه خوښې هم په ډیره موده کښې میوه ورکوی. هغه سړی اووئیل چه زمونږ نه وړاندې خلقو ونې کرلې وې نوموړې د هغې میوه اوخوړله اوس مونږ هم ونې لگوو دې ډپاره چه زمونږ نه پس راتلونکی خلق د هغې میوه اوخوری. انوشروان د هغه په جواب سره ډیر خوشحاله شو او وئی وئیل زه یعنی ته ډیره ښه خبره اوکړه اوچاته چه به هغه زه وئیل نو هغه ته به څلور زره درهم ورکولې شو. بیا هغه سړی اووئیل بادشاه سلامت تاسو څنگه زما په ونه لگولو اوبیا د دې میوه ورکولو کښې د وخت لگیدو د وجې تعجب کوې. دې خو ډیر زر میوه اوکړله انوشروان ته دا خبره نوره هم زیاته خوښه شوه او هغه اووئیل زه بیا هغه سړی ته څلور زره درهم ورکړل. هغه سړی عرض اوکړو بادشاه سلامت هره ونه په کال کښې یو ځل میوه ورکوی او زما دې ونې خو ډیر زر دوه ځل میوه ورکړه. انوشروان اووئیل زه هغه ته نور دومره دراهم ورکړې شو. بیا انوشروان بادشاه دې وینا سره روان شو که دې سړی سره مونږ نور اودریدو نوموړې خزانه به هم دده ډپاره کافی نه شی (۳)

(۱) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

(۲) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

(۳) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵، ۳۰۲.

۲- باب: ما یحذرن عواقب الاشتغال بألة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

خول چه ویرولې شوي دي د زميندارني په سامان کښې ډیر

مشغول پاتې کېدل یا د اجازت د حد نه تجاوز کونکو انجام نه

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه په دې باب سره په دې روایاتو کښې تطبیق کوي چه په ظاهره متضاد معلومېږي باب سابق کښې حضرت انس رضی الله عنه روایت کښې دا وارد شوي دي چه په کرکولو کښې او باغ لگولو کښې هېڅ د خرج خبره نه ده کوم خاړوي او انسانان چه د دې نه خور هغه به د فصل کرلو والا او باغ لگولو والا دپاره صدقه جوړېږي. خو په دې باب کښې ذکر شوي د حضرت ابو امامه باهلي رضی الله عنه د روایت نه معلومېږي چه هغوی دچا په کور کښې ایوا او د زميندارني آلات نه څه څیز اولیدلو نوونی فرمائیل چه د نبی اکرم صلی الله علیه و آله نه ماوریدلي دي چه په کوم کور کښې داڅیزونه داخل شي په هغه کور کښې به دلت داخلېږي. امام بخاری رحمته الله علیه په دواړو روایتونو کښې تطبیق کولو سره فرمائي چه په اصل کښې په زميندارني کولو کښې پخپله څه عیب نشته په دې کښې عیب د خارج یعنی بهر نه داخلېږي او هغه داسې چه سړي د حد نه تجاوز او کړي او په دې کښې ځان دومره مشغول کړي چه د حقوق شرعيه نه غافل شي. (۱)

امام صاحب رحمته الله علیه دویم صورت د جمع کولو دا پیش کړې دي چه د زميندارني په آلاتو کښې د اشتغال انجام دلت دي مطلب دادي چه د سړي په ذمه باندې سرکاری غوښتنې لگیدلې وي څه د حکامو د طرف نه خراج یا څوک د بل څه ټیکس اخستودپاره راځي او څوک په کښې څه کوي په دې وجه زراعت ناخوښه شمیر کړې شوي دي. (۲)

شمس الاتمه امام سرخسی رحمته الله علیه فرمائي چه زمينداري پخپله د دلت سبب نه جوړېږي بلکه هغه وخت د دلت سبب جوړېږي چه کله انسان بالکل په دې کښې ورډوب پاتې شي. په داسې صورت کښې د اکیرې چه د بنمن غالب راځي او خلق ذلیل او مغلوب کیږي گني که په دې کښې داسې ورننوتل نه وي او سړي په شرعي حقوقو کښې هم مستعد او تکره وي نو زمينداري بالکل خراب څیز نه دي اوترکومي چه د خراج د ادا کولو تعلق دي نو د خراج ادا کول هېڅ د دلت خبره نه ده حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه حضرت حسن رضی الله عنه او قاضي شریح رحمته الله علیه په خراجي زمکه کښې کرکيله کړي ده او خراج نې ادا کړې دي که د خراج ادا کول څه د دلت خبره وه نو صحابه کرام تابعینو رضی الله عنهم به دا ولې اختیارول. (۳)

(۱) لامع الداری: ۲۳۳/۶ مع تفصیل.

(۲) لامع الداری: ۲۳۴/۶.

(۳) لامع الداری: ۲۳۴/۶.

احديث ۱۲۱۹۶ (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ الْحِمَصِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الْأَنْثَارِيُّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ وَدَأَى بَيْعُهُ وَشَيْئَانِ مِنْ آتَةِ الْحَزْبِ، فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «لَا يَدْخُلُ هَذَا بَيْعٌ قَوْمٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الذُّلَّ».

ترجمہ - حضرت ابوامامہ باہلی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ کلہ ہفہ ایوا او ذ زمیندارنی خہ سامان اولیدلو کہ ما حضوریاک ﷺ داسی ارشاد فرمانیلوسرد اوریدلی کہ د کوم قوم پہ کور کنبی دا داخل شی اللہ تعالیٰ بہ ہفہ ذلیل اوخوار کری

رجال الحديث

- ① عبدالله بن يوسف - دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمہ اللہ دی ^(۱).
- ② عبدالله بن سالم - دا عبدالله بن سالم اشعری دحاضی یحصبی حمصی رحمہ اللہ دی ددوی کنیت ابویوسف دی ^(۲).
- شیوخ - ہغوی رحمہ اللہ ذ ابراہیم بن سلیمان افطی، ابراہیم بنابی عبلة مقدسی، ازہرین عبدانہ حرازی، عبدالمکک بن جریج، علی بن ابی طلحة، عمر بن یزید نصری، علاء بن عتبة یحصبی، محمد بن حمزة بن یوسف، محمد بن زیاد الہانی، محمد بن ولید زبیدی او خپل ورور محمد بن سالم اشعری رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی ^(۳).
- تلامذہ - بقیة بن ولید، عبدالله بن یوسف تنیسی، ابوسمر عبدالاعلیٰ بن مسہر غسانی، ابوتاقی عبدالحمید بن ابراہیم حمصی، عبدالحمید بن رافع، عبدالسلام بن محمد حضرمی حمصی، ابومغیرة عبدالقدوس بن حجاج خلانی، عمرو بن حارث حمصی، ہیشم بن خارجہ، یحییٰ بن حسان تنیسی رحمہم اللہ دہغوی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی ^(۴).
- یحییٰ بن حسان تنیسی رحمہ اللہ فرمائی ما رأیت ہاشام مثله ^(۵)، یعنی ما پہ شام کنبی دہغوی پہ شان اذ اوچتی مرتبہ، سرے نہ دی لیدلی. عبدالله بن یوسف رحمہ اللہ فرمائی کہ ما پہ عقل او مروت کنبی دتولونہ لوئی ہغوی رحمہم اللہ لیدلی دی ^(۶)، امام نسائی رحمہ اللہ فرمائی لیس بہ ہاس ^(۷).

(۱) الحديث المذكور من أفراد البخاری كما قال صاحب الجمع بين الصحيحين: ۶۲۳/۳ رقم الحديث: ۳۰۰۱ وانظر في جامع الاصول النوع الثامن رقم: ۹۴۶۶.

(۲) كشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۳) تهذيب الكمال: ۵۴۹/۱۴.

(۴) تهذيب الكمال: ۵۴۹/۱۴.

(۵) تهذيب الكمال: ۵۴۹/۱۴.

(۶) تهذيب الكمال: ۵۵۰/۱۴ تاريخ أبي زرعة دمشق ص: ۴۴۶، ۷۱۷.

(۷) تهذيب الكمال: ۵۵۰/۱۴.

(۸) تهذيب الكمال: ۵۵۰/۱۴.

ابن حبان رحمه الله دهغوی تذکره په ثقات کښې کړې ده^(١)، حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني لکه دی پانښت^(٢).

وفات - ابو داؤد رحمه الله فرماني چه دهغوی انتقال ١٧٩ هجري کښې شوې^(٣).

○ محمد بن زیاد - دامحمد بن زیاد الهاني، ابوسفیان حمصی تذکره تیره شوه^(٤).
○ حضرت ابوامامه باهلي رحمه الله - دا مشهور صحابی رسول ﷺ صدی بن عجلان بن وهب، وبقال ابن عمرو دې ددوی کنیت ابوامامه دې دهغوی تعلق باهله قبیلې - ره دې چه بنوعن وسعدی ابني مالک بن اعصر بن سعد بن قیس عجلان بن مضر دی^(٥).
دهغوی د نبی کریم ﷺ او عبادة بن صامت، عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، عمر بن یاسر، عمر بن خطاب، عمرو بن عبسة، معاذ بن جبل، ابوالدرداء او ابو عبیده بن الجراح رحمه الله نه روایات نقل کوي^(٦).

تلامذه - ازهر بن سعید حرازی، اسدین ودعة، ایوب بن سلیمان شامي، حاتم بن حریث طائی، حسان بن عطیه شامي «ولم یسم منه»^(٧)، حصین بن اسود هلالی، خالد بن معدان، راشد بن سعد مقرانی، رجاء بن حیوة کندي، زید بن ارطاة فزاری، سالم بن ابی جعد، سلیم بن عامر خباری، سلیمان بن حبیب محاربی، سیار شامي، مولی آل معاویه بنابی سفین، شداد ابوعمار دمشقی، شرحبیل بن مسلم خولانی، شریح بن عبدالله حضری، شهر بن حوشب، صفوان طائی اصم، ضمرة بن حبیب بن صهیب زبیدی، عبدالله بن یزید بن آدم دمشقی، عبدالاعلی بن هلال سلمی، عبدالرحمن بن سابط جمعی مکی، عبدالرحمن بن میسره حضرمی، عبدالواحد بن قیس، عبيدالله بن بسر حمصی، عمرو بنعبدالله حضرمی، غیلان بن مغسر، فضال بن جبیر، وبقال: ابن الزبیر، قاسم ابو عبدالرحمن مولی بن امیه، قحافة بن ربیعة، کهیل بن حرمله، لقمان بن عامر، محمد بن زیاد الهانی، محد بن زیاد مدنی، مکحول شامي، ابوطلحه نعیم بن زیاد، هیشم بن یزد، ولید بنعبدالرحمن جرشی، یحیی بن ابی کثیر مرسل، یزید بن حمیر، یزید بن شریح حضرمی، ابوادریس خولانی، ابو حفص دمشقی، ابوسلام اسود، ابوصالح اشعری وبقال انصاری، ابوطیبة کلاعی، ابو عامر الهانی، ابو العلاء شامي، ابو غالب راسبی او اویمان هوزنی رحمهم الله تعالی

(١) الثقات لابن حبان: ٣٦/٧ تهذيب الكمال: ٥٥١/١٤.

(٢) تقريب التهذيب: ٣٩٥/١.

(٣) تهذيب الكمال: ٥٥١/١٤.

(٤) كشف الباري كتاب الزكاة باب قوائمه تعالى ﴿لَا يَسْتَلُونَ النَّاسَ بِأَعْقَابَاتٍ﴾ الخ.

(٥) تهذيب الكمال: ١٥٨/١٣ التاريخ الكبير: ٣٢٦/٤.

(٦) تهذيب الكمال: ١٥٩/١٤.

(٧) تهذيب الكمال: ١٥٩/١٣.

دهغوی علیه السلام نه روایات نقل کوی (۱)

هم د سلیم بن عامر رضی الله عنه نه روایت دی چه یوسری حضرت ابوامامه رضی الله عنه له راغلو او ونی ونیل ای ابوامامه! ما په خوب کښي اولیدل چه کله هم ته داخلیري نو اوڅي پاسي کښي نو فرښتي په تاسو باندې رحمتونه رالیگی حضرت ابوامامه رضی الله عنه او فرمائیل ای الله ته زموږ بڅښنه اوکړي او ای روره ته مونږ په خپل حال باندې پرېږده او که ته غواړي نو فرښتي به په تا باندې هم رحمتونه راوړلیگی اوبیاني د قرآن کریم دا آیت تلاوت کړو ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسِعْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ (الایة) (۲) یعنی ای ایمان والو یادوئی الله تعالی په ډیرو یادولوسره پاکي بیانونی سحر او ماښام هم د هغه څوک چه رحمت رالیگی په تاسو باندې اودهغه فرښتي الخ محمد بن زیات الهانی رضی الله عنه فرماني چه ما د حضرت ابوامامه رضی الله عنه لاس نیولې د هغه کورته روان وو نوهغه به هریو مسلمان که هغه به لونی وو که وړوکي سلام کولوسره به تیریدو اوچه کله د هغه کور راغلو نوهغه ارشاد او فرمائیلو ای وراره حضور پاک مونږ ته د سلام خورولو حکم راکړې دي (۳)

هم ددی محمد بن زیاد رضی الله عنه نه روایت دی چه ما اوکتل حضرت ابوامامه رضی الله عنه جومات کښي یوسري له لارو هغه سجده کولو کښي ژبا کوله او د الله تعالی نه ئی دعا کوله. حضرت ابوامامه رضی الله عنه هغه سړي ته اووئیل انت انت لوکان هذا فی بیتک یعنی ته خو هم ته ئی یعنی ستا لونی شان دي، که چرې تا دا عمل په خپل کور کښي کولو (۴)

وفات: حضرت حسن رضی الله عنه او نصیرین مغیره رضی الله عنه فرماني چه د شام په علاقه کښي د رسول الله صلی الله علیه و آله په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښي حضرت ابوامامه رضی الله عنه د ټولو نه په آخره کښي انتقال شوې (۵)

اسماعیل بن عیاش رضی الله عنه او ابوالیمان رضی الله عنه فرماني چه د هغوی انتقال ۸۱ هجری کښي په دنوه نومې کلی کښي شوې چه د حمص نه لس میله فاصله باندې واقع دي (۶) خو ابوالحسن مدائنی، یحیی بن بکیر، عمرو بن علی، خلیفه بن خیاط، ابو عبیده قاسم بن سلام وغیره رحمهم الله فرماني چه د هغوی رضی الله عنهم انتقال ۸۶ هجری کښي شوې (۷)

حل لغات: سکه: د یوې سسپار (۸)

(۱) تهذیب الکمال: ۱۵۹/۱۳، ۱۶۰.

(۲) الاحزاب: ۴۱ - ۴۳.

(۳) تهذیب الکمال: ۱۶۱/۱۳.

(۴) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳.

(۵) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳.

(۶) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳ - ۱۶۳ تاریخ ابی زرعۃ دمشقی ص: ۲۳۸، ۲۹۲.

(۷) تهذیب الکمال: ۱۶۳/۱۳.

(۸) معجم الصحاح ص: ۵۰۲.

ترجمة الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قوله لا یدخل هذا بیت قوم إلا ادخله الذل سرہ دے کہ کلمہ پہ یوی او پتی وغیرہ کنبی زیات، مشغول کیدو پہ نتیجہ کنبی ذلت او خواری دہ نوسری لہ پکاردی چہ ہغہ دے پہ دے خیزونو کنبی زیات، خان غورزولونہ دہہ او کری۔^(۱)

قوله: قال محمد اسماء بن أمية: ... دلته دمحمد نہ مراد، محمد بن زیات دے چہ دحضرت ابو امامہ رضی اللہ عنہ نہ روایت نقل کوی۔^(۲) او د مستملی پہ نسخہ کنبی دی وقال ابو عبد الله - هو البخاري نفسه خو پہ بلہ یوہ نسخہ کنبی دا عبارت موجود نہ دے۔^(۳)

۳- باب: افتناء الكلب للحرث

دینی دحفاظت دپارہ سپی ساتل

ترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ فصل دحفاظت دپارہ سپی ساتل جائز دی۔ پہ حقیقت کنبی ہغہ دا خبرہ ثابتول غواری چہ زمینداری کول جائز دی خکہ چہ سپی ساتل چہ یوممنوع خیزدی شریعت مطہرہ دے اجازت زمیندار تہ ورکری دے نو دے نہ معلومہ شوہ چہ زمینداری کول ہم پہ درجہ اولی جائز اوی صحیح دہ۔^(۴) د علمائو دا اختلاف بیان: پہ احادیث مبارکہ کنبی د فصل دحفاظت، بنکار او دغہ شان د خارو دحفاظت دپارہ ہم د سپی ساتلو ذکر دی او پہ دے کنبی د چاہم اختلاف نشہ حنفیہ شوافع مالکیہ او حنابلہ تول د جواز قائل دی۔^(۵) البتہ د کوردحفاظت دپارہ د سپی ساتلو خہ حکم دے د شوافع پہ نیز پہ دے کنبی دہ وجہ دی یوہ اصح الوجہیں د جواز دہ خکہ چہ کلمہ د زمیندارئی او خوارو دحفاظت دپارہ د سپی ساتلو اجازت دے او مقصود دے د مال حفاظت دے نو د کورونو حفاظت ہم د مال حفاظت دے پہ دے کنبی بہ ہم اجازت وی۔^(۶) او حنابلہ دعدم جواز قائل دی۔^(۷) امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے زما دا خبرہ خوبہ نہ دہ چہ دحفاظت دپارہ سپی او ساتلی شی۔

احديث (۲۱۹۷) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ قُصَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي

(۱) عمدة القاري: ۲۲۱/۱۲.

(۲) عمدة القاري: ۲۲۲/۱۲ وأرشاد الساري: ۳۰۳/۵.

(۳) عمدة القاري: ۲۲۲/۱۲ وأرشاد الساري: ۳۰۳/۵.

(۴) فتح الباري: ۸/۵.

(۵) المغنی لابن قدامة: ۹۲۱/۱.

(۶) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۹۲۱/۱.

(۷) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۹۲۱/۱.

(۸) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب في شراب أحدكم الخ رقم: ۳۱۴۶ ومسلم في صحيحه في كتاب المساقاة باب الأمر بقتل الكلاب وبيان تحريم اقتضاها إلا لصيد رقم: ۱۵۷۵ والنسائي في سننه في كتاب الصيد والذباح باب الرخصة في إمساك الكلب للحرث رقم: ۳۴۰۰ وأخرجه الترمذي في الأحكام والفوائد، باب من أمسك كلباً ما يتقص من أجره رقم: ۱۴۹۰.

سَلَّمَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطًا، إِلَّا كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ فرمائی چہ حضور پاک ارشاد فرمایلی دے چاہہ سپی اوساتلو دھنہ د نیکو اعمالو ثواب روزانہ یو قیراط کمیڑی. البتہ فصل یا رمی د حفاظت دپارہ سپی ساتلی شی

رجال الحديث

- ① معاذ بن فضالة:- دا معاذ بن فضاله ابو زيد بصری رضی اللہ عنہ دے ^(۱)
 - ② هشام:- دا هشام بن ابی عبد اللہ دستوائی رضی اللہ عنہ دے ^(۲)
 - ③ يحيى بن ابي كثير:- دا يحيى بن ابی کثیر طائی رضی اللہ عنہ دے ^(۳)
 - ④ ابوسلمه:- دا ابوسلمه بن عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ دے ^(۴)
 - ⑤ ابوهريره:- دا مشهور صحابی رسول صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ دے ^(۵)
- د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت:- د حدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت قوله: إلا کلب حرث نہ ظاہر دے

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِلَّا كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَبِيٍّ». وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَلْبُ صَبِيٍّ أَوْ مَاشِيَةٍ».

[۳۱۴۶] یعنی ابن سیرین رضی اللہ عنہ او ابوصالح رضی اللہ عنہ د حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ نہ او هغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ روایت کرے دے چہ مگر د چیلو یا د فصل یا د بنکار دپارہ سپی ساتلی شی او ابو حازم رضی اللہ عنہ، ابوهريره رضی اللہ عنہ نہ او هغه د حضور پاک نہ داسے نقل کوی چہ مگر د بنکار یا خاروود دپارہ سپی د تعلیقاتو تفصیل:- ترکومی چہ د ابن سیرین رضی اللہ عنہ د روایت تعلق دے نوحافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چہ اما روایۃ ابن سیرین فلم أقف علیہا بعد التتبع الطویل. ^(۱) یعنی زہ د یر لتون او تحقیق نہ پس ہم پہ دے باندے خبر نہ شوم. او د ابوصالح روایت ابو الشیخ عبد اللہ بن محمد اصبهانی پہ خپل کتاب الترغیب کنہی امش عن ابی صالح او سهیل بن ابی صالح عن ابيه عن ابی هريرة په طرق

① کشف الباری: کتاب الوضوء باب النہی من الانتجاع باليمين.

② کشف الباری: ۴۵۶/۲.

③ کشف الباری: ۲۶۷/۴.

④ کشف الباری: ۳۲۳/۲.

⑤ کشف الباری: ۶۵۹/۱.

⑥ فتح الباری: ۹/۵.

سره موصولاً نقل کړې دي لیکن د سهیل په روایت کښې اوحث نشته (۱)
اود ابو حازم روایت هم ابوالشیخ زید بن ابی انیسہ عن عدی بن ثابت عن ابی حازم په طریق
سره موصولاً ذکر کړې دي (۲)

د یوقیرط اودوو قیراطو والا روایات کښې تطبیق: په حدیث باب کښې په نیکو کښې د
یوقیرط دکمی ذکر دې او بعض روایاتو کښې وارد شوی دی فانه ینقص من اجره کل یوم

قیراطان (۳) یعنی دهغه د اعمال نامې نه به دوه قیراط نیکیانې روزانه کمولې شی
اشکال - که چرې اوونیلې شی چه په دې دواړو روایتونو کښې د تطبیق څه صورت دې نو دې
مختلف جوابونه ورکړې شوی دی: ① د مدینې منورې د فضیلت د وجې نه هلته دوه قیراط
کمېږي او په نورو ځایونو کښې یو (۴) ② دا په دوه قسمه سپوږمېدې معمول دی چه په دوی
کښې کوم تکلیف ورکولو په اعتبار سره زیات سخت دی دهغې په ساتلو سره په ثواب کښې
زیات کمی کولې شی یعنی که کلب عقور وی نو دوه قیراط به کمیږي گنی یو (۵) ③ دوه
قیراط د ښارونو په اعتبار سره دی او یوقیراط د کلو په اعتبار سره (۶)

④ دا د دوو مختلفو زمانو په اعتبار سره دی چه اول ئی د یوقیراط ثواب دکمی باره کښې
ارشاد فرمائیلې اویا تغلیظ او تشدیداً دوه قیراط ثواب دکمی ارشاد فرمائیلې دې او
بعضو ددې عکس وئیلې دي (۷)

دویم اشکال اودهغې جواب: د سپی ساتلو په عمل سره چه په اجر کښې کوم کمی کیږي
دهغې په مطلب کښې اختلاف دې چه دا په حقیقت باندې معمول دی که دا کنایه ده. بعض
حضرات خووانی چه واقعه په عمل کښې کمی کولې شی اوبعض حضرات فرمائی چه دا
دعدم توفیق عمل نه کنایه ده اوبعض حضرات داهم فرمائی چه د هغه گناه نه کنایه ده چه د
سپی ساتلو د وجې نه هغه ساتونکی ته لاحق کیږي (۸)

په سپی ساتلو سره په اجر کښې دکمی سبب: یوېل سوال: دلته دا سوال پیدا کیږي که حقیقتاً
په دې سره دعمل په اجر کښې کمی او نقصان مراد دې نو د سپی ساتلو د وجې نه دانقصان

(۱) فتح الباری: ۵/۹، تغلیق التعليق: ۲۹۹/۳.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۲۲۴، تغلیق التعليق: ۲۹۹/۳.

(۳) صحیح بخاری کتاب الذبائح والصيد باب من اقتنى کلبا لیس بکلب صید او ماشیه الخ رقم: ۵۱۶۴ سنن
النسائي کتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فی إمساک الکلب للماشیه رقم: ۲۸۴ جامع الترمذی الاحکام
والفوائد باب من أسک کلباً ما ینقص من أجره رقم: ۱۴۹۰.

(۴) فتح الباری: ۲/۵.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۲۳.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۲۳.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۲۲۳.

(۸) فتح الباری: ۱۰/۵.

او کمې ولې کيږي او که چرې مجازي معنی مراد دې نوسوال به ډاکيږي چه د سپی ساتلو د وجې نه د عمل توفيق نه ملاویدلوڅه ونځه ده؟
 علماء کرامو د خپل خپل فهم او دانش مطابق ددې جوابات ارشاد فرمانيلى دی ځکه چه حقيقي وجه هم الله تعالى ته معلومه ده: ① بعض حضرات وائی چه په اصل کښې د سپی ساتلو د وجې نه په کور کښې فرښتې نه راځي او برکت ختميږي په دې وجه اوونيلې شو چه په اجر کښې کمې واقع کيږي يادا چه ددې وجې نه د عمل توفيق نه ملاويږي. ② بعض حضرات ونيلى دی په اصل کښې سپې تيريدونکي خلق خوري غاږې په دې وجه داسې کيږي. ③ بعض حضراتو دا ونيلى دی چه هغه پليتي خوري نوکيدې شي چه چرته په لويښي کښې خوله ورکړي او لويښي ناپاک شي اوددې په وجه د سرې عبادات متاثير شي او هغه ته پته هم اونه لگي. ④ بعض حضرات فرمائي چه دا په دې وجه دی چه په دې کښې بعض سپي شيطانان وي. ⑤

دا يويا دوه قيراط د کوم يو عمل نه کميږي؟ - ددې نه پس بيا دا سوال پيدا کيږي چه دا يو يادوه قيراط کوم يو عمل کښې کميږي. د اعمال ماضي نه که د اعمال مستقبل نه. نو ددې په جواب کښې بعض حضرات فرمائي چه د مستقبل د اعمالونه ډاکمي کيږي او بعض وائي يو قيراط د ماضي نه او يو د مستقبل نه کمولې شي. ①
 د قيراط مقدار اود الله تعالى وفور رحمت - يوه خبره داده چه په دې روايتونو کښې د يويا دوو قيراطو د اجر او ثواب د کميدلو ذکر دې اود جنازې په روايت کښې تير شوي دی چه څوک د جنازې اتباع کوي او جنازه هم کوي هغه ته دوه قيراط ثواب ملاويږي او هلته د قيراط تفصيل ډاډ د غريب راږ کړې شوې وو نوآيا دلته هم هغه مقدار مراد دي؟
 بعض حضرات فرمائي چه هم هغه د جنازې د باب والا قيراط مراد دي. ② اونور حضرات فرمائي چه هلته خود قيراط نه مراد جبل احد اخستې شوې دې ځکه چه هغه د من باب الفضل دي اودلته چونکه صورت حال د فضيلت نه دې بلکه دا من باب العقاب دي په دې وجه به دلته د قيراط نه مراد جبل احد نه وي بلکه هم هغه قيراط به مراد وي کوم چه د نصف دانق وي د الله رب العزت کرم او عنايات چه کله د ثواب او اجر ورکولو په صورت کښې ښکاره کيږي نوبيا هلته زياتوالي او اضافه کيږي او کله چه سزا ورکوي اود عتاب صورت وي نوبيا هلته زياتي نه کيږي. ③ ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا﴾ ④، يعنی چه څوک راوړي يوه نيکي

① إرشاد الساري: ۳۰۴/۵.

② إرشاد الساري: ۳۰۴/۵.

③ إرشاد الساري: ۳۰۴/۵.

④ إرشاد الساري: ۳۰۴/۵.

⑤ عمدة القاري: ۲۲۳/۱۲ وفتح الباري: ۱۰/۵.

⑥ فتح الباري: ۱۰/۵.

⑦ فتح الباري: ۱۰/۵.

⑧ الانعام: ۱۶۰.

نوبه نيكي خود هغه دپاره لس چنده ده او خوك چه راوړي يوه بدى نو سزا به خورى دهغې برابر او په هغوى به ظلم نه كيږي. د دې آيت په تفسير كښې حضرت عثمانى رضي الله عنه فرمانى چه دلته د هريونيك اوبد عمل مجازاتو عام قانون او خودلې شو چه د نيكنى بدله كم نه كم لس چنده او د بدنې د زيات نه زيات دهغې برابر يعنى چاچه يوه نيكي او گټله نو كم نه كم داسې د لسو نيكو ثواب به ورته ملاوېږي او د زيات حد نشته. **(وَاللّٰهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ)** او خوك چه د يوې بدنې مرتكب شو نو هم هغه شان د يوې بدنې چه خومره سزا مقررده دهغې نه به زياتيږي نه كه كمې او كړي يانې بالكل معاف كړي دا اختيار دې نو بيا چه چرته د وفور رحمت دا حالت وى هلته د ظلم څه امكان دي. (١)

احديث (٢١١٨٠) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ أَنَّ السَّابَّ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سَفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ - رَجُلًا مِنْ أَزْدِ شَوْعَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «مَنْ أَقْتَنَى كَلْبًا لَا يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا حَرْعًا، نَفَضَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطًا». قُلْتُ أَلَيْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ إِي وَرَبِّ هَذَا الْمَسْجِدِ. [٣١٤٧]

ترجمه:- حضرت سفيان بن ابى زهير رضي الله عنه فرمانى ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلى حضورياك فرماييل چه خوك بې ضرورته، سپې اوساتى نه د پتى دكار دپاره وى اونه د چيلو دحفاظت دپاره وى نو دهغه دعمل ثواب به هره ورځ يوقيراط كمېږي صائب رضي الله عنه او ونييل چه ما د سفيان رضي الله عنه نه تپوس او كړو آيا تا دا په خپله د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلى دى هغه او ونييل او ددې جملات په رب قسم.

رجال الحديث

- ① عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنيسي رضي الله عنه دي. (٢)
- ② امام مالك:- دا امام مالك بن انس رضي الله عنه دي. (٣)
- ③ يزيد:- دا يزيد بن عبدالله بن خصيفه رضي الله عنه دي. (٤)

(١) تفسير عثمانى ص: ١٩٩.

(٢) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب في شراب أحدكم فليغسه الخ: رقم: ٣٣٢٥ وأخرجه مسلم في كتاب الساقاة باب الأمر يقتل الكلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتنائها إلا الصيد أو ماشية ونحو ذلك رقم: ٤٠١٢، ٤٠١٣ وأخرجه النسائي في كتاب الصيد والذبايح باب الرخصة في إسك الكلب للماشية رقم: ٤٢٩٦ وأخرجه ابن ماجه في كتاب الصيد باب النهي عن اقتناء الكلب إلا كلب أو حرث أو ماشية: ٣٢٠٦ تحفة الاشراف: ٤٤٧٦.

(٣) كشف الباري: ١/٢٨٩، ٤/١١٣.

(٤) كشف الباري: ١/٢٩٠، ٢/٨٠.

(٥) كشف الباري كتاب الصلاة باب رفع الصوت في المسجد.

- ① سائب - داسائب بن یزید کندی رحمته الله دې ۱)
 ② سفیان - داسفیان بن ابی زهیر رحمته الله دې ۲)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: لا يغني عنه درهمًا
 الخ سره ظاهر دې ۳)

۴- باب: استعمال البقر للحرثة

د زميندارني دپاره د غوا غوښي نه کار اخستل

د ترجمه الباب مقصد: - امام بخاری رحمته الله فرماني چې د بقر اصل وضع د حراثت دپاره دې لهذا دا
 په کرکښي استعمالول پکار دی په روایت کښي دې چې یوسړي په غوا باندې سور روان وو
 غوا دهغه طرف ته متوجې شوه او ونی ونیل زه څه د سورلني دپاره خو نه یم پیدا زه خو د کر
 دپاره پیدا کړي شوې یم نو اصل وضع د غوا سوریدل نه دی بلکه حراثت دې په خلاف داس چې
 اصل مقصدنی سوریدل دی او هغه د حراثت دپاره نه دې پیدا کړي شوې ۴)
 اوس پاتې شوه دا خبره چې کوم خناورد حراثت دپاره پیدا کړي شوې وی هغه په بل کار کښي
 استعمالول صحیح دی که نه؟ نو په درمختار کښي دې چې په غوښي باندې سوریدل جانزدي
 بل حديث باب په دوو خبرو باندې دلالت کوي ① په غوښي باندې سوریدل جانز کيدل، ځکه چې
 حضيواک رحمته الله په راکب باندې څه نکیرنه دې فرمانيلي ⑦ د غوښي اصل وضع د حراثت دپاره
 دې ۵) يعني غوا چې څه اوونیل اناخلقت للحرثة نو د دې مطلب دادې چې د دې لویه فائده داده
 چې دا د کر دپاره استعمال کړي شي.

(حديث ۲۱۹۹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَمْعَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ
 أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «يَنْتَمِرُ جُلٌّ رَاكِبٌ

① كشف الباری كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس الخ.

② كشف الباری كتاب الفضائل المدينة باب من رغب عن المدينة.

③ عمدة القاری: ۲۲۴/۱۲.

④ لامع الدراری: ۲۳۴/۶.

⑤ لامع الدراری: ۲۳۴/۶.

⑥ أخرجه البخاری أيضاً في كتاب فضائل الصحابة باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: لو كنت متخذاً
 خليلاً رقم: ۳۴۶۳ وأخرجه مسلم في كتاب فضائل الصحابة رضى الله عنهم باب من فضائل أبي بكر رضى
 الله تعالى عنه رقم: ۲۳۸۸ وأخرجه ابن حبان في صحيحه: ۴۰۵/۱۳ في باب المعجزات رقم: ۶۴۸۶ وأخرجه
 الترمذی رحمه الله تعالى في سننه بعد باب في مناقب أبي بكر الصديق رضى الله تعالى عنه باب رقم: ۳۶۷۶
 وأخرجه الامام أحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۳۸۲/۲ في مسند أبي هريرة رضى الله تعالى عنه
 رقم: ۸۹۵۰.

عَلَى بَقَرَةٍ انْفَقَتْ إِلَيْهِ. فَقَالَتْ لَمْ أَخْلُقْ لِهَذَا، خُلِقْتُ لِلْجَرَّائَةِ، قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٌ وَعُمَرُ، وَأَخَذَ الذِّلْبُ شَاةً فَتَتَبَعَهَا الرَّاعِي، فَقَالَ الذِّلْبُ مَنْ هَذَا يَوْمَ السَّبْعِ، يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٌ وَعُمَرُ، قَالَ أَبُو سَلَمَةَ مَا هُمَا يَوْمَ مَبْدِئِي الْقَوْمِ (٣٢٨٤، ٣٢٨٥، ٣٢٨٦)

ترجمه:- دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه، نبي كريم صلی الله علیه و آله فرمانيلى يوسري په غوني سور وونو غوني ورته مخ راواړولو ونى ونييل زه ددې دپاره نه يم پيدا كړې شوې يعنى د سورلى دپاره، زه خود زميندارنى دپاره پيدا كړې شوې يم نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمانيلى ما په دې ايمان راوړو او ابوبكر او عمر رضي الله عنهم هم په دې ايمان راوړو او يوشمخ يو چيلنى اونيوله نو گدپه ورسې شو نو شرمخ هغه ته اوونييل چه نن خوته دا بچ كوې، په كومه ورځ چه مدينه اورانه شى، شرمخان او ماتونكى خناور به پاتې شى په هغه ورځ به څوك زما نه سوا د چيلو پتولووالاوى حضورياك او فرمانيلى ما په دې ايمان راوړو او ابوبكر او عمر رضي الله عنهم هم په دې ايمان راوړو حضرت ابوسلمه رضي الله عنه واني چه حال دادې هغه دواړه حضرات په هغه ورځ په مجلس كښې هم موجود نه وو

رجال الحديث

- ① محمد بن بشار:- دا محمد بن بشار عبيد بصرى پندار رضي الله عنه دي. (١)
 - ② غندر:- دا غندر محمد بن جعفر بصرى رضي الله عنه دي. (٢)
 - ③ شعبه:- دا شعبه بن الحجاج رضي الله عنه دي. (٣)
 - ④ سعد بن ابراهيم:- دا سعد بن ابراهيم بن عبد الرحمن بن عوف زهرى رضي الله عنه دي. (٤)
 - ⑤ ابوسلمه:- دا ابوسلمه بن عبد الرحمن بن عوف زهرى رضي الله عنه دي. (٥)
 - ⑥ ابوهريره:- دا مشهور صحابى رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي. (٦)
- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: خلقت للجرأة سره ښكاره دي. (٧)
- د حضرات شيخين رضي الله عنهم فضيلت اوتعلق:- قوله امتن به انا وابوبكر وعمر: اوس دلته سوال پيدا كيرى چه كله حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه موجود نه وو نور رسول الله صلی الله علیه و آله دا جمله ولې ارشاد او فرمانيله. بعض شراح كرام فرماني چه دهغوى په قوت ايمان او كمال

(١) كشف الباري: ٢٥٨/٣.

(٢) كشف الباري: ٢٥٠/٢.

(٣) كشف الباري: ٦٧٨/١.

(٤) كشف الباري كتاب الوضوء باب الرجل يوضئ صاحبه.

(٥) كشف الباري: ٣٢٣/٢.

(٦) كشف الباري: ٦٥٩/١.

(٧) عمدة القاري: ٢٢٦/١٢.

ایمان باندې اعتماد کولوسره حضور پاک اوفرمانیل چه زه دکومې خبرې تصدیق کوم یقینا به هغه حضرات هم دهغې تصدیق کونکې وی (۱)
حضرت گنگوهی رحمته الله علیه فرمائی په اصل کښې دحضرات شیخین رحمته الله علیهما تگ راتگ او پوځانی کیدل حضور پاک سره دومره زیات وو چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په ژبه مبارکه باندې دهغوی حضراتو نومو ورختلې وو اوبې اختیاره دحضور پاک د خپلې مبارکې نه دلته دحضرت ابوبکر اوحضرت عمر رضی الله عنهما نوم اووتلو. (۲)

قوله: من لها يوم السبع الخ: علامه ابن جوزی رحمته الله علیه فرمائی چه اکثر محدثینو السبع د سین فتحه او بآء ضمه سره ضبط کړې دي (۳) او مطلب دادې چه یو زمانه به داسې راځي چه ددې چیلو د پټولووالا به زمانه بغیر بل څوک نه وی اوهم زه به دوی ته دټولونه زیات نيزدې یم ییابه نې زمانه څوک واخستې شی.

علامه قرطبی رحمته الله علیه فرمائی چه ابن جوزی رحمته الله علیه دحضرت ابوهریره رضی الله عنه مرفوع حدیث طرف ته اشاره کول غواړي. کوم چه ابواب فضائل مدینه باب من رغب عن المدينة کښې امام بخاری رحمته الله علیه نقل کړې دي. تترون المدينة على خير ما كانت لا يغساها إلا العوالي - يريد عوالي السماء والطير - الخ یعنی حضور پاک اوفرمانیل چه تاسو به مدینه منوره په ښه حال کښې پرېږدئ (بیا به داسې وړانه شی) چه هلته به وحشی ځناور شلونکي او څیرونکي اوسېږي الخ. (۴)

قاضی ابوبکر بن العربی رحمته الله علیه فرمائی چه د سین فتحه او بآء ضمه سره تصحیف دي او صحیح د سین فتحه او بآء جزم سره دي. او السبع وائی مهمل پریخودو ته اومطلب دادې چه کله دفتنوو د وحې خلق دا ځناور مهمل پریږدي نو هغه وخت به څوک هم ددوی خیال ساتونکي نه وی او هم زه به متصرف یم اوچه څه غواړم کوم به. (۵)

۵: باب: إذا قال: اكفي مؤونة النخل أو غيره، وتشركي في الثمر

کله چه (پوځاغ والا) چاته اووائی چه ته زما دکمجورو د ونو

وغیره خیال ساته اوته به ماسره په میوو کښې شریک ئي

دترجمة الباب مقصد: کله چه یوسړی چاته دا اووائی چه ته زما دکمجورو د ونوخیال اوساتنه کوه او د نورو څیزونو خیال هم ساته یعنی انگور یا نور باغونه وغیره زه به تا په میوو کښې شریک کړم. امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چه دې کښې هیڅ بدیت نشته. (۶)

(۱) الکوتر الجاری: ۴۰/۵، إرشاد الساری: ۳۰۸/۵.

(۲) لامع الدراری: ۲۳۵/۶.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۴) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۵) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۶) عمدة القاری: ۲۲۷/۱۲.

اوس پاتې شوه دا خبره چه ددې ترجمه الباب مقصودڅه دې؟ نو حضرت شيخ الحديث عليه السلام فرماني په اصل كښې امام بخاري عليه السلام اول دا ثابت كړې وو چه مزارعت جائز دې بلكه په بعض صورتونو كښې هغه د فضيلت څيز جوړېږي مثلاً كه ددې نه خناورو او مرغوو غيره ته فائده اورسې او ددې نه پس نې دا فرمائيلې وو ددې چه دا كوم مذمت شوې دې هغه په مخصوص حالاتو كښې كړې شوې دې. بيا د دې نه پس امام بخاري عليه السلام دا غوڅودل چه د پتي د حفاظت دپاره سپې ساتلې شي دهغې نه پس نې او فرمائيل چه غوا وغيره هم په دې كښې استعمالولې شي چه هغه مخلوق للحرثه دي اوس ترقى كولوسره وائي چه سرې هم د زميندارنې دپاره استعمالولې شي (۱)

حضرت شيخ الحديث عليه السلام فرماني چه ددې نه علاوه داهم ونيلى شي چه امام بخاري عليه السلام دا خودل غواړې چه د مزارعت دپاره څه خاص صيغه ضروري نه ده كه چرته داسې لفظ او نيلى شي مثلاً د اجه الكفى امواتهم النخل وتشتركتنى الثبر نوبه دې سره به هم د مزارعت عقد اوشي (۲) ددې نه پس دا اوگنړنې چه ددې ترجمې تعلق د مساقاة سره نه دې سره ددې چه مصنف د نخل تصريح كړې ده اودا تصريح نې د روايت باب د وجې نه كړې ده گنې امام بخاري عليه السلام دلته هم دغه خوندنه كول غوښتل چه په مزارعت كښې سرې هم استعمالولې شي يا دا نې خودل غوښتل چه ددې دپاره څه صيغه مخصوص نه ده لكه چه د كركو څكه چه د مساقاة دپاره امام بخاري عليه السلام وړاندې مستقل ابواب ذكر كوي.

[حديث ۲۲۰۰] (۲) حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ:

قَالَتِ الْأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا الذَّخِيلِ. قَالَ «لَا». فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمَوْتَةَ وَتُنْشِرُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا. [۳۵۷۱، ۲۵۷۰]

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه انصارو د حضورياك په خدمت كښې عرض او كړو چه تاسو داسې او كړنې چه د كهجورو ونې په مونږ كښې او زمونږ (مهاجرين) رنږو كښې تقسيم كړنې. حضورياك او فرمائيل نه؛ نو بيا انصارو مهاجرينوته او ونيل چه داسې او كړنې چه تاسو په ونو كښې محنت خوارى كوئى مونږ به تاسو په ميوو كښې شريك كړو هغوى او ونيل مونږ واوريده او قبول مو كړل.

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

(۲) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

(۳) أخرجه البخاري أيضاً في فضائل أصحاب النبي صلى الله تعالى عليه وسلم باب إخاء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بين المهاجرين والانصار. وأخرجه النسائي في سنته. في المزارعة: ۵۳/۷ ولم يخرجه أحد من أصحاب الكتب السنة سوى البخاري والنسائي انظر جامع الاصول: ۲۸/۱۱ رقم الحديث: ۸۴۹۹ وتحفة الاشراف: ۱۳۷۳۸/۱۰.

رجال الحديث

- ① حکم بن نافع :- دا حکم بن نافع الیمان حمصی رضی اللہ عنہ دی. (۱)
 ② شعیب بن دینار :- دا شعیب بن دینار ابو حمزہ حمصی رضی اللہ عنہ دی. (۲)
 ③ ابوالزناد :- دا ابوالزناد عبداللہ بن ذکوان رضی اللہ عنہ دی. (۳)
 ④ اعرج :- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رضی اللہ عنہ دی. (۴)
 ⑤ ابوہریرہ :- دا ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دی. (۵)
 ⑥ حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت :- د حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: تکفونا المؤمنہ ونشر ککم فی الثمرہ سرہ ظاہر دی. (۶)

قوله: اقسام بیننا وبين اخواننا التغیل الخ:- حضرات انصار رضی اللہ عنہم دا خبرہ خکہ کړې وه چه د هجرت په موقع هغوی دا ذمه واری اخستې وه چه کوم صحابه کرام رضی اللہ عنہم د مکې مکرمې نه راځي مونږ به هغوی سره پوره پوره رعایت کوو اود هغوی به ډیر خیال او لحاظ کوو او بیا خو حضور پاک د هغوی په مینځ کښي مواخاه هم کړې وو نو د دغه مواخاه یعنی رورولنی هم دا تقاضا وه چه هغوی دوی سره ښه سلوک او کړي. (۱)

بهر حال حضرات انصارو رضی اللہ عنہم ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مبارک او فرمائیل چه نه زه داسې تقسیم نه کوم اود حضور پاک مقصد دا وو چه د هغوی مال محفوظ پاتې شي. بل حضور پاک ته معلومه وه چه ډیر زر به فتوحات اوشی او په مهاجرینو باندې به هم د برکتونو دروازې کولای شي نو حضور پاک په انصارو باندې شفقت فرمائیلو سره دا خبره مناسب اونه گټورله چه د هغوی د کهجورود باغونونه څه څیز د هغوی د ملکیت نه اوځي خکه چه د هغوی معیشت هم په دې ولاړ وو. کله چه انصار په دې خبره پوه شو نو هغوی دواړه مصلحتونه جمع کول غوښتل یعنی چه د حضور پاک د حکم امتثال هم اوشی اود حضرات مهاجرینو د مواخات حق هم ادا شي. نو انصار او وئیل چه ښه ده بیا دې حضرات مهاجرین داسې اوکړي چه زمونږ د باغونو خیال ساتی باغ له دې اوبه وغیره ورکوی د هغې صفاتی دې کوی نو مونږ به هغوی په میووکښي هغوی سره شریک شو. حضرات مهاجرین او وئیل چه سبعتا واطعنا یعنی مونږ منظور کړل. (۲)

(۱) کشف الباری: ۴۷۹/۱.

(۲) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

(۳) کشف الباری: ۱۰/۲.

(۴) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاریک: ۲۲۸/۱۲.

(۷) إرشاد الساری: ۳۰۸/۵ و عمدة القاری: ۲۲۸/۱۲.

(۸) إرشاد الساری: ۳۰۸/۵ و عمدة القاری: ۲۲۸/۱۲.

دلته په ترجمه او تشریح کښې چه کوم تفصیل ذکر کړې شوي دي هغې سره د ضمیرونو مراجع معلوم شو. چه تکفونا المؤونة او ثمر ککم فی الثمرة و یونکی حضرات انصار دی او ددې نه پس سمعنا

واطعنا دحضرات مهاجرین مقوله ده خکه چه د زمکې او باغ والا هم انصار وو. دحضرت کنکوهي عليه السلام او علامه احمد بن اسماعیل حکوراني یوه عجیبه او حیرانونکې توجیه.. حضرت کنکوهي عليه السلام او صاحب الکوثر الجاری علامه کوراني عليه السلام دلته یو عجیبه او حیرانونکې توجیه کړې ده فرماني چه تکفونا المؤونة او ثمر ککم فی الثمرة و یونکی مهاجرین دی او سمعنا واطعنا و یونکی انصار دی نولکه چه اول انصار د خپلو زمکو او باغونو مالک مهاجرین د جوړولو اراده او کړه نو ددې په جواب کښې حضرات مهاجرین او وئیل مونږ ستاسو دا احسان او مهرباني قبولو مگر دا چه تاسو ددې باغونو خیال اوسانه کوئ نو دا حضرات انصار قبول کړل. لکه چه د باغونو مالکان مهاجرین جوړ شوي وو او دهغې نه پس هغوی انصارو سره د مزارعت معامله او کړه. (۱)

۶- باب: قطع الشجر والنخل

دکهجورو یا هر قسم ونې پرې کول او حضرت انس رضي الله عنه فرماني چه حضور پاک دکهجورو د ونو کټ کولو حکم ورکړ نو هغه ونې پرې کړې شوې.

د ترجمه الباب مقصد:- حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه ددې ترجمه الباب نه د امام بخاري رحمته الله غرض دادې چه که څه ضرورت یا مصلحت مخي ته شی نو ونې او کهجورې پرې کولې شی (۱) مثلاً که چرې داسې موقع راشي چه دښمن ښکته کول او یروړلو دپاره ددې نه علاوه بل څه صورت نه وي نو دهغوي باغونه دې کټ کړي نو کټ کولې شی. یا دغه شان که په مینځ کښې باغونه حائل کیږي او دهغې دوجې په دښمن باندې حمله نه شی کیدې نو بیا هم دا باغونه کټ کولو کښې څه بدیت نشته یا که دغه شان څه بل څه مصلحت پېښ شی نو د جمهورو دغه مسلک دي.

امام لیث بن سعد امام اوزاعی او ابو ثور مهمم الله فرماني چه د میوو ونې کټ کول بهر حال ممنوع دی او په روایت کښې چه د کومو ونو د کټ کولو ذکر راغلي دي دهغې دوه محمل دي یا خو هغه ونې په غیر میوه دارو ونو باندې محمول دي او یا دا چه هغه ونې د دښمن او اسلامی لښکر په مینځ کښې حائل وي او دهغې د وجې اسلامی لښکر دښمن ته نه شو رسیدلې په دې وجه هغه کټ کړي شوي. (۲)

حافظ ابن حجر رحمته الله چه کوم جوابات ارشاد فرمانيلي وو هغه صحیح او ټیک دي. په اصل کښې د امام بخاري رحمته الله غرض دوه خبرې دي. اول غرض خو په تفصیل سره تیرشو او دویم

(۱) لامع الداری: ۲۳۱/۶ والکوثر الجاری: ۴۱/۵.

(۲) فتح الباری: ۱۳/۵.

(۳) فتح الباری: ۱۳/۵.

غرض دادې که زمیندار ته ضرورت پېښ شی نو هغه خپل ونې او کهجورې پرې کولې شی په سنت کښې د دې اصل موجود دې. بعض وخت داسې کیږي چه د باغ والا ته دا ضرورت پېښیږي چه هغه زړې ونې کټ کوی په کومو چه ډیره میوه نه راځی اودهغې په ځانی نورې ونې لگوی ددې دپاره چه میوه هم زیاته اونیسې.

یواشکال اودهغې جواب - په دې توجیه سره د بعض علماؤ ددې اشکال جواب هم اوشو چه دا ترجمه الباب ابواب المزارعة کښې ذکر کول مناسب نه وو ځکه چه ابواب المزارعة سره د ونو پرې کولو څه تعلق دې (۱) لیکن ظاهره خبره ده چه کله دا اوونیلې شو چه بعض اوقات داسې کیږي چه سړې مصلحتاً زړې ونې کټ کوی اودهغې په ځانی نوې ونې کړی نو په دې صورت کښې ابواب المزارعة سره تعلق بالکل واضح کیږي.

وَقَالَ أَنَسُ أَمْرُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْأُتْحَلِ قُطْعَةً. [ر: ۴۱۸]

د تعلیق تفصیل: - داد حضرت انس رضی الله عنه د یو اوږد حدیث جز دې او امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب المناقب (۲) کتاب الوصایا (۳) او کتاب الصلاة (۴) کښې دا موصولاً ذکر کړې دې اودلته مقصود دادې چه کله د مسجد نبوی تعمیر شروع شو نو هلته د کهجورو ونې وې حضور پاک هغه کټ کړې او د جمات په تعمیر کولو کښې ئی استعمال کړې نو دا کټ کول هم د ضرورت د خاطره وو. اوترجمه الباب سره ددې تعلیق مطابقت ډیر واضحه دې.

[حدیث ۲۲۰۱] (۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُورِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ حَرَّقَ تَحْلَ بْنَ النَّضِيرِ وَقُطْعَةً، وَهِيَ الْبُورَةُ، وَهَذَا يَقُولُ حَسَنٌ وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُورَةِ مُسْتَطِيرٌّ. [۲۸۵۸، ۳۸۰۷، ۴۶۰۲، ۳۸۰۸]

ترجمه: - حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کوی چه حضور پاک د بنی نضیر (یهودیانو) د کهجورو ونې اوسوزولې او پرې ئی کړې او دا ونې بویره کښې وې اوهم ددې باره کښې حضرت حسان بن ثابت رضی الله عنه ویلیلی چه بنی لوی د سردارانودپاره د بویره خورشوی اور فتح آسانه کړه.

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۲) کتاب المناقب الانصار. باب مقدم النبي صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه المدينة رقم: ۳۹۳۲.

(۳) کتاب الوصایا باب إذا أوقف جماعة أرضاً مشاعاً فهو جائز رقم: ۲۷۷۱.

(۴) کتاب الصلاة باب هل تنبش قبور مشركي الجاهلية ويتخذ مكانها مساجد رقم: ۴۲۸۰.

(۵) أخرجه البخاري أيضاً في تفسير سورة الحشر باب قوله تعالى: ﴿مَا قُطِعْ مِنْ لَيْثَةٍ﴾ الآية رقم: ۴۶۰۲ وفي كتاب الجهاد باب حرق الدور والتخيل رقم: ۲۸۵۷ وفي المغازی باب حديث بُنَي النَّضِيرِ ومخرج رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم في دية الرجلين رقم: ۳۸۰۴ وأخرجه مسلم في كتاب الجهاد باب جواز قطع أشجار الكفار وتحريقها رقم: ۷۴۶ وأخرجه الترمذی في كتاب التفسير باب من سورة الحشر رقم: ۳۲۹۸ وأخرجه ابوداؤد رحمه الله تعالى في كتاب الجهاد باب الحرق في بلاد العدو رقم: ۲۶۱۵.

رجال الحديث

① موسی بن اسماعیل - دا موسی بن اسماعیل تبو ذکی بصری رحمہ اللہ دی ^(۱)

② جویریہ - دا جویریہ بنت اسماء بنت عبید بصری رحمہ اللہ دی ^(۲)

③ نافع - دا نافع مولیٰ عبداللہ بن عمر رحمہما اللہ دی ^(۳)

④ عبداللہ بن عمر - دا حضرت عبداللہ بن عمر بن خطاب رحمہما اللہ دی ^(۴)

حل اللغات ھان یتھون ھوننا، ھان علیہ الشئ ای خف یعنی ذیومعاملی نرم کیدل او آسان کیدل ^(۵)

مرافہ ج السرائی پہ معنی سردار، صاحب شرف و مروت، سخی، علامہ ابن اثیر رحمہ اللہ فرمائی چہ

سرائی جمع سراقہ ذ سین فتحہ سرہ خلاف قیاس دی او کلہ ذ سین پہ ضمہ سرہ ہم لوستلی شی

او ذ سراقہ جمع سراقات راخی ^(۶)

ذ حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت - ذ حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت ٲکارہ دی

تشریح - دا شعر نورو شعرونو سرہ حافظ ابن حجر رحمہ اللہ نقل کری دی او دغہ شان پہ دیوان

حسان رحمہ اللہ کنبی ہم نقل دی ^(۷) پہ دی اشعارو کنبی شاعر رسول رحمہ اللہ حضرت حسان رحمہ اللہ پہ

قریش مکہ باندی طنز کری دی او ذ بنونضیر او بنو قریظہ ذ یہودیانو بدحالی نی بیان کری

دہ چہ هغوی ذ قریش مکہ پہ غولولو کنبی راغلل او ذ رسول اللہ رحمہ اللہ سرہ کری عہدو بیمان نی

مات کرل او داسلام خلاف کاروایانو کنبی مشرکانو سرہ شو او بیا چہ کلہ پہ هغوی باندی

مصیبت راغلو نو قریش مکہ دخیلو وعدو باوجود د هغوی ہیخ امداد او نہ کرو ^(۸)

^(۱) کشف الباری: ۴۳۳/۱، ۳/۴۷۷.

^(۲) کشف الباری کتاب الفصل باب الجنب يتوضا ثم ینام.

^(۳) کشف الباری: ۴/۵۵۱.

^(۴) کشف الباری: ۱/۶۲۷.

^(۵) معجم الصحاح ص: ۱۱۱۳.

^(۶) النہایہ: ۱/۸۸۴.

^(۷) فتح الباری: ۴/۱۶۷ دیوان حسان رحمہ اللہ ص: ۲۶۸.

^(۸) هغه څلورو او په شعرونه سره د ترجمې دلته درج کولې شي.

تَفَاقَدَ تَعَشَّرَ نَصَرُوا قَرِيشًا
وليس لهم بَيْلَةٌ تهم نصير

ترجمه: - کومو خلقو چہ ذ قریشو امداد او کرو هغه ټولو یوبل وړک کرل یعنی ټول هلاک او گډوډه شول

او هغوی په ټپاریو کنبی د هغوی څوک امداد یا ټپي نه شو.

هَمْ أَوَّلُوا الْكُتُبَ فَضَيَعُوهُ
فَهُمْ عُقَى مِنَ التَّوَرِ بَوُرُ

ترجمه: - هغه خلقو ته کتآب ورکړي شو بیا هغوی هغه ضایع کرو نودا خلق ذ تورات باره کنبی ړانده

دی او هلاک شوی خلق دی

تَفَرَّقَتْ بِالْقُرْآنِ وَقَدْ آتَيْنَاهُمْ

بِتَصْدِيقِ الَّذِي قَالَ التَّنْذِيرُ [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده...]

باب

د ترجمه الباب مقصد :- دلته امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ بغیر د ترجمې باب قائم کړې دې اویبانی د حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دې چه مونږ په اهل مدینه کښې د ټولو نه زیات دکهچورو باغونو والاو او دا روایت قطع الشجر والنخل سره هم څه مناسبت نه لری کوم چه د رومی باب ترجمه وه

د علامه مهلب بنابی صفرة رحمۃ اللہ علیہ رائي :- د علامه ابن بطلال رحمۃ اللہ علیہ په پوهه کښې چه کله مناسبت راغللو نو هغه دخپل استاذ مهلب بن ابی صفرة مالکی رحمۃ اللہ علیہ نه سوال اوکړو هغه ددې دا جواب ورکړو چه په اصل کښې په دې روایت کښې د مزارعت ذکر دې اوقاعده داده چه مزارعت د یومقرر نیتي پورې کیږی اود اجل معین تیریدونه پس صاحب د زمکې ته دا اختیاروی چه هغه زارع اوزمیندار ته دا اووانی خپلې ونې دې زمونږ د زمکې نه اوچتې کړه نو دغه شان دا روایت د ترجمې مطابق کیږی. (۱)

د علامه ابن المنیر مالکی رحمۃ اللہ علیہ رائي :- د علامه ابن منیر مالکی رحمۃ اللہ علیہ رائي داده چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ خو اول داخودلی ووجه ونې اوکلهچورې پرې کولې شی. اوس په دې باب بلا ترجمه کښې د حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ روایت ذکر کولو سره په دې خبره باندې تنبیه فرمائی چه ونې خو په ضرورت کښې پرې کولې شی بغیر ضرورت نه نشی پرې کولې ځکه چه حضور پاک دغه شان مزارعت کولونه په کوم کښې چه خطر وه وی یعنی یوه حصه د زمکې خاوند دخپل خان دپاره مقرر کړی اودویمه حصه د زمیندار دپاره معین کړی ددې نه شی منع فرمائیلې ده. په دې کښې داسې کیږی چه کله یو طرف ته پیداوار کیږی اوکله بل طرف ته پیداوار کیږی بهر حال په دې کښې مخاطره وی اوکله د یو اوکله د بل د نقصان کیدو اندیښنه وی. په دې وجه حضور پاک ددې صورت نه منع کړې ده او په دې کښې منفعت موهوم دې نوچه په کومو څیزونو کښې منفعت محقق وی یعنی په ونو کښې نو هغه بغیر د ضرورت نه څنگه پرې کولې شی. (۲)

د حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ رائي :- حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دا باب رجوع الی الاصل دقبیل نه دې یعنی ددې طرف ته رجوع کولو دپاره دا باب راوړلې شوې دې. (۳)
اشکال :- په دې باندې دا اشکال کیږی چه دا من باب الرجوع الی الاصل دا څنگه گرځولې شی اول چه څومره ابواب تیر شوی دی په ټولوسره د مزارعت تعلق بالکل ښکاره او واضحه دې او

...بقیه حاشیه از صفحه گذشته [ترجمه] :- تاسو قران سره کفر اوکړو حالانکه تاسو ددې څیز تصدیق درکړې شوې دې کوم چه د الله تعالی بذیر یعنی محمدرسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې
وَقَانَ عَلَى سَرَتَيْ لَوَى
خَرِيقٍ بِالْأُيُوتِ مُنْتَظِرٍ

ترجمه :- اود بنی لوی په سردارانو باندې آسان شود مقام بویه سوزول د کوم بخری چه به الوتل.

(۱) شرح ابن بطلال: ۳۸۳/۶.

(۲) فتح الباری: ۱۳/۵.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۷۲.

درجوع الی الاصل ضرورت خو هله پیښیری چه اول څه داسې باب راغلي وی دکوم چه مزارعت سره څه تعلق نه وی اودلته داسې صورت نشته ددې دپاره هغه ته من باب الرجوع الی الاصل گر خول مناسب نه دی ځکه چه په ماقبل کښې کوم باب بیان کړې شوي دي هغه ټول دمزارعت په تمهید کښې دی اومطلب دا وو چه داخیزونه زمبندارنی دپاره استعمالولې شی.

احديث ۲۲۰۲ (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الْأَنْصَارِيِّ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا أَكْثَرُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ بِالنَّاجِيَةِ مِنْهَا مُمْسَمًى لِسَيِّدِ الْأَرْضِ، قَالَ فَيُيَصَّبُ ذَلِكَ وَلَسَلُمُ الْأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الْأَرْضُ وَلَسَلُمُ ذَلِكَ، فَتُنْبِتُ، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

[۳۷۸۹، ۲۵۷۳، ۲۲۲۰، ۲۲۱۸، ۲۲۱۴، ۲۲۰۷]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه اوفرمايل چه مونږ خلق په اهل مدينه کښې د زياتو پتو يعنی زمکو والاوو مونږ به زمکه په مزارعت ورکوله. حضرت رافع رضي الله عنه اوفرمايل چه کله کله خويه داسې کيدل چه دزمکې دهغه حصې پيداوار به خراب کيدلو اود باقي حصې به ښه کيدلو اوکله به دټولې زمکې پيداوار خراب کيدلو دهغه حصې به محفوظ پاتې کيدلو په دې وجه مونږ ددې نه منع کړې شو اوترکومې چه د سرو زرو اوسپينو زرو تعلق دې په بدله کښې ټيکه ورکولو، نو هغه وخت ددغې رواج نه وو.

رجال الحديث

① محمد:- دا محمد بن مقاتل مروزي بغدادی ابو الحسن رخ رحمته الله دي. (۲)

② عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمته الله دي. (۳)

③ يحيى:- دا يحيى بن سعيد انصاري رحمته الله دي. (۴)

④ حنظله بن قيس:- دا حنظله بن قيس بن عمرو بن حصن بن خلدة بن مخلد بن عامر بن زريق الانصاري الزرقى المدني رحمته الله دي. (۵)

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في باب مايكره من الشروط في المزارعة الحديث: ۲۳۳۲ مختصراً وأخرجه أيضاً في كتاب الشروط باب الشروط في المزارعة الحديث: ۲۷۲۲ مختصراً وأخرجه مسلم في كتاب البيوع والاجارات باب في المزارعة الحديث: ۳۳۹۲، ۳۳۹۳ وأخرجه أبو داود في كتاب البيوع باب ذكر الاحاديث المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والرابع واختلاف ألفاظ الناقلين للخبر الحديث: ۳۹۰۸ - ۳۹۱۱ وأخرجه ابن ماجه في كتاب الرهن باب الرخصة في كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة الحديث: ۲۴۵۸ وانظر تحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

(۲) كشف الباري: ۲۰۶/۳.

(۳) كشف الباري: ۴۶۲/۱.

(۴) كشف الباري: ۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

(۵) تهذيب الكمال: ۴۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاريخ الكبير: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

اساتذہ گرام:۔۔۔ ہغوی رحمہ اللہ حضرت رافع بن خدیج، حضرت عبداللہ بن زبیر، حضرت عبداللہ بن عامر بن کریر قرشی، حضرت عثمان بن عفان، حضرت عمر بن خطاب، حضرت ابوہریرہ او حضرت ابوالیسر انصاری رحمہم اللہ نہ روایت نقل کوی (۱)

تلامذہ گرام:۔۔۔ حضرت ربیعہ بن ابی عبدالرحمن، ابو حویرث عبدالرحمن بن معاویہ زرقی، عثمان بن محمد اخنسی، محمد بن مسلم شہاب زہری، مصعب بن ثابت، عبداللہ بن زبیر، یحییٰ بن سعید انصاری او شحیب بن ابی عون پلار ابو عون رحمہم اللہ دہغوی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی (۲)

محمد بن سعد رحمہ اللہ د واقدی رحمہ اللہ نہ نقل کوی چہ ہغوی رحمہم اللہ ثقہ او قلیل الحدیث دی (۳) امام زہری رحمہ اللہ فرمانی چہ ما پہ انصار کنبی د حنظلہ بن قیس نہ زیات پرهیز گارہ او بہترین راہی والاسری نہ دی لیدلی لکہ چہ ہغہ یوقریشی خوان وو (۴) علامہ ابن حبان رحمہم اللہ ہم دہغوی رحمہم اللہ تذکرہ پہ ثقات کنبی کری دہ (۵)

⑥ رافع بن خدیج: حضرت رافع بن خدیج بن عدی اوسی رحمہم اللہ تذکرہ ہم تیرہ شوی دہ (۶)
حل اللغات: مزدوج: دزمیندارنی خانی، کشت زار، زہم (ف) زہمقا واڈ زہم، کرل تخم اچول، پتی ارول (۷)

ترجمہ الباب سرہ مطابقت:۔۔۔ بعض حضرات وائی چہ دا باب بلاترجمہ دی او کیدی شی چہ کاتب د غلطی نہ دا حدیث دلته لیکلی وی (۸) او باب سابق سرہ ددی د مناسبت تذکرہ د ترجمہ الباب د مقصد پہ ضمن کنبی تیرہ شہ

۷- باب: المزارة بالشر ونحوه

پہ نیمہ یا کم وزیات بانہی دزمیندارنی حکم

د ترجمہ الباب مقصد:۔۔۔ د امام بخاری رحمہم اللہ مقصود دادی کہ مزارعت د یوجزہ معین پہ بدلہ کنبی او کری شی نو ددی خہ حکم دی او پہ ترجمہ الباب کنبی شطر قید د روایت مرفوعہ رعایت کولوسرہ لگولی شوی دی (۹)

(۱) تہذیب الکمال: ۴۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاریخ الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

(۲) تہذیب الکمال: ۴۵۳/۷، ۴۵۴.

(۳) طبقات ابن سعد: ۷۵/۵.

(۴) تہذیب الکمال: ۴۵۴/۷.

(۵) الثقات: ۱۶۶/۴.

(۶) کشف الباری کتاب مواقیب الصلاة باب وقت المغرب.

(۷) معجم الصحاح ص: ۴۴۹.

(۸) عمدة القاری: ۱۳/۱۲.

(۹) عمدة القاری: ۲۳۲/۱۲.

دقیقا و اختلاف: به مزارعت باندی چه کله زمکه کر له ورکولې شی نو ددې په جواز او عدم جواز کښې د فقهاء کرامو اختلاف دي. امام اوزاعی سفیان سعید بن مسیب طاؤس ابن ابی لیلی امام ابویوسف امام محمد او امام احمد بن حنبل وغیرهم رحمهم الله د احضرات فرمائی چه جائز دي. (۱)

امام ابوحنیفه امام مالک امام شافعی ابو ثور او لیث وغیرهم رحمهم الله د عدم جواز قائل دي. (۲) ددې حضراتو څه قدرې تفصیل ابواب حرث او مزارعت په شروع کښې تیر شو قول راجح - لیکن واقعه داده چه په دې مسئله کښې دمجوزین قول ارجح او اقوی دي او دا حنفاو په نیز هم په دې فتوی ده. (۳) او امام بخاری رحمه الله هم دا ثابتوی. د علامه انور شاه کشمیری رحمه الله رائي: حضرت مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله هم د جواز قول اختیار کړي دي. (۴)

د علامه شرنبالی رحمه الله قول: او علامه شرنبالی رحمه الله چه د خلاصه نه نقل کړي دي چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت په مسائلو کښې کوم تفریعات پیش کړي دي هغه د مجوزینو په قول باندې مبنی دي. ددې دپاره امام اعظم رحمه الله ته دا معلومه وه چه خلق به د هغوی نه پس دا خبره نه منی په دې وجه هغوی په تفریعاتو کښې دمجوزینو د مسلک رعایت او کړو. (۵) لیکن دا خبره بهر حال نه شی صحیح کیدي چه امام صاحب رحمه الله خودې مسئله یوه بیانوی او تفریع دي په دویمه مسئله کوی او هغه هم صرف په دې چه هغه پخپله پیژندلو چه د هغوی خبره به څوک اونه مني.

د علامه شامی رحمه الله رائي: علامه شامی رحمه الله فرمائی چه امام ابوحنیفه رحمه الله خود مزارعت د فساد فیصله او کړه لیکن دا چه هغوی به د دې ممانعت په سختی سره نه فرمائیلو او په دې کښې د هغوی په نیز شدت نه وو. دلیل ددې دا دي چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت کوم فروعی مسائل بیان کړي دي په هغې کښې ډیر مسائل داسې دي چه دامام ابویوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله په قول باندې منطبق کیری. (۶)

دا تعلیل د رومبی تعلیل په مقابل کښې زیات بهتر دي.

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ مَا يَأْتِيَنِي أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةَ إِلَّا يَزْعُمُونَ عَلَى الثَّلْثِ وَالرَّابِعِ. وَذَارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عَلِيٍّ وَآلُ سَيِّدِينَ.

(۱) البناء شرح الهداية للمحدث المغني: ۱۱/ ۴۷۴ و شرح ابن بطلال رحمه الله ۶/ ۳۷۴.

(۲) البناء شرح الهداية للمحدث المغني: ۱۱/ ۴۷۴ و شرح ابن بطلال رحمه الله ۶/ ۳۷۴.

(۳) الهداية مع نصب الراية: ۴/ ۵۶.

(۴) العرف الشذی: ۱۰۲/ ۳.

(۵) حاشیه ردالمحتار کتاب المزارعة: ۵۸۳/ ۶.

(۶) حاشیه ردالمحتار کتاب المزارعة: ۵۸۳/ ۶.

ابو جعفر عليه السلام فرماني چه په مدينه كنبی ديو مهاجر كوره نثی داسې نه وه چه په دريمه يا خلوړمه حصه باندې مزارعت نه كوی او حضرت علي سعد بن مالك عبدالله بن مسعود عمر بن عبدالعزيز قاسم، عروة بن زبير، حضرت ابوبكر عليه السلام خاندان والاود حضرت عمر عليه السلام خاندان والاود حضرت علي عليه السلام خاندان والاو ابن سيرين ټولو په مزارعت كولو د تعليقات تفصيل - د قيس بن مسلم عليه السلام داتعليق علامه عبدالرزاق عليه السلام ثوري اخبرني قيس بن مسلم عن ابي جعفر په طريق سره موصول نقل كړې دې (١) او د تعليق مقصود مزارعة بالشرط وغيره اثبات دي

د حضرت علي عليه السلام تعليق ابن ابي شيبة عليه السلام موصول نقل كړې دي: حدثنا وكيع عن سفيان عن الحارث بن حصيرة عن صفوان بن الوليد عن عمرو بن سليم عن علي بن ابي طالب عن ابي جعفر عليه السلام او حضرت عبدالله بن مسعود عليه السلام او سعد بن مالك عليه السلام اثر هم ابن ابي شيبة عليه السلام موصول نقل كړې دي: حدثنا ابو لاحوص عن ابراهيم بن مهاجر عن موسى بن طلحة قال: كان سعد وابن مسعود يزارعا بالثلث والربيع. (٢)

دغه شان سعد بن منصور عليه السلام (٣) او بيهقي عليه السلام (٤) هم دا اثر موصول نقل كړې دي: حضرت عمر بن عبدالعزيز عليه السلام اثر ابن ابي شيبة عليه السلام موصول نقل كړې دي: حدثنا حفص ابن غياث عن يحيى بن سعيدان عن ابن عمر بن عبدالعزيز كان امر براء عطاء الارض بالثلث الربيع. (٥)

د قاسم بن محمد بن ابي بكر عليه السلام اثر عبدالرزاق موصول نقل كړې دي: سمعت هشاماً يحدث أرسلق محمدين سينين إلى القاسم بن محمد أسأله عن رجل قال لاخر: اعمل في حائطي هذا ولك الثلث أو الربيع، قال لا بأس به الخ. (٦) د عروة بن زبير عليه السلام اثر ابن ابي شيبة عليه السلام موصول نقل كړې دي: حدثنا ابواسامة عن هشام بن عروة قال كان ابي لايري بكراء الارض بأساً. (٧)

د آل ابي بكر آل عمر او آل علي عليه السلام اثر عبدالرزاق عليه السلام موصول نقل كړې دي: حدثنا ابواسامة

(١) مصنف عبدالرزاق كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث رقم: ١٠٠/٨: ٤٧٦: ٤.

(٢) فتح الباري: ١١/٥ و عمدة القاري: ١٦٧/١.

(٣) فتح الباري: ١١/٥.

(٤) فتح الباري: ١١/٥.

(٥) سنن البيهقي كتاب احياء الموات باب اقطاع الحدوات: ٤٥/٦.

(٦) فتح الباري: ١١/٥ و عمدة القاري: ١٠٠/٨: ١٦٧.

(٧) مصنف عبدالرزاق: ١٠٠/٨.

(٨) فتح الباري: ١١/٥ و عمدة القاري: ١٠٠/٨: ١٦٧.

ووکیم عن عمرو بن عثمان عن ابن جعفر قال سألته عن المزارعة بالثلث والربم قال: ألن نظرت فی آل ابی بکر و آل

عمرو آل علی رضی اللہ عنہ و جدتہم یفعلون ذلك (۱)

اوڈ ابن سیرین رحمہ اللہ اثر سعید بن منصور رحمہ اللہ موصولاً نقل کرے دی (۲)، اوڈ دی تولو تعلیقاتو مقصدہم المزارعة بالشرط اونحوہ اثبات دی

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ كُنْتُ أَشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلْتُ غُمُرَ النَّاسِ عَلَى أَنْ جَاءَ غُمُرُ بِالْبَدْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَدْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْأَرْضُ لِأَحَدٍ هِمَا فَيَنْفَقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَبُيِّنَتْهُمَا، وَرَأَى ذَلِكَ الزُّهْرِيُّ. وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ عَلَى التِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ: وَعَطَاءُ وَالْحَكَمُ وَالزُّهْرِيُّ وَقَعَادَةُ لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطَى الثُّوبُ بِالثَّلَاثِ أَوِ الرَّبْعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرُ لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْمَاشِيَةُ عَلَى الثَّلَاثِ وَالرَّبْعِ إِلَى أَجَلٍ مُتَمَمٍّ.

عبدالرحمن بن اسود رحمہ اللہ فرمائی چہ زہ بہ د عبدالرحمن بن یزید رحمہ اللہ پہ فصل کنبی شریک ووم او حضرت عمر رضی اللہ عنہ پہ خلقو باندی پہ دی شرط مزارعت کولو چہ کہ چری تخم بہ دھغوی وو نوہغہ بہ نیم پیداو راخلی او کہ چری تخم دخلق وی نو ہغہ بہ دومرہ اخلی او حضرت حسن رحمہ اللہ او فرمائیل چہ پہ دی کنبی ہیخ حرج نشتہ چہ دیوسری زمکہ وی (د بل محنت، دوارہ پہ دی کنبی خرچ او کری او پیداوار نیم پہ نیم تقسیم کری. او زہری رحمہ اللہ ہم دغہ اختیار کری او حسن بصری رحمہ اللہ فرمائیلی کہ خوک د نصف پہ شرط باندی مالوج راغونو کری پہ دی کنبی ہیخ حرج نشتہ او ابراہیم نخعی ابن سیرین عطاء حکم زہری او قتادہ رحمہم اللہ فرمائی چہ پہ دی کنبی ہیخ حرج نشتہ چہ پہ دریمہ یا خلورمہ وغیرہ شرط باندی کپہ د جور و لودبارہ ورکری شی او معمر رحمہ اللہ فرمائی چہ پہ دی کنبی ہیخ قباحت نشتہ چہ خاروی دیومعین مودی پوری پہ دریمہ یا خلورمہ حصہ گتہ باندی ورکری شی.

د تعلیقاتو تفصیل:- د عبدالرحمن بن اسود رحمہ اللہ اثر ابوبکر ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ موصولاً نقل کرے

دی. (۳) حضرت عمر رضی اللہ عنہ اثر امام بیہقی رحمہ اللہ پہ خپل کبیر کنبی موصولاً نقل کرے دی (۴) او دغہ شان ابوبکر ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ ہم دا اثر نقل کرے دی. (۵)

(۱) فتح الباری: ۱۱/۵ و عمدة القاری: ۱۶۷/۱ وروایة عبدالرزاق فی مصنفہ: کتاب المساقاة باب المزارعة علی الربع والثلث.... رقم: ۸/۱۰۰: ۷۷: ۱۴۴، اخیرنا عبدالرازق قال اخیرنا ابوسفیان قال أخبرنی عمرو بن عثمان بن مہب قال سمعت ابا جعفر محمدین علی یقول: آل ابوبکر و آل عمرو آل علی یدفعون اراضیہم، بالثلث والربع، انتهى.

(۲) فتح الباری: ۱۱/۵، ۱۲.

(۳) فتح الباری: ۱۲/۵ و عمدة القاری: ۱۶۷/۱۰.

(۴) الکبیر للبیہقی کتب المزارعة باب من اباح المزارعة بجزء معلوم مشاع: ۱۳۵/۶.

(۵) فتح الباری: ۱۲/۵ و عمدة القاری: ۲۶۷/۱۰.

یواشکال اودهغې جواب: حضرت عمر رضی اللہ عنہ زمیندارانوسره معامله داسې فیصله کړه که چرې تخم حضرت عمر رضی اللہ عنہ درکوی نوبیاخوبه نصف اخلی اوکه چرې تخم زمیندار ورکوی نوبیا به مثلاً اثلاثا تقسیم کیږي دلته دا اشکال کیږي چه کوم صورت دلته بیان کړې شوې دې دا خودمخاطره شکل دې او په حدیث کښې ددې نه منع کړې شوې ده. (۱)
ددې جواب دادې چه دا کوم تخییربین العقدین دې دابه په شروع کښې کیدلو ددې نه پس به بیا په یو صورت باندې اتفاق کیدلو مخاطره خوبه هله وی چه تراخړه پورې فیصله نه شی. (۲)
دحسن بصری رضی اللہ عنہ قول سعیدبن منصور رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کړې دې. (۳) د امام زهری رحمته اللہ علیہ رانې عبدالرزاق او ابن ابی شیبه رحمهما الله موصولاً نقل کړې ده. (۴) دحسن بصری رضی اللہ عنہ دا تعلیق سعیدبن منصور رضی اللہ عنہ موصولاً ذکر کړې دې. (۵)

قوله: وقال الحسن: لا بأس أن يحتجني القطن على النصف: تشرح: - یعنی د یوسړی د پومې پټې دې اوس هغه خلقو ته وائی چه تاسو مالوچ راغونډکړئ اوچه خومره مالوچ راجمع شی نیم تاسو واخلي او نیم به زه واخلم. امام احمد رضی اللہ عنہ ددې صورت د جواز قائل دې او ائمه ثلاثه امام ابوحنیفه، امام مالک او امام شافعی رحمهم الله دعدم جواز قائل دی اوداحضرات فرمائی په دې صورت کښې اجرت مثل واجب کیږي ځکه چه اجرت مجهول دې بل دا د قفیز الطحان په معنی کښې دې کوم منع دې او حنابله دا په قراض باندې قیاس کوي ځکه چه دا د مال په عوض د یو معلوم جزء عوض اجاره ده. بس صرف د دې مقدار معلوم نه دې. (۶) مگر د بلخ مشائخود ضرورت په وجه د جواز فتوی ورکړې ده او علامه ابن التین رحمته اللہ علیہ هم د امام مالک رحمته اللہ علیہ هم د جواز فتوی نقل کوي. (۷)
دکبراهیم نخعی رحمته اللہ علیہ قول ابوبکر اثرم رحمته اللہ علیہ موصولاً نقل کړې دې. (۸) ابن دسیرین عطاء حکم او زهری رحمهم الله اقوال ابن ابی شیبه رحمته اللہ علیہ موصولاً نقل کړی دی. (۹) دغه شان دقتاده رحمته اللہ علیہ قول هغوی بل اثرم رحمته اللہ علیہ هم موصولاً نقل کړې دې. (۱۰)

(۱) فتح الباری: ۱۶/۵.

(۲) فتح الباری: ۱۶/۵.

(۳) فتح الباری: ۱۲/۵ و عمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۴) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة على الثلث والرابع رقم: ۱۴۴۷۳: ۱۰۰/۸ وفتح

الباری: ۱۲/۵ و عمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۵) عمدة القاری: ۲۳۴/۱۲.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۳۱۳ وفتح الباری: ۱۷/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۲۳۴.

(۷) فتح الباری: ۱۷/۵ و عمدة القاری: ۱۲/۲۳۵ و لأمع الدراری: ۲۴۱/۶.

(۸) فتح الباری: ۱۲/۵ و عمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۹) فتح الباری: ۵/۱۲ - ۱۳ و عمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۱۰) فتح الباری: ۱۳/۵ و عمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهرى وقتادة: لا بأس أن

يعطى الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، تشرح - او ددوی دقول مطلب دادی چه یوجولاته سپهرسی ورکری شو او ورته نی اوونیل چه ته دی نه کپره جوړه کړه په دې کښې دریمه یا څلورمه حصه ستا شوه او باقی په مونږ واخلو په دې کښې هم امام احمد رحمته الله علیه دجواز قائل دی او انمه ثلاثه منع کوی او فرمائی چه دلته به هم مثل اجرت عامل ته ورکولې شی او کپړا به ټوله دمالک وی (۱)

دمعمر رحمته الله علیه دا قول عبدالرازق رحمته الله علیه مصنف کښې موصول نقل کړې دي (۲)

تفصیح - یوسړې خپله سورلی چاته ورکوی دا واخله او دومره موده نی په کرایه باندې چلوه او چه کومه گټه کیږي هغه به زما او ستا په مینځ کښې تقسیمېږي دلته هم امام احمد دجواز قائل دی او انمه ثلاثه وائی عامل ته به اجرت مثل ورکولې شی او باقی گټه به ټوله دمالک وی (۳)

احديث [۲۲۰۳] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِمَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَلَ خَيْبَرَ يَنْظُرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ، فَكَانَ يُعْطَى أَزْوَاجَهُ مِائَةً وَسَقَ ثَمَانُونَ وَسَقَ ثَمَرٍ وَعِشْرُونَ وَسَقَ شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عَمْرٌو خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُقْطِعَ هُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالْأَرْضِ، أَوْ يُمَضِّي هُنَّ، فَيَمْنُنَ مِنَ اخْتَارَ الْأَرْضَ وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتْ الْأَرْضَ. [ز: ۲۱۶۵]

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دا رسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل کوی چه رسول الله صلي الله عليه وسلم د خيبر يهوديانو سره نيم په نيمه په پيدار د مزارعت معامله او کړه. څومره چه ميوه يا غله په هغه زمکه کښې پيدا کيدله حضور پاک به دهغې نه خپلو بيبيانوته سل وسق ورکوله اتيا وسق د کهجورو او شل وسق د اوريشو اوبيا حضرت عمر رضي الله عنه دخپل خلافت په زمانه کښې يهوديان جلاوطن کړل، دخيبر زمکه نی تقسيم کړه او د نبی کریم صلي الله عليه وسلم ازواج مطهرات ته نی اختيار ورکړو که غواړي نوخپله حصه اوبه اوزمکه دې جدا کړي واديخلي يا رومېي والا عمل باقی اوساتی نو په هغوی کښې بعضو زمکه اخستل خوښ کړل او بعضو وسق او حضرت عائشه رضي الله عنها زمکه اخستل خوښ کړې وو

(۱) عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

(۲) فتح الباری: ۱۷/۵.

(۳) لامع الدراری: ۲۳۹/۶.

(۴) انفرادیه الامام بخاری رحمته الله علیه انظر تفحة الاشراف: ۱۲۳/۶ رقم: ۷۸۰۸.

رجال الحديث

- ① ابراهيم بن منذر - دا ابراهيم بن منذر حزامی رحمته اللہ علیہ دی. (۱)
 ② انس - دا انس بن عیاض لیثی رحمته اللہ علیہ دی. (۲)
 ③ عیداللہ - دا عیداللہ بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمته اللہ علیہ دی. (۳)
 ④ نافع - دا نافع مولیٰ عبداللہ بن عمر رحمتهما اللہ علیہما دی. (۴)
 ⑤ عبداللہ بن عمر - دوی حضرت عبداللہ بن عمر رحمتهما اللہ علیہما دی. (۵)
 حل لغات - الوسق: بالفتح، ددی اصل معنی خو بوج ده ددی جمع اوساق او اوسق راخی. د ۶۰ صاع دمقدار دیاره مستعمل دی اود اهل حجاز په نیز ۳۲۰ رطل او اهل عراق په نیز ۴۸۰ رطل برابر دی. (۶) حضرت مفتی محمد شفیع رحمته اللہ علیہ فرمائی چه وسق په حساب دمشق ۵ من یونیم سیرد ۸۰ تولی سیر په حساب سره دی او په حساب درهم ۵ من پاؤکم ۵ سیرد ۸۰ تولی سیر په حساب سره دی. (۷)
 دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: عامل خیر بشر ما یخرج منها من تمر او زرع په ذریعه سره واضح دی. (۸) داحدیث شریف د مزارعت اومساقه دمجازین مستدل دی او احنافو اونورو حضراتو دطرف نه ددی جوابات ابواب الحرث والمزارعة په شروع کبھی تیرشوی.
- قوله: (عامل خیر):- دلته مضاف محذوف دی یعنی اهل خیر دی. قوله تعالى: ﴿وَأَسْقِلْ الْقُرْيَةَ الَّتِي كُتِبَ فِيهَا وَالْعِزَّةَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَالْأَلْيَدِ قُونَ﴾ (یوسف: ۸۲) په شان دی. (۹)

۸- باب: إذا لم يشترط السنين في المزارعة

که په مزارعت کبھی د کالونو دمقدار شرط اونه کړی (نوخه حکم دی؟)
 دترجمة الباب مقصد اودفقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمته اللہ علیہ فرمائی که چرې د مزارعت معامله اوکړې شی اوهلته دمودی څه ذکر نه وی نه نفیا اونه اثباتاً نو آیا دامزارعت به صحیح شی؟

① کشف الباری: ۵۸/۳.

② کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

③ کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

④ کشف الباری: ۶۵۱/۴.

⑤ کشف الباری: ۶۳۷/۱.

⑥ النهایة: ۸۴۹/۲.

⑦ اوزان شرعية ص: ۴۲.

⑧ عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

⑨ عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

داؤد ظاهری او امام احمد بن حنبل رحمهما الله د خپل مشهور قول مطابق فرمائی چې داسې کول جائز دي او په دې کښې هېڅ خرابې نشته دهغوی په نیز مزارعة د عقود جائزه نه دي ترکومي پورې چې روان وي نو روان دي وی او کله چې زړه غواړي نو ختم دي کړي (۱) لیکن د جمهور فقهاؤ په نیزدا د عقود لازمه نه دي په دې کښې د ميعاد تعيين ضروري دي او د هغه مودې پورې دا چلول لازمی دی امام مالک امام شافعی او امام ثوري رحمهم الله د دې قائل دي (۲) حضرات

احناف فرمائی که ميعاد بيان نه کړې شو نو د يو کر نه پس به معامله ختمه شی (۳) اگرچه د قياس تقاضا هم دغه ده چې دا صحيح نه دی ځکه چې دا د بعض خارج په بدله کښې به اجاره باندې اخستل دي او بيا مجهول ميعاد سره اجاره صحيح نه وي لهدا دا هم جائز کيدې نه دي پکار لیکن استحسانا دخلقو د تعامل د وجې دا جائز گرځولې شوې ده او دا معامله به د نومي کړ پورې وي (۴)

ابو ثور رحمه الله فرمائی که ميعاد مقرر نه کړې شو نو تر يو کال پورې به دا معامله روانه وي دي نه پس به ختمه شی (۵)

په دوو تراجم کښې په فوق باندې تنبيه: امام بخاری رحمه الله خو يوه ترجمه دا منعقد کړې ده او يوه ترجمه ئی وړاندې منعقد کړې ده . باب اذا قال رب الارض اقرک ما اقرک الله ولم يد ذکر اجلا معلوما فقها علی تراضیها، په دې دواړو ترجمو کښې څه فرق دي؟

د دې جواب دي چې امام بخاری رحمه الله خود دې ترجمې نه داخود غواړي چې مزارعت من غير ذکر الاجل جائز دي او په راتلونکې ترجمه کښې امام بخاری داخود غواړي چې که په مزارعت خود اجل ذکر او کړې شی او هغه اجل غير معلوم او مجهول وي نو په دې صورت کښې به مزارعت جائز وي . اقرک ما اقرک الله ترکومي چې الله تبارک و تعالی تا قايم ساتي مونږ به هم قايم يو . په دې کښې د اجل يعنی ميعاد ذکر راغلو ولې د دې څه تحديد او تعيين اونه شو نو امام بخاری رحمه الله هلته بنائې که چېرې مزارعة من غير ذکر الاجل المعلوم وي نو هغه هم صحيح وي او دلته دا بنائې چې د مزارعة من غير ذکر الاجل څه حکم دي (۶)

(۱) المغنی: ۵/۵۶۸ کتاب المساقاة فصل المساقاة والمزارعة من القعود الجائزة نیل الاوطار: ۹/۶ کتاب المساقاة والمزارعة، عمدة القاری: ۱۲/۱۶۸.

(۲) حواله بالا.

(۳) بدائع الصنائع: ۵/۲۶۲ کتاب المزارعة باب ما يرجع إلى مدة المزارعة.

(۴) حواله بالا.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۱.

(۶) فتح الباری: ۵/۱۴ مع تفصیل.

احديث ۲۰۴) حَدَّثَنَا مُدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُثْمَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ عَامَلُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْرٌ بِشَطْرِ مَا يَغْرُبُ مِنْهَا مِنْ عُثْمَانَ وَزَوْجِهِ.

ترجمه - حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذخیر یہودیانوسرہ پہ نیم پیداوار کہ ہفتہ بہ میوہ وہ او کہ غلہ مزارعت او کرو

رجال الحديث

مسدد - دامتدین مسرہد رحمۃ اللہ علیہ دی ^(۲)

یحیی بن سعید - دا یحیی بن سعید القطان رحمۃ اللہ علیہ دی ^(۳)

عبداللہ - دا عیبد اللہ بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمۃ اللہ علیہ دی ^(۴)

نافع - دا نافع رحمۃ اللہ علیہ مولی عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دی ^(۵)

ابن عمر - او د حضرت عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما تذکرہ ہم تیرہ شوی دہ ^(۶)

حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت - حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت واضح دی خکہ چہ پہ دی کنبی ذمیعاد مقرولو خہ قید نبیستہ علامہ قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ددی حدیث پہ یوطریق کنبی ہم دمعلوم مودی خہ قید نہ دی وارد شوی ^(۷)

باب

دباب مقصد - دلته امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دباب بغیر ترجمہ ذکر کر دی ددی تیر شوی باب سرہ دمناسبت بارہ کنبی حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ او علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ داد تیریاب دبارہ پہ منزله د فصل دی خکہ چہ کلہ دمزارعت دا شکیل جائز دی چہ دزمکہ والابہ دزمکہ دپیداوار نہ یومعین جزء د زارع نہ اخستی شی نوزمکہ د دراهم دنانیر اونقود پہ عوض کنبی پہ کرایہ ورکول بہ پہ طریقہ اولی جائزوی ^(۸)

(۱) وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزروع رقم: ۱۵۵ والترمذی فی باب ما ذکر فی المزارعة رقم: ۱۳۸۳ والطحاوی فی شرح معانی الآثار کتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۵۰۶ وأبو داؤد فی باب فی المساقاة رقم: ۳۴۱۰ والدارمی فی سننه فی باب ان النبی صلی اللہ تعالی علیہ وسلم عامل خیر رقم: ۲۶۱۴ واحمد فی مسنده: ۲۸۹/۸ رقم: ۴۶۶۳ و۲۵۶/۸ رقم: ۴۷۳۲.

(۲) کشف الباری: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۳) کشف الباری: ۲/۲.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرؤ فی البیوت.

(۵) کشف الباری: ۴/۵۵۱.

(۶) کشف الباری: ۱/۶۳۷.

(۷) إرشاد الساری: ۵/۳۱۵.

(۸) فتح الباری: ۱۹/۵ وعمدة القاری: ۱۲/۲۳۸ وإرشاد الساری: ۵/۳۱۵.

احديث ۲۲۰۵) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرُو قُلْتُ لَطَاوُسُ لَوْ تَرَكْتَ الْمَخَازِرَةَ قَاتِلَهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَهَى عَنْهُ. قَالَ أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أَعْطِيهِمْ وَأَغْنِيَهُمْ، وَإِنْ أَغْلَبَهُمْ أَخْبَرَنِي - يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَعَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرَ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا». [۲۴۹۱، ۲۲۱۷]

ترجمہ:- حضرت عمرو بن دینار رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما طاؤس رضی اللہ عنہ تہ اوونیل تہ زمکہ پہ تقسیم ورکول پریردہ (نوبہتردہ) خکہ چہ خلق وائی حضوریاک د تقسیم نہ منع فرمائیلی طاؤس رضی اللہ عنہ اوونیل ای عمرو! زہ خلقو تہ زمکہ ورکوم اوہغوی سرہ امدادکوم او پہ صحابہ کرامو کنبی چہ لونئی عالمان وو یعنی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وئیلی ووجہ حضوریاک د تقسیم نہ منع نہ درہ فرمائیلی البتہ دائی فرمائیلی چہ پہ تاسو کنبی خوک خپل رور تہ مفت زمکہ ورکری نودادہغی نہ بہتردہ چہ دہغی محصول واخلی.

رجال الحديث

- ① علی بن عبد اللہ:- داعلی بن عبد اللہ بن جعفر ابن المدینی رضی اللہ عنہ دی. (۲)
- ② سفیان:- داسفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دی. (۱)
- ③ عمرو:- دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۴)
- ④ طاؤس:- دا طاؤس بن کیسان بن الیمانی الجندی الحمیری رضی اللہ عنہ دی. (۵)
- ⑤ ابن عباس:- او د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما ذکرہ ہم تیرہ شوی دہ. (۶)

(۱) وأخرجه الإمام مسلم رحمه الله تعالى في صحيحه في كتاب البيوع باب الأرض تمنح رقم: ۱۵۱ والامام أبو جعفر الطحاوي رحمه الله تعالى في شرح معاني الآثار في كتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۹۳۸ وأبو عوانة في مسنده ۳/۳۲۷ باب ذكر الاخبار المسحة مؤاجرة الأرض البيضاء بالذهب والفضة الخ رقم: ۵۱۷۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى في كتاب المزارعة باب من أباح المزاراة بجزء رقم: ۱۲۷۳. والبغوي رحمه الله تعالى في شرح السنه: ۸/۲۵۶ رقم: ۲۱۸۰ وأبو داود في سننه في كتاب البيوع باب في المزارعة رقم: ۳۳۸۹ والترمذي رحمه الله تعالى في جامعه في كتاب الاحكام من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب من المزارعة رقم: ۱۳۸۵ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الايمان والنذور باب ذكر الاجارات المختلفة في النهي عن كراه الأرض رقم: ۳۸۷۳ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الاحكام باب الرخصة في كراه الأرض البيضاء رقم: ۳۴۵۶.

(۲) كشف الباری: ۱/۲۹۷.

(۳) كشف الباری: ۳/۱۰۲/۲۳۸.

(۴) كشف الباری: ۴/۳۰۹.

(۵) كشف الباری كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء إلا من المخرجين الخ..

(۶) كشف الباری: ۱/۴۳۵/۲۰۵.

هل لغات المخابرة: بعض حضرات فرمائی چه دا ذخیرنه ماخوذ دې څکه چه حضور پاک ذخیروالا سره د مزارعت معامله کړې وه په دې وجه مزارعت ته مخابرة اوونیلې شو (۱) او بعض حضرات فرمائی چه دا د خبر یعنی نرمه زمکې نه ماخوذ دې چونکه د مزارعت د معاملې تعلق زمکې سره دې په دې وجه دې ته مخابرة وئیلې شوی دی (۲)

مزارعة او مخابرة کښې فرق: د بعض خلقو رانې ده چه په دې دواړو کښې هېڅ فرق نشته خو بعض حضرات وائی چه په مزارعت کښې تخم د مالک د طرف نه وی او مخابرة کښې تخم د عامل اوزمیندار د طرف نه وی (۳)

د فقهاؤ د اختلاف بیان: اوس چه دا دواړه صورتونه جائز دی که نه یا یو جائز دې اوبل ناجائز. امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چه دواړه جائز دی یعنی که تخم د زمکې د مالک د طرف نه وي نو هم جائز دی ځکه چه دا یو داسې عقد دې چه عامل او مالک د زمکې دواړه ددې نماء یعنی د دې پیداوار کښې شریک دی. لهذا ضروری دی چه هغه ددې دواړو نه د یوکس د طرف نه وی لکه چه عقد مساقاة او عقد مضاربت کښې کیږي. او هم دغه مسلك د امام شافعی ابن سیرین رحمته الله او اسحاق رحمته الله دې (۴)

او که چرې تخم د عامل د طرف نه وي نو هم جائز دی ځکه چه حضور پاک د خیر والاته زمکه په دې توگه ورکړې وه. نو لکه چه حضور پاک زمکه د زمیندار د پاره ورکړې وه بغیرد هغې د تفصیل چه تخم به څوک اچوی نو اوس چه عامل یا رب الارض کوم هم تخم واچوی نو جائز به وی. او هم دغه مسلك د امام ابویوسف رحمته الله او د محدثینو د یو جماعت دې (۵) او بعض حضرات فرمائی چه نه مخابرة جائزه اونه مزارعة اوس سوال دادې چه په کومو آثارو کښې د تقسیم ذکر راغلي دې او د مزارعت جواز معلومېږي نو د هغې محمل به څه وی؟

نوددې جوابات د ابواب الحرت والمزارعة په شروع کښې تیر شوی. البته د شوافع په نیز چونکه مساقاة جائز دې او د دې په ضمن کښې مزارعت هم جائز دې نو هغوی دا روایات په مساقاة باندې محمول کوی. البته په شوافع کښې امام نووی رحمته الله رانې داده چه مزارعت او مساقاة مستقلاً دواړه جائز دی (۶)

(۱) النهایة: ۱/۴۶۶.

(۲) حواله بالا.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۹.

(۴) المغنی لابن قدامة: ۵/۲۴۴.

(۵) المغنی لابن قدامة: ۵/۲۴۵.

(۶) الصحيح لسلیم مع شرحه الكامل للنووی: ۴/۱۴۱ اقدیمی.

د گرانو طالبانو د نورې فاندې د پاره او د آسانۍ د پاره د عقد مزارعت مختلف صورتونو کښې د احنافو مذهب (مفتی به) تفصیل درج کولې شی. مزارعت په بنیادی توگه باندې په څلورو عناصرو باندې مشتمل دې. ① زمکه ② تخم ③ د کرا له که مشین وی او که ځناور ④ د تقسیم کونکي عمل. ددې څلورو وارو په لحاظ د مزارعت مختلف صورتونه وی. ... ابقیه حاشیه بر صفة آنند...

د امام بیهقی رحمته الله په شان امام نووی رحمته الله هم په ډیرو مسائلو کښې د امام شافعی رحمته الله مخالفت کوی. د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت... دا باب چونکه د باب سابق د پاره په منزله د فصل دې نو حدیث باب سابق سره مطابقت قوله: (خیر له من ان یاخذ علیه خراجاً معلوماً) نه ښکاره دې دغه شان په هغه باب یکښې د عامل د پاره یوه معلومه حصه متعین کولو تذکره وه او دلته دې چه که د زمکې مالک پیداوړد عامل د پاره پریږدی نو دا د هغه په حق کښې ډیره بهتره ده. (۱)

۹- باب: المزارعة مع الیهود

یهودیانوسره مزارعة معامله کول

د ترجمه الباب مقصد... دلته امام بخاری رحمته الله دا ښایي چه که چرې یهودیانوسره یا نورو ذمیانوسره هم د مزارعت معامله اوکړې شی نو جائز دی په دې معامله کښې اتحاد ملل ضروری نه دې چه مسلمان دې مسلمان سره د مزارعت معامله کوی. (۲)

...بقیه از صفحه گذشته! په کوم کښې چه بعض جائز دی او بعض ناجائز. صاحب بدائع الصنائع... علامه کاسانی رحمته الله دا صورتونه په تفصیل سره بیان کړې دی. دا صورتونه مختصراً د ذیل جدول کښې بیان کړې شوی دی:

نمبر شمار	د زمکې د مالک د طرف نه	د تقسیم کونکې طرف نه	حکم
۱	زمکه، تخم، ذکر آله	عمل	جائز دی
۲	زمکه	د ذکر آله تخم عمل	جائز دی
۳	زمکه تخم	عمل ذکر آله	جائز دی
۴	زمکه د ذکر آله	تخم عمل	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی او د امام ابویوسف <small>رحمته الله</small> په نیز جائز دی
۵	زمکه عمل	تخم د ذکر آله	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی او د امام ابویوسف <small>رحمته الله</small> په نیز جائز دی
۶	زمکه عمل ذکر آله	تخم	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی او د امام ابویوسف <small>رحمته الله</small> په نیز جائز دی

د تفصیل د پاره او گورنی بدائع الصنائع: ۸/۲۷۱، ۲۷۲ القاموس الفقهي: ۸۴/۵

(۱) عمدة القاری: ۲۳۸/۱۲.

(۲) إرشاد الساری: ۳۱۷/۵.

احديث ۱۲۲۰۶ (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَعْطَى خَبِيرَ الْيَهُودِ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْعُمُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا. إ. ۱۲۱۶۵

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ روایت دی ہے حضور پاک ذ خیر (زمکہ) یہودیانوتہ حوالہ کرہ یہ دی شرط ہے ہلتہ زمکہ اپنی اوکر کوئی اوچہ کوم پیداواروی دھنی نیم اخلی

رجال الحديث

ابن مقاتل - دا محمد بن مقاتل مزوزی بغدادی ابوالحسن رحمہ اللہ دی. (۱)

عبدالله - دا عبدالله بن مبارک رحمہ اللہ دی. (۲)

عبيدالله - دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمہ اللہ دی (۳)

نافع - دا نافع مولى عبدالله بن عمر رحمہ اللہ دی (۴)

ابن عمر - حضرت عبدالله بن عمر رحمہ اللہ احوال ہم تیرشوی دی (۵)

ذحديث ترجمة الباب سره مناسبت - ذحديث ترجمة الباب سره مناسبت بنکاره دي

۱- باب: ما يكره من الشروط في المزارعة

به مزارعت كني كوم شرطونه لکول مکروه دي

ذترجمة الباب مقصد - امام بخاری رحمہ اللہ به دي ترجمه الباب سره داخودل غواپی چه حضرت رافع رحمہ اللہ وغيره په روایت کنبی چه ذ کوم مزارعت نه منع کړي شوي ده هغه يومخصوص صورت وو او په هغې کنبی به مخاطره وه. داسې چه عقدبه په داسې شرط باندې مشتمل وه. په کوم کنبی چه به جهالت وو او هغه به مودی الی الغرر وو. په دي وجه هغه ناجائز او گرخولي

(۱) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً في باب المزارعة بالشرط ونحوه رقم: ۲۳۲۸ وباب إذا لم يشترط السنين في المزارعة رقم: ۲۳۲۹ وفي الاجارة باب إستاجر أرضاً فمات أحدهما رقم: ۲۲۸۵ وفي الشركة باب مشاركة الذي والمشرکين في المزارعة رقم: ۲۴۹۹ وفي الشروط في المعاملة رقم: ۲۸۲۰ وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة والمزارعة رقم: ۳۹۳۶، ۳۹۳۷ وأبو داود رحمه الله تعالى في البيوع رقم: ۳۴۰۸، ۳۴۰۹ والترمذي رحمه الله تعالى في الاحکام باب ما ذکر فی المزارعة رقم: ۱۳۸۳ والنسائي في المزارعة باب اختلاف الالفاظ الماثورة في المزارعة رقم: ۹۳۹

(۱) کشف الباری: ۲۰۶/۳.

(۲) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبریز فی البيوت.

(۴) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

شو د مزارعت هر صورت ناجائز نه دي^(۱)

أحدیث ۱۲۰۷ (۲) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرْقِيَّ عَنْ رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حَقْلًا، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِيهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِيهِ، فَتَهَا هُمُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه: حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه فرماني چه مونږ ټولوبه د مدينې والا نه ډيره زمينداري كوله او په مونږ كښې به چا خپله زمكه په كرايه وركوله او ونيل به ئې چه د زمكې دا حصه به زه اخلم اودا به ته اخلي. بيا به كله داسې كيدله چه په هغه حصه كښې به پيداوار وو او په هغه حصه كښې به پيداوار نه وو په دې وجه حضور پاك صلی الله علیه و آله د دې نه منع او فرمائيله.

رجال الحديث

صدقة بن الفضل: - د اصدق بن الفضل، ابو الفضل مروزي رضي الله عنه دي. (۳)

ابن عيينه: - د سفيان ابن عيينه رضي الله عنه دي. (۴)

يحيى: - د يحيى بن سعيد انصاري رضي الله عنه دي. (۵)

حَنْظَلَةُ: - دا حنظلة بن قيس الزرقى رضي الله عنه دي. د دوى تفصيلي احوال باب قطع الشجر والنخل الخ نه پس والا باب (بدون الترجمة) كښې تير شوى دى.

رافع: - دا رافع بن خديج رضي الله عنه دي. (۶)

حل لغات: - حَقْلًا: أى الارم فصل، د كړ قابله زمكه، كولوا ميدان جمع حقول راځي. د باب ضرب نه مستعمل دي په معنى د كړ، زمينداري كول او هم د دې نه محاقله ده. (۷)

(۱) فتح الباري: ۱۹/۵.

(۲) وأخرجه مسلم في البيوع باب كراء الارض بالذهب الورق رقم: ۴۰۳۵ وأبو عوانة في مستخرجه باب ذكر الاخيار المبيحة موأجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم: ۴۰۲۴، ۴۲۰۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصور على كراء الارض الخ رقم: ۱۱۵۰۲ والطحاوي في شرح معاني الآثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۹۳۵.

(۳) كشف الباري كتاب السلم باب السلم في وزن معلوم.

(۴) كشف الباري: ۱۰۲/۳، ۲۳۸/۱.

(۵) كشف الباري: ۳۲۱/۲، ۲۳۸/۱.

(۶) كشف الباري كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۷) النهاية لابن التير رحمه الله تعالى: ۴۰۷/۱.

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت:-- د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله: (دقیقو! هذه القطعة من هذه لك) سره واضح دي دا یقیناً داسې شرط دي چه مفضی الی النزاع دي. (۱)

۱۱- باب: إذا زرع بمال قوم یغیر اذنه

وكان في ذلك صلاح لهم

که د یو قوم مال بغیرد نیوی نه په زميندارئی کښې اول خواص

نی او په هغې کښې د دغه قوم فلاح او فائده وي

د ترجمه الباب مقصد:--

د علامه ابن المنیر المالکی رحمته الله قول: علامه ابن منیر رحمته الله فرمائی چه د امام بخاری رحمته الله مقصود د دې ترجمه الباب نه دادي که یوسړې د چا مال یا غله وغیره د دې د پاره کړی چه ضایع نه شی نو د دې کرکونکی والد نیت د اخلاص د وجې به په ده باندې گناه نه راځی او د هغه دا کرل به جائز گرځولې شی. اوس پاتې شوه دا خبره چه په ده به ضمان راځی که نه نو ابن منیر رحمته الله فرمائی چه سره دده د نیک نیتۍ ذبل غله بغیرد اجازت نه کرل رافع للضمان به نه وی بلکه په ده به ضمان راځی. (۲)

مگر په دې کښې اشکل دادي چه امام بخاری رحمته الله هم د دې دریو حضراتو حدیث دلته نقل کړې دي چه غار کښې بند شوی وو او بیا د خپل نیک اعمالو واسطه ورکولو سره د الله تعالی نه دعا کړې وه. دلته بغیرد اجازت نه کرکونکی باندې د ضمان هیڅ تذکره نشته په دې وجه د ابن منیر رحمته الله دا بیان مشکوک کیږی.

د حافظ ابن حجر رحمته الله قول:-- حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله په دې ترجمه الباب سره دا خوند غواړی که یوسړی د چا غله بغیرد اجازت نه د اصلاح په نیت او کرله نو هغه به د

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۰.

د مزارعت د بعضو مزید شروط فائده بیان:-- ① هر هغه شرط کوم چه شیوع ختم کړی مفسد مزارعت به وی. مثلاً تخم والا او ویتل چه زه به په رومی پیداوار کښې دخپل تخم په اندازه باندې اخلم او باقی پیداوار به په دواړو کښې برابر تقسیم کیږی نو دا شرط مفسد مزارعت دي. ځکه چه که پیداوار د تخم نه زیات او شو نو د تخم په اندازه شرکت ختم شو چه مفسد دي او که چرې د تخم نه زیات پیداوار اونه شی نو شرکت به بالکل ختم شی او د احم مفسد مزارعت دي. (البدایة مع شرحه البنایة: ۱۱/۴۹۰) ② دغه شان که چرې دا شرط اولگولې شی چه یو ته به غله او بل ته به بوس ملاوېږی نو په دې صورت کښې هم شرکت ثابت نه دي لهذا مزارعت فاسد دي. (حواله بالا) ③ دغه شان که دواړو د اشرط او کړو چه بوس به نیم نیم او غله به په دې دوو کښې د یو وی نو دا شرط هم فاسد دي او عقد مزارعت به فاسد کړی ځکه چه اصل مقصود خو غله ده نه چه بوس او په صورت مذکوره کښې په غله کښې شرکت ثابت نه دي. (حواله بالا).

(۲) المتواری ص: ۲۶۱.

جاري ددي زميندارني نه حاصليدونكي دغه غله د زارع وي ياچه كوم مالك وو دهنه به وي^(١) د فقهاو د اختلاف بيان به دي مذكوره مسئله كنيي د فقهاو اختلاف دي د كوم تفصيل چه

كتاب الاجارة، باب من استاجرا جارا فترك اجرة فعبل فيه المستاجر فراد الخ كنيي تيرشوي

احديث ٢٢٠٨ (١) حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَبُو صُمْرَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «يَتِمُّ ثَلَاثَةٌ تَقْرِمُشُونَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ، فَأَوُوا إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَأَتَعَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنْ الْجِبَلِ فَأَلْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ فَأَدْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَقْرِبَهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَبْعَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صَبِيَّةٌ صَغِيرَةٌ كُنْتُ أَرْضِي عَلَيْهِنَّ، فَإِذَا رَحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَيْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أُسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِي، وَإِنِّي اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَخَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَخْلُبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رِجْوَاهُمَا، أَكْرَهُ أَنْ أَوْقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أُسْقِيَ الصَّبِيَّةَ، وَالصَّبِيَّةُ يَتَضَاغُونَ عِنْدَ قَدَمِي، حَتَّى ظَلَمَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرِجْ لَنَا فَرْجَةً تَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللَّهُ فَرَاوَا السَّمَاءَ. وَقَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ إِنَّمَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحَبَّتْهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرَّجَالُ النِّسَاءَ، فَظَلِمْتُ مِنْهَا فَأَبَيْتُ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ، وَلَا تَفْتَحِ الْخَافَةَ الْأَيْحَقَّةَ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرِجْ عَنَّا فَرْجَةً. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجْرًا يَفْرُقُ أَرْضِي، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَعِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أُرْزَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ. فَقُلْتُ أَذْهَبُ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَتُحَدُّ. فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَسْتَهْرِغِي فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْرِغِي بِكَ فَتُحَدُّ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرِجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللَّهُ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ فَسَعَيْتُ. ار: ٢١٠٢

ترجمه: حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د رسول اللہ ﷺ ارشاد نقل کوی چه یوخل درې کسان په سفر

(١) فتح الباری: ٥/٢٠.

(٢) وأخرجه البخاري أيضا في باب إذا اشترى شيئا لغيره بغير إذنه فرض رقم: ٢١٠٢ وفي باب إجابة دعاء من يروا له رقم: ٥٥١٧ وأخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب قصة أصحاب الغار رقم: ٢٧٤٣ وأبو عوانة في مسنده باب ذكر الخبر الدال على الإباحة لموتى الخ رقم: ٥٥٤٩ ويزارفي مسنده: ٢٣٩/٢ رقم: ٥٦٧١ والبيهقي رحمه الله تعالى في شعب الإيمان في الوالدين رقم: ٧٤٦٨

روان وو باران هغوی راگیر کرل نو هغوی د یوغر په ډډ کښې ورتوتل. دهغوی داخلیدوسره یولونی کانړې دغرته راوخوښیدو او د غار غله ئی بنده کړه. هغوی یویل ته اووئیل چه خپل خپل نیک اعمال یاد کړنی چه تاسو دالله تعالی دپاره کړی وی اودالله تعالی نه دهغې په ذریعه دعاو کړنی کیدې شی چه الله تعالی دا آفت تاسو نه اخواکړی.

په دوی کښې یواوئیل زما مور پلار بوډاگان وو اوزما بچی هم وایه وایه وو. ما دهغوی دپاره خاړوی خړول کله چه به ماښام کورته راتلم نو پښې به مې لشل اودخپلو بچونه وړاندې به مې مور پلارته ورکول. یوه ورځ په ما ناوخته شو زه دشپې کورته رانغلم کله چه راغلم اومې کتل چه مور پلار مې اوده دی. ماپښې اولشل لکه څنگه چه به مې لشل او پښې په لاس دهغوی سر ته ولاړ ووم. ما هغوی راپاسول خوښ نه کړل او اول مې په خپلو بچویاندي ځکل هم مناسب نه گنړل هغوی زما خپو کښې شور کولو ترسحر پورې هم دغه حال وو. یا الله تاته پته ده چه دا کار ما ستاد رضادپاره کړې وی نو دا کانړې لږ شان اخواکړې چه مونږ آسمان اولیدې شو هغه کانړې لږ شان اخوا شو اوهغوی ته آسمان ښکاره شو.

هغه بل کس اووئیل یا الله زما یوه دتره لور وه هغې سره ما ډیر محبت کولو لکه څومره چه دسړو ښخوسره وی. ما دهغې نه دخراب کار مطالبه اوکړه هغې اونته منل تردې چه ماهغې ته سل دیناره ورکول. ما دهغې فکر کولو اوسل دیناره مې راجمع کړل. کله چه زه دخراب کار دپاره دهغې دخپو په مینځ کښې کیناستم نو هغې اووئیل ای دالله بنده دالله تعالی نه اوویرېره اوزما پیغلوتوب ناحقه مه ضایع کوه زه (اوویریدم) پاسیدم تاته پته ده چه دغه کار ما ستاد رضا دپاره اوکړو نوته دا کانړې لږ شان نور هم اخواکړه نو هغه نور هم اخواشو.

دریم اووئیل یا الله ما یوسې په مزدورنی ساتلې ووډ یوفرق اوویرېره په بدله کښې. کله چه هغه خپل کار ختم کړو مزدوری اوغوښتله ما ورکوله نو هغه وانخستله. ما په هغې زمینداری اوکړه او په هغې مې غواگانې غویان او څروونکی راجمع کړل بیا هغه مزدور راغلو ونی وئیل دالله تعالی نه اوویرېره ماوئیل چه ورځه دغه غواگانې غویان او څروونکی ټول ستا دی اوږه هغه وئیل دالله تعالی نه اوویرېره ماسره ټوکی مه کوه ما اووئیل زه تاسره ټوکی نه کوم دغه ټول واخله هغه واخستل. تاته پته ده چه ما دا کار ستاد رضادپاره کړې دې نوډا باقی کانړې هم اخواکړه نوالله تعالی هغه اخواکړو.

امام بخاری رحمه الله فرمائی چه عقبه رحمه الله نه د نافع رحمه الله نه (په خانی د کَهَيْتُ) قَسَعَتْ رَوَايت کړې دې.

رجال الحديث

ابراهيم بن منذر: دا ابراهيم بن منذر حماسي رحمه الله دې. (۱)

ابو ضمرة: دا انس بن عياض ليشي رحمه الله دې. (۲)

موسى بن عقبه: دا موسى بن عقبه اسدي مدني رحمه الله دې. (۳)

(۱) کشف الباری: ۵۸/۳

(۲) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

نافع: - انا نافع بن مولى عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما (۱)

عبدالله بن عمرو: - اود حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما احوال هم تیرشوی دی. (۲)

حل لغات: - فوق: دمدینې منورې د معروف اندازې نوم وو ددې جمع أفراق راخی. (۳) بعض حضرات فرمانی چه یو فرق د ۳۶ رطل وی (۴) اود بعض حضرات یو په نیز د دریو صاع برابردې. (۵) او علامه قسبی رحمته اللہ علیہ او علامه قسطلانی رحمته اللہ علیہ فرمانی چه یو فرق هغه مکیال دې چه په کوم چه ۱۶ رطل راخانی شی. (۶)

أوز: اوریزې (دهمزه او راء په ضمه سره) او یولغت رُء د راء په ضمه سره بغیر د همزه نه دې د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت په دې توگه باندې دې چه مستاجر د اجیر د پاره یو اجرت متعین کړې وو خو چه کله اجیر اعراض او کړو نو مستاجر د هغه په اجرت کښې داسې تصرف او کړو چه د اجیر په فلاح او صلاح باندې مشتمل وو نو که د هغه تصرف کول ناجائز وی نو دابه معصیت شمیرلې شو او هغه مستاجر به د دغه عمل په توگه وسیله د الله تعالی په مخکښې نه پیش کوله. (۷)

قوله: (بفرق أرن) باندې یواشکال او د هغې جواب: - دلته یواشکال دا پیدا کیږي چه حدیث باب کښې فرق ارن ذکر دې. او په کتاب البیوع باب إذا اشتري شیئاً لغيره بغیر اذنه فرض کښې کوم روایت تیر شوې دې په هغې کښې فرق ذرة ذکر دې.

جواب: - په دې دواړو روایتونو کښې د تطبیق وجه داده چه اجرت په دغه دواړو صنفونو باندې مشتمل وو. (۸) یا دوه اجیران وو د یو اجرت په ارن باندې مشتمل وو او د دویم په ذرة باندې. (۹) یا خو ارن او ذرة دواړه د غلې اقسام متقاربه نه دی لهذا د یو په بل باندې اطلاق او کړې شو. (۱۰)

(۱) کشف الباری: ۴/۵۱۶.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۳۷.

(۳) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۱۲/۲۴۲.

(۴) حواله بالا.

(۵) إرشاد الساری: ۵/۳۲۰.

(۶) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۱۲/۳۲۰.

(۷) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۲۱۸.

(۸) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۲.

(۹) حواله بالا.

(۱۰) فتح الباری: ۵/۲۰.

قوله: (قال ابو عبد الله الخ) . د اسماعیل بن عقیبة رحمته الله دا تعلیق امام بخاری رحمته الله کتاب الادب باب اجارة دعاء من بر والدیه کنبی موصولاً ذکر کړې دې (۱)
د دې حدیث په فوائد باندې تفصیلی بحث کتاب الاجارة باب من استاجر اجیراً فترك أجره فعل فيه المستاجر فزاد الخ کنبی تیر شوې دې

۱۲- باب: أوقاف أصحاب النبي صلی الله علیه و آله وسلم، وأرض الخراج،

ومزارعتهم ومعاملتهم

وَقَالَ النَّبِيُّ لِعُمَرَ: (تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا بَيَّاعًا، وَلَكِنْ يُنْفِقُ ثَمَرَهُ) فَتَصَدَّقَ بِهِ (۲۶۱۳)
د صحابه کرام رضی الله عنه اوقاف او خراج زمکې او دهغې د مزارعت او معاملاتی بیان او حضور پاک حضرت عمر رضی الله عنه ته فرمایلي وو چه اصل زمکه وقف کړه چه دا خوک خرڅه نه کړې شی البته د دې میوې دې خورنې حضرت عمر رضی الله عنه هم داسې اوکړه.
د ترجمه الباب مقصد: په دې ترجمه الباب سره د امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چه څنگه املاک خاصه په مزارعت باندې ورکولې شی دغه شان وقف شوې زمکې او د خراج زمکې هم په مزارعت ورکولې شی (۳)
او مؤلف رحمته الله د اوقاف اصحاب نبی صلی الله علیه و آله وسلم تصریح ځکه کړې ده چه د ټولونه وړاندې حضرات صحابه کرام رضی الله عنه وقف کړې وو یعنی حضرت عمر رضی الله عنه وقف کړې وو نوچه کوم حکم دهغوی د وقف دې هم هغه حکم د ټولو صحابه کرامو رضی الله عنه د اوقاف دې (۴)
امام بخاری رحمته الله د اوقاف د زمکې مزارعت مسئله د حضرت عمر رضی الله عنه متعلقه روایت سره ثابت کړې ده او د خراج زمکه په مزارعت باندې ورکولو مسئله قوله: (ولولا آخر المسلمين ما فتحت قرية الخ) سره ثابت کړې ده. (۵)

رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم حضرت عمر رضی الله عنه ته او فرمائيل تصدق باصله لا بایع مطلب دادې چه ته دغه زمکه صدقه کړه یعنی وقف نی کړه بیا به داخر خولې نه شی او د دې میوې به خرڅ کولې شی لیکن د اول نه تر آخره پورې په دې کنبی دا تصریح نشته چه کر به وقف کونکې کوی یا په بل باندې به کولې شی لهذا د دې په عموم کنبی هغه صورت هم داخل دې چه کله واقف پخپله کړ او کړی او هغه صورت هم داخل دې چه په بل باندې کړ او کړې شی

(۱) إرشاد الساری: ۳۲۱/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۴۳/۱۲.

(۳) حواله بالا.

(۴) عمدة القاری: ۲۴۳/۱۲ فتح الباری: ۲۱/۵.

قوله: (وقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لعمر رضي الله تعالى عنه: تصدق بأصله لا بضاع ولكن ينفق ثمره فتصدق به). - دا تعليق امام بخارى رحمه الله

كتاب البوصايا باب قول الله تعالى ﴿وَابْتَغُوا الْيُسْرَى﴾ (النساء: ٦) كنبى موصولاً ذكر كرى دى. (١)

احديث ٢٢٠٩ (٢) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ

قَالَ قَالَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةَ الْأَقَمَمَتَيْنِ أَهْلَهَا كَمَا

قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْرًا. [٢٩٥٧، ٣٩٩٤، ٣٩٩٥]

ترجمه: - حضرت عمر رضي الله عنه فرماني كه ماته دآخري زمانى ددى مسلمانانو خيال نه وو نوچه

كوم كلي مې هم فتح كولو هغه به مې په فتح كونكو كنبى تقسيم كولولكه چه حضورياك خيبر

تقسيم كړې وو.

رجال الحديث

صدقة: - دا صدقه بن فضل مروزي رحمه الله دى. (٣)

عبد الرحمن: - دا عبد الرحمن بن مهدى بن حسان، ابوسعيد ازدي بصرى رحمه الله دى. (٤)

مالك: - دا معروف امام مالك بن بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابو عبد الله مدنى رحمه الله دى. (٥)

زيد بن اسلم: - دا زيد بن اسلم قرشى مدنى رحمه الله دى. (٦)

عن أبيه: - دا اسلم عدوى مولى عمر بن خطاب رحمه الله دى. (٧)

عمر رضي الله عنه: - دا حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه دى. ددوى تذكرة وړاندې تيره شوې ده. (٨)

ذحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - علامه عيني رحمه الله فرماني دحديث ترجمة الباب سره

مناسبت داسې دى چه حضرت عمر رضي الله عنه فتح شوې زمكې نه وې تقسيم كړې بلكه هلته

(١) حواله بالا.

(٢) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الجهاد باب الغنيمة لمن شهد الواقعة رقم: ٣١٢٥ وفي باب

غزوة خيبر رقم: ٤٢٣٦ وأخرجه أبو داود في سننه في كتاب الجهاد باب ما جاء في حكم أرض خيبر

رقم: ٣٠٢٢ والامام أحمد في مسنده: ٤٠١ في منة عمر بن خطاب رضي الله تعالى عنه رقم: ٢٨٤ والبيهقي في

معركة السنن والائازار: ٢٣٩/٩ رقم: ٤٢٢٣.

(٣) كشف الباري كتاب السلم باب السلم في وزن معلوم.

(٤) كشف الباري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة يستقبل باطراف رجله الخ.

(٥) كشف الباري: ١/٢٩٠، ٨٠/٢.

(٦) كشف الباري: ٢/٢٠٣.

(٧) كشف الباري كتاب الزكاة باب هل يشتري الرجل صدقة الخ..

(٨) كشف الباري: ١/٢٣٩، ٢/٤٧٤.

اوسید و نکو ذمیانو باندې خراج مقرر کولو سره هغوی سره د مزارعت معامله کړې وه. (۱)
توضیح: حضرت عمر رضی الله عنه دا خبره هغه وخت افرمانیلله چه کله شام فتح شوې وو اوقات حین شام د حضرت عمر رضی الله عنه نه مطالبه کړې وه چه دنورو غنائمو په شان تاسو د احم تقسیم کړئ. نو حضرت عمر رضی الله عنه دا مطالبه اونه منله. په دې مطالبه کونکو کښې حضرت بلال رضی الله عنه هم شامل وو د حضرت عمر رضی الله عنه رانې داوه چه صرف غنائم منقوله تقسیم کړئ او کوم غنائم چه غیر منقوله دی هغه مه تقسیم کونی بلکه په خپل حال ئی پرېږدئ. چه کله حضرت بلال وغیره رضی الله عنه ډیر اصرار او کړو نو حضرت عمر رضی الله عنه ارشاد افرمانیلو: اللهم! اکفی بلالا واصحاب بلال د دې واقعه راوی نافع مولی ابن عمر رضی الله عنه فرمانی چه فباحال الحول علیهم حق ماتوا جیقا یعنی اوس لا یوکال هم تیر شوې نه وو چه حضرت بلال رضی الله عنه او د هغه ملگری وفات شو. (۲)
علامه بیهقی رحمته الله علیه فرمانی چه حضرت عمر رضی الله عنه دا دعا ځکه افرمانیلې وه چه دهغوی د زمکې د تقسیم نه د انکار سبب مصلحت عامه وو او دهغوی مخې ته د عوامو فلاح او بیهود وو او هغه حضراتو د خپلو مستدلاتو پیش نظر د دې مخالفت کولو او د حضرت عمر رضی الله عنه خیال وو که چرې دا حضرات هم دهغوی د مصلحت رانې باندې پوهه شی او دهغه موافقت او کړې نو دهغوی نور ملگری به هم دهغوی متابعت او کړې. (۳)

قوله: (کما قسم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم خیر) :- یاد ساتئ رسول الله صلی الله علیه وسلم څه زمکې خو تقسیم کړې وې خو څه ئی باقی پاتې کړې وې او بیهودیانو ته ئی هغه زمکې د خراج په وجه ورکړې وې. او بیهودیانو به په دغه خراجی زمکو کښې کر کيله کوله او دهغوی نه به ئی دغه خراج نیم پیداوار په شکل کښې وصول کولو. دکوم تفصیل چه په روستو ابواب کښې تیر شو.

په مفتوحه زمکو کښې د فقهاؤ اختلاف :- اوس دلته یوه مسئله ده چه په مفتوحه زمکو کښې څه حکم دې؟ آیا هغه به تقسیم کولې شی که هغه موقوف وی؟ امام مالک رحمته الله علیه فرمانی چه فتح کیدو سره زمکه وقف کیږی لهذا د دې تقسیم به نه کیږی او د دې زمکو امدن به د مسلمانانو په مصالح کښې خرج کولې شی. مثلاً د فوج وظائف د پولونو جوړول د جماتونو جوړول وغیره. خو که امام یو وخت د دغه زمکو په تقسیم کښې مصلحت گنځي نو تقسیم کولې به شی. (۴) امام شافعی رحمته الله علیه فرمانی که دنورو غنائمو په شان د دې تقسیم هم لازمی وی او که چرې غانمین دهغې په وقف باندې راضی شی نوییابه تقسیم کولې نه شی اوزمکه به وقف شی. (۵) حافظ

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۴.

(۲) مختصر تاریخ دمشق: ۱/۸۵ ذکر حکم الارضین وما حاء فیه.

(۳) حواله بالا و شرح البخاری لابن بطال رحمته الله علیه: ۵/۲۸۰.

(۴) فتح الباری: ۲۲/۵ بدایة المجتهد ص: ۳۶۶ الفصل الخامس.

(۵) حواله بالا.

ابن حجر رحمته الله او قسطلانی رحمته الله او امام ابوحنیفه رحمته الله صاحبین او سفیان ثوری رحمهم الله مسلک دا نقل کړې دې چه امام ته اختیاردې که غواړی نو تقسیم دې کړی او که غواړی وقف دې کړی (۱)

علامه احمدبن اسماعیل کورانی رحمته الله او امام ابوحنیفه او امام احمدبن حنبل رحمهما الله مسلک دا نقل کړې دې چه دا زمکې فتح کیدو سره وقف شی اوبیا دامام اختیاردې چه هغه دا په غانمین کښې تقسیم کړی یا په دې باندې خراج مقرر کړی (۲)

۱۳- باب: من أحيأ أرضاً مواتاً

وَرَأَى ذَلِكَ عَلَى فِي أَرْضِ الْحَرَابِ بِالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وَقَالَ عُمَرُ بْنُ أَيْحَا أَرْضًا مَيِّتَةً قَبْلَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عُمَرَو بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ «فِي غَيْرِ حَقِّ مُلْكٍ، وَلَكِنْ يَعْزُبُ ظَالِمٌ فِيهِ حَقٌّ». أَوْ يُرْوَى فِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
غیرآباد (شاره) زمکه چه څوک آباده کړی او حضرت علی رضی الله عنه دکوفې په شاره زمکه کښې دا حکم ورکړو او حضرت عمر رضی الله عنه او فرمائیل څوک چه شارې زمکې آبادې کړې هغه دهغه کیږی. اود حضرت عمرو بن عوف رضی الله عنه نه هم دغه شان مروی دی هغوی او فرمائیل چه د حضور پاک نه دومره (مضمون، زیاتی (نقل، دې په دې شرط چه هغه د یو مسلمان ملک نه وی اود یو ظالم په زمکه کښې هیڅ حق نشته. اود حضرت جابر رضی الله عنه په روایت کښې هم د رسول الله صلی الله علیه و آله نه هم دغه شان روایت دې.

حل لغات موات: هغه غیرآباد اوشاره زمکه په کومه کښې چه کله هم یا په ډیره موده کښې زمینداری نه وی شوی او په څه بل عمارت باندې آباده شوې نه وی اودهغې څوک مالک نه وی. (۳)

ترجمه الباب مقصود فقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمته الله ددې ځانی نه د اجیاء او موات مسئله بیانوی. موات هغه زمکې ته وائی چه شاره وی اودهغې آبادنی ته په حیات سره تشبیه ورکړې شوه ځکه چه ترک عمارت د فقد حیات مشابه دې. (۴)

امام بخاری رحمته الله د حضرت علی رضی الله عنه چه کوم اثرنقل کړې دې دهغې نه معلومیږی چه موات هغه زمکې ته وائی چه خرابه او شاره وی. امام طحاوی رحمته الله فرمائی چه موات هغه زمکه ده چه د چا ملکیت نه وی او دې سره دعوام الناس مرافق ترلې نه وی. (۵) یعنی دښاروالا دانتفاع دې سره تعلق نه وی هلته دهغوی د څرن ځایونه عیدگاه وغیره نه وی.

(۱) إرشاد الساری: ۳۶/۷ فتح الباری: ۲۲/۵.

(۲) الکوثر الجاری: ۴۸/۵.

(۳) النهاية: ۶۸۸/۲-طلبة الطبعة: ۳۱۳.

(۴) فتح الباری: ۲۲/۶.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۴.

احياء موات دادې چه یوسړې لارښی دغه زمکه راگیره کړې او بیا هغه اوبه کړې او په کښې کړ او کړې په احیاء موات سره به دا سړې ددغه زمکې مالک شی یابه په دې کښې دامام د اجازت ضرور وی په دې کښې د فقهاء کرامو درې اقوال دی. امام شافعی، امام احمد امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله فرمائی چه صرف په احیاء موات سره به هغه مالک شی دامام داجازت ضرورت نشته (۱) امام ابو حنیفه رحمهم الله فرمائی چه بغیر د امام داجازت نه به هغه مالک نه شی (۲) امام مالک رحمهم الله فرمائی که چرې هغه زمکه ښاریې سره نیزدی وی نو دامام اجازت ضروری دې او که چرې لري وی نو دامام داجازت ضرورت نشته په نیزدې اولرې کښې هغه دا فرق کړې دې چه کومې زمکې د عیدگاه او چراگاه په توگه یاد بل څه مصلحت د وجې نه په کار راویستی شی نو هغه نیزدې دی او کوم ځانی کښې چه دهغوی ځناور وغیره نه شی تللې او هغوی ته ددې زمکې د استعمال یووخت هم ضرورت نه وی نو هغې ته لري وائی (۳)

امام بخاری رحمهم الله چه کوم آثار او روایات پیش کړی دی دهغې نه معلومیږي چه هغه به دې مسئله کښې د امام شافعی امام احمد اوصاحبین رحمهم الله د قول موافقت کړې دې د فریق اول یعنی جمهور مستدل د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد دې: من اُحیا ارضامیتة فلی له (۴) څوک چه شاړه زمکه آباده کړې هغه هم دهغه کیږي دغه شان د باب مذکور نور روایات هم دهغوی مستدل کښې شامل دي.

او د فریق ثاني مستدل د حضرت صعب بن جشامه رضی الله عنه نه نقل شوې د حضور پاک دا ارشاد

مبارک دې: لا حی (۵) (الله ولسوله) (یعنی حمی دالله تعالی اودهغه د رسول صلی الله علیه و آله حق دې لېذا که یوسړې د یوې زمکې حمی و احیاء کول غواړي نو هغه له دامام نه اجازت اختل پکار دی. بل دامام صاحب رحمهم الله دلیل داهم دې چه دا زمکه هم د نور مال غنیمت په شان ده او

(۱) شرح ابن بطلال: ۳۹۰/۶ عمدة القاری: ۲۴۵/۱۲ فتح الباری: ۲۲/۵.

(۲) حواله مذکوره.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) أخرجه البيهقي في سننه بلفظ عادی الارض الحديث ورواه ابن حجر رحمه الله تعالى في تلخيص الخبير: ۶۳/۳ وسیاتی تخرجه تفصیلاً.

(۵) همن: دحمی اصل په عربوکښې دا وو چه کله به دهغوی څوک لوئی سردار په یوځانی کښې ډیره اچوله نو دهغوی یوسړې به جرته اوچت ځانی ته اوختلو او خپاره ئې اوکړو نوچه ترکوم ځانی پورې به دهغه آواز رسیدلو هغه زمکه سره د ټولو طرفونو دهغه حمی یادیدله او په هغې کښې به دهغه نه علاوه د بل چا څاروی نه شو خریدلې. (نیل الاوطار: ۳۳۱/۵)

(۶) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى في كتاب الجهاد باب أهل الدار بيتون فيصاب الوالدان والداري رقم: ۱۷۴۵ ومسلم رحمه الله تعالى في الجهاد باب جواز قتل النساء في البيات من غير تعدد رقم: ۱۵۷۰ والترمذی رحمه الله تعالى في السير باب ماجاء في النهی عن قتل النساء والصبيان رقم: ۱۵۷۰ وأبو داود رحمه الله تعالى في الجهاد باب في قتل النساء رقم: ۲۶۷۲ وانظر جامع الاصول: ۷۳۳، ۷۳۲/۲ رقم: ۱۲۳۲.

په مال غنیمت کښې هیڅا ته داحق حاصل نه وی چه هغه دې سره بغیرد امام داجازت نه مختص شی لکه چه په ټولو غنیمتونو کښې کیږی. لاله مغنوم، لوصوله الی یدالسلین پایچا

الخیل والوکاب، فلیس لاحدا ن یختم به بدون اذن الامام کمالی سائرالغنائم. (۱)

یوبیل روایت بعض فقهاء د احنافو پیش کوی چه لیس للمره الا مطابت نفس امامه به امام طبرانی رحمه الله د حضرت معاذ بن جبل رحمه الله نه ددې تخریج کړې دې لیکن ددې سند ډیر زیات کمزورې دې. (۲)

او کومو حضراتو چه تفصیل کړې دې لکه امام مالک رحمه الله نو د هغوی مخې ته غالباً دا خبره ده چه احادیث مذکورده په اراضی قریبه باندې محمول دی او په کومو روایاتو کښې چه علی الاطلاق

من احياء ارضاً ميتة فهي له فرمانيلې شوی دی هغه په اراضی بعید باندې محمول دی احناف حضرات دا ونیلې شی چه روایات دواړه قسم دی بعض مطلق او په بعض کښې د امام د اجازت قید وارد شوې دې نو دواړه به جمع کولې شی او ونیلې به شی چه که خو په اجازت د امام احياء موات کوی نو هغه به د دغه زمکې مالک شی او خوک چه بغیرد اذن امام احياء موات کوی هغه به مالک نه وی.

د تعلیقاتو تفصیل: د حضرت علی رحمه الله د قول ماخوځ شرح حدیث نه دې ذکر کړې. (۳) د حضرت عمر رحمه الله قول امام مالک رحمه الله عن ابن شهاب عن سالم عن أبيه په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (۴) اودغه شاه عبید بن سلام هم کتاب الاموال کښې په خپل سند سره موصولاً ذکر کړې دې. (۵)

حضرت عمرو بن عوف مزنی رحمه الله حدیث اسحاق بن راهویه طبرانی ابن عدی او بیهقی رحمهم الله د کثیر بن عبد الله عن أبيه عن جده په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (۶)

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۲۵۳/۷.

(۲) ذکره الزیلعی رحمه الله تعالی فی نصب الرایة: ۲۹۰/۴ وقال: رواه الطبرانی وفيه ضعف من حدیث معاذ وفي البینة: ۳۳۱/۱۱ الاولى أن يستدل لابی حنیفه رحمه الله تعالی بما أخرجه أبو یوسف رحمه الله تعالی فی کتابه السمی بالخراج عن لیث عن طاووس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عادى الأرض لله ولرسوله ثم لكم من بعدى. فمن احياء ارضاً فهي له وليس للمتبحر حق بعد ثلاث سنين.

(۳) فتح الباری: ۵/۲۲ عمدة القاری: ۱۲/۲۴۵ إرشاد الساری: ۵/۲۲۳ لامع الدراری: ۶/۲۴۹.

(۴) تغلیق التعلیق: ۳۰۸/۳ فتح الباری: ۲۳/۵ عمدة القاری: ۲۴۵/۱۲.

(۵) عمدة القاری: ۲۴۵/۱۲.

(۶) تغلیق التعلیق: ۳۰۹/۳ السنن الکبیر: ۴۷/۶ کتاب احياء الموات باب ما یكون احياء ما یرجى فيه من

الاجر. عمدة القاری: ۲۴۵/۱۲.

قوله: ویروی عن عمرو ابن عوف رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله

تعالی علیه وسلم: زمونږ په متداول نسخو کښې خودا عبارت داسې دې^(۱)، دغه شان حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه ابن بطلال رحمته الله علیه په نسخه کښې هم دې^(۲)، یعنی په دې کښې د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت څه تذکره نشته دې لیکن د نورو شرح په نسخو کښې دا عبارت داسې دې چه ویروی عن عمرو ابن عوف عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم^(۳)، یعنی په دې کښې د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت تذکره هم ده. او وایې عوف کښې واو عاطفه دې^(۴).

علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی چه بعض نسخو کښې عمرو بن عوف دې یعنی د عین فتحه او میم په سکون سره او بعض نسخو کښې عمر دې یعنی عمر بن خطاب رضی الله عنه او وایې عوف نه مراد عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه دې. نو که اوونیلې شی چه د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت تذکره خو په دې ترجمه الباب کښې تیره شوې نواوس د مکرر ذکر کولو څه فائده؟ نو جواب به ورکولې شی چه په دې کښې بعض فوائد دی مثلاً هغه تعلیق د تصحیح په صیغه سره وو او تمریض صیغې سره دې او هغه تعلیق بغیر د زیاتی وو اودا زیاتوالې الفاظ سره دې. بل تعلیق سابق غیر مرفوع وو او تعلیق مذکور مرفوع دې لیکن ددې ټولو فوائدو باوجود اول قول صحیح دې^(۵). (یعنی عمرو، د عین فتحه او میم سکون سره). علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه مراد عمر بن خطاب رضی الله عنه دې (بغیر وواو نه).^(۶) هم عمرو بن عوف دې او چه کومو بعضو نسخو کښې عمر وایې عوف راغلې دې دا تصحیف دې^(۷).

او علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه صحیح عمرو بن عوف دې د عین فتحه او میم سکون سره او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه هم دغه فرمائی اود دوی د خبرې تائید دامام ترمذی رحمته الله علیه په قول سره هم کبیری. ولی الهاب عن جابر و عمرو بن عوف البقی جد کثیر و سمرة^(۸). اود ابن عوف نه عبدالرحمن بن عوف مراد اخستل صحیح نه دی لکه چه علامه عینی رحمته الله علیه هم و نیلی دی.^(۹) یاد ساتنی چه دلته د ابن عوف نه مراد عمرو ابن عوف مزنی دې نه چه عمرو بن عوف انصاری بدری رحمته الله علیه.

(۱) صحیح البخاری: ۱/۳۱۴ قدیمی.

(۲) فتح الباری: ۵/۲۳ دارالکتب العلمیه، شرح ابن بطلال رحمته الله علیه ۱/۳۹۰ دارالکتب العلمیه بیروت.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۲۳ عمدة القاری: ۱۲/۲۴۶ شرح الکرمانی: ۱۰/۱۵۹.

(۴) المصدر السابق.

(۵) شرح الکرمانی رحمته الله علیه ۱۰/۱۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۶.

(۷) فتح الباری: ۵/۲۳.

(۸) إرشاد الساری: ۵/۳۲۳.

(۹) المصدر السابق.

دچاروایت چه به وړاندې په جزیه وغیره کښې راځي. (۱) اود هغوی هم دا یو روایت امام بخاری رحمته الله علیه په خپل صحیح کښې نقل کړې دي. (۲)

حضرت عمرو بن عوف مزی رحمته الله علیه نوم اونسب - عمرو بن عوف بن زید بن ولجة ابن عمرو بن بکر بن أعراب بن عثمان بن عمرو بن اذین طابخة البنی (۳)

کنیت اونسب - دهغوی کنیت ابو عبدالله دي مزی مزینة طرف ته د نسبت د وجې نه دي کوم چه عثمان بن عمرو ام ولد وو. (۴) هغوی رحمته الله علیه قدیم الاسلام دي. (۵) هغوی رحمته الله علیه د مدینې منورې اوسیدل اختیار کړي او د حضرت امیر معاویه رحمته الله علیه زمانه ئی لیدلې ده اوهم دهغوی د ولایت په زمانه کښې وفات شوي. (۶)

روایات - دوی د حضور پاک صلی الله علیه و آله وسلم نه روایات نقل کوي اوبعض روایتونه ئی د حضرت بلال بن حارث رضی الله عنه نه هم نقل کړي دي. (۷)

اود هغوی روایات کثیرین عبدالله، عن ابیه عن جدّه په طریق سره نقل کوي او کثیر رحمته الله علیه ضعیف الحدیث دي. (۸) امام بخاری رحمته الله علیه په صحیح بخاری کښې دکثیرین عبدالله روایت استشهداً نقل کړې دي او امام ابو داؤد رحمته الله علیه امام ترمذی او امام ابن ماجه رحمته الله علیه هم دهغوی روایات نقل کړي دي. (۹) د حضرت جابر بن عبدالله تعلیق امام احمد رحمته الله علیه او امام ترمذی رحمته الله علیه موصلاً ذکر کړي دي. (۱۰)

قوله: وقال: في غير حق سلم الخ - یعنی حضرت عمرو بن عوف مزی رحمته الله علیه په دي روایت کښې دا زیاتې نقل کړې دي په دي شرط چه هغه د یومسلمان ملک نه وی اود یوظالم په دي زمکه کښې څه حق نه وی. عرق ظالم موصوف صفت او اضافت دواړه شان لوستلې شوي دي. (۱۱) د موصوف صفت سره لوستلو کښې دوه صورتونه دي: رومبې صورت داچه عرق نه وړاندې دی مضاف محذوف اومنلې شی او اوونیلې شی لیس لږی عراقي ظالم فیه حق یعنی د

(۱) فتح الباری: ۲۳/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۷۴/۲۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) معرفة الصحابة: ۴۰۲/۳.

(۷) تهذيب الكمال: ۱۷۵/۲۲.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) تغليق العليق: ۳۰۸/۳ - فتح الباری: ۵/۲۳ - ۲۴ عدة القاري: ۲۴۶/۱۲.

(۱۱) إرشاد الساري: ۳۲۴/۵ - فتح الباری: ۲۳/۵ - عدة القاري: ۲۴۶/۱۲.

یوې داوښې چه د ظالم وی په دې کښې هیڅ حق نشته ^(۱) او دویم صورت دا کیدې شی چه لیس لعرق دی ظلم حق یعنی د داسې ونې څه حق نشته چه د ظلم والاوی یعنی چه هغه په ظالمانه توگه سره هلته لگولې شوی وی ^(۲) اضاقت سره د کولستلو صورت دادې چه لیس لعرق ظالم فیه حق دې وخت کښې به د عرق نه مراد زمکه وی او مطلب دادې چه د ظالم د زمکې په دې کښې هیڅ حق نشته ^(۳) امام مالک امام شافعی زهری او ابن فارس وغیره رحمهم الله قول اول اختیار کړې دې ^(۴)

[حدیث (۲۲۱۰)] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ قَبْوَ أَحَقُّ»
قَالَ عُرْوَةُ قَضَى بِهِ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي خِلَافَتِهِ.

ترجمه:- د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنہا نه روایت دې چه حضور پاک صلی الله علیه و آله فرمانیلی چه کوم سړې یوه داسې زمکه آباده کړې چه د چا ملکیت نه وی هغه د هغې زیات حقدار دې. عروه رضی الله عنہ وائی چه حضرت عمر رضی الله عنہ په خپل دور خلافت کښې هم د دې مطابق فیصله کړې وه

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومی مصري رضی الله عنہ دې ^(۵)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رضی الله عنہ دې ^(۶)

عبيد الله بن أبي جعفر:- دا عبيد الله بن ابي جعفر يساراموي قرشي مصري رضی الله عنہ دې ^(۷)

محمد بن عبد الرحمن:- دا محمد بن عبد الرحمن بن نوفل ابو الاسود رضی الله عنہ دې ^(۸)

عروة:- دا عروة بن زبير بن العوام رضی الله عنہ دې ^(۹)

عائشة:- او د ام المؤمنين حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنہا تذکره هم تیره شوې ده ^(۱۰)

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) انظر دبه البخاري رضی الله عنہ انظر جامع الاصول: ۳۴۷/۱ الكتاب السادس في أحياء الموات رقم الحديث: ۱۳۰.

(۶) كشف الباري: ۳۲۳/۱.

(۷) كشف الباري: ۳۲۴/۱.

(۸) كشف الباري كتاب الغسل باب الجنب يتوضأ ثم ينام..

(۹) كشف الباري كتاب الغسل باب الجنب يتوضأ ثم ينام..

(۱۰) كشف الباري: ۲۹۱/۱.

(۱۱) كشف الباري: ۲۹۱/۱.

قوله: من أعمار أرضاً - دا لفظ اُمر دَبَاب افعال ثلاثی مزید فیہ نہ دی. په معنی آبادول. قاضی عیاض رحمہ اللہ فرمائی چه دا لفظ رواة بخاری داسې ضبط کړې دې لیکن صواب غمر دې یعنی ثلاثی مجرد دې لکه چه دالله تعالی ارشاد دې: **(وَعَمْرُوها أَكْثَرُ مِمَّا عَمْرُوها)** «الروم: ۹»^(۱) ابن بطال رحمہ اللہ فرمائی چه رواة بخاری اُمر نقل کړې دې لیکن ماته د لغت په کتابونو کښې داسې نه دې ملاؤ شوې لهذا داهم احتمال دې چه په اصل کښې من اعتراضا وی او ثاني افتعال د اصل نه پریوتلې وی.^(۲) علامه عینی رحمہ اللہ فرمائی چه ددې کلام هیڅ حاجت نشته بیابخپله په دې کښې دغلطنی احتمال دې ځکه چه صاحب العین یعنی علامه خلیل ابن اجر رحمہ اللہ ذکر کړې دې چه اُمرت الارض په کلام عرب کښې مستعمل دې اوداسې ونیلې شی اُمرالله باب منزلک نو معلومه شوه چه د رواة بخاری نقل کول صحیح دی او من اُمرأرضاً نه مراد د زمکې احياء ده.^(۳)

قوله: قال عروة: قضی به عمر رحمہ اللہ فی خلافته - یعنی عروة بن زبیر بن العوام رحمہ اللہ هم په دغه مذکوره سندسره فرمائی چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ به د خپل خلافت په زمانه کښې هم ددې مطابق فیصله کوله اودا اثرمرسل دې چه حضرت عروہ هم د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کښې پیداشوې وو.^(۴)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دې. د حدیث د فریق اول یعنی امام شافعی امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله مستدل دې چه د زمکې احياء یعنی آبادولودپاره د امام د اجازت ضرورت نشته که زمکه لرې وی او که نیز دې.^(۵) د نورو حضراتو په دلائل باندې بحث په شروع کښې تیر شوې دې.

باب

د ترجمه الباب مقصد: - د باب بغیر د ترجمې دې اود باب د سابق دپاره د فصل په شان دې.^(۶)

[حدیث ۲۲۱۱] **(حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ**

^(۱) عمدة القاری: ۲۴۷/۱۲ إرشاد الساری: ۳۲۵/۵.

^(۲) شرح ابن بطال: ۳۹۲/۶.

^(۳) عمدة القاری: ۲۴۷/۱۲.

^(۴) إرشاد الساری: ۳۲۵/۵.

^(۵) عمدة القاری: ۲۴۷/۱۲.

^(۶) إرشاد الساری: ۳۲۶/۵.

^(۷) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق واد مبارک رقم: ۱۵۳۵ وفي الاعتصام باب ما ذکر النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وحض علی اتفاق أهل العلم الخ رقم: ۷۳۴۳ ومسلم رحمه الله تعالی فی الحج باب التعریر بذی الحلیفة الخ رقم: ۱۳۴۶ والنسائی: ۱۲۶/۵ فی الحج باب التعریر بذی الحلیفة وانظر جامع الاصول: ۳۳۹/۹ رقم: ۶۹۷.

بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَرَى وَهُوَ فِي مَعْرِيهِ مِنْ ذِي الْحَلِيفَةِ فِي بَطْنِ الْوَادِي، فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ يَبْطَحَاءُ مُبَارَكَةٌ. فَقَالَ مُوسَى وَقَدْ أَتَاكَ بِنَا سَالِمٌ بِالْمَنَافِعِ الَّتِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُبَيِّغُ بِهَا، يَتَعَرَّى مَعْرَسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّتِي يَبْطُنُ الْوَادِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطًا مِنْ ذَلِكَ. [۱: ۱۴۶۲]

ترجمہ :- دحضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نے روایت دی ہے حضور پاک کلمہ د شپہ مکہ مکرمہ تہ دتلو پہ وخت، پہ ذوالحلیفہ کنبی یوہ نالہ کنبی و وکوزشوی و نورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ خوب کنبی اوونیلے شو چہ تاسو د برکت والا پہ میدان کنبی نی. حضرت موسیٰ بن عقبہ رضی اللہ عنہ اوونیل چہ حضرت سالم رضی اللہ عنہ مونہ سرہ ہم ہلتہ اوین کینولو کوم خانی چہ بہ حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما اوین کینولو ہفہ بہ ہم ددغہ خانی ارادہ کولہ کوم خانی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مبارک کوزشوی و. دہفہ جمات لاندی کوم چہ بنکتہ پہ نالہ کنبی و و پہ ہفہ کنبی او د لازہ پہ مینخ کنبی.

رجال الحديث

قتیبہ :- داقتیبہ بن سعید ثقفی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

اسماعیل بن جعفر :- دا اسماعیل بن جعفر انصاری ری د ب مدینی رضی اللہ عنہ دی. (۲)

موسیٰ بن عقبہ :- داموسیٰ بن عقبہ اسدی مدینی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

سالم بن عبداللہ :- دا حضرت سالم بن عبداللہ بن عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ دی. (۴)

عن ابیہ :- دا مشہور صحابی حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دی. (۵)

حل لغات :- معرہ :- ہضم المیم وفتح العين البہملۃ وتشدید الراء البفتوحۃ عرس تعریسا نہ مفعول دی.

پہ معنی پہ سفر کنبی آخرہ شپہ کنبی دآرام د پارہ کوزیدل. او معرس :- موضع التعریس (۶) وقال

صاحب النہایۃ رحمہ اللہ تعالیٰ: وہ سبی معرس ذی الحلیفہ، عرس بن النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فیہ

الصباح ثم رحل. (۷)

(۱) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۲) کشف الباری: ۲۷۱/۱.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسماع الوضوء.

(۴) کشف الباری: ۱۲۸/۲.

(۵) کشف الباری: ۳۷/۱.

(۶) النہایۃ: ۱۸۱/۲.

(۷) المصدر السابق

بالمناخ بضم الیم، أنما إنما منه مفعول دې په معنی داوین کینولو ځانی. (۱)

توضیح - ددې حدیث مبارک تشریح کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق وادمبارک کښې تیره شوي ده.

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دا باب خو بغیر د ترجمې دې اوس پاتې شوه د باب سابق سره د حدیث مذکور سره مطابقت نو په دې سلسله کښې علامه مهلب بن صفرة رضی الله عنه فرمائی د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد د دې لکه څنگه چې ارض موات دهغه سړي ملکیت جوړېږي څوک چې هغه آباده کړي. دغه شان نبی کریم صلی الله علیه و آله دوا الحلیفه کښې بطن وادنی کښې قیام او فرمانيږي او هغه زمکه د چا مملوک نه وه. نو د رسول الله صلی الله علیه و آله هلته قیام کولو او مونږ ادا کولو سره هغه د حضور پاک د پاره معرض او مناخ جوړه شوه دغه شان که څوک د غیر مملوک زمکې احیاء کوي نو هغه به د دغې مالک جوړشي. (۲)

بیا پخپله هم هغه اعتراض کړې دې په اصل کښې خو به حضور پاک بعض وخت د نورو خلقو په زمکه کښې هم ورکوزیدو او هلته به ئې مونږ هم کولو لکه چې د حضرت اش بن مالک رضی الله عنه او حضرت عتبای بن مالک رضی الله عنه وغیره کورته حضور پاک تشریف اوړلې وو او هلته ئې مونږ هم کړې وو. بیا د حضور پاک د نزول کولو او مونږ کولو سره د هغوی منزل او مناخ جوړیدل به څنگه صحیح وي؟ (۳)

ددې یوسیدا ساده جواب د دې چې منزل او مناخ هله جوړېږي کله چې څه مانع نه وي او د بل چا ملک کیدل د مانع دی لهذا هلته به دا معرس او منزل نه شي تسلیم کولې. او دلته بطن وادی ذی الحلیفه کښې چونکه د ازمکه د چا ملک نه وو په دې وجه دلته څوک مانع نه وو. د علامه ابن المنیر مالکي رحمته الله علیه او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه قول: علامه ابن المنیر مالکي رحمته الله علیه فرمائی چې امام بخاری رحمته الله علیه ددې حدیث مبارک په ذریعه دا خودل غواړي چې صرف په یو ځای کښې کوزیدلو او هلته شپه تیرولو سره هغه زمکه مملوک نه جوړېږي او په یو ځای کښې کوزیدل او شپه تیرول د احیاء موات په باب کښې داخل نه دی احیاء موات خو به هله کیږي چې کله څوک ددې زمکې احاطه او کړي. (۴)

دا هم کیدې شي چې امام بخاری رحمته الله علیه په دې خبره باندې تنبیه ورکوي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله چرته نزول فرمانيږي سره ددې چې هغه د احیاء موات په حکم کښې داخله ده لیکن د حضور پاک د تعریس د وجې نه هغه زمکې سره د رسول الله صلی الله علیه و آله سره خصوصیت اوشو. او اوس هغه د عامه المسلمین منافع او حقوق سره متعلق شوه. لهذا اوس یوسړی ته به د احیاء حق حاصل نه وي

(۱) معجم الصحاح: ۱۰۷۶.

(۲) فتح الباری: ۲۵/۵.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المتواری علی تراجم البخاری رحمته الله علیه ۲۶۳ بتفصیل. فتح الباری: ۲۵/۵.

لکه چه دمنی زمکه ده رسول الله ﷺ هلته قیام فرمایلی دې اومناسک حج نی اداکړی دی نوهغه زمکه سره ددې چه موات هم وی نوکه یوسړې دهغې احياء اوکړی نودهغې مالک نه شی جوړیدې^(۱)

دعلامه عینی رحمته الله وائې - علامه عینی رحمته الله د دې حضراتو راني ردکړې ده اوهغه فرماني چه د مذکوره حدیث په ذریعه امام بخاری رحمته الله ددې خبرې طرف ته اشاره فرمایلی ده چه ذوالحلیفه سره ددې چه غیر آباد خانی دې لیکن خوک د احياء د وجې نه ددې خانی مالک نه شی جوړیدې ځکه چه دې سره دعامو خلقو منافع متعلق دی او هرسړې ددې نه نفع حاصلولې شی او دلته کوزیدې شی لهذا د احياء موات په ذریعه محی عام خلق ددغه زمکې نه نه شی بندولی

وجه دخول هذا الحديث في هذا الباب من حيث أنه أشار به إلى أن ذوالحلیفه لا يملك بالأحياء لها فيه من منعم الناس النزول فيه، وأن الموات يجوز الاستفاد به، وأنه غير مملوك لاحد، وهذا المقدار كاف في وجه المطابقة، وقد تكلم المهلب فيه بما لا يجدي، ورد عليه ابن بطال بما لا ينفع، وجاء آخر نصر المهلب في ذلك، والكل لا يشفي العليل ولا يروى الغليل، فلذلك تركناه.^(۲)

[حدیث ۲۲۱۲] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْيَلَّةُ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وَهُوَ بِالْعَقِيقِ أَنْ صَلَّيْتُ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْتُ عُمْرَةٌ فِي حُجَّةٍ» [ر: ۱۴۶۱]

ترجمه:- دحضرت عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمانیل چه نن شپه یو راتلونکې (فرېشته) زما د پروردگار د طرف نه ماله راغله. هغه وخت رسول الله ﷺ په عقیق کښې وو. دغه (فرېشته)، اوونیل تاسو په دې مبارکه وادنی کښې مونځ اوکړئ او اوفرمانیئ چه په حج او عمره کښې شریک شو.

رجال الحديث

إسحاق بن إبراهيم:- دا اسحاق بن ابراهیم راهویه حنظلی رحمته الله دې.^(۴)

^(۱) المصدر السابق.

^(۲) عمدة القاری: ۲۵۰/۱۲.

^(۳) أخرجه البخاری أيضاً في الحج. باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: العقيق واد مبارك. رقم:

۱۵۳۴ وفي الاعتصام باب ما ذكر النبي صلى الله تعالى عليه وسلم وحض على اتفاق أهل العلم الخ رقم:

۷۳۴۳ وأبو داود رحمه الله تعالى في المناسك باب في الاقران. وانظر جامع الاصول: ۳۴۰/۹ رقم: ۶۹۷۲

^(۴) كشف الباری: ۴۲۸/۳.

شعیب بن اسحاق: دا شعیب بن اسحاق اموی بصری دمشقی رحمته الله دی. (۱)

اوزاعی: دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمته الله دی. (۲)

یحیی: دا یحیی بن ابی کثیر طائی رحمته الله دی. (۳)

عکرمه: دا عکرمه مولى ابن عباس رحمته الله دی. (۴)

ابن عباس: دا حضرت عبدالله بن عباس رحمته الله دی. (۵)

عمر: دا دویم خلیفه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه دی. (۶)

حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: ددې حدیث ترجمه الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په

شان دې ځکه چې د وادی عقیق زمکه هم غیر آباده ده او د چاملك هم نه دې مگر هر سړې دهغه

نه نفع اوچتولې شی او په دې کښې ورکوزیدې شی. (۷)

قوله: وقال عمرة في حجة: -- زمونږ په متداول نسخو کښې دا عبارت داسې دې یعنی قال
ففعّل ماضی سره (۸) خود شراح بخاری په نسخو کښې قل یعنی د امر صیغې سره دې.

مولاتال خلیل احمد سهارنبوری رحمته الله قول اې داؤد رحمه الله تعالی، رواه الوليد بن مسلم وعمر بن

عبدالواحد دې هذا الحديث عن الاوزاعي، وقال: عمرة في حجة، وكذا رواه علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير

هذا الحديث قال: وقل: عمرة في حجة (۹) شرح کولوسره فرماني چې د امام ابو داؤد رحمته الله غرض ددې

اختلاف طرف ته اشاره کول دی چې د امام اوزاعی رحمته الله په شاگردانو کښې واقع شوې دې لکه

چې مسکین عن اوزاعي په روایت کښې قال صیغه د ماضی واقع شوې ده او ولید بن مسلم او عمرو

بن عبدالواحد عن الاوزاعي په روایت کښې قل صیغه د امر سره وارد شوې ده. بل علی بن مبارک

کوم چې امام اوزاعی رحمته الله سره دا روایت د یحیی بن ابی کثیر رحمته الله نه نقل کونکې دې دهغه په

روایت کښې هم د قل صیغه د امر واقع شوې ده. (۱۰)

(۱) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۲) کشف الباری: ۲۶۷/۴.

(۳) کشف الباری: ۲۶۳/۳.

(۴) کشف الباری کتاب الزکاة باب ما أدى زكونه فليس بكنز الخ.

(۵) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

(۶) کشف الباری: ۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

(۷) فتح الباری: ۲۵/۵ المتواری علی تراجم الابواب البخاری: ۲۶۳/۱.

(۸) صحیح البخاری قدیمی

(۹) فتح الباری: ۲۵/۵۶ عمدة القاری: ۲۵۰/۱۱ إرشاد الساری: ۳۲۶/۵.

(۱۰) بذل المجهود: ۱۴۳/۷.

و حج قرآن فضیلت: - بل د قوله، قل: عمرة فی حجة متبادر معنی داده چه تاسو حضور پاک ﷺ د حج او عمره دواوې احرام اوتړنې لکه چه حضور پاک ﷺ د الله تعالی د طرف نه په حج قرآن باندې مامور وو اوددې حدیث نه د حج قرآن فضیلت معلومیږي. (۱)
یواشکال اودهغې جواب: - دالله دا اشکال کیږي چه حضور پاک په حج قرآن باندې مامور وو نویا حضور پاک ﷺ لوستهېلت من امری ما استدرت، لعلتها عمرة کنبې د حج تمتع دخواهش اظهار ولې کولو؟

ددې جواب دا ورکړې شوې دي چه عمرة فی حجة نه مقصود جمع بین الحج والعمرة دي. اوداجمع څنگه چه په حج قرآن کنبې ده هغه شان حج تمتع کنبې هم کیږي لهندا په دې حیثیت سره حج تمتع د حج قرآن منافی نه دي. (۲)، دا حدیث مبارک هم کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق واد مبارک کنبې تیر شوې دي.

۱۴- باب: إذا قال رب الارض: أقرک ما أقرک الله.

ولم یذکر أجلاً معلوماً فیهما علی تراضیهما

کله چه د زمکې مالک چاته داسې اوواڼی چه زه به تا ترهغه وخته پورې ساتم ترکومي چه الله سبحانه وتعالی تاساتی اوڅه معین موده ذکر نه کړي نو دامعامله به ددغه دواوې د رضامندۍ پورې وي.

د ترجمة الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړي که چرې د زمکې مالک چاسره معامله بغیر د مودې خودلو اوکړه او ونی و نیل اقرک ما اقرک الله ددې څه حکم دي نو امام بخاری رحمه الله فرمائي فهما علی تراضیهما یعنی ترکومي چه فریقین رضامند دي ترهغه وخته پورې به دامعامله په ځانی وي او چه کله ئې ختمول غواړي نو دا به ختمه شی. (۳)
د فقهاؤ د اختلاف بیان: - په دې کنبې اختلاف دي چه آیا د عقد مزارعت دپاره د اجل معلوم تعیین ضروري دي که نه؟ په فقهاء کرامو کنبې امام احمد رحمه الله او اصحاب ظواهر فرمائي چه د مودې تعیین ضروري نه دي. خود جمهور علماؤ په نیز د اجل تعیین ضروري دي. (۴)
د فریق اول دلیل حدیث باب دي یعنی قوله صلی الله تعالی علیه وسلم: نقرکم بهما علی ذلك ما شئنا

(۱) بذل المجهود: ۷/۱۴۱ - ۱۴۲ الدر المنضود: ۲۰۳/۳. (۲) یادساتنی چه دا ځنافو په نیز حج قرآن د ټولونه غوره دي بیا تمتع او بیا افراد خود امام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نیز د یوقول مطابق د ټولونه غوره حج افراد بیا تمتع او بیا قرآن اود دویم قول مطابق د ټولونه غوره حج تمتع او بیا افراد او بیا قرآن (اختلاف الائمة العلماء: ۲۷۱/۱).

(۲) الدر المنضود: ۲۰۳/۳ بذل المجهود: ۱۴۲/۷.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۵۰ إرشاد الساری: ۳۶۷/۵.

(۴) عمدة القاری: ۱۲/۲۵۲ شرح ابن بطال: ۳۹۴/۶ بداية المجتهد: ۴۱/۶

اود جمهورو د طرف نه دا جواب ورکړې شوې دې چه دا جمله حضور پاك د يهوديانو په جواب كښې هغه وخت فرماښلې چه حضور پاك د هغوى د اخراج اراده كړې وه نو هغوى اوونيل چه مونږ به دې زمكه كښې زميندارى كوو او نيم پيداوار به تاسو ته دركوو نو حضور پاك مصلحتاً هغوى په ځانې پريخودل اود هغوى موده نى د الله سبحانه وتعالى حواله كړه اودې نه پس نى هغوى سره د مساقاة معامله او كړه او بيا د حضرت عمر رضي الله عنه قول عامل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اهل خيبر على شرط ما يخرج منها هم په دې دلالت كوي ^(۱) ياداستنى چه دا اختلاف په اصل كښې مېنى دې په هغه اختلاف چه مزارعت د عقود مباحه نه دې يا د عقود لارمه نه د كوم تفصيل چه باب اذالم يشترط السنين فى الزاعة په شروع كښې تير شوې دې

(حديث ۲۲۱۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْيَشْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُوسَى أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَجْلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَنَا ظَهْرٌ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتْ الْأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ، مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَقْرَهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَنْهَا وَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَقْرَأُكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَقَرَأُوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَارْتَحَاءَ. [۲۹۸۳]

ترجمه :- حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمائی چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه يهودا و نصاری د ملك حجاز نه بهر اوويستل او رسول الله كله چه هغوى په خيبر و الانبدي غالب شول نو يهوديان نى د هغه ځانى نه ويستل غوښتل ځكه چه كله رسول الله صلى الله عليه وسلم په خيبر باندې غالب شول نو د هغه ځانى ټولې زمكې د الله تعالى اود هغه د رسول صلى الله عليه وسلم اود مسلمانانو شوې نو حضور پاك غوښتل چه يهوديان د دغه ځانى نه او باسې خودغه يهوديانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دا درخواست وكړو چه حضور پاك دې هغوى هلته پرېردى نو حضور پاك هغوى هلته پريخودل خو په دې شرط چه هغوى به په دې زمكه كښې ټول كار كوي او هغوى ته به د پيداوار نيمه حصه ملاويزي. حضور پاك هغوى ته او فرمائيل چه تركومي پورې مونږ غواړو په دې باندې به مو ساتو. نو يهوديان هلته پاتې شو. تردې چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه كښې، هغوى د تيماء او اريحاء طرف ته جلاوطن كړل.

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۵۲.

(۲) مرتخریجه فی الاجارة باب إذا استاجر أراضیات أحدھما رقم الحدیث: ۲۲۸۵، ۲۲۸۶.

رجال الحديث

أحمد بن مقدم - دا احمد بن مقدم بن سليمان بن الأشعث بصری رحمته الله دي (۱)

فضیل بن سلیمان - دا فضیل بن سلیمان نمیری، ابوسلیمان بصری رحمته الله دي (۲)

موسی - دا موسی بن عقبه اسدی مدنی رحمته الله دي (۳)

نافع - دا حضرت نافع مولی حضرت ابن عمر رحمتهما الله دي (۴)

ابن عمر - دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رحمتهما الله دي (۵)

عبدالرزاق - دا عبدالرزاق بن همام حمیری صنعانی رحمته الله دي (۶)

ابن جریج - دا عبدالملک بن عبدالعزيز بن جریج ابوالولید رحمته الله دي (۷)

و تعلق تفصیل - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عَقِبَةَ يَعْنِي إِمَامَ بَخَارِي رحمته الله

د فضیل بن سلیمان په طریق باندې موصولاً او د ابن جریج په طریق معلقاً ذکر کړې دي (۸) او

امام بخاری رحمته الله دا روایت معلقه په کتاب الخمس کښې حدثاً أحدین مقدم حدثاً الفضیل بن

سليمان حدثاً موسی بن عقبه أعین نافع په طریق سره مسنداً ذکر کړې دي (۹) او د ابن جریج په

طریق مذکور سره دا روایت امام مسلم رحمته الله او امام احمد رحمتهما الله موصولاً ذکر کړې دي (۱۰)

قوله: أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز - یعنی حضرت عمر رضي الله عنه بهود

اونصاری دحجاز دزمکې نه جلاوطن کړې ووځکه چه رسول الله صلی الله علیه و آله هغوی دحجاز په زمکه

کښې دهمیشه دپاره د پریخودو هیڅ څه عهدوغیره نه ووکړی بلکه هغوی نی په مشیت

باندې موقوف ساتلې وو. (۱۱)

(۱) کشف الباری کتاب البیوع باب من لم ير الوسوس ونحوها من الشبهات.

(۲) کشف الباری کتاب الصلاة باب ستره الامام من خلفه.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

(۴) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۶) کشف الباری: ۴۲۱/۲.

(۷) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجله.

(۸) عمدة القاری: ۲۵۱/۱۲ فتح الباری: ۲۶/۵.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى في صحيحه: ۱۸۷/۳ کتاب المساقاة باب المساقاة بجزء من الثمر والزروع

رقم: ۶ واحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۱۴۹/۵.

(۱۱) إرشاد الساری: ۳۲۷/۵.

ارض حجاز: علامه واقدي رحمه الله فرماني چہ دمديني منوري نہ تبوك اود طريق کوفي پوري علاقہ حجاز پہ نوم ياديري (۱) علامه عيني رحمه الله فرماني چہ علامہ کرمانی رحمه الله نقل کري دی چہ حجاز نہ مراد مکہ مدینہ اوديمن علاقہ دی اودا د هغه تسامح دي خکہ چہ يمن پہ حجاز کنيي داخل نہ دي او داده چہ پہ جزيره عرب کنيي داخل دي (۲) ليکن د شراح کرمانی پہ متداول نسخه کنيي دی چہ والحجاز، هومکة والمدینة والهامة (۳) یعنی پہ دي کنيي ديمن تذکرہ نشته

قوله: حين ظهر عليها الله ولرسوله صلى الله عليه وسلم وللمسلمين: دا په دي وجه اوونيلي شو چہ د خيبر بعض حصه صلحا دمسلمانانو په حصه کنيي راغلي وه او بعض قهراً او عنوة (د جنگ په توگه) نوچه کومه حصه عنوة په حصه کنيي راغله هغه ټول په ټوله دالله تعالی، دهغه د رسول ﷺ اود ټولو مسلمانانو شوه اوکومه چہ صلحا ملاؤ شوه هغه اول د يهودو وه اود عقد صلح نه پس هغه دمسلمانانو شوه (۴)

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله تقر کم بها على ذلك ما شئتاسره ظاهر دي (۵)

۱۵- باب: ما كان أصحاب النبي ﷺ يواسي بعضهم بعضاً في الزراعة والثمرة د رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ په په زمينداري

او موو په معامله کنيي يوبل سره همدري کوله

د ترجمة الباب مقصد: دلته امام بخاري رحمه الله دا خودل غواړي چہ په کومو رواياتو کنيي د مزارعت ممانعت راغلي دي لکه چہ په حديث باب کنيي حضرت رافع بن خديج رحمه الله نقل کوي چہ حضور پاك په کرباندي زمکه ورکولونه منع فرمائيلي ده نو حضور پاك دا ممانعت على وجه التحريم نه دي فرمائيلي بلکه دا ممانعت نى على وجه الاوليت والاضليت فرمائيلي دي. یعنی بهتره داده چہ سري خيله زمکه د مزارعت په ځاني خپل رور ته هم داسي د کر دپاره ورکړي کله چہ دي صاحب دزمکې سره په دغه زمکه باندي د کر کيلي کولو گنجائش نه وي يادادده د ضرورت نه زياتي وي.

(۱) عمدة القارى: ۲۵۱/۱۲ إرشاد السارى: ۳۲۷/۵.

(۲) عمدة القارى: ۲۵۱/۱۲.

(۳) شرح الكرمانى: ۱۶۲/۱۰.

(۴) إرشاد السارى: ۳۲۸/۵.

(۵) المصدر السابق

لکه چه د حضور پاک مقصد ددی شرعی حرمت بیانول نه وو بلکه ددی خبرې ترغیب نی ورکولو چه تاسو روزولی او غمخواری کوئی او خپلو روڼو ته نی هم داسې مفت ورکونی (۱) دا هم و نیلې شی چه ممانعت په هغه خاص صورتونو کښې وی په کوم کښې چه مخاطره لیدلې شی چه په لختو کوم پیداوار وی هغه به د مالک وی او دنورې حصې پیداوار به د زمیندار وی یا دښکته حصې پیداوار به د مالک وی او د اوچتې علاقې پیداوار به د زمیندار وی. په دې کښې چونکه اندېښنه وی چه یوه حصه د زمکې به پیداوار ورکوی اوبله حصه به نه ورکوی په دې وجه حضور پاک ددی نه منع اوفرمائیله (۲)

[حدیث (۲۲۱۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَّاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ بْنَ رَافِعٍ عَنْ عَمِّهِ ظَهْرٍ بْنَ رَافِعٍ قَالَ طَهِّرْ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ أُمْرِكَا نَبَارِيفًا. قُلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَبَوَّحْتُ. قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ». قُلْتُ نَوَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الْأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ «لَا تَفْعَلُوا الزَّرْعُوهَا أَوْ زَرِعُوهَا وَأُمْكُوهَا».

قَالَ رَافِعٌ قُلْتُ سَمِعًا وَطَاعَةً. (ر: ۲۲۰۲)

ترجمه: حضرت رافع بن خديج بن رافع دخپل تره حضرت ظهير بن رافع رضي الله عنه نه روايت نقل کوي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ديدو داسې کار نه منع کړې وو په کوم کښې چه زمونږ فائده وه. حضرت رافع او وئيل چه رسول الله صلى الله عليه وسلم څه فرمائيلی هغه حق دی. حضرت ظهير او وئيل رسول الله صلى الله عليه وسلم زه راوغوښتم او تپوس نی او کړو چه تاسو په خپلو پټو باندې څه کوئی. ما او وئيل چه په لختو باندې چه کوم پیداوار وی په هغې او که جوړو او اوریشو باندې یوڅو وسق باندې کرایه ورکوو. حضور پاک اوفرمائیل داسې مه کوئی تاسو پخپله زمینداري کوئی یا په بل زمینداري کوئی (یعنی بغیر عوض) یانی خالی پرېږدئ. رافع وائی چه ما عرض اوکړو ما ارشاد مبارک واوړیدو او اومې منلو.

(۱) الابواب والتراجم: ۱۷۳/۳ وفتح الباری: ۲۸/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الحرث والزراعة باب كراء الارض بالذهب والفضة رقم: ۲۳۴۶، ۲۳۴۷ وفي كتاب المغازی عن الزهري باب بعد باب شهود الملائكة يدرأ رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳. وأخرجه مسلم فی صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض بالطعام رقم: ۳۹۴۹ والنسائي فی سننه كتاب المزارعة ذكر الاحاديث المختلفة فی النهی عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم: ۳۹۵۴، ۳۹۵۵ وابن اجه فی سننه كتاب الرهون باب ما يكره من المزارعة رقم: ۲۴۵۹ وانظر مع الاصول فی الكتاب الثاني فی المزارعة الفصل الثاني فی المنع من ذلك: ۳۰/۱۱ رقم: ۸۵۰۴ وتحفة الاشراف فی مسند ظهير بن رافع الانصاري رقم: ۳۲۹/۵

رجال الحديث

محمد بن مقاتل - دا ابوالحسن، محمد بن مقاتل مروزی بغدادی مجاور مکہ رحمہ اللہ دی. (۱)

عبدالله - دا امام عبدالله بن مبارک رحمہ اللہ دی. (۲)

اوزاعی - امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمہ اللہ دی. (۳)

ابی النجاشی مولی رافع بن خدیج - عطاء بن صہیب ابوالنجاشی رحمہ اللہ دی. (۴)

رافع بن خدیج - دا رافع بن خدیج انصاری رحمہ اللہ دی. (۵)

ظہیر بن رافع نوم اونسب - ظہیر بن رافع بن عدی بن زید بن چشم بن حارثہ بن الحارث بن عمرو بن

مالک بن الاوس الانصاری الاوسی، الحارثی البدنی. (۶) دوی د مشہور صحابی حضرت رافع بن خدیج

رحمہ اللہ د ترہ خوئی دی. (۷) هغوی په بیعت عقبه ثانیه کښې شریک وو. (۸) په غزوہ بدر کښې د

هغوی رحمہ اللہ شرکت مختلف فیه دی محمد بن اسحاق رحمہ اللہ فرمانی چه دوی په غزوہ بدر کښې

شریک نه وو. (۹) او نورو حضرات فرمانی چه هغوی رحمہ اللہ په غزوہ بدر کښې د شرکت سعادت

عظمی حاصل کړې دی. (۱۰)

لکه چه حافظ ابن حجر رحمہ اللہ نقل کړی دی من کبار الصحابة شهدوا. (۱۱) هغوی رحمہ اللہ د رسول

اکرم رحمہ اللہ نه روایت نقل کوی. اود هغوی رحمہ اللہ نه دهغوی وراره رافع بن خدیج روایت نقل

کوی. (۱۲) امام بخاری امام مسل امام نسائی او امام ابن ماجه رحمهم الله ددوی رحمہ اللہ نه یو حدیث

نقل کړې دی. (۱۳) هغوی رحمہ اللہ په کوفه کښې سکونت اختیار کړې دی. (۱۴)

(۱) کشف الباری: ۲۰۶/۳، إرشاد الساری: ۳۲۹/۵.

(۲) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۳) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۴) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب الابراد بالظهر فی شدة الحر.

(۵) کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

(۶) تهذیب الکمال: ۲۶۹/۱۳.

(۷) المصدر السابق.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) التاريخ الكبير للبخاری رحمہ اللہ ۴/ الترجمة: ۳۱۷۳ الجرح والتعديل: ۴/ الترجمة: ۲۲۱۱.

(۱۱) تریب التهذیب: ۲۷۴.

(۱۲) تهذیب الکمال: ۴۷۰/۱۳.

(۱۳) المصدر السابق.

(۱۴) معرفة الصحابة للاصبهانی: ۹۳/۳.

قوله: أَوْ أَرْعَوْهَا أَوْ أَمْسَكُوهَا - علامه عینی رحمہ اللہ اونور شرح بخاری فرمانی چہ دلته او تخییر دپارہ دے نہ چہ د شک دپارہ، یعنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دریو کارونو کنبی د یواختیارولو تخییر ورکړو چہ یا خودې پخپله په دغه زمکه باندې کرکوي یا بل مسلمان رور له د مزارعت دپارہ بغیر د څه معاوضې دې ورکړی او یادې شاړه پرېږدی (۱)

قوله: سَمِعًا وَطَاعَةً - دا په نصب او رفع دواړه شان لوستلې شی د نصب په صورت کنبی د فعل محذوف دپارہ به مصدر وی یعنی اسم کلامک سمعاً واطيعاً طاعة او د رفع په صورت کنبی دا به د مبتداء محذوف خبر جوړېږي یعنی کلامک او امرک سمع یعنی مسموم مصدر بمعنی المفعول مبالغه په توګه وی او دغه شان امرک طاعة کنبی به وی په معنی د مطاع (۲)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: اِزْعَمَوْهَا أَوْ أَرْعَمَوْهَا سره ظاهر دي

[حديث ۲۲۱۵] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانُوا يَزْعُمُونَهَا بِالْثُلُثِ وَالرُّبْعِ وَالتَّصْفِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْعَمْهَا أَوْ لِيَمْلَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَقْعُلْ فَلْيَمْلِكْ أَرْضَهُ» [۲۴۸۹]

توجه: - د حضرت جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دي چہ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په په دریمه څلورمه او نیمه باندې مزارعت کولو. بیا حضور پاک او فرمائیل چہ چاسره زمکه وی هغه دي پخپله زمینداري کوي یا دي دا (مفت) مسلمان رور له ورکړي که نه وی نو خالی دي پرېږدي.

رجال الحديث

عبيد الله بن موسى: - دا عبيد الله بن موسى بن باذام عیسی کوفی رحمہ اللہ دي (۱)
أوزاعي: - دا امام عبد الرحمن بن عمرو أوزاعي رحمہ اللہ دي. (۲)
عطاء: - دا عطاء بن ابي رباح رحمہ اللہ دي. (۳)

(۱) عمدة القاری: ۲۵۴/۱۲ إرشاد الساری: ۳۲۹/۵.

(۲) کشف الباری: ۲۳۶/۱.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۸۹، ۱۵۳۶ وابن ماجه في سننه كتاب الرهن باب المزارعة بالثلث والرابع رقم: ۲۴۵۱ والنسائي في النهي عن كراء الارض رقم: ۳۸۷۶ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة، الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم: ۸۵۰۶.

(۱) کشف الباری: ۲۳۶/۱.

(۲) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۳) کشف الباری: ۳۹/۴.

جابر:- دحضرت جابر بن عبد الله انصاری رضی اللہ عنہ تذکرہ ہم تیرہ شویہ ده (۱)
 دحدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت:- دحدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله
 اولیبتحها سره واضح دی
 احديث ۱۲۲۱۶ وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ
 أَبِي هُرَيْرَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ- صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «مَنْ كَانَتْ لَهُ
 أَرْضٌ فَلْيُزَعِّهَا أَوْ لِيَتَمَحَّأْ أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيَمِئِكَ أَرْضَهُ».
 ترجمه:- دحضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ نه روايت دي چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد اوفرمانیلو چاسره چه
 زمكه وى هغه دي خيله په دي كښې فصل كړى يادي دا خپل مسلمان رور ته (عارية) وركړى
 كه نه وى زمكه دي خالى پريږدى.

رجال الحديث

الربيع بن نافع: نوم اونسب:- دا ربيع بن نافع ابوتوبه حلبى رضی اللہ عنہ دي. (۲) هغوى رضی اللہ عنہ په طرسوس
 كښې اوسيدلو. (۳)
 شيوخ:- هغوى رضی اللہ عنہ ابراهيم بن سعد، ابواسحاق ابراهيم بن محمد فزارى، اسماعيل بن
 عياش، بشير بن طلحة خثنى، ابوالمليح حسن بن عمرقى، حسين بن طلحة، حكم بن ظهير،
 ابواسامه حماد بن اسامه، ربيع بن بدر سعدى، سعيد بن عبدالرحمن جمحى، سفيان بن
 عيينه، سليمان بن حبان، ابوالاحوص سلام بن سليم، شريك بن عبدالله، شهاب بن خراش،
 عبدالله بن بكير غنوى، عبدالله بن مبارك، عبدالعزيز بن عبدالملك قرشى، عبيد الله بن
 عمرو، عطاء بن مسلم حلبى، على بن حوشب، على بن سليمان، عيسى بن يوسف، محمد بن
 عمر طائى، محمد بن فرات، محمد بن مهاجر، مسلمة بن على، مصعب بن ماهان، معوية بن
 سلام، معتمر بن سليمان، هشام بن يحيى، هيثم بن حميد، وليد بن مسلم، يحيى بن حمزة،
 يزيد بن ربيعة، او يزيد بن مقدم بن شريح رحمهم الله نه روايات نقل كوي. (۴)
 تلامذه:- ابوداؤد، ابراهيم بن سعد، ابراهيم بن يعقوب، احمد بن ابراهيم، احمد بن اسحاق،
 احمد بن خالد، احمد بن محمد، ابوبكر محمدين اثرم، اسماعيل بن مسعدة، حسن بن صباح،
 حسن بن على خلوانى، زهير بن محمد، عبدالله بن عبدالرحمن دارمى، عبدالله بن ابي مسلم،
 عبدالسلام بن عتيق، ابوالدر داء عبدالعزيز بن منيب، عبدالكريم بن هيثم، على بن زيد

(۱) كشف البارى كتاب العلم باب الخروج فى طلب العلم.

(۲) تهذيب الكمال: ۱۰۳/۹.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

فرائضی. ابو حاتم محمد بن ادريس ابو عمر محمد بن عامر، محمد بن یحییٰ، یعقوب بن سفیان فارسی و غیرهم رحمهم الله دهنوی نه روایات نقل کوی (۱)
 امام نسائی رحمته الله فرمائی چه امام احمد رحمته الله به فرمائیل چه دابوتوبه نه په روایت نقل کولو کینې هیڅ حرج نشته او هغه به ماله راتللو (۲)، امام حاتم رحمته الله فرمائی ثقة صدوق حجة (۳)، یعقوب بن شبیه رحمته الله فرمائی ثقة صدوق (۴)، وکان ثقال: إنه من الإبدال (۵)، د امام ترمذی رحمته الله نه علاوه ټولو ائمه حضرات د دوی رحمته الله نه روایات نقل کړي دي (۶)
 انتقال: یعقوب بن سفیان رحمته الله فرمائی چه دهنوی رحمته الله انتقال ۲۴۱ هجری کینې شوې (۷)
 معاوية: دا معاوية بن سلام حبشی رحمته الله دي (۸)
 یحییٰ: دا یحییٰ بن کثیر طائی رحمته الله دي (۹)
 ابی سلمة: دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمته الله دي (۱۰)
 ابوهريرة: حضرت ابوهريرة رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۱۱)
 امام بخاری رحمته الله دا روایت تعلیقاً ذکر کړې دي او امام مسلم حسن بن علی حلوانی عن ابی توبة په طریق سره دا روایت موصولاً نقل کړې دي (۱۲)
 د تعلیق تفصیل: امام مسلم او امام ابن ماجه رحمهما الله تعلیق مذکور موصولاً ذکر کړې دي (۱۳)
 د تعلیق ترجمه الباب سره مطابقت: او د تعلیق مذکور ترجمه الباب سره مطابقت حدیث سابق په شان دي. (۱۴)

(۱) المصدر السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۱۰۵/۹، تهذيب تاريخ دمشق: ۳۱۱/۵.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۰۶/۹، الجرح والتعديل: ۳/الترجمة: ۲۱۰۵.

(۴) تهذيب تاريخ دمشق: ۳۱۱/۵.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۰۶/۹.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

(۸) كشف الباري: أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

(۹) كشف الباري: ۲۶۷/۴.

(۱۰) كشف الباري: ۳۳۳/۲.

(۱۱) كشف الباري: ۶۵۹/۱.

(۱۲) صحيح مسلم: ۱۱۷۸/۳، كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۱۰۲.

(۱۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۱۰۲ وابن ماجه في سننه كتاب الرهن

باب المزاعة بالثلث والرابع رقم: ۲۴۵۲.

(۱۴) عمدة القاري: ۲۵۵/۱۲.

احديث ۱۲۱۷) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرُو قَالَ ذَكَرْتُهُ لَطَاوُسٍ فَقَالَ يُزِرُّهُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَرَّيْنَهُ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَكُمْ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا». [ج: ۱، ۲۲۰۵]

ترجمه:- حضرت عمرو بن دینار رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما ذ (رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ) روایت دے تاؤس رضی اللہ عنہ پہ وہ اندی ذکر کرو نو تاؤس رضی اللہ عنہ اوونیل پہ مزارعت باندی زمکہ ورکولہ شی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی نہ منع نہ ده فرمائی بلکہ حضور پاک فرمائی وو کہ پہ تاسو کنبی خپل رور ته هم داسې مفت د زمیندارنی دپاره، زمکہ ورکول بهتر دی ددی خبری نه چه دهغه نه څه متعین څیز واخلی.

رجال الحديث

قبیصة:- دا قبصة بن عقیبة کوفی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

سفیان:- داسفیان بن سعید الشوری رضی اللہ عنہ دی. (۲)

عمرو:- دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

طاؤس:- دا طاؤس بن کیسان یمانی حمیری رضی اللہ عنہ دی. (۴)

ابن عباس:- دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

قوله: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَرَّيْنَهُ عَنْهُ - یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مزارعت حرام نه وو مگر خولې لکه چه د امام ترمذی رضی اللہ عنہ په روایت صراحت راغلی دی. عن ابن عباس رضى الله تعالى عنهما ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لم يحرم البزاعة ولكن أمر أن يرفق بعضهم ببعض.

دَحَدِيث تَرْجُمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مُطَابَقَت:- دَحَدِيث تَرْجُمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مُطَابَقَت قوله: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَرَّيْنَهُ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ: أَنْ يَمْنَحَكُمْ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا سِرِهِ ظَاهِر دِي.

(۱) مرتخریجه فی باب بدون الترجمة بعد باب إذا لم يشترط السنين فی المزارعة

(۲) کشف الباری: ۲/۲۷۵.

(۳) کشف الباری: ۲/۲۷۸.

(۴) کشف الباری: ۴/۳۰۹.

(۵) کشف الباری: ۱/۴۳۵، ۲۰۵۲.

(۶) الجامع للترمذی: ۱/۲۵۸ أبواب الاحکام باب ما جاء فی المزارعة.

احديث ۲۲۱۸ / ۲۲۱۹ (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَبْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَصَدْرُ ابْنِ إِسْمَاعِيلَ مَعَاوِيَةَ.
ثُمَّ حَدَّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ فَذَهَبَتْ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَا عَلَى الْأَرْبَعَاءِ وَبَشَى مِنَ التَّبَنِّ.

ترجمہ :- حضرت نافع رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نے نبی کریم ﷺ حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت معاویہ رضی اللہ عنہم دخلافت پہ شروع کنبی پہ مزارعت باندی ورکری وو بیا ہفتہ تہ د حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ داحديث بیان کړې شو چه نبی کریم ﷺ پتی پہ مزارعت باندی ورکولونه منع فرمائیلی ده حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما حضرت رافع رضی اللہ عنہ له لارو اوزه هم هغه سره لارم نوحضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما دحضرت رافع رضی اللہ عنہ تپوس اوکړو هغه اوونیل چه نبی کریم ﷺ پتی پہ مزارعت باندی ورکولونه منع فرمائیلی ده په دې باندی حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما اوونیل چه تاته معلومه ده چه مونږ به د رسول الله ﷺ په زمانه کنبی خپل پتی دهغه پیداواریه بدله کنبی کوم چه په لختوباندی وی اود څه بوسو په بدله به په مزارعت باندی ورکول.

حل لغات :- الاربعاء : دا د ربیع جمع ده معنی واره نهرونه لختی لکه چه یعقوب لغوی رحمه الله فرمائی چه ویجمع ربیع الکلاء اربعه، وربیع الجدوال اربعه (۲).

تشریح حدیث :- دحدیث شریف حاصل دادې چه دلته حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما په حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ باندی دهغه نهی عن المزارعت والاروايت مطلق گنړلویاندی ردکوی او فرمائی چه رسول الله ﷺ کوم په مزارعت باندی پتی ورکولونه منع فرمائیلی وه نوهغه د یوشرط فاسد د وجی نه وه چه هغه د زمکې د یوخاص حصې د پیداواریه شرط یا بوسو په څه مقدار مجهول شرط به نی لگولو اوداسې کیدو شو چه د زمکې ددغه حصې پیداواریه اوباقی زمکه کنبی هیڅ نه وی یاددې برعکس وی چه مزارع یا رب الارض ته هیڅ ملاونه شی گنی ددې نه علاوه صورتونو کنبی مزارعت جانزدې (۳).

(۱) وأخرجه مسلم في كتاب البيوع باب كراء الأرض رقم: ۱۰۹، ۱۵۴۷ والنسائي في سننه في كتاب كتاب المزارعت ذكر الاحاديث المختلفة في النهي عن كراء الأرض بالثلث والرابع رقم: ۳۹۱۱ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم: ۸۵۰۵.

(۲) معجم الصحاح: ۳۸۷.

(۳) إرشاد الساري: ۳۳۱/۵ عمدة القاري: ۲۵۷/۱۲.

دهدیت ترجمه الباب سره مطابقت - علامه قسطلانی رحمته الله فرمائی چه د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه بیان کړې شوې د نهي والاروايت سره داسې مستفاد کېږي چه ددې نه معلومېږي چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم عام عادت داوو چه هغوی به په زمکه کښې پخپله زمينداري کوله یا نورو روڼو ته به ئی بغیر د څه معاوضه نه په مزارعت باندې ورکوله (۱)

احديث (۲۲۱۹) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عَقِيلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ الْأَرْضَ تُكْرَى.

ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ أَخَذَتْ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الْأَرْضِ. [ر: ۱۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما او فرمانيں چه ماته معلومه وه چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې به زمکه په مزارعت باندې ورکولې شوه. بیا عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما ته اندېښنه پیدا شوه چه داسې نه وی چه رسول اکرم صلی الله علیه و آله په دې معامله کښې څه داسې حکم ارشاد فرمانيږي وی چه هغه ته معلوم نه وی. په دې وجه هغه په مزارعت باندې زمکه ورکول پرېځودل.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن عبداللہ بن بکیر رحمته الله دی. (۲)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمته الله دی. (۳)

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلي رحمته الله دی. (۵)

ابن شهاب:- دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب الزهري رحمته الله دی. (۶)

سالم:- دا سالم بن عبد الله بن عمر رضی الله عنہما دی. (۷)

عبدالله بن عمرو:- او د حضرت عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما تذکره هم تیره شوې ده. (۸)

دا حدیث شریف دلته مختصر دي او امام مسلم رحمته الله او امام نسائی رحمته الله شعیب بن لیث عن أبيه په

(۱) إرشاد الساری: ۳۳۱/۵.

(۲) مر تخريجه انفاً

(۳) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

(۴) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۵) کشف الباری: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

(۶) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۷) کشف الباری: ۱۲۸/۱.

(۸) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

طریق سره دا موصولاً ذکر کړې دې (۱) په دې کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما به زمکه په مزارعت باندې ورکوله تردې چه هغه ته دا خبر ملاؤشو چه حضرت رافع رضی الله عنه زمکه په مزارعت باندې ورکول منع کوی نو هغوی حضرت رافع رضی الله عنه سره ملاقات او کړو او دهغوی نه نی تپوس او کړو چه تاسو داسې ولې کوئ؟ نو حضرت رافع رضی الله عنه او وویل زما نه زما تره دا ورايت نقل کړې دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله به زمکه په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائيله نو حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما په جواب کښې هم هغه او فرمائیل دکوم تذکره چه په ماقبل کښې تیره شوه چه قد کنت اعلم الحديث (۲)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مطابقت هم واضح شو.

۱۶- باب: كراء الارض بأذهب والفضة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ أَمْلَكَ مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ
أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الْأَرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

د سرو زرو او سپینو زرو په بدله باندې زمکه په کرایه ورکول او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی د ټولو بهرکار چه تاسو نی کول غواړئ د دې چه خپله خالی زمکه د یو کال دپاره په کرایه ورکړئ.

د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف: - په دې ترجمة الباب سره امام بخاری رحمته الله علیه د فرمائی که زمکه په سرو زرو او سپینو زرو بدله باندې په کرایه ورکړې شی نو دا جائز دی که نه؟ امام طوؤس، حسن بصری، ابو محمد بن حزم ظاهری رحمهم الله فرمائی چه زمکه په مزارعت ورکول جائز نه دی نه د درهم او دنانیر په بدله کښې او نه د غلې په بدله کښې (۳) او د دې حضراتو دلیل هغه روایات دی کوم چه د مزارعت په نهی باندې مشتمل دی او په شاته باب کښې تیر شو. خو جمهور علماء فی الجملة د دې د جواز قائل دی او علامه ابن منذر رحمته الله علیه خو د دې په جواز باندې د صحابه کرامو رضی الله عنهم اجماع نقل کړې ده (۴)

او که د مخاطري څه صورت وی نو د حضرات هم د عدم جواز قائل دی. دا حضرات فرمائی لکه څنگه چه زمکه د غلې په بدله کښې په کرایه ورکولې شی دغه شان په درجه اولی د نقدو په بدله کښې هم په کرایه باندې ورکولې شی. د دې حضراتو جمهورو مستدلان هم په شاته باب کښې ذکر شو. امام ربیع الرائي رحمته الله علیه فرمائی چه صرف په درهم او دنانیر باندې زمکه په کرایه باندې ورکول جائز دی او که د غلې وغیره په عوض په کرایه ورکړې شی نو دا جائز نه دی. امام ابو حنیفه رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی په نقدو او غلې په بدله کښې زمکه په کرایه باندې

(۱) مرتخریجه انفا.

(۲) عمدة القاری: ۲۵۸/۱۲ إرشاد الساری: ۳۳۲/۵.

(۳) بداية المجتهد: ۶۳۲ شرح ابن بطال: ۳۹۸/۶ فتح الباری: ۳۱/۵ عمدة القاری: ۲۵۸/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

وركولي شي خوچه د مزارعت معامله نه وي ددي حضراتو د دلائلو تفصيل هم تير شو. دامام مالك عليه السلام نه په دې سلسله كښې دوه اقوال نقل دي اشهب عليه السلام د عدم جواز قول نقل كړې دې او ابن قاسم عليه السلام د جواز ^(١).

بهر حال د جمهور علماو په نښه مطلقاً زمكه په كرياندي وركول جائز دي كه د نقدو په شكل كښې وي او كه د زميندارني په شكل كښې وي هم دې ته مزارعت وائي او د احضرات فرماني چه كوم خاني د رسول اكرم عليه السلام نه ممانعت راغلې دې هغه د مخاطري په صورت باندي محمول دي يا په هغه صورت باندي محمول دي چرته چه اجل مجهول وي امام بخاري عليه السلام په دې مسئله كښې د جمهورو طرف ته مانل دي لكه چه په ترجمه الباب او حديث باب باندي دال دي ^(٢).

د تعليق تفصيل قوله: وقال ابن عباس إن أمثل الخ: د حضرت ابن عباس عليه السلام دا تعليق سفيان ثوري عليه السلام په خپل جامع كښې عبد الكريم جزري عن سعيد بن جبير په طريق سره موصولاً ذكر كړې دي ^(٣). او هم دغه شان بيهقي عليه السلام هم عبدالله بن وليد عدني عن سفيان په طريق باندي موصولاً ذكر كړې دي ^(٤).

[حديث ٢٢٢٠] (٥) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَبِيصٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيمٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَتَايُ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الْأَرْضَ عَلَى عَبْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الْأَرْبَعَاءِ أَوْ شَىءٍ يَسْتَتْنِيهِ صَاحِبُ الْأَرْضِ فَمَتَّى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بِالْدِّيْنَارِ وَالْدِرْهِمِ فَقَالَ رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالْدِّيْنَارِ وَالْدِرْهِمِ.

(١) المصدر السابق.

(٢) المصدر السابق.

(٣) فتح الباري: ٣٢/٥ و تعليق التعليق: ٣/٣١٢.

(٤) المصدر السابق وأخرجه البيهقي في سننه الكبير. كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصود على كراء الارض ببعض ما يخرج الخ: ١٣٢/٦.

(٥) إخرجه البخاري أيضاً في كتاب الحرث والمزارعة باب ما كان من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يواسى بعضهم بعضاً في ازراعة والشرم رقم: ٢٣٣٩ وفي المغازي باب بعد باب شهود الملائكة رقم: ٤٠١٢ - ٤٠١٣ ومسلم في كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم: ٣٩٥١ وأبو داود في كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم: ٣٩٢٩. والنسائي في كتاب المزارعة ذكر الا حاديت المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم: ٣٩٢٩. ٣٩٣٠. ٣٩٣١ وابن ماجه في كتاب الرهون باب الرخصة في كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم: ٢٤٥٨ وانظر جامع الاصول والكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك: ٣١/١١ رقم: ٨٥٠٤ وتحفة الاشراف: ٣٥٥٣.

وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي يُبْنَى عَنْ ذَلِكَ مَا لَوْ تَطَرَّفَ بِهِ دَوَّالُ الْفَهْمِ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِزُوا،
لِيَأْفِيهِ مِنَ الْخُطَاةِ. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه - حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ فرمائی مانہ زما دوو ترونو بیان کړې دي چه هغه خلقو به د رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې زمکه په مزارعت ورکوله دهغه پيداوار په بدله کښې چه کوم به نهرونوته نيزدي وو يا هغه پيداوار کوم چه د زمکې مالک مستثنی کړی نونې کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ددې نه منع فرمائيله حنظله رضی اللہ عنہ وائي چه ما د رافع رضی اللہ عنہ نه معلومات اوکړل چه په دينا او درهم باندې زمکه په مزارعت ورکولو څه حکم دي؟ نو حضرت رافع رضی اللہ عنہ اوونیل چه د دينار او درهم په بدله کښې زمکه په مزارعت باندې ورکولو کښې هيڅ حرج نشته او هغه مزارعت دکوم نه چه منع کړې شوې ده که په حرام او حلال باندې پوهيدونکې په دې باندې غور اوکړي نو ددې اجازت به نه ورکوی ځکه چه په دې کښې مخاطره ده.

رجال الحديث

عمرو بن خالد:- داعمرو بن خالد بن فروخ حرانی مصري رضی اللہ عنہ دي. (۱)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رضی اللہ عنہ دي. (۲)

ربيعة:- دا فروخ، ربيعة الرازي بن عبد الرحمن رضی اللہ عنہ دي. (۳)

حنظلة:- دا حنظلة بن قيس الزرقى رضی اللہ عنہ دي. ددوی تذکره کتاب المزارعة باب بدون الترجمة کښې تيره شوې.

رافع بن خديج:- دا حضرت رافع بن خديج بن رافع بن عدی اوسى رضی اللہ عنہ دي. (۴)

عمای:- د حضرت رافع رضی اللہ عنہ دوه ترونه دی يو حضرت ظهير رضی اللہ عنہ دي د کوم تذکره چه په روستوياب کښې تيره شوه ددويم تره په نوم کښې نى اختلاف دي علامه عبد الغنى رحمته اللہ علیہ او ابن ماکولا وائي چه دهغوی نوم مظهر دي. (۵) او بعض حضرات وائي دهغه نوم مهير دي. (۶) خو علامه کلابازی رحمته اللہ علیہ فرمائی لم أقف على اسمه. (۷)

قوله: ليس بها بأس بالدينار والدينار:- د حضرت رافع په دي قول کښې دوه احتمال دي يا خو هغوی داسې على طريق الاجتهاد اوونيل او يا على طريق التنصيص هغه ددې د

(۱) كشف الباری: ۱/ ۴۹۴، ۲/ ۳۲۶.

(۲) كشف الباری: ۱/ ۳۲۴.

(۳) كشف الباری: ۳/ ۴۳۴.

(۴) كشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/ ۲۵۹، إرشاد الساری: ۵/ ۳۳۳ فتح الباری: ۵/ ۳۲.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

جواز قائل شو (۱) یعنی هغه سره په دې سلسله کښې نور نصوص موجود وو
د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې.

د امام بخاری رحمته الله علیه قول او د شراح مشکوة تشویش: قوله: قال ابو عبد الله من ههنا قول الليث: وكان
الذي دعي عن ذلك..... زموږ په متداوله نسخو کښې دا عبارت داسې دې. (۲) او د شراح بخاری
په نسخو کښې دې: وقال الليث الخ. (۳) او دا حضرات فرمې چې دا قول هم دې اسناد اول سره
موصول دې (۴) یعنی امام بخاری رحمته الله علیه فرماني چې کان الذي دعي الخ. د امام لیث رحمته الله علیه قول دې چې
د مذکوره سند پورې دې دا عبارت دلته نقل کړې شوې دې او صاحب مشکوة هم مذکوره
عبارت نقل کړې دې. (۵) لیکن د امام بخاری رحمته الله علیه قول من ههنا قول الليث الخ هغه نه دې نقل
کړې. شراح مشکوة ته په دې کښې تشویش پیدا شو. شراح مصابيح علامه تورېشتي رحمته الله علیه
فرماني چې ماته خوږته اونه لگیده چې دا قول دجا دې. د بخاری رحمته الله علیه دې که د بل راوی دې. (۶)
امام بیضاوی رحمته الله علیه فرماني چې دا په ظاهره د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه کلام معلومېږي. (۷)
لیکن حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه عینی رحمته الله علیه فرماني چې دا اکثر طریق نه د معلومېږي چې دا د
لیث بن سعد رحمته الله علیه کلام دې. (۸) او دلته زموږ په متداول نسخو کښې خو تصریح ده چې امام
بخاری رحمته الله علیه پخپله فرماني چې دا د لیث قول دې.

باب

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه بغیر ترجمې د باب ذکر او فرمانيلو او روایت ئې نقل
کړې دې چې جنتی خلق به په جنت کښې داخلېږي په دوی کښې به بعض خلق د الله سبحانه
وتعالی نه د زمیندارئ اجازت او غواړې الله سبحانه وتعالی به ورته او فرماني چې دومره
نعمتونه تاسوته ملاؤدی داستاسودپاره کافی نه دی چې اوس ستاسو ذکر کيلې شوق پیدا شو.
هغوی به وائی بیشکه بیشمیره نعمتونه دی خو موږ زمینداري کول غواړو. بیا به هغوی تخم
اچوی او د غرونو په شان به د هغې ږیرې هم اولگي. بهر حال د هغوی دا خواهش به پوره کولې شی
ځکه چې هلته خو به دچا خواهش هم نه شی رد کولې. امام بخاری رحمته الله علیه دا روایت نقل کولو سره
دا اوخودل چې مزارعت دخپل ذات په اعتبار سره جائز دې. او حضور پاک چې ددې کوم ممانعت

(۱) المصدر السابق.

(۲) صحيح البخاری: ۱/۳۱۵ قدیمی.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۰ فتح الباری: ۵/۳۲۲ إرشاد الساری: ۵/۲۳۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مشکوة المصابيح: ۲/۵۴۸ رقم: ۲۹۷۴.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۲۳۲ عمدة القاری: ۱۲/۲۶۰ فتح الباری: ۵/۳۲۲.

(۷) المصدر السابق.

(۸) المصدر السابق.

فرمانیلې دې هغه علی وجه التحريم نه دې که رسول الله ﷺ هغه ممانعت علی وجه التحريم فرمانیلې وې نوډ جنتی په زړه کښې به د زميندارنی شوق څنگه پيدا کيدو هغوی په دمعصيت او گناه خواش هلته څنگه کولې شی (۱)

احديث (۲۲۲۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَابٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنَا هِلَالٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَافٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَوْمًا يَخْدُثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أُزْرِعَ» قَالَ فَبَدَّرَ فَادَّرَ الظَّرْفَ نَبَاتُهُ وَاسْتَوَاوَهُ وَالْجَنَاحُ دَاوَهُ، فَكَانَ أَشْكَالَ الْجِبَالِ يَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا أَبَنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ». فَقَالَ الْأَغْرَابِيُّ وَاللَّهُ لَا يُجِدُهُ إِلَّا قَرِيبًا أَوْ أَنْصَارًا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زُرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زُرْعٍ. فَضَجَّكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۷۰۸۱)

ترجمه - دحضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ دا بیان فرمانیلو او هغوی ﷺ سرد یو کلی وال سړې وو چه یو جنتی سړې به د پروردگانه د زميندارنی کولو اجازت طلب کوی الله سبحانه وتعالی به او فرمائی چه ایا ته په داسې حال کښې نه ئی څنگه چه تا غوښتل؟ هغه به عرض کوی چه رلې نه لیکن زه زمينداری کول غواړم حضور پاک او فرمانیل چه هغه به تخم واچوی او دسترگوپه رپ کښې به راوټوکیږی او نیغ به شی او ریلې به شی اود هغې پیداواری به د غرونو په شان شی الله تعالی به فرمائی ای د آدم خویه دا واخله ستا خپه څه خیز نه شی ډکولې او هغه کلی وال چه دا حدیث واوړیدو وئی وئیل والله تاسو به دغه جنتی سړې، قریشی یا انصاری وینئ ځکه چه هم دغه خلق زمينداران دی او بهر حال مونږ زمينداری کونکی نه یو په دې باندې نبی کریم ﷺ مسکې شو

رجال الحديث

محمد بن سنان - د امحمد بن سنان باهلی بصری رضی الله عنه دې (۲)

فلیح - دا فلیح بن سلیمان اسلمی رضی الله عنه دې (۳)

هلال بن علی - دا هلال بن علی بن اسامة مدینی قریشی رضی الله عنه دې (۴)

(۱) الايوب والتراجم ص: ۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب التوحيد باب كلام الرب مع أهل الجنة رقم: ۷۵۱۹ ولم يخرج أحد من أصحاب السنة سوى البخاري رحمه الله تعالى انظر: جامع الاصول حرف القاف الكتاب التاسع، الباب الثالث، الفصل الثاني. النوع العاشر رقم: ۸۰۹۸.

(۳) كشف الباري: ۵۳/۳.

(۴) كشف الباري: ۵۵/۳.

(۵) كشف الباري: ۶۲/۳.

عطاء بن یسار: دا عطاء بن یسار هلالی مدنی رحمته الله دی. (۱)
ابوهریره: او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۲)

قوله: وعنده رجل من أهل البادية - حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني لم أقف على اسمه. (۳)
د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دا باب بغیر ترجمې دې لکه چه د ما قبل د باب د پاره د فصل په شان دې. (۴) نو د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: فانهم أصحاب زمزم سره واضع دې. (۵)

علامه عینی رحمته الله فرماني چه د دې حدیث نه یو خوفاندي مستنبط کېږي ① په جنت کېنې چه نفس انسان د کوم کوم دنیاوی خوڼو طلب گاروی هغه ته به ورکولې شی لکه چه الله سبحانه وتعالی ارشاد فرماني ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ (الزخرف: ۷۱)

⑦ او په دې حدیث کېنې د دې خبرې بیان دې چه بنیادم څنگه خلقه او جيلة د دنیا متاع او اسباب څنگه طالب جوړ کړې دې چه دې جنت ته لارشی نویابیه هم داسې آرزوگانې کوی او مگر الله سبحانه وتعالی به دې جنتیانوته د دوی ټول خواهشات بغیر د څه محنت او مشقت پوره کوی.

⑤ په دې حدیث کېنې د قناعت ترغیب او حرص ممانعت دې او هم په دې د آخرت د نه ختمیدونکې ژوند د مبارک ثمرات مرتب کېږي. (۶)

۱۷- باب: ما جاء في الغرس

د ونو کرلو بیان

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله خودل غواړی چه د ونو کرلو بیاړه کېنې هم روایات راغلی دی که داسې ونه وی چه پیره او د تنې والاوی اویا داسې ونه وی چه د هغې تنه وغیره نه وی په زمکه کېنې دننه وی لکه چقدر گاخړې وغیره د دې ټولو ونو لگول جائز دی او په احادیث باب کېنې د دې نه د بعض تذکره موجود ده. (۷)

(۱) کشف الباری: ۲/۲۰۴.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۳) فتح الباری: ۵/۳۴.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۲.

(۷) التراجع والابواب: ۱۷۳.

احديث (٢٢٢٢) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ إِنَّا كُنَّا نَقْرَأُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أَصُولِ يَلْقَى لَنَا كُنَّا نَقْرُسُهُ فِي أَرْبَعَابِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قَدْرِهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لَا أَعْلَمُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلَا وَدَكٌ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ زُرْنَاَهَا فَقَرَّبَتْهُ، إِلَيْنَا فَكُنَّا نَقْرَأُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَمَا كُنَّا نَتَّعَذِّي وَلَا نَقْبَلُ إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ. [ر: ١٨٩٦]

ترجمه: - حضرت سهل بن سعد رضی اللہ عنہ نہ روایت دی ہے مونہ بہ د جمعہ پہ ورخ خوشحالی کولہ یوی بودنی د چقندر جرری اخستی کوم چه به مونہ پہ خیل باغ کنہی پہ پولوباندي کرل هغي به دا په یوه کتوبی کنہی پخولې بیابه نی په هغي کنہی لږې شان داوړېشو دانې اچولې ابوحازم رضی اللہ عنہ وانی چه زه دا پیژنم چه سهل رضی اللہ عنہ او فرمائیل نه به په هغي کنہی چری وده او غوروالې مونہ به د جمعې مونخ کولو اود هغي ملاقات له به تللو هغي به زمونږ مخې ته دغه خوراک راوړلو مونہ به د جمعې په ورخ هم په دې وجه خوشحالی کوله او مونہ به د جمعې په ورخ د جمعې مونخ کولو نه پس خوراک کولو اوقیلوله به مو کوله.

رجال الحديث

قتيبة بن سعيد: - د قتيبة بن سعيد بن جميل ثقفي رحمته الله دي. (١)

يعقوب: - دا يعقوب بن عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله القاري المدني رحمته الله دي. (٢)

ابي حازم: - داسلمه بن دينار مدني رحمته الله دي. (٣)

سهل بن سعد: - دا حضرت سهل بن سعد بن مالك الساعدي رضي الله عنه دي. (٤)

قوله: كانت لنا عجوز: - علامه عيني رحمته الله او حافظ ابن حجر رحمته الله فرمانی چه ددغه ښځې نوم معلوم نه شو. (٥)

(١) واخرجه البخاري أيضاً في كتاب الجمعة باب قول الله تعالى: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ﴾ (الجمعة: ١٠) رقم: ٩٣٨، وباب القائلة مع الجمعة رقم: ٩٤١، وكتاب الاطعمة باب السلق والشعير رقم: ٥٤٠٣، وكتاب الاستئذان باب تسليم الرجال على النساء الخ رقم: ٦٢٤٨٠، واخرجه مسلم في الجمعة باب صلاة الجمعة حين نزول الشمس رقم: ١٩٩١، واخرجه أبو داود في الصلاة باب وقت الجمعة رقم: ١٠٨٦، واخرجه الترمذي في الجمعة باب ماجاء في القائلة يوم الجمعة رقم: ٥٤٥.

(٢) كشف الباري: ١٨٩/٢.

(٣) كشف الباري كتاب الجمعة باب الخطبة على المنبر.

(٤) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٥) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٦) عمدة القاري: ٣٦٤/٦، فتح الباري: ٥٤٣/٣.

ذ حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت - ذ حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت قوله: کنا

نفرسه فی أربعائنا سره ینکاره دې (۱)

دا حدیث مبارک ابواب جمعه باب قول الله تعالى ﴿ فَإِذَا أَقْبَضَ الصَّلَاةَ فَالْتَمِسُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ﴾ (الجمعة: ۱۰) کښې تیر شوې دې

احديث (۲۲۲۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الْحَدِيثَ. وَاللَّهُ الْمَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ مَا يُلْمُهَا جَرِينٌ وَالْأَنْصَارُ لَا يَحْدِثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانُوا يَشْفَعُ لَهُمُ الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْأَنْصَارِ كَانُوا يَشْفَعُ لَهُمْ عَمَلُ أُمَمِهِمْ، وَكُنْتُ أَمْرًا مَسْكِينًا أَلْزَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى مِلِّ عِبْطَنِي، فَأَخْضَرُ جَرِينٌ يَفْقِيهُونَ وَأَعْيَى جَرِينٌ يَنْسُونَ، وَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ «لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ تَوْبَةً حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْعَلَهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسِيَ مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا». فَبَسَطْتُ تَوْبَةً لَيْسَ عَلَيَّ تَوْبٌ غَيْرُهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتَهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللَّهِ لَوْلَا آيَاتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ) إِلَى قَوْلِهِ (الرَّجِيمُ) ار: ۱۱۸

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه خلق وائي ابوهريره ډير احاديث بيانوي آخر الله تعالى سره زماملويدل دي يعنى چه زه دروغ وایم نوسزا به کيرى اوداخلق وائي چه نور مهاجرين او انصار دابوهريره په شان احاديث نه شي بيانولې او (اصل، خبره داده چه زما مهاجرين رونه د بازار معاملات (يعنى اخستلو او خرڅولو) کښې مشغول وي او زما انصاري رونه دخپلو مالونو (باغونو) په کار کښې مشغول وي اوزه خو يومسکين سرې يم چه د خيټې مريدو په اندازه خوراک ملاؤ شو نو بس رسول الله صلى الله عليه وسلم سره به ووم هغه وخت به موجود ووم کله چه به داخل غائب وو او ما به ياد ساتل. دې خلقو (د خپلو کارونو د وجې نه) هيرول. (او يوه وجه داهم وه) چه نبى کریم صلى الله عليه وسلم يوه ورځ اوفرمايل چه څوک خپله کپړه دهغه وخته پورې خوره اوساتى ترکومي چه زه خبرې اترې ختمې نه کړم بيا دې راغونډه کړى اوخپلې سينې سره دې اولگوى هغه به زما خبره کله هم هيره نه کړى. دې اوريدو سره ما خپل ځادر خورکړو اوهم هغه ځادر ماسره وو بل څه کپړه نه وه تردې چه حضورياک خپلې خبرې اترې ختمې کړې بيا مې راغونډکړو او خپلې سينې سره مې اولگولو قسم دې په هغه ذات چه تاسو ئې په حقه سره

(۱) عمدة القاری: ۲۶۲/۱۲.

(۲) مرتخريجه فی کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ۱۱۸.

الیکلپی نی ما حضور پاک د دغه خبرو اترو نه تر نن پورې یوه خبره هم نه ده هیره کړې په الله تعالی قسم که د قرآن مجید دوه آیاتونه نه وې ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا آتَيْنَاهُمُ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ﴾ ^(۱) اُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ الْمَلَائِكَةُ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَيَبْتَغُوا وَبِكَ أَنْتُمْ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوْبَاتُ الرَّحِيمُ ^(۲) نو مابه تاسوته کله هم حدیث نه بیانولو

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل تبو ذکی منقری بصری رحمته الله دې ^(۱)
ابراهیم بن سعد:- دا ابرهیم بن سعد بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمته الله دې ^(۲)
ابن شهاب:- دا محمد بن شهاب بن عبیدالله بن عبد الله بن شهاب زهری رحمته الله دې ^(۳)
اعرج:- دا عبد الرحمن بن هرمز الاعرج رحمته الله دې ^(۴)
ابوهریره:- او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. ^(۵)

د دې حدیث تشریح کشف الباری کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ۱۱۸ کښې تیره شوې ده.
د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: ان اخوان من الانصار کان یشفلهم عمل اموالهم نه مستفاد کیږي چه انصار رضی الله عنهم دخپلو باغونو او دغرس په کار کښې مشغول اوسیدل. ^(۶)

قوله: ما نسيت من مقالته تلك إلى يومی هذا او براعت اختتام:- او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه په دې قول سره د دې کتاب د براعت اختتام طرف ته اشاره هم اوشوه. ځکه چه د دې مطلب دادې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په ارشاداتو او فرموداتو کښې ترتنه پورې چه زما آخری ورځ ده دهغه وخت نه ما هیڅ نه دی هیر کړی. نودلته د آخری ورځ ذکر راغلو په دې واسطه براعت اختتام حاصل شو. آخری ورځ په دې معنی نه ده چه په هغه ورځ دهغه مرگ راغلو بلکه آخری ورځ په هغه معنی کښې ده هغه چه خبرې اترې کوی هغه په دغه ورځ کښې فرمائی او هم دغه دهغه د ژوند تراوسه پورې آخری ورځ ده باقی د راتلونکو ورځونه احتراز مقصود نه دې ^(۷) اودا هم وئیلی شوی دی چه براعت اختتام قوله: والله الموعد نه مستفاد کیږي. ^(۸)

(۱) کشف الباری: ۴۳/۱، ۴۷۷/۳.

(۲) کشف الباری: ۱۲۰/۲، ۳۲۳/۳.

(۳) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۴) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاری: ۳۶۳/۱۲.

(۷) الابواب والتراجم: ۱۵۳.

(۸) المصدر السابق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۷- کتاب المساقاة، الشرب

دَدې ځانې نه امام بخاری رحمته الله علیه کتاب المساقاة شروع کوی. زمونږ په مستد اوله نسخو کښې عبارت هم په دغه پورته ترتیب سره دې. (۱) او د علامه عینی رحمته الله علیه په نسخه کښې کتاب المساقاة وقول الله تعالى: الخ. (۲) او د علامه قسطلانی رحمته الله علیه په نسخه کښې دی کتاب الشرب والمساقاة، باب فی الشرب، وقول الله تعالى: الخ. (۳) د علامه ابن بطلال رحمته الله علیه په نسخه کښې دی کتاب البیاع باب ما جاء فی الشرب الخ. (۴) د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه په نسخه کښې عبارت هم زمونږ د مستد اوله نسخو په شان دې. (۵)

د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه اشکال: حافظ ابن حجر رحمته الله علیه دلته اشکال کړې دې چې امام بخاری رحمته الله علیه د کتاب المساقاة ترجمه قایم کړه حالانکه وړاندې چې کوم ابواب راځي د هغې تعلق خو احياء او اموات سره دې یعنی هغه ابواب د مزارعت په ذیل کښې راځي لهذا مساقاة ترجمه قایم کول مناسب نه دی. (۶)

جواب: لیکن که په ابواب باندې یونظر و اچولی شی نومساقاة سره ددې په مطابقت کښې هم څه شک او اشکال نه پېښیږي ددې دپاره د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه اشکال هیڅ و قیغ نه دې. د مساقاة لغوی او شرعی تحقیق: مساقاة لغه السقی معنی څکل، خړوب کولو نه ماخوډ دې په مجرد کښې د ضرب نه مستعمل دې. (۷)

او د شریعت په اصطلاح کښې هو معاقدة دفع الاشجار الی من یعمل فیها علی أن الشربة ینتھما (۸) یعنی مساقاة ونې یو عامل ته دحواله کولو نوم دې په دې شرط چې میوه به په دواړو کښې تقسیمیږي.

یواشکال او د هغې جواب: که چرې دا اعتراض او کړې شی چې باب مفاعله دواړو طرفو ته د عمل تقاضا کوی او دلته په باب مساقاة کښې داسې نه ده. (۹) نو ویلې به شی چې داسې کیدل لازمی

(۱) صحیح البخاری: ۱/۳۱۶ قدیمی.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۳۶۵.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۳۸.

(۴) شرح ابن بطلال: ۶/۴۰۲.

(۵) فتح الباری: ۵/۳۷.

(۶) فتح الباری: ۵/۳۷.

(۷) المعجم الصحاح ص: ۵۰۰-۵۰۱.

(۸) البحر الرائق مع شرح کنز الدقائق: ۸/۳۹۸.

(۹) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمد زکریا کاندھلوی رحمته الله علیه: ۶/۲۶۱.

نه دی لکه چه و نیلی شی قاتله الله او مراد وی قتله الله یا داسی وائی سافر فلان په معنی سافر فلانکی^(۱)

داسی هم و نیلی شی چه د مساقاة عقد خود مالک او عامل دواړونه صادریری^(۲) یا داسی اوو نیلی شی چه داد باب تغلیب نه دې^(۳) بهر حال مساقاة یومخصوص معامله ده او د اهل مدینه په نیز خود دې نوم هم معامله ده^(۴) دغه شان د اهل مدینه نور هم مخصوص لغات دی لکه چه هغه مزارعة ته مخايرة او اجارة ته ییم او مضاربة ته مقارضة وائی^(۵)

پس مساقاة کښې باغات او نخیل یعنی کهجوری به تقسیم باندې ورکولې شی اوو نیلی شی چه دا زموږ باغ دې ته د دې خیال ساته اوساتنه نی کوه دې ته اوبه ورکوه صفاني کوه کله چه د دې میوه پیدا کیږی نیمه ته واخله اونیمه به مونږ واخلو یا اثلاثا یا ارباعا د دې میوو د تقسیم فیصله کولې شی.

د فقهاؤ اختلاف: جمهور علماء امام مالک امام شافعی امام ابویوسف امام محمد امام احمد وغیرهم رحمهم الله په نیز مساقاة جائز دی. او امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او دامام زفر رحمته الله علیه په نیز جائزه دی^(۶) یادساتی چه د مساقاة د جواز شرائط او هغه شرائط په کوم سره چه عقد مساقاة فاسد کیږی. دغه شان د دې متعلق نور احکام هم هغه دی کوم چه په کتاب مزارعة کښې مذکور شوی دی. دغه شان د فریقین دمستدلات څه قدرې تفصیل هم په شاته ابواب کښې تیر شوې دې.

د فریق ثانی دلیل اول هغه روایات دی کوم چه د مخايرة په ممانعت کښې وارد شوی دی. او مخايرة هم مزارعة ته و نیلی شی. لکه چه د حضور پاک ارشاد مبارک دې من لم یدم المخايرة فلیوذن بحرب من الله ورسوله^(۷) یعنی کوم سړي چه مخايرة (مزارعة) ترک نه کړی نو هغه دې د الله سبحانه وتعالی او دهغه د رسول صلی الله علیه و آله و سلم د طرف نه دې اعلان جنگ واوړی. بل د عدم جواز دویمه وجه داهم ده چه د عقد که مزارعت وی یا مساقات، د عمل نه حاصله شوې گټې بعض حصه باندې عامل په کرایه باندې داخستلو مترادف دې. نو دا به د قفیز الطحان په معنی کښې وی^(۸) چه په اتفاق ناجائز دی. مثلاً یو جرندي والا ته شل منه غنم داوړه

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۴/۱۲.

(۵) المصدر السابق.

(۶) بداية المجتهد: ۶۳۷ المبسوط للرخسی: ۹۸/۲۳ لامع الدراری: ۲۷۱/۶.

(۷) آخره أبو داود فی سننه فی کتاب البیوع باب فی المخايرة والامام الحاكم فی مستدرک: ۲۸۶/۲.

(۸) وفی إغلاء السنن: ۱۷۵/۱۶ عن هشام أبي كليب عن ابن أبي نعم البجلي [بقیه بر صفحه آنده...]

کولو دپاره ورکړل او ورته اووايه چه د اوړه کولو په عوض هم ددې نه شل سیره غنم يا اوړه واخله نو دا ناجانز دی (۱)

د عدم جواز دریم دلیل داهم دې چه دلته اجرت یا خو مجهول دې یا معدوم او په دې کښې هره یوه خبره عقد فاسد کونکې ده (۲) د فریق اول یعنی حضرات مجوزین د دلالتو تفصیل هم شاته بابونو کښې تیر شوې دې او ددې حضراتو مستدل هغه احادیث چه د مزارعت او مساقاة په جواز او ثبوت کښې راغلي دي.

بله دا خبره چه دا عقد مال او عمل په مینځ کښې عقد شرکت دې په اصل کښې دلته فی الحال عمل کیږي او د عمل نه چه کومې فائدي حاصلیږي په هغې کښې د فریقینو اشتراك وی او هغه میوې په دوی کښې تقسیميږي لکه چه په مضاربت کښې کیږي. لهذا په مضاربت باندې قیاس کولو سره به دا عقد هم جائز وی او د صحت قیاس دپاره د دواړو عقودو په مینځ کښې علت جامعه د حاجت او ضرورت پوره کول دی. ځکه چه اکثر وختونو کښې د باغ مالک یا زمکه په ذاتي توگه د عمل زراعت د اهلیت نه عاری ده. او کله دا اهم کیږي چه په کوم سړي کښې د عمل او کار قدرت او مهارت وی هغه سره باغ او زمکه موجود نه وی نو ددې امر سخت ضرورت پیښیږي چه ددې دواړو په مینځ کښې چه داسې قسم عقد انعقاد او کړې شي (۳) اولکه څنگه چه د مزارعت په ابواب کښې دا خبره تیره شوې ده چه د متاخرین احناف فتوی هم په جواز باندې ده. دغه شان په مساقاة کښې هم داسې ده.

دا خبره هم په ذهن کښې ساتنی چه په حضرات مجوزین کښې هم بعض په جزوی تفصیلات کښې اختلاف راني موجود ده. مثلاً مطلقاً مساقاة جائز دی یا په بعض مخصوص ونو کښې جائز دې. داود ظاهري رحمته الله علیه وائي که چرې نخیل مخصوص وی نو جائز ده او امام شافعي رحمته الله علیه په جدید قول کښې ارشاد فرمائي چه په نخیل او کرم کښې خو مساقاة جائز دی ددې نه علاوه په نورو ونو کښې جائز نه دی. په دې وجه دهغي باره کښې احادیث او آثار راغلي دي (۴) او نور حضرات د تعمیم طرف ته مائل دي چه که هر څیز باغ وی په هغې کښې مساقاة کول جائز دی

...بقیه از صفحه گذشته] عن أبي سعيد الخدري رضي الله تعالى عنه قال: نهى عن عيب الفحل وعن قفيز الطحان. أخرجه الدارقطني ص: ۳۰۸. من طريق عبدالله بن موسى عن سفيان عن هشام وسكت عليه. وقال الذهبي رحمته الله علیه في الميزان: هذا منكر ورواية (هشام) لا يعرف. وقال ابن حجر رحمته الله علیه في اللسان: ذكره ابن حبان في الثقات. وقال في الدراية بعد إخراج الحديث: في إسناده ضعف. وقال مغلطاني رحمته الله علیه: هشام ثقة (نبيل الوطار: ۱۶۹/۵) وفي التلخيص: ۲۵۵/۲ قال مغلطاني رحمته الله علیه هو ثقة فينظر فيمن وثقه. ثم وجدته في ثقات ابن حبان. وقال صاحب إغلاء السنن في تحقيق هذا الحديث ولم ينفرد به هشام بل تابعه عطاء من السائب عند الطحاوي في مشكله. قال: حدثنا سليمان..... وهذا سند جيد. إغلاء السنن: ۱۶۱۷۵/ - ۱۷۶.

(۱) الهداية شرح بداية المبتدي: ۱۰۰/۷ المبوط للرخي: ۹۸/۲۳.

(۲) المصدر السابق.

(۳) الهداية شرح بداية المبتدي: ۹۹/۷ بتفصيل.

(۴) بداية المجتهد: ۶۳۸ لامع الدراري: ۲۶۲/۶.

د کهجورو او انگورو تخصیص نشته (۱)

۱- باب: فی الشرب

وَقَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنبياء: ۳۰)
 وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ
 لَوْلَا جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ (الواقعة: ۶۸ - ۷۰) / الْأَجَاجُ: الْمَرْءُ الْمَزْنُ: السَّحَابُ.

په اوبو کښې د حصې اخستلو بیان او د الله تعالی ارشاد او مونږ هر ساه والاخیز د اوبو نه جوړ کړو
 آیا هغوی د دې یقین نه کوی (انبياء: ۳۰)، او د الله تعالی ارشاد ښه او ښایښی چه کومی اوبه
 څکښی دا د اوریځونه تاسو را کوړې کړې یا مونږ د دې را کوړونکی یو که مونږ او غواړو نو دا به
 ترڅې کړو یا تاسو شکر ولې نه کوئ (واقعة: ۶۸، ۶۹، ۷۰)، او څوک چه وائی د اوبو حصه صدقه
 کول هې کول او د دې وصیت کول جائز دی. که هغه تقسیم شوې وی او که نه وی تقسیم شوې
 او حضرت عثمان رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوی چه حضور پاک فرمائی څوک دې چه د
 رومه کو هیان واخلي او په هغې کښې خپله ډولچه د مسلمانانو د ډولچې په شان کړې (یعنی
 وقف ئی کړې) نو هغه حضرت عثمان رضی الله عنه واخستل (او په مسلمانانو باندې ئی وقف کړل)

حل لغات: - **نوب:** په کسره دشین، د اوبو حصه، د څکلو وخت، د دې جمع اشراپ راخی د باب
 سمع نه مصدر دې او په ضممه او فتحه سره هم لوستلې شوې دې. صاحب مغرب وائی چه
 الشرب: النصب من الماء، بکسر الشین، وفي الشريعة: عبارة عن نوبة الاستفهام بالماء سقيا للمزارع
 أو الدواب. (۲) یعنی شرب لغه د شین کسره سره دې. د اوبو حصې ته وائی او شرعاً خپل پتی
 خړوب کول ایا خپلو څاروو د اوبو څکلو د پاره دخپلې حصې د اوبو نمبر ته وائی

الجزء: د جمع صیغه ده په معنی د اوریځ، سپینه اوریځ، د اوبو نه ډکه اوریځ د دې واحد مړنه دې (۳)

أجاجها: بالضم: الماء المالح الشديد الملوحة، ډیرې ترڅې اوبه. (۴)
 زمونږ په متداوله نسخو کښې دا باب هم دغه شان دې. (۵) خود شراح بخاری په نسخو کښې دا

دوه ابواب دی ① باب من الشرب، وقول الله تعالی: وجعلنا الایة ② باب من رأى صدقة الماء الخ (۶)
 د ترجمة الباب مقصد: علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله د امام بخاری رحمته الله مراد د ابیان کړې دې
 چه په اوبو باندې د انسان ملکیت جاری کیدې شی اودا مملوک جوړول جائز دی د دې د پاره

(۱) المصدر السابق.

(۲) المغرب: ۱/۴۳۶.

(۳) النهاية: ۲/۶۵۵.

(۴) النهاية: ۱/۴۰.

(۵) صحيح البخاری: ۳۱۶/۱ طبع: قدیمی.

(۶) فتح الباری: ۵/۳۷ - ۳۸ إرشاد الساری: ۵/۳۳۸ - ۳۳۹ کوثر الجاری: ۵۸/۵.

حدیث باب کنبی حضور پاک ﷺ د بعض شرکاء نه د دې د تقسیم دپاره اجازت اوغوښتو اود دې تقسیم نی په بنی اوکس طرف باندې مرتب کړو که چرې هغه په خپل اباحت باندې قایم پاتې کیدو نوته به په یوملک کنبی داخل کیدې اونه به د اجازت او د تقسیم د ترتیب حاجت پېښیدو (۱) نولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه الباب سره دهغه خلقو رد کړې دې چه داوانی چه اوبه مملوک کیدې نه شی اود دې تعلق حقوق عامه سره دې (۲)

قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشتري بئررومة

الخ: امام بخاری رحمه الله دا تعلیق کتاب الوصایا باب إذا وقف أرضاً أو اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين رقم: ۲۷۷۸. بغیر د دې الفاظونه ذکر کړې دې. اود حضرت عثمان غنی رحمه الله دا تعلیق نی هم دې الفاظو سره امام ترمذی رحمه الله او امام دارقطنی رحمه الله ذکر کړې دې. (۳) او په روایت کنبی دادی چه بشرومه چه د یو یهودی وود حضور اکرم په ترغیب ورکولو باندې حضرت عثمان بن عفان رحمه الله ۳۵ زره درهم باندې واخستو اود مسلمانانو دپاره وقف کړې وو

قوله: فاشترها عثمان رحمه الله باندې یواشکال او دهغې جواب: دلته فاشترها عثمان رحمه الله الفاظ

راغلی دی. او په کتاب الوصایا کنبی دا روایت چه امام بخاری رحمه الله ذکر کړې دې (۴) په دې کنبی دی أستم تعدلون أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم قال من حفر رومة فله الجنة فحفرتها هلته دحفر الفاظ راغلی دی په ظاهره په دواړو روایتونو کنبی تعارض دې.

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه حفر الفاظ د بعض راویانو وهم دې گنی معروف روایت خوهم دغه دې چه حضرت عثمان رحمه الله دغه کوهی اخستی وو. (۵) دا هم جواب ورکړې شوې دې چه هلته حفر عنوان مجازاً استعمال کړې شوې دې. مطلب دادې چه لکه حافر حفر بیر د وجې نه دکوهی مالک وی دغه شان ما هم پیسې ورکړې وې په دې وجه نی مالک شوې ووم اود اهرم کیدې شی چه څه وخت په کوهی کنبی د مرمت وغیره د پاره څه کنستل وغیره نی کړې وی اود دې حضرت عثمان رحمه الله هلته ذکر فرمائیلې وی (۶)

بهر حال د دې روایت نه د کوهی وغیره دخپل خان د پاره او عامو مسلمانانو دپاره وقف کولو جواز معلومېږی او که چرته صرف د فقیرانو مسلمانانو دپاره نی وقف کړو او بېخپله وقف

(۱) التواری: ۲۶۴ فتح الباری: ۵/۳۹.

(۲) المصدر السابق.

(۳) سنن الترمذی کتاب المناقب باب فی مناقب عثمان بن عفان رحمه الله رقم: ۳۷۰۳ وسنن الدارقطنی: ۴/۱۹۶

کتاب الاحباس باب وقف المساجد والسقایات رقم: ۲.

(۴) مرتخریجه أیضاً.

(۵) فتح الباری: ۵/۵۱۱.

(۶) فتح الباری: ۵/۵۱۱ إرشاد الساری: ۶/۲۶۹ عمدة القاری: ۱۴/۱۰۰.

كونكې هم فقير شو نو دهغه دپاره به هم ددې استعمالول جائزوي (١)

احديث ٢٢٢٤ (٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَدِيرٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ، وَالْأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ «يَا غُلَامُ أَتَأْذُنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الْأَشْيَاخَ». قَالَ مَا كُنْتُ لِأَوْثَرٍ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.

[٢٢٣٧، ٢٣١٩، ٢٤٦٢، ٢٤٦٤، ٢٤٩٧]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه فرماني د نبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت كېنې يوه پياله پېش كړې شوه حضور پاك دهغه نه اوڅكل او د حضور پاك بنې طرف ته په حاضرينو كېنې د ټولونه وړوكي هلك وو او د حضور پاك كس طرف ته مشران سړي وو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي هلكه آيا ته ماته اجازت راكوې چه ددې مشرانوسو ته نې وركړې؟ هغه عرض او كړو زه ستاسو صلي الله عليه وسلم نه (باقې پاتې) تبرك ياره كېنې په خپل خان باندې هيچاته ترجيح نه شم وركولې نو رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه پياله هم هغه وړوكي هلك ته وركړه.

رجال الحديث

سعيد بن ابى مريم:- د سعيد بن محمد بن الحكم بن ابى مريم جمحى رضي الله عنه دې. (٣)
ابو غسان:- دا ابو غسان محمد بن مطرف بن داود بن مطرف تيمى مدنى رضي الله عنه دې. (٤)

ابو حازم:- دا ابو حازم سلمة بن دينار اعرج مدنى رضي الله عنه دې. (٥)
سهل بن سعد:- دوى سهل بن سعد بن مالك ابو عباس ساعدى رضي الله عنه دې. (٦)

قوله: عَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ:- دې نه څوك مرادې؟ ابن بطال رحمته الله نه نقل دى چه دې نه مراد فضل بن عباس رضي الله عنه دې. (٧) او دا بن التين رضي الله عنه نه نقل دى چه حضرت عبد الله بن عباس

(١) عمدة القارى: ٢٦٨/١٢.

(٢) واخرجه البخارى ايضا فى كتاب المطالم باب اذا اذن له واجله ولم يبين كم هو رقم: ٢٣١٩ وفى كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة رقم: ٢٤٦٤ وفى باب هبة الواحد للجماعة رقم: ٢٤٦٢ واخرجه مسلم فى كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوه ما عن يمين المبندى رقم: ٥٤١ واخرجه أحمد رحمته الله فى مسنده مسند حديث أبى مالك سهل بن سعد رقم: ٢٢٨٧٥ وانظر جامع الاصول الفصل الرابع فى ترتيب الشاربين: ٨٤/٥ حرف الشين الكتاب الول فى الشرب الباب الاول فى آداب الشراب.

(٣) كشف البارى: ١٠٦/٤.

(٤) كشف البارى كتاب ابواب الاذان باب فضل من غدا للمسجد الخ.

(٥) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهَا الدم عن وجهه.

(٦) المصدر السابق.

(٧) عمدة القارى: ٢٦٨/١٢ فتح البارى: ٣٩/٥.

ﷺ مراد دي. (۱) او علامه قسطلانی ﷺ فرمائی چه هم دغه قول متعین دي لکه چه مسند ابن ابی شیبہ ﷺ په روایت کښې ددې خبرې صراحت کړې شوې دي. (۲)

قوله: والاشياخ عن يساره: علامه نووی ﷺ مسند ابن ابی شیبہ ﷺ نه نقل کړې دي چه د هلك نه مراد عبدالله بن عباس ﷺ دي او اشياخ کښې حضرت خالد بن وليد ﷺ هم داخل وو. (۳) او بعض حضراتو د ابن التين ﷺ نه نقل کړې دي چه په وړاندې روایت کښې کوم قوله عن يمينه أعرابي دي نه مراد هم خالد بن وليد ﷺ دي. (۴) او په دغه قول اخير ياندي تعقب کړې شوې دي چه حضرت خالد بن وليد ﷺ ته اعرابي ونييل مناسب نه دي. (۵) بل دا هم ونييلې شوی دي چه حضرت خالد بن وليد ﷺ دغه وخت د مشان خو عمر ته نه وور سیدلې. (۶)

په اصل کښې اشتباه او التباس ددې قصې نه پيداشو کوم چه امام احمد ﷺ (د) امام ترمذی ﷺ (د) حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل کړې ده دکوم خلاصه چه داده هغوی فرمائی چه زه او خالد بن وليد ﷺ رسول الله ﷺ سره د حضرت ميمونه بنت الحارث ﷺ کور ته لاړو نو هغې زمونږ دپاره په يولوبڼی کښې پښی راوړل نو حضور پاك دهغې نه اوڅکل اوزه د حضور پاك بنی طرف ته ووم او حضرت خالد ﷺ گس طرف ته وو حضور پاك او فرمائيل چه حق خو ستا دي چه که چرې ته غواړې نوزه به خالد ته ترجيح ورکوم ما عرض او کړو چه زه ستاسو په تبرک باندې بل چاته ترجيح نه شم ورکولې الخ.

حافظ ابن حجر ﷺ فرمائی بعض خلقو دا گمان کړې دي چه د حضرت انس ﷺ او حضرت ابن عباس ﷺ والا روایت تعلق هم يوې قصې سره دي نو هغه د اعرابي نه حضرت خالد بن وليد ﷺ مراد واخستو حالانکه معامله داسې نه ده ځکه چه دا قصه خو د حضرت ميمونه بن الحارث ﷺ په کور کښې پيښه شوې ده او هغه قصه د حضرت انس ﷺ په کور کښې پيښه شوې وه. (۷)

او ترکومي چه په مذکورده روایت کښې په اشياخ کښې د حضرت خالد بن وليد ﷺ د شموليت مسئله ده نو که چرې دا قصه او د حضرت ابن عباس ﷺ والا روایت قصه يوه وي نو په دي کښې د حضرت خالد بن وليد ﷺ د شموليت هيڅ اشکال نشته او هغه داسې چه د حضرت ابن

(۱) المصدر السابق.

(۲) إرشاد الساری: ۳۴۱/۵.

(۳) إرشاد الساری: ۳۴۱/۵ تکملة فتح المهم: ۱۵/۴.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۹/۱۲ فتح الباری: ۳۹/۵.

(۵) المصدر السابق.

(۶) الکونر الجاری: ۵۹/۵.

(۷) أخرجه احمد فی مسنده: ۲۲۵/۱.

(۸) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات باب ما یقول إذا أکل طعاماً رقم: ۳۴۵۵.

(۹) فتح الباری: ۳۹/۵.

عباس رضی اللہ عنہ په روایت کښې ددې خبرې هیڅ ممانعت نشته چه د حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نه علاوه هلته بل څوک نه وو (۱)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: امام بخاری رحمته اللہ علیہ په دې حدیث سره خپله مدعی داسې ثابته کړې ده چه دې ښی طرف ته کیناسود وچې نه دهغه استحقاق ثابت شوې وو که چرې دهغه حق نه وو نو حضور پاک به دهغه نه ولې اجازت طلب کولو نو که چرې څوک اوبه په خپل تصرف کښې راولی او په خپله مشکیزه وغیره کښې نې کیږدی نو په طریقه اولی به دهغه استحقاق په دغه اوبو باندې ثابت شی او هغه اوبه به دهغه ملک شی (۲)

یوشک اودهغه ختمول: علامه عینی رحمته اللہ علیہ دلته یو اشکال ذکر کړې دې چه په دې حدیث کښې خوددې خبرې هیڅ ذکر نشته چه هغه پیاله داوبووه نو په دې حدیث سره داوبو دملکیت داستحقاق مدعی څنگه ثابته شوه؟ (۳)

بیا یخپله هم هغوی ددې دا جواب ورکړې دې چه کتاب الاشربة کښې تفصیلاً ددې خبرې تذکره شته چه کانه کان شراباً او د شرابیونه مراد هم اوبه وی او یا داسې ښی مراد دی په کوم کښې چه اوبه ملاؤشوي وی (۴)

[حدیث ۲۲۲۵] (۵) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهَا حَلِيتُ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَاةً دَاجِنٌ وَهُوَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لِبَنَاتِ يَمَاءٍ مِنَ الْبُيُوتِ فِي دَارِ أَنَسِ، فَأَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْقَدَرُ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا تَزَعَرَّ الْقَدَرُ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِي فَقَالَ عُمَرُ وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الْأَعْرَابِي أُعْطِيَ أَبَا بَكْرٍ رَسُولُ اللَّهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الْأَعْرَابِي الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ «الْأَيْمَنُ قَالَ أَيْمَنُ» (۶) [۵۲۹۶، ۵۲۸۹، ۲۴۳۲]

توجه: حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرماني چه د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ په کور کښې يوه چيلنی لويه شوې وه دهغه پښی د حضور پاک د پاره اولشلې شو او په هغې کښې نې دهغه

(۱) فتح الباری: ۳۹/۵ - ۴۰ تکلمه فتح الملهم: ۱۵/۴.

(۲) فتح الباری: ۳۹/۵ عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۱/۵.

(۳) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الاشربة باب شرب اللبن بالماء رقم: ۵۲۸۹ وفی کتاب الهبة وفضلها باب من استسقى رقم: ۲۴۳۲ وأخرجه مسلم فی کتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوهما رقم: ۵۴۰۹ وأخرجه الترمذی فی کتاب الاشربة باب أن الایمنین أحق بالشراب رقم: ۱۸۹۳ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الاشربة باب إذا شرب فاعطی الایمنین فالایمن رقم: ۳۴۲۵ وأخرجه أبو داؤد رحمته اللہ علیہ فی کتاب الاشربة باب فی الساقی حتی یشرب رقم: ۳۷۲۸ وانظر جامع الاصول حرف السين کتاب الاول فی الشراب الباب الاول فی آداب الشرب الفصل الرابع فی ترتیب الشاربین رقم: ۳۱۰۲.

کوهی اوبه ملاؤکړې کوم چه د حضرت انس رضی الله عنه په کور کېنې وو. بيا حضور پاک ته هغه پياله وړاندې کړې شوه حضور پاک د هغې نه اوڅکل کله چه حضور پاک هغه پياله دخپلې نه جدا کړه نوچه ونی کتل حضرت ابوبکر رضی الله عنه د حضور پاک گس طرف ته دې اود حضور پاک ښی طرف ته يو کلی وال دې حضرت عمر رضی الله عنه په فکر کېنې شوه چه هسې نه حضور پاک هغه پياله دغه اعرابی ته ورنه کړې نوهغه عرض اوکړو يار رسول الله اول حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ورکړنی چه تاسو سره ناست دې خو حضور پاک هغه پيالنی هغه کلی وال ته ورکړه کوم چه ښی طرف ته وواو ونی فرمانیل دښی طرف والا زيات حق دار دې بيا چه د هغه ښی طرف ته وی
حل للغات: - داجن: ساتلي شوې چيلنی جمع دواجن راځی کومې چيلنی ته چه هم په کور کېنې کياوغيره ورکولې شي اوکله ددې اطلاق په هرساتلي شوی ځناور باندې کېږي (۱)
 شيب: د باب نصر نه د مجهول صيغه ده معنی يوځانی کول گډوډ کول. (۲)

رجال الحديث

ابو اليمان: دا ابو اليمان حکم بن نافع حمصی رضی الله عنه دې. (۳)
 شعيب: دا شعيب بن ابي حمزة حمصی رضی الله عنه دې. (۴)
 الزهري: دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن عبد الله بن شهاب زهري رضی الله عنه دې (۵)
 انس بن مالک: د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه تذکره هم تيره شوې ده. (۶)

قوله: فقال عمر رضی الله عنه: وخاف أن يعطيه الخ: - د زهري رضی الله عنه ټول ملگری داسې نقل کوی چه ددې جملې قائل حضرت عمر رضی الله عنه وو بغیرد معمر رضی الله عنه او وهب رضی الله عنه دهغوی نه نقل کړې دی چه قائل حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وو. (۷) حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی معمر رضی الله عنه چه کله په بصری کېنې حدیث بیان کړو نوهغه ته په بعض څیزونو کېنې وهم او شو اوداهم دهغې نه دې. (۸) اوبيا هغه فرمائی چه داهم احتمال دې چه دواړه شان محفوظ وی یعنی د دواړو حضراتو د طرف نه دا وئيلي شوی وی. (۹) اوعلامه عینی رضی الله عنه وائی چه د امام معمر رضی الله عنه د طرف نه شدوذ او وهم منسوب کولوپه مقابله کېنې هم دغه قول ډیر احسن او انسب دې. (۱۰)

(۱) النهاية: ۵۵۴/۱.

(۲) النهاية: ۵۵۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۴۷۹/۱.

(۴) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

(۵) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۶) کشف الباری: ۴/۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۶۹/۱۲ فتح الباری: ۴۰/۵.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) المصدر السابق.

مذکورہ جملہ پہ دی خبرہ باندی دلالت کوی چه صحابه کرامو رضی اللہ عنہم به حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ خنکه تعظیم کولو (۱)

قوله: الايمن فالايمن - علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی الایمن فالایمن منصوب هم لوستلې شی یعنی اعط الایمن او مرفوع هم لوستلې شی یعنی الایمن احق (۲)، علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چه په رفع سره لوستل روایت زیات زاجح دې اوددې تائیدهم ددې روایت په بعضی طرق سره کیری په کوم کنبې چه الایمن فالایمنون الفاظ واردشوی دی. (۳)

یواشکال اودهغې جواب - دلته لړشان اشکال دایداکیری چه سابقه روایت کنبې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغلام نه اجازت غوښتی وو اودلته په روایت مذکورده کنبې دهغه اعرابی نه اجازت نه غوښتی ددې څه وجه ده؟ علامه قسطلانی فرمانی دلته دا اعرابی چونکه نوې مسلمان شوي وو نوځکه دهغه دزړه دتسلنی دپاره په هغه باندې شفقت اوکړو دهغه نه اجازت اونه غوښتلو چه الله تعالی دې نه کړی دهغه په زړه کنبې څه داسې خبره رانه شی په کوم سره چه دهغه دهلکت اندیښنه وی او سابقه روایت کنبې هغه غلام چونکه دهغوی داهل قرابت نه وو اود هغه نه هیڅ قسم څه اندیښنه نه وه اود هغه عمر د نورو بزرگانو نه کم وو نو حضور پاک د هغه نه تادبا اجازت اوغوښتو. بل هلته موجود نورو حاضرینوته دا خبره په گوته کول مطلوب وو چه که څه خیر د بنی طرف ته ناست په ځانی بل چاته ورکول وی نودهغه بنی طرف والااجازت اخستل ضروری دی (۴)

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت - دحدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دې

قواند - شراح بخاری فرمانی چه ددې روایاتونه د یمین یعنی بنې طرف او شمال یعنی کس طرف باندې فضیلت مستفاد کیری (۵)

قاضی عیاض او علامه نووی رحمهما الله فرمانی چه د بنی طرف والاحق مقدم دې اوداستن واضحه دی او په دې کنبې اختلاف نشته (۶) اواین حزم رحمۃ اللہ علیہ فرمانی په صورت مذکورده کنبې د کس طرف والامقدم کول جائز نه دی. (۷)

(۱) المصدر السابق.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۷۱/۱۰.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۹/۱۲.

(۴) إرشاد الساری: ۳۴۲/۵.

(۵) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشاد الساری: ۲۴۲/۵.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق. (❀) (اضافه از مرتب)

په تربعت کنبې د بنی طرف اهمیت - که په احکام شریعت کنبې لړ شان خیال اوکړې شی نومعلومیری چه په شریعت مظهره کنبې بنی طرف ته دیراهمیت حاصل دې لکه چه په ابقیه برصفحه آننده

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى

یروی، لقول النبی ﷺ (لا یمع فضل الماء)

چاچه دا اووئیل چه داوبو مالک داوبوزیات حقدار دی تردی چه هغه خړوب شی خکه چه د رسالته ﷺ ارشاد دی فاضل اوبه مه بندونی

بقیه ازصفحه گذشته] حدیث حضرت حفصه رضی اللہ عنہا کنبی دی. ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم كان يجعل يمينه الطعامه ورأيه وثيابه، ويجعل يساره لما سوى ذلك [آخرجه ابوداؤد ۱۳۲، اوبه حدیث عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا کنبی دی کانت يد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اليمنى لظهوره، وطعامه، وكانت يده اليسرى لخلاته وما كان من اذى [آخرجه ابوداؤد ۱۳۲، ددی نه علاوه نوراحادیث مبارک هم کوم چه په دې خبره کنبی واردشوی دی دلالت کوی چه شرع هریوقابل تکریم او احترام والاعمل کنبی ینی ظرف لازم گرځولې دې اوهریوقابل اهانت وادی عمل کنبی گس ظرف لازم گرځولو حکم کړي دي. مثلاً: ① په اودس او غسل کنبی د ینی طرف تقدیم مستحب دي. الفتاوی الهندیه ۱۵۰، ② امتحاط [پوزه صفاکول، واستنجا، کنبی د گس لاس استعمال حکم دي. الفتاوی الهندیه ۱۸، البحرالرائق ۱۲۹، ③ دغه شان د قضا حاجت نه د راوتلو وخت ینی په ینی خپه سره وتل مستحب دی لکه چه په دې کنبی د داخلیدو په وخت گسه خپه داخلول مستحب دی. آخشیه ابن عابدین: ۲۳۰، ④ دغه شان په تیمم کنبی اول په ینی لاس باندې گس لاس مسح کول مستحب دی. الموسوعة الفقهية الكويتية ۲۹۳، ۴۵، ⑤ دغه شان جمهور فقهاء حنفیه شافعیه حنبله او د یوقول مطابق مالکیه په نیز په مونخ کنبی هم ینی لاس په گس لاس کیخودل مسنون دی. المصدر السابق، ⑥ د جمهور فقهاء حنفیه شافعیه حنبله په نیز د جومات د داخلیدو په وخت ینی چه داخلول سنت دی اود مالکیه په نیز دا مندوب دی. المصدر السابق، ⑦ دغه شان خوراک هم په ینی لاس کول مسنون دی اوبغیرد عذر نه په گس لاس خوراک کول مکروه دی [فتح الباری ۵۲۱، مغنی المحتاج: ۳۳۵، ⑧ اوبنی لاس د ینی مخ نه لاندې کیخودل او په ینی اړخ اوده گیدل سنت دی. [آخرجه النسائي في محل السوم والليله: ۴۴۹، الرسالة، ⑨ دغه شان د فقهاء په نیز نوکونو پرې کولو وخت کنبی د ینی طرف نه شروع کول مستحب دی. الموسوعة الفقهية الكويتية: ۲۹۴، ۴۵، ⑩ په غلاکولو کنبی د ینی لاس په پرې کولو د فقهاء اتفاق دي. المصدر السابق، ⑪ دغه شان د جمهور فقهاء اتفاق دي چه د نوی پیدا شوی ماشوم په ینی غوړ اذان او گس غوړ کنبی اقامت مسنون دي. المصدر السابق، ⑫ او مسواک کولوسره په ځله کنبی د ینی طرف نه شروع کول سنت دی. الفتاوی الهندیه: ۱۷، المغني: ۱۹۶، ⑬ دغه شان په اذان کنبی حتی الصلاة اوحی علی الفلاح ونیلو وخت کنبی اول ینی طرف ته اوبیا گس طرف ته مخ تاوولو هم مندوب دی. الموسوعة الفقهية: ۲۹۵، ۴۵، ⑭ اود مری د غسل په وخت د ینی طرف نه شروع کول مسنون دی. [فتح الباری: ۱۳۰، ۳۱۳، مسلم: ۲۶۴۸، ⑮ دغه شان دسر په خرولو کنبی هم د ینی طرف نه شروع کول مستحب دی سره ددي چه په دې خبره کنبی د فقهاء اختلاف پیدا شوي دي چه ینی طرف د حلق معتبر دي که د مخلوق. الموسوعة الفقهية: ۲۹۶، ۴۵، ⑯ اود اوبویا بل خیز د تقسیم په وخت د ینی طرف مسنون کیدلو تذکره خو په حدیث باب کنبی ده اودغه شان د عالم آخرت ابدی کامیابی اوسرفرازی هم د اصحاب یعنی دپاره خاص کړي شوي ده.

اللهم ارزقنا اتباع سنن سيد المرسلين واجعلنا في الدارين من اصحاب اليمنى آمين يارب العالمين. مرتب: محمد مزمل سلاوت عفی عنه.

و ترجمه الباب مقصد: علامه ابن بطلان رحمته فرمائی ہے امام بخاری رحمته دا کومہ خبرہ ذکر کری دہ پہ دے کنبی دے چا ہم اختلاف نشته. (۱) حافظ ابن حجر رحمته فرمائی ہے نفی اختلاف دے جمهور علماؤ پہ قول باندی خو صحیح دہ حوک چہ دے اوبود مملوک کیدو قائل دی لیکن کوم خلق داوانی چہ اوبود چاملک نہ وی دے حقوق عامه دے قبیل نہ دے اوکوم سہی چہ غواہی پہ هغی کنبی تصرف کولی شی دھغوی پہ لحاظ بہ دانفی صحیح نہ وی. (۲)

اود امام بخاری رحمته مقصد دادی چہ کوم سہی داوبومالک دی هغه زیات حقداردی اودخیل خاروود خروب کولونہ پس چہ کومہی بیج شی دھغه زیاتی اوبونہ بہ بیشکہ دے خلقو دے استفاع اجازت ورکولی شی. باقی داچہ پخبلہ دی خان مؤخر کری اونوردی مقدم کری دا صحیح نہ دہ چونکہ حضور پاک دے فضل ماء دے منع کولونہ بندیز کری دی نومعلومہ شود کہ اوبہ زیاتی نہ وی نوپہ هغی کنبی سہی تہ ذیل دے منع کولو حق شته اوبہ فضل ماء کنبی دے منع کولو حق نشته

[حدیث ۲۲۲۷/۲۲۲۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا يُمْنُكُمْ فُضْلُ الْمَاءِ لِمَنْ يَمْنُهُ بِهِ الْكَافِرُ».

ترجمہ: حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائیلی دی چہ فاضل یعنی زیاتی اوبہ مہ منع کوئی چہ دھغی پہ نتیجہ کنبی وابنہ منع شی.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف: دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمته دی. (۴)

مالک: دوی امام مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبدالله مدنی رحمته دی. (۵)

ابی الزناد: دا ابو الزناد عبدالله بن ذکوان رحمته دی. (۶)

الاعرج: دا اعرج، عبدالرحمن بن هرمز رحمته دی. (۷)

(۱) شرح ابن بطلان: ۴۰۵/۶.

(۲) فتح الباری: ۴۰/۵.

(۳) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى في كتاب المساقاة باب تحريم بيع فضل الماء الذي يكون بالقلاة رقم: ۴۰۸۹، ۴۰۹۰، ۴۰۹۱ وأخرجه أبو داود رحمه الله تعالى في كتاب الاجارة باب في منع الماء رقم: ۳۴۷۵ والترمذي رحمه الله تعالى في كتاب البيوع باب بيع فضل الماء رقم: ۱۲۷۲ وابن ماجه في كتاب الرهن رقم: ۲۴۷۸ وأحمد في مسنده في مسند أبي هريرة رضي الله تعالى عنه رقم: ۳۳۲۰، ۸۷۱، ۹۹۷۶، ۱۰۲۵۷ وانظر جامع الصول حرف المباء الكتاب الثاني الباب الثاني الفصل الرابع الماء واملح رقم: ۳۱۰.

(۴) كشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۲/۴.

(۵) كشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

(۶) كشف الباری: ۱۰/۲.

(۷) كشف الباری: ۱۱/۲.

ابی هريره: اود حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده (۱)

تشریح - په دې روایت مذکوره کښې داوښلی شوی دی چه داوبوکومه زیاتی حصه ده دهغې نه څوک په دې وجه مه منع کوئی دې دپاره چه دهغې په ذریعه وابنه بچ کړې شی اومنع کړې شی په عربوکښې به داکیدل چه د یوسړې به یوځانی کښې کوهې وو یاچینه وه اوهغې سره به وابنه راټوکیدل نوډ څاروو والابه هلته راتلل اوخپل څاروی به ئی څرول اود وښوځولونه پس به د اوبوضرورت وو نوډدې پاره به ئی اوبه هم په هغه ځانی کښې پرې څکولې اوس که د اوبومالک به هلته داوبوڅکولونه منع کوی نوښکاره خبره ده چه ددې نتیجه به دا شی چه خلق به هلته خپل څاروی د وښود څرن دپاره هم نه راولی. چه د وښوځرن دې دلته کوی او اوبه دې بل ځانی ورکوی نوډا خوډیره ککه او سخته مسئله ده. په دې وجه حضور پاک اوفرمائیل چه تاسودزیاتی اوبونه په دې وجه منع کوئی چه د وښونه منع شی اووابنه بچ کړې شنی دا صحیح نه دی. ددې نه معلومه شوه چه وابنه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه د منع کولو اجازت نشته اوکوموخلقو چه داوبونه منع اوکړه اود وښود بچ کولو دپاره ئی بهانه جوړه کړه په هغوی باندې رسول الله نکیر اوفرمائیلو (۲)

د فقهاء اختلاف بیان: - اوس پاتې شوه داخبره چه وابنه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه منع کول صحیح نه دی. دامنع کول تحریمی دی که تنزیهی په دې کښې دعلماء دوه اقوال دی. راجح هم دغه دې چه داممانعت تحریمی دې او امام مالک امام ابوحنیفه اوامام شافعی رحمهم الله هم دغه مسلک دې (۳)

داممانعت صرف د څاروو په حق کښې دې که د فصل متعلق هم دې. شوافع او احناف وائی چه صرف د څارووباره کښې دې که څوک خپل څاروی باندې اوبه څکوی نویه دې سره د اوبود مالک دمنع کولو حق نشته. پاتې شوه داخبره که یوسړې خپل پتې اوبه کول غواړې نو دهغې دمنع کولو حق شته. (۴) اودا په دې وجه چه څاروې خود دی روح دقبیل نه دې اود تندي د وجې نه دهغې د هلاکت اندېښنه ده او په زمکه او فصل کښې داسې نه ده. (۵)

د مالک په نیز په فصل کښې هم دغه حکم دې که چاسره د ضرورت نه زیاتی اوبه وی اوڅوک خپل پتې اوبه کول غواړی نو هغه ته د منع کولو حق نشته. (۶) اود حنابله نه دواړه روایتونه نقل دی. (۷)

(۱) کشف الباری: ۶۵۹/۱

(۲) عمدة القاری: ۲۷۱/۱ - ۲۷۲. فتح الباری: ۵/۴۰ - ۴۱.

(۳) رد المحتار: ۲۸۳/۵ المغنی: ۵۸۰/۵ شرح الزرقانی: ۷/۷۴ عمدة القاری: ۲/۲۷۲ إرشاد الساری: ۵/۳۴۳

فتح الباری: ۵/۴۱ اختلاف الائمة العلماء: ۲/۴۴.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) المصدر السابق.

(۷) إختلاف الائمة العلماء: ۲/۴۴ - ۴۵.

وابنه د حقوق عامه نه دی. د دې حدیث او نورو احادیثو نه دامعلومیږي چه وابنه د حقوق عامه نه دی او د دې نه منع کولې نه شی. د دې تفصیل دادې چه هغه وابنه کوم چه په غیر مملوکه او مباحه زمکو کېږي راټوکيږي لکه څنگل، وادیاني غرونه او داسې زمکې د کومې چه څوک مالک نه وی هغه د ټولو خلقو د پاره مشترک دی او د هغه ځانی د وینونه او په هغه ځانی کېږي څاروی څرولونه څوک منع کولې نه شی او هم دغه د احنافو او ټولو فقهانو مسلک دې. (۱) لکه چه د حضور پاک ارشاد دې المسلمون شرکاء فی ثلاث: الماء والنار والکلاء (۲)، یعنی ټول مسلمانان په دریو څیزونو کېږي شریک دی ① اوبه ② اور ③ وابنه. دغه شان د حضور پاک ارشاد دې ثلاث لا یمنعن: الماء والکلاء والنار. (۳) یعنی د دریو څیزونو نه به څوک نه منع کوي: ① اوبه ② اور ③ وابنه. په دې خبره خو اجماع ده چه په دغه مذکور ه زمکو کېږي راټونکيدونکي وابنه د ټولو د پاره شریک دی. (۴) او د یوکس د پاره دا اختیار نشته چه د دغه وینونه څوک منع کړي او دخپل ځان د پاره ئی خاص کړي.

علامه شامی رحمه الله وائی که د چا په مملوکه زمکه کېږي هم داسې وابنه راوڅیږي او دهغې مالک دا کرلې نه دی نو دهغې هم دغه حکم دې کوم چه ذکر شو یعنی څوک به د دغه وینو او پولونه او هلته خپل څاروی څرولونه نه شي منع کولې. خود زمکې مالک ته دا حق ضرور حاصل دې چه هغه څوک دخپلې مملوکه زمکې د راتلونو نه منع کړي. (۵)

علامه کاسانی رحمه الله فرمائی که څوک د دغه وینو د پاره د چا په مملوکه زمکه کېږي داخلیدل غواړي نو کتلې به شي چه بل ځانی کېږي دغه وابنه موجود دی که نه که چرته بل ځانی ملاوړي نو د زمکې مالک هغه منع کولې شي او که بل ځانی نه ملاوړي نو د زمکې مالک ته به ونیلي شي چه ته یا ده ته د داخلیدو اجازت ورکړه او یا پخپله دله وابنه ورکړه. (۶)

او علامه شامی رحمه الله فرمائی که د زمکې مالک دخپلې زمکې وابنه راجمع کړل یا هغه پخپله په خپله زمکه کېږي د وینو کړاو کړو نو دا د هغه ملکیت دې اوس چاته د دغه وینو او پولو اختیار نشته ځکه چه دغه وابنه د زمکې مالک ته دخپل محنت او کسب سره حاصل شوی دی. (۷)

علامه ابن هبیره رحمه الله فرمائی چه کوم وابنه د چا په مملوکه زمکه کېږي اوشي نو د زمکې مالک به دهغې مالک جوړ شي؟ په دې کېږي د فقهانو اختلاف دې امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی صاحب

(۱) شامیه: ۲۸۳/۵؛ المغنی: ۵۸۰/۵؛ شرحالزرقانی: ۷۴/۷.

(۲) أخرجه أبوداؤد فی سننه: ۷۵۱/۳ باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۷.

(۳) أخرجه ابن ماجه فی سننه: ۸۲۶/۲ من حدیث أبی هريره رضی الله تعالی عنه وصححه اسناده ابن حجر رحمه الله تعالی فی التلخیص: ۶۵/۳.

(۴) الموسوعة الفقهية الكويتية: ۱۰۷/۳۵.

(۵) شامیه: ۲۷۳/۵.

(۶) بدیع الصنائع: ۱۹۳/۶.

(۷) شامیه: ۲۸۳/۵.

د زمکې به مالک نه وی بلکه چه څوک هم دغه وابنه حاصل کړی هغه به مالک وی. امام شافعی رحمته الله فرمائی چه مالک زمین به د دغه وینوهم مالک وی د امام احمد بن حنبل نه دواړه روایتونه دی او راجح روایت هم دغه دی کوم چه د امام مالک رحمته الله دمذهب موافق دی. امام مالک رحمته الله فرمائی که مالک د دغه زمکې احاطه او احراز کړی وی نو مالک د زمکې به هم د دغه وینوهم مالک وی ګڼی مالک به نه وی (۱)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت داسې دي چه قوله: لا يمنع فضل الماء په دي خبره دلالت کوی که چرې اوبه زیاتی او فاضل نه وی نو د اوبو مالک د دي زیات حقدار دي. (۲)

[حدیث ۲۲۲۷] (۳) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عَقِيلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا تَمْنَعُوا فُضْلَ الْمَاءِ لِمَنْعُوا بِهِ فُضْلَ الْكَلْبِ».

ترجمه: - د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائی چی چه فاضل اوبه مه منع کوه چه دهغې په ذریعه فاضل وابنه منع کړنی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير: - دا يحيى بن عبدالله بن بكير رحمته الله دي. (۴)

الليث: - دا امام ليث بن سعد رحمته الله دي. (۵)

عقيل: - دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلي رحمته الله دي. (۶)

ابن شهاب: - دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب زهري رحمته الله دي. (۷)

ابوهريره: - او د حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۸)

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت د حدیث سابق په شان دي.

(۱) اختلاف الاثمة العلماء: ۲/۴۳ - ۴۴.

(۲) عمدة القاری: ۲۷۱/۱۲.

(۳) مرتخیه انقاء.

(۴) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

(۵) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۶) کشف الباری: ۳۲۵/۱ - ۳۲۵/۳.

(۷) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۸) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

۴- باب: من حفر بئرًا فی ملکة لم یضمن

که یوسری په خپله زمکه کښې کوهې اوباسې (اوپه هغې

کښې څوک پرېوښي مړشي) نو په هغه به څه تاوان نه وي

ذترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله فرماني چې په مملوکه زمکه کښې چاکوهې اوويستلو اوڅوک په اتفاقي توگه په هغې کښې مړشو نو دکوهې په مالک به څه ضمان وغيره نه راځي. ددې مفهوم دا راوځي که په غير مملوک زمکه کښې چاکوهې اوويستلو اوپه هغې کښې څوک پرېوتلومړشو نوضمان به پرې وي. (۱)

یواشکال: یواشکال داشوي دې چې دا باب خو په کتاب الديات کښې کيدل پکاروو په کتاب مذکور کښې ددې ذکر په ظاهره مناسب نه معلومېږي؟

دعلامه گنگوهي رحمه الله جواب: حضرت علامه گنگوهي رحمه الله فرماني چې ددې باب کتاب مذکور ه سره مناسبت داې دې چې کله د زمکې مالک په خپله مملوکه زمکه کښې په کوهې کښې دپريوتونکي سړي ضامن نه دې نو دهغه په خپله زمکه کښې اوبوسره اختصاص په درجه اولي ثابتېږي. ځکه چې دغه اوبوهغه ته د خپل کوشش اوسعی سره په خپله مملوکه زمکه کښې حاصلې شوي دي نوکه اوبه دهغه دخپل ضرورت نه زياتې نه وي نوچاته به د دغه اوبو حاصلولو حق نه وي او دغه شان به هغه ته هم دالحق حاصل وي چې هغه څوک په خپل ملک کښې دداخليدونه منع کړي. (۲)

د فقهاؤ د اختلاف بيان: حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني چې جمهور هم ددې تفريق قائل دي چې که چا په خپله مملوکه زمکه کښې کوهې اوويستلو اوڅوک اتفاقي په دې کښې پرېوتلومړشو نو دکوهې په مالک به هيڅ ضمان نه راځي. اوکه په غير مملوکه زمکه کښې نې کوهې جوړکړو اوپه هغې کښې څوک پرېوتلوهلاک شو نوضمان به راځي. اواخافو په دې مسئله کښې د جمهورو مخالفت کړې دې. (۳) يعنې هغه په دواړو صورتونوکښې د ضمان قائل نه دي. اوامام بخاری رحمه الله د جمهورو هم خيال دې. (۴)

د حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح: ليکن دا د حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح دې ځکه چې په قدوري کښې دی من حفر بئرًا لطريق المسلمين اووضع حجراقتلف بذلك انسان فديته على عاقلته (يعنې چې که کوم سړي کوهې اوکښتو دمسلمانانو په لارکښې يانې څه کانړې کيخودو اودهغې د وجې نه يوانسان هلاک شو نو دهغه ديت به په هغه عاقله باندې وي. او وړاندې صاحب قدوري رحمه الله

(۱) عمدة القاری: ۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۵/۵.

(۲) لامع الدراری: ۶/۲۶۴ - ۲۶۵.

(۳) فتح الباری: ۴۲/۶.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مختصر القدوري: ۶۰۹ إدارة القرآن.

فرمانی چه ومن حط بقرائی ملکه، فعطب بها انسان لم یضمن. (یعنی که چا په خپله مملوکه زمکه کښې کوهی او کنستلو او یو انسان په هغې کښې پریوتلو هلاک شونو هغه به ضامن نه وی. او که چا د مسلمانانو په لار کښې کوهی او کنستلو او څوک انسان په کښې پریوتلو د اولگې یا غم د وجې نه مر شو نو په په دې مسئله کښې په احنافو کښې اختلاف دې امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزد اولگې او غم د وجې نه هلاکیدو په صورت کښې په حافریاندي ضامن نه راځی. لاته مات لمعنی فی نفسه والضمان إنما یجب إذا مات من الوقوع. داځکه چه هغه په داسې سبب مړ شوې دې چه په خپله د هغه مړکیدونکې په نفس کښې موجود دې یعنی د اولگې او غم د وجې نه لکه چه دا مړکیدونکې داسې شو چه پخپله مړ شوې وی او په کوهی والاباندي به ضامن په هغه صورت کښې راځی چه هغه صرف د پریوتلو د وجې نه هلاک شوې وی دې دپاره چه حافر په کوهی کښې دیکه ورکونکې شمیر کړې شی.)

او امام ابو یوسف په اولگه او غم کښې فرق کوی چه په اولگه کښې د حافر هیڅ عمل دخل نشته لیکن په غم او دهشت کښې د هغه عمل دخل شته ځکه چه په ساقط کوم خوف او هراس راغلو د هغې سبب صرف هم په کوهی کښې پریوتل دی نو د اولگې په صورت کښې به په حافریاندي ضامن نه وی البته د غم او ویرې په صورت کښې به حافر ضامن وی.)
امام محمد رحمه الله فرماني چه په دواړو صورتونو کښې به حافر ضامن وی ځکه چه اولگه هم د پریوتلو په سبب پیدا شوې ده او که دا پریوتل نه وي نو خوراک به هغه ته نیزدې وو.)

[حدیث ۲۲۲۸] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْمُعْدِنُ جِبَارٌ، وَالْيَتَرُ جِبَارٌ، وَالْعَجْمَاءُ جِبَارٌ، وَفِي الزَّكَاةِ الْخُمْسُ». [ج: ۱، ۱۴۲۸]

ترجمه: د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمانيلی په کان سره چه کوم نقصان وی هغه به بې خايه (معاف) وی او د کوهی نه چه کوم نقصان وی هغه به بې خايه (معاف) وی او په ځناو سره چه کوم نقصان وی هغه به بې خايه (معاف) وی او په څښ شوی مال کښې خمس دي.

(۱) مختصر القدوري: ۶۰۹ إدارة القرآن.

(۲) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۱۲۶/۸.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الزکاة باب فی الرکاز الخمس رقم: ۱۴۲۸ وفي کتاب الديات باب المعدن جبار والبر جبار رقم: ۶۵۱۴ وفي باب العجماء جبار رقم: ۶۵۱۴ ومسلم رحمه الله تعالى فی کتاب الحدود باب جرح العجماء والمعدن والبر جبار رقم: ۴۵۶۲، ۴۵۶۵ وابوداؤد رحمه الله تعالى فی کتاب الخراج باب ما جاء فی الزکاة وما فيه: ۱۴۷/۳ وانظر جامع الأصول حرف الزاء کتاب الاول فی الزکاة الباب الثاني فی أحكام الزکاة المالية وأنواعها الفصل الخامس: فی زکاة المعدن والركاز.

رجال الحديث

محمود - دا محمود بن غیلان ابو احمد عدوی مروزی رحمته الله دې. ^(۱)
 عبیدالله - دا عبیدالله بن موسی بن باذام عبسی رحمته الله دې. ^(۲) او هغوی رحمته الله د امام بخاری رحمته الله
 نیغ په نیغه شیوخ نه دې. لکه چه کتاب الایمان په شروع کښې ددوی روایت تیر شوې دې
 اولکه امام بخاری رحمته الله په واسطه سره روایت نقل کوی لکه چه په مذکوره حدیث کښې ئی
 کړې دې. ^(۳)

اسرائیل - دا اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق سبیعی رحمته الله دې. ^(۴)

ابی حمین - دا ابو حصین عثمان بن عاصم رحمته الله دې. ^(۵)

ابی صالح - دا ابو صالح زکوان زیات رحمته الله دې. ^(۶)

ابوهریره - او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. ^(۷)

حل لغات: المعادن: د سرو اوسپینوزرو کان دهرخیزاصل اومرکزته وائی. ددې جمع معادن
 راخی. ^(۸) جبار: بیکاره بې خایه، بې قیمت هدر وئیلی شی. ذهب دمه جباراً دغهغه وینه بې
 خایه شوه یعنی د هغه د ونې بدله وانخستې شوه. ^(۹)
 العجماء: د أعجم مؤنث دې یعنی خاروی. ^(۱۰)

الركاز: د اهل حجاز سره نيزدې د جاهليت په زمانه کښې خښو شوو خزانوته وئیلی شی او اهل
 عراق په نیز معادن ته وئیلی شی او په اصل لغت کښې د دواړو قولوا احتمال دې ځکه چه دا
 دواړه په زمکه کښې خښ شوی مال دپاره مستعمل دي. ^(۱۱)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمته الله فرمائی چه د حدیث مبارک ترجمه
 الباب سره مطابقت قوله: والبشر جبار په ذریعه واضح دي. ^(۱۲)

^(۱) کشف الباری کتاب الذان باب نداء الاذان.

^(۲) کشف الباری: ۶۳۶/۱.

^(۳) فتح الباری: ۴۶/۵ إرشاد الساری: ۳۴۴/۵.

^(۴) کشف الباری: ۵۴۶/۴.

^(۵) کشف الباری: ۱۸۹/۴.

^(۶) کشف الباری: ۶۵۸/۱.

^(۷) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

^(۸) النهاية: ۱۶۹/۲.

^(۹) النهاية: ۲۳۲/۲.

^(۱۰) النهاية: ۱۶۵/۲.

^(۱۱) النهاية: ۶۸۵/۲.

^(۱۲) عمدة القاری: ۲۷۳/۱۲.

ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشکال اودهغې جواب:- دلته دا اشکال کړې شوې دې چه په ظاهره مذکوره مطابقت صحيح نه معلومېږي ځکه چه ترجمه الباب ملک سره مقيدې اوحدیث مبارک مطلق دي (۱)

د علامه ابن منیر مالکي رحمه الله جواب:- علامه ابن منیر مالکي رحمه الله فرماني چه د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت صحيح دي. هغه داسې چه حدیث د مطلق کیدو دوجه نه خپلوتولو صورتونو ته متضمن دي په دې کښې د ملک والا صورت امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب کښې بیان کړو اوددې ثبوت به ددې حدیث مبارک د مطلقه کیدوسره داسې شی چه کله هغه سرې کوم چه غیر مملوکه زمکه مثلاً صحراء وغیره کښې کوهې کنی هغه ضامن نه دي. نوچه کوم سرې په خپل مملوکه زمکه کښې کوهې وغیره جوړکړی نوهغه ددې خبرې زیات مستحق دي چه هغه دي ضامن نه وی. (۲)

توضیح:- قوله: المعدن جبار الخ..... یعنی که یوسړی په خپله مملوکه زمکه کښې یا ارضی موات کښې دسرو سپینو زرو حاصلولودپاره کان اوکنی او په دې کښې څوک سرې پریوتلو مړشو یادغه کان څه دیوال په هغه راپریوتلو نودهغه وینه هدرده اوحافیه ضامن نه وی. (۳) دغه شان که یوخواور څوک انسان هلاک یازخمی کړي یادچامال هلاک کړي نویابیه هم مالک ضامن نه وی اودا عدم ضمان په هغه صورت کښې دي چه کله دي ځناورسره د ده مالک یا سائق اوقائد نه وی اوکه چرې مالک وغیره ورسره وی نوضمان به واجب وی. (۴)

قوله: وفي الرکاز الخمس:- دجمهور فقهاؤ مالکیه شافعیه اوحنبله په نیز رکاز هغه خښې

شوې خزانی ته وائی کومه چه د جاهلیت په زمانه کښې خښه کړې شوی وی. (۵) اود حنفیه په نیز د رکاز اطلاق په هغه خزانوباندې هم کیږي چه دخالق کائنات دطرف نه په زمکه کښې خښې دی اوپه هغه خزانو باندې هم کیږي چه دمخلوق د طرف نه په زمکه کښې خښې شوې وی. نولکه چه د حنفیه په نیز د رکاز لفظ اطلاق معدن او کنوز دواړو باندې کړې شوې دي. (۶) په دې خبره د فقهاء کرامو اتفاق دي چه دا حدیث مبارک د جاهلیت د زمانې خښ شوی سره اوسپین زرو خزانوته شامل دي. که هغه خښتی شوې وی اوکه نه. (۷) لیکن د سرو اوسپینوزرو نه علاوه په خښوشو څیزونوکښې د فقهاء کرامو اختلاف واقع شوې دي. حنفیه مالکیه حنبله اوامام شافعی رحمهم الله قول قدیم هم دغه دي چه لفظ رکاز هرڅښ شوی مال ته

(۱) فتح الباری: ۲/۵۴۲ إرشاد الساری: ۳۴۵/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) عمدة القاری: ۲۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۴/۵.

(۴) المصدر السابق.

(۵) الموسوعة الفقهية: ۹۸/۲۳ و رد المحتار: ۲/۴۳ - ۴۴ المجموع: ۳۸/۶ المغنی: ۱۸/۲.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

شامل دې. لکه اوسپنه تانبه سیسه پیتل سنگ مرمر وغیره اودغه شان ددې خیزونو جوړ شوی سامان لوښی وغیره.

خو یادساتنی حنفیه چه رکاز ته مطلق ونیلې دې اوددې اطلاق خلقي معدنیات باندې هم کړې دې هغه عام نه دې بلکه دې نه خلقي معدنیات مراد دی کوم چه فی الحال جامد وی مگرد اور په ذریعه هغه ویلې کولې شی لکه سره زر سپین زر اوسپنه تانبه وغیره دی. (۱) بهر حال په دې خبره باندې د فقهاؤ اتفاق دې چه په رکاز کېنې خمس واجب دې. اوباقی خلور اخماس به د دغه رکاز موندونکی په ملکیت کېنې وی. (۲)

۵- باب: الخصومة فی البئروالقضاء فیها

په کوهی کښې خصوصت اودمغې فیصله کول

دترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بشریعی کوهی مملوک وی لهذا که په دې کېنې څه اختلاف پیداشی نوقاضی سره مقدمه کولې شی اود شرعی قواعدو مطابق به قاضی فیصله کولې شی.

[حدیث ۲۲۲۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْطَعُ بِهَا مَالَ امْرَأَةٍ، هُوَ عَلَيْهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) الْآيَةَ.

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الخصومات باب کلام الخصوم بعضهم فی بعض رقم: ۲۲۸۵ وفي کتب الرحمن باب إذا اختلفت الراهن والمرتهن ونحوه فالبينة على المدعى واليمين على المدعى عليه رقم: ۲۳۸۰ وفي کتاب الشهادات باب سؤال الحاكم المدعى هل لك بينة؟ قبل اليمين رقم: ۲۵۲۳ وفي باب اليمين على المدعى عليه فی الاموال والحدود رقم: ۲۵۵ وفي باب يحلف الخدعي عليه حيثما وجبت عليه اليمين ولا يصرف من موضع إلى غيره رقم: ۲۵۲۸ وفي باب قول الله تعالى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ﴾ الآية رقم: ۲۵۳۱ وفي کتاب التفسير سورة آل عمران رقم: ۴۲۷۵ وفي کتاب الايمان والتذور باب عهدها عزوجل رقم: ۴۵۵۲ وفي باب قول الله تعالى ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ رقم: ۶۲۶۹ وفي کتاب الاحکام باب الحكم فی البير ونحوها رقم: ۶۷۶۱ وفي کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ﴾ رقم: ۷۰۰۷ وأخرجه مسلم فی کتاب الايمان باب وعيد من اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار رقم: ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰، ۱۵۳۱، ۱۵۳۲، ۱۵۳۳، ۱۵۳۴، ۱۵۳۵، ۱۵۳۶، ۱۵۳۷، ۱۵۳۸، ۱۵۳۹، ۱۵۴۰، ۱۵۴۱، ۱۵۴۲، ۱۵۴۳، ۱۵۴۴، ۱۵۴۵، ۱۵۴۶، ۱۵۴۷، ۱۵۴۸، ۱۵۴۹، ۱۵۵۰، ۱۵۵۱، ۱۵۵۲، ۱۵۵۳، ۱۵۵۴، ۱۵۵۵، ۱۵۵۶، ۱۵۵۷، ۱۵۵۸، ۱۵۵۹، ۱۵۶۰، ۱۵۶۱، ۱۵۶۲، ۱۵۶۳، ۱۵۶۴، ۱۵۶۵، ۱۵۶۶، ۱۵۶۷، ۱۵۶۸، ۱۵۶۹، ۱۵۷۰، ۱۵۷۱، ۱۵۷۲، ۱۵۷۳، ۱۵۷۴، ۱۵۷۵، ۱۵۷۶، ۱۵۷۷، ۱۵۷۸، ۱۵۷۹، ۱۵۸۰، ۱۵۸۱، ۱۵۸۲، ۱۵۸۳، ۱۵۸۴، ۱۵۸۵، ۱۵۸۶، ۱۵۸۷، ۱۵۸۸، ۱۵۸۹، ۱۵۹۰، ۱۵۹۱، ۱۵۹۲، ۱۵۹۳، ۱۵۹۴، ۱۵۹۵، ۱۵۹۶، ۱۵۹۷، ۱۵۹۸، ۱۵۹۹، ۱۶۰۰، ۱۶۰۱، ۱۶۰۲، ۱۶۰۳، ۱۶۰۴، ۱۶۰۵، ۱۶۰۶، ۱۶۰۷،

فَمَاءُ الْأُشْعَثُ فَقَالَ مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أَنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، كَانَتْ لِي بَنَاتٌ فِي
أَرْضِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ قَقَالٍ لِي «شُهُودُكَ». قُلْتُ مَا لِي شُهُودُ. قَالَ «فَمِيمَنَهُ». قُلْتُ يَا
رَسُولَ اللَّهِ إِذَا تَخَلَّفَ قَدْ كَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا
لَهُ. ۲۲۸۵، ۲۳۸۰، ۲۵۲۳، ۲۵۲۵، ۲۵۲۸، ۲۵۳۱، ۲۶۷۵، ۲۶۸۳، ۲۶۹۹، ۲۷۰۷، ۲۷۰۷

ترجمه :- دحضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائیے کہ
سریٰ چہ داسی قسم او خوری او یہ دغہ قسم سرہ دمسلمان مال واخلی او هغه سریٰ پہ دغہ قسم
کنبی دروغزن وی نوهغه به الله تعالیٰ سره په داسی حال کنبی ملاویری چہ الله سبحانه
وتعالیٰ به په هغه باندی غضب ناک وی په دی باندی الله تعالیٰ دا آیت نازل کری ترجمہ : کوم
خلق چہ دالله تعالیٰ دعهده اود خپلو قسمونو په عوض لږه شان پونجی یعنی مال اخلی الخ آل
عمران : ۷۷، بیا اشعت رضی اللہ عنہ راغلو ونی وئیل ابو عبدالرحمن تاسو ته کوم حدیث بیانوی؟ دا
آیت زما باره کنبی نازل شوې زما یو کوهې زما دتره دخونی په زمکه کنبی ووزمون په مینخ
کنبی جگره اوشه زه دحضور پاک په خدمت کنبی حاضرشوم، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته اوفرمانیل
خپل گواهان حاضرکړه ماعرض اوکړو ماسره گواه نشته. حضور پاک اوفرمانیل بیا دهغه نه
قسم واخلی ما عرض اوکړو یا رسول الله ! هغه خو قسم خوری نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا حدیث بیان
کړو والله تعالیٰ دهغوی دتصدیق دپاره دا آیت مبارک نازل کړو.

رجال الحديث

عبدان :- دا عبداللہ بن عثمان بن جبلة مروزی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

أبي حمزة :- دا محمد بن میمون مروزی رضی اللہ عنہ دی. (۲)

أعمش :- دا سلیمان بن مهران اعمش رضی اللہ عنہ دی. (۳)

شقيق :- دا ابوالفضل، شقیق بن سلمة ازدي کوفي رضی اللہ عنہ دی. (۴)

عبدالله :- اودحضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ تذکره تیره شوې ده. (۵)

أشعث :- دا اشعث بن قيس الکندي رضی اللہ عنہ دی. (۶)

دحدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت :- ددی حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت ښکاره
دی دحضور پاک دهغه کوهی دخصومت باره کنبی فیصله اوفرمانیل او هغه داسی چہ اول

(۱) کشف الباری: ۴۶۱/۱.

(۲) کشف الباری: کتاب الفسل باب نقض البیدین من الفسل عن الجنابة.

(۳) کشف الباری: ۲۵۱/۲.

(۴) کشف الباری: ۵۵۹/۲.

(۵) کشف الباری: ۲۵۷/۲.

(۶) کشف الباری کتاب الکفالة باب الکفالة فی القرض والديون بالابدان وغیرها:.

حضور پاک دمدعی نه گواه اوغوښتلو اویا د مدعی د گواه پیش کولونه دعا جز کیدو په

صورت کښې دمدعی علیه نه ئی قسم اوغوښتو.)

تشریح: د اړومبې ځانی دې چه امام بخاری رحمته الله علیه د حدیث ذکر کړو. ددې نه علاوه امام بخاری رحمته الله علیه وړاندې په ۱۳ ځایونو کښې د حدیث مبارک ذکر کړې دې (۱) او چرته هم چه مؤلف رحمته الله علیه دا روایت نقل کوی هلته د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روایت سره د حضرت اشعت رضی الله عنه قصه هم ضرور بیانوی.

قوله: شهودك وفيمينه: دا مرفوع اومنصوب دواړه شان لوستلې شوې دې. د مرفوع لوستلو په صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی: المطلوب ملی دهوك شهودك یا الشهد لك شهودك (۲) اود منصوب لوستلو په صورت کښې به تقدیر عبارت داسې شی. هات شهودك یا اقم شهودك (۳) اوهم دغه دواړه صورتونه فیمینه کښې جاری کیږی یعنی د نصب په صورت کښې به تقدیر عبارت وی فاطلب ییمینه اود رفع په صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی فالحجة القاطعة بینکما ییمینه (۴)

قوله: كانت لی بئر فی أرض: علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی په حدیث باب کښې خود کوهی دخصومت ذکر دې خو په بعض نورو روایاتو کښې صرف أرض ذکر دې. ولې په دواړو کښې څه تعارض نشته په دې وجه ددې خبرې احتمال شته چه نزاع په دواړو کښې وی اود دې دپاره هم چه په کوهی کښې خصومت دزمکې خصومت ته مستلزم دې اوهغه په دې وجه چه بشرسره دهغې حريم وی. (۵)

قوله: ابن عمر لی: حضرت اشعت بن قیس بن معدی کرب دتره دخوئی نوم معدان بن اسود بن سعد بن معدی کرب وو. اود هغوی لقب جفشیشوو فعلیل په وزن باندې اوقیس او اسود دواړه روڼه وو (۶) اود اهام وئیلې شوی دی چه د هغه نوم جریر بن معدان وو. (۷) علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی (۸) چه داصحیح دی چه هغه سړې څوک یهودی وو لکه څنگه چه

(۱) عمدة القاری: ۲۷۴/۱۲.

(۲) انظر فی تخریج الحدیث المذكور.

(۳) الکونثر الجاری: ۶۲/۵ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵ عمدة لقاری: ۲۷۹/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) الکونثر الجاری: ۶۲/۵.

(۷) عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲ فتح الباری: ۴۳/۵.

(۸) الکونثر الجاری: ۶۲/۵.

(۹) الکونثر الجاری: ۶۲/۵.

پخبله امام بخاری رحمہ اللہ د بعض طرق کنبی نقل کری دی. خاصم بعض الیہودی ارض. (۱)

قوله: إذا يحلف - علامہ کرمانی رحمہ اللہ فرمائی چہ إذا يحلف صرف منصوب لوستلے شی. (۲) او دغہ شان علامہ سہیلی رحمہ اللہ ہم ونیلی دی. (۳) علامہ عینی رحمہ اللہ او علامہ قسطلانی رحمہ اللہ فرمائی چہ کلمہ إذا د حروف جوب نہ دی دکوم پہ جزاء کنبی فعل مستقبل منصوب واقع کیری لکہ چہ ونیلی شی انا آتیک اوددی پہ جواب کنبی ونیلی کیری إذا اگر کمک لیکن دا پہ ہغہ صورت کنبی دی کلہ چہ پہ دی کنبی تول شرائط موجودشی مثلاً تصدر استقبال اوعدم فصل وغیرہ. نوپہ داسی صورت کنبی بہ فعل ہم منصوب لوستلے شی. (۴) لیکن علامہ زرکشی رحمہ اللہ احکام عمدۃ الاحکام کنبی او ابن خروف پہ شرح سیبویہ کنبی وضاحت کری دی چہ بعض عرب د دغہ تولو شرائط باوجود فعل مرفوع لولی نہ چہ منصوب. (۵) او علامہ کرمانی رحمہ اللہ فرمائی چہ اکثر شراح دا پہ نصب سرہ ضبط کری دی. داذن ناصبہ د وجہ نہ لیکن ددی مرفوع کیدل زیا صحیح دی خکہ چہ اذن منصوب کیدو دودہ شرائط دی او ہغہ دلته مفقود دی (۶) چہ د فعل اعتماد پہ ماقبل باندی نہ وی. (۷) ہغہ د مستقبل پہ معنی کنبی وی او یہ دی خبرہ کنبی ہیخ شک نشتہ چہ دلته يحلف سرہ زمانہ حال مراد دی. خکہ چہ دغہ سری ہم ددی حکم پہ حالت کنبی قسم اوچتول دلته مراد دی نہ چہ پہ زمانہ د مستقبل کنبی قسم اوچتول. (۸)

علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی ددی حدیث نہ یو خوفواند حاصل شوی. (۹) گواہ د مدعی پہ ذمہ دی او قسم د مدعی علیہ پہ ذمہ دی کلہ چہ ہغہ انکار او کری. (۱۰) داهم معلومہ شوی چہ حاکم تہ داحق حاصل دی چہ ہغہ مدعی سرہ گواہ نہ کیدو پہ صورت کنبی د مدعی علیہ نہ قسم خوړل طلب کری سرہ ددی چہ صاحب حق داسی نہ غواړی. (۱۱) بل پہ دی مسئلہ کنبی د ظفر ہم رد دی. (۱۲) خکہ چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددی خصوصت د فیصلی د پارہ د مدعی نہ گواہ او د

(۱) مرتخرجہ انفا.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۷۳/۱۰.

(۳) فتح الباری: ۴۳/۵ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵ عمدة القاری: ۱۲/۲۷۹.

(۴) عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵.

(۵) فتح الباری: ۴۲/۵ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵.

(۶) الکونین الجاری: ۶۲/۵.

(۷) دلته علامہ عینی رحمہ اللہ د یوی مشهوری مسئلے طرف تہ اشارہ کوی چہ د احنافو او جمهور علماؤ پہ مینخ کنبی مختلف فیہادہ اوددی مسئلے خلاصہ دادہ چہ احناف اود یو قول مطابق جنابله پہ نیز پہ یومدعی بہ پہ ہیخ جال کنبی قسم نہ شی راگر خوړی اوداسی بہ نہ کیری چہ صرف د مدعی پہ قسم خوړلو سرہ قاضی د ہغہ پہ حق کنبی فیصلہ کوی. اود شوافع او مالکیہ او د یو قول مطابق جنابله مسلک دادی کہ چری مدعی سرہ گواہ نہ وی اوقاضی د مدعی علیہ نہ قسم طلب کری نو د ہغہ د قسم خوړلو نہ دانکار نہ پس. (بقیہ بر صفحہ آئندہ)

گواه نه موجود کیدو په صورت کښې مدعی علیه نه قسم طلب کړې نومعلومه شوه چه دلته د بل څه خبرې عمل دخل نشته اوددې نه هم زیات وضاحت دامام مسلم رحمه الله تخریج کړې شوې د حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه روایت کښې دی چه په دې کښې صراحت سره د رسول الله صلی الله علیه و آله دا قول نقل کړې شوې دې لیس لك منه (إلا ذلك)

ذات مبارک تشریح اوددې شان نزول کښې ذاختلاف بیان: (إِنَّ الَّذِينَ يُتَّبِعُونَ بَعْدَ اللَّهِ وَأَتْمَانِيَهُمْ ثَمًّا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) آل عمران ٧٧، یعنی کوم خلق چه اخستل کوی دالله تعالی په اقرار باندې هغوی نه به الله تعالی نظر نه کوی د قیامت په ورځ اونه به ښانسته کوی هغوی اود هغوی دپاره دردناک عذاب دي حضرت شیخ الهمد رحمه الله ددې آیت مبارک په فوائد کښې فرمائی یعنی کوم خلق چه د دنیا له

بقیه از صفاغه گذشته به هغه قسم په مدعی باندې راگرځوی اود هغه د قسم خوړلو په صورت کښې به دهغه په حق کښ فیصله کوی دغه شان که مدعی یوگواه پیش کړي شو اودویم گواه پیش کولو نه عاجزشو نویابه هم قسم هم دهغه طرف ته راگرځي اوکه چرې دغه مدعی قسم اوخوړی نود یوگواه او قسم په وجه به دهغه په حق کښې فیصله کولې شی (شرح الوقایة: ٢٠٠ ٥٠ الهدایة: ١٠٠ ٢٧٤ إعلاء السنن: ١٥/٣٤٢ المغنی: ١٢/١٢٤ المحلی: ٧/٣٧٧)

بیاد فریق ثانی په بعض جزئیاتوکښې اختلاف دي مثلاً دامام مالک رحمه الله په نیز داموال په مسائل کښې به قسم په مدعی باندې وی لیکن د نکاح طلاق اوعتاق په مسائلوکښې به په مدعی نه راگرځي (المصدر السابق) خود امام شافعی رحمه الله او امام ابو داؤد رحمه الله په نیز په ټولو مسائلوکښې به قسم په مدعی باندې راگرځي (المصدر السابق).

د فریق ثانی یو دلیل د دارقطنی رحمه الله یو روایت دي چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه د حضور پاک نه نقل کوی چه حضور پاک قسم په طالب حق باندې راگرځولې وو. (سنن دارقطنی: ١٥١٢/٢) لیکن صاحب إعلاء السنن فرمائی چه د احادیث زمونی خلاف حجت نه شی جوړېدې ځکه چه دا د محمد بن مسروق عن اسحاق بن فرات په طریق سره مروی دي اومحمد بن مسروق غیر معروف دي او اسحاق بن فرات مختلف فیه دي (إعلاء السنن: ١٥٠/٣٤٣). دغه شان نور روایات کوم چه په دې باب کښې نقل دي هغه د ضعف نه خالی نه دی (المصدر السابق).

خود فریق اول دلیل مشهور حدیث البیئة علی المدعی والیمین علی من انکر. د احادیث صاحب إعلاء السنن په ټیرو طرق سره نقل کړې دي اود احادیث سره ددې چه د احاد په طرق سره مروی دي خودامت د تلقی قبول او استعمال دوجې نه د متواتر حده رسیدلې دي (المصدر السابق).

نور رسول الله صلی الله علیه و آله دمدعی اومدعی علیه په مینځ کښې دوه څیزونه تقسیم کړي یعنی گواه نی په مدعی باندې کړو او قسم په مدعی علیه باندې اوبښکاره خبره ده چه تقسیم د شرکت منافی دي (الهدایة: ١٠٠/٢٧٤ المغنی: ١٢/١٢٤). بل رسول الله صلی الله علیه و آله الیمین او البیئة الف لام جنس سره ذکر فرمائیلې دي لکه چه جنس یمین دمدعی علیه دپاره او جنس ینه دمدعی دپاره مقرر کړو. لهذا اوس دجنس یمین څه حصه داسې باقی پاتې نه شوه چه دمدعی دپاره وی (المصدر السابق). بل دا چه اخبار احاد د اخبار مشهور معارض نه شی جوړېدې حاشیه شرح الوقایة ٢٠٥:٢٠٥ او بیا قسم خود خصومت د لري کولو دپاره وضع کړې شوې دي نه چه د اثبات خصومت دپاره. بیا مدعی د یمین نه څنگه استفاده کولې شی (المصدر السابق).

(عمدة القاری: ١٢/٢٨٩ واخرجه مسلم فی کتاب الايمان باب وعیدن انقطع حق مسلم بین فاجرة بالنار رقم: ٢٢٣)

شان مال واخلی دالله تعالی عهداوخیل مینځ کښې قسمونه مات کړې نه دخپل مینځ معاملات صحیح ساتی اونه چه الله تعالی سره نی کوم قول اوقرار کړې وو په هغې قایم پاتې کیږی دهغوی انجام وړاندې ذکر دې حضرت شاه عبدالقادر رحمته الله علیه فرمائی دا په یهودوکښې صفت ووجه الله تعالی دهغوی نه اقرار اخستې وو اوقسمونه نی ورکړی وو چه دهرېبی امدادیان اوسنی بیا ددنیا دغرض دپاره اوگرخیدل اوڅوک چه ددروغو قسم اوخوری ددنیا دآخستلو دپاره دهغوی هم داحال دې (۱)

اوددې په شان یوبل آیت کښې حضرت رحمته الله علیه فرمائی یعنی دالله تعالی نافرمانی اود خلق الله په گمراهی نی بس اونه کړو بلکه ددغه حق دپتلولوپه عوض کوم چه به گمراه کیدل دهغوی به نی التیه په رشوت کښې مال هم اخستلو اودکوم نوم چه نی هدیه نذرانه او شکرانه کیخودې وو. حالانکه داحرام خوری مردار اود خنزیر خوړلونه هم بدتردی. اوس ښکاره خبره داچه داسې خراب حرکتونباندې به سزاهم سخته وی. وړاندې فرمائی چه په ظاهری نظرکښې هغوی ته دغه مال خوندناک اوبښکلې معلومیدلو مگر په حقیقت کښې خو هغه اور دې کوم چه په خوشحالتی سره په خپلوختیوکښې ورډکوی لکه چه په خوندناک خوراک کښې زهرقاتل ملاؤ شوې وی چه دخوراک په وخت مزیدار معلومیږی اوختی ته په رسیدوباندې اور اولگوی. (۲)

یوه شبه اودهغې جواب: په دې قسم آیاتونوکښې دچا دا شبه کیدی شی چه دنورو آیاتونونه خومعلومیږی چه الله تعالی به هغوی ته خطاب فرمائی اود سوکلام نه کولومطلب دادې چه لطف اورحمت سره به هغوی سره کلام نه کوی اوددتخويف اوتذلیل اوتهدید او وعید په توگه به الله تعالی هغوی سره کلام کوی په کوم سره چه به هغوی ته سخت خفگان اوغم وی. یاداسې اووایی چه بللاواسطه به هغوی سره کلام نه کوی اودکلام کولوچه کوم ذکر دې هغه به دعذاب دملاکتوپه ذریه سره وی. (۳)

ددې آیت مبارک یوشان نزول خوهم هغه دې کوم چه امام بخاری رحمته الله علیه بیان کړې دې. او دویم قول کوم چه حضرت عکرمه مقاتل رحمهما الله بیان کړې دې چه دا آیت دیهودیانونیاره کښې نازل شوې دې دچانه چه الله سبحانه وتعالی عهداخستې وو چه هغوی به دتورات نه درسول الله صلی الله علیه و آله وسلم صفات دخلقو په وړاندې بیانونی لیکن هغوی ددې مخالفت اوکړو اود دنیاخسیس خیزونه نی اختیارکړل. (۴)

اودریم قول کوم چه حضرت مجاهد اوشعبي رحمهما الله بیان کړې دې چه یوسړې سحروختی بازار ته لاړشی اوڅه خیز خرڅوی چه ماښام شو نویوخریدار هغه له راغلو اوبیوع وغیره نی ورسره اوکړه نو هغه سړی قسم اوخوړلوچه په دومره پیسوباندې ما دا سودا دسحر نه نه ده

(۱) تفسیر عثمانی، آل عمران: ۷۷ ص: ۷۶.

(۲) تفسیر عثمانی البقرة: ۱۷۴ ص: ۳۹.

(۳) المصدر السابق.

(۴) زادالمسیر لابن الجوزی: ۱/۲۹۷ اللبالسیوطی رحمته الله علیه ۵۸ اسباب النزول للواحدي رحمته الله علیه ۲۲۰.

ورکړې اوکه ماښام شوې نه وې نو مابه په دومره روپو کښې هېڅ کله نه وه ورکړې نو په دې سلسله کښې مذکوره آیت نازل شو. (۱)

۶- باب: اِثْمٌ مِنْ مِّنْعِ ابْنِ السَّبِيلِ مِنَ الْمَاءِ

کوم سړې چه مسافر داوبه استعمال نه منع کړې دهغې ګناه بیان

ترجمه الباب مقصد: دامام بخاری رحمه الله مقصود د دې چه دخپل حاجت اوضرورت نه زیاتې اوبه په مسافریاندي خرج کول پکادی. (۱) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرماني ده من الماء الفاضل عن حاجته قيد ضروري دې لکه چه په حديث باب کښې ددې صراحت موجود دې. (۲) او علامه ابن بطال رحمه الله فرماني ددې نه معلومه شوه چه که چرې داوبو صاحب ته ددې اوبو حاجت او ضرورت وی نودوه حق د مسافرد حق نه مقدم دې اوچه کله هغه خپل ضرورت پوره کړې نوبیا دهغه دپاره مسافرت اوبه ورکولونه منع کول جائز نه دي. (۳)

[حديث ۲۲۳۰] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ، فَمَنَعَهُ مِنْ ابْنِ السَّبِيلِ، وَرَجُلٌ بَايَعَهُ لِأَيِّسَاءٍ يَعْلَمُ الْإِدْنِيَا، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا رَضِيَ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ، فَقَالَ وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ، ثُمَّ قرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ الَّذِينَ يُشْتَرُونَ بِعَدْلِ اللَّهِ وَأَعْمَانِهِمْ مِمَّا قَلِيلًا) [۲۲۴۰، ۲۵۲۷، ۶۷۸۶، ۷۰۰۷]

دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ارشاد فرمایلي چه دریو کسانوته به الله تعالی دقیامت په ورځ نظرنه کوی نه به هغوی پاکوی اودهغوی دپاره به دردناک عذاب وی. یوهغه سړې چه هغه سره په لار کښې زیاتې اوبه وی اوهغه داوبه د مسافرنه منع کړې اوبل

(۱) زاد المسیر لابن الجوزي: ۲۹۷/۱ أسباب النزول للواحدی رحمه الله ۲۱۹.

(۲) إرشاد الساری: ۳۴۷/۵ عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۴۴/۶ عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲.

(۴) شرح ابن بطال: ۲۸۹/۱۲.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب المساقاة باب من رأى أن صاحب الحوض والقبه أحق بئانه رقم: ۲۲۴۰ وفي کتاب الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم: ۲۵۲۷ وفي کتاب التوحيد بب قول الله تعالى ﴿وَجُودُ يَوْمَئِذٍ نَاضِرٌ﴾ رقم: ۷۰۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی کتاب الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الا زار وألسن بالعطية رقم: ۳۱۰ وأبو داود رحمه الله تعالى فی کتاب الاجارة باب فی منع العاء رقم: ۳۴۷۵ وابن ماجه رحمه الله تعالى فی کتاب التجارات باب كراهة الايمان فی الشراء والبيع رقم: ۲۳۰۷ وانظر جامع الاصول حرب الباء الفصل الثاني فی الاحاديث المشتركة بين آفات النفس . النوع الاول ص: ۶۳۵۹.

هغه سرې چه دیو حاکم نه ئی د دنیا په خاطر بیعت او کړو اوس که هغه ده ته څه ورکړی نو راضی او که څه ورته کړی نو ناراض. اوبل هغه سرې چه مازیگر نه ئی خپله سودا اولگوله او ونی ونیل چه په الله تعالی قسم دچانه سواچه بل معبودنشته ماته ددې سودا دومره دومره قیمت ملاویدلو (خوما نه ده ورکړې) بیا چاهغه رښتونی او گنېرلو یعنی دهغه نه ئی سامان واخستلو، بیا حضور پاک دا آیت مبارک تلاوت کړو (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) (آل عمران ۷۷)، یعنی چه کوم خلق دالله تعالی په عهد او خپلو قسمونو په عوض لې شان د دنیا سامان اخلي الخ

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل :- دا موسی بن اسماعیل تمیمی منقري تبوذکی بصري رحمته الله علیه دې (۱)

عبدالواحد بن زیاد :- دا عبدالواحد بن زیاد بصري رحمته الله علیه دې (۲)

أعمش :- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمته الله علیه دې (۳)

أبوصالح :- دا ابوصالح ذکوان مدنی رحمته الله علیه دې (۴)

أبوهريره :- حضرت ابوهريره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت :- د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله: رجل كان له فضل ماء بالطريق فمنعه من ابن السبيل سره واضح دې. ځکه چه دا زیاتی اوبه مسافر ته دور کولونه منع کونکې هم دهغه دریو نه یو دې دچا باره کښې چه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مبارک دا وعید بیان کړې دې که چرته زیاتی اوبه د مسافرنه منع کونکې گناه گارنه وونوهغه به ددغه وعیده مستحق نه وو. (۶)

۷- باب: سکر الانهار

په نهرو نونکې بندیز لگول

حل لغات :- سکر: د نصرته مصدر دې. يقال: سکر النهر أي: سده، یعنی په نهريادرياب کښې بندلگول، منع کول. (۷)

د ترجمه الباب مقصد :- دامام بخاری رحمته الله علیه مقصود په دې خبره باندې تنبيه کول دی چه په نهرو نونکې بندیز لگولې شی اود دې تنبيه ضرورت ځکه پېښېږې چه په ظاهره معلومېږي چه دا

(۱) کشف الباری: ۱/۴۴۳، ۳/۴۷۷.

(۲) کشف الباری: ۳/۳۰۱.

(۳) کشف الباری: ۲/۲۵۱.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۶۸۰.

(۷) مختار الصحاح: ۱۶۴.

صورت به مکروه وی چونکه نهرونه خو د عامو خلقو د فاندې څیز دې او د عامو انسانانو حق هغې سره متعلق وی نویابه یوسړی ته دهغې د بندولو څنگه حق وی؟ نوامام بخاری رحمته الله علیه فرمائی که په نهرونو کښې ددې دپاره بندیز اولگولې شی چه اوبه دسړی پټی ته اورسی نوپه دې کښې هیڅ مضائقه نشته دکوم ځانی نه چه نهړشروع کیري دهغې ځانی نه پټی ته اوبه نه رسی په دې وجه اوبه تیزې بهیرې اوداوراندې تلودپاره مخکښې ځی هلته بندیز لگولې کیري دې دپاره چه هغه پټوته هم اوبه اورسی اودا جائز دی په دې کښې هیڅ بدیت نشته باقی دا چه کله دې پټی ته اوبه اورسی نوچه هغه بندختم کړې شی دې دپاره چه اوبه مخکښې لارې شی (۱)

[حدیث ۲۲۳۱] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصِمَ الزُّبَيْرِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِرَاحِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ تَزِيرُ الْمَاءَ يَمْزُقَانِي عَلَيْهِ، فَأَخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَقَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَتَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجُدِيِّ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَحْبِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُخَرِّجُكَ مِنْهَا شِجْرِيْنَهُمَا). [۲۲۳۲، ۲۲۳۳، ۲۵۶۱، ۴۳۰۹]

ترجمه: دحضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې چه یوانصاری سړی د حضوریاک په وړاندې حضرت زبیر رضی الله عنه سره جگړه اوکړه د حره دهغه لختی باره کښې په کوم سره چه (دمدینې خلقو) د کهجورو ونوته اوبه ورکولې انصاری حضرت زبیر رضی الله عنه ته اووئیل اوبه راپریږده، حضرت زبیر رضی الله عنه انکار اوکړ نو دواړو د حضوریاک په وړاندې خپله مقدمه پیش کړه رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت زبیر رضی الله عنه ته او فرمائیل ای زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیاخپل گاونډی ته اوبه ورپریږده دې اوریدو سره انصاری غصه شو او وئې وئیل (ددې فیصلي وجه داده چه) دا ستاسو د ترور ځوئی دې نو د رسول الله صلی الله علیه و آله د مخ مبارک رنگ بدل شو او وئې فرمائیل ای زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیا اوبه بند کړه تردې چه هغه پاس پولوته اورسی.

(۱) الابواب والتراجم: ۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب المذکور باب شب الاعلی قبل الاسفل رقم: ۲۳۶۱ وفي کتاب الصلح باب إذا أشار الامام بالصلح فأبی حکم علیه الخ رقم: ۲۷۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی تاب الفضائل باب وحوب اتباعه رقم: ۲۳۵۷ وأبو داود رحمه الله تعالى فی کتاب الفضية باب من القضاء رقم: ۳۴۳۷ والترمذی رحمه الله تعالى فی کتاب الاحکام عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب ماجاء فی الرجلین یکون أحدهما أسفل من الآخر فی الماء رقم: ۱۴۶۳ وفي کتاب التفسیر باب من سورة النساء رقم: ۳۲۷۶ والنسائی رحمه الله تعالى کتاب آداب القضاء باب الرخصة للحاکم الامین أن یحکم وهو غضبان رقم: ۵۴۰۷.

حضرت زبیر رضی اللہ عنہ اوفرمائیل پہ اللہ تعالیٰ قسم چہ زہ پوہیرم دا آیت **(فَلَا وَدَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُخْرُجُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ)** الایۃ (النساء: ۶۵) ددی واقعہ بارہ کنبی نازل شوی دی.

حل لغات:- **سرح الماء:** دباب تفعلیل نہ دآمر صیغہ دہ پہ معنی اوبہ پریخودل. **سرح المواشي:** خاروی دخرن دپارہ پریخودل. **سرح القوم:** آزادول. پریخودل. **سرح الشعر:** گمنزکول. **(۱) العدر دیوال:** بندیرہ ددی جمع جدوان دہ. اودغہ شان الجدرہ ہم صیغہ واحد دہ اوددی جمع جدر راخی. **(۲) فراج:** شہام اوشہاجہ جمع دہ دکانری ژنہ علاقہ نہ دترمہ زمکے طرف تہ داوبو بھیدو خانی اوددی یوہ جمع شہام ہم راخی. **(۳)**

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن یوسف تنیسی مصری رضی اللہ عنہ دی. **(۴)**

اللیث:- دا امام لیث بن سعد رضی اللہ عنہ دی. **(۵)**

ابن شہاب:- دا محمد بن شہاب بن عبدالله بن عبدالله بن شہاب زہری رضی اللہ عنہ دی. **(۶)**

عروۃ:- دا عروۃ بن زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ دی. **(۷)**

عبدالله بن زبیر:- دا حضرت عبدالله بن زبیر بن عوام رضی اللہ عنہ دی. **(۸)**

زبیر:- دا صحابی رسول حضرت زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ دی. **(۹)**

ذحیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت:- ذحیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: **سرح الماء** یمرقابی علیہ نہ ماخوذ دی حضرت زبیر بن عوام رضی اللہ عنہ ذ انصاری خبرہ منلوئے انکار اوکرو اوبہ نہر کنبی بندیز اولگولو چہ خیلو ونوتہ اوبہ ورکری. **(۱۰)**

قولہ: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبير:- دا انصاری خوک وو؟ پہ دی کنبی دشرح بخاری پہ مینخ کنبی اختلاف واقع شوی دی بعض حضرات لکہ امام داؤدی رضی اللہ عنہ اوابواسحاق زجاج رضی اللہ عنہ وغیرہ وائی چہ ہفہ منافق وو. **(۱۱)**

(۱) معجم الصحاح: ص: ۴۸۶.

(۲) معجم الصحاح: ص: ۱۵۸.

(۳) النہایۃ: ۸۵۲/۱.

(۴) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۵) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۶) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۸) کشف الباری: ۱۶۴/۴.

(۹) کشف الباری: ۱۶۹/۴.

(۱۰) عمدۃ القاری: ۲۸۱/۱۲.

(۱۱) عمدۃ القاری: ۲۸۲/۱۲ فتح الباری: ۴۶/۵ ارشاد الساری: ۳۴/۵.

خو امام بخاری رحمته الله په کتاب الصلح کښې چه ددې روایت تخریج کړې دې په هغې کښې اته من الانصار قد شهدوا را الفاظ دی دغه شان دترمذی په روایت کښې هم ددې مضمون تانیډ کیرې په هغې کښې دی لغضب الانصارى، فقال: یا رسول الله! ځکه چه غیر مسلمینو به حضور پاک په یا رسول الله سره نه مخاطب کولو بلکه یا محمد به نی وویل (۱) خودامام داؤدی وغیره دطرف نه داجواب ورکړې شوې دې چه دا واقعه په بدر کښې دحاضريدو نه وړاندې راغلې وه (۲) او ترکومې چه هغه ته د انصارى ونيولوتعلق دې نوهغه د لغوی معنی په اعتبار سره دې یعنی چاچه درسول الله صلی الله علیه و آله امداد کړې نه ددې معنی مشهور مراد دې چه هغه د انصارى مدینه نه وو (۳) اوداهم وئیلی شوی دی چه دلته نسباً انصارى وئیل مراد دی نه چه دیناً (۴) لیکن صحیح خبره داده چه ددې حضراتو دغه انصای ته منافق وئیل صحیح نه دی لکه چه پخپله د امام بخاری رحمته الله د کتاب الصلح د روایت نه معلومیرې چه هغه انصارى بدری وو او په غزوه بدر کښې شرکت کونکې سړې منافق کیدی نه شی لکه چه علامه عینی رحمته الله او حافظ ابن حجر رحمته الله د شارح مصابیح علامه توریشتی رحمته الله نه نقل کړی دی چه سلف صالحین کله هم دیومنافق د انصارى غوندې لوئی صفت سره مدح اوتعریف نه شی کولې سره ددې چه هغه منافق نسباً د انصارو شریک ولې نه وی (۵)

په حال که هغه سړې منافق وو نو دهغه نه ددې کلماتو صادر کیدل څنگه اوشو؟ ددې په جواب کښې علامه توریشتی رحمته الله فرمائی چه دبشریت په وجه دغصې په وخت دهغه په ژبه دا الفاظ په ناپوهنې کښې راغلی وو اوعصمت خو صرف دانبیاء کرامو علیهم الصلوة والسلام دپاره ثابت دې (۶)

علامه نووی رحمته الله فرمائی که داقسم خبره اوس څوک اوکړی نو په هغه قائل باندې به د ارتداد احکام جاری کیرې او ترکومې چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله ددغه انصارى سړې د پریخودو تعلق دې داځکه دی چه داسلام د شروع حصه ده او په هغه زمانه کښې خلق بلدولې شو اود نوی مسلمانانو تالیف قلب هم مقصود وو نوځکه دکافرانو مشرکانو اومنافقانو یو لونی لونی سختواوتکلیفونوپه جواب کښې دصبر اوتحمل نه کاراخیستی شو (۷)

ترکومې چه ددغه انصارى دنومتعلق دې نوبعض شراح په دې باره کښې تفصیلی بحث کړې دې خو په ظاهره دلته هغه خبره بهتر او مناسب معلومیرې کومه چه علامه عینی رحمته الله دخپل

(۱) مرتخریجه انفاً.

(۲) مرتخریجه انفاً.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) المصدر السابق.

(۷) عمدة القاری: ۲۸۲/۱۲.

مشایخ نه نقل کړې ده فرمانی ماته ددې حدیث د یو طریق نه هم دهغه نوم معلوم نه شو او کیدې شی چه حضرت زبیر رضی الله عنه او نورو حضراتو ددهغه سرې نوم د پردې ساتلو د وجې نه نه وی ظاهر کړې ^(۱)

قوله: أن کان ابن عمتک.. ان دهمزه د فتحه سره دې اودا په اصل کښې لان وو بیا لام حذف کړې شو اودغه شان د عربو په کلام کښې شایع دې او تقدیر کلام به داسې شی حکمت له بالتقدیم لاجل انه ابن عمتک ^(۲)، علامه قرطبی رحمته الله اوقاضی عیاض رحمته الله فرمانی چه دلته همزه ممدوده دې خکه چه دا داستفهام انکاری په معنی کښې دې ^(۳)، حافظ ابن حجر رحمته الله فرمانی مونږ په یو روایت کښې داسې نه دې لیدلې سره ددې چه دهمزه استفهام حذف جائز دي ^(۴)، علامه کرمانی رحمته الله فرمانی بعض روایاتو کښې همزه مکسوره دې ^(۵)، حافظ ابن حجر رحمته الله فرمانی د کرمانی رحمته الله دا قول په بعض روایاتو کښې همزه مکسوره سره دې یعنی دا شرطیه دې اوددې جواب محذوف دې. مونږ ته ملاونه شو اود عبدالرحمن بن اسحاق رحمته الله په روایت کښې دې چه فقال: اعدل یا رسول الله! وان کان ابن عمتک اوظاهره ده چه دلته همزه په کسري سره دې او ابن ددې خبر کیدو د وجې منصوب دې ^(۶)

د آیت مبارک تشریح اوشان نزول بیان: امام بخاری رحمته الله آیت مبارک **(فَلَا وَدَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُخْرُجُوكَ فَمِنْ شَجَرِ بَيْنَهُمْ)** (الایة النساء: ۶۵)، ذکر فرمانیلی پس قسم دې ستا د رب دوی به ایمان نه راوړی تر کومې چه هم تانمنصف اونه گنډی کومه جگړه چه راوچته شی په خپل مینځ کښې. بیا دې کوی خفگان په خپل زړه کښې ستاسو په فیصله باندې او اودې منی اوقبوله دې کړی حضرت مفتی محمد شفیع رحمته الله فرمانی په دې آیت کښې د رسول الله عظمت اود اوچتې مرتبې اظهار سره د حضور پاک او اطاعت کوم چه د بې شمیره قرآنی آیاتونو نه ثابت دی دهغه واضحه تشریح بیان کړې ده. په دې آیت کښې قسم خوړلو سره حق تعالی شانۀ فرمانی یوکس ترهغه وخت ته پورې مؤمن او مسلمان کیدې نه شی تر کومې چه هغه د حضور پاک فیصله په یخ زړه سره په پوره شان سره اونه منی چه د ده په زړه کښې هم دغه فیصلې سره څه تنگی رانه شی. رسول الله خو د رسول په حیثیت سره پخپله دامت حاکم او دهرې پېښیدونکې جگړې فیصله کولو دمه واردې. حضور پاک اود هغوی فیصله د چاپه حکم جوړولو باندې موقوف نه دې ^(۷)

(۱) عمدة القاری: ۲۸۱/۱۲.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۲۸۳ [ارشاد الساری: ۵/۲۳۹].

(۳) فتح الباری: ۵/۴۷.

(۴) المصدر السابق.

(۵) شرح الکرماني: ۱/۱۷۵.

(۶) فتح الباری: ۵/۴۷.

(۷) معارف القرآن: ۴۶۰/۲ - ۴۶۱.

اوعلامه ادریس کاندهلوی رحمۃ اللہ علیہ دتفسیر قرطبی نہ نقل کری دی چه په مدینه منوره کښې یوځل د بشر نومې یومنافق یو یهودی سره جگړه اوشوه. یهودی په دې خیال چه هغه په حقه ووجه ددې مقدمې فیصله په حضور پاک باندې اوکړې شی چه هغوی به بغیرد چا د رعایت کولو حق فیصله اوکړی منافق اوونیل چه کعب بن اشرف یهودی باندې فیصله کولو خو یهودی کعب بن اشرف له دتللونه انکار اوکړو او بغیرد رسول الله ﷺ په فیصله کولو باندې نه راضی کیدو آخر داخبره اوشوه چه فیصله به حضور پاک کوی حضور پاک د یهودی په حق کښې فیصله ورکړه یهودی په حقه باندې وو هغه منافق راضی نه شو کله چه هغوی دواړه دحضور پاک نه بهر راووتل نویهودی منافق پورې اونختلو او ونی و نیل حضرت عمر رضی اللہ عنہ له خو هغه به ټیک فیصله اوکړی د منافق غالباً داگمان وو چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ دص کافرانو په حق کښې سخت دې اوزه کلمه وایم په دې وجه به حضرت عمر رضی اللہ عنہ د یهودی په ځانی باندې زما رعایت اوکړی. یهودی په دې خبره باندې تیار شو اودانی گنډل چه زه حضرت عمر رضی اللہ عنہ خود کافرانو په حق کښې سخت دې لیکن حق پرست خودې. دواړه حضرت عمر رضی اللہ عنہ له لږل اودهغه نه ئی فیصله اوغوښته. یهودی ټوله قصه حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته بیان کړه حضرت عمر رضی اللہ عنہ کورته تشریف یووړو ونیل صبر اوکړنی زه اوس راخم اوستاسو فیصله کوم. دې ویناسره کورته لاړو اتوره ئی رااویسته اوراتلوسره ئی منافق قتل کړو او ونی فرمائیل چه کوم سرې دالله اود هغه درسول په فیصله باندې راضی نه وی دهغه فیصله حضرت عمر رضی اللہ عنہ داسې کوی دمنافق خپلوان رسول الله ﷺ له راغلل اودقتل دعوی ئی اوکړه اوقسمونه ئی خوړل چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ له صرف دې دپاره تللی وو چه شاید حضرت عمر رضی اللہ عنہ به صلح اوکړی داسې وجه نه وه چه مونږ دحضور پاک په فیصله باندې راضی نه وو په دې باندې دا آیاتونه نازل شول په کوم کښې چه اصل حقیقت ښکاره کړې شو.)

قوله: قال محمد بن العباس قال أبو عبد الله: ليس أحد الخ: قال محدثين
العباس قائل فربری رحمۃ اللہ علیہ دې اومحمد بن عباس سلمی اصبهانی دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د معاصرینونه دې اودهغوی انتقال دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ نه پس شوې (۱) اود ابو عبدالله نه پخپله امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مراد دې یعنی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ صراحت کړې دې چه عروة بن زبیر عن عبدالله بن زبیر په طریق کښې امام لیث رحمۃ اللہ علیہ متفرددې لیکن علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ اوعلامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چه دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ داقول محل نظردې په دې وجه امام نسائی ابن جارود اسماعیلی رحمۃ اللہ علیہ ابن وهب عن الليث ویوش جمیعاً عن ابن شهاب أن عروة حدثه عن أخيه عبد الله بن زبیر بن العوام په طریق سره ددې تخریج کړې دې. (۲)

(۱) معارف القرآن للشيخ كاندهلوي رحمۃ اللہ علیہ ۲/۲۴۸.

(۲) إرشاد الساري: ۵/۳۵۰ عمدة القاري: ۱۲/۲۸۷.

(۳) المصدر السابق.

۸- باب: شرب الاعلی قبل الاسفل

د چا پټې چه اوچت وی هغه دی دښکته زمکې والا نه مخکنې اوبه اولري
د ترجمه الباب مقدمه - دامام بخاری رحمه الله مقصود واضح دې چه د کوم سړي پټې په اوچته وی
هغه دی دښکته زمکې
والا نه وړاندي خپل پټې اوبه کړې اونهرچه د کوم خاڼی نه شروع وی هغې سره نيزدي به اعلى
وی او اسفل څوک چه ددې نه پس وی اودامسلله متفق عليه ده. (۱)

(احديث ۲۲۳۲) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ
خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثَمْرَ أُبَيْلَ
». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ إِنَّهُ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثَمْرَ بِلْغِ السَّاءِ الْجَدْرِ، ثُمَّ
أُمِيكَ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ فَحَسِبْ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا
شَكَّرْتُمْ).

ترجمه:- حضرت عروه بن زبیر رحمه الله نه روایت دې چه یوانصاری سړی حضرت زبیر رحمه الله سره
جگړه اوکړه نورسول الله ﷺ اوفرمائیل ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه بیا اوبو (دخپل گاونډی
طرف ته) پرېده. انصاری اوونیل (دا په دې وجه ده چه) زبیر رحمه الله ستاسو د ترور خوښي دې
نوحضوریاک اوفرمائیل ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه بیا اوبه رابندي کړه تردې چه هغه د پټی
د ټولو پورې راشی اوبیا اوبه پرېده. حضرت زبیر رحمه الله فرمائیل زما دخیال دې چه دا آیت (فَلَا
وَرَبَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَكَّرْتُمْ) الایة (النساء: ۶۵) هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

رجال الحديث

عبدان:- دا عبدالله بن عثمان بن جبلة مروزی رحمه الله دې. (۳)
عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې. (۴)
معمر:- دامعمر بن راشد ازدي مصري رحمه الله دې. (۵)
الزهري:- دامحمد بن مسلم بن عبيد الله بن عبدالله بن شهاب زهري رحمه الله دې. (۶)
عروة:- دا عروة بن زبیر رحمه الله دې. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۲) مرتخریجه فی باب السابق.

(۳) کشف الباری: ۴۶۱/۱.

(۴) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۵) کشف الباری: ۴۶۵/۱، ۳۲۱/۴.

(۶) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

د حدیث ترجمه الباب سوره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: یا زبیر! اسقه ثم ارسل سره دې داسې چه حضور پاک حضرت زبیر رضی اللہ عنہ ته او فرمائیل چه ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه پرېږده نودا ارسال الماء اوبو د گاونډی طرف ته پریخودل هم دا وچتې نه کیدې شی ^(۱) په حدیث مبارک باندې تفصیلی بحث وړاندینی باب کښې تیر شوې دې

۹- باب: شرب الاعلیٰ الی الکعبین

اوچت پتی والا دی تر کعبو پورې ډله کړی

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته اللہ علیہ اول داخودلی وو چه کوم خلق اعلیٰ طرف ته دی هغه دې خپل پتی اول اوبه کړی اوس دانسانی چه هغوی له څومره اوبه خپلو پتوله ورکول پکار دی نو امام صاحب فرمائی چه تر گیتو پورې خپلو پتوته اوبه اورسونی ^(۲) د فقهاؤ د اختلاف بیان: ابن التین رحمته اللہ علیہ فرمائی چه د جمهور علماؤ رانی هم دغه ده چه تر گیتو پورې به هغوی اوبه خپلو پتوته رسوی ^(۳) لیکن بعض حضرات لکه ابن کثانه رحمته اللہ علیہ رانی داده چه دا حکم د کهجورو او نورو ونودې د فصلونو د احکم نه دې ځکه چه په زمیندارنی اوباغونو کښې فرق وی ^(۴)

علامه ابن جریر طبری رحمته اللہ علیہ فرمائی چه زمکې مختلف وی چه څنگه زمکه وی هم هغه شان به هغې له اوبه هم پکار وی. حضور پاک چه د جدر او کعبین پورې فرمائیلی وو هغه نی د هغه ځانی د زمکو په اعتبار سره فرمائیلی وو اوس که په یو ځانی کښې زمکه ددې نه مختلف وی او هغې ته د ډیرو اوبو ضرورت وی نو هلته به د زیاتو اوبو ورکول هم اجازت وی ^(۵)

د اوبو د تقسیم نور تفصیل: فقهاء کرام فرمائی چه که څوک د عام او مباح غټو نهرونو نه خپلې زمکې اوبه کول غواړي نو که د نهر اوبو پتولوته پوره کیدې شی نو چه څه غواړی کله نی غواړی او څومره غواړی اوبه د هغه ځانی نه حاصلولې شی ^(۶)

او که چرې نهر وړوکی وی اوبه کمې وی اولختې تنگ دې نو د ټولونه اول دې د اوچت پتی والا او نیزدې زمکې والا خپله زمکه خروب کړی بیا دې د نورو د پاره پرېږدی اوبیادې دغه شان د دریم د پاره اوبه پریخودې شی. خودا په هغه صورت کښې دی چه دا وچتې زمکې والا په خپل احیاء کښې دښکته زمکې والا نه مقدم وی یادواړه په احیاء کښې برابروی او که دښکته

(۱) إرشاد الساری: ۳۵۱/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۱/۵ عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) رد المحتار: ۲۸۲/۵ حاشیة الدسوقي: ۷۴/۴ روضة الطالبین: ۳۰۵/۵ الموسوعة الفقهية: ۳۸۲/۲۵.

زمکې والا مقدم وی نوداوبولرلوکېنې به هم هغه مقدم وی (۱) اوکه چري د اوچتي زمکې والا
خه خيز په اوبو کېنې باقي پاتي نه شی نو بيا دنورو هيڅ حصه نشته خکه چه دهغوی د پاره
خولکه دزياتي اوبوي اولته زياتي اوبه پاتي نه شوې اودا هم داسې ده لکه چه په ميراث
کېنې عصبه محروم پاتي کيږي (۲)

اوکه چري دوکسان اول نهرسره نيزديوالی کېنې برابر وی نوترکومي پوري چه ممکن وی اوبه
دي په دغه دواړو کېنې تقسيم کړي شی اوکه ممکن نه وی نود دواړو په مينځ کېنې دي
خسري واچولوي شی اود چا په حق کېنې چه خسري رااووتلو هغه به وپاندې کولي شی
اوداخبره ده چه هغه ته به دتولو اوبود استعمال اجازت نه وی خکه چه هغه بل هم د اوبوي
استحقاق کېنې ده سره برابر دي. خسري د وپاندیوالی دپاره دي نه چه د اوبود اصل حق دپاره
اودا دهغه صورت برخلاف دي چه کله په اوچته حصه کېنې اول نهرسره نيزدي وی اودويم
دهغه نه په ښکته حصه کېنې (۳)

اوکه د يوکس زمکه دبل نه زياته وی نواوبه به د زمکو په اعتبار تقسيم کولي شی. ددي دپاره
چه د چازمکه زياته وی هغه په اعتبارد قرب د کمي زمکې والا مساوی دي لهدا دي به د
اوبودپوره حصې حقداروی لکه که هغوی سره څوک دريم سري هم وی نوهغه ته به هم حصه
ورکولي شی (۴)

[حديث ۲۲۲۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ
عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصِمَ الزُّبَيْرِ فِي شِرَاحٍ مِنَ الْحَرَّةِ يُسَمَّى
بِهَذَا الْفُخْلِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «اسْقِ يَا زُبَيْرُ - فَأَمْرَةٌ بِالْمَعْرُوفِ - ثُمَّ
أُرْسِلْ إِلَى جَارِكَ». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنُ عَتَبَةَ قَتَلَتْ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- ثُمَّ قَالَ «اسْقِ ثَمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجَذْرِ». وَاسْتَوْعَى لَهُ
حَقَّهُ. فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ أَنْزَلْتُ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا
شَجَرَ بَيْنَهُمْ). قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَرْتُ الْأَنْصَارَ وَالنَّاسَ قَوْلَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - «اسْقِ ثَمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَذْرِ». وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ. [ار: ۲۲۲۱]

ترجمه:- حضرت عروه بن زبیر رضی اللہ عنہ بیان کوی یوانصاری سري دخره په واله کېنې په کومي به
چه نی د کهجورو ونې اوبه کولي حضرت زبیر رضی اللہ عنہ سره جگړه اوکړه نورسول الله ﷺ
اوفرمانیل اي زبیر! خپلي ونې اوبه کړه اوحضوريك هغه ته د حسن سلوك حكم وركړو اووئي

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

فرمانیل چه بیا اوبه خپل گاونډی ته ورپرېږده انصارى اوونیل دا په دې وجه چه حضرت زبیر رضی الله عنه ستاسو د ترور خونى دې دې اوریدوسره د رسول الله صلی الله علیه و آله دمخ مبارک رنگ بدل شو بیا حضور پاک اوفرمانیل زبیر خپلې ونې اوبه کړه او بیا اوبه رابندې کړه تردې چه د پټې ترپولو پورې راشی. د حضرت زبیر رضی الله عنه چه کوم واجبی حق ووهغه حضور پاک پوره کړو حضرت زبیر به فرمانیل چه والله! دا آیت (فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُخْرُجُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ) (الایة النساء: ۹۵) هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

ابن جریج فرمانی چه ابن شهاب ماته اوونیل انصار او نور وخلقو ذنبی کریم صلی الله علیه و آله د ارشاد اسق ثم جسس یعنی اوبه راگیرې کړه تردې چه د پټې ترپولو پورې اورسی دا اندازه نی اوکړه چه اوبه ترگیتو پورې د کڅې شی امام بخاری رحمته الله علیه فرمانی چه هم پولي اصل دې

رجال الحديث

محمد:- دامحمد بن سلام بیکندی رحمته الله علیه دې. (۱)

مخلد:- دامخلد بن یزید قرشی حرانی رحمته الله علیه دې. (۲)

ابن جریج:- عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رحمته الله علیه دې. (۳)

ابن شهاب:- دامحمد بن مسلم بن عبيد الله بن عبد الله بن شهاب زهري رحمته الله علیه دې. (۴)

عروة:- دا عروة بن زبير بن العوام رحمته الله علیه دې. (۵)

حل لغات:- استوعى: باب استفال نه په معنی پوره اختل، ټول اختل، مجرد کښې د ضرب

نه مستعمل دې وعول ېکي وعما په معنی جمع کول. (۶)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حديث باب سره مطابقت قوله: وكان ذلك إلى الكعبين

سره واضح دې. (۷)

قوله:- قال لي ابن شهاب رحمه الله تعالى فقد رت الانصار الخ:- دا د محمد بن

مسلم بن شهاب زهري مقوله ده چه د هغوی نه عبد الملك بن عبد العزيز ابن جريج رحمته الله علیه نقل

کوی (۸)

(۱) کشف الباری: ۹۳/۲.

(۲) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب ماجاء فی الثوم التی والبصل الخ.

(۳) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۴) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۵) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۶) کشف الباری: ۸۶۶/۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۸) المصدر السابق.

قوله: الجدر هو الاصل - داذا امام بخاری رحمہ اللہ ذکر طرف نہ لفظ جدر تفسیر دی اودلته دا صرف دمستملی نسخہ کنبی دی ^(۱) صاحب ذالنهاية فرمای چہ دلته جدر نہ مراد بلئی یعنی پوله ده کوم چہ دیتی نہ چاپیرہ قایم کولی شی اوداهم ونیلی شوی دی چہ دا جدار دیوال کنبی یولغت دی اوداهم ونیلی شوی دی چہ دا دیوال جرری ته ونیلی شی ^(۲) اوپہ بعض روایاتو کنبی جدر هم ضبط کرې شوې دی کوم چہ د جدار جمع ده ^(۳)

۱۰- باب: فضل سقی الماء

د ابو وړ کولو فضیلت

دتبرجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمہ اللہ مقصد ددی چہ ابو وړ کولو کنبی لونی فضیلت دی اوددی فضیلت دپاره هغوی دعبدا لله بن یوسف رحمہ اللہ داروایت نقل کرې دی او په دې کنبی دی فی کل کبد رطبة اجر یعنی هرساوالاچہ ژوندې دې په هغوی باندې اوبو خکلو کنبی ثواب دی. که دهغې ساتل جائزوی که ناجائز او نور ډیر احادیث په دې باندې دلالت کوی ^(۱) امام بخاری رحمہ اللہ په دې باب کنبی دواړه قسم خناوړو باندې رحم کولو بپاره کنبی روایات نقل کړی دی [حدث ۲۲۳۴] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَى عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «يُنَنَّا رَجُلٌ يَمْنِي فَا شَتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْتَمِسُ، يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا امِثْلُ الَّذِي بَلَغَ بِي قَبْلًا خُفَّ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ». قَالَوَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنْ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ «فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ». تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيَْادٍ. (۱: ۱۷۱)

(۱) إرشاد الساري: ۳۵۴/۵.

(۲) النهاية: ۲۴/۱.

(۳) المصدر السابق.

(۴) عمدة القاري: ۲۸۹/۱۲ الابواب والتراجم: ۱۷۴.

(۵) أخرجه البخاري رحمہ اللہ أيضاً كتاب الوضوء باب إذا شرب الكلب في إناء أحدكم الخ رقم: ۱۷۳ وفي كتاب الأذان باب فضل التهجير إلى الظهر رقم: ۶۵۲ وفي كتاب الادب رحمة الناس والتهانم رقم: ۶۰۰۹ ومسلم رحمه الله تعالى في كتاب السلام باب فضل سقى البهائم المحترمة وإطعامها رقم: ۲۲۴۴ وأبو داود رحمه الله تعالى في كتاب الجهاد باب ما يؤمر به من القيام في الدواب والبهائم رقم: ۲۵۵۵ ومالك رحمه الله تعالى في مؤظنه في كتاب صفة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم باب حجام مجاء في الطعام والشراب الخ رقم: ۱۶۶۶ وأحمد رحمه الله تعالى في مسنده رقم: ۸۶۸۶ ۱۰۵۲۶.

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرمایلی دې یوسړې په لار روان وو سخت تګې شو هغه کوهی ته ورکوز شو اوبه ئی اوڅکلې اوییا رااووتلو چه وئی کتل نویوسپې رچیږی اود تندې د وجې نه ختې ختې. نوهغه (په خپل زړه کښې) اوونیل بیسکه ده ته هم هغه تکلیف رسیدلې دې کوم چه ماته رسیدلې وو. بیا دې کوهی ورکوز شو اوخپله موزه ئی داوبونه راچکه کړه بیانی هغه په خله کښې اونیوله راوختلو او په سپی باندې ئی اوبه اوڅکلې. نوالله سبحانه وتعالی دهغه ددې عمل قدر اوکړو اود هغه بخښنه اوکړه دې اوریدوسره صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړویا رسول الله! آیا په خنارو باندې اویو څکولوسره به هم مونږ ته ثواب ملاوړی؟ حضور پاک اوفرمائیل په تازه خيگروالا کښې ثواب دې.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تيسی مصری رضی الله عنه دې. (۱)
مالک:- دا امام مالک بن انس رضی الله عنه دې. (۲)

سمی:- دا ابوبکر بن عبدالرحمن بن ذحارث بن هشام مولی دې. (۳)
ابن صالح:- دا ابوصالح ذکوان مدنی رضی الله عنه دې. (۴)

ابوهریره:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.
فوائد:- علامه عینی رحمته الله علیه اوعلامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی په دې حدیث کښې د مخلوق سره احسان او اکرام کولو ترغیب دې اوداهم چه په تګو باندې اوبه څکول د غټو نیکونه دی تردې چه د بعض تابعینونه نقل دی دچاگناه چه زیاته شی هغه دې خلقو باندې داوبو څکولواهتمام کوی ځکه چه کله دغه سړی گناه اوڅښلې شوه چه په تګی سپی باندې ئی اوبه اوڅکلې نوستاسو څه گمان دې د هغه سړی د گناهونود بخښنې په سلسله کښې چه څوک په مسلمان باندې اوبه اوڅکې. (۶)

قوله: تابعه حماد بن سلمة والربيع بن سلم عن حماد بن زیاد:- دا متابعت په بعض نسو کښې نشته لکه چه زمونږ په متداوله نسخویه متن کښې موجود نه دې. (۷) شراح بخاری هم په دې کلام نه دې کړې. (۸)

(۱) کشف الباری: ۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۲) کشف الباری: ۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

(۳) کشف الباری: کتاب ابواب الاذان باب الاستهام فی الاذان.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۲، ارشاد الساری: ۵/۳۵۶.

(۷) صحيح البخاری: ۱/۳۱۸ قدیمی.

(۸) فتح الباری: ۵۴ عمدة القاری: ۱۲/۲۰۳، ارشاد الساری: ۵/۳۵۶.

دحماد بن سلمة رضی اللہ عنہ متابعت ذکر خو د حدیث پہ کتابونو کنبی ملاؤنه شو اور بیع بن مسلم متابعت ته حافظ ابو عوثة یعقوب بن اسحاق اسفرانی رضی اللہ عنہ المستخر رحمہ اللہ علی صحیح مسلم کنبی خپل سند سره موصول ذکر کړې دې. (۱)

(حدیث ۲۲۳۵) (حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُمرَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَشْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَلَّى صَلَاةَ الْكُوفِ، فَقَالَ «دَنْتُ مِنْهُ النَّارَ حَتَّى قُلْتُ أَيْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ فَإِذَا الْمَرْأَةُ - حَبِثُ أَنْهُ قَالَ - تَحْدِثُهَا هِرَّةٌ قَالَ مَا شَأْنُ هَذِهِ وَقَالُوا حَبِثَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا». [ر: ۷۱۲]

ترجمه: د حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د نمرتندر نیولو مونځ او کړو بیا (د مونځ نه پس) ئی او فرمائیل چه دوزخ ماسره دومره نيزدې شو چه ماوئیل ای پروردگار ه ایا زه هم د دوزخ والا نه یم، اومې کتل چه یو ښځه ده حضرت اسماء رضی اللہ عنہا وائی چه زما خیال دې چه حضور پاک او فرمائیل چه پیشو دغه ښځه شو کوله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تپوس او کړو ددې ښځې څه معامله ده؟ فرېستو او وئیل چه دې ښځې (دنیا کنبې) دا پیشو ترلې وه تردې چه د اولگې نه مړه شوه.

رجال الحديث

ابن أبي مريم: - د اسعید بن حکم بن ابی مریم جمحی مصری رضی اللہ عنہ دې. (۲)

نافع: - دا نافع بن عمر بن عبد الله جمحی قرشی رضی اللہ عنہ دې. (۳)

ابن أبي مليكة: - دې نه مراد عبد الله بن عبيد الله بن ابی مليکه رضی اللہ عنہ دې. (۴)

د علامه عینی رحمہ اللہ او علامه قسطلانی تسامح: - دې حضراتو د ابن ابی مليکه باره کنبی لیکلی دی چه دې نه مراد عبد الله بن عبد الرحمن بن ابی مليکه رضی اللہ عنہ دې. (۵) حالانکه حافظ ابن حجر رحمہ اللہ تقریب التهذیب کنبی او علامه مزی رحمہ اللہ تهذیب الکمال کنبی (۶) کنبی صراحت کړې دې

(۱) تغلیق التعليق: ۳/۳۱۵.

(۲) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الاذان باب ما يقول بعد التكبير رقم: ۷۴۵ وفي الادب المفرد رقم: ۳۷۴ ومسلم رحمه الله تعالى في كتاب الكوف باب ما عرض على النبي صلى الله تعالى عليه وسلم في صلاة الكوف من أمر الجنة الخ رقم: ۹۰۴ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى كتاب كوف الشمس والقمر رقم: ۱۸۴۸ والدارمي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الصلاة أبواب العيدين رقم: ۲۷۲۴ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه رقم: ۱۰۵۲.

(۳) كشف الباري: ۴/۱۰۶.

(۴) كشف الباري: ۴/۱۰۷.

(۵) كشف الباري: ۴/۵۴۸.

(۶) عمدة القاري: ۱۲/۲۹۳ إرشاد الساري: ۳۵۶.

(۷) تقريب التهذيب: ۲/۴۸۴ تهذيب الكمال: ۱۵/۲۵۶.

چه ابن ابی ملیکه رضی الله عنه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن ابی ملیکه رضی الله عنه دی
 أسماء بنت ابی بکر: دوی ذات النطاقین حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها ده (۱)
 حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت په دې توگه دې
 چه دې ښخې ته عذاب خکه ورکړې شو چه هغې پیشو تگې ساتلې وه نو ددې حدیث مقتضی
 هم داثابت شو که هغې په دې باندې اوبه ځکلې وې نو هغې ته به عذاب نه ورکړې کیدو (۲)

قوله: فاذا امرأة: دلته دابحث شوې دې چه دښخه مسلماننه وه که کافره. په روایت باب
 کښې په دې باندې هیڅ تصریح نشته. قاضی عیاض رحمته الله علیه فرمانی دښخه کافره وه او هغې ته
 دخیل کفر د وجې عذاب ورکولې شو او په دې عذاب کښې زیاتوالی د پیښو اولکې تندي
 نه د وژلو د وجې وو او هغه مؤمنه نه کیدو د وجې هم د دغه زیاتی عذاب هم مستحق شوې وه
 که چرې هغه مؤمنه وه نو د هغې صغائر به د کبارو نه په اجتناب کولو د وجې نه هم داسې
 معاف کولې شو (۳)

علامه نووی رحمته الله علیه فرمانی دغه ښخه مسلماننه وه او هغې ته عذاب د هغه پیشو د وجې نه ورکړې
 کیدو لکه چه حدیث شریف ظاهریه دې دلالت کوی اودا گناه د صغائر نه وه بلکه دهغې د
 اصرار د وجې نه کبیره جوړه شوې وه. اوبیا په حدیث کښې هم ددې خبرې څه تصریح نشته چه
 هغه ښخه په اور کښې داخله وه (۴) لیکن مجمع الزوائد کښې علامه هیشمی رحمته الله علیه د حضرت
 عائشه صدیقہ رضی الله عنها نه روایت نقل کړې دې (۵) په کوم کښې چه هغې صراحت کړې دې چه هغه
 ښخه کافره وه.

[۲۲۴۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «عَذَابُ امْرَأَةٍ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى مَاتَتْ جَوْعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارُ - قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ أَعْلَمُ - لَا أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلَا سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِهَا، وَلَا أَنْتِ أَرْسَلْتِهَا فَأَكَلَتْ مِنَ خَشَائِشِ الْأَرْضِ» (۳۱۴۰، ۳۲۹۵)

ترجمه: د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ارشاد اوفرمانیلویوې
 ښخې ته د یوې پیښو د وجې نه عذاب ورکړې شو هغې هغه پیشو ترلې وه تردې چه دا اولکې
 تندي نه مړه شوه. د دغه پیشو د وجې هغه ښخه په دوزخ کښې داخله شوه اوونې فرمانیل
 (بیالله تعالی یا د دوزخ داروغه ملائک، هغې ته اوونیل الله تعالی ته ښه پته ده چه نه تا په هغې

(۱) کشف الباری: ۴۸۷/۳.

(۲) فتح الباری: ۵۴/۵.

(۳) المنهاج شرح صحيح مسلم: ۴۶۰/۱۴.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مجمع الزوائد: ۱۲۱/۱، ۱۹۳/۱۰.

(۶) مرتخریجه فی الحديث السابق.

خوراک کولو اونه دې پرې څښاک کولو کله چه تا هغه اوترله اونه تا هغه پریخوده چه په زمکه چرته چینیجی و غیره او خوری.

حل لغات: - چینیجی و غیره یا زنده سرد دې واحد غشاشه راخی. (۱)

رجال الحديث

إسماعيل - دا اسماعیل بن ابی اویس رضی الله عنه دې. (۲)

مالک - دا امام مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبدالله مدنی رضی الله عنه دې. (۳)

نافع - دا نافع مولى حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه دې. (۴)

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت د حديث سابق په شان دې.

۱۱- باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربه أحق بمائه

د حوض یا مخکیزې مالک د خپلو اوبو زیات حقدار دې

د ترجمه الباب مقصد: - د ترجمه الباب غرض خوښکاره دې کوم سرې چه د یوحوض یا مشکیزې مالک دې هغه د خپلو اوبو زیات حق لری او په هغې کښې د نورو حق نشته. (۵)

صاحب بدائع علامه کاسانی رحمته الله علیه فرمائی چه اوبه څلور قسمه دی: (۶) ① هغه اوبه چه په لوبښو و غیره کښې محفوظ کړې شی نو هغه اوبه د لوبښی د خاوند مملوک دې او د هغه په دې کښې د مالکانه تصرف مکمل اختیار دې اوبل چا په دغه اوبو کښې هیڅ حق نشته.

② هغه اوبه چه په حوض یا چینه کښې وې چه هغې حکم دادې چه اول به نئ په خپلو ضرورتونو کښې خرج کوی او کومې چه د هغه د ضرورت نه زیاتئ اوبه دی د هغې نه څوک منع کول د هغه د پاره جائز نه دی. ③ د آنهار صغیره اوبه دی.

④ د آنهار کبیره اوبه دی لکه د جلة فرات چه دی. په دې کښې د ټولو خلقو یوشان حکم دې هیچاته د منع کولو حق نشته. نو لکه چه امام بخاری رحمته الله علیه دلته د دغه مذکوره صورتونو نه دېرومبی صورت بیان کړې دې.

(۱) إرشاد الساری: ۱/۴۹۲.

(۲) کشف الباری: ۲/۱۱۳.

(۳) کشف الباری: ۲/۱۸۰/۲۹۰.

(۴) کشف الباری: ۴/۶۵۱.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۴.

(۶) بدائع الصنائع: ۸/۲۹۳ باختصار.

احديث ۱۲۲۳۷ (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَمَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَدْرٍ قَتْرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ، هُوَ أَحَدُ الْقَوْمِ، وَالْأَشْيَاحُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ «يَا غُلَامُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الْأَشْيَاحُ». فَقَالَ مَا كُنْتُ لِأَوْثَرٍ بِنَصِيصٍ مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ آيَةً. (۱: ۱۲۲۳۷)

ترجمه: - دحضرت سهل بن سعد رضی اللہ عنہ نه روايت دي چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له يوه پيالنې راوړلې شوې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اوڅکله دحضورياک بنی طرف ته يوهلک وو چه په خلقو کښې دټولونه کم عمر وواو دحضورياک گس طرف ته مشران حضرات وو. حضورياک ارشاد او فرمائيلو اي هلکه ته ماته اجازت راکوي چه اول په بوداگانو باندې اوڅکوم نوهغه اوونيل چه زه ستاسو جوته (تبر) خپله حصه هيچاته ورکونکې نه يم نوحضورياک هغه پيالنې هم دغه هلک ته ورکړه.

رجال الحديث

قتيبة - دا قتيبه بن سعيد ثقفی رضی اللہ عنہ دي. (۲)

عبدالعزیز: - دا عبدالعزیز بن ابی حازم سلمه بن دينار مخزومی مدنی رضی اللہ عنہ دي. (۳)

ابوحازم: - دا سلمه بن دينار مدنی رضی اللہ عنہ دي. (۴)

سهل بن سعد: دحضرت سهل بن سعد ساعدی انصاری خزرجی رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده. (۵)
دحديث ترجمه الباب سره مطابقت باندې اشکال: - علامه مهلب رحمته اللہ علیہ فرماني چه په حديث شريف او ترجمه الباب کښې هيڅ مناسبت نشته ځکه چه په حديث کښې خو صرف ددې تذکره ده چه بنی طرف ته کيناستونکې د پيالنې يا بل څه خيززيات حقدار دي او په دې کښې ددې خبرې هيڅ ذکر نشته چه صاحب ماء دخپلو اوبوزيات حقدار دي. (۶)

دعلامه ابن المنیر مالکی رحمته اللہ علیہ جواب: - علامه ابن منیر مالکی رحمته اللہ علیہ فرماني چه حديث باب او ترجمه الباب کښې مطابقت موجود دي او هغه په دې وجه چه صرف په بنی طرف کيناستو دوجي يوسړې د اوبو د پيالنې مستحق کيدې شي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دهغه نه بل چاته د ورکولو اجازت طلب کوي نوچه کوم سړي په لوبښ کښې اوبه واخلی نو په درجه اولی باندې به په هغه اوبو کښې دده استحقاق ثابت شي. (۷)

(۱) مرتخریجه فی باب فی الشرب وقول الله تعالى ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ النَّارِ كُلَّ شَيْءٍ حَرًا﴾ الآية.

(۲) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) کشف الباری کتاب الصلاة باب نوم الرجال فی المسجد.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهالدم عن وجهه.

(۵) المصدر السابق.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۴ ارشاد الساری: ۳۵۸/۵.

(۷) المنواری علی تراجم بخاری ص: ۲۶۵.

دعلامه عینی رحمۃ اللہ علیہ رد۔۔ علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ داقیاس مع الفارق دے لکھ چہ مونبر بیان کرو (۱) بیا فرمائی چہ کہ دیر تکلف اوکری شی نوذحدیث مبارک ترجمۃ الباب سرہ مناسبت داسی ثابتیدی شی چہ د استحقاق لزوم یا عدم لزوم نہ قطع تعلق کولوسرہ صاحب حوض مجرد استحقاق کنبی د صاحب پیالہ بہ شان دے (۲)

احدیث ۲۲۳۸ (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا ذُوْدَنَّ رَجُلًا عَنْ حَوْضِي كَمَا تَذَاذُلُ الْغَرِيْبَةُ مِنَ الْإِبِلِ عَنِ الْحَوْضِ».

ترجمہ:- د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ نہ روایت دے چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد اوفرمانیلو زما دے قسم وی بہ ہفہ ذات دجا بہ قبضہ کنبی چہ زما خان دے زہ خوبہ د قیامت پہ ورخ، خہ خلق دخیل حوض نہ داسی اخواکوم لکھ چہ پری اوین دحوض نہ اخواکولی شی حل لغات: لَا ذُوْدَنَّ: د باب نصر نہ دواحد متکلم صیغہ دہ ذَا ذُوْذَا و زیادا بہ معنی لرے کول۔ اخواکول شری (۴)

رجال الحديث

محمد بن بشار:- دابندار ابوبکر محمد بن بشار رحمۃ اللہ علیہ دے (۵)
غندر:- دا غندر محمد بن جعفر بصری رحمۃ اللہ علیہ دے (۶)
شعبہ:- داشعبہ بن حجاج رحمۃ اللہ علیہ دے (۷)

محمد بن زیاد:- دا ابو حارث محمد بن زیاد جمحی مدنی رحمۃ اللہ علیہ دے (۸)
ابوہریرہ:- د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ تذکرہ ہم تیرہ شوی دہ (۹)

د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت:- د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: کما

(۱) عمدة القاری: ۲۹۵/۱۲.

(۲) المصدر السابق.

(۳) وأخرجه مسلم في الفضائل باب إثبات حوض نبينا صلى الله تعالى عليه وسلم وصفاته رقم: ۵۹۹۳ ولم يخرج أحد سوى البخاري ومسلم من أصحاب السنة. وانظر جامع الاصول الكتاب التاسع في القيامة. الباب الثاني. الفصل الرابع النوع الثاني رقم: ۸۰۰۳.

(۴) النهاية: ۱/۶۱۴.

(۵) كشف الباری: ۲۵۸/۳.

(۶) كشف الباری: ۲۵۰/۲.

(۷) كشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۸) كشف الباری: کتاب الوضوء باب غسل الاعقاب.

(۹) كشف الباری: ۶۵۹/۱.

تذاذ الغریبة من الابل من الحوض سره دی. یعنی حضور پاک تذکره او فرمائیلہ چہ زہ بہ بعض خلق دخیل حوض نہ داپارہ کوم لکہ چہ صاحب حوض یوپردی اوبیان پارہ کوی او حضور پاک پہ دی باندی ہیخ نکیرہم اونہ فرمائیلو. پہ کوم سرہ چہ د صاحب حوض دخیل حوض پہ اوبوباندی زیات استحقاق ثابتیری (۱)

د علامہ عینی او علامہ مہلب رحمہما اللہ قول: دا حضرات فرمائی چہ دحدیث ترجمہ الباب سرہ

مناسبت قوله: لاؤدون رجالاً عن حوض دوجی نہ دی. یعنی چونکہ د حوض نسبت رسول اللہ ﷺ طرف تہ شوی دی نومعلومہ شوه چہ حضور پاک دخیل دی حوض داوبوزیات حقداردی دغہ شان پہ خکلو کنبی ہم صاحب حوض دخیلو اوبوزیات حق لری (۲)

دعلامہ ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ دغہ حضراتو پہ جواب باندی رد: علامہ ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ فرمائی چہ ددغہ حضراتو قول صحیح نہ دی خکہ چہ دنیا احکام د آخرت پہ احکامو قیاس کولی نہ شی (۳) لهذا صحیح دادی چہ دحدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت قوله کما تذاذ الغریبة

من الابل سرہ ثابتیری لکہ چہ ذکرشو.

تشریح: علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی چہ مذکورہ حدیث دخیلی معنی پہ اعتبار سرہ دتواتر حذتہ رسیدلی دی پہ دی وجہ پہ حوض کوثر باندی ایمان راوړل د اهل سنت والجماعت دمعتقداتو یولزمی جزء دی. (۴) ددی دپارہ اهل عقائد او کلام پہ خپل متون کنبی ددی خبری تصریح فرمائیلې ده چہ والحوض الذي أكرمه الله تعالى به غيًّا لآمنه حق (العقيدة الطحاوية) والحوض حق لقوله تعالى: (إِنَّا أَنْعَمْنَا عَلَى الْكَافِرِينَ) (العقيدة النسفية)

د صحابه کرام رحمہ اللہ یولوئی جماعت د دی مضمون احادیث د رسول اللہ ﷺ نہ نقل کړی دی: حضرت عبداللہ بن مسعود، حضرت عبداللہ بن عمر، حضرت جابر بن سمرة حضرت جندب بن عبداللہ، حمضرت زید بن ارقم، حضرت عبداللہ بن عمرو، حضرت انس بن مالک، حضرت حذیفہ، حضرت ثوبان، حضرت ابو بردہ، حضرت جابر بن عبداللہ، حضرت ابوسعید خدری، حضرت بريدہ، حضرت عتبہ بن عامر، حضرت حارثہ بن وہب، حضرت مستور، حضرت ابوبرزہ، حضرت ابوامامہ، حضرت عبداللہ بن زید، حضرت سهل بن سعد، حضرت سويد بن جبلة، حضرت براء، حضرت ابوبکر، حضرت خولة بن قيس حضرت ابوذر، حضرت صناحی، حضرت اسماء، حضرت عائشہ، حضرت عمر فاروق او حضرت ابوبکر الصديق وغيرہم رحمہ اللہ (۵)

(۱) فتح الباری: ۵۶/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۹۵/۱۲ فتح الباری: ۵۶/۵.

(۳) المتواری علی تراجم البخاری: ۲۶۵.

(۴) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۵ - ۲۹۶.

(۵) عمدة القاری: ۲۹۶/۱۲ [رشاد الساری: ۳۵۹/۵].

قوله: لا ذودن رجالا عنت حوضی - هغه خلق کوم چه به رسول الله ﷺ دحشر په ورځ دحوض کوثر نه اخواکوی هغوی نه څوک مراد دی؟ په دې کښې دعلماؤ مختلف اقوال دی ابن التین رحمته الله فرماني چه هغه منافقان دی ^(۱) ابن الجوزي رحمته الله فرماني دې نه مراد اهل بدعت دی ^(۲) او بعض حضرات فرماني دې نه مرتدين مراد دی ^(۳)

یوه شبه اوذهغي ازاله: امام ابن الجوزي رحمته الله فرماني که دا اعتراض اوکړې شی چه ددغه خلقو حال د رسول الله ﷺ نه څنگه پټ اوساتلې شو حالانکه په حدیث کښې راغلی دی زما په وړاندې زما دامت اعمال پیش کولې شی. نو ددې جواب دادې چه د حضور پاک ﷺ په وړاندې د مؤمنینو مؤجدینو اعمال پیش کولې شی نه چه دمنافقانو او کافرانو ^(۴)

(احديث ۲۲۳۹) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ عَنْ أَيُّوبَ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ - يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّرَاسِمَاعِيلَ، لَمْ تَرْكَتْ زَمْرًا - أَوْ قَالَ لَوْلَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَاثَتْ عَيْنَا مَعِينَا، وَأُقْبِلْ جُرْهُمُ فَقَالُوا أَتَأْذِينِ أَنْ نُثْرِكَ عِنْدَكَ قَالَتْ نَعَمْ وَلَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ» [۳۱۸۳، ۳۱۸۵]

ترجمه: د حضرت عبدالله بن عباس رحمته الله نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيې الله تعالی دې دحضرت اسماعیل عليه السلام په مورباندي رحم اوکړی که چېرې هغې زمزم پریخودې وې یانی داسې اوفرمائیل چه هغې دزمزم نه چونگ چونگ نه ډکولو اواخستلو نوهغه به یوه جاری چینه وه اودقبيله جرهم خلق هغې له راغلل ورته ئی اووئیل. آیا ته مونږ خپل خان سره د کوزیدلو اجازت راکوې؟ هغې وئیل او لیکن په اوبوبه ستاسو هیڅ حق نه وی هغوی اووئیل ټیک ده.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد: دا ابوجعفر عبدالله بن محمد بن عبدالله جعفی مسندی رحمته الله دې ^(۱) یاداستی چه دامام بخاری په شیوخ کښې عبدالله بن محمد نومې شیوخ شمیراته دې ^(۲)

^(۱) المصدر السابق.

^(۲) المصدر السابق.

^(۳) عمدة القاری: ۲۹۶/۱۲.

^(۴) المصدر السابق.

^(۵) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی أحاديث الانبياء باب یزفون رقم: ۲۳۶۲، ۲۳۶۴، ۲۳۶۵ ولم یخرجه أحد من أصحاب السنة سوى البخاری رحمه الله تعالى انظر جامع الاصول: ۲۹۷/۱۰ الكتاب الثامن قصة ابراهيم واسماعيل وأمه عليهم السلام رقم: ۷۸۱۹.

^(۶) كشف الباری: ۶۵۷/۱.

^(۷) مفتاح صحيح البخاری: ۹۴ - ۹۵.

عبدالرزاق - دا عبدالرزاق بن همام صنعانی رحمہ اللہ دی ^(۱)
 معمر - دا معمر بن راشد ازدی بصری رحمہ اللہ دی ^(۲)
 ایوب - دا ایوب بن ابی تیمیہ کیسان سختیانی رحمہ اللہ دی ^(۳)
 کثیر بن کثیر - دا کثیر بن کثیر بن مطلب بن ابی وداعة بن صبرة بن سعید بن سعد بن سهم قرشی سهمی
 مک رحمہ اللہ دی ^(۴) دوی ذ جعفر بن کثیر او عبدالله بن کثیر رحمہ اللہ رو ردی ^(۵)
 اساتذہ - هغوی ذ سعید بن جبیر، علی بن عبدالله ازدی باقی او خیل والد محترم کثیر بن
 مطلب بن ابی وداعة وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی ^(۶)
 تلامذہ - ابراہیم بن نافع مکی، سالم خیاط، سفیان بن عیینہ، عبدالملک بن جریج، معمر بن
 راشد او هشام بن حسان هغوی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی ^(۷)
 امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ فرمائی ثقہ ^(۸) یحییٰ بن معین رحمہ اللہ فرمائی ثقہ ^(۹) محمد بن سعد
رحمہ اللہ فرمائی کان شاعر، قلیل الحدیث ^(۱۰) امام نسائی رحمہ اللہ فرمائی لایس بہ ^(۱۱) ابن حبان رحمہ اللہ
 هغوی تذکرہ ثقات کنبی کرے ده ^(۱۲) حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی ثقہ، من السادسة ^(۱۳)
 سعید بن جبیر - دوی سعید بن جبیر کوفی رحمہ اللہ دی ^(۱۴)
 عبدالله بن عباس - اوڈ حضرت عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما تذکرہ ہم تیرہ شوے ده ^(۱۵)
 حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت - علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی چہ حدیث ترجمۃ الباب
 سرہ مطابقت قولہا لجرہم ولا حق لکم فی الماء نہ ماخوذ دی یعنی دحضرت ہاجرہ بی بی د

^(۱) کشف الباری: ۴۲۱/۲.

^(۲) کشف الباری: ۴۶۵/۱، ۳۲۱/۴.

^(۳) کشف الباری: ۲۶/۲.

^(۴) تہذیب الکمال: ۱۵۱/۲۴.

^(۵) المصدر السابق.

^(۶) تہذیب الکمال: ۱۵۱/۲۴ - ۱۵۲.

^(۷) المصدر السابق.

^(۸) العلل و معرفة الرجال: ۱/۱۲۹.

^(۹) الجرح والتعديل: ۷، رقم الترجمة: ۸۶۷.

^(۱۰) طبقات لابن سعد رحمہ اللہ ۴۸۵/۵.

^(۱۱) تہذیب الکمال: ۱۵۲/۲۴.

^(۱۲) الثقات: ۳۴۹/۷.

^(۱۳) تقریب التہذیب: ۱۴۲/۲.

^(۱۴) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۴۱۸/۴.

^(۱۵) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

قبیله جرهم خلقو ته دا وینا چه په اوبوبه ستاسوڅه حق نه وی دا قول په دې خبره باندې دلالت کوی چه هغه د نورو خلقو نه زیاته د دغه چینې حقداره وه. او حضور پاک په دې قصه باندې څه انکار هم نه دې فرمایلي او که شرايع ماقبلنا بغیردنکیر نه بیان کړې شی نوزمونې په حق کښې هم حجت دې. (۱)

قوله: یزید اُحد هماً علی الاخر: یعنی ایوب سختیانی رضی الله عنه او کثیر بن کثیر رضی الله عنه دواړو په دې روایت کښې څه مضمون زیاتی نقل کړې دې لکه چه علامه قسطلانی رحمته الله صاحب کواکب په حواله سره نقل کړی دی چه په دې دواړو کښې دهریوروايت په دوو اعتباروسره مزید اومزید علیه دواړو حیثیت لری. (۲)

قوله: یرحم الله امر اسماعیل: علامه عینی رحمته الله فرمائی (۳) کله چه په شام کښې قط راغلونو ابراهیم عليه السلام خپل خان سره حضرت ساره او حضرت لوط علیهم السلام واخستلو اومصر ته لاړل. په هغه وخت کښې په مصر کښې د فراعنه مصر د رومی فرعون حکومت وو او بیا حضرت ابراهیم او حضرت ساره علیهم السلام ته د مصر د فرعون نه کوم تکلیف اورسیدو دهغې قصه اهل تاریخ وسیر کښې مشهوره ده. بهر حال آخری خبره دا اوشود چه الله تعالی حضرت ساره ته دهغه فرعون نه خلاصی ورکړو او په هغه باندې دهغې داسې رعب راغلو چه دهغې دخدمت دپاره حضرت هاجره بی بی هغې ورکړه. مقاتل رضی الله عنه فرمائی چه حضرت هاجره دحضرت هود عليه السلام د اولاد نه وه. او حضرت ضحاک رضی الله عنه فرمائی د مصر د پادشاه لوروه اوبیاچه کله په مصریاندې یوبل بادشاه حمله اوکړه او غلبه ئې حاصله کړه نو دهغې پلار ئې قتل کړو اودائی وینځه جوړه کړه. او بیا هم دا دې بادشاه دحضرت ساره په خدمت کښې پیش کړه. او حضرت ساره دا حضرت ابراهیم عليه السلام ته هبه کړه اوبیا هم ددې نه حضرت اسماعیل عليه السلام پیدا شو. بیا حضرت ابراهیم عليه السلام حضرت اسماعیل او حضرت هاجره علیهما السلام دالله تعالی په حکم باندې د مکې په آب وگیا میدان کښې پریخودل د کومې چه اوږده قصه مشهوره ده. مختصراً چه حضرت هاجره سره هغه وخت داوبیووړو کي مشک وو هغه ختم شو اوکله چه تنده زیاته شوه نوح حضرت جبرائیل عليه السلام نازل شو او هغوی روان کړل دزمزم خانی ته ئې راؤرسول او هلته ئې خپله پونده اووهله نو هلته یوه چینه روانه شو دې زمزم ته رکضه جبرائیل هم ونیلي شی. کله چه چینه راؤخوټکیدله نوح حضرت هاجره د اوبونه خپله مشکیزه ډکه کړه او په دې کښې اوبه راجمع کړې. نوحسوریاک هم ددې قصې طرف ته اشاره اوفرمانیله یرحم الله امر اسماعیل لوترکت د زمزم لکانه عیناً معیناً. او بیا حضرت جبرائیل عليه السلام هغوی ته اوونیل اوس ته په دې ښاروالاباندې د تندې ویره مه کوه بیشکه دا داسې چینه ده چه دې نه به د الله تعالی سبحانه وتعالی میلانه اوبه څکی. بیا په دې خانی کښې د قبیله جرهم څه خلق د

(۱) عمدة القاری: ۲۹۶/۱۲ بتفصیل.

(۲) إرشاد الساری: ۳۵۹/۱۰.

(۳) عمدة القاری: ۲۹۷/۱۲.

شام دتلود پاره په دې ځانې تیریدل هغوی دمکې مکر مې د وادني لاندې طرف ته ډیره و اچوله نو هغوی په غریباندې مارغان اولوتونکي اولیدل هغوی اوونیل چه دامرغنی خو په اوبو الوزی اومونږ په دې وادني باندې تیریدو راتیریدو. دلته خو چرته د اوبو نوم اونښه نه وه نودغه شان هغوی دې اوبو طرف ته راغلل. بیا هغوی حضرت هاجره ته دې خلقو عرض اوکړو که تاسو اجازت راکوئی نومونږ به دلته اووسیدو او اوبه به هم ستاسو وی هغې اجازت ورکړو نودغه شان دا اولین خلق ووجه هلته ئی استوگنه اختیارکړه او هغوی هم هلته پاتې شو تردې چه حضرت اسماعیل عليه السلام ځوان شو او هم ددوی نه ئې فصیح اوبلیغ عربی زده کړه اوبیا دحضرت هاجره انتقال او شو. حضرت اسماعیل عليه السلام هم ددوی یوې ښځې سره واده اوکړو دکومي نوم چه جده بنت سعد عملا وو اوددوی په قصه کښې ډیر زیات تفصیل دی چه په تاریخ والسیرکښې کتلې شنی. (۱)

د بنو جرهم څه تفصیل: بنو جرهم په دوو قسمونو باندې دی اول هغه جرهم چه د قوم عاد د زمانې نه وو هغوی خو هلاک شو اودغوی ښې ښانې هم ختمې شوې او هغوی ته به ئی عرب باندې ونیل او دویم هغه جرهم بن قحطان د اولاد نه دی. دا جرهم بن قحطان ديعرب بن قحطان رور وو. يعرب ديمن د علاقې حکمران وو او جرهم د حجاز ددوی نسب بعض اهل تاریخ داسې نقل کړې دې چه جرهم بن قحطان بن عامر بن شالح بن ارقحشد بن سام بن نوح عليه السلام. (۲)

[حدیث ۲۲۴۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو عَنْ أَبِي صَالِحٍ التَّمَانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا أَكْثَرُ مِمَّا أُعْطِيَ وَهُوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطَعَ بِهَا مَالٌ رَجُلٌ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ بِذَلِكَ». قَالَ عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانٌ عَمْرٍو سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يُنَلِّقُ بِهِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -. [ر: ۲۲۳۰]

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۷.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی المساقاة باب أثم من منع ابن السبیل من الماء رقم: ۲۳۵۸ وفی الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم: ۲۶۷۲ وفی الاحکام باب من باع رجلاً لایبائعه إلا للدینا رقم: ۷۲۱۲ وفی التوحید باب قول الله تعالى ﴿ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم: ۷۴۴۶ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی الايمان باب بیان غلظ تحریم إسبال الازار والمن بالعطية الخ رقم: ۲۹۷ وأبو داود رحمه الله تعالى فی البیوع باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۴، ۳۴۷۵ والسانی رحمه الله تعالى فی البیوع باب الحلف الواجب للخديعة فی البیوع رقم: ۴۴۶۷.

توجه: حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمانیل چه درې کسان داسې دی چاسره چه به الله سبحانه وتعالی خبرې نه وی اونه به دهغوی طرف ته نظر کرم کوی یوهغه سړې چه په خپل مال قسم خوری چه ما ته ددې سامان دومره روپنی ملاویدلې اودروغ وائی بل هغه کس چه د مازیگر نه پس نی قسم اوخوړلودی د پاره چه د یو مسلمان مال اووهی اودریم هغه سړې چه زیاتی اوبه نی بندې کړې. الله تعالی به هغه ته فرمائی چه څنگه تا د دنیا کښې، زیاتی اوبه بندې کړې وې چه تانه وې جوړې کړې نن زه ستانه خپل فضل بندوم

رجال الحديث

عبدالله بن محمد: دا عبدالله بن محمد بن عبدالله جعفی مسندی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

سفيان: دا سفيان بن عيينه رضی اللہ عنہ دی. (۲)

عمرو: دا عمرو بن دينار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

ابی صالح: دا ابوصالح ذکوان مدنی رضی اللہ عنہ دی. (۴)

ابوهريه: او د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ چه مشهور صحابی دی تذکره هم تیره شوي ده. (۵)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: ورجل من فضل ماء نه ماخوځدې. په دې وجه چه هغه سړی زیاتی افاضل اوبه د خلقونه دمنع کولود وځي د عذاب مستحق شو نو داخبره په دې باندې دلالت کوي چه هغه دخپل اصل اوضرورت اوبه کومې چه د هغه په حوض یا مشکیزه کښې موجود دی د نورو نه زیات حقدار دی. (۶)

قوله: قال علي حدثنا سفيان الخ: یعنی علی بن مدینی رضی اللہ عنہ فرمائی چه سفيان بن عيينه رضی اللہ عنہ دا حديث زمونږ په وړاندې څوځل عمرو بن دينار رضی اللہ عنہ نه بیان کړو او هغه دا حديث ابوصالح ذکوان رضی اللہ عنہ نه اوریدلې او ابوصالح ددې حديث سند حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم ته رسولې دی. د تعليق مقصد: مقصد دادي چه سفيان بن عيينه رضی اللہ عنہ به چونکه دا حديث اکثر مرسل بیانولو نو په دې وجه ددې دمرسل کیدو وهم نه دی کول پکار بلکه صحيح هم دغه دی چه دا حديث موصول دی او هغوی دا دحفاظ حديث نه موصول اوریدلې دی لکه چه په حديث باب کښې دی او عمرو ناقد رضی اللہ عنہ هم دا موصول ذکر کړې دی. دغه شان امام مسلم رضی اللہ عنہ هم سفيان عن عمرو عن ابي صالح عن ابي هريرة رضی اللہ عنہ په طريق سره دا موصول ذکر کړې دی. (۷) او علامه

(۱) کشف الباری: ۶۵۷/۱.

(۲) کشف الباری: ۲۳۸/۱، ۱۰۲/۳.

(۳) کشف الباری: ۳۰۹/۴.

(۴) کشف الباری: ۶۵۸/۱.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲، إرشاد الساری: ۳۶۱/۵.

(۷) إرشاد الساری: ۳۶۱/۵، عمدة القاری: ۲۹۸/۱۲.

اسماعیلی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ سعید بن عبدالرحمن مخزومی عبداللہ بن یونس محمد بن ابی الوزیر او محمد بن یونس وغیرہ رحمہم اللہ د سفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ متابعت کریں دی او مذکورہ روایت نی موصول بیان کریں دی (۱)

۱۲- باب: لا حمی إلا لله ولرسوله صلی اللہ علیہ وسلم

محفوظ دخرن خایونہ د الله تعالیٰ اودھغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دپارہ دی

حل لغات **حمی**: د خرن خانی پہ کوم کنبی چہ دنورو خلقو د خاروود خرولو ممانعت وی، هرغه خیز چہ حفاظت نی اوکری شی (۱)

د ترجمہ الباب مقصد: د عربود امیرانو طریقہ داوہ چہ هغوی به په خنگلو کنبی یو د خرن خانی د خپل خان دپارہ مخصوص کولو د هغوی خاروی به په هغی کنبی خریدل اونورو خلقوته به د خاروو خرولو اجازت نه وو نوحضور پاک دی نه منع او فرمانیلہ چہ الله تعالیٰ یا د هغه رسول صلی اللہ علیہ وسلم یا د هغوی په خانی خلیف نه علاوه بل د هیچا حق نشته چہ هغه د خپل ذات دپارہ د جاهلیت د زمانی په شان نور خلق منع کری او د خپل خان دپارہ خہ خانی مخصوص کری (۲)

احديث (۲۲۴۱) (۳) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَنَامَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ». وَقَالَ بَلَقْنَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَمَى النَّقِيعِ، وَأَنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفِ وَالرَّيْدَةَ. [۲۸۵۰]

ترجمہ: حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د حضرت جثمہ رضی اللہ عنہ نه نقل کوی چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمانیلې مخصوص د خرن خانی صرف د الله تعالیٰ اود هغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دپارہ دی.

رجال الحديث

یحیی بن بکیر: دا یحیی بن عبداللہ بن بکیر مخزومی مصری رضی اللہ عنہ دی. (۴)
لیث: دا امام لیث بن یزید ایللی رضی اللہ عنہ دی. (۵)

(۱) فتح الباری: ۴۴/۵.

(۲) النہایہ: ۱/۴۳۸ - ۴۳۹.

(۳) إرشاد الساری: ۳۶۳/۵ عمدة القاری: ۲۹۹/۱۲.

(۴) أخرجه البخاری رحمه الله تعالیٰ ایضاً فی الجہاد باب أهل الدار یبیتون فیصاب الولدان والذراری رقم: ۳۰۱۲ وأبو داؤد رحمه الله تعالیٰ فی الخراج والامارة باب فی الارض یمیها الامام الخ رقم: ۳۰۸۳. وانظر جامع الاصول: ۲/۱۷۳۵ الكتاب الاول فی الجہاد الباب الثاني فی فروع الجہاد الفصل الثالث فی الغنائم والقرء. القرع السادس فی أحادیث متفرقة الخ رقم: ۱۲۳۲.

(۵) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

(۶) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

یونس: دا یونس بن یزید ایللی رحمته دی. (۱)

ابن شهاب: دا محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب رحمته دی. (۲)

عبد الله: دا عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود رحمته دی. (۳)

ابن عباس: دا مشهور صحابی عبد الله بن عباس بن عبد المطلب رحمته دی. (۴)

صعب بن جثامة: دا حضرت صعب بن جثامة لیشی حجازی رحمته دی. (۵)

ذهبیث باب ترجمة الباب سوه مطابقت: علامه عینی رحمته فرمائی چه حدیث مبارک خوعین ترجمه ده اوددی نه د قوی مطابقت تصور نه شی کیدی. (۶)

تشریح: مطلب داچه په مسلمانانو کښې چاته هم دا حق حاصل نه دی چه هغوی څنگلاتو کښې یو د څرن ځانی د خپل خان دپاره مخصوص کړی او نور خلق د هغې نه منع کړی. او صرف الله سبحانه وتعالی اودهغه رسول صلی الله علیه و آله او څوک چه د هغوی په ځانی خلیفه دوخت وی. اود عامو مسلمانانو د مصلحت دپاره هغه دا ضروری گنړی نو هغوی ته دا حق حاصل دی چه هغه یو د څرن ځانی مخصوص کړی. (۷) او امام هم یو داسې د څرن ځانی مخصوص کولې شی چه دچا مملوک نه وی لکه وادیانې څنگلې او د مرو زمکې وغیره. (۸)

لکه څنگه چه حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت عثمان غنی رضی الله عنهم نه داسې کول ثابت دی. او چه کله په حضرت عمر رضی الله عنه باندې یوسری دا اعتراض او کړو نو هغه په جواب کښې او فرمائیل چه دا د الله تعالی سبحانه وتعالی زمکه ده او هم د الله تعالی د مال د حفاظت دپاره دا مخصوص کړې شوي ده. (۹)

قوله: وقال بلغنا أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم الخ: دلته د بخاری

شریف تقریباً د ټولو راویانو په نسخو کښې داسې دی چه وقال بلغنا الخ بغیر د ابوذر رضی الله عنه د نسخې نه په هغې کښې دی وقال ابو عبد الله. حافظ ابن حجر رحمته فرمائی هم په دې وجه بعض شراح ته دا وهم شوي دي چه دا د مصنف یعنی امام بخاری رحمته کلام دی حالانکه داسې نه ده دا کلام د ابن شهاب زهري رحمته دی اودا روایت مرسل یا معطل دی. او هم ددې حدیث باب په

(۱) کشف الباری: ۱/۳۶۳/۲۸۲.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۴) کشف الباری: ۱/۴۳۵/۲۰۵.

(۵) کشف الباری کتاب جزاء الصيد باب إذا أهدى للمحرم حمارا وحشيا حيا الخ..

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰/۵/۳۶۲.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰/۵/۳۶۲.

(۸) إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

(۹) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰.

اسناد سره موصولاً هم نقل کړې شوې دي^(۱)، لکه څنگه چې امام ابو داؤد په خپل سنن کښې د دې خبرې تصريح کړې ده^(۲)، دغه شان ابن سعد رحمته الله د حضرت عمر رضي الله عنه اثر موصولاً نقل کړې دي^(۳)، او د دې تعليق مطلب دادې چې امام ابن شهاب زهري رحمته الله فرماني چې مونږ ته دا خبر رسيدلې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله نقيع محفوظ کړو او حضرت عمر رضي الله عنه سرف او ريذة محفوظ کړل.

قوله: النقيع: نقيع: دنون فتحه سره او قاف په کسره سره دي. دادمدینې منورې نه شل فرسخ فاصله باندې ځانې دي او په اصل کښې نقيع هر هغه ځانې ته ونيلې شی چرته چې اوبه جمع وي او هلته واښه راوټو کيږي^(۴).

قوله: الشرف: دا د شین او راء فتحه سره دي زمونږ په متداول نسخو کښې او د بخاری شریف د بعض شراح په نسخو کښې دا هم دغه شان دي^(۵)، دا د مدینې منورې نه د یو څو میلې فاصله باندې یو ځانې دي هغې ته وانی^(۶)، او د بعض شراح په نسخو کښې دا سین سره دي^(۷)، علامه میاطی رحمته الله فرماني چې دا خطا ده او صحیح هم شرف دي، لکه چې د بخاری بعض راویانو ذکر کړې دي او په موطاء ابن وهب کښې هم دغه شان دي، او تر کومې چې د سرف تعلق دي نو هغه دمکې مکرمې نه تقریباً شپږ میلې لرې د یو ځانې نوم دي^(۸)، او په دې لفظ باندې الف اولام هم نه شی داخليدي^(۹).

قوله: الريذة: دا د راء او باء فتحې سره دي او ذات عرق سره نیزدې د یو کلی نوم دي او د مدینې منورې نه تقریباً درې میلې فاصله باندې دي^(۱۰).

^(۱) فتح الباری: ۵/۵۷۷، إرشاد الساری: ۵/۳۶۲ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

^(۲) سنن ابو داؤد کتاب الخراج والامارة والفتی باب فی الارض یحبسها الامام أو الرجل رقم: ۳۰۸۳ وقال بعده: قال ابن شهاب رحمه الله تعالى: ویبلغنی أن رسول الله صلی الله تعالى علیه وسلم حمى النقيع.

^(۳) الطبقات لابن سعد رحمته الله ۳/۳۰۵ ترجمة عمر رضي الله عنه وکما.

^(۴) إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

^(۵) صحیح بخاری: ۱۱/۳۱۶ قدیمی، فتح الباری: ۵/۵۸ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

^(۶) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

^(۷) إرشاد الساری: ۵/۲۶۲ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

^(۸) المصدر السابق.

^(۹) فتح الباری: ۵/۵۸.

^(۱۰) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

۱۳- باب: شرب الناس والدواب من الانهار

د نهر و نه انسان او حیوانان اوبه خکمی شی

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله فرمائی چې په عامونهر و نوکنې یوسړی ته دا حق حاصل نه دی هغه نور خلق د اوبو خکلونه یا خنور د اوبو خکلونه منع کړي اودامسئله متفق علیه ده (۱) دکومې تفصیل چې په شاته ابواب کنې تیر شوې دي.

(حدیث ۲۲۴۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وَزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ فَوَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَاعَ بِهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِي طَبْعِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوْ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طَبْعُهَا فَاسْتَنْتَ شَرْقًا أَوْ شَرْقَيْنِ كَانَتْ أَثَارُهَا وَأَرْوَائُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّمَا مَرَّتْ بَيْنَهُ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يَرُدَّ أَنْ يَسْقِ كَانَتْ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ، فَهِيَ لِدَلِّكَ أَجْرٌ، وَدَجُلٌ رَبَطَهَا تَغْنِيًا وَتَعَقُّقًا لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلَا ظُهُورِهَا، فَهِيَ لِدَلِّكَ سِتْرٌ، وَدَجُلٌ رَبَطَهَا فُخْرًا وَرِيَاءً وَنَوَاءً لَأَهْلَ الْإِسْلَامِ، فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وَزْرٌ». وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْحُمُرِ فَقَالَ «مَا أَنْزَلَ عَلَيَّ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَادَةُ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)» (۲۷۰۵، ۴۶۴۶، ۴۶۷۸، ۴۶۷۹)

ترجمه: حضرت ابوهريره رحمه الله نه روايت دي چې رسول الله ﷺ فرمايلى اس د يوسړي دپاره (سبب) داجر او ثواب دي اود يوسړي دپاره پرده (بچاي) دي اود يوسړي دپاره وبال دي بهرحال دهغه سړي دپاره چې (سبب) داجر او ثواب دي نوهغه هغه سړي دي چې دالله تعالى سبجانه وتعالى دپاره ئي دا اس تړلي دي دخرن په خاني كنې يا باغ كنې دهغه رسنى او پرده كړي نوهغه اس دخرن په خاني كنې يا دباغ كنې دخپلې رسنى د اوږدوالى په اندازه خورى خكى نودده دپاره نيكنى ليكلې كيږي. اوكه چرې دهغه رسنى پرې شي او هغه د يو اوچتوالى يا دوو اوچتوالو برابر اوختى منډه كړي نودهغه د خپو نښي اود خړانښه ټول به دهغه دپاره نيكنى شميرلې شي. اوكه هغه چرته په واله باندې تير شي اودهغې نه اوبه او خكى سره ددې چې مالک

(۱) عمدة القاری: ۳۰۱/۱۲.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضا فی الجهاد باب الخیل ثلاثة الخ رقم: ۲۸۶۰ و فی المناقب باب رقم: ۳۶۴۶ و فی التفسیر سورة إذا لزلت رقم: ۴۹۶۲، ۴۹۶۳ و فی الاعتصام باب الاحکام التي تصرف بالدلائل الخ رقم: ۷۳۵۶ وأخرجه النسائی رحمه الله تعالى فی کتاب الخیل والسیف والرمی باب الخیل معقود فی نواصیها الخیر إلى يوم القيمة رقم: ۳۵۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فی الزکاة باب إثم مانع الزکاة رقم: ۲۲۹۰ وانظر: جامع الاصول کتاب الاول فی الزکاة الباب الاول فی وجوبها وإثم تاركها رقم: ۲۶۵۷.

نبی د اوبوڅکلو اراده نه وی کړې نوییابه هم دهغه دپاره نیکنی لیکلې کیږی دداسې سړی دپاره خو اس ثواب اوهم ثواب دې اویوهغه سړی دې چه اس نبی ترلې دې روپو گټلو او د سوال نه د بیچ کیدلو دپاره بیا دهغه په سټ او پتو کنبې چه کوم د الله تعالی حق دې هغه هیرنه کړی نو د داسې سړی دپاره (اس) پرده (یعنی پچاژ) دې او کوم سړی چه اس اوتري فخر او کبر پنانی او د اهل اسلام د نقصان رسولو دپاره نو د داسې سړی دپاره دا اسونه وبال او عذاب دې د رسول الله ﷺ نه د څرو باره کنبې تپوس اوشو نوحضور پاک او فرمائیل چه الله سبحانه وتعالی ددې متعلق څه خاص) حکم په ماباندې نه دې نازل کړې مگر د سورت (اذلزلت دا یو آیت کوم چه جامع دې ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (الایه یعنی چه څوک یو ذره برابر نیکی کوی هغه وینی او څوک چه یو ذره برابر بدی کوی هغه به هم وینی.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنیسی مصری رحمته الله دې. (۱)
مالک بن انس:- دا امام دارلهجرة مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبدالله مدنی رحمته الله دې. (۲)

زید بن اسلم:- دا زید بن اسلم عدوی مدنی رحمته الله دې. (۳)
ابی صالح السمان:- دا ابوصالح ذکوان مدنی رحمته الله دې. (۴)
ابوهریره:- او حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوی ده. (۵)
حل اللغات:- المرج: د څرن ځانی ارت او کولاو د وینووالا زمکه، ددې جمع مروج راځی. (۶)
الطیل والطول: هغه اوږده رسنی چه یوسرنی موگی وغیره پورې وی او بل سرد اس خپه کنبې ترلې وی دې دپاره چه گرځیدی شی څرن کولې شی لیکن چرته تختیدی نه شی. (۷)
استنان: داس بغیرد سورنه په مستنی سره یوځایل خواصنې وهل. (۸)
نواه: دمفاعله نه مصدر دې ناواه مناواة نونواه فخر کول دبسمی کول مقابله کول. (۹)
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أنها مرت بنهر فشریت منه الخ سره دې. او ددې توضیح داده که چرې د نهرونواوبه دچا دپاره مخصوص

(۱) کشف الباری: ۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۲) کشف الباری: ۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

(۳) کشف الباری: ۲/۲۰۳.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۶) النهاية: ۲/۴۸۶.

(۷) النهاية: ۲/۱۲۸.

(۸) النهاية: ۱/۸۱۴.

(۹) النهاية: ۲/۸۰۰.

وې نوځامخابه د اذن او اجازت ضرورت وو لیکن شارع علیه السلام چه مطلقاً ذکر کړې نو معلومه شوه چه دنهرونواوبه دچا دپاره مخصوص نه دی (۱)

قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولا ظهورها - بیا دهغوی په ستونو او شاگانو کښې د الله سبحانه وتعالی چه کوم حق دې هغه مه هیږه ونی یعنی ددې په تجارت کښې زکوة ادا کونی (۲) او بعض حضرات فرمائی چه ولا ظهورها نه مراد دادې چه په هغې باندې دالله سبحانه وتعالی په لاز کښې سورلی کونی او امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د خپل سانمه په سلسله کښې ددې روایت نه استدلال کوی دکوم تفصیل چه کتاب الزکوة کښې تیر شو (۳) او یادې نه مراد دادې په دې باندې د ده د طاقت نه زیات بوج مه اچونی (۴) داهم ونیلې شوی دی چه دې نه مراد دادې چه د دې په ذریعه د ضرورت مندو اومحتاجانو امداد کونی (۵)

قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الخمر - یعنی د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نه دخرو د حکم باره کښې پښتنه اوشوه. علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه دا سائل صعصعة بن ناجية رضی الله عنه وو چه دمشهور شاعر فرزوق نیکه دې (۶) او سوال د خرو د زکوة اوصدقه باره کښې وو لکه چه علامه خطابی رحمته الله علیه نه نقل کړې شوې دی (۷) نور رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آیت مبارک ﴿قَنْ يَفْعَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿ (الزلزال: ۷۱۸) په عموم سره جواب طرف ته اشاره اوفرمائيله یعنی چه کوم سړې ذره برابرهم نیکی کوی (ضرور) به هغه اووینی که هغه نیکی اوعمل هرڅومره معمولی وی او وړوکې وی بیشکه هغه ته به د کړې نیکنی بدله ملاویری، اوکوم سړې چه یوه ذره برابرېدی کوی (یقیناً) به هغه وینی (اودهغې نتیجه زغمی) (۸)

بعض حضرات فرمائی چه دا آیت مبارک ډیر جامع او بې مثاله دې او لږ شان الفاظوسره ډیره زیات معانی ته جامع کیدو کښې بل یوآیت ددې په شان نشته ځکه چه دا دخیراوشر هرې یوې معنې ته شامل دې (۹) لکه څنگه چه پخپله رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ارشادفرمائیلې دې. إلا هذه الآية الجامعة الفاذة او په یوروايت کښې کعب احبار رحمته الله علیه د نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم ارشاد نقل کړې دې

(۱) عمدة القاری: ۳۰۶/۱۲.

(۲) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵ عمدة القاری: ۳۰۳/۱۲.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵.

(۷) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵ عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲.

(۸) معارف القرآن للشيخ الكاندهلوی رحمته الله علیه: ۵۱۹/۸.

(۹) عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲ الکونثر الجاری: ۶۸/۵.

چه دا دوه آیاتونه داسې نازل شوی چه د تورات اوانجیل خلاصه او حاصل دی او په یو روایت کښې دی سورة اذا زلزلت الارض د تلاوت ثواب د نصف قرآن د ثواب برابر دی^(۱)
 علامه ابن العربي رحمه الله فرمائی چه ددې آیاتونو په عموم باندې دتولو علماؤ اتفاق دې.
 ۲، علامه عینی رحمه الله فرمائی ددې آیت مبارک په ذریعه د جواب تفصیل دادې لکه چه دهغوی سوال دا وو چه آیا دخرو هم هغه حکم دې کوم چه د آسونودې؟ نو دآیت مبارک په ذریعه جواب ورکړې شو که چرې دغه خړه د خیر په کارونو کښې وی نوضرور به د هغې بدله او ثواب ورکولې شي او که چرې د شریه کارونو کښې وی نواقینا دهغې بدله او عذاب نه خوری.^(۲)
 یوه شبه اودهغې جواب - اوس یوسوال داکښې چه هغوی د بغال قچرو باره کښې سوال ولې اونه کړو؟ ددې جواب بعض علماؤ دا ورکړې دي چه دقچرباره کښې سوال خکه اونه کړې شو چه هغه هم د خړو په شان دی اوهم دهغې په حکم کښې داخل دی.^(۳)
 یویل جواب دا علامه ابن العربي رحمه الله نقل کړې دي چه هغه وخت د عربو په زمکه باندې د قچرو وجودنه وو اوورومې قچر چه هلته اورسیدو هغه دلدل نومې قچر وو کوم چه مقوقس حضوریاک ته هدیه رالیکلې وه.^(۴)

[حدیث ۲۲۴۲] (۱) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ رِبْعَةَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُتَّبِعِ عَنْ زَيْدِ بْنِ جَالِدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَ زُجَلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَسَأَلَهُ عَنِ اللَّقْظَةِ، فَقَالَ «اعْرِفْ عِقَاصَهَا وَوَكَاةَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَالْأَقْسَانُكَ يَمًا». قَالَ فَسَأَلَهُ الْغَنَمَ قَالَ «هِيَ لَكَ أَوْلَا حَيْكُ أَوْلَا لَذِيبٌ». قَالَ

(۱) معارف القرآن للشيخ كاندهلوي: ۵۱۹/۸.

(۲) احكام القرآن لابن العربي رحمه الله: ۴۴۰/۴.

(۳) عمدة القاري: ۳۰۴/۱۲.

(۴) احكام القرآن لابن العربي رحمه الله: ۴۴۰/۴.

(۵) المصدر السابق.

(۶) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في صحيحه كتاب العلم باب الغضب في الموعظة والتعليم الخ رقم: ۹۱ وكتاب اللقطة باب ضالة الابل الخ رقم: ۲۴۲۷ وباب إذا لم يوجد صاحب اللقطة الخ رقم: ۲۴۲۹ وباب إذا جاء صاحب اللقطة بعد سنة الخ رقم: ۲۴۳۶ وباب من عرف اللقطة ولم يدفعها إلى السلطان رقم: ۲۴۳۸ وكتاب الطلاق باب حكم المفقود في أهله وماله رقم: ۵۲۹۲ وكتاب الادب باب ما يجوز من الغضب والشدة لامرأه تعالى رقم: ۶۱۱۲ ومسلم رحمه الله تعالى في صحيحه كتاب اللقطة باب معرفة العقاص والوكاء وحكم ضالة الغنم والابل رقم: ۴۴۹۸ - ۴۵۰۵ وأبو داود رحمه الله تعالى في سننه كتاب اللقطة باب التعريف باللقطة رقم: ۱۷۰۴ - ۱۷۰۸ والترمذي رحمه الله تعالى في جامعه كتاب الاحكام باب ما جاء في اللقطة وضالة الابل والغنم رقم: ۱۳۷۲ - ۱۳۷۳ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه كتاب القطة باب ضالة الابل والبقر والغنم رقم: ۲۵۰۴ وباب اللقطة رقم: ۲۵۰۷.

فَصَالَةُ الْإِبِلِ قَالَ «مَالِكٌ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَجِدَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا» (۱: ۱۹۱)

ترجمه: حضرت زید بن خالد رضی اللہ عنہ فرمائی کہ یوسری رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم له راغلو او لقطه پریوتلی خیز باره کنبی سوال اوکړو حضور پاک ارشاد او فرمائیله دهغه ظرف (تیل، اوددی دتړلو خیز او بیژنه بیا دیو کال پورې ددی اعلان او کړه اوس که دهغه مالک راغلو (نورنی کړه) گنی چه څه غواړې کوه. هغه ونیل ورکه شوې چیلنی؟ حضور پاک او فرمائیله هغه ستا ده یا ستا د رور ده یا د شرمخ. هغه ونیل وړک شوې اوبی؟ حضور پاک او فرمائیله چه اوبی سره ستا څه غرض دی هغه سره دهغه مشک او موزه هرڅه موجود دی په اوبو کنبی ورکوزیږی یعنی پخپله اوبه ځکی، اود ونیانیږی خوری تردې چه دهغه مالک راشی او هغه واخلی.

حل اللغات: اللقطة: هغه خیز چه تاته په لار کنبی پروت ملاؤشی. او هغه ته اوچت کړې یا هغه متروک خیز دکوم مالک چه معلوم نه وی.

القط: اوچت کړې شوې ماشوم او هغه وړوکې ماشوم چه او غورزولې شی. من لقطاً (ن): د زمکې نه اوچتول.

والتقط النمل: بغیرد قصد او طلب نه په یو خیز خبریدل، اللقطة سیات بها لانها تلحط غالباً او پریوتلی خیز ته لقطه ځکه وئیلې شی چه بلا قصد او طلب په زمکه ملاویږی او اوچت کړې شی (۱).

عفاض: کاک، د بوتل سر، د څرمن وغیره نه جوړ شوې تیلنی په کوم کنبی چه سامان کیخوډی شی (۲). **وفا:** د مشک وغیره دتړلومزې، لوینی وغیره دکوم سرچه تړلې شوی وی. ددی جمع اوکیه راخی (۳).

رجال الحديث

إسماعيل: - دا اسماعیل بن ابی اویس رضی اللہ عنہ دی. (۴)

مالك: - دا امام مالک بن انس رضی اللہ عنہ دی. (۵)

ربيعه بن أبي عبد الرحمن: - دا ربیعہ بن ابی عبدالرحمن فروخ رضی اللہ عنہ دی. د ربیعہ الرائي په نوم سره مشهور دی. (۶)

(۱) النهاية: ۶۰۹/۲: طلبة الطلبة للنسفي: ۲۰۸.

(۲) النهاية: ۲۲۷/۲.

(۳) النهاية: ۸۷۷/۲.

(۴) كشف الباري: ۱۱۳/۲.

(۵) كشف الباري: ۱/۲۹۰، ۸۰/۲.

(۶) كشف الباري: ۳/۴۳۴.

یزید مولى المنبث - دا یزید مولى المنبث مدنی رحمته دې ^(۱)

یزید بن خالد جهنی رحمته - دا ابو عبد الرحمن زید بن خالد جهنی رحمته دې ^(۲)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت قوله ترد الماء سره دې یعنی حضور بک د یو ورک شوی اوبی د اخستلو نه منع فرمایلی ځکه چه د اولگې اوتندی د وجې نه دهغه د مرکیدو اندېښنه نشته ځکه چه هغه پخپله داوبود چینی نه اوبه ځکی او هغه څوک منع کولې نه شی اودا ددې دپاره دې چه الله تعالی دا چینی او نهرونه دتولو خلقو او خناورو د فاندې دپاره جوړ کړی دی اوددې دالله تعالی نه سوا بل هیڅوک مالک نشته ^(۳) د حدیث مبارک متعلقه مسانلوباندې تفصیلی بحث کشف الباری کتاب العلمیاب

الغصب فی البوعة والتعليم إذا رأى مايكره كنبى تیرشوی دې

۱۴ - باب: بیع الحطب والكلاء

د لرگی اود ونود بیع بیان

د ترجمه الباب مقصد - دا باب د لرگی او ونود خرڅ په بیان کنبې دې اود امام بخاری رحمته مقصد دادې چه ددې دواړو خرڅول جائز دی که یوسری ددې احرار کړې وی او په خپل تحویل کنبې ئی اخستی وی نوهغه ددې مالک شو اوس هغه دا خرڅولې شی ^(۱) حافظ ابن حجر رحمته او علامه عینی رحمته د علامه ابن بطال رحمته قول نقل کړې دې چه مباح لرگی او وابنه راغونډول دمتفق علیها مسائلونه دي او په دې کنبې دچاهم اختلاف نشته تردې چه هغه لرگی او وابنه څوک په خپل مملوکه زمکه کنبې اولگوی نویاددې دهریودپاره اباحت مرتفع کیږی ^(۲) خو مونږ ته د شارح ابن بطال رحمته په متداوله نسخو کنبې دمتفق علیه الفاظ نه دی ملاؤشوی ^(۳)

یوسوال اودهغې جواب:- دلته یوسوال داپیدا کیږی چه امام بخاری رحمته دا باب په ابواب الشرب کنبې ولې ذکر کړو نو ددې دوه جوابات ورکړې شوی دی: ① په اصل کنبې درې څیزونه داسې دی چه د حقوق عامه نه شمیرلې شوی دی حطب کلاء اوما هرسری ته ددې نه فائده حاصلیږی ددې دپاره چه کوم ځانی امام بخاری رحمته داوبو ذکر کړې دې هلته ئی د دې دواړو څیزونوهم ذکر کړې دې چونکه امام بخاری رحمته دې نه وړاندې دا خودلی راروان دې چه صاحب الحوض اودغه شان صاحب القرية احق بمانه چه داخلق دخپلو اوبویر حقداردی

(۱) کشف الباری: ۵۴۳/۳.

(۲) کشف الباری: ۵۴۴/۳.

(۳) إرشاد الساری: ۳۶۵/۵ عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲.

(۴) عمدة القاری: ۳۰۵/۱۲ فتح الباری: ۶۰/۵.

(۵) المصدر السابق.

(۶) شرح ابن بطال: ۴۱۸/۶ طبع: دارالکتب العلمیة.

نواوس ددی نه پس ضماند کلاه او حطب تذکره هم او فرمائیلله که خوک سرې لرگی راغونډوی یا وابنه راجمع کوی نوهغه ددی مالک دې^(۱)

⑦ او دویم جواب دادې چه امام بخاری رحمته الله علیه په اصل کښې داخودل غواړی چه سرې کله د احتطاب او احتشاش د وجې نه مالک جوړشی نوهغه ته په دې کښې د مالکانه تصرف کولو اختیار حاصلیری نو د احياء موات د وجې نه خو په طریق اولی به هغه د زمکې مالک شی نولکه چه دې نه هغه د احياء موات مسئله ثابتوی^(۲)

[حدیث ۲۲۴۴] (۲) حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ أَحَبْلًا، فَإِذَا أَخَذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ قَيْيَمٍ، فَيَكْفُفُ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِيَ أَمْ مَيْتٌ». [ر: ۱۴۰۲]

ترجمه:- د حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرمایلې دې که په تاسو کښې خوک رسنی واخلی اود لرگو گیدې راوړی خرڅ نی کړی او الله سبحانه و تعالی دهغې د ثمن په ذریعه، دهغه عزت بچ کړی نو دا دهغې نه بهتر ده چه د خلقو نه سوال او کړی اویا هغه ته ورکړې شی یا منع کړې شی.

حل اللغات: أحبل: دا دجمل جمع ده رسنی دترلوڅه څیز، ددې جمع جمال جمول اجمال هم راځی.^(۴)

رجال الحديث

معلى بن أسد:- دا ابوالهیشم معلى بن اسد العمی البصری رحمته الله علیه دې.^(۵)

وهيب:- دا وهیب بن خالد بن عجلان الباهلي رحمته الله علیه دې.^(۶)

هشام:- دا هشام بن عروة بن زبیر رحمته الله علیه دې.^(۷)

عن أبيه:- دا عروة بن زبیر بن العوام رحمته الله علیه دې.^(۸)

(۱) عمدة القاری: ۳۰۵/۱۲. بتفصیل.

(۲) فتح الباری: ۶۰/۵. بتفصیل.

(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی الزکاة باب الاستغفار عن المسئلة رقم: ۱۴۷۱. وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۵. وقد تفرد به الامام البخاری رحمه الله تعالى وانظر جامع الاصول: ۱۴۶/۱۰. رقم: ۷۶۲۶.

(۴) النهاية: ۳۲۵/۱. ۳۲۶.

(۵) کشف الباری کتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة.

(۶) کشف الباری: ۱۱۸/۲.

(۷) کشف الباری: ۴۳۲/۲. ۱۲۹/۱.

(۸) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

زبیر بن العوام - دا مشهور صحابی حضرت زبیر بن العوام بن خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب ابو عبد الله القرشی الاسدی رضی اللہ عنہ دی ^(۱)
 وحديث ترجمة الباب سره مطابقت - وحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله - فياخذ حزمة من حطب فيبيع سره واضح دي ^(۲)

احديث ۱۲۲۵ (۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَأَنْ يَخْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا أَقْبِعِيَّةً أَوْ مَنَعَةً» [ر: ۱۶۰۱]

ترجمہ - حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی ہیں کہ یہ تاسو کنبی خوک پہ خپلہ شاباندی د لرگو گیدی راوی راہی نودا دھغی نہ بہتر دی کہ دجانہ سوال او کری بیا ہغہ دہ تہ ور کری یا ورنہ کری۔

رجال الحديث

یحییٰ بن بکیر - دا یحییٰ بن عبد الله بن بکیر مخزومی مصری رحمہ اللہ دی ^(۳)

لیث - دا امام لیث بن سعد رحمہ اللہ دی ^(۴)

عقیل - دا عقیل بن خالد بن عقیل رحمہ اللہ دی ^(۵)

ابن شہاب - دا محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شہاب الزہری رحمہ اللہ دی ^(۶)

ابی عبید مولى عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ - دا سعد بن عبید ابو عبید مولى عبد الرحمن بن عوف رحمہ اللہ دی اوھغوی تہ مولى ابن ازھرم و نیل شی ^(۷)

^(۱) کشف الباری: ۱۶۹/۴.

^(۲) کشف الباری: ۳۰۵/۱۲.

^(۳) أخرجه البخاری رحمہ اللہ تعالیٰ ایضاً فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم: ۱۴۷۰ وفی باب قول الله عزوجل: ﴿لَا يَسْتَلُونَ النَّاسَ بِالْحَفَاتِ﴾ رقم: ۱۴۸۰ وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۴ ومسلم رحمہ اللہ تعالیٰ فی الزکاة باب کراهیة المسالة للناس رقم: ۲۴۰۰ والترمذی رحمہ اللہ تعالیٰ فی الزکوة باب ماجاء فی النهی عن المسالة رقم: ۶۸۰ والنسائی رحمہ اللہ تعالیٰ فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم: ۲۵۹۰.

^(۴) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

^(۵) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

^(۶) کشف الباری: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

^(۷) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

^(۸) کشف الباری کتاب البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده.

حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت د حدیث سابق په شان دي

احديث (۲۲۴۶) حَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنٍ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - أَنَّهُ قَالَ أَصَبْتُ شَارِقًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَارِقًا أُخْرَى، فَأَتَيْتُهَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُخِيلَ عَلَيْهِمَا إِذْجَرَا الْأَبْيَعَةَ، وَمَعِيَ صَائِفَةٌ مِنْ بَنِي قَيْنِقَاءَ فَأَسْعَيْتُ بِهِ عَلَى وَلِيمَةٍ فَأَطِئْتُ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ النَّيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ أَلَا يَا حَمْزُ لِلشَّرَفِ التَّوَاءِ. فَتَأَرَّى لِيَهُمَا حَمْزَةٌ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْمَتَهُمَا، وَيَقْرُخَا وَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قُلْتُ لِابْنِ شِهَابٍ وَمِنْ السَّامِ قَالَ قَدْ جَبَّ أَسْمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهِمَا. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عَلِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَتَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْطَعْنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعِنْدَهُ زَيْنُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبْرَ فَغَضِبَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ، قَدْ خَلَّ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَهُ حَمْزَةٌ بَصْرَةً وَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عِبِيدُ الْأَبْيَ قَرَجَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمْفِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ. (ر: ۱۹۸۳)

ترجمه: حضرت علي بن ابی طالب عليه السلام فرماني چه د غزه بدر په مال غنیمت کښي يوه خوانه اوبنه مار رسول الله صلى الله عليه وسلم سره اوليدله او يوه بله اوبنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته (خمس دمال نه را کړه. يوورځ ما دا دواړه اوبنې د يوانصاري سړي په دروازه کې کينولې او ما اراده کوله چه په دې دواړو اوبنو باندې اذخرياکړم او راوړم چه خرڅ نې کړم اوما سره د قنقاع يو زرگرم وو اود هغه (اڅخريه پيسو) سره د حضرت فاطمه عليها السلام په وليمه کښي امداد واخلم او حضرت حمزه عليه السلام بن عبدالمطلب (هغه وخت) هم هغه کور کښي شراب څکل او حضرت حمزه عليه السلام سره يوه سندر غاړې هم وه. هغې په خپله سندر ه کښي دامصرع او ونيله پاسه اي حمزه د چاقو چاقو اوبنو طرف ته دې اوريدوسره حضرت حمزه عليه السلام توره واخسته او حمله نې او کړه اودهغه اوبنو قبونه نې پرې کرل اودهغوی خيټې نې او شلولې اودهغوی ايټې نې راوويستې (ابن جرير رحمته الله وائي چه) ما ابن شهاب رحمته الله ته او ونيل اوقبونه؟ نو هغه ونيل چه قبونه نې هم پرې کرل يوېرل. ابن شهاب رحمته الله وائي چه حضرت علي عليه السلام فرماني ماداسې نظاره اوليدله چه هغې سره اووېرېدم

(۱) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في البيوع باب ما قبل في الصواع: ۲۰۸۹ وفي الجهاد باب فرض الخمس رقم: ۳۰۹۱ وفي المغازی باب رقم: ۴۰۰۳ وفي اللباس باب الادوية رقم: ۵۷۹۲ ومسلم رحمه الله تعالى في الاشربة باب تحريم الخمر رقم: ۵۱۲۷ وأبو داود رحمه الله تعالى في الخراج باب بيان مواضع قسم الخمر رقم: ۱۹۸۶ وانظر في جامع الاصول، الفصل الثالث في الخمر وتحريمها. ومن أي شيء هي؟ رقم: ۳۱۴۴.

اودنبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او حضور پاک سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم ووما هغوی ته ټوله قصه واوروله نو حضور پاک دهغه ځانی ته لاړ او حضور پاک سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم وو او زه هم لازم رسول الله ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه اورسیدو او په هغه باندې غصه شو په دې باندې حضرت حمزه رضی الله عنه (چه نشه کښی وو) سترگې اوچتې کړې او ونی و نیل ته خورما د پلارنیکه غلام نی (دې کتوسره) حضور پاک اولته خپې (یعنی رجعت قهقری) واپس شو او دا واقعه د شرابو د حراموالي نه وړاندې ده

حل لغات: ضوفا: د زیات عمر پخه اوښه ددې جمع شرف و شرف و شرف راځی (۱)
الاهو: شنه وابنه دیو قسم خوشبودار وابنه لکه چه فارسی کښې کوم ته وانی جمع اذاخر راځی (۲) هینه: وینه، سندر غاړې گمنزه کونکې ددې جمع قیان وقینات راځی (۳)
بغفر: قهقری او قهقری روستنی خپې واپس کول، وکذا يقال رجعت القهقری هغه واپس لاړو (۴)

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى: دا ابراهيم بن موسى بن يزدی الرازی الفراء رحمه الله دې (۵)
هشام: دا ابو عبد الرحمن بن هشام بن يوسف الصنعاني رحمه الله دې (۶)
ابن جريج: دا ابن جريج عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رحمه الله دې (۷)
ابن شهاب: دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب الزهري رحمه الله دې (۸)
علي بن الحسين رحمه الله: دا علي بن حسين بن علي بن ابي طالب الهاشمي زين العابدين رحمه الله دې (۹)
حسين بن علي رحمه الله: دا حسين بن علي بن ابي طالب رحمه الله دې (۱۰)
علي بن ابي طالب رحمه الله: ددوی تذکره هم تیره شوې ده. (۱۱)

(۱) النهاية: ۸۵۸/۱.

(۲) النهاية: ۴/۱ طلبه البطله للنسفي رحمه الله تعالى: ۱/۱۸۱.

(۳) النهاية: ۵۱۱/۲.

(۴) النهاية: ۵۰۶/۲.

(۵) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل العائض رأس زوجها وترجيله.

(۶) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل العائض رأس زوجها وترجيله.

(۷) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل العائض رأس زوجها وترجيله.

(۸) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۹) كشف الباري كتاب الفسل باب الفسل بالصاع ونحوه.

(۱۰) كشف الباري كتاب التهجد باب تحريض صلى الله تعالى عليه وسلم على قيام الليل.

(۱۱) كشف الباري: ۱۵۰/۴.

ذَٰحِدِیْتُ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرَهُ مُطَابَقَتْ - ذَٰحِدِیْتُ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرَهُ مُطَابَقَتْ قَوْلُهُ: وَأَنَا أَرِيدُ أَنْ أَحْمَلَ عَلَيْهِمَا إِذْخَرَ لِابْنِهِ سِرَهُ وَاضْهَرَ دِيَّ فِي تَرْجَمَةِ الْبَابِ هَمْ ذَلَّ لِرُغْمِي أَوْ بِنُو ذَ بِيْعَ ذَ جَوَاز بَارَهُ كُنْبِي دِيَّ أَوْ حِدِیْتُ كُنْبِي هَمْ صِرَاحَتْ دِيَّ (۱)

قوله: **أَلَا يَا حَمْرُ لِلشَّرَفِ النَّوَاءُ**: ذَ شَعْرَدِي مَصْرَع سِرَهُ نَوْر هَمْ مَصْرَعِي دِي لِيَكُنْ بِه بَخَارِي شَرِيف كُنْبِي صَرَف دَغِه يَوْه مَذْكَوْرَه دِه. شَرَاخ بَخَارِي ذَدِي قَصِيدِي يَوْخُو نَوْر أَشْعَارِ ذَكَرْ كَرِي

دی الاياحمزللشرف النواء وهن معقلات بالفتناء

توجه: - اِي حَمْزَه پَاسَه دَچَاقُو چَاقُو اَوْبِنُو طَرَف تَه مَنْدِه كِرْدِه كُومِي چَه تَرَلِي دِي ذَكَوْرَنَه بَهْرَمِيدَان كُنْبِي.

ضم السكون في اللهايات منها وضجهن حمزة بالدماء

توجه: - دَهغُوي پَه مَرْنِي چَا پَه كِيرْدَه اَوَاي حَمْزَه اَوَهغَه پَه وَينوكُنْبِي لِرِپَرِي كِرْدِه.

وعجل من اطائبها للشرب قديداً من طبخ أو شواء

توجه: - اَوْدَ هَغُوي بَهْرَتَرِيْنَ غُوبِنَه ذَ شَرَابُو خُكُونُكُو دَپَارَه زَر رَاوَرَه چَه بُوْتِنِي پَخِي شُوِي وَي اَوَكَه وَرِيتِي شُوِي وَي (۲)

حَافِظُ ابْنِ حَجَرٍ رحمته الله فَرَمَانِي چَه مَعْجَمُ الشَّعْرَاءِ كُنْبِي مَرْزَبَانِي لِيَكْلِي دِي چَه دَا أَشْعَارِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ بْنِ أَبِي السَّائِبِ الْمَخْزُومِي دِي. بِيَا حَافِظُ رحمته الله دَا أَشْكَالِ اَوَكُرُو چَه بِه رَوَايَتِ كُنْبِي تَصْرِيحِ دِه چَه هَغَه وَخْتِ كُومِ خَلْقِ شَرَابِ خُكُونُكِي وَو هَغَه اَنْصَارُو اَوْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ اَنْصَارِي نَه دِي. بِيَا حَافِظُ ابْنِ حَجَرٍ رحمته الله دَا جَوَابِ وَرْكَرِي دِي چَه مَمَكُنْ دِه پَه تُولُو حَاضِرِيْنُو بَاَنْدِي دَا اَنْصَارِ اِطْلَاقِ بِالْبَعْقِ الْاَعْمِ يَعْنِي دَتْعَلِيْبِ پَه تَوَكَّه كِرِي شُوِي وَي (۳) دَدِي نَه پَسِ فَرَمَانِي چَا چَه دَا شَعْرَ مَنْظُومِ كِرِي اَوْ پَه سَنْدَرْغَارِي وَيَنْخِي بَاَنْدِي نِي اَوْنِيلِ دَدِي مَقْصُودِ دَاوُو چَه پَه حَضْرَتِ حَمْزَه رحمته الله كُنْبِي ذَ اَوْبِنُو پَرِي كُولُو جُوشِ رَاپِيدَاشِي اَوْتُولِ حَاضِرِيْنِ دَهغِي غُوبِنِي اَوخُورِي خُكَه چَه دَحَضْرَتِ حَمْزَه رحمته الله سَخَاوَتِ دَاوُلِ نَه مَشْهُورِ پُو هَغَه تَه پَه شَعْرُونُو كُنْبِي خُطَابِ كُولُو سِرَه هَغِي طَرَفِ تَه مَتُوجِهِ كِرِي شُو چَه اَوْبِنِي پَرِي كِرْدِه (۴)

قوله: **وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ**: يَعْنِي دَا تُولَه قَصَه دَهغَه وَخْتِ دِه كُومِ وَخْتِ چَه شَرَابِ حَرَامِ شُوِي نَه وَو خُكَه چَه حَضْرَتِ حَمْزَه رحمته الله پَه اَحْدِ كُنْبِي شَهِيدِ شُو اَوْ غَزْوَه اَحْدِ دَهْجَرَتِ پَه دَرِيْمِ كَالِ نَصْفِ شَوَالِ كُنْبِي پِيْنِه شُوِي اَوْدِ شَرَابُو حَرَمَتِ دَدِي نَه پَسِ نَازِلِ شُوِي. پَه دِي وَجَه

(۱) الكوثر الجارى: ۷۱/۵ عمدة القارى: ۳۰۶/۱۲ إرشاد السارى: ۳۶۹/۵.

(۲) فتح البارى: ۲۳۶/۷ عمدة القارى: ۳۰۷/۱۲ إرشاد السارى: ۳۶۸/۵ انعام البارى فى شرح اشعار البخارى: ۴۸.

(۳) فتح البارى: ۲۴۶/۷ انعام البارى فى شرح اشعار البخارى: ۴۹.

(۴) المصدر السابق.

حضور پاک هغه معذور او گرځولو او مواخذہ نئی اونه فرمائیلہ (۱) لہذا په دې باره کښې کوم سوال او جواب پیدا کيږي دهغې ټولو هم دغه جواب دې چه هغه وخت دغه احکام نه وو نازل شوی د سند غاړې نه گانه بجانا اوریدل هم په دغه ذیل کښې دی کله چه روستو احکامات نازل شونو د پردې حکم هم نازل شو او بنخوسره گډوډ والې او گانې بجانې حرام او گرځیدې.

السلم: (Predecessor, Anticipation)

سلم - بيع آجل بعاجل یعنی د داسې څيز بيع دکوم قيمت چه فوري ادا کړې شی او هغه څيز مسلم فيه، د مخصوص صفت سره د چا په ذمه واجب الادا وی ددې ارکان ايجاب او قبول دی. خريدار ته رب السلم (Hanower)، خرڅونکی ته مسلم اليه (Predecessor)، اوقيمت ته رأس المال (Capital)، او سامان ته مسلم فيه (Salam Asset)، وئيلي شی.

د سلم متعلق شرطونه هم درې دي: ① نفس معامله سره متعلق دي. ② کوم چه قيمت (رأس المال، سره متعلق وی. ③ سامان (مسلم فيه، سره متعلق وی. مسلم فيه به په هغه څيزونو کښې صحيح وی د کوم دمقدار او صفات تعيين چه کيدې شی دې دپاره چه دادانيگنی په وخت د سامان په بابت په فریقینو کښې د جگړې اندېښنه نه وی په موجوده زمانه کښې د سلم یو استعمال امپورټ او ایکسپورټ د سائنټ بل دسکاؤټينگ متبادل په توگه دي.

کتاب الشفعه (Pre-emption Priority) :- یو اخستي شوي زمکه یا عمارت د حق شفعه په ذریعه هم په هغه قيمت جبراً حاصلولونوم دي. حق شفعه به په هغه څيزونو کښې حاصلیږي چه د جائیداد غیر منقولہ د قبیل نه وی لکه زمکه او مکان وغیره.

حق شفعه بالترتیب په درې شانه حاصلیدې شی: ① چه په نفس مبيع کښې شریک وی ② په حق مبيع کښې شریک وی ③ چه گاونډی وی.

کتاب الاجاره (Lease) :- اجاره یعنی په کرایه باندې ورکول هغه معامله ته وئيلي شی په کوم کښې چه یو فریق یعنی اجیر (Lessor)، د طرف نه دمنفعت پیش کش وی او دویم مستاجر (Lessee)، طرف نه معاوضه او اجرت وی. د اجارې د صحیح کیدو شرط دادې چه د یو فریق د طرف نه منفعت او استفاده نوعیت او د دویم فریق د طرف نه د اجرت او معاوضه مقدار متعین شی. په موجوده زمانه کښې د اجارې یو استعمال د لیزنگ د متبادل په توگه دي.

کتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment) :- حواله د یوسړي ذمه د بل سړي په ذمه کښې دین منتقل کولونوم دي ددې ارکان ايجاب او قبول دي یعنی مدیون (Transferer)، دخپل طرف نه ايجاب کوی چه قرض ورکونکې دفلانکی سړي نه خپل واجبات وصول کړي اوصاحب دین او هغه سړي څوک چه دورکولو ذمه وارجوړ کړې شوي دي دواړه دا قبول کړي مقروض ته فقهاء محیل اوصاحب دین ته محال یا محال وائی او کوم سړي

چه د ادا کولو ذمه واری واخلی هغه ته محال علیه یا محتال علیه اوچاچه د دین د ادا کولو ذمه واری قبوله کړې هغه ته به محتال ونیلې شی دحواله دشرائطونه دی چه محیل محال او محال علیه په دې رضا وی.

په موجوده زمانه کښې صک یعنی (Cheque) په توگه استعمالیږی. دغه شان السکات الصباحیه یعنی (Traveller's Cheque) د ټریولر چیک په توگه الکمبیهاله یعنی بل آف ایکسچینج په توگه هم مستعمل دي.

کتاب الکفاله (Guarantee): - لغۀ یوځانی کولو ته وائی او د شریعت په اصطلاح کښې د یو ذمه د بل ذمه سره په مطالبه کښې ملاوولو ته وائی. فقهاء کفالت کونکی ته کفیل (Guarantor) او د چاد طرف نه چه کفالت اوکړې شی هغه ته مکفول عنه او د کوم خیز کفالت چه اوکړې شی هغه ته مکفول به او د چاد پاره چه کفالت اوکړې شی هغه ته مکفول له وائی. په موجوده زمانه کښې Guarantees یعنی د ضمانت په توگه استعمالیږی.

وکاله (Agency Aggrement): - د وکاله لغوی معنی ده حواله کول او د شریعت په اصطلاح کښې یو بل سړي په جائز او معلوم تصرف کښې په خپل ځانی او درولو ته وائی. ددې دوه قسمونه دي: ① وکالت خاص (Restricted Agency) یعنی د معین تصرف دپاره بل سړي وکیل جوړول. ② وکالت مطلقه (Un-restricted Agency) یعنی چه یو سړي بل ته او وائی چه په هر څیز کښې ته زما د طرف نه وکیل نی.

مزارعة (Share-Cropping): - لغۀ زمینداری کول او اصطلاحاً د پیداوار دڅه حصې په عوض د تقسیم معامله کول. په دې کښې یو عاقد رب الارض (Honour of Land) دي او دویم عاقد، عامل (Former) دي.

علاسانه اونلایات مقام اومرتبه اود صحیح بخاری فوقیت

د علم صحیح بنیادی منبع دوه بنیادی څیزونه دي: اول قرآن کریم چه د الله تعالی د طرف نه نازل شوي او د الله تعالی په فضل ترننه پورې په دې کښې د یو حرف کمې بیشې نه دي شوې اونه به د قیامته پورې اوشی. ځکه چه ددې د حفاظت ذمه قادر مطلق اخستی ده او دویم حدیث شریف دي. د الله تعالی په فضل او کرم سره امت مسلمۀ د خپل محبوب آقا ﷺ قول فعل او حدیث اوسنت داسې حفاظت کړې دي د کوم چه په دنیا کښې هیڅ نظیر او مثال موجود نه دي. او د حدیث اوسنت د حفاظت په ذرائع کښې د ټولو نه مضبوط ذریعه علم اسناد دي. اسناد د دې امت د هغه خصوصیات نه دي په کوم سره چه الله تعالی دې امت ته شرف ور عطا کړې دي. دا خصوصیات الله تعالی وړاندینو امتونو کښې چاته هم نه ورکړې چه دخپل نبی څه خبره متصل سند سره نقل کړی.

د احادیث د صحت او سقم مدار په سند باندې دي که سند صحیح دي نو حدیث هم صحیح دي. ځکه محدثینو حضراتو دې طرف ته ډیره زیاته توجه ورکړې ده او په ډیر زیات اهتمام سره نې دامحفوظ ساتلي او ددې اهمیت نې هم په ډیر تاکید سره بیان کړې.

چنانچه د مشهور محدث عبدالله ابن مبارک رحمته قول امام مسلم رحمته په خپل مشهور کتاب الجامع الصحيح په مقدمه کښې نقل کړې دې الاسناد من الدين لولا الاسناد لقال من شاء ماشاء^(۱) ترجمه: اسناد د دين حصه ده که چرې اسناد ضروری اونه گرځولې شی نوهریوسرې هره یوه خبره د دين په نوم باندې ونیلې شی. اوهم ددوی نه دا هم نقل دی ومثل الذي يطلب امر دينه بلا اسناد کشل الذي يرتقى السطح بلا سطح^(۲) ترجمه: دهغه سړی مثال چه ددين يوه خبره بغیرد سندنه اخستل غواړی دهغه سړی په شان دې چه بغیر پاوړې ډټ ته ختل غواړی (لکه څنگه چه بغیرد پاوړې سړی ډټ ته نه شی ختلې دغه شان بغیرد اسنادنه خبره کونکی رسائی صحیح دین ته نه شی رسیدې) اومشهورمحدث سفیان ثوری رحمته د اسناد د اهمیت باره کښې فرمائی: الاسناد سلاح المؤمن فان لم يكن معه سلاح فهائى شي يقتال^(۳) ترجمه: اسناد د مؤمن وسله ده که چرې هغه سره وسله نه وی نو هغه به په څه څیز سره جنگیږی (لکه د اسناد نه بغیر حدیث بیانول هم داسې دی لکه بغیرد وسله جنگ کول).

چونکه د احادیث د صحت او سقم دارومدار په سند باندې دې نو په سند کښې چه څومره کمې واسطې وی هم هغه هومره په هغه حدیث د خلل او خطا واقع کیدونه زیات محفوظ وی اود کمو واسطو والا سند به دهغه سند په مقابله کښې په کوم کښې چه واسطې زیاتې وی سند عالی یادیرې. چونکه په دې کښې د خلل او خطا واقع کیدو احتمال کم وی ددې دپاره ددې په فن حدیث کښې دیر زیات اهمیت دې.

د مشکوة شارح ملا علی قاری الحنفی رحمته المتوفی ۱۰۱۴ هجری د سند عالی اهمیت بیانولوسره لیکي: اعلم أن أصل الاسناد خصیصة فاضلة من خصائص هذه الامة وسنة بالغة من السنن المؤکدة، ثل من فروض الکفاية.... ثم طلب العلم أمر مطلوب، و شان مرغوب^(۴) یعنی ته پوهه شه چه اصل اسناد ددې امت خصائص نه یولوئی خصوصیت دې اود سنن مؤکده نه دې بلکه د فرضی کفایه نه دې..... اوبیا په دې کښې سند عالی طلب کول یومطلوب امر دې اوددې د حاصلولو کوشش کول امر مرغوب دې.

امام احمد بن حنبل رحمته المتوفی ۱۲۴ هجری فرمائی: طلب الاسناد العالی سنة من سلفه^(۵) یعنی طلب علو اسناد د سلف صالحین سنت دی اود جرح او تعدیل امام یحیی بن معین رحمته نه دهغوی د ژوند په آخری ورځو کښې تپوس او کړې شو: ماتشتی؟ قال: بیت خالی، و اسناد عالی^(۶).

(۱) مقدمه صحیح مسلم: ۱/۱۵.

(۲) الاجوبة الفاضلة للاسئلة العشرة الكاملة ص: ۲۱ - ۲۲.

(۳) الاجوبة الفاضلة للاسئلة العشرة الكاملة ص: ۲۳.

(۴) شرح شرح نخبة الفكر، ملا علی قاری ص: ۶۱۷ قدیمی.

(۵) ایضاً.

(۶) ایضاً.

یعنی ستاخواهش او غویشنه څه ده؟ ونی فرمائیل چه کور خالی وی خو چه سند عالی وی
 او احمد بن اسلم رضی الله عنه فرمائی: قرب الاسناد قرب الی الله عزوجل، فان القرب من الرسول بلاشک قرب الی
 الله ﷻ، یعنی قرب اسناد قرب باری تعالی دی. ځکه چه د رسول قربت حاصلول د الله تعالی
 قربت حاصلول دی او د رسول ﷺ قربت د علوسند په ذریعه سره حاصلیږی
 د علواسناد اهمیت د حدیث نبوی نه هم ثابت دی. مشهور حدیث دی په کوم کښې چه ضمام
 ابن ثعلبه رضی الله عنه واقعه ده چه په صحیح بخاری کښې هم موجود دی او طویل حدیث دی خو دلته
 صرف د علوسند اهمیت خودل مقصود دی. هغوی له د رسول الله ﷺ قاصد راغلو د دین د اهم
 امور وباره کښې نی ورته او خودل حالانکه دا قاصد صحابی رسول ﷺ وو او د صحابی په ثقه
 کیدو کښې او رښتونی کیدو کښې هیڅ شک شبه نه ی خوصضام ابن ثعلبه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ
 د قاصد خبر حق اوسچ منلوا وجود صرف په دغه سماعت باندې اکتفاء اونه کړه بلکه پخپله د
 رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اونینگ په نیغه اوریدلو د پاره بلکه چه په علواسناد
 کښې کیږی، حاضر شو.

دا حدیث امام حاکم رضی الله عنه په خپل سند سره معرفت علوم حدیث کښې هم نقل کړې دي او د نقل
 کولو نه پس په آخره کښې لیکي: ولو کان طلب العلوق الاسناد غیر مستحب لانکر علیه سؤاله عما أخیره
 رسوله عنه لامره بالاعتصار علی ما أخیره الرسول عنه. ﷺ، یعنی که چرې طلب د علواسناد مستحب نه
 وی نور رسول الله ﷺ به په دې باندې انکار فرمائیلو او هم د قاصد په خبر باندې به نی د اکتفاء
 کولو حکم ورکولو حالانکه داسې نه دی شوی، نومعلومه شوه چه طلب علواسناد مستحب
 امر دی.

حافظ سخاوی رحمته الله علیه فرمائی فتح المغیث شرح ألفیه الحدیث کښې د یوڅو نورو احادیث نبویه
 سره د علواسناد په اهمیت باندې استدلال کړې دی. موصوف لیکي: قد استدلل له بقول النبی صلی
 الله تعالی علیه وسلم لتیمم الداری رضی الله عنه لما رواه فی بعض طرق حدیثه فی الجسامة یا تیمم! حدث
 الناس بها حدیثی، وبقوله ایضاً غیر الناس قرن..... الحدیث، فان العلویق به من القرون الفاضلة.... ﷺ
 چونکه دا واقعه تیمم دری ﷺ په خپلو سترگو لیدلې وه او نبی کریم ﷺ پخپله د دې مشاهده
 نه وه کړې په دې وجه به دلته د علوسند صورت داسې وی چه خلق د تیمم داری ﷺ نه واوړی
 د دې نه علاوه نی هم ډیر احادیث ذکر کړی دی د کوم تفصیل چه فتح المغیث کښې کتلې شی.
 بل دنورو صحابه کرامو رضی الله عنهم د طرز عمل نه هم معلومیږی چه د علواسناد ډیر لوئی اهمیت دی
 د حضرت جابر رضی الله عنه یوه مشهوره واقعه ده کومه چه د حدیث په مختلف کتابونو کښې موجوده ده

(فتح المغیث شرح ألفیه الحدیث للسخاوی رحمته الله علیه ۸۷/۳ بحث العالی والنازل.

(معرفة علوم الحدیث للحاکم ص: ۵، سید معظم حسین رحمہ الله، دار الکتب العلمیة بیروت.

(فتح المغیث ألفیه الحدیث: ۸/۳ دار الکتب العلمیة بیروت.

او صحیح بخاری کنبی هم تعلیقاً ذکرده چه حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی: بلغنی حدیث عن رسول الله صلی الله تعالی علیه لم أسعه، فابتعت بهزراً، فشدت علیه رحلی، ومرت شهراً حتى قدمت الشام، فأتیت بهداً لله بن أنیس (الحديث) یعنی حضرت جابر رضی الله عنه په خپل سند سره یو واسطه کمولو د پاره یوه میاشت مسلسل سفر او کړو. دا واقعه نقل کولونه پس علامه الشیخ طاهر الجزائری الدمشقی رحمته الله المتوفی ۱۲۳۸ هجری

توجیه النظر کنبی لیکي چه: دا واقعه د علو اسناد د پاره بنیادی حیثیت لری. (۱)
دغه شان حضرت ابویوب انصاری رضی الله عنه هم د علو حدیث د پاره سفر کړي دي او په دي باندې دنورو صحابه کرامو رضی الله عنهم واقعات حاکم ابو عبدالله نیشاپوری رحمته الله کتاب معرفة الحديث کنبی کتلي شی. (۲)

د کلام خلاصه دا ده چه د سند عالی ډیري زیاتي فاندې دي چه د حدیث او علوم حدیث شوق لرونکي د پاره د نشاط او افتخار محمود سبب دي. د ټولونه اهم فائده داده چه هم د دي په وجه زمونږ اور رسول الله صلی الله علیه و آله په مینځ کنبی واسطې کمیږي او د محب او محبوب په مینځ کنبی چه خومره فاصلې کمې وی نو محب صادق ته هم دومره خوشی محسوس کیږي یوه بله اهمه فائده داده چه د سند عالی د وجې په اکابر او اصاغر کنبی فرق واضح کیږي د چا سنده چه خومره عالی وی هغه ته په هم هغه هومره مقام ورکولي شی او هم په دي اعتبار سره هغوی د اکابر او اصاغر په طبقات کنبی شمیرلې شی. بیا د علو اسناد څلور قسمونه دي او د هریو تعریف او اقسام او گورنی:

① علوم مطلق: القرب من رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم من حیث العدد باسناد نظیف غیر ضعیف. (۳)
ترجمه: علو مطلق د عدد روة په لحاظ سره صحیح سند سره رسول الله صلی الله علیه و آله ته نيز دي کیدل دي او چه دا قربت په ضعیف سند سره نه وی. دا رومي قسم د ټولو نه زیات د عظمت او لوئی شان والا دي. چنانچه حافظ احمد بن علی بن محمد العسقلانی رحمته الله المتوفی ۸۵۲ هجری فرمائی: فان اتفق أن يكون سنداً صحيحاً كان الغاية القصوى. (۴)

② علو نسبي: وهو ما يقل العدد فيه إلى ذلك الامام ولو كان لعدد من ذلك الامام إلى منتهاه كثيراً. (۵)
ترجمه: که چرته داسي امام حدیث پوري (په کوم کنبی چه فقا هت عدالت ضبط وغیره صفات مرجحه موجود وی لکه امام بخاری شعبه مالک وغیره رحمهم الله) د روة حدیث تعداد کم وی

(۱) توجیه النظر إلى اصول الاثر: ۲/۷۲۰ المطبوعات الاسلامی.

(۲) معرفة علوم الحديث للحاکم ص: ۷.

(۳) شرح التبصرة والتذكرة للعراقي: ۶۱/۲ ماهر یاسین الفحد. دار الکتب العلمیة بیروت.

(۴) نزاهة النظر فی توضیح نخبة الفكر ص: ۱۱۲ الرحیم اکیدمی.

(۵) نزاهة النظر فی توضیح نخبة الفكر ص: ۱۱۴ الرحیم اکیدمی.

سره ددې چه دهغې نه پس رسول الله ﷺ پورې درواة تعداد زیات وی نودې ته علونسی ونبلي شی.

دعلونسی دویم صورت: - القرب من کتاب من کتب الحديث البعثة کالکتب السنة والموطأ ونحو ذلك، حديث رواه البخاری مثلاً فیتثنی أحد الرواة فیرویه باسناد إلی شیخ البخاری أو شیخ شیخه وهكذا، ویكون رجال الروایة فی الحديث أقل عدداً مما للرواة من طرق البخاری. (۱)

ترجمه: - دحديث معتمد کتابونو لکه کتب سته اوموطاء وغیرها نه دچا د سند په اعتبار سره قریب کیدل مثلاً یوسرې یو حدیث د امام بخاری رحمه الله نه یا دهغوی د شیخ الشیخ نه روایت کوی او په دې طریق کښې د امام بخاری رحمه الله د طریق په نسبت د راویانو تعداد کم وی.

بیا دعلو نسبی څلور قسمونه دي: ① الموافقة ② الإبدال ③ المساواة ④ المصافحة ⑤ لعوبوجه قدم وفاة الشيخ: - ددې صورت دادې چه یوسرې د دوو شیوخ نه یو حدیث روایت کوی دهغې سندونو تعداد او رجال کښې برابر وی لیکن په دغه دواړو کښې د یو انتقال پرمهې کیري نو د اول مرکیدونکی شیخ سند د دویم شیخ د سند په مقابله کښې عالی گنرلې شی. علامه نووی رحمه الله په خپل کتاب تقریب النواوی کښې لیکي: فما أرويه عن ثلاثة عن البيهقي

عن الحاكم أعلى ما أرويه عن ثلاثة عن أبي بكر بن خلف عن الحاكم تقدم وفاة البيهقي عن ابن الخلف ترجمه: - فرماني چه هغه حدیث په کوم کښې چه زه په دریو واسطوسره امام بیهقي رحمه الله بیا امام حاکم رحمه الله نه روایت کوم نو دا سند عالی دي دهغه نه کوم چه زه په دریو واسطوسره ابوبکر ابنخلف رحمه الله نه بیا دحاکم رحمه الله نه روایت کوم. ځکه چه د امام بیهقي رحمه الله انتقال د ابن خلف رحمه الله نه وړاندې شوې دي. (۲)

⑥ علوبوجه قديم الاستفادة: - ددې صورت داوی چه یوسرې دیوشیخ نه یو حدیث اوریدلې وی دویم سړی دهغه نه پس هم دهغه شیخ نه هغه حدیث واوړیدو نو د پرمهې سماع کونکی سړی سنده عالی گنرلې شی. مثلاً دوو کسانو د یوشیخ نه هم یو حدیث واوړیدو یوشپسته کاله وړاندې اوریدلې او بل څلویښت کاله وړاندې اوریدلې نو د پرمهې سړی سنده د دویم سړی په مقابله کښې عالی گنرلې شی. لکه زمونږ حضرت صاحب کشف الباری استاذ المحدثین زید مجدهم تلامذه کښې داسې ډیر مثالونه موجود دی قلله الحمد والفضل ونسئل تعالی ان یحفظه من جمیع الشرور والفتن آمین.

علامه سیوطی رحمه الله فرماني چه ددې ثمره به هغه وخت ښکاره کیري چه کله په شیخ باندې داخلاط زمانه راغلی وی په هغه صورت کښې به پرمهې سماع کونکی سړی حدیث اصح او

(۱) الثلاثیات فی الحديث النبوی ص: ۲۷ دار الکتب العلمیة.

(۲) تذریب الراوی فی شرح تقریب النواوی: ۹۸/۲ قديمی.

ارجح کنزلی شی^(۱)

به علو سند کنبی د طبقی اعتبار کبری د تابعین په طبقه کنبی وحدان د تبع تابعین په طبقه کنبی ثنائیات یعنی په هره طبقه کنبی کوم سند د کمو واسطو والا وی دهغه طبقی سند به عالی شمیرلی شی. دغه شان په کتب سته کنبی چه د ټولونه عالی سند دې هغه ثلاثیاتودې او په دوی کنبی د ټولو نه فائق امام بخاری رحمه الله دې څکه چه د ټولونه زیات ثلاثیات هم د امام بخاری رحمه الله دی. په سنن ترمذی اوسنن ابن ماجه کنبی هم دی خو په ترمذی کنبی یو او سنن ابن ماجه کنبی ټول پنځه دی. لیکن د امام بخاری رحمه الله ۲۲ ثلاثیات دی او په نورو ډیرو حیثیتونو سره او په دې اعتبار سره هم د امام بخاری رحمه الله کتاب ته دنورو کتابو په مقابله کنبی فوقیت حاصل دې.

حدیث ثلاثی هغه حدیث ته وائی په کوم کنبی چه د راوی او حضور پاک صلی الله علیه و آله په مینځ کنبی درې واسطې وی. چنانچه علامه محمد بن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله المتوفی ۸۳۱ هجری شرح ثلاثیات البخاری لیکي: وهو ما یكون بین البخاری و بین النبی (عليه الصلوة والسلام) فيه ثلاثة^(۲)

او کشف الظنون کنبی حاجی خلیفه رحمه الله لیکي: ما اتصل إلى رسول الله من الحديث بثلاثة رواة^(۳) د کتب سته نه الجامع الصحيح المسلم کنبی اوسنن ابی داؤد اوسنن النسائی کنبی یو ثلاثی حدیث نشته. او په سنن الترمذی کنبی یو ثلاثی حدیث شته. حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله تهذیب التهذیب کنبی د عمر بن شاکر البصری په ترجمه کنبی لیکي: روی له الترمذی حدیث واحداً، يأتي على الناس زمان، الصابر فيه على دينه كالقابض على الجمر وقال:

غریب من هذا الوجه وليس في جامع الترمذی حدیث ثلاثی سواد^(۴) او په سنن ابن ماجه کنبی پنځه ثلاثی حدیث دی. ډاکتر اشرف بن عبدالرحیم، الثلاثیات فی الحدیث النبوی کنبی لیکي: سنن الامام ابن ماجه بها خمسة أحاديث ثلاثية الاستاد کلهامن طریق جهار^(۵) البغلس عن کثیر بن سلیم عن انس رضی الله عنه.

او جامع الصحيح البخاری کنبی ۲۲ ثلاثی احادیث دی. حافظ ابن حجر فتح الباری کنبی او علامه عینی رحمه الله عمدة القاری کنبی لیکي: ويبلغ جميعها أكثر من عشرين حديثاً^(۶) اوشیخ الحدیث مولانا تزکریا رحمه الله په لامع الدراری او حاجی خلیفه صاحب رحمه الله کشف الظنون کنبی او محمد بن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله شرح ثلاثیات البخاری کنبی

(۱) تدرب الروای فی شرح تقریب التواوی: ۹۹/۲ قدیمی.

(۲) ثلاثیات مصطفی مخدوم ص: ۲۰ غیر مطبوعه.

(۳) ۵۳۲/۱.

(۴) ۳۸۵/۲۱ بشار عواد معروف، مؤسسة الرسالة.

(۵) ص: ۱۱۷ دارالکتب العلمیه بیروت.

(۶) فتح الباری: ۲۰۲/۱ دارالفکر عمدة القاری: ۲۲۱/۲ رشیده.

او عبد الرحمن مبارک پوری رحمۃ اللہ علیہ پہ تحفۃ الحوذی کنبی لیکھی کہ بخاری کنبی ۲۲ تالیفی احادیث دی (۱) پہ دے کنبی ۱۷ احادیث دے سلمۃ بن اکوع رضی اللہ عنہ نہ خلور احادیث دحضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نہ ابو حذیفہ دحضرت عبداللہ بن بصر رضی اللہ عنہ نہ مروی دی (۲) او امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ددے ۲۲ ثلاثیات نہ شل روایتونہ د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ شاگردانوںہ یا د شاگردانود شاگردانوںہ اخستی دی شیخ الحدیث مولانا زکریا رحمۃ اللہ علیہ لامع الدراری کنبی لیکھی

ولایدرن أن العشرین منها عن تلامذۃ الامام أبی حنیفۃ أو تلامذۃ، فانه أخرجه منها إحدى عشرة رواية عن مکی بن ابراهیم.... وأخرجه البخاری الستۃ عن أبی عاصم النبیل ضحاک بن مخلد.... وأخرجه ثلثۃ عن محمد بن عبدالله الانصاری.

د کلام خلاصہ داشوہ چہ ثلاثیات دعلم حدیث یوہ ډیر لوئی نوع شمیرلے کیری خکہ چہ د راوی حدیث او رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ مینخ کنبی صرف درے واسطے وی پہ دوی کنبی صحابہ کرام خو ٲول عدول دی او تابعین او تبع تابعین دا ٲول د خیر القرون حضرات دی علما، کرامو پہ ثلاثیات باندی مستقل کتابونہ او شروحات لیکلی دی. دا ثلاثیات د محدثین حضرات مابہ الافتخار سرمایہ ده او په بخاری شریف کنبی لکہ خنکہ چہ تیرشو ۲۲ احادیث د ثلاثیات نہ دی دکومو چہ په عام توگہ زمونږ په متداولہ نسخو کنبی په جلی حروف کنبی خودنہ کرے شوے ده.

نور حضرت شیخ الحدیث حضرت مولانا مکریا کاندھلوی رحمۃ اللہ علیہ خپل مقبول عام تصنیف تقریر بخاری شریف کنبی فرمائی: دا خبرہ ہم په ذهن کنبی ساتنی چہ فقہ حنفی خود دے نہ ہم مهتم بالشان ده خکہ چہ هغه خو ثنائی ده یعنی په هغے کنبی صرف یوہ واسطہ دتابعی رحمۃ اللہ علیہ ده اودویمہ دصحابی رضی اللہ عنہ خکہ چہ امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ په مسلمہ توگہ باندی رویۃ تابعی دے او د احنافو په نیز خو رویۃ هم تابعی دے. بعض روایاتو کنبی خہ زیاتی واسطے هم راخی لیکن هغه جزوی دی گنی په کلی توگہ ثنائی دے. لہذا کہ دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ یا نورو حضراتو په زمانہ کنبی راتلو سرہ یوروايت ضعیف کیری هم نو په دے سرہ دا لازم نہ راخی چہ دحضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ په زمانہ کنبی به هم هغه روایت ضعیف پاتی وی بیا هم کہ خوک په یو تابعی یا تبع تابعی باندی خہ اشکال او کړی نو دا احنافو جواب د یو کلیہ په شکل کنبی دادے چہ حضرت امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ یقینا خپل استاذ زیات پیژندلو. بیا دا خبرہ هم یاد ساتنی چہ د بخاری شریف ۲۲ ثلاثیات کنبی د شلو استاذ خو حنفی دے او د دوو متعلق په کتب رجال کنبی معلومات ملاؤنہ شو چہ حنفی دی کہ شافعی ان شاء اللہ هم حنفی به وی.

(۱) لامع الدراری: ۱/۲۹ کشف الظنون: ۱/۴۳۰ شرح ثلاثیات البخاری ص: ۲۰.

(۲) الثلاثیات فی الحدیث النبوی ص: ۵۸ مکتبه حنفیہ.

مصادر ومراجع

- ١- القرآن الكريم
- ٢- الآحاد والشأن، الإمام الحافظ أبو بكر أحمد بن عمرو بن أبي عاصم الشيباني، رحمه الله، المتوفى ٢٨٤ هـ، دار الكتب العلمية، بيروت.
- ٣- الأبواب والتراجم لصحيح البخاري، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوي، رحمه الله تعالى، متوفى ١٢٠٢ هـ / ١٩٨٢ م، المجمع ايم سعيد كهنفي، كراتشي.
- ٤- الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان، امام أبو حاتم محمد بن حبان، بسقى رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٢ هـ، مؤسسة الرسالة بيروت.
- ٥- احكام القرآن، امام أبو بكر أحمد بن علي رازي جصاص، رحمه الله، متوفى ٢٤٥ هـ، دار الكتاب العربي بيروت، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الثانية ١٣٢٢ هـ.
- ٦- احكام القرآن، الامام أبو بكر محمد بن عبد الله المعروف بابن العربي، رحمه الله، المتوفى ٥٣٣ هـ، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الثانية ١٣٢٢ هـ.
- ٧- احكام القرآن، تأليف جماعة من العلماء الربانيين، على ضوء ما أفادته حكيم الامة اشرف على التهانوي، رحمه الله، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، كراتشي، الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ.
- ٨- احياء علوم الدين امام محمد بن محمد الغزالي رحمه الله تعالى متوفى ٥٥٥ هـ، دار احياء التراث العربي بيروت
- ٩- اختيار المدينة، الامام أبو زيد عمر بن شبة النميري البصري، رحمه الله، المتوفى ٣٣٣ هـ، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٣١٤ هـ.
- ١٠- اخبار مكة في قديم الدهر وحديثه، الامام أبو عبد الله محمد بن اسحاق المكي الفاكهي، رحمه الله، المتوفى ٢٤٢ هـ، دار خضر، بيروت ١٣١٣ هـ، الطبعة الثانية.
- ١١- ارشاد الساري شرح صحيح البخاري، أبو العباس شهاب الدين أحمد القسطلاني، رحمه الله تعالى، متوفى ٩٢٣ هـ، المطبعة الكبرى الاميرية، مصر، طبع سادس ١٣٠٣ هـ.
- ١٢- الاسامي والكفى، الامام أبو عبد الله أحمد بن حنبل الشيباني، رحمه الله، المتوفى ٢٤١ هـ، مكتبة دار الاقصى، الكويت، الطبعة الاولى ١٤٠٦ هـ.
- ١٣- الاستلزام الجامع لمذاهب فقهاء الامصار و علماء الاقطار ---، أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٣ هـ، دار احياء التراث العربي بيروت، الطبعة الاولى ١٣٣١ هـ.
- ١٤- الاستيعاب في اسماء الاصحاب (بهامش الاصابة)، أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٣ هـ، دار الفكر بيروت، و مطبوع في مجلدين، الطبعة الاولى، ١٣٢٢ هـ.
- ١٥- اسد الغابة في معرفة الصحابة، عز الدين أبو الحسين علي بن محمد الجزري المعروف بابن الاثير، رحمه الله تعالى، المتوفى ٣٣٠ هـ، دار الكتب العلمية بيروت.
- ١٦- الاشياء والنفاثر مع شرحه للحوي، العلامة زين الدين بن ابراهيم المعروف بابن نجيم الحنفي، رحمه الله، المتوفى ٩٤٥ هـ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، كراتشي.
- ١٧- اشعة اللمعات.

- ١٩- اعلام الحديث . امام ابو سليمان حد بن محمد الخطابي . رحمه الله تعالى . متوفى ٢٨٨ هـ . مركز احياء التراث الاسلامي . جامعة ام القرى . مكة المكرمة .
- ٢٠- اعلام السنن . علامه ظفر احمد عثمانى . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٧٠ هـ . ادارة القرآن كراچي .
- ٢١- اكمال تهذيب الكمال . العلامة الهام علام الدين مغلطاي بن قليج الحنفى . رحمه الله . المتوفى ٤٧٣ هـ . الفاروق الحديثة للطباعة والنشر . الطبعة الاولى ١٣٣٢ هـ .
- ٢٢- الاكمال في رفع الارتياح عن المؤتلف والمختلف في الاسماء والكفى والانساب . الامير الحافظ ابن ماكولا . رحمه الله . المتوفى ٤٢٥ هـ . دائرة المعارف العثمانية . الهند .
- ٢٣- اكمال المعلم شرح صحيح المسلم . العلامة القاضى ابو الفضل عياض اليمصى . رحمه الله . المتوفى ٥٢٢ هـ .
- ٢٤- اكمال اكمال المعلم شرح صحيح المسلم . ابو عبد الله محمد بن خلفه الوشائى الابى الباكي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٨٢٤ هـ . او ٨٢٨ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٢٥- الام (انظر كتاب الام) .
- ٢٦- الانساب . ابو سعد عبد الكريم بن محمد بن منصور السمعاني . رحمه الله تعالى . متوفى ٥١٣ هـ . دار الجنان . بيروت . طبع اول ١٣٠٨ هـ / ١٩٨٨ م .
- ٢٧- اوجز المسالك الى مؤطامالك . شيخ الحديث حضرت مولانا زكريا كاندلوى . رحمه الله . متوفى ١٢٠٢ هـ . مطابع ١٩٨٢ م . دار القلم . دمشق . الطبعة الاولى ١٣٢٢ هـ .
- ٢٨- اوزان شرعية . مفتي محمد شفيع صاحب رحمه الله تعالى .
- ٢٩- البحر الرائق شرح كنز الدقائق . العلامة بن نجيم المصرى الحنفى . رحمه الله . المتوفى ٩٠٤ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٣٠- بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع . ملك العلماء علام الدين ابو بكر بن مسعود الكاساني . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٨٤ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٣١- بداية المجتهد . علامه قاضى ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد القرطبي . متوفى ٥٩٥ هـ . مصر طبع خاص . ودار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٢٢ هـ .
- ٣٢- البداية والنهاية . حافظ عباد الدين ابو الفداء اسماعيل بن عمر المعروف بابن كثير . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٤٢ هـ . مكتبة المعارف بيروت . طبع ثانيا ١٩٤٤ م .
- ٣٣- البدر السارى حاشية فيض البارى . حضرت مولانا بدر عالم ميرٹھی صاحب . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٨٥ هـ . ربان بکڈر دہلی . ١٩٨٠ م .
- ٣٤- بطل المجهود في حل ابو داود . علامه خليل احمد سهارنبورى . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٣١ هـ . مطبعة ندوة العلماء لکھنؤ ١٣٩٢ هـ / ١٩٧٢ م و مرکز الشيخ ابى الحسن الندوى . يوبى . الهند . الطبعة الاولى ١٣٢٤ هـ .
- ٣٥- البناية شرح الهداية . العلامة بدر الدين عفيف محمود بن احمد . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٥٥ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولى ١٣٦٠ هـ و مكتبة حقايقه ملتان .
- ٣٦- تاج العروس من جواهر القاموس . ابو الفيض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرغنى الزبيدي . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٠٥ هـ . دار مكتبة الحياة . بيروت ودار الهداية .
- ٣٧- تاريخ الاسلام اردو . مولانا اكبر شاه نجيب آبادى . نفيس اكيڈمى . اردو بازار كراچي .

- ٣١- تاريخ الامم والملوك (تاريخ الطبري) . الامام ابو جعفر محمد بن جرير الطبري . رحمه الله . المتوفى ١٢٣٦هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثالثة ١٣٣٦هـ .
- ٣٢- تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير والاعلام . حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن احمد الذهبي رحمه الله عليه . متوفى ٤٧٨هـ . دار الكتب العلمية .
- ٣٣- تاريخ بغداد او مدينة السلام . حافظ احمد بن علي المعروف بالخطيب البغدادي . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٣٣هـ . دار الكتاب العربي بيروت .
- ٣٤- تاريخ الطبري . انظر (تاريخ الامم والملوك) .
- ٣٥- تاريخ عثمان بن سعيد الدارمي . المتوفى ٢٨٠هـ . عن ابي زكريا يحيى بن معين . المتوفى ٢٢٣هـ . دار المأمون للتراث . ١٢٠٠هـ .
- ٣٦- التاريخ الصغير . امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري . رحمه الله تعالى . متوفى ٢٥٦هـ . دار المعرفة بيروت .
- ٣٧- التاريخ الكبير . امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري . رحمه الله تعالى . متوفى ٢٥٦هـ . دار الكتب العلمية بيروت .
- ٣٨- تاريخ مدينة دمشق و ذكر فضله و تسمية من حلها من الامثال . ابو القاسم علي بن الحسن ابن هبة الله الشافعي . رحمه الله . المتوفى ٤٤١هـ . دار الفكر . بيروت ١٩٩٥م .
- ٣٩- تحفة اثنا عشرية (فارسي) . شاه عبد العزيز محدث دهلوي . رحمه الله . متوفى ١٢٣٦هـ . سهيل اكيثي . لاهور . باكستان .
- ٤٠- تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف . ابو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزني . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٢٣هـ . المكتبة الاسلامي بيروت . طبع دوم ١٢٠٣هـ .
- ٤١- تحفة الباري بشرح صحيح البخاري . شيخ الحديث زكريا بن محمد الانصاري . رحمه الله تعالى . المتوفى ٩٦٦هـ . دار الكتب العلمية بيروت . الطبعة الاولى ١٢٢٥هـ .
- ٤٢- تدريب الراوي بشرح تقريب النواوي . حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي رحمه الله تعالى . متوفى ٩١١هـ . المكتبة العلمية مدينته منورة .
- ٤٣- تذكرة الحفاظ . حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن عثمان الذهبي . رحمه الله تعالى . متوفى ٩١١هـ . دائرة المعارف العثمانية . الهند .
- ٤٤- التصريح بما تواتر في نزول المسيح . امام العصر . المحدث الكبير محمد انور شاه الكشميري . رحمه الله تعالى . المتوفى ١٣٥٢هـ . مكتبة دار العلوم كراتشي .
- ٤٥- التعليق المسند المطبوع مع الوفا لمحمد . ابو الحسنات محمد عبد الحق اللكنوي . رحمه الله تعالى . المتوفى ١٣٠٢هـ . قديم كتب خاله كراتشي .
- ٤٦- تعليقات علي بادل المجهود . شيخ الحديث محمد زكريا كاندهلوي . رحمه الله تعالى . المتوفى ١٢٠٢هـ . المكتبة التجارية لدولة العلماء لهنو الطبعة الثالثة ١٣٩٣هـ / ١٩٧٣م و مركز الشيخ ابي الحسن الندوي . الهند .
- ٤٧- تعليقات علي تحرير تقريب التهذيب الدكتور بشار عواد معروف والشيخ شعيب ارنؤوط . حفظهما الله . مؤسسة الرسالة . بيروت . الطبعة الاولى ١٢١٤هـ .

- ٥٢- تعليقات على تهذيب التهذيب ، المطبوع بذييل تهذيب التهذيب -
- ٥٣- تعليقات على الكاشف للذهبي ، شيخ محمد عوامة / شيخ احمد محمد نمر الخطيب حفظهما الله ، مؤسسة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ -
- ٥٥- تعليقات على كوكب الدرر ، مولانا شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوى ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٣٠٢ هـ -
- ٥٦- تعليقات على لامع الدار ، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوى ، رحمه الله تعالى ، متوفى ١٣٠٢ هـ / ١٣٨٢ م ، مكتبة امدايه ، مكة المكرمة -
- ٥٧- تعليقات على البصيف ، الشيخ محمد عوامة ، حفظه الله ورعاه ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية ، كراتشي ، الطبعة الثانية ١٣٨٠ هـ -
- ٥٨- تغليق التعليق ، حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر رحمه الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، المكتب الاسلامي ، ودار عمار ، والمكتبة الاثرية ، لاهور ، باكستان -
- ٥٩- تفسير آيات الاحكام من القرآن ، الشيخ محمد علي الصابوني ، حفظه الله ورعاه ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٢٥ هـ -
- ٦١- تفسير البغوي المسمى بمعالم التنزيل ، الامام ابو محمد الحسين بن مسعود البغوي ، رحمه الله ، المتوفى ٥١٢ هـ ، دار المعرفة ، بيروت -
- ٦٢- تفسير الطبري (جامع البيان) ، امام محمد بن جرير الطبري ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢١٠ هـ ، دار المعرفة ، بيروت -
- ٦٣- تفسير عثماني ، لشيخ الاسلام علامه شير احمد عثماني رحمه الله عليه -
- ٦٤- تفسير القرآن العظيم ، حافظ ابو القداء عباد الدين اسماعيل بن عمر ابن كثير دمشقي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٢٢ هـ ، دار احياء الكتب العربية -
- ٦٥- تفسير القرطبي (الجامع لاحكام القرآن) ، امام ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري القرطبي ، رحمه الله تعالى متوفى ٦٤١ هـ ، دار الفكر ، بيروت -
- ٦٦- التفسير الكبير ، (تفسير الرازي او مفاتيح الغيب) ، الامام ابو عبد الله فخر الدين محمد بن عمر الرازي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٠٦ هـ ، مكتب الاعلام الاسلامي ، ايران -
- ٦٧- تفسير النسفي (مدارك التنزيل وحقائق التأويل) ، ابو البركات عبد الله بن احمد النسفي ، رحمه الله ، المتوفى ٤١٠ هـ ، المكتبة العلمية ، لاهور ، باكستان -
- ٦٨- تقريب التهذيب ، حافظ ابن حجر عسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ -
- ٦٩- تقريرات الرافعي السبابة : التحرير المختار لرد المحتار ، الامام العلامة عبد القادر بن مصطفى البيساري الرافعي الحنفي ، رحمه الله ، المتوفى ١٣٢٢ هـ ، مكتبة رشيديه ، كوثه -
- ٧٠- التقرير والتحرير في علم الاصول ، الجامع بين اصطلاح الحنفية والشافعية ، ابن امير الحاج ، رحمه الله ، المتوفى ٨٤٩ هـ ، دار الفكر ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٤ هـ -
- ٧١- تكملة فتح البلهم ، مولانا محمد تق عثماني صاحب مدظلهم ، مكتبة دار العلوم كراتشي ودار احياء التراث العربي ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٦١ هـ -

- ٤٢- تلخيص الحبير في تخريج احاديث الراقي الكبير . حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله . متوفي ٨٥٣ هـ .
دار نشر الكتب الاسلامية لاهور . و دار الكتب العلمية . بيروت ١٢١٩ هـ .
- ٤٣- تلخيص المستدرک (مع المستدرک) ، حافظ شمس الدين محمد بن احمد عثمان ذهبي رحمه الله تعالى .
متوفي ٤٢٨ هـ . دار الفكر بيروت .
- ٤٤- التمهيد لباقى البوطان من المعاني والاسانيد ، حافظ ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد عبد البر مالكي رحمه الله تعالى . متوفي ٨٣٣ هـ . المكتبة التجارية . مكة المكرمة .
- ٤٥- تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاحاديث الشنيعة الموضوعة . الامام ابو الحسن علي بن محمد ابن عراق الكنتاني ، رحمه الله تعالى . المتوفي ٩٣٣ هـ . دار الكتب العلمية بيروت . الطبعة الثانية ١٢٠١ هـ .
- ٤٥- تهذيب الاسماء واللغات ، امام معي الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووي . رحمه الله تعالى . متوفي ٦٤٦ هـ . ادارة الطباعة المنيرية .
- ٤٦- تهذيب تاريخ دمشق الكبير . الامام الحافظ ابو القاسم علي المعروف بابن عساكر الشافعي . رحمه الله .
المتوفي ٥٤١ هـ . دار المسيرة . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٩١ هـ .
- ٤٧- تهذيب التهذيب ، حافظ ابن حجر عسقلاني . رحمه الله تعالى . متوفي ٨٥٣ هـ . دائرة المعارف النظامية .
حيدر آباد دكن ١٣٢٥ هـ .
- ٤٨- تهذيب سنن ابى داود ، الامام ابن قيم الجوزية . رحمه الله . المتوفي ٧٤١ هـ . مطبعة انصار السنة
المحمدية . ١٣٦٤ هـ .
- ٤٩- تهذيب الكمال ، حافظ جمال الدين ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن مزي . رحمه الله تعالى . متوفي ٦٣٣ هـ .
مؤسسة الرسالة . طبع اول . ١٣١٣ هـ .
- ٥٠- الثقات (كتاب الثقات) ، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بسقي . رحمه الله . متوفي ٢٥٢ هـ . دائرة المعارف
العثمانية . حيدرآباد . ١٢٩٣ هـ .
- ٥١- جامع الاصول من حديث الرسول ، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد بن الاثير
الجزري . رحمه الله . متوفي ٦٠٦ هـ . دار الفكر . بيروت .
- ٥٢- جامع الترمذي . (سنن ترمذي) . امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي . رحمه الله تعالى .
متوفي ٢٤٩ هـ . سعيد كراشي / دار احياء التراث العربي .
- ٥٣- الجامع الصغير من احاديث البشير النذير . الامام جلال الدين السيوطي . رحمه الله . المتوفي ٩١١ هـ . دار
الكتب العلمية . بيروت .
- ٥٤- الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبي) .
- ٥٥- جامع البسائيد والسنن . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازي . رحمه الله . المتوفي ٤٤٢ هـ .
دار الفكر . بيروت . الطبعة الثانية . ١٣٣٣ هـ .
- ٥٦- الجرح والتعديل . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازي . رحمه الله تعالى . المتوفي ٣٢٤ هـ .
دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية . ١٣٣٣ هـ .

- ٩١- الجمع بين الصحيحين: البخاري ومسلم. الامام محمد بن الفتوح الحميدي. رحمه الله. المتوفى ٢١٩ هـ. دار ابن حزم. بيروت. الطبعة الثانية ١٣٣٣ هـ.
- ٩٢- جمع الجوامع (الجامع الكبير والجامع الصغير وزوائد) الامام جلال الدين السيوطي. رحمه الله. المتوفى ٩١١ هـ. دار الكتب العلمية. بيروت. الطبعة الاولى ١٣٣١ هـ.
- ٩٣- حاشية السندی على البخاری. امام ابو الحسن نور الدين محمد بن عبد الهادي السندی. رحمه الله تعالى. متوفى ١٣٣٨ هـ. دار المعرفة. بيروت.
- ٩٤- حاشية السندی على مسلم. المطبوع مع صحيح مسلم. الامام ابو الحسن السندی. رحمه الله. متوفى ١٣٣٨ هـ. قديمي كتب خانه كراتشي.
- ١٠٠- حاشية السهارنفوري. المطبوع مع صحيح البخاري. مولانا احمد علي السهارنفوري. رحمه الله تعالى. متوفى ١٣٩٤ هـ. طبع قديمي.
- الحدود والاحكام. للبيضاوي رحمه الله عليه.
- ١٠٣- الخصائص الكبرى. الامام جلال الدين السيوطي. رحمه الله تعالى. ٩١١ هـ. دار الكتب العلمية. بيروت.
- ١٠٣- خصائص نبوي شرح شمائل ترمذي (اردو) شيخ الحديث محمد زكريا كاندھلوي. رحمه الله. متوفى ١٣٠٢ هـ.
- ١٠٤- الدر المختار. علامه علام الدين محمد بن علي بن محمد الحصكفي. رحمه الله تعالى. متوفى ١٠٨٨ هـ. مكتبة عارفين. پاکستان چوك كراتشي.
- الدراية في تخريج احاديث الهداية. لابن حجر رحمه الله عليه.
- ١٠٨- دلائل النبوة. الحافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن علي البيهقي. رحمه الله تعالى. متوفى ٢٥٨ هـ. مكتبة اثرية. لاهور.
- ١٠٩- الديباج على صحيح مسلم بن الحجاج. ابو الفضل عبد الرحمن بن ابى بكر جلال الدين السيوطي. رحمه الله. المتوفى ٩١١ هـ. ادارة القرآن كراتشي. الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ.
- ١١١- ذخائر الواريث في الدلالة على مواضع الحديث. العلامة عبد الغني بن اسماعيل بن عبد الغني النابلسي. رحمه الله. متوفى ١٣٣٣ هـ. دار المعرفة. بيروت.
- ١١٣- رد المحتار. علامه محمد امين بن عمر بن عبد العزيز عابدين شامي. رحمه الله. متوفى ١٣٥٣ هـ. مكتبة رشيديه. كوثه.
- ١١٣- رسالة شرح تراجم ابواب البخاري. (مطبوعه مع صحيح البخاري). حضرت مولانا شاه ولي الله. رحمه الله. متوفى ١١٤٦ هـ. قديمي.
- روائع البيان (النظر تفسير آيات الاحكام).
- ١١٥- روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني. ابو الفضل شهاب الدين سيد محمود آلوسي بغدادي. رحمه الله تعالى. متوفى ١٣٢٥ هـ. مكتبة امدادية. ملتان.
- ١١٤- زاد المعاد من هدى خير العباد. حافظ هشم الدين ابو عبد الله بن ابى بكر المعروف بابن القيم. رحمه الله. متوفى ٧٤١ هـ. مؤسسة الرسالة.

- ١١٨- سبل السلام شرح بلوغ المرام ، السيد الامام محمد بن اسماعيل الصنعاني المعروف بلامير ، رحمه الله ، المتوفى ١١٨٢ هـ ، دار احياء التراث العربي ، بيروت ، الطبعة الخامسة -
- ١١٩- سنن ابن ماجه ، امام ابو عبد الله محمد بن ماجه ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٤٣ هـ ، قديس / دار الكتاب المصري قاهرة ،
- ١٢٠- سنن ابى داود ، امام ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٤٥ هـ ، الحج ايم سعيد كميني / دار احياء السنة النبوية -
- ١٢١- سنن الدارقطني ، حافظ ابو الحسن علي بن عمر الدارقطني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٨٥ هـ ، دار نشر الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ / ٢٠٠٢ م -
- ١٢٢- سنن الدارمي ، امام ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٥ هـ ، قديس
- ١٢٣- سنن سعيد بن منصور ، الامام الحافظ سعيد بن منصور بن شعبة الخراساني المكي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٣٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ١٢٤- السنن الصغرى للنسائي ، امام ابو عبد الرحمن بن شعيب النسائي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٣٠ هـ ، قديس / دار السلام رياض -
- ١٢٥- السنن الكبرى للنسائي ، امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٣٠ هـ ، نشر السنة ، ملتان -
- ١٢٦- السنن الكبرى للبيهقي ، امام حافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن علي البيهقي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٨ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت -
- ١٢٧- سير اعلام النبلاء ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٣٨ هـ ، مؤسسة الرسالة ، وبيت الافكار الدولية -
- السيد الكبير (انظر كتاب السيد الكبير) -
- ١٢٨- السيرة الحلبية (السان العيون) ، علامه علي بن برهان الدين الحلبي ، رحمه الله ، المتوفى ١٠٢٢ هـ ، المكتبة الاسلامية ، بيروت -
- ١٢٩- السيرة النبوية ، الامام ابو محمد عبد الملك بن هشام المعافري ، رحمه الله ، متوفى ٢١٢ هـ ، مطبعة مصطفى البابي الحلبي بمصر ، ١٣٥٥ هـ ، والمكتبة العلمية ، بيروت -
- ١٣٠- شرح علل الترمذي ، الامام الحافظ ابن رجب الحلبي ، رحمه الله ، المتوفى ٤٩٥ هـ -
- ١٣١- الشرح الكبير ، للامام الدردير المالكي ، رحمه الله ، المتوفى ١٢٠١ هـ ، المطبوع من حيث المتن مع حاشية الدسوقي ، رحمه الله ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ١٣٢- شرح التوضيح (التلويح) ، العلامة سعد الدين التفتازاني الشافعي ، رحمه الله ، المتوفى ٤٢٣ هـ ، مير محمد كتب خاله ، كراتشي -
- ١٣٣- شرح ابن بطال ، امام ابو الحسن علي بن خلف بن عبد الملك المعروف بابن بطال ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٢٣ هـ ، مكتبة الرشد ، الرياض ، الطبعة الاولى ، ١٣٢٠ هـ -
- ١٣٤- شرح الزرقاني على الموطأ ، شيخ محمد بن عبد الباقي بن يوسف الزرقاني المصري ، رحمه الله ، متوفى ١٣٣ هـ ، دار الفكر ، بيروت -

- ١٣٥ - شرح السنة . الامام المحدث ابو محمد الحسين بن مسعود البغوي . رحمه الله . ٥١٢ هـ . دار الكتب العلمية ، بيروت . الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ .
- شرح الطيبي (ديكهنه) ، الكاشف عن حقائق السنن
- ١٣٦ - شرح سنن ابن ماجه المسبب ب انجاح الحاجة . الشيخ عبد الغني المجدي الدهلوي . رحمه الله . المتوفى ١٢٩٥ هـ . والمسبب بمصباح الرجاء . الحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي . رحمه الله . المتوفى ٩١١ هـ . و تعليقات لفخر الحسن المحدث الكنگوهي . رحمه الله . قديمي كتب خانة ، كراشي .
- ١٣٧ - شرح السيرة الكبرى الامام محمد بن احمد السرخسي رحمه الله المتوفى ٢٩٠ هـ دار الكتب العلمية بيروت
- شرح الشفاء (انظر : نسيم الرياض)
- شرح القسطلاني (ديكهنه) ارشاد الساري
- ١٣٨ - شرح الكرماني (الكوكب الدراري) علامه شمس الدين محمد بن يوسف بن علي الكرماني . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٨٢ هـ . دار احياء التراث العربي بيروت .
- ١٣٩ - شرح مشكل الآثار . الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد سلامة الطحاوي . رحمه الله تعالى المتوفى ٣٣١ هـ . مؤسسة الرسالة بيروت . الطبعة الثانية ١٣٢٤ هـ .
- ١٤٠ - شرح معاني الآثار الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوي رحمه الله . المتوفى ٣٣١ هـ . مير محمد كتب خانة آرام باغ . كراشي .
- شرح المذهب (ديكهنه) ، المجموع .
- ١٤١ - شرح النقاية . الامام علي بن محمد سلطان القاري الحنفي . رحمه الله . المتوفى ١٠١٢ هـ . ايچ ايم سعيد كهندي . كراشي .
- ١٤٢ - شرح النووي على صحيح مسلم امام ابو زكريا يحيى بن شرف النووي رحمه الله تعالى المتوفى ٦٤٦ هـ قديمي
- ١٤٣ - الشفاء بتعريف حقوق المصطفى . للامام القاضي عياض المالكي اليحصي . رحمه الله . المتوفى ٥٢٢ هـ . دار الكتب العلمية ، بيروت . الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ .
- ١٤٤ - الشبائل الحمديّة . الامام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي رحمه الله . المتوفى ٢٤٩ هـ . دار الكتب العلمية بيروت ١٣٢٤ هـ .
- ١٤٥ - الصحاح (قاموس عربي - عربي) . الامام اسماعيل بن حماد الجوهري . رحمه الله . المتوفى ٢٤٣ هـ . دار المعرفة . بيروت . الطبعة الثانية ، ١٣٢٨ هـ .
- ١٤٦ - الصحيح للبخاري . امام ابو عبد الله محمد بن اسمعيل البخاري . رحمه الله تعالى . المتوفى ٢٥٣ هـ . قديمي كتب خانة ، كراشي / دار السلام . رياض . الطبعة الاولى ١٣١٤ هـ .
- ١٤٧ - الصحيح لمسلم مع شرحه للنووي رحمه الله عليه . امام مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري . رحمه الله تعالى . متوفى ٣١١ هـ . قديمي كتب خانة ، كراشي / دار السلام . رياض .
- الضعفاء الكبير (انظر كتاب الضعفاء الكبير) .
- ١٤٨ - الطبقات الكبرى . الامام ابو محمد بن سعد . رحمه الله . المتوفى ٢٢٠ هـ . دار صادر بيروت .

١٣٩- طرح التثريب في شرح التثريب ، امام زين الدين ، ابو الفضل عبد الرحيم بن الحسين العراقي

المتوفى ٨٠٦ هـ ، وولده الحافظ ابو زرعة العراقي ، المتوفى ٨٣١ هـ ، مكتبه نزار مصطفى الباز ، مكة المكرمة -

طليعة الطلبة للنسفي رحمة الله عليه ، قديسي كتب خاله -

١٤٠- العلل الواردة في الاحاديث النبوية ، الشيخ الامام ابو الحسن علي بن عمر الدارقطني ، رحمة الله ،

المتوفى ٣٨٥ هـ ، دار طيبة ، الطبعة الثانية ، ١٣٣٣ هـ -

١٤١- العلل المتناهية في الاحاديث الواهية ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزي ، رحمة الله ، المتوفى ٥٩٤ هـ -

١٤٣- عمدة القاري ، الامام بدر الدين ابو محمد بن محمود احمد العيني ، رحمة الله ، متوفى ٨٥٥ هـ ، ادارة

الطباعة المنيرية -

١٤٣- غريب الحديث ، الامام احمد بن محمد الخطابي البسقي ، رحمة الله ، المتوفى ٣٨٨ هـ ، جامعة امر القري ،

مكة المكرمة ، ١٤٠٢ هـ -

١٤٣- الفاروق ، مولانا شبل نعماني ، دار الاشاعت ، كراچی -

١٥٥- فتاوى قاضي خان بهامش الفتاوى الهندية (العالمگیریه) ، الامام فخر الدين حسن بن منصور

الفرغانی ، رحمة الله ، المتوفى ٥٩٢ هـ ، نوراني كتب خاله پشاور -

١٥٦- الفتاوى الهندية (العالمگیریه) ، العلامة الامام الشيخ نظام و جماعة من علماء الهند ، نوراني كتب

خاله ، پشاور -

١٥٨- فتح الباري ، حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني ، رحمة الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، دار

الفكر بيروت -

١٥٩- فتح الملهم شيخ الاسلام علامه شبير احمد عثمانی رحمة الله متوفى ١٣٣٩ هـ دار احیاء التراث العربی بیروت

١٦٠- فتح القدير ، (تفسير) الجامع بين فني الرواية والدراية من علم التفسير ، الامام محمد بن علي

الشوكاني ، رحمة الله تعالى ، المتوفى ١٢٥٠ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -

١٦١- فتح القدير ، امام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام ، رحمة الله تعالى ، متوفى ٨٦١

هـ ، مكتبه رشيديه ، كوثه -

١٦٣- الفردوس بمأثور الخطاب ، ابو شجاع شيرويه بن شهر دار بن شيرويه الديلي الهمداني ، الملقب ب

الكنيا ، رحمة الله ، المتوفى ٥٩٩ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -

١٦٤- الفقه الحنفی وادلتہ ، الشيخ اسعد محمد سعيد الصاغري ، حفظه الله ، دار الكلم الطيب ، بيروت ،

الطبعة الثالثة ، ١٣٣٢ هـ -

١٦٥- فيض الباري ، امام العصر علامه انور شاه كشميري ، رحمة الله تعالى ، متوفى ١٣٥٢ هـ ، مطبعة دار المأمون

، الطبعة الاولى -

١٦٦- فيض القدير شرح الجامع الصغير ، العلامة محمد عبد الرؤوف المناوي ، رحمة الله ، المتوفى ١٠٣١ هـ ،

دار الكتب العلمية ، الطبعة الثالثة ، ١٣٢٤ هـ -

١٦٧- القاموس الوحيد ، مولانا وحيد الزمان بن مسيح الزمان قاسمي كيراني ، رحمة الله تعالى ، متوفى ١٣١٥

هـ / ١٩٥٥ م ، ادارة اسلاميات لاهور - كراچی -

- ٢٨- قواعد في علوم الحديث العلامة المحقق ظفر احمد العثماني رحمه الله المتوفى ١٣٩٢ هـ ادارة القرآن كراچی
- ٢٩- الكشف ، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان ذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٢٨ هـ ، شركة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، طبع اول ١٣١٣ هـ -
- ٣٠- الكشف عن حقائق السنن ، (شرح الطیحي) امام شرف الدين حسين بن محمد بن عبد الله الطیحي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٣٣ هـ ، ادارة القرآن كراچی -
- ٣١- الكامل في التاريخ ، علامه ابو الحسن عز الدين علي بن محمد ابن الاثير الجوزي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٣٠ هـ ، دار الكتب العربي بيروت -
- ٣٢- الكامل في ضعفاء الرجال ، امام حافظ ابو احمد عبد الله بن عدي جرجاني رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٢٥ هـ ، دار الفكر ، بيروت -
- كتاب اخبار المدينة (انظر : اخبار المدينة)
- كتاب اخبار مكة (انظر : اخبار مكة)
- كتاب اختلاف الحديث بهامش كتاب الام ، دار المعرفة بيروت -
- ٣٣- كتاب الام (الام) ، امام محمد بن اذريس الشافعي ، رحمه الله ، متوفى ٢٠٢ هـ ، دار المعرفة ، بيروت ، طبع ١٣٣٣ هـ / ١٩٤٣ م -
- ٣٤- كتاب الاموال ، الامام ابو عبيد القاسم بن سلام الهروي الازدي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٢٢ هـ ، دار الفكر ، بيروت ، ١٢٠٨ هـ -
- كتاب التعريفات للجرجاني رحمه الله عليه -
- ٣٥- كتاب الخراج ، الامام ابو يوسف ، يعقوب القاضی ، رحمه الله ، المتوفى ١٨٢ هـ -
- ٣٦- كتاب الخراج ، الامام يحيى بن آدم القرشي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٠٢ هـ ، المكتبة العلمية ، لاهور ، باكستان ، الطبعة الاولى ، ١٩٤٣ م -
- ٣٧- كتاب السيرة الكبير الامام محمد بن الحسن الشيباني رحمه الله المتوفى ١٨٩ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت
- ٣٨- كتاب السنة ، الامام الحافظ ابو بكر احمد بن عمرو بن ابي عاصم الضحاك بن مخلد الشيباني ، رحمه الله ، المتوفى ٢٨٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ٣٩- كتاب الضعفاء الكبير ، ابو جعفر محمد بن عمر بن موسى بن حماد العقيلي المكي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٢٢ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ٤٠- كتاب المبسوط ، الامام شمس الائمة ابو بكر محمد بن ابي سهل السرخسي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٨٢ هـ ، دار المعرفة ، بيروت ، الطبعة الثالثة ، ١٣٨٨ هـ -
- ٤١- كتاب المغازی ، الامام محمد بن عمر الواقدي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٠٤ هـ ، مؤسسة الاعلی ، بيروت -
- ٤٢- الكتب الستة (موسوعة الحديث الشريف) باعرا ف و مرأجة فضيلة الشيخ صالح بن عبد العزيز آل الشيخ ، دار السلام ، الرياض -
- ٤٣- الكشف عن حقائق غوامض التنزيل ----- ، الامام جابر الله محمود بن عمر الزمخشري ، المتوفى ٥٢٨ هـ ، دار الكتاب العربي ، بيروت ، لبنان -

- ١٨٨ - كشف الاستار عن زوائد البزار على الكتب الستة ، الحافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي ٨٠٤ هـ ، بتحقيق الشيخ حبيب الرحمن الاعظمي ، مؤسسة الرسالة ، الطبعة الثالثة ، ١٢٠٢ هـ .
- ١٨٩ - كشف الباري ، شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مدظلهما ، مكتبة فاروقيه ، كراچی .
- ١٩٠ - كشف الخفاء و مزيل الالباس ، شيخ اسماعيل بن محمد عجلوني ، رحمه الله ، متوفى ١٢١٢ هـ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت .
- ١٩١ - كشف المشكل من حديث الصحيحين ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزي ، رحمه الله ، المتوفى ٥٩٤ هـ ، دار الوطن ، الرياض ، ١٢١٨ هـ .
- ١٩٢ - كنز العمال ، علامه علام الدين علي المتقي بن حسام الدين الهندي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٩٥٥ هـ ، مكتبة التراث الاسلامي ، حلب .
- ١٩٣ - الكوثر الجارى الى رياض احاديث البخاري ، الامام احمد بن اسماعيل الكوراني الحنفي ، رحمه الله ، المتوفى ٨٣٣ هـ ، دار احیاء التراث العربی بیروت ، الطبعة الاولى ١٢٢٩ هـ .
- ١٩٤ - الكوكب الدرر حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہی ، رحمه الله تعالى ، متوفى ١٣٣٣ هـ ، ادارة القرآن كراچی الكواكب الدراري (ديکھئے) ، شرح (الکرماني)
- ١٩٥ - لامع الدراري حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہی رحمه الله تعالى متوفى ١٣٣٣ هـ مكتبة امداديه مكة المكرمة الباب في شرح الكتاب .
- ١٩٦ - لسان العرب ، ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور افريقى مصرى ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥١١ هـ ، نشر ادب الجوزة ، قم ، ايران ، ١٣٠٥ هـ و دار صادر ، بيروت .
- ١٩٨ - لسان الميزان ، الحافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني ، رحمه الله ، متوفى ٨٥٢ هـ ، بتحقيق الشيخ عبد الفتاح ، رحمه الله ، دار البشائر الاسلامية ، الطبع الاول ١٢٢٣ هـ .
- ١٩٩ - الموطأ ، الامام مالك بن انس ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٦٩ هـ ، دار احیاء التراث العربی بیروت .
- ٢٠٠ - الموطأ ، الامام محمد الحسن الشيباني رحمه الله ، المتوفى ١٨٩ هـ ، قديمي كتب خاٹھ كراچی .
- ٢٠١ - المتواری علی تراجم ابواب البخاری ، علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندراني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٧٨٣ هـ ، مظهری كتب خاٹھ كراچی .
- ٢٠٢ - مجمع بحار الانوار ، علامه محمد بن طاهر پلتي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٩٨٢ هـ ، دائرة المعارف العشائنيه حيدرآباد ، ١٣٩٥ هـ .
- ٢٠٣ - مجمع الزوائد امام نور الدين علي بن أبي بكرى الهيثمي رحمه الله تعالى متوفى ٨٠٤ هـ ، دار الفكر ، بيروت .
- ٢٠٤ - المجموع (شرح المهدب) ، امام معي الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووي رحمه الله تعالى ، متوفى ٧٢٤ هـ ، شركة من علماء الازهر .
- ٢٠٥ - مجموعه رسائل ابن عابدين ، العلامة المحقق السيد محمد امين آفندي الشهيد بابن عابدين ، رحمه الله ، المتوفى ١٢٥٢ هـ ، مكتبة عشائنيه ، كوثنه .
- ٢٠٦ - المحل ، علامه ابو محمد علي احمد بن سعيد بن حزم رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٦ هـ ، المكتب التجاري بيروت / دار الكتب العلمية بيروت .

مختصر تاريخ دمشق -

٢٠٤- المدونة الكبرى، الامام مالك بن النسر رحمه الله، المتوفى ١٤٩هـ، دار صادر، بيروت -

٢٠٨- مرقاة المفاتيح (شرح مشكاة المصابيح)، علامه نور الدين علي بن سلطان القاري رحمه الله تعالى،

متوفى ١٠١٣هـ، امداديه ملتان و دار الكتب العلمية بيروت -

٢٠٩- المستدرک علی الصحیحین، حافظ ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوري، رحمه الله

تعالى، متوفى ٤٢٥هـ، دار الفكر، بيروت -

٢١٠- مسند ابی داؤد الطیالسی، الامام المحدث سليمان بن داؤد بن الجارود رحمه الله، متوفى ٢٤٢هـ، دار

الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الاولى ١٣٢٥هـ -

مسند ابی یعلی البوصلی، الامام شيخ الاسلام ابو یعلی احمد بن علی البوصلی، رحمه الله، المتوفى ٢٠٤هـ، دار

الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الاولى ١٣١٨هـ -

٢١٢- مسند احمد، امام احمد بن حنبل، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٤١هـ، المكتب الاسلامی، دار صادر، بيروت

٢١٣- مسند اسحاق بن راهويه، الامام اسحاق بن ابراهيم بن مخلد بن راهويه الحنظلي، رحمه الله،

المتوفى ٢٣٨هـ، مكتبة الايمان، المدينة المنورة، الطبعة الاولى ١٣١٢هـ -

٢١٤- مسند البزار (البحر الزخار)، الامام ابو بكر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار، رحمه الله،

المتوفى ٢٥٢هـ، مؤسسة علوم القرآن مكتبة العلوم والحكيم بيروت والمدينة المنورة، ١٢٥٩هـ، الطبعة الاولى

٢١٥- مسند الحميدي، امام ابو بكر عبد الله بن الزبير الحميدي، رحمه الله، متوفى ٢١٩هـ، المكتبة السلفية

مدينة منورة -

٢١٦- مشارق الانوار علی صحاح الآثار، القاضي ابو الفضل عیاض بن موسى بن عیاض الیحصی البسقی

المالکی، رحمه الله، المتوفى ٥٣٢هـ، دار التراث -

٢١٨- مشكاة المصابيح، شيخ ابو عبد الله ولي الدين خطيب محمد بن عبد الله، رحمه الله، متوفى ٥٢٤هـ

بعد، قديسي -

٢١٩- المصنف لابن أبي شيبة، حافظ عبد الله بن محمد بن أبي شيبة المعروف بابن بكر بن أبي شيبة، رحمه

الله تعالى، متوفى ٢٣٥هـ، بتحقيق الشيخ محمد عوامة، حفظه الله، دار قرطبة، بيروت، الطبعة الاولى ١٣٢٤هـ

٢٢٠- المصنف لعبد الرزاق، الامام عبد الرزاق بن همام صنعاني، رحمه الله تعالى، متوفى ٢١١هـ، مجلس على

كراچی، ودار الكتب العلمية، بيروت -

٢٢١- المطالب العالیة بزوائد المسانید الثمانيّة، الحافظ ابن حجر العسقلانی، رحمه الله تعالى، المتوفى ٨٥٢

هـ، دار البیاز، مكة المكرمة -

٢٢١- معارف القرآن، لشيخ الحديث والتفسير علامه ادريس كاندهلوي رحمة الله عليه -

٢٢٢- معالم السنن، الامام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابي، رحمه الله تعالى، المتوفى ٢٨٨هـ، مطبعة

انصار السنة المحمدية، ١٣٨٨هـ / ١٣١٤هـ -

٢٢٣- المعجم الاوسط، الامام ابو القاسم سليمان بن احمد الطبراني، رحمه الله تعالى، المتوفى ٣٢٠هـ، دار

الهرمين، القاهرة، ١٤١٥هـ -

- ٢٢٢ - معجم البلدان ، علامه ابو عبد الله ياقوت حموي رومي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٢٦ هـ ، دار احياء التراث العربي ، بيروت .
- ٢٢٥ - معجم الصحابة ، الامام الحافظ ابو الحسين عبد الباقي بن قانع البغدادي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٢٥١ هـ ، مكتبته نزار مصطفى الباز ، مكة المكرمة ، الرياض ، الطبعة الاولى ، ١٤١٨ هـ .
- ٢٢٦ - المعجم الكبير امام سليمان بن احمد بن ايوب الطبراني رحمه الله تعالى متوفى ٣٢٠ هـ دار الفكر ، بيروت
- ٢٢٧ - المعجم الفهرس لالفاظ الحديث النبوي ، أ- وى - منسك ، وى - پ - منسج ، مطبعة بريلى فى مدينة ليدن ١٩٦٥ م .
- ٢٢٨ - معجم مقاييس اللغة ، امام احمد بن فارس بن زكريا قزويني رازي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٩٥ هـ ، دار الفكر ، بيروت .
- ٢٢٩ - المعجم الوسيط ، دكتور ابراهيم انس ، دكتور عبد الحليم منتصر ، عطية الصوالى ، محمد خلف الله احد ، جميع اللغة العربية ، دمشق .
- ٢٣٠ - المعرفة والتاريخ ، ابو يوسف يعقوب بن سفيان الفسوى الفارسى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٤٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، ١٤١٩ هـ .
- ٢٣١ - معرفة السنن والآثار ، الامام ابو احمد بن الحسين البيهقي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٥٨ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت .
- ٢٣٢ - معرفة الصحابة ، الامام الحافظ ابو نعيم احمد بن عبد الله الاصبهاني ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٣٣٠ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ، ١٤٢٢ هـ .
- مغازي الواقدي (انظر كتاب المغازي) .
- ٢٣٣ - المغرب ، ابو الفتح ناصر الدين مطرزي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٦١٠ هـ ، ادارة دعوة الاسلام ، كراتشي
- ٢٣٤ - المغني ، امام موفق الدين ابو محمد عبد الله بن احمد بن قدامة ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣٣٠ هـ ، دار الفكر ، بيروت ، وبيت الافكار الدولية .
- ٢٣٥ - المفردات في غريب القرآن ، العلامة حسين بن محمد المعروف بالرغاب الاصفهاني ، رحمه الله ، المتوفى ٥٥٢ هـ ، قديمى كتب خانه ، كراتشي .
- مقدمة فتح الباري ، (ديكهنه ، هدى الساري)
- ٢٣٦ - مكنى اكبال الاكبال ، الامام ابو عبد الله محمد بن محمد بن يوسف السنوسى ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٨٩٥ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت .
- ٢٣٨ - المنتظم فى تاريخ الملوك والامم ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن بن على بن محمد ابن الجوزي ، رحمه الله ، المتوفى ٥٩٤ هـ ، دار صادر ، بيروت ، ١٢٥٨ هـ ، الطبعة الاولى .
- ٢٣٩ - الملتقى شرح الموطأ ، القاضى ابو الوليد سليمان بن خلف البائى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٩٢ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ، ١٢٢٠ هـ .
- ٢٤٠ - منهاج السنة النبوية ، الامام الهام ابو العباس احمد ابن تيمية الحراني ، رحمه الله ، المتوفى ٧٢٨ هـ ، مؤسسة قرطبة ، ١٤٠٦ ، الطبعة الاولى .

- ٢٢١- موارد الظلمان الى زوائد ابن حبان . الامام ابو الحسن علي بن ابي بكر الهيثمي ، رحمه الله ، المتوفى ٨٠٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ٢٢٢- المواهب اللدنية المطبوع مع الشمائل المحمدية ، الامام الشيخ ابراهيم بن محمد بن احمد الشافعي البيهقوري ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٢٤٤ هـ ، فأروق كتب خانة ، ملتان -
- موسوعة كشاف اصطلاحات الفنون والعلوم -
- الموسوعة الفقهية الكويتية اصدار : وزارة الاوقاف والشؤون الاسلامية الكويت -
- ٢٢٣- الموضوعات ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٥٩٤ هـ ، قرآن محل ، اردو بازار كراچی ، و دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ -
- ٢٢٤- موسوعة الامام الشافعي (كتاب الام) ، الامام المحدث الفقيه محمد بن ادريس الشافعي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٢٠٤ هـ ، دار قتيبة ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ -
- ٢٢٥- ميزان الاعتدال في نقد الرجال ، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان ذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٧٨ هـ ، دار احياء التراث العربية ، مصر ، ١٢٨٢ هـ -
- ٢٢٦- نسيم الرياض في شرح شفاء القاضى عياض ، الامام شهاب الدين احمد بن محمد بن عمر الخفائي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٠٦٩ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الاولى ، ١٣٢١ هـ -
- ٢٢٧- نصب الراية في تخریج احاديث الهداية ، الحافظ جمال الدين عبد الله بن يوسف الزيلعي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٤٦٣ هـ ، مؤسسة الريان ، بيروت / دار القبلة للثقافة الاسلامية ، جدة ، الطبعة الاولى ، ١٣١٨ هـ -
- ٢٢٨- النكت الطراف على الاطراف ، الامام الحافظ احمد بن علي بن حجر العسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، المكتب الاسلامي ، بيروت -
- ٢٢٩- النهاية في غريب الحديث و الاثر ، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد ابن الاثير ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٠٦ هـ ، دار احياء التراث العربي بيروت -
- ٢٣٠- الوايل الصيب في الكلم الطيب ، ابو عبد الله محمد بن ابي بكر الزرعي دمشقي ، المعروف بابن القيم ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٤٥١ هـ ، دار الكتاب العربي ، بيروت الطبعة الاولى ، ١٣٥٥ هـ -
- ٢٣١- وفيات الاعيان ، قاضى شمس الدين احمد بن محمد المعروف بابن خلكان ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٨١ هـ ، دار صادر ، بيروت -
- ٢٣٢- الهداية ، برهان الدين ابو الحسن علي بن ابي بكر المرغيناني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥٩٣ هـ ، مكتبة شوكت عليه ، ملتان ، ومكتبة البشري ، كراتشي ، الطبعة الاولى ، ١٣٢٨ هـ -
- هداية الباري على ثلاثيات البخاري رحمه الله عليه للشيخ بيّوس الشافعي (المخطوطة) -
- ٢٣٣- هدى الساري (مقدمة فتح الباري) ، حافظ ابن حجر عسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥٩٣ هـ ، دار السلام ، الرياض ، الطبعة الاولى ، ١٣٢١ هـ -

أوس مؤنرد معززو لوستونكو د فاندې دپاره ټول دود ویشته ثلاثیات، د هغوی د رواتو د مسلکونو د تصریح سره یو ځاني ذکر کوو:

① کتاب العلم (۳) باب (۲۸) اثم من کذب عل النبي ﷺ رقم الحديث ۱۰۹ رقم الصفحة (۱۱۱)؛ شيخ الامام البخاري رحمه الله الامام الحافظ مكي بن ابراهيم من التبعي البغي رحمه الله (۱۱۲۵ هجري)

② کتاب الصلاة (۸) باب رقم (۹) کم قدر کم ينبغي ان يكون بين يدي المصل والسترة رقم الحديث (۳۹۷) رقم صفحة ۳۳۱/ من تلاميذ ابى حنيفة رحمه الله تهذيب الكمال (۱۴۱۹) وتذكرة الحفاظ للذهبي رحمه الله (۳۵۱۷) هو مكي بن ابراهيم البجلي اثار بلخ دخل الكوفة سنة اربعين ومائة ولزم ابا حنيفة وسمع منه الحديث والفقه واكثر عنه الرواية... وكان يحب ابا حنيفة حباً شديداً وتعصب لمذهبه (المناقب للموفق ۲۳۸/۲) والمناقب للكردى (۲۲۲/۲)

③ کتاب الصلاة (۸) باب (۹۵) الصلاة الى الاسطوانة الخ رقم صفحة (۷۲۱) رقم الحديث (۵۳) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

④ کتاب (۹) مواقيت الصلاة باب (۱۸) باب وقت المغرب الخ رقم الحديث (۵۶۱) الصفحة (۷۱۱) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

⑤ کتاب الصوم (۲۰) باب (۲۱) اذا نوى بالنتهار صوماً الخ رقم الحديث ۱۲۲ رقم الصفحة (۲۵۷/۱) شيخ البخاري رحمه الله عاصم ضحاک بن سفيان (م ۲۱۲) من اصحاب زمر تلميذ ابى حنيفة رحمه الله (الجواهر البضية: ۳۳، ۳۳۱/۱) وذكره السيوطي رحمه الله في الرواة عن الامام الاعظم (تبيين الصحيفة ص ۵۳) وهكذا الصالح الدمشقي رحمه الله في عقود الجبان (ج ۱، ص ۱۱۹) وجامع المسانيد (۲۸۸/۲)

⑥ کتاب الحوالة (۲۸) باب (۳) اذا اُحال دين البيت على رجل جاز الخ رقم الحديث (۳۲۸۹) رقم الصفحة (۳۰۵/۱) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑦ کتاب الصوم (۲۰) باب (۶۱) صيام يوم عاشوراء رقم الحديث (۲۰۰۷) رقم الصفحة (۳۸۱/۱) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑧ کتاب (۳۹) الحوالة باب (۳) من تكفل بدين ميت فليس له ان يرجع وبه قال الحسن رقم الحديث (۲۲۹۵) رقم الصفحة (۲۰۶/۱) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑨ کتاب (۳۶) الغصب ابواب المظالم والقصاص باب (۲۲) هل تكسر الدنانير التي فيها خمر او تخرق الزقاق؟ فان كسر صنماً او صليباً او طنبوراً او ما يلتصق بخشبة واتي شريح في طنبور كسر فلم يقض فيه بشئ هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑩ کتاب (۵۳) الصلح باب (۸) الصلح في الدية رقم الحديث (۲۷۰۳) رقم الصفحة (۲۷۱/۱) شيخ الامام البخاري محمد بن عبدالله بن مثنى اويس (م ۲۰۵ هـ) عبدة القرشي من الحنفية (الجواهر المشية: ۷۲، ۷۱، ۷۰) من اصحاب زفر رحمه الله تلميذ ابى حنيفة وحكى الخطيب رحمه الله انه كان من اصحاب زفر وابي يوسف

- ① كتابُ الجهاد رقم ٥٦، باب رقم (١١٠) البيع في الحرب ان لا يغروا وقال بعضهم على الموت لقول الله تعالى: لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة رقم الحديث ٢٠٣١ رقم الصفحة ٢١٥\١ هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ② كتابُ الجهاد (٥٦) باب (١٢٣) من رأى العدو فتأدى بأعلى صوته: يا صباحاه . حق يسمع الناس رقم الحديث (٢٠٣١) رقم الصفحة (٢٢٤\١) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ③ كتابُ المناقب (١١) باب (٢٣) صفة النبي ﷺ رقم الحديث (٢٥٣٢) رقم الصفحة (٥٠٢\١) عصام بن خالد حضرمي ابو اسحاق الحمصي (م ٢١٢هـ) عن جرير بن عثمان وصفوان بن عمرو وحسان بن نوح واطاة بن نذر وعبد الرحمن بن ثابت بن ثوبان (تأريخ الاسلام للذهبي رحمه الله: ١٥\٢٠٥) رقم الترجمة (٥٤٢هـ) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ④ كتابُ المغازي (١٣) باب (٣٩) غزوة خيبر رقم الحديث (٢٢٠٦) رقم الصفحة (٢٠٥\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑤ كتابُ المغازي (١٣) باب (٣٩) بعث النبي ﷺ اسامة بن زيد الى الحرفات من جهينة رقم الحديث (٢٢٤) رقم الصفحة (١١٢\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑥ كتابُ التفسير (٦٥) باب (٢٣) قوله تعالى يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتل الحرب بالحق رقم الحديث (٢٣٩٩) رقم صفحة (١٢٦\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑦ كتابُ الذبائح (٤٢) باب (١٢) آتية المجوس والميتة رقم الحديث (٥٢٩٤) رقم صفحة (٨٢\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑧ كتابُ الاضاسي (٤٢) باب (١٢) ما يؤكل من لحوم الاضاسي وما يتزود منها رقم الحديث (٥٥٦٩) رقم صفحة (٨٢\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑨ كتابُ الدييات (٨٤) باب (١٤) اذا قتل نفسه خطأ فلا دية له رقم الحديث (٢٨٩١) رقم صفحة (١٠١٤\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑩ كتابُ الدييات (٤٨) باب (١٩) السن بالسن رقم الحديث (٢٨٩٢) رقم صفحة (١٠١٨\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑪ كتابُ الاحكام (٩٣) باب (٢٢) من بايع مرتين رقم الحديث (٤٢٠٨) رقم الصفحة (١٠٤\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑫ كتابُ التوحيد (٩٤) باب (٢٢) قوله: وكان عرشه على الماء (هود: ١٤) وهو رب العرش العظيم (توبة: ١٣٩) رقم الحديث (٤٢١١) رقم الصفحة (١١٠٢\٢) هذه أيضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله

(١) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنْ يَأْكُلْ عَلَى مَا لَمْ أَكُلْ فَلَيْتَبُوءَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

(٢) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ جَدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْبَيْتِ مَا كَادَتْ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

(٣) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ . فَقُلْتُ يَا أَبَا مُلَيْمٍ أَرَأَيْتَ تَحْجَرِي الصَّلَاةَ عِنْدَ هَذِهِ الْأُسْطُوَانَةِ . قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَحْجَرِي الصَّلَاةَ عِنْدَهَا .

(٤) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - الْمُعَرَّبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ .

(٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ رَجُلًا يَأْدِي فِي النَّاسِ ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلَيْتَبُوءَ أَوْ قَلْبُصُمُ ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلَا يَأْكُلْ .

(٦) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِذَا آتَى بِجَنَازَةٍ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لَا . قَالَ « قَبُلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ آتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قِيلَ نَعَمْ . قَالَ « قَبُلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهَا ، ثُمَّ آتَى بِالثَّلَاثَةِ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . قَالَ « قَبُلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ . قَالَ « صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَعَلَى دِينِهِ . فَصَلَّى عَلَيْهِ .

(٧) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : أَمَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِنَ فِي النَّاسِ « أَنْ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلَيْتَبُوءَ بِقِيَّةٍ يَوْمِيَّةٍ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلَيْتَبُوءَ ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ » .

(٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - آتَى بِجَنَازَةٍ ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا ، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ ، ثُمَّ آتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى ، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا نَعَمْ . قَالَ « صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى دِينِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَصَلَّى عَلَيْهِ .

(٩) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - رَأَى نِيرَانًا تَوْقُدُ يَوْمَ خَيْبَرٍ . قَالَ « عَلَى مَا تَوْقُدُ هَذِهِ النَّيِّرَانُ » . قَالُوا عَلَى الْحُمُرِ الْإِثْيَةِ . قَالَ « اكْبِرُوهَا ، وَأَهْرِقُوهَا . قَالُوا لَا أَنْهَرِيغَهَا وَنَقِصَلَهَا قَالَ « اغْلِيُوا » . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ : كَانَ ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ يَقُولُ : الْحُمُرُ الْإِثْيَةُ بِنَصْبِ الْآلِفِ وَالنُّونِ .

(١٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَنَسٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرَّبِيعَ - وَهُوَ ابْنَةُ النَّضْرِ - كَسَرَتْ ثِيَابَهُ جَارِيَةً، فَطَلَبُوا الْأَرْضَ وَطَلَبُوا الْعَفْوَ، فَأَبَوْا فَأَتَوْا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ أَتُكْسِرُ ثِيَابَ الرَّبِيعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسِرُ ثِيَابَهَا فَقَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ». زَادَ الْفَزَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقِيلُوا الْأَرْضَ.

(١١) حَدَّثَنَا الْمُكَلِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا خَفَ النَّاسُ قَالَ «يَا ابْنَ الْأَكْوَوعِ، الْأَتْبَاعُ». قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «وَأَيْضًا». فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ، فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، عَلَى أَى شَيْءٍ كُنْتُمْ تَبَايَعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

(١٢) حَدَّثَنَا الْمُكَلِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا نَحْوَ الْعَابَةِ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْعَابَةِ لَقِينِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَنَحْمُكَ، مَا بَكَ قَالَ أُحَدِّثُ لِقَاءَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ عَظْقَانُ وَفَزَارَةُ. فَخَرَجْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لَابِتَيْهَا يَا صَبَاحَةَ، يَا صَبَاحَةَ. ثُمَّ انْفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُم وَقَدْ أَخَذُوا، فَجَعَلْتُ أُرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الْأَكْوَوعِ، وَالْيَوْمَ يَوْمَ الرُّضْعِ، فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا، فَأَقْبَلْتُ بِهَا أَسْوَفَهَا، فَلَقِينِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْقَوْمَ عَطَاشٌ، وَإِنِّي أَعْجَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سَقِيهِمْ، فَأَبَعْتُ فِي إِرْهِمٍ، فَقَالَ «يَا ابْنَ الْأَكْوَوعِ، مَلَكْتُ فَاسْمِعْ. إِنَّ الْقَوْمَ يَقْرُونَ فِي قَوْمِهِمْ».

(١٣) حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُمَرَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُرَيْرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ شَيْئًا قَالُ كَانَ فِي عَفَقَتِهِ شَعْرَاتٌ بِيضٌ.

(١٤) حَدَّثَنَا الْمُكَلِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَمْرَضِيَّةً فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ هَذِهِ ضَرْبَةُ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرٍ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأُثِّبْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَتَفَتَّ فِيهِ ثَلَاثُ ثَفَقَاتٍ، فَمَا اسْتَكْبَرْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

(١٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مُخْلَدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَوعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا.

(١٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَنَسٍ حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ».

(١٧) حَدَّثَنَا الْمُكَلِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَوعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ قَتْعُوا خَيْبَرَ وَقُذِلَ النَّيِّرَانُ، قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ

النِّيرَانِ». قَالَ أَبُو حُمَيْرٍ الْحُمَيْرِيُّ: قَالَ أَهْرَبُوا مَا فِيهَا، وَاكْتَسَبُوا قَدْ وَرَهَا». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ: نَهَرْتُ مَا فِيهَا وَتَغَلَّيْتُهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «أَوْدَاكَ».

(١٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-: مَنْ ضَعَى مِنْكُمْ فَلَا يَصْبِرُ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ. فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلْ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ كُلُّوْا وَأَطِيعُوا وَادْجِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

(١٩) حَدَّثَنَا الشَّيْخُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى خَيْبَرَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْمِعْنَا يَا عَامِرُ مِنْ هُنَيْيَا تَاكَ. فَخَذَا بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-: «مِنْ السَّابِقِ» قَالُوا عَامِرُ. فَقَالَ رَجْمَهُ اللَّهُ». فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَّا أَمْتَعْتَانِيهِ. فَأَصِيبَ صَبِيحَةً لَيْلَتِهِ فَقَالَ الْقَوْمُ حِطَّ عَمَلُهُ، قَتَلَ نَفْسَهُ. فَلَمَّا رَجَعْتُ وَهُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ عَامِرًا حِطَّ عَمَلُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ آتَى وَأَمِي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حِطَّ عَمَلُهُ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهُ، إِنَّ لَهُ لِأَجْرَيْنِ الثَّنِينَ، إِنَّهُ تَجَاهِدَ مُجَاهِدًا، وَأَمِي قَتَلَ يَزِيدَ عَلَيْهِ».

(٢٠) حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ -رضي الله عنه- أَنَّ ابْنَةَ النَّظَرِ لَطَمَتْ جَارِيَةً، فَكَسَرَتْ ثِيْبَتَهَا، فَأَتَا النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ.

(٢١) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْنُ الشَّجَرَةُ فَقَالَ لِي «يَا سَلَمَةُ أَلَا تُبَايِعُ» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُ فِي الْأَوَّلِ. قَالَ «وَفِي الثَّانِي»

(٢٢) حَدَّثَنَا غُلَاظُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ -رضي الله عنه- يَقُولُ نَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ فِي زَيْنَبَ بِنْتُ جَحْشٍ وَأُطْعِمَ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ خُبْزًا وَنَحْمًا وَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَكَانَتْ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أُنْكَحَنِي فِي السَّمَاءِ.